

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN HALK
BİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Akram Baqer İBRAHİM
(25020130505)

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

İSTANBUL- 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

Adı ve Soyadı : AKRAM İBRAHİM Numarası : 2502130505
Anabilim Dalı / Danışma : PROF.DR. ABDULKADİR
Anasanat Dalı / nı : EMEKSİZ
Programı :
Tez Savunma Tarihi : 04.09.2019 Saati : 13:30
TEZ BAŞLIĞI : "İRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN HALK BİLİMİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR. ABDULKADİR EMEKSİZ		Kabul
2-PROF.DR. MEHMET AÇA		Kabul
3-DOÇ.DR.SELAMİ FEDAKAR		Kabul
4-DR.ÖĞR.ÜYESİ ZEHRA HAMARAT		Kabul
5- DR.ÖĞR.ÜYESİ ESRA BİLGE SAVCI		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1. DOÇ.DR.UĞUR GÜRSU		
2.DR.ÖĞR.ÜYESİ NURSEL UYANIKER		

ÖZ

IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN HALK BİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Akram Baqer İBRAHİM

Türk dünyasının önemli bir parçasını teşkil eden Irak Türkmenleri, zengin halk kültürüne sahiptir. Ana vatan Türkiye’den uzun yıllarca uzak kalmasına rağmen kendi diline ve kültürüne sahip çıkmıştır. Bu zengin kültür masal, hikâye, destan, ninni, türkü, mani, vd. gibi edebi türler içermektedir. Tezimizin ana konusu olan mersiyeler, Irak Türkmen edebiyatının önemli bir parçasıdır. Çalışmamız, giriş ve sonuç hariç, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mersiye tanımı, Türkiye ve Irak Türkmenlerinde mersiye geleneği, matem kültürü ve kültürel belek gibi konular ele alınarak mersiye hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. İkinci bölümde, Irak Türkmen mersiyeleri konu ve şekil bakımından incelenmiştir. Üçüncü bölüm mersiyelerin icrası ile ilgilidir; mersiyelerin icra zamanı, icra yeri, ortam özellikleri vb. gibi konular ele alınmıştır. Dördüncü bölümde inceleme konusu olan 90 mersiye metni çeşitli halk bilimi metotlarına dayanarak tasnif edilmiştir. Beşinci bölüm iki ana başlıktan oluşmakta; birinci ana başlıkta, şahıslar hakkında yazılan mersiyeler ele alınıp tasnif edilmiş; ikinci ana başlık altında tezimizde kullanılan bütün metinler sıralanmıştır. Sonuç bölümünde ise, çalışmamızla ilgili derli toplu bilgiler verildikten sonra elde edilen sonuçlar maddeler halinde gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: mersiye, ağıt, halk bilimi, folklor, edebiyat, gelenek-görenek kültür, Irak Türkmenleri.

ABSTRACT

THE STUDY OF IRAQI TURKMENIAN ELEGIAC POETRY IN TERMS OF FOLKLORE

Akram Baqer İBRAHİM

Iraqi Turkmenians have a prosperous folklore culture, which is an significant component of the Turkish world. Despite staying away from Turkey for many years, the mother country had its own language and culture. It represents literary genres such as fairy tales, stories, epics, lullabies, folk songs, poetry, etc. in this prosperous culture. Our study, which is the main subject of Elegiac Poetry constitutes an important part of Iraqi Turkmenian literature. This work consists of five chapters, excluding introduction and conclusion. In the first chapter, the definition of elegiac poetry, the tradition of elegiac poetry in the Turkmenians of Turkey and Iraq, sorrow culture and cultural memory were discussed and general information about elegiac poetry was given. In the second chapter, Iraqi Turkmenian elegiac poetry were examined in terms of subject and structure. The third chapter is about the performance of elegiac poetries and information about the environment is given. The 90 elegiac poetry text, which is the subject of review in the fourth chapter, has been classified based on various folklore methods. The fifth chapter consists of two main titles; the first main title covers the elegiac poetries written about individuals and the second main title lists all the texts used in our thesis. The results obtained are presented in the chapter of the conclusion in the form of articles.

Key words: elegiac poetry, mourning, folklore, literature, Tradition, Traditional Culture, Iraqi Turkmenians

ÖN SÖZ

Tarihsel ve kültürel açıdan Türk dünyasının bünyesinde olan Irak Türkmenleri, zengin bir kültür birikimine sahiptirler. Türk dünyası coğrafyasında kaybolan bazı eski gelenek ve görenekler, Irak Türkmenlerinin yaşayışında bütün canlılığıyla korumaktadır. Örneğin, Irak Türkmenleri arasında yaygın olan sazlamağ (mersiye) geleneği gelişerek yaşamını sürdürmektedir. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Anadolu topraklarının dışında kalan Türkmenler, Irak sınırları içerisinde anadil eğitiminden mahrum bırakıldığı gibi kültürel varlıklarının gün yüzüne çıkarılması ve akademik bir disiplin içinde araştırılmasına fırsat verilmemiştir. Son yıllarda bu boşluğu doldurmak için anavatan Türkiye'deki üniversiteler bu görevi üstlenmiştir. Bu çalışma da Irak Türkmenlerine ait folklorik ve edebi ürünler konusunda yapılan akademik çalışmalar serisinin en son halkalarından birini oluşturmaktadır. Çalışmamızın konusu olan Irak Türkmen mersiyeleri, günümüze kadar müstakil ve kapsamlı bilimsel bir araştırmaya konu olmamıştır. Dolayısıyla, mersiye metinlerinin yazılı-sözlü kaynaklardan derlenmesi ve halkbilimi açısından ele alınıp incelenmesinin bir ihtiyaç olduğu düşünülmüş; bu konu hakkında özgün bir çalışma sunmak amaçlanmıştır.

“Irak Türkmen Mersiyelerinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmamız ön sözün dışında giriş, beş bölüm, kaynakça ve eklerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve araştırma yöntemleri ile ilgili bilgileri verilmiştir. Birinci bölümde, mersiye tanımı, Türk Edebiyatı ve Irak Türkmenlerinde mersiye geleneği ve matem kültürü ve kültürel bellek ayrı başlıklar altında kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. İkinci bölümde, Irak Türkmen mersiyelerinin konu ve şekilleri iki ana başlık altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Mersiyelerin icra zamanı, icra yerleri, icra esnasında icra edenler ile katılımcıların giyim kuşamları ve benzeri konular, üçüncü bölümde değerlendirilmiştir. Tezin dördüncü bölümünde, çalışmamızın esas konusu olan mersiyelerin halkbilimi açısından değerlendirmesi yapılmış ve bu bölüm on sekiz kısma ayrılarak “Irak Türkmen Mersiyelerinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi” ana başlığı altında toplanmıştır. Beşinci bölüm, iki ana başlıktan oluşmaktadır:

birinci ana başlık altında, Türkmen edebiyatında şahsiyetlere yazılan mersiyeler incelenmiştir. İkinci ana başlık altında da çalışmamızın ana omurgasını oluşturan 90 mersiye metni yer almaktadır. Sonuç bölümünde ise, elde edilen sonuçlar maddeler halinde gösterilmiştir. Ayrıca, mersiyelerin icrasının canlandırılması amacıyla çekilen fotoğraflara, çalışmamızda ek olarak yer verilmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasını büyük bir titizlikle takip edip engin bilgileriyle yolumu aydınlatan, bana daima yönlendirmelerle destek ve güç veren değerli danışman hocam Prof. Dr. Abdulkadir Emeksiz'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışma sırasında karşılaştığım güçlükleri aşmamda yardımlarını esirgemeyen Halk Edebiyatı kürsüsünde görev yapan Dr. Öğr. Üyesi Esra Bilge Savcı hocama; destek ve yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Selami Fedakar'a; çalışma sürecinde bana destek olan arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Savaş Karagözlü ve Nazım Terzioğlu'na; maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve özellikle varlık sebebim olan anneme ve rahmetli babama saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

Akram Baqer İBRAHİM
İstanbul 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
IRAK TÜRKMEN MERSİYE METİNLERİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	vx
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MERSİYE GELENEĞİ VE KÜLTÜRÜ

1.1. MERSİYE’NİN TANIMI.....	3
1.2. TÜRK EDEBİYATINDA MERSİYE GELENEĞİ.....	12
1.3. IRAK TÜRKMENLERİNDE MERSİYE GELENEĞİ.....	21
1.4. TÜRKİYE VE IRAK TÜRKMENLERİNDE MERSİYE İCRA ORTAMLARIN MATEM KÜLTÜRÜ.....	52
1.5. MERSİYE VE KÜLTÜREL BELLEK.....	60

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN KONU VE ŞEKİLLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

2.1. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN KONULARINA GÖRE İNCELENMESİ.....	63
2.1.1. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE DÜNYA.....	63
2.1.2. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE AHİRET.....	70
2.1.3. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE YAS.....	74
2.1.4. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE ÖVGÜ.....	101
2.1.5. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE ÖLÜM.....	116
2.1.6. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE DUA VE BEDDUA..	132
2.2. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN ŞEKİL YAPISI.....	137
2.2.1. VEZİN.....	139

2.2.2. KAFİYE.....	141

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN İCRA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

3.1. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE İCRA ZAMANI.....	145
3.2. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE İCRA YERLERİ.....	149
3.3. IRAK TÜRKMEN MERSİYEHANLARI.....	155
3.4. MERSİYEHANIN VE MERSİYE MECLİS MERASİMLERİNDE KATILIMCILARIN GİYİM VE KUŞAMLARI.....	167
3.4.1. MERSİYE VE MAKTEL-İ HÜSEYİN İCRACISININ GİYİMİ.....	168
3.4.1.1. DİN ADAMI İCRACININ GİYİMİ.....	168
3.4.1.2. ERKEK MOLLA, MERSİYEHAN “RADUD” GİYİMİ.....	168
3.4.1.3. KADIN MOLLA, MERSİYEHANIN GİYİMİ.....	168
3.4.2. MERSİYE DİNLEYİCİ VE KATILIMCILARIN GİYİMİ.....	169
3.5. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN İCRASINDA KULLANILAN ÇALGI ALETLERİ.....	169
3.5.1. DAVUL.....	171
3.5.2. ASMA DAVUL.....	172
3.5.3. ZİL.....	172
3.5.4. BENDİR.....	172
3.5.5. ZURNA.....	173
3.6. IRAK TÜRKMENLERİNDE MAKTEL-İ HÜSEYİN VE TAZİYE TEŞBİH (DRAM) GÖSTERİLERİNDE MERSİYELERİN ROLÜ.....	174
3.7. MERSİYE İCRACILARI VE DİNLEYİCİLERİ ETRAFINDA OLUŞAN MEMORATLAR.....	187

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN HALK BİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

4.1. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE HALK İNANÇLARININ İZLERİ.....	189
3.7.1. TANRI.....	190
3.7.2. RUH.....	191
4.1.1. KUTSAL KİTAPLAR.....	193
4.1.2. DİN.....	194
4.1.3. TEDAVİ.....	194
4.1.4. GÖZYAŞI DÖKME İNANCI	195
4.1.5. SELAMLAR.....	196
4.1.6. YEMİNLER.....	197
4.1.7. RÜYAYA BAĞLI İNANÇLAR.....	197
4.1.8. KEFEN.....	198
4.1.9. MEZAR	199
4.1.10. AHİRETE BAĞLI İNANÇLAR.....	200
4.1.11. AHİRETTE ŞEFAAT BULUNDUĞUNA DAİR İNANÇLAR..	201
4.1.12. KUTSAL ZATLAR.....	201
4.1.13. KUTSAL MEKÂNLAR.....	203
4.2. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE İŞLENEN TEMALAR....	204
4.2.1. YERLER ADLARI.....	204
4.2.1.1.KERBELA İLİ.....	204
4.2.1.2.ŞAM İLİ	205
4.2.1.3.MEDİNE İLİ	205
4.2.1.4.IRAK.EVLETİ.....	206
4.2.1.5.MKKE İLİ.....	206
4.2.1.6.TUZHURMATI İLÇESİ.....	207
4.2.1.7.BEŞİR KÖYÜ.....	207
4.2.1.8.FİRDEVS	207

4.2.1.9.SİDRET'ÜL-MÜNTEHA.....	208
4.2.2. SAVAŞLAR.....	209
4.2.2.1.TAF SAVAŞI.....	209
4.2.2.2.BEDİR SAVAŞI.....	209
4.2.2.3.HUNEYN GAZESİ.....	210
4.2.3. NEHİRLER VE IRMAKLAR.....	211
4.2.3.1.FIRAT NEHRİ.....	211
4.2.3.2.‘ALKEM IRMAĞI.....	212
4.2.3.3.KEVSER HAVUZU.....	212
4.2.3.4.NİL NEHRİ.....	213
4.2.4. KUTSAL KİTAPLAR.....	213
4.2.4.1.KUR’AN-I KERİM.....	213
4.2.4.2.İNCİL.....	213
4.2.4.3.TEV RAT.....	214
4.2.4.4.ZEBUR.....	214
4.2.5. HAYVAN.....	214
4.2.5.1.AT	214
4.2.6. SAVAŞ ALETLERİ.....	215
4.2.6.1.ZÜ’L-FİKAR.....	215
4.2.6.2.MIZRAK.....	216
4.2.6.3.HANÇER.....	216
4.2.7. MİTOLOJİK SEFERLER; ISRA VE MİR AÇ.....	217
4.3. IRAK TÜRKMENLERİNİN ZİYARET YERLERİ, YATIRLAR, TÜRBELER VE MEZARLAR.....	219
4.3.1. HZ. MUHAMMED (S.A.S) MEZARI.....	219
4.3.2. HZ. ALİ MEZARI.....	220
4.3.3. HZ. HÜSEYİN MEZARI.....	222
4.3.4. HZ. ABBAS YATIRI.....	222
4.3.5. KUFE MESCİDİ.....	223
4.3.6. İMAM AHMET YATIRI.....	223
4.3.7. HACİ BEG TÜRBESİ.....	223
4.3.8. İMAM MURSİ ALİ MAKAMI.....	223

4.3.9. ŞEYH MUHSİN TÜRBEŞİ.....	223
4.3.10. BEŞ PARMAK YATIRI.....	223
4.3.11. İMAM ZEYN'ÜL ABİDİN MAKAMI.....	223
4.3.12. HİDİR İLYAS MAKAMI.....	224
4.3.13. İMAM ABU EL HAVA YATIRI.....	224
4.3.14. ŞEYH SALİH YATIRI.....	224
4.3.15. SEYİT ABDUL MECİT YATIRI.....	224
4.3.16. SULTAN KÖZLE BABA YATIRI.....	224
4.3.17. BABA MAHMUT YATIRI.....	225
4.3.18. ÖKSÜRÜK DELLÜĞÜ MEZARI.....	225
4.4. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİ VE MAKTEL-İ HÜSEYİN METİNLERİNDE, İNSAN, TABİATÜSTÜ VARLIKLAR, TABİAT UNSURLARI, HAYVANLAR VE OLAĞANÜSTÜ MOTİFLER.....	226
4.5. MERSİYE MUHARREM RİTÜELERİ VE SOSYOLOJİ.....	232
4.6. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE HZ. ALİ KÜLTÜ.....	236
4.7. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE SU KÜLTÜ	240
4.8. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE KURBAN	248
4.9. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE KINA.....	259
4.10. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE RÜYA.....	262
4.11. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE YEMİNLER.....	265
4.12. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE RENKLER.....	271
4.12.1. SİYAH RENGİ.....	271
4.12.2. YEŞİL RENGİ.....	276
4.12.3. BEYAZ RENGİ.....	277
4.13. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE FORMEL SAYILAR.....	278
4.13.1. KIRK SAYISI.....	278
4.13.2. ON SAYISI.....	281
4.13.3. YEDİ SAYISI.....	282
4.13.4. BEŞ SAYISI.....	283
4.13.5. ÜÇ SAYISI.....	283
4.14. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE AY, GÜNEŞ VE YILDIZ.....	284

4.15. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNDE EFSANE ÖZELLİĞİ İLE BAZI DİNİ İNANÇLAR	289
4.16. IRAK TÜRKMENLERİNDE NİNNİ TARZINDA MERSİYELER..	295
4.17. KERBELA, MUHARREM'İN OLAYININ MUHTELİF SANATLARA YANSIMASI.....	300
4.18. IRAK TÜRKMENLERİNDE MUHARREM'E ÖZGÜ GELENEKSEL YİYECEKLER.....	302

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞAHSİYETLERE YAZILAN MERSİYELER VE METİNLER

5.1. IRAK TÜRKMEN EDEBİYATINDA ŞAHSİYETLERE YAZILAN MERSİYELER.....	309
5.1.1. HZ. MUHAMMED	309
5.1.2. HZ. İSA.....	311
5.1.3. HZ. İSMAİL.....	311
5.1.4. EHL-İ BEYT.....	312
5.1.5. HZ. FATİMA	313
5.1.6. HZ. ALİ B. EBU TALİB.....	315
5.1.7. HZ. HASAN B. ALİ B. EBU TALİB.....	316
5.1.8. HZ. HÜSEYİN B. ALİ B. EBU TALİB.....	318
5.1.9. HZ. ALİ ZEYN'EL ABİDDİN B. HÜSEYİN.....	320
5.1.10. HZ. MUSA B. CAFER (EL-KAZİM)	321
5.1.11. HZ. ALİ ER-RİZA.....	322
5.1.12. ABBAS B. EBU TALİB.....	322
5.1.13. HZ. ALİ EL-EKBER.....	326
5.1.14. HZ. ALİ EL- ASGAR.....	327
5.1.15. HZ. ZEYNEP BİNT ALİ B. EBU TALİB.....	328
5.1.16. LEYLA.....	329
5.1.17. HZ. HÜSEYİN'İN KIZI RUKAYYE	330
5.1.18. FATİMA MASUMA.....	331
5.1.19. HZ. ALİ'NİN OĞLU MUHSİN.....	331

5.1.20. HZ. HASAN'IN OĞLU KASIM.....	332
5.1.21. RAMLE.....	333
5.1.22. HZ. HÜSEYİN'İN OĞLU ABDULLAH.....	333
5.1.23. CABİR B. ABDULLAH EL-ANSARİ.....	335
5.1.24. ZÜHEYR B. KAYN BECELİ.....	335
5.1.25. HABİB B. MEZAHİR ESEDİ.....	336
5.1.26. CON B. HAVİ.....	336
5.1.27. MUHEMMET BAKIR AL-SADIR	336
5.1.28. NUR EL-HUDA AL-SADIR.....	337
5.1.29. ANNE.....	337
5.1.30. YEZİD B. EBU MUAVİYE.....	338
5.1.31. ŞİMR B. ZÜLCEVŞEN	339
5.1.32. AMR U NAHS/ ÖMER B. SA'D	340
5.1.33. İBN-İ SÜFYÂN.....	341
5.1.34. BENİ ÜMEYYE.....	341
5.2. IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN METİNLERİ.....	343
SONUÇ.....	542
KAYNAKÇA.....	546
EKLER	584

KISALTMALAR LİSTESİ

age.	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Makale
agt.	: Adı Geçen Tez
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
Akt	: Aktaran
Arş.	: Araştırmaları
b.	: Bin (oğlu)
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazret
KB	: Kültür Bakanlığı
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimleri Enstitüsü
t.y.	: Tarih yok
y.y	: Yayın yeri yok
TDE	: Türk Dili ve Edebiyatı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDVİA	: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
THE	: Türk Halk Edebiyatı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Ünv.	: Üniversite
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
y.y.	: Yayın Yeri Yok
Yay.	: Yayınları
YLT	: Yüksek Lisans Tezi

Irak Türkmen Mersiye Metinlerinde Kullanılan Transkripsiyon Alfabeti:

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, ḍ
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, ḍ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma, Türk edebiyatının bir parçası sayılan Irak Türkmen Edebiyatındaki mersiye türü ile ilgilidir. Bu çalışmada Irak Türkmen Edebiyatında mersiye türü olarak tanıtılması, araştırılması ve incelenmesinin yanında mersiye türünün Irak Türkmen halkbilimindeki yeri, önemi ve etkisi geniş çapta ele alınmıştır. Günümüze kadar bu konu hakkında bu denli kapsamlı ve geniş bir inceleme ve araştırma yapılmamıştır. Bu açıdan çalışma konusu Irak Türkmen Edebiyatı literatürü için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Irak Türkmen Edebiyatında Mersiye konusu akademik bir disiplin içinde derli toplu olarak incelemesi hedeflenmiştir. Amaç Irak Türkmen edebiyatı sahasında araştırma yapmak isteyenlere sağlıklı bir kaynak oluşturmak ve Irak Türkmen edebiyatında mersiye hakkında bir başvuru eseri vücuda getirmektir. Diğer yandan Irak Türkmen edebiyatının edebi mahsullerinden biri olan mersiyelerin metnlerini ve icra şekillerini halkbilimi açısından incelemek; Türkiye'ye ve bütün Türk dünyasına tanıtmaktır.

3. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışma, Irak Türkmen edebiyatında yer alan yazılı ve farklı ortamlarda sözlü olarak söylenen mersiyeleri ele alarak bu mersiyelerin yansıttığı Türk halk kültürü unsurlarının incelenmesini kapsamaktadır. Bu çalışmada muhtelif Irak Türkmen şairlerinin eserlerinden 90 manzum mersiye ele alınmıştır. Bunların arasında hem değişik kitaplarda neşredilmiş metinler hem de daha önce hiçbir yerde yayımlanmayan ilk defa bu eserde yer almış mersiyeler bulunmaktadır.

İncelemede, şairlerin yazılı eserlerinde bulunan mersiyelerinden faydalanılması yanında, sözlü kaynaklardan derleme yoluyla mersiyeler tespit edilmiş dolayısıyla alan araştırması da yapılmıştır. Mersiye hakkında mevcut bulunan bilgiler değerlendirilmiş, belirlenen plan dâhilinde ortaya konulmuş ve sonuçta bu çalışma ortaya çıkmıştır.

4. Araştırmanın Yöntemleri

Çalışmanın ilk aşaması, bu alanda mevcut olan yazılı kaynakları tespit etmek için kütüphanelerde yapılan literatür araştırmaları olmuştur. Ayrıca, bu konuyla ilgili bölgede icra edilen mersiyeleri (metin ve icra), alan araştırma yöntemlerini (gözlem ve kaynak kişi) kullanılarak derlenmiştir. Hem Türkiye'deki çeşitli dergi, gazete ve kitaplar, hem de Irak'ta bu konu ile ilgili yazılan kaynaklar taranmış bir kaynakça listesi oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra mersiye hakkında antoloji ve mecmualar gibi değişik kaynaklarda yazılmış olan şairlerin biyografisi ile şiirleri, bu konuyla ilişkin makale ve yazılardan istifade etmeye çalışılmıştır. Böylece çalışmanın birinci kısmı olan kaynak tarama ve derleme süreci sona ermiş, ardından metinlerin incelenmesi ve tasnifi aşamasına geçilmiştir. Çalışmamızın metin bölümünde yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenen 90 mersiye yer almıştır. Bunları, halkbilimi açısından değerlendirmek adına bu sahada hazırlanmış kataloglara başvurulmuştur.

Tezimizde kullanılan şiirlerin ise büyük bir kısmı eski harflerden yeni harflere aktarılarak metin inceleme yöntemlerine uygun olarak transkribe edilmiştir. Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan yerli kelimelerin telaffuzu ve yazılışına dikkat edilmiştir. Şiirlerde geçen yerli kelimeleri yani Irak Türkmen Türkçesinde kullanılan kelimelerin anlamlarının açıklanması dipnotta verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MERSİYE GELENEĞİ VE KÜLTÜRÜ

1.1. Mersiye'nin Tanımı

İnsanoğlu doğar, büyür ve Kur'an-ı Kerim'de üç kez tekrar edilen “*Her nefis ölümü tadacaktır*” ayeti¹, bütün canlılar ne kadar yaşarsa hayatının sonunda ölüm gerçeğiyle karşılaşacaktır. Bir diğer ayette, “*Biz Allah’a aidiz ve yine O’na döneceğiz*”² Hz. Peygamber’in ifadesiyle “*lezzetleri acılaştırın*” ölüm acı bir gerçektir. Her canlının tadacağı bu acı hakkında pek çok şey söylenmiştir. Sevilen birinin ölümünü kabullenmek kolay olmamaktadır. Ölen ferdin ardından onu anmak övmek ihtiyacı ve ölüm karşısında âciz hisseden insan, bu acıyı azaltmak için üzüntüsünü ifade ederek teselli bulma yoluna gider, bir başka tabirle mersiye şairlerin ölüm acısını ifade etmek için yazdıkları edebi metinlerdir. Türk edebiyatında mersiyeler de bu doğal ve samimi dışa vurumdan meydana gelir. Sevilenlerin ölümle kaybedilişleri sevenleri tarafından büyük bir hüznün kaynağı olan mersiyeler yazılmıştır. Arapça “*resâ*” kökünden gelen mersiye, ölenin ardından onu iyilikleriyle yâd etmek anlamında kullanılır ve “*Ölmüş bir kimse üzerine yazılmış manzume*”³ olarak ifade edilir. Edebiyatta mersiye “*ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan lirik*”⁴ şiirlerdir. Örneğin Hz. Peygamber’in torunu Hz. Hüseyin’in şehit edildiği Kerbela hadisesi, yıllar boyunca üzerine mersiye söylenen olaylardandır⁵. Ancak “*mersiyelerde ölümün tasavvufî görüşten çok, şariat açısından ele alınışı daha yaygın olarak karşımıza çıkar*”⁶ genel olarak ölüm, katlanması zor bir ayrılık olarak görülmektedir.

Mersiye, hayatayken sevilen bir kişinin ölümü sonrası yazılan ağıt şiirler olarak tanımlanır, Arapça “*risa*” kökünden gelen mersiye sözcüğü sözlüklerde “*Bir*

¹ Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmran, 3/185; Enbiyâ, 21/35; Ankebût, 29/57.

² Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/156.

³ Mustafa Nihat Özön, **Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü**, Arkın Kitabevi, İstanbul 1971, s. 432.

⁴ Mustafa İsen; **Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye**, Ankara, Akçağ Yay, 1993, s. 13.

⁵ Ağâh Sırrı Levend, “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, **Türk Dili Arş.** Yıllığı Belleten 1972, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yay., Ankara 1989, 35-80; Muhan Bali, **Ağıtlar**, KB Yay., Ankara 1997, s. 1- 6.

⁶ Mine Mengi, “Eski Edebiyatımızın Mersiyelerine Toplu Bir Bakış”, **TDE Arş. 2, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı**, Ege Üniv., Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 1983, s. 100.

müteveffanın mahâsini tadat ile acıyıp ağlamak, bu yolda yazılan şiir-i hazîn”⁷, “medh-i mevtâ”⁸, “vefat eden birinin mehâsinini ta’dâd ederek acıyıp ağlamak. Bu suretle yazılan şi’r-i hüzn-engîz”⁹ şeklinde geçer. Kâmûs-ı Türkî’nin yazarı Şemseddin Sâmî, mersiye “sagu” hakkında şöyle açıklar: “Ölmüş bir adamın evsâf-ı cemîlesini ta’dâdla vefâtından dolayı te’essüfî mutazammın olarak tanzîm olunan nazm veya bu bâbda îrâd olunan nutk, sagu.” Ölen şahsın faziletlerini saymak, üzüntüsünü ve dua ve beddua gibi anlamlarla mersiye karşılanmaktadır.

İbin-i Manzur (Öl. 1311 m.) Arap edebiyatçılarından biri olan mersiye terimini bu şekilde tanımlar: Risa رثى filinden türemiş olan risa’ mastarı; “birisi birisini risa etti”; başka ifadeyle “ölümünden sonra ağladı” şeklindedir. Ancak bir ölüyü övmek ise; risa, mersiye, mirşat ve reşyeteh sözcükler kullanılır, yani; “ölen birisini övmek ve ona ağlamak” anlamına gelmektedir.¹⁰

Arapça sözlüklerde Mersiye; ölüyü risa etmek, ölüye ağlamak, ölünün olumlu sıfatlarını dile getirmek, ölü hakkında şiir yazmak, şairin ölen kişiye özlemni, kıymetini ve bir daha ölen kişiyi sonsuza kadar görmeyeceği acısını dışa vurmak gibi manalara gelmektedir.¹¹

Mehmet Faruk Toprak, Endülüs Şiirinde Mersiye eserinde mersiye tanımı hakkında: “Mersiye (مرثية mersiye çoğ. مرات merasi ve مرثيات mersiyat) Arapçada; “ölüye ağıt yaktı, ölüye ağladı” anlamına gelen رثى “resa” filinden türemiştir. Mersiye manzum kalıba dökülmeden evvel, ölüye ağlamak ve kendini parçalamak (ağıt) şeklindeydi. Şöyle yapmak ölüye duyulan saygının bir ifadesi sayılıyordu. Mersiyelerde işlenen konular; ağlama, sabır, övgü, keder, İslam’dan önce özel

⁷ İbrahim Cûdi Efendi, **Lügat-i Cûdî**, Haz. Prof. Dr. İsmail Parlatır, Belgin Tezcan Aksu, Nicolai Tufar, TDK Yay, Ankara 2006, s. 310.

⁸ Ahterî Mustafa Efendi, **Ahterî-i Kebir**, Haz. Prof. Dr. Ahmet Kırkkılıç, Doç. Dr. Yusuf Sancak, TDK Yay, Ankara 2009, s. 628.

⁹ Muallim Nâcî, **Lügat-i Nacî**, Haz. Prof. Dr. Ahmet Kartal, TDK Yay, Ankara 2009, s. 409.

¹⁰ Cemal’ul Sin Muhemet b. Mukrem İbin Manzur; **Lisan El Arap**, Tatkik Eden: Yusuf El Bikai, İbrahim Şemsul Din ve Nidal Ali, Alalami Mat. Kurumu, C. 1, “**Risa**” maddesi, birinci baskı, Lubnan- Beyrut 2005, bölüm 1, s. 1451.

¹¹ Muhamed b. Ebi Bekir b. Abdul Kadir Elrazi, **Muhtar Elsihah Sözlüğü**, Beyrut- Lubnan 1423, C. 1, s. 267.

konular örneğin: intikam ve İslam'dan sonra ortaya çıkan konular”¹² olarak genel bilgilendirme aktarmıştır.

Gökalp, mersiye hakkında şunları söylemektedir: “*Her devlet ricaline veya arkadaş ve aile efradına mersiye yazılmaması, şairlerin bu hususta seçici olduklarına işaret eder. Şairler, özellikle sevdikleri şahısların hatırasını yaşatmak, himaye ve yardımlarını gördükleri şahıslara bir bakıma vefa borçlarını ödemek, yakınlarının acısını paylaşmak ve bağlılıklarını dile getirmek gibi vesilelerle mersiye yazmışlardır.*”¹³

Rıdvan Canım, mersiye şairi ile ölen kişi arasında genelde bir yakınlık, dostluk olduğu söylenebilir. Vefat eden şahsın toplumun değer verdiği önemli bir kişi, devlet adamı olması durumunda bu yakınlık tek yönlü de olabilir. Vefat eden şahsın sık sık abartılı bir dille övgüsünün yapıldığı mersiyeler, daha çok makam ve mevki sahibi insanlar hakkında kaleme alınmışlardır. Bunun yanında kaybedilen bir şehrin üzüntüsünü dile getiren şehir mersiyeleri, hayvanların ölümü dolayısıyla yazılan hayvan mersiyeleri de mevcuttur.¹⁴

Mersiyeler, Eski Türk Edebiyatındaki bir nazım türüdür. Meşhür veya sevilen bir kişinin ölümünden duyulan kederi dile getirirken, üstün özelliklerini belirterek kişileri öven bir nazım türüdür.¹⁵

Mehmet Faruk Toprak’a göre, mersiyelerin üç ana özelliği vardır; “*Bunlar ölen kişinin yitirilmesinden duyulan acı ve üzüntünün dile getirildiği ağlama bölümü “nedb, nevh”, erdemlerinin anlatıldığı övgü bölümü “te’bîn” ve duyulan acılara katlanmanın tavsiye edildiği bölümdür ‘sabır, aza’.*”¹⁶

Mine Mengi’ye göre, mersiyelerin içermiş olduğu temel özellikler şunlardır: “*Dünya ve felekten yakınma, övgü ve dua*”dır¹⁷. Mersiyeler genellikle dünyanın

¹² Mehmet Faruk Toprak, **Endülüs Şiirinde Mersiye**, Grafiker Yay. No: 149, Ankara 2014, s. 31-40.

¹³ Haluk Gökalp vd., “**Mersiye**” Tür ve Şekil Bilgisi, Kesit Yay., İstanbul 2011, s. 375.

¹⁴ Rıdvan Canım, **Divan Edebiyatında Türler**, Grafiker Yay., Ankara 2010, s. 130.

¹⁵ Cevat Yerdelen, Azmizade Haleti'den Bir Mersiye, Atatürk Ünv. **Türkiyat Arş. Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 12, Erzurum 1999, s. 133.

¹⁶ Mehmet Faruk Toprak, “Mersiye”, **TDV. İslam Ansiklopedisi**. Yıl 2004, C. 29., s. 215.

¹⁷ Mine Mengi, “Eski Edebiyatımızın Mersiyelerine Toplu Bir Bakış” **TDE Arş. Dergisi** II, Perof Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı, İzmir 1983, s. 92.

geçici ve aldatıcılığı, adaletsizlik ve hayata bakış açısı gibi felsefi konulara değinen birer bölümle başlayıp daha sonra ölen kimse için duyulan üzüntü ile ölenin faziletlik sıfatlarla ölüyü överek son bölümü dua sözlerin ifade edilmesiyle son bulur.¹⁸

Mersiyelerin ortak özellikleri: “ölen kişinin iyiliği, yüceliği ve faziletleri hakkında mülâhazalarda bulunmaktır. Şair, bu ölümle içine düştüğü derin hüznü dile getirir, ölenin yerinin cennet olması için dualarda bulunur, ölenin yakınlarına sabır ve sağlıklar diler. Bu anlamıyla mersiyeler şartlı şiirlerdir. Yani kaleme alınması için ölüm hadisesi tahakkuk etmelidir. Bunlar hemen hemen bütün mersiyelerin ortak niteliğidir.”¹⁹ Mersiyelerin ortaya çıkışının ölüme bağlandığı kesindir. Ancak zaman zaman ölüm algısı milletten millete fertten ferde değişmektedir. Bu değişiklik milletin ve ferdin inanç ve itikadına bağlıdır. İslam’dan önceki dönemde yazılan mersiyelerin intikam alma algısı ağırlıklı olarak yazılmakta. O dönemin mersiye yazarlarından biri “kadın şair Hansâ, bir kabile mücadelesi sırasında kaybettiği iki kardeşinin acısıyla söyler.”²⁰ Nitekim İslamiyet’in düşünce ve inanca farklılığı ve cahiliyedeki düşünce ve inancın düzeltilmesiyle birlikte mersiyede geçen konulara da yansımıştır. İslamiyet’te genel olarak mersiyelerin içerdiği konular şunlardır: ölüyü övmek, sevilen birisini kaybedip üzüntüsünü azaltmak ve sabretmek, ağlamak, kadere razı olmak, yanı sıra “İslamiyet’in ilk günlerinden itibaren bu dinin getirdiği Allah, ahiret, şehadet, cihat vs. kavramlarını ihtiva etmeye başlamıştır.”²¹ Netice itibariyle mersiyeler diğer edebiyat ürünleri gibi kültürün düşünce tarzı ve inancına göre mersiyelerin dönemden döneme konu ettiği şahısları, muhtevası, şekli ve işlevi bakımından toplum kültürüne göre değişim göstermektedir.

Mustafa İsen, Mersiyelerin nazım biçimlerini bu şekilde açıklamaktadır: “Daha çok terkib-i bend nazım şekliyle kaleme alınmışlardır. Daha sonra sırasıyla

¹⁸ Metin Akkuş, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası “Edebi Türler ve Tarzlar”**, Fenomen Yay, Erzurum 2007, s.153.

¹⁹ Dursun Ali Tökel, “Ö Sevinen Mersiye: Yahya Bey’in Rüstem Paşa Mersiyesi”, **Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu**, Marmara Ün. Türkiyat Arş. ve Uyg. Merkezi, İstanbul 25-26 Kasım 2004.

²⁰ Mustafa İsen, age., s. 15.

²¹ Mehmet Faruk Toprak, **Endülüs Şiirinde Mersiye**, Ankara Üniversitesi, SBE, Doğu Dilleri ve Edebiyatı, (Arap Dilli ve Edebiyatı), Doktora Tezi, Ankara 1990, s. 3-15.

kaside, terci-i bend, murabba, müseddes, gazel, kıt'a, muaşşer, muhammes, tahmis, müsemmen, mesnevi nazım şekilleri kullanılmıştır.”²²

Mersiyeler şekil bakımından bazı kurallar ihtiva ettikleri gibi, muhteva açısından da kendi içlerinde bir düzeni yansıtmaktadır. Bu tür şiirlerin genelde dünyanın geçiciliği, gaddarlığı ve zalimliği, feleğe sitem, yas, övgü, olayın tasviri ve dua, temenni olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Şair, şiirine bu dünyanın geçici olduğunu, bu güzelliklere kanmamak gerektiğini ve kâinatın aslında ne kadar zalim olduğunu vurgulayarak başlar. Daha sonraki bentler kahramanın övgüsünü ve bu arada böylesine değerli bir kişinin kaybından doğan üzüntüyü dile getirir. Bu bölümde, adeta kahramanın ölümüne bütün âlem ağlamaktadır. Ardından da böylesine değerli veya genç bir kişiye kıymış olmasından dolayı feleğe sitemler edilir. Mersiyelerin son bölümü pek az istisna dışında daima dua ve temenni bölümlerinden meydana gelmiştir.²³ Mersiyelerin muhtevasında diğer edebiyat türlerine kıyasen daha çok şahıs adları geçmektedir. Bu kişilerden, “padişahlar, şehzadeler, vezirler, devlet ileri gelenleri, şeyhler, aile fertleri, dostlar-arkadaşlar”²⁴ olmak üzere “*Mersiye konuları diğer edebiyatlarda olduğu gibi zamanla genişlemiş, şahsi felaketlere karşı ortaya çıkan bir çılgık özelliğinin ötesinde karşılaşılan milli matemlerde acı bir feryat şeklini almış. Ölen kişilerin dışında çok sevilen ve değer verilen varlıkların kaybı halinde de mersiye söylenmeye başlanmıştır. Şehir mersiyeleriyle hayvanlar için yazılmış mersiyeler bunlardandır.*”²⁵ Sadece sevilen bir insanın kaybını anlatmaz. Örnekleri diğerleri kadar yaygın olmasa da yitirilen topraklar için “şehir mersiyeleri”, sevilen bir hayvanın ölümüyle “hayvan mersiyeleri”, vatanın olumsuz durumunu tasvir etmek için de “vatan mersiyeleri” gibi şairler tarafından kaleme alınmış şiirler bulunmaktadır. Belgrad’ın elden çıkışı üzerine yazılan mersiye bir bölümü şöyledir:

*Yesir verdik Belgradın kaleyi
Göz yaşınan doldurdular Tunayı
Ağlar uşaklar da bulmaz anayı*

²² Mustafa İsen, *age.*, s. XXIV.

²³ Mustafa İsen, *age.*, s. 22.

²⁴ Mustafa İsen, *age.*, s. 45-134.

²⁵ Mustafa İsen, *agm.*, s. 220.

*Aman imdad der de ağlar Beligrad*²⁶

Türk edebiyatında mersiye ürünün önemli bir yere sahip olduğu aşikârdır. Arap edebiyatında ise mersiye; “*Yer yer bir mersiye, bir fahriye, bir hicviye veya sevgiliyi öven, aşkı anlatan bir nazım şekli olarak karşımıza çıkan kasideler, hemen bütün tenkitçiler tarafından Arap Edebiyatının en eski ve esaslı ürünü sayılmaktadır.*”²⁷

Mersiye'nin Türk dünyasında karşılığı olarak risa, nuha, sızlamağ, (Genel Irak Türkmenleri), madraş, sadlamağ (Kerkük Hristiyan Türkmenleri):²⁸, “ağı, sîven (Azerbeycan), jöktov, koşuk ırı, köri (Kazaklar), cır, cöktov, koşok (Kırgızlar), bazlaw (Nogaylar), ağı, tavş, tavşa, tovum, mersiye, ses etmek (Türkmenler)”²⁹ Uygur Türkleri ‘mersiye kosukları’ (Özbek Türkleri) ‘mâtemnâme, ağı, marsiya’ taqmaq (Kırım Tatar Türkleri)³⁰ gibi farklı kavramlar kullanılmakla beraber, şekil, muhteva ve içra farklılığı olsa da esas itibariyle bunların hepsi anlam bakımından birbirine benzemektedir.

Irak Türkmenleri mersiye’ye “*sazlamağ*” derler. Aslında “sızlamak” sözcüğünden türemiş³¹ olan *sazlamağ*, ölünün arkasından sanatçı kadınlar tarafından belirli yer ve zamanlarda özel nağmeyle yaslarda ve mezarlıklarda söylenen ağıttır. Ancak mersiye anlamını da taşımaktadır. Ayrıca, dini törenlerinden biri olan “Hasan Hüseyin Şivan geleneği”nde söylenen mersiyelere *sazlamağ* adı verilmektedir. Şia Mezhebine bağlı Türkmenler, her yıl Muharrem ayının birinci günü başlamak üzere on gün devamla akşamları toplu halde camiler arasında yürüyüşler düzenleyip, Türkmence mersiyeler okunmaktadır.³²

²⁶ Vanço Başkov, “Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Şehir Mersiyeleri”, **Edebiyat Fakültesi Arş. Dergisi**, S. 12, Erzurum 1980, s. 72.

²⁷ Bilal Çakıcı, **Eski Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XVI. yüzyıl)**, Gazi Üniv. SBE, YLT., Ankara 1996, S. 28.

²⁸ Ata Terzibaşı, **Kerkük Havalı**, Grafiker Yay., Kerkük 1980, s. 61-68.

²⁹ Abdurrahman Güzel ve Ali Torun, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Baskı 8, Akçağ Yay: 485, THE: 18, Ankrara 2014, s. 151.

³⁰ Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C. 3, AKM Yay, Ankara 2003, s. 543.

³¹ Gazenfer Paşayev, **Irak Türkmen Folkloru**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yay., 1998, s. 83.

³² Ata Terzibaşı, **age.**, s. 61- 68.

Öztürk, İslami bir bakış açısıyla mersiyeye bakarak; karşılığını maktel olarak gösterip dini duygulanma ve yaşama ile ilgili türlerden biri olduğunu belirtmektedir.³³

Bir tür olarak mersiye, “*Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra başka alanlarda ortaya çıkan değişiklikler gibi şiir şekillerinde ve türlerinde de köklü değişiklikler ortaya çıkar*”.³⁴

İskender Pala, Divan Edebiyatı isimli kitabında: “*Mersiye, ağıt ve sagular şekli farklılıklar barındırmakla birlikte içerik olarak aynı konunun işlendiği şiirlerdir. Hepsinde ölen kişinin iyilikleri anılır ve çeşitli meziyetleri yâd edilir. Lirik bir anlatımın hâkim olduğu mersiyeler genellikle terkib-i bend nazım şekliyle yazılırlar. Ancak kaside ve tercî-i bend nazım şekilleriyle yazılmış mersiyeler de vardır.*” diye ifade etmiştir.³⁵

Mersiye, pek çok tür gibi Arap edebiyatında ortaya çıkmış, Arap edebiyatından da Fars edebiyatına geçmiştir. “*Arap edebiyatında mersiye’nin başlangıcı, Cahiliye devrindeki cenaze törenlerinde kadınlar tarafından terennüm edilen seçili ve ahenkli sözlere kadar uzanır. Bunların daha sonra manzum kalıplara dökülmesiyle bugün bilinen mersiyeler ortaya çıkmıştır.*”³⁶

Divan edebiyatında forum olan mersiye türü ile halk edebiyatında forum olan ağıtlar arasında konu bütünlüğü vardır, ne kadar iki dalda da farklılıkları üzerine durulsa da aslında “*aynı konuyu dile getiren bu iki şiir arasında aslında birtakım şekli hususiyetleri dışında fazlaca bir farklılık*”³⁷ bulunamaz.

Abdurrahman Güzel ve Ali Torun, sagu ve ağıtların mersiyeyle benzerlikleri ve farklılıklarını Klasik Türk Edebiyatı bakışıyla bu şekilde ifade etmektedir: “*Sagular, İslamiyet’in kabul edilişinden önceki dönemlere özgü şiirlerdir. Bu dönemlerde ölen kişiyi toprağa vermeden önce yuğ/yoğ adı verilen, gösterişli bir tören düzenleniyordu. Geçmişte bu şiirlerde, bir devlet adamının, bir kahramanın*

³³ Nuran Öztürk, “Elif-nâme ve Nidai’nin Elif-nâme’si”, **Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri**, 2012, s. 173-184.

³⁴ Mustafa İsen, age., s. 2.

³⁵ İskender Pala, **Divan Edebiyatı**, İstanbul, Kapı Yay., 2008, s. 116.

³⁶ Mehmet Faruk Toprak, agm., 2004, s. 215.

³⁷ Mustafa İsen, “**Genç Osman İçin Yazılan Bir Ağıt ve Bir Mersiye**”, **Ötelerden Bir Ses**, Akçağ Yay., 1. basım, Ankara 1997, s. 465.

veya sevilen herhangi bir kimsenin ölümünden duyulan üzüntü dile getirilirken, günümüzde ise her insan için söylenebilmektedir. Muhteva yönünden sagulara ve ağıtlara benzeyen örnekler vardır. Ancak bu şiirlere şekil olarak kaside, tür olarak da mersiye denmektedir. Bu şiirler sagu/ağıtlardan şekil olarak olduğu kadar, muhteva itibariyle de ayrılır. En önemli farkları ise; sagu/ağıtların bir sanat kaygısından uzak, farklı ifadelerinde samimi oluşları, buna karşılık mersiyelerin bir sanat kaygısı taşımaları ve ifadelerinin resmi oluşlarıdır.”³⁸

Türk edebiyatında her dönemde mersiyeler yazılmakla birlikte bunların bir kısmı öne çıkmıştır. Divan-ü Lügat’it-Türk’te yer alan Alp Er Tunga sagusu; Türk edebiyatında Fuzuli’nin Hz. Hüseyin ve ashabı hakkındaki mersiyeleri konu edinen Hadîkatü’s-Süedâ eseri, Bâkî’nin Kanunî, Şeyh Galib’in Esrar Dede, İbni Kemal’in Yavuz Sultan Selim, Cem Sultan’ın öldürülen oğlu Oğuzhan, Taşlıcalı Yahya’nın Şehzade Mustafa için yazdıkları mersiyeler ünlüdür.

“Mersiyeler bazen tarihin zikretmediği ama bilim dünyası için mühim sayılacak ayrıntıları da ihtiva”³⁹ eder. Örneğin Türk edebiyatında bu türün ilk örneği kabul edilen ve “Divan-ü Lügat’it-Türk’te yer alan “Alp-er Tunga Sagusu”nda o dönemin ölü merasimleri hakkında bilgilere de rastlanır. “Bazı mersiyelerde ölenin vefat tarihi ebcet hesabıyla belirtildiği gibi, hayatının önemli safhalarına da işaret edildiği olur.”⁴⁰

Mersiyelerde en fazla muhteva yönünden konu edilen kuşkusuz Kerbela hâdisesidir, “Türk, Arap ve Fars edebiyatlarında çokça ele alınmış ve alınmakta olan bir muhtevadır. Ele alınıştaki çokluk, ortaya konulan eser sayılarından anlaşılmaktadır ki bu bağlamda İran edebiyatında Kerbela ile ilgili yazılmış 184, Arap edebiyatında 96, Türk edebiyatında 139 ve Batı’da 32 adet”⁴¹ çalışmalar bulunmakta ve yapılmaktadır. Hatta “Kerbela mersiyeleri, muharremiyeler, maktel-i

³⁸ Abdurrahman Güzel ve Ali Torun, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, baskı 8, Akçağ Yay., Ankara 2014, s. 151-152.

³⁹ Mustafa İsen, “Şairlerce Meslektaşlarına Yazılan Mersiyeler”, **TDE Arş. Dergisi VI**, İzmir, 1991, s. 68.

⁴⁰ Mustafa İsen, “Mersiye”, **TDE Ansiklopedisi**, C. VI, Dergâh Yay., İstanbul, 1986, s. 272.

⁴¹ Ali Aksu, “**Kerbela Literatürü**”, **Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri)**, Editör: Âlim Yıldız, Sivas 2010, C. I, s. 341-376.

Hüseyin"ler gibi türlerin ortaya çıkmasında etken olmuştur.”⁴² Hz. Hüseyin mersiyelerin hem coğrafi yönden yayılması hem de nerdeyse şehadetinden itibaren günümüze kadar yazılı ve sözlü olarak halk arasında her asırda yazılmış, yazılmakta olan edebi ürünleri canlı olarak sözlü ortamlarda icra edilmekte, çünkü Kerbela hadisesi “en korkunç, en hazin, en ibret verici, en çok gözyaşı döktüren, en çok anılan, üzerine en çok eser yazılan”⁴³ olaylarından biridir.

Mersiyeler daha önce söylediğimiz gibi insanın nerdeyse yaratılışından itibaren en ilkel ve yaygın şiirlerden biri olmakla birlikte İslamiyet’in doğuşuyla müstakil bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Mersiyelerin genel olarak işlevi, ölünün iyiliklerini dile getirerek Müslümanların nesilden nesile halk arasında iyilik yapma geleneğinin devam edilmesi, ölünün yakınlarına ve sevenlerine sabır vermektir. Buna kanıt olarak cahiliye döneminin ünlü şairesi Hansa (ö. 664 m.) öldürülen iki kardeşi (Sahır ve Muaviye) için söylediği bir mersiyede diyor ki:

Güneşin doğuşu bana sahr'ı hatırlatır

Ben ise her güneş batmasında hatırlıyorum

Çevremde kardeşleri üzerine ağlayan

Çok olmasaydı kesin kendimi öldürdüm.⁴⁴

Türk edebiyatında mersiyeler sadece insanlar için yazılmamıştır, şehirler⁴⁵ için yazılan mersiyeler de vardır. Hayvanlar, mersiye yazılan diğer varlıklardır. Necati Bey’in⁴⁶ atına; Meali’nin⁴⁷ kedisine mersiye yazmışlardır.

Mersiyelerde sık sık dünyanın fani ve ahiretin kalıcı olduğunu hatırlatmak ve bu sonsuz ahiret için halk, geçici dünyada iyilik yapmaya çalışıp sosyal hayatta insanların kadere razı olma yöntemini göstererek huzur bulmalarını sağlamaktadır.

⁴² Fâtih Ramazân Süer, Müellifi Bilinmeyen Bir Kerbela Mersiyesi, **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2011, C: XV, S: 1, s. 425-426.

⁴³ Mehmet Arsalan- Mehtap Ardoğan, **Kerbela Mersiyeleri**, Grafiker Yay, Ankara 2009, s. XIII.

⁴⁴ Saleb Abul Abbas Ahmet b. Yahya Alşeybani Anahavi, **Hansâ Divanı**, Tahkik eden: Enver Abu Süveylim, Aman Yayın Evi, Aman 1988, s. 39.

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Vanço Sarayev Boşkov, “Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Şehir Mersiyeleri”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, s. 12, s., 69-76.

⁴⁶ Ali Nihat Tarlan, **Necati Bey Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992, s. 113-115.

⁴⁷ Mustafa İsen; **age.**, s. CXLVII-CLII.

Mersiyelerde, genel olarak kötülüğü vurgulamak ve katillerin kesin olarak dünyada değilse de ahirette cezalanmaları kesin olacağını hatırlatıp kötülüğün azalmasını sağlamaya çalışarak güvenli bir yaşam ortamı bulundurmak hedeflenir. Ayrıca mersiyelerin, dil ve edebiyatın zenginleşmesini sağlamak, çocukların dil dağarcığını geliştirmek, şiir yazma hissini uyandırmak, icra edildiğinde hem icracı hem de dinleyicilerin hoş vakit geçirilmelerini sağlamak, ölüyü ve ölünün yakınlarını takdir etmek, halk arasında ünlü şahsiyetlerin zulümle şehit edilişinden duyulan ıstırapı dile getirmek, halk arasındaki sosyal bağı güçlendirmek ve halkı duygusal bir havaya sokmak gibi işlevleri vardır. Özellikle din âlimlerin hakkında icra edilen mersiyelerin eşliğinde vatandaşların ihsan olarak dağıttıkları yiyecek ve içeceklerden oluşan ikramlar, yoksul halkı doyurma vasıtası olmakta ve birçok işlevin üstelendiği kesindir.

1.2. Türk Edebiyatında Mersiye Geleneği:

Ölümün gerçekleştiği yerde ölü için üzülmek ve bu üzüntüyü dile getirmek de kaçınılmazlardan biridir. Ondan dolayı insanın söylediği ilk şiir türlerinden ve edebiyatın en eski ürünlerinden bir olduğu söylenebilir. Kaynaklarda ilk mersiye oğlu Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi üzerine Hz. Âdem'in yazdığını rivayet edilir. Latifi, tezkiresinde yeryüzünde ilk mersiyezinin Hz. Âdem tarafından söylendiğini belirtir; *"...Hazret-i Âdem nebî ve ebû'l-beşer şâfi ki mescûd-ı melâ'ike-i mu'arrebîn ve mehbûş-ı luğat-ı evvelîn ü âhîrindür kelâm-ı mevzûn evvel andan şâdir oldı ve ol zamandan bu aña degin dinilüp tezâyüd buldı. Ol zaman ki Kâbil Hâbil'i katl itdi anı görüp Âdem şâfinüñ sine-i sekînesinden sürûrî ve dîdeden nûr u qarârı gitdi. Zîrâ hem oğlu hem yârı idi helâk olup gitdi ve nice rûzgâr vâlih u zâr olup merşiye tarzında bu bir kaç beyti ibdâ,, u irâd idüp okurdu. ..."*⁴⁸

Fuad Köpürlü, ilk cemiyetlerde şiirin yine ölümle alakalı olup ölen kişilerin övülmesi ve anılması üzerine kaleme alındığını anlatmaktadır; *"Herbert Spencer'e göre ilk cemiyetlerde şiir, ölen ve öldüğü için mabutlar sırasına dâhil edilen eski ve yeni reislerin vasıflarının medhi ile başlıyor. Mesela Mısır hükümdarlarından Birinci*

⁴⁸ Latîfi, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Haz. Rıdvan Canım, AKM Başkanlığı Yay., Ankara 2000, s. 78-79.

Seti ve İkinci Ramses hakkında rahipler tarafından kasideler okunmuştu; kezalik, XVIII. sülale zamanında şiir tamamıyla dinî bir ayin hâlini almıştı. Firavun'un Ehdramının Peygamberi adını alan bir hususî memur mevcut idi ki, bunun görevi, ölen hükümdarın hatıralarını ve hükümdarın tanrılaştırılan timsaline sürekli bir hatıra temini idi.”⁴⁹

Fuat Köprülü'ye göre bu durum yakın tarihlere doğru daha da netleşir. İlk şairler, şiirlerin ölenleri anma işlevinin üstelediğini bu şekilde anlatmaktadırlar: *“Daha yeni zamanlara doğru gelecek olursak, bu hâli belki açık olarak görebiliriz; İskandinavya’da ilk şairler aynı zamanda tabip idiler; hastalıkların, kendilerine mahsus nağmelerin terennümüyle yok edilebileceği inancı tamamıyla yerleşmişti. Tabi ilaçtan başka, şiirleriyle ölümlerin hatırasını yaşatmak vazifesini de gören şimal şairleri yavaş yavaş bulundukları içtimaî topluluğun mühim ve zaruri bir uzvu hâline giriyorlardı; en ufak bir reisin maiyyetinde bile birçok şairler mevcut idi.”⁵⁰*

Fuat Köprülü ayrıca ilk Türk şairlerinin görevlerinden biri olan ‘ölülerin hatırasını yaşatmak’ı bu şekilde izah etmektedir: *“En eski Türk şairleri Tonguzların Şaman, Moğol ve Boryatların Bo veya Bugue, Yakutların Oyun (Ouioun), Altay Türklerinin Kam, Samoitletlerin Tadibei, Finovaların Tietoejoe, yani bakıcı, Kırgızların Baksı, Bakşı, Oğuzların ozan dedikleri şahir şairleridir. Sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik gibi birçok vasıfları kendilerinde toplayan bu adamların, halk arasında büyük bir yer ve ehemmiyetleri vardı. Muhtelif zaman ve mekânlarda bunlara verilen ehemmiyet derecesi, kıyafetleri, kullandıkları musiki aletleri, yaptıkları işlerin şekli tabii değişiyor; fakat semadaki mabutlara kurban sunmak, ölünün ruhunu yerin dibine göndermek, fenalıklar, hastalıklar ve ölümler gibi fena cinler tarafından gelen işleri önlemek, hastaları tedavi eylemek, bazı ölümlerin ruhların semaya yollamak, hatıralarını yaşatmak gibi muhtelif vazifeler hep ona aitti. Bütün bu muhtelif işler için tabii muhtelif ayinler vardı.”⁵¹*

Mehmet Faruk Toprak, pek çok tür gibi Arap edebiyatında ortaya çıkmış olan mersiye, Arap edebiyatından Fars edebiyatına geçmiş olduğunu ve kimler

⁴⁹ M. Fuat Köprülü, **Edebiyat Araştırmaları I**, Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 68.

⁵⁰ M. Fuat Köprülü, **age.**, s. 68-69.

⁵¹ M. Fuat Köprülü, **age.**, s. 71-72.

tarafından icra edildiğini bu şekilde ifade etmektedir: “*Arap edebiyatında mersiye'nin başlangıcı, Cahiliye devrindeki cenaze törenlerinde kadınlar tarafından terennüm edilen seçili ve ahenkli sözlere kadar uzanır. Bunların daha sonra manzum kalıplara dökülmesiyle bugün bilinen mersiye'ler ortaya çıkmıştır.*”⁵²

Cahiliye döneminde ve İslam'ın doğuşunda yazılmış şiirlere baktığımızda, öldürülen kişilerin intikamını almaya yemin etme ve düşmanı korkutma temalarını içeren mersiye'leriyle ‘Antere, Hassan b. Sabit, K’ab b. Malik, Ümeyye b. Ebü’s-Salt gibi şairlerin yanı sıra az da olsa mersiye'lerde ortalığı yatıştırmaya çalışan Talib b. Ebu Talib gibi şairler de karşımıza çıkmaktadır.⁵³

Emeviler döneminde, Abdullah b. Hemmâm es-Selûlî'nin Muaviye'nin ölümünden sonra Yezid'e yazdığı, Ebû Nüvas'ın Harun Reşid'in ölümü üzerine oğlu Emin'e biat ettiğini bildirdiği mersiye'ler ise, saltanatın başlaması ve hilafetin babadan oğula geçmesiyle taziye ile tebrikin, hüznün ve sevincin birleştiği şiirlerdir. Hz. Muhammed için nazmedilmiş mersiye'ler ise ölünün arkasından ağlamayı yasaklayan hadislerin tesiriyle sayıca daha az ve kısadır. Hassân b. Sâbit ve K’ab b. Mâlik, peygambere mersiye yazarlar arasındadır. Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi hadisesi de önemli mersiye konularındandır. Bunların yanı sıra Arap edebiyatında, uzun bir ömrün ardından yaklaşan ölümü yahut esir düşüp öldürülmeyi beklerken kendileri için mersiye yazarlar, henüz hayatta iken yakınlarından kendileri için mersiye talep edenler, elden çıkan yahut felakete maruz kalan şehir ve yerler ile hayvanlar için mersiye söylenmiş olanı da vardır.⁵⁴

Mersiye, Fars edebiyatında da yaygın bir tür olarak karşımıza çıkar. İslam'dan önce İran'da mersiye türünün olduğuna dair bazı işaretler bulunmakla beraber, Farsçada müstakil mersiyesi günümüze ulaşan ilk şair Rudekî'dir (ö. 329/940).⁵⁵

⁵² M. Faruk Toprak, agm., 2004, s. 215.

⁵³ M. Faruk Toprak, agm., s. 215.

⁵⁴ M. Faruk Toprak, agm., s.215. Ayrıca Arap şiiri ve mersiye konusu için bkz: Nihad Çetin, **Eski Arap Şiiri**, İstanbul Üniv., Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1973; David Samuel Margoliouth, **Arap Şiirinin Kökeni**, Çev. Nurettin Ceviz, Aktif Yay., Ankara 2004; Nevzat Yanık, **Arap Şiirinde Tasvir (Cahiliye-Abbasiler)**, Fenomen Yay., Erzurum 2010; Harun Öğmü, **Cahiliye Döneminde Araplar**, İz Yay., İstanbul 2013.

⁵⁵ Tahsin Yazıcı, “Mersiye” (Fars Edebiyatı), **TDV. İslam Ansiklopedisi**, C. 29, s. 217.

Türk edebiyatında ölüm üzerine söz söyleme geleneği, bilinen ilk yazılı eserimiz Orhun Âbideleri'nden itibaren karşımıza çıkmaktadır. Eserde ölüm, dünyanın faniliği, yas âdetleri gibi konular yer bulmaktadır. Örneğin, “*Kül Tigin*” olmasa herkes ölecektir; zamanı Tanrı yaşamaktadır ve insan, ölmek için türemiştir:

Kül Tigin yok erser, kop ölteçi ertigiz.

*Öd Tengri yaşar. Kişi oğlu kop ölgeli törümüş.*⁵⁶

Bilge Kağan, kardeşinin ölümü sonrasında gözden yaş, gönülden ağlamak gelse de buna engel olmuştur. “*Yogçı, sığıtçı*” olarak Kıtay, Tatabı milletinden Udar general gelmiştir:

Közde yaş kelser tıda köngülte sığıt kelser yanduru sakındım

*... Yoğçı sığıtçı Kıtany Tatabı budun başlayı Udar sengün kelti.*⁵⁷

Reşit Rahmeti Arat'a göre, Mani muhitinde yazılan eserler arasında ölüm ve cehennem tasvirinin yapıldığı şiirler bulunmaktadır.⁵⁸

Yine, Divanü Lügati't-Türk'te de Alp Er Tunga sagusu başta olmak üzere Türk edebiyatında yazılmış olan ölüm sonrası şiirlerin ilk örnekleri mevcuttur.⁵⁹

Mustafa İsen'in Türk mersiye edebiyatı konusu ile ilgili olan *Acıyı Bal Eylemek* adlı eserinde Türkiye'de 14. asırda oldukça fazla mersiye yazan şairlerin ortaya çıkanların olduğu anlaşıldığını belirtmektedir. Anadolu'da mersiye türünün ilk örneklerinin Germiyan Beyliği çerçevesi içinde yetişen şairler elinde görüldüğü, bu türün Anadolu sahasındaki ilk örneğinin XIV. yüzyılda yazıldığı bilgisini aktarmaktadır.⁶⁰

⁵⁶ Muharrem Ergin, **Orhun Âbideleri**, İstanbul, Boğaziçi Yay., 2008, s. 26.

⁵⁷ Muharrem Ergin, age., s. 28.

⁵⁸ Reşit Rahmeti Arat; **Eski Türk Şiiri**, TTK Basımevi, Ankara 1965, s.24.

⁵⁹ Talat Tekin, **XI. Yüzyıl Türk Şiiri, Divanü Lügati't-Türk'teki Manzum Parçalar**, TDK Yay., Ankara 1989, s. 8-16.

⁶⁰ Mustafa İsen, age., 1994, s.8.

Türk edebiyatında, Şeyyad Hamza tarafından 50 beyitten oluşan mersiye kaleme almıştır.⁶¹ Ahmedî'nin⁶² İskendernâme adlı mesnevisinde de mersiye bulunmaktadır.⁶³

XV. yüzyılın şairlerinden, Şeyhî⁶⁴, Kıvâmî⁶⁵, Aynî⁶⁶ ve Ahmed Paşa⁶⁷ mersiyeler yazılmışlardır. Necati, II. Bayezid'in oğlu Şehzade Mahmud'a yazmış olduğu bir mersiye⁶⁸, Cem Sultan'ın oğlu Oğuz Han için yazılan bir mersiye⁶⁹ ve Kemal Ümmî,⁷⁰ Şeyh Sadrüddin ve Hamîd-i Velî (Somuncu Baba) için kaleme alınmış mersiyeler bulunmaktadır. Ayrıca, bu asırda Ali Şir Nevâyî'nin de Hasan Erdeşir hakkında bir mersiye kaleme almıştır.⁷¹

XVI. yüzyıl Türk edebiyatında yine oldukça fazla mersiye yazıldığı görülmektedir. Bu asırda, Uzun Firdevsî'nin Kutbname adlı eserinde, Hüseyin Hamza Ağa'ya yazmış olduğu bir mersiye vardır⁷². Tatavlı Mahremî⁷³'nin Kürkçübaşı Şemseddin Ahmed Bey'e bir mersiye yazmıştır. Bu yüzyılda, Fevrî Ahmed⁷⁴, Cinanî⁷⁵ ve Bağdatlı Ruhî'nin⁷⁶ de yazmış oldukları mersiyeler vardır. Fevrî; oğlu, iki hizmetçisi, kayını, eşi, kızı ve annesi için mersiye yazmıştır.⁷⁷ Cinanî'nin genç oğlu, arkadaşı Azerî, ve Molla Efendi adlı bir kimse ile Molla Efendi'nin eşi için de mersiye yazmıştır.⁷⁸ Bağdatlı Ruhi'nin Meşhed Hatun, Hasan

⁶¹ Metin Akar, "Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler I-II", Marmara Ün. **Edebiyat Fakültesi Türklük Arş. Dergisi**, S. 2, s.1-14.

⁶² Yaşar Akdoğan, **Ahmedî Divanından Seçmeler**, KTB Yay., Ankara 1988, s. 78.

⁶³ Yaşar Akdoğan, **İskendernâme'den Seçmeler**, KTB. Yay., Ankara 2000, s. 374-385.

⁶⁴ Mustafa İsen, **Cemal Kurnaz, Şeyhi Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1990, s. 91.

⁶⁵ Kıvâmî; **Fetihname**, Haz. Ceyhun Vedat Uygur, YKY, İstanbul 2007, s. 508-514; Ahmet Mermer, **Karamanlı Aynî ve Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1997, s.189-193.

⁶⁶ Ahmet Mermer, **age.**, s. 245-247; 253-255.

⁶⁷ Ali Nihat Tarlan, **Ahmet Paşa Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992, s. 89-92.

⁶⁸ Ali Nihat Tarlan, **age.**, s. 125.

⁶⁹ Halil Ersoylu, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı**, Tercüman Yay., İstanbul 1981, s.59-62.

⁷⁰ Hayati Yavuzer, **Kemal Ümmî Divanı**, Abant İzzet Baysal Ün., Bolu Halk Kültürünü Arş. ve Uygulama Merkezi Yay., Bolu 2008, s. 518-522; 524-528.

⁷¹ Ali Şir Nevayî, **Nevadirü's-Şebâb**, Haz. Metin Karaörs, TDK Yay., Ankara 2006, s. 666-671.

⁷² Firdevsî-i Rumi, **Kutbname**, Haz. İbrahim Olgun; İsmet Parmaksızoglu, TTK Yay., Ankara 1980, s. 236-238.

⁷³ Mustafa İsen, **Acıyı Bal Eylemek (Türk Edebiyatında Mersiye)**, Akçağ Yay., Ankara 1994, s. 194-197.

⁷⁴ Mustafa İsen, **age.**, 204-206.

⁷⁵ Cihan Okuyucu, **Cinanî (Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni)**, TDK Yay., Ankara 1994, s. 203-205; 209-219.

⁷⁶ Coşkun Ak, **Bağdatlı Ruhi Divanı**, Uludağ Ün., Yay., Bursa 2001, s. 171-178.

⁷⁷ Mustafa İsen, **age.**, s. 313-317.

⁷⁸ Cihan Okuyucu, **age.**, s. 206-209; 219-226.

Han ve Hüsrevzade İbrahim Çelebi için mersiye yazmıştır.⁷⁹ Mânî'nin⁸⁰ Murtaza Çelebi için, Bağdatlı Zihnî (Necefzade)⁸¹ ise kardeşleri Halil ve Celil için; Feyzî⁸² (Hüsam Bey), kardeşi Zekâî için mersiyeler yazmışlardır. Bu yüzyılda ayrıca Hudayî-i Müezzîn⁸³ ve Osmanlı meşhur devlet adamlarından Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin⁸⁴ de oğulları için yazdıkları mersiyeler vardır. Turâbî,⁸⁵ Hayretî'nin⁸⁶ Memi Şah ve Mustafa adlı kişiler için yazdığı bir mersiye ile “Mersiye-i Mahmûb-ı Hod” başlığını taşıyan bir mersiyesi vardır. Yetim Ali Çelebi⁸⁷, Şeyhi Cemal Efendi'nin oğlu Pir Mehmed Efendi için, Ubeydî⁸⁸ ise Hacı adlı bir kimse için mersiye yazmıştır. Edirneli Şevkî,⁸⁹ mersiyeler yazmıştır. Bu yüzyılda Tacizade Cafer Çelebi ve Zâtî, II. Bayezid için mersiye yazmışlar.⁹⁰ Zâtî'nin ayrıca bir dostunun oğlu Zeynî için yazdığı bir mersiye vardır.⁹¹ Kemalpaşazade ve Bitlisli Şükrî, Yavuz Sultan Selim için mersiye yazmışlardır.⁹² Bâkî⁹³ ve Gelibolulu Âlî⁹⁴ Kanuni Sultan Süleyman için mersiyeler yazmışlar.⁹⁵ Terzizade Ulvî, II. Selim, Turak Çelebi, Mustafa Paşa ve Sokollu Mehmet Paşa, Muslî Şah ve Şâhî için;⁹⁶ Nevi, III. Murad ve katledilen şehzadeler (Mustafa, Bayezid, Osman ve Abdullah) için mersiye yazmıştır.⁹⁷ Nevi, Bâkî için bir mersiye⁹⁸ ve Ulvî'nin babası için bir

⁷⁹ Coşkun Ak, **age.**, s. 179-186.

⁸⁰ Mustafa İsen, **age.**, s. 395-396.

⁸¹ Mustafa İsen, **age.**, s. 341-343.

⁸² Mustafa İsen, **age.**, s. 352-354.

⁸³ Mehmet Demiralay, **Hudâyî-i Kadim ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)**, Süleyman Demirel Üniv. SBE, TDE, Isparta 2007, s.100-101.

⁸⁴ Mustafa İsen, **age.**, s. CXXXII.

⁸⁵ Mustafa İsen, **age.**, s. 359-361.

⁸⁶ Mehmed Çavuşoğlu ve Mehmet Ali Tanyeri, **Hayretî Divanı**, İstanbul Üniv., Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1981, s. 67; 108.

⁸⁷ Mustafa İsen, **age.**, s. 401-403.

⁸⁸ Ömer Arslan, **Ubeydî Divanı (Metin ve İnceleme)**, İstanbul Üniv. SBE, YLT, İstanbul 2013, s. 231-235.

⁸⁹ Halil İbrahim Yakar, **Edirneli Şevkî Divanı**, Palet Yay., Konya 2010, s. 167-169.

⁹⁰ Mustafa İsen, **age.**, s. 25-27.

⁹¹ Mustafa İsen, **age.**, s. 371-373.

⁹² Mustafa İsen, **age.**, s. 28-32.

⁹³ Sabahattin Küçük, **Baki Divanı**, TDK Yay., Ankara 1994, s. 75-80.

⁹⁴ Kudret Altun, **Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanı (Varidatü'l-Enîka)**, Özlem Kitabevi, Niğde 1999, s. 150-153.

⁹⁵ Sabahattin Küçük, **age.**, s. 82-85.

⁹⁶ Mustafa İsen, **age.**, s. 40-42; 187; 213.

⁹⁷ Mertol Tulum ve Mehmet Ali Tanyeri, **Nevî Divanı**, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977, s. 171-177.

⁹⁸ Mertol Tulum ve Mehmet Ali Tanyeri; **age.**, s.191.

mersiye yazmıştır.⁹⁹ Sultan I. Ahmet, babası III. Mehmet için bir mersiye yazmıştır.¹⁰⁰ Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmed için Zâti,¹⁰¹ Hayali,¹⁰² Yahya Bey¹⁰³, Fazlî¹⁰⁴ ve Aşkî¹⁰⁵ mersiyeler yazmışlardır. Mesihî,¹⁰⁶ Hadım Ali Paşa için mersiye yazmıştır.¹⁰⁷ Hayali,¹⁰⁸ Damat İbrahim Paşa için mersiye yazmıştır. “Şehzade Mustafa’dan daha önce ve daha sonra şu veya bu sebepten dolayı ölen şehzadelere mersiye yazılmış olmakla birlikte, şehzade ve mersiye ilişkisi gündeme geldiğinde hemen akla gelen bir üçüncü kelime de Şehzade Mustafa olmaktadır.”¹⁰⁹

XVII. yüzyıla gelindiğinde Nevizade Atayî¹¹⁰, Râmî Abdurrahman Çelebi¹¹¹, Nergisî¹¹², Râmî¹¹³, Haleti¹¹⁴, Riyazi¹¹⁵, Nailî¹¹⁶, Dukakinzade Fasih Ahmed¹¹⁷, Potburunzade Kelîm Eyüp Çelebi¹¹⁸, Usûlî¹¹⁹, Simkeşzade Feyzî Hasan¹²⁰, Ganizade Nadirî¹²¹, Akkırmanlı Nakşî¹²², Neşâtî Ahmed¹²³ ve Azmizade Hâleti bu yüzyılın mersiye şairlerindendir. “*Azmizade Hâleti’nin mersiyesinde hâkim olan duygu, çok*

⁹⁹ Mustafa İsen; **age.**, 377-380; 299-300.

¹⁰⁰ Mustafa İsen; İsen, **age.**, s. 47.

¹⁰¹ Mustafa İsen; **age.**, s. 109.

¹⁰² Ali Nihat Tarlan; **Hayali Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992, s. 74.

¹⁰³ Mehmed Çavuşoğlu; **Yahya Bey Divanı**, İstanbul Ün., Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977, s. 159-164.

¹⁰⁴ Mustafa İsen; **age.**, s. 121-124.

¹⁰⁵ Süreyya Uzun; **Üsküdarlı Aşkî Divanı: Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. Yüzyıl Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları**, İstanbul Ün. SBE Yayınlanmamış YLT, İstanbul 2011, s. 223-227.

¹⁰⁶ Mine Mengi; **Mesihî Divanı**, AKM Yay., Ankara 1995, s. 81-84.

¹⁰⁷ Ali Nihat Tarlan; **Hayali Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992, S. 79.

¹⁰⁸ Ali Nihat Tarlan; **age.**, s. 79.

¹⁰⁹ Mustafa İsen; **age.**, s. 79.

¹¹⁰ Saadet Karaköse; **Nevizade Atayî Divanı (Kısmi Tahlil, Metin)**, İnönü Ün. SBE, Doktora Tezi, Malatya 1994, s. 207-212.

¹¹¹ Sadık Erdağ; **Ramî Abdurrahman Çelebi Divanı**, İnönü Ün., SBE., Doktora Tezi, Malatya 1998, s. 91-92.

¹¹² Mustafa İsen; **age.**, s. 234-237.

¹¹³ Mustafa İsen; **age.**, s. 338-340.

¹¹⁴ Kaya, **age.**, s. 92-93.

¹¹⁵ Namık Açıkgöz; **Riyazi Divanı’ndan Seçmeler**, KB. Yay., Ankara 1990, s. 112-118.

¹¹⁶ Haluk İpekten, **Nailî-i Kadim Divanı**, MEB Yay., İstanbul 1970, s. 180-184.

¹¹⁷ Mustafa İsen; **age.**, s. 242-244.

¹¹⁸ Mustafa İsen; **age.**, s. 248-249.

¹¹⁹ Mustafa İsen; **Usulî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1990, s. 75-76.

¹²⁰ Mustafa İsen, **age.**, 1994, s. 283-286.

¹²¹ Numan Külekçi; **Ganizade Nadirî, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şehnamesinin Tenkitli Metni**, Atatürk Ün., TDE Bölümü Doktora Tezi, s. 212-214.

¹²² Hikmet Atik; **Nakşî Ali Akkırmani Divanı**, Buruciye Yay., Sivas 2007, s. 149-150.

¹²³ Mahmut Kaplan; **Neşatî Divanı**, Akademi Kitabevi, İzmir 1996, s. 55-57.

*yaşlı olmayan, çevresinde saygı uyandırmış, güvenilen bir tanıdığın ölümünden duyulan, son derece samimi, candan bir ıstıraptır.”*¹²⁴

XVIII. yüzyıl şairlerinden Birrî¹²⁵, Kurbizade Mustafa Ağa (Mâilî)¹²⁶, Tokatlı Kânî¹²⁷, Kânî¹²⁸; Hâmî¹²⁹ ve Şeyh Galib’i¹³⁰ mersiyeler yazmışlardır.

XIX. yüzyılın mersiye yazarlarından; Enderunlu Fazıl¹³¹, Antepli Aynî¹³², kadın şair Şeref Hanım.¹³³, Şeref Hanım, Bedri Beg¹³⁴, Yenişehirli Avnî¹³⁵, Leyla Hanım¹³⁶ ve Senîh’i¹³⁷ mersiyeler yazmıştır.

Hız. Hüseyin’in Kerbela’da şehit edilişi üzerine yazılan pek çok mersiye örneği vardır. Hatta bu hadise edebiyatımızda “*maktel*” adında müstakil bir türün oluşmasına ve gelişmesine sebep olmuştur. Türk edebiyatında “*maktel*” türünde yazanlardan bazıları: Kastamonulu Şazi, Lami, Âşık Çelebi ve Fuzulî’dir.¹³⁸

Klasik edebiyatımızdaki mersiyeler yukarıdaki özetten de anlaşıldığı üzere padişahlar, şehzadeler, devlet adamları, aile bireyleri, şeyhler, mutasavvıflar, arkadaşlar vs. gibi pek çok farklı tabakadan kimselere yazılmıştır. Ancak bu mersiyelerde dikkati çeken husus, yazıldıkları kimseler farklı olsa da mersiye şairlerinin ölüme bakışlarının pek fazla değişiklik göstermemesidir.

¹²⁴ Cevat Yerdelen, “Azmiade Haletî’den Bir Mersiye”, *Atatürk Üniv. Türkiyat Arş., Enstitüsü Dergisi*, S: 12, Erzurum, 1999, s. 133.

¹²⁵ Rasih Erkul, *Manisalı Birrî Mehmed Dede (Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Divanı)*, Manisa Valiliği Yay., Manisa 2000, s. 194- 197.

¹²⁶ Mustafa İsen, *age.*, s. 256- 258.

¹²⁷ İlyas Yazar, *Kânî Divanı*, Libra Yay., İstanbul 2010, s. 429- 441.

¹²⁸ İlyas Yazar, *age.*, s. 441- 443.

¹²⁹ Mustafa İsen, *age.*, s. 406- 409.

¹³⁰ Muhsin Kalkış, *Şeyh Galib Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1994, s. 158- 160.

¹³¹ Mustafa İsen, *age.*, s. 54-56.

¹³² Mehmet Arslan, *Antepli Aynî Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s.494- 504.

¹³³ Mehmet Arslan, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2002, 300-302.

¹³⁴ Mehmet Arslan, *age.*, s. 303-311.

¹³⁵ Lokman Turan, *Yenişehirli Avni Bey Divanının Tahlili (Tenkitli Metin) Encümen-i Şuara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş*, Atatürk Üniv., SBE Doktora Tezi, s. 612-624; 624-628.

¹³⁶ Mehmet Arslan, *Leyla Hanım Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003, s. 165-173.

¹³⁷ Divan-ı Senî, *age.*, s.24-29.

¹³⁸ Maktellerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa Uzun, “Türk Edebiyatında Kerbela”, *DİA*, C. 25, s. 274-75; Şeyma Güngör, “Maktel”, *DİA*, C.27, s.425; Bünyamin Çağlayan, *Kerbela Mersiyeleri*, Gazi Üniv. SBE Doktora Tezi, Ankara 1997; Nurcan Öznel Günder *Kastamonulu Şazi Maktel-i Hüseyin*, İstanbul Üniv. SBE Doktora Tezi, İstanbul 2012; Özlem Demirel, *Aşıkî’nin Maktel-i Hüseyin’i Üzerine Dil İncelemesi*, İstanbul Üniv. SBE Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Mersiyeler, İslami bakış açısına göre yazılmış; ölüm hep kabullenilmiş ve ölüm bir geçiş dönem olarak görünmüştür. *“İlk bakışta ölümle ilgili duygu ve düşüncelerin en rahat aktarılabilceği ortamın mersiye olduğu düşüncesi gelir insanın aklına. Oysa bu açıdan mersiyelere bakıldığında ölüm kavramıyla ilgili en az düşünceye yer verildiği dikkati çeker. İnsanoğlunun sonu neden ölüm? Ölümün getirdikleri? Ölüm sonrası... vb. konular mersiyelerde hemen hiç ele alınmamıştır. Ölüm ve ahiret düşüncelerine arada bir değinilmiş ve bu kavramlar, İslamiyet’in sunduğu biçimde ele alınmış, mersiye şairi bunu vermekle yetinmiştir. Mersiyelerde ölümün tasavvufi görüşten çok, şariat açısından ele alınışı daha yaygın olarak karşımıza çıkar. Mersiyelerin inanç temelinde genellikle koyu bir tevekkül, yazgıya boyun eğiş vardır. Ölüm mersiyelerde insanoğlunun yazgısı olarak yorumlanmış, bu yazgının mutlak egemenliği karşısında olup biteni olduğu gibi kabullenmekten başka elden gelen olmadığı sık sık vurgulanmıştır.”*¹³⁹ Yani bu şiirlerde ölüm teorik çerçevesiyle ele alınan, sorgulanan, istenmeyen, kabul edilmeyen, olumsuz bir kavram olarak değil; kabul edilen ve boyun eğilen bir unsur olarak yer alır.

Mustafa İsen de şairlerin devlet adamlarına yahut yakınlarına söyledikleri mersiyelerle mutasavvıf şairlerin yine mutasavvıf kişiler için söyledikleri ölüm şiirleri arasında bir fark olup olmadığını sorguladığı çalışmasında ele aldığı şiirlerde, sufi düşüncesindeki ölüm fikrinin teorik çerçevesinin uygulamaya intikal ettirilemediğini söyler.¹⁴⁰ Yani şiirlerde zikredilen birkaç beyit dışında ölüm düşüncesi, sufi düşüncesinin izlerini çok da fazla yansıtmamaktadır. *“Daha ileri gidilerek denebilir ki bağlı olduğu sistemin bilinçli bakış açısıyla düşüncelerini ifade eden kişi, bu tavrının dışına çıktığında, yani tabii konumuyla duygularını dile getirdiğinde birbiriyle çelişen örnekler ortaya koyabilmektedir. Yani sufi düşünceye mensup olmayan, örneğin Taşlıcalı Yahya Bey’in Şehzade Mustafa’ya söylediği mersiye ile Usûlî’nin şeyhi İbrahim Gülşenî’ye söylediği mersiye arasında şekil ve muhteva bakımından belirgin bir fark yoktur.”*¹⁴¹

¹³⁹ Mine Mengi, “Eski Edebiyatımızın Mersiyelerine Toplu Bir Bakış”, **TDE Arş. Dergisi**, Ege Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir, 1983, s. 100.

¹⁴⁰ Mustafa İsen, “Mersiyeler ve Sufi Düşüncesine Göre Ölüm”, **Türklük Arş. Dergisi**, S. 7, İstanbul, 1993, s. 325.

¹⁴¹ Mustafa İsen, agm., s.326.

Mersiyelerde bölümler, belli bir sıraya göre değildir. Çoğunlukla şairler feleğe sitemle başlar, mersiye yazdıkları kimsenin iyi özelliklerini zikreder, üzüntüsünü dile getirir, yas tuttuğunu ifade eder, daha sonra ölen kişi ve geride kalanlar için dua eder. *“Ölenin övüldüğü beyitler çoğu mersiyelerde aşırılıklar, gereksiz abartmalarla doludur. Bu yüzden anlatımın zaman zaman karmaşık ve güç anlaşılır duruma sokulduğu da görülür. Ancak, ölenin övgüsüne ve anısına ayrılan beyitlerde yer yer gerçeğin verildiği, geçmişin yansıtıldığı da olur. Mersiyelerde, kalıplaşmış övgü tekniği içinde bazen ölenin yaşamı ile ve yaşadığı devirle ilgili ipuçlarına rastlayabiliriz.”*¹⁴²

Mersiyelerde, ölen kişi için duyulan üzüntü ve onun iyiliklerini dile getirmek durumu adeta iç içe geçmiş durumdadır. *“Ölenin ardından ve onun anısını yaşatmak amacıyla yazıldığı için mersiyenin aynı zamanda bir övgü şiiri olduğunu ve onda kaside tekniğinin ağır bastığını da söylememiz gerekir.”*¹⁴³

Ölüm her ne kadar herkes tarafından kaçınılmaz olduğu bilinen bir hadise de olsa onunla yüz yüze gelmek, sevilen bir kimsenin artık bu dünyada olmayacağını kabullenmek insanları derinden etkilemektedir. Bu etkinin akisleri de elbette edebiyatımızda müstakil bir tür hâlini alacak kadar fazla örnekleriyle yerini bulacaktır.

1.3. Irak Türkmenlerinde Mersiye Geleneği:

Irak Türkmen mersiyelerinin geleneğinden söz etmeden önce Irak Türkmenlerinin tarihinden söz edilmesinin gerekli olduğunu düşünmekteyiz. Bilindiği gibi Oğuz Türkleri 24 boya; (Alayuntlu, Alkaevli, Avşar, Bayat, Bayındır, Beğdili, Büğdüz, Çepni, Çaruklu, Çavuldur, Dodurga, Döğer, Eymür, Iğdır, Kayı, Karaevli, Karkın, Kınık, Peçenek, Salur, Üregir, Yaparlı, Yazır, Yıva) bölünmektedir. Irak Türkmenlerinin büyük bir kısmı Oğuzların Bozok koluna bağlı Bayat boyundan olmakla birlikte Karakoyunlu, Döğer, Çepni, Eymür, Harbendeli, Şebek, Salur, Beğdili, Ulaşlı, Ocuşlu, Birvacılı, Karanaz, Muradoğlu (Muradiye),

¹⁴² Mine Mengi, agm., s. 94.

¹⁴³ Mine Mengi, agm., s. 92.

Bacalan, Ulus-Tatar, Karaboğa, Yağmur Tatlu, Mavıllı (Mavili) ve Sarıllı (Sarılı) gibi boylara mensup Türkmenler de bulunmaktadır.¹⁴⁴

Orta Asya sahasından Anadolu'ya göç eden atalarımızın ilk olarak Irak'a ne zaman girdiklerine dair bilgileri tarihçilerden öğrenmekteyiz. Tarihçilere göre, Türkmenlerin Irak'a ilk gelişleri M.674, H. 24 tarihine kadar uzanır. Emevîlerin halifesi Muaviye tarafından Horasan'a gönderilen komutan Übeydullah b. Ziyad, 20.000 kişilik ordusu ile Ceyhun Nehri'ni geçerek Buhara'ya yönelmiştir. Buhara prensesi Kaboç Hatun idaresinde bulunan Türk kuvvetleriyle şiddetli çatışmalardan sonra sulh yapmak zorunda kalmıştır. Sulhtan sonra Übeydullah, yanında Türk askerleriyle Irak'a gitmiş ve onları Basra vilayetine yerleştirmiştir.¹⁴⁵

Türkler savaş ve çarpışmalarda göstermiş oldukları dev kudret ve yeteneklerinden dolayı Emevîler'den sonra hilafete geçen Abbasîler döneminde devletin önemli kademelerinde görev yapmış, iktidarı ele geçirmişlerdir.

Böylece Abbasiler döneminde, özellikle annesi Türk olan Halife M'utasım Türklere büyük güven beslediği için, Irak'a göçlerin ardı kesilmemiştir. Türk ananelerine göre davranan M'utasım'ın, Türklerden meydana getirdiği Hassa askerleri, kıyafet bakımından da diğer askerlerden farklı ve gösterişli olmuştur.¹⁴⁶

Türkmenlerin Irak'ta yerleşmelerinin ikinci ve en önemli göç dalgası Selçuklular döneminde olmuştur. 25 Ocak 1055 tarihinde Sultan Tuğrul Bey'in Bağdat'a gitmesi ve Halife El Kaim'in hâkimiyeti kendisine bırakmasından sonra binlerce Türkmen Irak'a girmiş ve ülkenin farklı bölgelerine yerleşmiştir.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Suphi Saatçi, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, Tarihi Arş. ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yay., İstanbul, 1996, s. 261-291.

¹⁴⁵ Ekrem Pamukçu, **Bağdat'ta İlk Türkler**, Ankara 1991, KB Yay., s.18; Suphi Saatçi, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, Ötüken Yay., İstanbul 2003, s. 20; Sinan Marufoğlu, "Irak Türkleri", **Türkler Ansiklopedisi**, C. 2 Ankara, TTK Yay., 2002, s. 603; Erşat Hürmüzlü, **Türkmenler ve Irak**, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul 2003, s. 13; Erşat Hürmüzlü, **Irak'ta Türkmen Gerçeği**, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul 2006, s. 16.

¹⁴⁶ Suphi Saatçi, 2003, age., s.23; Erşat Hürmüzlü, 2003, age., s.13; Erşat Hürmüzlü, 2006, age., s.16.

¹⁴⁷ Şevket Koçsoy, **Irak Türkleri ve Türk-Irak İlişkileri (1932-1963)**, Boğaziçi Yay., İstanbul 1991, s. 126; Suphi Saatçi, 2003, age., s. 31-43; Erşat Hürmüzlü, 2003, age., s. 13-14; Erşat Hürmüzlü, 2006, age., s. 17-19.

Selçuklular Irak topraklarında özgür bir devlet kurdukları gibi, Musul Zengi Atabeyler.¹⁴⁸ Büyük bir beylik, Erbil Atabeyleri de Musul, Erbil, Şehrizar/Şehrizar, Hakkâri, Harran, Sincar ve Tikrit'te hüküm süren bir beylik, Ivakiler, Ivaiyye, Kerkük ve Şehrizar'da Kerkük Türkmen beyliği kurmuştur.¹⁴⁹ Ondan sonra Irak'ta sırasıyla kurulan İlhanlı (1258–1336), Celayirliler (1336,1360), Karakoyunlu (1411–1470), Akkoyunlu (1470–1508) devletleri döneminde Türkler hep iktidarda yer almıştır. 1508'e kadar Irak'ta hüküm süren Akkoyunlu devleti, Şah İsmail Safevî önderliğinde bulunan İranlı Şii Safevi Devleti'ne yenildikten sonra Irak Safevilerin hâkimiyetine geçmiştir.¹⁵⁰

Safevîler'in hâkimiyetinde uzun süre kalmayan Irak, 1535'te Kanunî Sultan Süleyman'ın (1520–1560) Safevîler üzerine yaptığı sefer sonucunda Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Bu tarihten sonra 1638'de Sultan Dördüncü Murat zamanında bu bölge,¹⁵¹ altı sancak altında bir eyalet merkezi olmuştur. İşte bu dönem Türkmenlerin, Irak'a gerçek yerleşme dönemi olarak kabul edilmektedir.

Irak Türkmen edebiyatının kaynaklarına bakıldığında neredeyse bütün dönemlerin şairleri mersiyeler yazmışlardır. Türk Dünyası ile Irak Türkmenlerinin büyük şairlerinden biri olan ve mersiye yazarlığı konusunda başta gelen kuşkusuz Fuzuli'dir. Fuzuli'nin adı Mehmed Süleyman'dır. Kerbela'da doğmuş, doğum yılı kesinlikle bilinmiyorsa da kimi kaynaklara göre 1480 dolaylarındadır. 1556'da Kerbela'da ölmüştür. Fuzûlî'nin meşhûr İranlı şâir Hüseyin Vâiz'in “Ravzatü's-Şühedâ” adlı eserine nazire olarak yazdığı “Hadîkatü's-Su'adâ” namındaki eserinden alınmıştır ki bu eser “Kerbela Faciasını” hikâye eden eserlerin içinde yüzyıllardır en çok okunanıdır. Eser, dilindeki sadelik, akıcılık ve ifadelerdeki samimiyet sebebi ile okuyanlar üzerinde en çok tesir bırakan kitaplardandır. Bu eser, Türk edebiyatında “maktel” türünün bir şâheseri olup aynı zamanda Türkçe nesrin de önde gelen örnekleri arasındadır. Türkiye ve dünya kütüphanelerinde birçok yazma nüshası

¹⁴⁸ Suphi Saatçi, 2003, age., s. 47-48.

¹⁴⁹ Suphi Saatçi, 2003, age., s.47-61; Erşat Hürmüzlü, 2003, age., s.14; Erşat Hürmüzlü, 2006, age., s. 20.

¹⁵⁰ Sinan Marufoğlu, agm., s. 604.

¹⁵¹ Erşat Hürmüzlü, 2003, age., s. 14.

bulunan bu eser, birçok defa yayınlanmıştır. Bu eserden örnek mersiyei aşağıda vermekteyiz:

Veh ki şâh-ı Kerbelanın mihnetin izhar edip
Mateminden gösterir her yılda devran bir bahar
Ol baharın lâlesi hunin ciğerdir çâk çâk
Berk-i âh ü ra'di efgan ebri çeşm-i eşkibâr¹⁵²

Irak Türkmenlerinin en yoğun yaşadıkları bölgelerden biri Kerkük'tür. Kerkük ilinde mersiye yazan şairlerinin bazıları:

Mustafa Gökkaya'nın (M.1911-1983) hayatı Irak'ın hızla değişen politik dönemlerine rastlamıştır. Osmanlı egemenliğini ve Irak devletinin hem kraliyet hem de cumhuriyet dönemlerini yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından şair henüz dokuz yaşındayken Osmanlı topraklarının bir parçası olan memleketi Musul-Kerkük vilayeti, İngiliz mandası olarak Irak devletine bırakılmıştır. Gökkaya, Irak Türkmenlerine karşı Kerkük'te 1924'te Tiyariler eliyle, 1946'da Gavurbağı ve en kanlısı cumhuriyetin ilanından tam bir yıl sonra 14-16 Temmuz 1959'da Komünistler tarafından yapılan, üç katliama şahit olmuştur.¹⁵³

Benzeri görünmeyen son kanlı 14 Temmuz 1959 katliamının içinde bizzat yaşaması ve Türkmenlere karşı bu mezalimlere tanık olması, şairi derinden etkilemiştir. Katliam hadisesinden sonra altı ay boyunca sakalını tıraş etmeyen Gökkaya, adeta büyük travma içinde yaşamıştır. Türkmen toplumunun uğradığı baskılar ve özellikle bu kanlı dram sebebiyle milli duyguları kamçılanan şair, şehitlere ağıt ve babası katliamda şehit düşen çocuklara da lirik şiirler yazmıştır. Katliamın acısını yüreğinde duyan şair, "Yaralı Kerkük" kitabının bütün manzumelerini bu kanlı olayın etkisiyle meydana getirmiştir. Irak Türkmenlerine yapılan vahşetin etkisiyle Gökkaya, haykıran bir halkın en büyük tercümanı olmuştur.

"Nece gençleri parça kestiler

Otombilden ezip baştılar

¹⁵² Fuzuli, Saadete Ermişlerin Bahçesi, "Hadîkatü's-Su'adâ", Yayına Haz. Naci Kasım, baskı 6, İstanbul, Maarif Matbaası, y.t.y., s. 272.

¹⁵³ Katliamlarla ilgili bkz.: Suphi Saatçi, age., s. 192, 207, 217.

El ayağ gedip belden aştılar

*Oyanın gençler oyanın kaşın
Başı çamırlı Türkman'a başın*

*Yaralar coşdı durub kaştılar
Dört yanlarına dönib baştılar
El ayağlarına ip sım taştılar*

*Oyanın gençler oyanın kaşın
Başı çamırlı Türkman'a başın”¹⁵⁴*

“14 Temmuz 1959’da Kerkük Türkmenlerine karşı Komünistlerin işbirliğiyle yapılan korkunç “Kerkük Katliamı” şairimizde onmaz yaralar açmış, uzun zaman derin etkiler bırakmıştır. Şehit edilenler arasında 12 yaşında Türkmen kızı Emel Muhtar Fuat’ın da bulunduğu bu olayda “Şehitler Kervanı”na katılan bütün hem şehirlerinin isimleri tek tek dörtlüklerle anılmıştır. Aşağıdaki dörtlükle başlayan bu manzumenin tamamı yanda verilmiştir:

*‘Ağa Beg’iñ özine
Hayranıydıñ gözine
Can vèrdi baş egmedi
Namerdlerin sözine*

*İhsan Beg kardaşımız
Ahtı gözyaşımız
Ahımız ‘arşa çıhtı
Kereltti dağ daşımız
Fahreddinoğlu Cahit
Yarab özivsen şahit*

¹⁵⁴ Nadhim Asaad, **Kerküklü Şair Mustafa Gökkaya’nın Hayatı, Sanatı ve Şiirleri Üzerine Bir İnceleme**, YLT, İstanbul 2014, İstanbul Ün., SBE, TDE, Anabilim Dalı THE, Bilim Dalı, s. 59-60.

Bu rütbeye erişmez

Nanca çalışsa zahit

Hüsén Beg oğlu Kasım

Çağırram çılmaz sesim

Meni kere başıptı

Kimde teb'emi kesim”¹⁵⁵

Gökkaya, annesi Hamdiye Hanım'ın (1880-1971) kaybıyla “Anamın Ölümüne” yazdığı şiirinde hasretini, çaresizliğini şöyle dile getirmiştir:

“Geceler yata bilmem

Gözyaşım tuta bilmem

Gündizler hıçkırkdan

Adımın ata bilmem

Düz gidip hata bilmem

Aldığım şatabilmem

İştahım yok yemeğe

Kaçuğım katabilmem”¹⁵⁶

Irak'ta XX. yüzyıl Türkmen şairleri arasında eski şiir geleneğini sürdüren ve en çok tarih düşürerek mersiye şiirleri yazan Kerkük'ün milli şairi Mehmet Sadık (1891-1967) için hayıflanmıştır. Gökkaya, özellikle evlenmeyen, ömür boyu yalnız yaşayan, dolayısıyla ardından saçını başını yolacak hiçbir kimsesi bulunmayan şaire hitaben “Ölmeyen Sadık” başlığı ile bir ağıt yazmıştır:

“Şadık ölmez ölmedi

Kimseyle mal bölmedi

Cenaze arhasınca

Kimse saçın yolmadı

Ne ev koydın ne evlad

¹⁵⁵ Nadhim Asaad, *agt.*, s. 64-65.

¹⁵⁶ Nadhim Asaad, *agt.*, s. 66-67.

*Ne mal koydın ne devlet
Eşeriv besti bize
Demir yürek sert polat’’¹⁵⁷*

18’inci asrın sonlarında yaşadığı anlaşılan Hristiyan Türkmen şair Ayvazoğlu’nun yazmış olduğu bir mersiye’nin örneğini aşağıdaki gibidir:

“Bitti Yunanın Ölüm Destanı”

*“Bir büyük kıtlığ idi beni sattılar
Tıfıl uşaq idim sünnet ettiler
Geldim bu bağdada beni tuttular
Dininmden dönmenem isayiyim ben*

*Pazar günü idi beni yolda tuttular
Bu sünneti bana hüccet ettiler
Türlü türlü eziyetler ve işkence verdiler
Dininmden dönmenem isayiyim ben*

*Şere götürdüler ben sefil yunanı
Elde kayyım tuttum bu nur imanı
Dedim bana verseviz iranı turanı
Dininmden dönmenem isayiyim ben*

*Çeke çeke mahkemeye saktular
Ağzımdan çıkan bir söze baktılar
Hançer ile boğazımı yaktılar
Dininmden dönmenem isayiyim ben*

*Yalancı şehadın sözü tutıldı
Elciğazım tez enseme çatıldı
Götürün bıynun vurun ilamı yazıldı
Ölümden korkmanam isayiyim ben*

¹⁵⁷ Nadhim Asaad, **agt.**, s. 66.

Dilimden vermedim takrir kelamı
Ağ üzre çektiler beyaz kalemi
Elime verdiler acel ilamı
Ölümden korkmanam isayiyim ben

Mahkemeden çıktım ilam elimde
Ol yesudan mada yoktur dilimde
Çifter melekler sağımda solumda
Dininmden dönmenem isayiyim ben

İlamım elimde saraya girdim
Ol kafır celladı karşımda gördüm
Kılıcı keskindi bir onu sordum
Ölümden korkmanam isayiyim ben

Hapishaneden içeriye girdim
İman perdesin üzerime hurdum
Hesapsız adamların cevabını verdim
Dininmden dönmenem isayiyim ben

Götürdüler beni bir zulmet yere koydular
Boynuma zincirle tavrı vurdular
Dost düşmanım gelip halim sordular
Dininmden dönmenem isayiyim ben

Dünya malıyçin dinimden dönmedim
Altı gün hapista bir şey yemedim
Sır sözümü hiç kimseye demedim
Dininmden dönmenem isayiyim ben

Dediler götürün boynunu vurun

*Dedim bir sözüm var size bir durun
Hangi din haktır bir onu sorun
Dininmden dönmenem isayyım ben*

*Saray kapısından çıktım dışarı
Mena gösterdiler ol zülfikarı
Mena bir imdad yok gayrı sen tarı
Sözümnden dönmenem isayyım ben*

*Dört yanıma baktım hiç kimsem yoktur
Amelim bellidir günahım çoktur
Bu fani dünyanın faydası yoktur
Dininmden dönmenem isayyım ben*

*Cuma günü çağırdılar beni divana
Dediler nasranı oğlu kıyma bu şirin cana
Dedim can kurban olsun bu nur imana
Dininmden dönmenem isayyım ben*

*Dedim yanıma gel sen ağlama hey altun dede
Söyle yesu bana gelsin imdada
Pambuğum atılmış fani dünyada
Dininmden dönmenem isayyım ben*

*Evvelde söyledim takrir sözümü
Bu fani dünyadan kestim gözümü
Din aşkına helak ettin özümü
Bu dinin aşkına fedacıyım ben*

*Zorla beni götürdüler meydana
Dünya seyre geldi sefil yunana
Dediler şahadat getir gel imana*

Dedim ölümden korkmanam isayiyim ben

*Ahir din aşkına boynum vurundu
Bunun aslı nereliydi sorundu
Ol yesu el mesih bana göründü
Şehidler arasında nuraniyim ben*

*Ahir din aşkına töküldi kanım
Yerden göğe çıktı benim efganım
Nasib oldu cennete benim bu canım
Şehitler sırasında nuranîyim ben*

*Öz elimnen gözciğazım bağladım
Kara bağrım din aşkına bağladım
Elimdeki çürük malı sağladım
Dininmden dönmenem isayiyim ben*

*Dost düşmanım desin halim ağlasın
Kuvvet isteyen bel isaya bağlasın
Her kimin çürük malı var sağlasın
Ölümden korkmanam isayiyim ben*

*Ol yesu elmesih dayağ oldu belime
Meryem ana kuvvet verdi dilime
İman bayrağını aldım elime
Şehidler arasında nuraniyim ben*

*Bu dünyadan mahrum ettim canımı
Ahir nura nail ettim tenimi
Yesuun aşkına döktüm kanımı
Huzur hakın divanında ricacıyım ben*

*Boyunumdan kanım aktı leşime
Ol yesu elmesih girdi dişime
Dedi git koruhma duran işime
Dedim kanımı tökerem isayiyim ben*

*Ahir din aşkına kanım tökündi
Tenim kaldı ruhum göğşe çekindi
Hristiyanlar arasındamedhim ohındı
Huzur hakkın divanında ricacıyım ben*

*Benden keramet olsun bu kalan sağlar
Gözüme göründü nuranı bağlar
Kavim kardaşım hep el 'âlem ağlar
Ölümden korkmanam isayîyim ben*

*Vilayetten vilayete canım kaçirttım
Ahir bu gurbette günümü geçirttim
İsanın toprağına kanımı içirttim
Dininmden dönmenem isayîyim ben*

*Haktan oldu itirmedim zatımı
Yola revan oldun bindim atımı
Ayvazoğlu sergis etti medhimi
Hakkın divanında duacıyım ben”¹⁵⁸*

Bir diğer Irak Türkmen şairi, Rüşdi'in (Reşit) (M.1893- 1933) yazmış olduğu bir “Sinezen” adlı mersiyesi aşağıdadır:

*“Nigun olup alemlerkılıptı cuş gamlar
Kum döküptür başına kana yatub civanlar*

¹⁵⁸ Ata Terzibaşı, **Kerkük Şairleri**, İkinci Kitap (3, 4, VE 5 C.) Ötüken Yay., İstanbul 2013, s. 214-218.

*Toprak üste düşüptür gonca gibi bedenler
Gitti tükendi cümle kalmadı yar u yaver
Hücum eder hüseyne şimri şeriri ebter
Nalan dedr sekine kuruyuptur dudağlar
Mahzunı dilşikeste kalıp hüseyin ağlar
Kalmadı bir mededkar al kan olup dehanlar
Girye eder zar ile daim furat çağlar
Olmuş hacil bu hale akan abu revanlar
Sanki laledir çölde ol güli erguvanlar
Meydanı kerbelada başsız kalup bedenler
Rüşdi hiç olmayıptır bu zulm bu sitemler
Meger abbas ölüptür”¹⁵⁹*

Bir diğer Irak Türkmen şairi Reşit Kazım Bayatlı’nın (M. 1914-1983) yazmış olduğu mersiye örneğini aşağıda vermekteyiz:

*“Tıbbın yenemediği o yaman hastalıkla
Pençelettin ey üstad yıllarca ustalıkla*

*Yine önleyemedin gerçi dayandın ilkin
Yaradan öyle yazmış değiştirmek ne mümkün*

*Tenin tanrıya sundun son sözün allah allah
Ne mutlu sana üstad cennetlisin inşallah*

*Muhteşem bir törenle sessiz gemin akarken
Son meclise vardıkta yürekleri yakarken*

*Canlanmağa başladı kafamda yaprak yaprak
Tertemiz tarihçeniz onu örter mi toprak*

¹⁵⁹ Ata Terzibaşı, **age.**, Üçüncü Kitap s. 428- 429.

Şu incili ummandan dizebilsem bir dizi

Biraz olsun dınecek yüreğindeki sızı

Nükteli sözlerinle şendin, şakraklı sesin

Toz konmaz endamınla muhibbiydin herkesin

O saf temiz yüreğın seher suyundan aşkın

O ince duyguların belirtiyordu aşkın

Canlanırdı öğrencin öttürdüğü kemanla

Silinmez gönüllerden aşların zamanla

Örnek bir öğretmendin anacak seni her dem

Bütün bir kerkük ili bağrındasın erdem

Kim çalışır milleti, memleketi uğruna

Saygı ile basılır senin gibi bağrına

Hakkın helal ettin dolsun makberin nurla

Rahat uyu üstadım nur içinde onurla”¹⁶⁰

Bir diğır Irak Türkmen şairi, Hicri Dede’nin (Mahmut- M. 1880- 1952) Kudsizade Ahmet Medeni için yazmış olduğı bir mersiye örneğini aşağıda vermekteyiz:

“Ey tair-i kudsi sana medfen mi musalla

Yoksa medeni şahsa budur burc-mualla

Sen ey medeni! ölmeyecektin, kalacaktın

Pek çok yaşamak ister iken feyz alacaktın

¹⁶⁰ Ata Terzibaşı, **age.**, İkinci Kitap, s. 449- 450.

*Azmin vatana hizmet idi çok daha müddet
Lakin ecelin eyledi can kabzın asür'at*

*Tezkar ile gelmiş seni yad eyliyor ancak
Toplanmış olan sevgili ahabına bir bak*

*Kan ağlıyor ah etmededir zeki birader
Kalk ey medeni gönlünü al olmaya muğber*

*Ya sekte-i kalbinle uful etti hayatın
İnler babam ölmüş mü deyu körpe necat'ın*

*Söyler bu küçük yavru efendim sefer etme
Takbül edeyim ellerini gel baba getme*

*Mazlume yanıklı nenesi sor niçin ağlar
Serdarı gidip bîkes olub bağrını dağlar*

*Ey mutlu muharrir sana layıkdı havadis
Lakin bu havadis gibi âlem yine hadis*

*Ey şahs-ı haluk aslı necip günc-i makalat
Eyley eserin hürmet ile fazlını isbat*

*Göğsünde güğermiş olan ezhar-ı letafet
Her bir varakı bir edeb-i ders-i kiraet*

*Sensin medenî hulk-ı cemilinle mübeccel
Şaflı olacak ahmed için ahmed-i Mürsel*

Ey aşık-ı hak menzil-i maksuduna yettin

Vardın edebi ravza-i rıdvanda yer ettin’’¹⁶¹

Bir diğerk Türkmen şairi, Sami’nin (Molla Süleyman b. Ali-)(H. 1295-1365) yazmış olduğı mersiye örneğini aşağıda vermekteyiz:

*“Ey huday-ı zülcelal u halık-ı arz u sema
Hikmetinden cümle hayran enbiya vü evliya*

*Alemi yoktan yaratmak bir ifna eylemek
Kimse bilmez sırrını illa meger zat-ı huda*

*Baki kalmaz bu fenada herkese vardır sefer
Şerbet-i mevti içerk bısuddur çün u çira*

*Zayıat-ı asrımızdan işte bir zat-ı kiram
Hafız-ı tefsır ü kur’an cami-i hilm u haya*

*Menba-ı ilm-i şeriat mazhar-ı feyz-ı hakikat
Sahib-i sırr-ı tarikat şeyh idi beynelvera*

*İlm-i tecvid u ehadis ayet-i kur’an-ı hak
Asrının allamesinden ahzedip bai’tina*

*Hazin-i ruhulbeyan beyzavi tefsiri tamam
Sinesinde derc edip vechinde verirdi ziya*

*Ömrünü sarf eyleyip hafızların tedrisine
İki yüzden fazla vermişti icazat-ı ulama*

*Nevide mesleki iki tarikat sahibi
Kadirı vü nakşibendi’den alıp fey-ı huda*

¹⁶¹ Ata Terzibaşı, **age.**, Üçüncü Kitap, s. 46.

*Meclisinde oturan hayran kalırdı bıgüman
Tuti-i şekkerfeşan vasfı'n- nebıde hoş'eda*

*Nagehanı şehrimizde yayılıp dehşet haber
Hazret-i molla muhammed eyledi azm-i beka*

*Alem-i islam içinde nadirül'emsal idi
Yüzde bir vasfında acizdir kalem etsin eda*

*Vaktini kur'an ile sarf eylemiş alısifat
Ömrü yüz bir idi tarihî çıkıp lafz-ı ula
وقتتى قران ايله صرف ايلمش على صفا
عمرى يوز بر ايدى تاريخى جيقوب لفظ علا*

*Hazret-i Allah'tan sami temennasi budur
Aline evladina sabir-i cemil etsin ata ”¹⁶²*

Irak Türkmen şairlerden Sami'nin (Molla Süleyman b. Ali-) (H. 1295-1365) yazmış olduğu bir diğer mersiye örneğini aşağıda vermekteyiz:

Tarihli Mersiye

*“Bülbül-i bağ-ı cinandan bir sada
Nagehan verdi haber vakt-i duha*

*Hafız-ı kur'an ü tefsir hadıs
Dar-ı dünyadan çıkıp buldu beka*

*Zümre-i kur'anıyana şeyh-i küll
Pır-i kâmil menba-ı hilm u haya*

¹⁶² Ata Terzibaşı, **age.**, Üçüncü Kitap, s. 86- 87.

*Sure-i yusuf okurken ruḥunu
Eyledi teslim ila yevmilbeka*

*Sahib-i kur'an anı hıfz eylesin
Şad ü handan eyleye yevmüllika*

*Hazret-i molla muhammed'dir bu zat
Şem-i cem-i ehl-i dın-i evliya*

*Samiya tarih-vefatın söyledi
Hamilülfurkani fil'arşissema
ساميا تاريخ وفاتن سويلدى
حامل الفرقان في العرش السما¹⁶³*

Bir diğerk Türkmen şairi Reşit Akif'in (M.1894-1973) yazmış olduğı mersiye örneğini aşağıda vermekteyiz:

*Yumul gül sustu bülbül bağ tutuştu bağban gitti
Yıkıldı lane devrildi emel ruh-ı revan gitti*

*Gurub etti güneş hayfa muhite çoktü zulmetler
Nasıl kan ağlamaz gözler ziyasız kaldı can gitti*

*Temiz ruhlu mukaddes gayeli bir necm-i pür'envar
Uful etti bugün kerkuk'ten şırınbeyan gitti*

*Nasıl feryadı yükselmez aşiret halkının arşa
Kırıldı bel kemiğı kalmadı tab u tüvan gitti*

*Firakı ayşısı telh etti bütün aḥbab ü akrana
Tebah oldu emeller pek yazık nam u nişan gitti*

¹⁶³ Ata Terzibaşı, **age.**, Üçüncü Kitap s. 88.

*Şerif kâmil hamîyyetmend zıkıymet fakirperver
Asıl alıcenab gayur reis-i hanedan gitti*

*Felek bîrahm devran laubalı merhamet mefkud
Teselli ver ilahı bizlere sahipkıran gitti*”¹⁶⁴

Bir diğer Irak Türkmen şairi Mehmet Sadık’ın (M.1891-1967) yazmış olduğu mersiye örneğini aşağıda vermekteyiz:

*“Kemal erbabı bir bir göçtü hep ehl-i vefa gitti
Harım-i millete bığane girdi aşına gitti*

*Garıb kaldım vatanda derbeder mahrum bütün şeyden
Gözüm kan ağlamaktan görmez oldu tuttiya gitti*

*Tabîb el vurma nabz-ı cismime gönlümdedir incik
Bırak ben hastayı halimle incitme şifa gitti*

*Gece derdimle hasb-i hal ederken geldi bir muhbir
Dedi rasih gibi bir şair-i grnc-i zekâ gitti*

*Bu ihbarı işittikte gönül hayretle çıldırdır
Gözüm önünde bir rü’ya gibi çok macera gitti*

*Nasıl ta’rîf edem bilmem zatın ilm ü irfanın
Gam ile parmağımdan hame-i sırineda gitti*

*Vatanperver münevver çok vefî sabitkadem rasih
Reaset menbâ yüksek fikirli bir kafa gitti*

¹⁶⁴ Ata Terzibaşı, **age.**, Üçüncü Kitap, s. 133-134.

Nesebde hem hasebde muhterem bir zat idi rasih
Asıl en hanedan bir fazıl-ı mülk-i ala gitti

Sözü gayet tabı zihni elmastan daha keskin
Fasahat kürsüsünde akıl-i müşkilküşa gitti

Vatançün hane-i gönlünde gizli gizli inlerdi
Yazık bağ-ı nazımda şair-i bülbülneva gitti

Bütün kerkük bu matemde benimle şimdi kan ağlar
Fırakıyla semaya gamlı gamlı çok sada gitti

Yazıklar ben gibi kam almadı dünyada ömründen
Garıb oldu vatandan ayrı düştü mübtela gitti

Saba git sür'atinle bir haber ver sahn-ı gülzara
Çiçekler ağlasın zevk u safa gitti

Süsen lal oldu gül yandı gamıyla lale dağlandı
Eliyle başına toprak saçıp bad-ı saba gitti

Bütün eşya lisan-ı hal ile feryad eder ağlar
Seradan ta süreyyaya hazın aks-i nida gitti

Dilim yansın dılım yansın bütün a'zalarım yansın
Gözümde har taraf matem kesildi incila gitti

Sorunca cevher-i tarîhi sadık elf-i ahlımla
Dedim rasih gibi bir şair-i mu'ciz'eda gitti

صورنجه جوهر تاريخی صادق الف اهل

¹⁶⁵ ”تېڭىم راسخ كېيى بىر شاعر معجز ادا كېتىدى

Irak Türkmen şairi Mehmet Sadık'ın (M.1891-1967) yazmış olduğu bir diğer “Lisan-ı Hal ile Mersiye” adlı mersiye örneğini aşağıda vermekteyiz:

*“İç yüzünden halim ağlar subh-ı istikbalime
Hasretim çok taliim yok sem katılmış balıma*

*Zat-ı vahdaniyyete karşı günahım çok ise
Mağfiret et bakma ya rab defter-i amalime*

*Dil ile allah sana karşı ibadet eylesem
Dil senin el de senin rahm et bu zaf-ı halime*

*Cismimin her zerresi bin dil olursa hamdine
Nail olmam ta kıyamet zerrece amalime*

*Hep senindir her ne suretle sna şükr eylesem
Can senin kudret senin bakmam bugün ef âlime*

*Lütfunuzdan başka şimdi kalmadı bir şey bana
Son nefesde merhamet et hal-i izmihlalime*

*Bin kusur ile huzura geldi abd-i sadık'ın
Şefkat et ya rab bu suzşli kıyl ü kalime”¹⁶⁶*

Diğer bir Irak Türkmen şairi Esat Naip'in (M.1897-1992) yazmış olduğu mersiye örneğini aşağıda vermekteyiz:

*“Her taraf öyle gül çiçektir ki
Cennet olmuş mesireler sanki*

¹⁶⁵ Ata Terzibaşı, **age.**, Üçüncü Kitap, s. 156-157.

¹⁶⁶ Ata Terzibaşı, **age.**, Üçüncü Kitap, s.172-173.

*Taşıyor her cihet özellikler
Her birinden taşar güzellikler*

*Babagürdür'de toplanır birçok
Kimseler ki gönülde bir gam yok*

*İnce sazlarla başlar eğlence
Bezm ü aheng olur o her gence*

*Ba'zı neyden çıkar yanık bir ses
Ah ile karşılık verir herkes*

*Gâh çuvarbağ olur da bir sahne
Tuttururlar halay davul zurna*

*Dizilirler sırayla kız oğlan
O güzel dansa imrenir insan*

*Merkep üstünde yavrucuklar da
Besteler şarkılar okur turda*

*Daha var kerkük'ün mesireleri
Onların e mühimmi şeybahrı*

*Oda zümrüt gibi yeşillikler
Onu renk renk papatyalar süsler*

*Çalğılardan öter keman kanunu
Vaktidir saki badeler dönsün*

Hazneteppe'yle çayboyu yer yer

Topluluklara hep bezenmişler

Bu durum coçturur bütün halkı

Kimi hoyrat okur kimi şarkı

Mest ü hayran olur o gün insan

Görmemiş kimse böyle bir seyran”¹⁶⁷

Diğer bir Irak Türkmen şairi Tevfik Celal Orhan’ın (M. 1905-1981) yazmış olduğu mersiye örneğini aşağıda vermekteyiz:

*“Sonu yok bir yola çıktın ebediyyet yoludur
Belli hep izleri bin derd ile bağrın doludur*

*Seni’ ömümce unutmam sana ölmüş diyemem
Seni kalbimden atıp yerlere gömmek dilemem*

*Şimdi açmışsa da yerler sana minnetle kucak
Sen emin ol o büyük na’şını hiç sığmayacak*

*Durmadan kendine alkış düşürürken daha dün
Üzerinden bir acı bad-ı hazan esti bugün*

*O dudaklar bize takır-i garam etmeyecek
Ebediyyen bize tefsir-i meram etmeyecek*

*O nazarlar bize hiç bakmayacak dalmayacak
O nazarlar sönecek nurdan eser kalmayacak*

*Ne olur sanki daha nurunu ısar etsen
Seçili nükteli eş’arını tekrar etsen*

¹⁶⁷ Ata Terzibaşı, age., Üçüncü Kitap, s. 192-193.

*Avuturdun o şiirlerdeki rikkatle bizi
Uyuturdun o nazarlardaki kuvvetle bizi*

*Ey bu toprakta kalan alnı açık ruhu temiz
Biz çırağın seni atilere de naklederiz*

*Sen yaşarken sana beyhude gönül bağlamadık
Ecele sustuk ise sanma sana ağlamadık*

*Bu hazın belde ki göğsünde daha izleriniz var
Mümkün mü unutsun seni bir gün eylesin inkâr*

*Çok daha ilham-ı dedayi dileriz kabrinden
Bahş eyle dede'm bir parça nedim devrinden*

*O devirler ki bugün hisleri dam etmedeler
Acı bir ninni melalinde devam etmedeler”¹⁶⁸*

Diğer bir Irak Türkmen şairi Hasan Hasanî (Tikritlizâde-) (M. 1849-?) yazmış olduğu “Tarihli Mersiye” adlı şiirini aşağıda vermekteyiz:

*“Valid-i muhteremim vasıl-ı hak mır osman
Küllü nefsün emrine tabi olup oldu revan*

*Afv ede rahmet-i fazlıyla bütün taksırın
Cennet-i adnına idhal ede anı rahman*

*Bize ol feyz ile izzet idi bu dünyada
Kalmadı baki fakat rihlet edip gitti han*

¹⁶⁸ Ata Terzibaşı, **age.**, Üçüncü Kitap, s. 271- 272.

*O kadar zühhd ü salahlıyla geçirdi ömrüm
Sanki masum idi hiç eylememişti isyan*

*İrcii emrini pür-şevk ile kim etti kabul
Şübhe yok halik eder mazhar-ı afv ü gufran*

*Nice afv olmasun ol pır ki heftad sene
Zikr edip nakş ile kadirde sırr ü iyan*

*Ol kasıde ki demiş ruh-ı resul de garra
Hazret-i müctehid-i azam ü akdem numan*

*Anı vird etmiş idi leyl ü nehar ol aşık
Ana elbette şefi olur o veled-i adnan*

*Yaşı doksanı geçip yüze revan olmuş iken
Gözünüin yaşı yüzünden geçip olurdu revan*

*Ya ilahı kerem ü lutfun ile ihsan et
Ana vü (al ile) ahfadına kasr-ı cinan*

*Gam yeme mevtine yaz cevher-i tarihin kim
İki nur sahibi osmana karındir osman”*

Hasan Hasanî'in (Tikritlizâde'ye) (M. 1849-?) yazmış olduğu “Tarihli Mersiye” adlı şiirini aşağıda vermekteyiz:

*“Saidüz-zat idi ismi gibi el-hak cihan içre
Feridüd-dehr bir sahib-tasarruftu zaman içre*

*Açıldı mabedinde çok öüridin çeşm-i hak-bını
İbadet vü riyazetle o kasr-ı arıfan içre*

Kemal yetmemişken birçoğu da mürdedillerden

Cihanı terk ile buldu kararı hoş-cinan içre

Yazıp tarih-i cevher hun-ı dille hasanı kayf kim

Bir şems-i marifet battı beraber nagehan içre”¹⁶⁹

Diğer bir Irak Türkmen şairi Ömer Zeynel (M. 1919-1991) yazmış olduğu “Şehitler Toprağı” adlı şiirini aşağıda vermekteyiz:

“Aksederek semandan bugün gelen bir seda

Selamlar olsun size diyerek ey şüheda

Siz ki vatan uğruna canlar feda ettiniz

Feda oldunuz onun topraklarına feda

Yattığı bu toprak ki şehitler toprağıdır

Parlayan bayraklar da tarihin yaprağıdır

Bir yanda gömülüşken şehidin başı boynu

Öbür yanda atılan elidir ayağıdır

Topraklarda çürüken gerçi mübarek cismin

Yüreklerden silinmez tecessüm eden resmin

Ebedi olarak da unutulayacaktır

Kahramanlıkla her dem kalpte anılan ismin

O mübarek cismin ki ayakaltı basıldı

Parçanlanarak en son dikmelere asıldı

Cihanda görülmeyen bu eşsiz mezalimi

Kabul etmeyen cihan yer gökle sarsıldı

¹⁶⁹ Ata Terzibaşı, **age.**, Dördüncü Kitap, s. 40- 41.

*Her ne kadar sararsa mezalimler cihanı
Zalimin kuvveti var yoktur amma imanı*

*Başına kopacaktır günü gelirken elbet
Nuh tufanından olsun kopan bir hakk tufanı”¹⁷⁰*

Diğer bir Irak Türkmen şairi Mehmet Hamlegil (M.1899-1965) ölen kardeşi için yazmış olduğu “Hasret Destanı” adlı mersiyei aşağıda vermekteyiz:

*“Bu genç ömrümün tadını almadan
Mihnet ü gam ile zevk elden gitti*

*Bu naşad gönlüm şadan olmadan
Kırıldı kanadım şevk elden gitti*

*Hasret yaşıma çare ararken
Felek koymadı açayım yelken*

*Bu gam deryasından kurtulam derken
Bir gemiye benzer bir selden gitti*

*On sekiz ay sırtına yükledi felek
Derdini çekmedi ins ile melek*

*Hilat-ı hudaya baş eğme gerek
Tababet demez ki ecelden gitti*

*Vazgeçmez sayyad-ı ecel hevesten
Bin cana kıyar zevk-i nefesten*

¹⁷⁰ Ata Terzibaşı, **age.**, Dördüncü Kitap, s. 149- 150.

*Murg-ı cananın zincir kafesten
Göz açıp yumunca bir telden gitti*

*Kim rıza göstermez hakkın emrine
Vakıf olmamış kimse sırrına*

*Dilim kesik kardaş fen ü mekrine
Mansur da dara bir dilden gitti*

*Akıbet' külli men aleyha fan
Ve yebka vechüh' olunmuş beyan*

*Bu mihman saraydan binbir süleyman
Taht ü tacıyla bir yelden gitti*

*Mim hamle! Eyleme feryat ü nale
Her şeyi terk eyle tabii hale*

*Tali yüz tutsa meyl-i zevale
Bu elden verseler o elden gitti*

*Uğrun hayır ola öptüm gözünden
Vicdanı pak olan korkmaz özünden*

*Bu alçak feleğin çarhı yüzünden
Kadere baş eğip elimden gitti ”¹⁷¹*

Diğer bir Irak Türkmen şairi Ali Marufoğlu'nun (M.1927-2018) yazmış olduğu “Tarihli Mersiye” adlı şiirini aşağıda vermekteyiz:

“Eylemez kimse o cürmü çarh-ı deb devran eder

¹⁷¹ Ata Terzibaşı, **age.**, Dördüncü Kitap, s. 177-178.

Kevni insanoğluna bir lahzada zindan eder

*Miskin u masumları mesrur u handan görseler
Derd ü gamlar yağdırır gözyaşların seylan eder*

*Elaman bir beyt-i mamur görmesin eyler gazab
Tarumar eyler o yurdu hışm ile viran eder*

*Kış eder fasl-ı baharı bir muhalif bad ile
Goncasından dur edip bülbülleri nalan eder*

*İkramı inamı lütfu yardımı, nadanadır
Fazla mihnet ü cefa ve cevri hem ihsan eder*

*İşlemiştir sormadan bildim felek bir ayrı cürm
Kerkük ehli ol sebepten nale vü efgan eder*

*Kerkük ün ufkundan etmiş mutlaka bir mah uful
Sıçrar ateş toprağından gökyüzün suzab eder*

*Toplanıp eyler şiven genç ihtiyar erkek kadın
Hicr oduyla sine dağlar gözyaşın al kan eder*

*Gitti aklım anlayınca bende mulim vakayı
Dehr-i duna karşı artık varlığım isyan eder*

*Rihletin bir yara açtı ey hidayet bey senin
Haşr olunca fışkırır kan sineden ceryan eder*

*Ağlayan kerkük değildir firkatinle tek senin
Basra bağdat musul ehli matemini giryan eder*

*Hem kavuştun rahmete bu ayrı bir şan u şeref
Mateminde baş eğer hürmet sana a yan eder*

*Zayi etmiş cumhuriyyet ırdumuz bir kahraman
Bendi kopmuş her gönülde mevc-i gam tuğyan eder*

*Ağla yaş dök marufoğlu sen de her bir tuzlunun
Kanlı yaşlar öyle zatı nail-i gufran eder*

*Tarihin cevher yazarken ey hidayet hak senin
Cennet içre euh-ı pakin rızvana mihman eder”¹⁷²*

Diğer bir Irak Türkmen şairi Sami Tütüncü’nün (M. 1957-2011) yazmış olduğu “Ey Şehit” adlı şiirini aşağıda vermekteyiz:

*“Kim gözünü yumdu kim tuttu seni
Hangi denizde ah hut yuttu seni
Sanma ki soydaşların unuttu seni
Hiç unutulur mu sen gibi bir insan
Gözlerimden gitmez hayalin bir an*

*Kim kurşuna dizdi nazik canını
Kim döktü yerlere o al kanını
Melekler dinlendi gör figanını
Anneler saç yoldu kara bağladı
Yusuf kuyusun da sana ağladı*

*Halkımın aslanı ah nasıl öldün
Ölümde mi demek gençliği buldun
Ne acılar çektin gül gibi soldun
Ölüme hak dedin can can millete*

¹⁷² Ata Terzibaşı, **age.**, Dördüncü Kitap, s. 206- 207.

Hürriyete evet yok yok zillete ”¹⁷³

Diğer bir Irak Türkmen şairi Sabir Demirci'nin (M. 1940- 2012) yazmış olduğu “Şehit” adlı şiirini aşağıda vermekteyiz:

*“Alıp geldin çarşıdan meyve
Bacı kareşe sen seve seve
Bir çıkış çıktın dönmedin eve
Yollarda kaldı gözümüz şehit*

*Yılların yılı itkine kaldın
Sen başımızdan aklımız aldın
Anne bacıyı bin derde saldın
Gül gibi soldu yüzümüz şehit*

*Her gün zalimler kapı çalardı
Kaçanımızın adın alardı
Annem ağlardı babam dalar
Alevlenirdi közümüz şehit*

*Vazgeçmedik de vatanımızdan
Ne dilimizden ne kanımızdan
Silmedik sizi vücudumuzdan
Can bağışladık özümüz şehit*

*Şanlı halkıma hak imdad oldu
Zalimler düştü çok berbad oldu
Bugün sizlerin ruhu şad oldu
Öç aldı ekmek tuzumuz şehit ”¹⁷⁴*

¹⁷³ Ata Terzibaşı, **age.**, Dördüncü Kitap, s. 343.

¹⁷⁴ Ata Terzibaşı, **age.**, Dördüncü Kitap, s. 374.

Irak Türkmenlerinin bir başka bölgesinde bulunanlardan Erbil Türkmen şairlerinden konuşmak istersek, büyük araştırmacı ve yazar Ata Terzibaşı'nın "Erbil Şairleri" eserinin kaynak alınması gerekmektedir. Bugüne kadar bu konuda elde bulunan en sağlam ve güvenilir kaynaktır. Ata Terzibaşı bu eserini daha önce üç cilt olarak Arap harfleriyle yani eski yazıyla Kerkük'te 2004-2005 yıllarında bastırmıştır. Sonra Kerkük Vakfı tarafından bir cilt olarak 2007 yılında İstanbul'da Latin harfleriyle basılmıştır. Yazar bu eserinde üç yüz yılı aşkın bir süre Erbil Türkmen şairlerinden söz etmektedir. Burada bunu söylememiz gerekiyor ki, bu eserde kimi şairlerin doğum veya ölüm tarihi bilinmemektedir. Eserde geçen şairlerin mersiye kaleme alarak sırasıyla şöyledir:

Cercis (D.1651 - Ö.1721), Abdi Mail (D.1726 - Ö.1815), Abdullah Nami (D.1756 - Ö.1826), Yusuf Garibi (D.1755 - Ö.1817), Osman Ağa Osmanı (D.1786 - Ö.1830), Abdullah Kasıd (D.1805 - Ö.0000), Hafız (D.0000 - Ö.0000), Yakup Ağa (D.0000 - Ö.1875), Hızır Hamed (D.0000 - Ö.0000), Lebleb (D.0000 - Ö.0000), Said (D.0000 - Ö.0000), Necmi (D.0000 - Ö.0000), Mehmet Harabi (D.0000 - Ö.0000), Ahmet Süreyya (D.0000 - Ö.1907), Abdurrazak Ağa (D.1843 - Ö.1930), Mücrim (D.0000 - Ö.0000), Yunus Ziya (D.0000 - Ö.0000), Şeyh Muhammet Esat (D.1848 - Ö.1931), Şeyh Ali Şeyh Muhammet Esat (D.1865 - Ö.1930), İbrahim Hakkı Hazani (D.1865 - Ö.1931), Muhammet Hamdî (D.1872 - Ö.1940), Hâc Abdullah Gavsî (D.1890 - Ö.1945), Yunus Nâcî (D.0000 - Ö.0000), Yahya Nüzhet (D.0000 - Ö.0000), Kemâl Safvet (D.0000 - Ö.0000), Haşim Nahit Erbil (D.1890 - Ö.1962), Abdülcebbar Ağa Kanî (D.1898 - Ö.1957), Burhan Cahit (D.1918 - Ö.1991), İhsan Doğramacı (D.1915 - Ö.2010), Sanan Ahmet Kasap (D.1942), Nesrin Erbil (D.1939), Sedat Erbil (D.1932 - Ö.0000), Reşat Erbil (D.0000 - Ö.0000), Murat Erbil (D.0000 - Ö.2016), Cercis Ali Bahçeci (D.1922 - Ö.1974), Ferhan Coşkun (D.1943 - Ö.1998), Fuat Şeyh Mustafa (D.1944 - Ö.2000), Esat Erbil (D.1951), Adnan Kasapoğlu (D.1952), Hüsam Hasret (D.1956), Burhan Yaralı (D.1947), Cemal Öksüz (D.1958), Nihat İlhanlı (D.1958), İhsan Erbil (D.1960), Diyar Erbil (D.1966), Mahmut Kasapoğlu (D.1966), Şemsettin Veli Erbilli (D.1970), Riyaz Demirci (D.1974), Murat Yaşar (D.1980)¹⁷⁵ ve birçok diğer mersiye yazan şairler Irak Türkmenlerinin

¹⁷⁵ Ata Terzibaşı, **Erbil Şairleri**, 1, 2, ve 3 C., Kerkük Vakfı Yay., İstanbul 2007.

Irak'ta bulundukları tarihlerden itibaren günümüze kadar yazarlar mersiyeler yazarak mersiye okuyanlar tarafından yaratılarak icra edilmektedir.

1.4. Türkiye ve Irak Türkmenlerinde Mersiye İcra Ortamlarının Matem Kültürü:

Toplumun bireyden beklediği bir ödev gibi yerine getirilen yas töreni, ölümün doğurduğu büyük değişim yükünün paylaşarak kolay geçirilmesini sağlayan bir olgu olarak ifade edilmektedir.¹⁷⁶

Türkiye'de ve Irak'ta toplumun her sınıf tabakası tarafından mersiye eşliğinde yapılan matemler vardır. Bunlardan en önemlisi Aşure ve On İki imamın anma günlerinde kendi geleneklerine ve göreneklerine göre icra edilmektedir.

Türkiye'de ve Irak Türkmenlerinde Aşure matem kültürü olmak üzere diğer topluluklarda, eskiden günümüze kadar çeşitli yas tutma şekilleri mevcuttur. Eski Mısır'da tann Osiris hikâyesinde; Sümerlerden başladığına inanılan Adonis tapınımindaki Bibilonya ve Suriye'nin Semitik halkı ve tanrıça temmuz için her yıl tutulan yas ve Aphrodite'in özel olarak sevgilisi Adonis için tuttuğu yas, geleneksel olarak devam eden yaslardandır. Daha çok bir bahar töreni gibi yapılan bu törenlerde hayvan kurban edilmekte, ağlamak, göğüsü yumruklamak ve başlarını kazıtmak gibi davranışlar sergilenmektedir. Benzer uygulama Frigya için Attis'te sergilenmektedir.¹⁷⁷

“Bektaşî ve Aleviler, Kerbela'da susuz kalan Hz. Hüseyin ve beraberinde olanların sıkıntılarını paylaşmak ve hatırlamak adına Muharrem ayının birinci gününden onuncu günü öğle vaktine kadar “Su Orucu” tutmaktadırlar. Bu orucu ramazan orucu gibi hiçbir gıda almadan tutanlar olmakla birlikte; su orucunda asıl kaide su içmemektir. Ancak sulu gıdalar (hoşaf vb.) alınabilmektedir. Hasta yaşlı ve hamile kadınlar bu orucu tutmayabilirler. Ayrıca “Muharrem matemi içinde sakallar tıraş edilmez, şehadet gününe kadar eğlence yapılmaz karı- kocalık ilişkileri kesilir,

¹⁷⁶ Ali Rıza Balaman, **Gelenekler Töre ve Törenler**, Betim Yay., İzmir 1983, s. 129.

¹⁷⁷ Metin And, **Geleneksel Halk Tiyatrosu**, İnkılap Kılabevi, İstanbul 1985, s. 91-94.

hatta çamaşır bile değiştirilmez”¹⁷⁸. Sakal kesmeme âdeti diğer tarikatlarda da görülmektedir.

Irak Türkmenlerinin özellikle Şia olanlarının Muharrem ayında uygulamaları özel ritüeller gerçekleştirmektedirler. Bu aya girer girmez ilk akla gelen ondört asır önce Kerbela’da şehit olan Hz. Hüseyin’dir. Muharrem ayı girmeden önce hazırlıklar yapılır. İlk olarak evin çatılarına ve duvarlarına (yeşil, siyah ve kırmızı) renkli bayraklar asılır. Irak Türkmenlerinde bayrak asma pratiğinin anlamı, o ev sahibinin yası olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla hem Araplarda hem de Irak Türkmenlerinde evin çatısında bayrak asmak, o evdekilerden birisinin intikam alacağı anlamını taşımaktadır.¹⁷⁹ Zira Irak Türkmenleri, Hz. Mehdi’nin çıkacağına ve Hz. Hüseyin’i şehit edenlerden intikam alacağına inanılır. Irak Türkmenlerinin dindar olanları her ayın bir sonraki aya bağlayan gününü orucunu tutar. Bunun sebebi Peygamberin yılın bütün ay sonlarının oruç tutanların hayat boyunca oruç tutmuş gibi sayıldığını tavsiye etmektedir. Bu orucu tutan insanların geçen ayda yapmış oldukları suçların silineceğine ve rızık getireceğine inanılır. Bektaşiler ve Aleviler gibi su oruç tutmasına rastlanmamaktadır. Alevi ve Bektaşiler’de olduğu gibi Şia olan Irak Türkmenlerinde sakal kesmeme âdetine rastlanmaktadır. Bektaşî ve Aleviler’de Muharrem’in onuncu gününe kadar eğlence yapmadığı, Irak Türkmenlerinde ise Hz. Hüseyin’in şehadetinin kırkinci gününe kadar eğlence yapılmaz, düğünler ertelenir, mecburi olmayan eşyalar alınmaz ve gelenek olarak Muharrem ayının girdiği birinci gününden itibaren kadınlar, küçük kız çocukları siyah giyisiler giyinir ve erkekler ise kırmızı, pembe ve turuncu gibi renkli elbiselerin giyilmediğinin âdeti mevcuttur. Irak Türkmenleri Muharrem ayında kelle paça yemeyinin yapılmadığı izlenmiştir. Bu yemeğin yapılmama sebebi, Hz. Hüseyin’in başının kesildiği olayın hatırlanmasıdır.¹⁸⁰

“Muharrem ayında matem günlerinde, Bektaşiler birbirlerine rastlayınca, ziyarete gidince karşılıklı niyaz etmezler, yalnız. “Ya İmam!...” derler. Karşısındaki de: “Ya Hüseyin..” diye karşılık verir. Bu günlerde birbirlerine mektup da yazmazlar

¹⁷⁸ Bedri Noyan, *age.*, s. 82; Metin And, “İslam Folklorunda Muharrem ve Taziye” *Türk Folklor Arş. Yıllığı*, İstanbul 1976, S. 3, s. 4.

¹⁷⁹ Kaynak Kişi: 7.

¹⁸⁰ Kaynak Kişi: 3.

(Zahirlere yazılabilir). Bazı yerlerde on muharrem günü akşamı ‘Ayn-ül Cem’ler başlar. Talipler varsa nasip verilir. Ayrıca o gece nasip almak makbul sayılır. Matem içinde eğlence gülme hoş görülmez. Sakalları uzamış olarak da dolaşmak günümüzde, içtimai durumu uygun görülmecek şekilde olanlar için zordur. Bunlar tıraş olmak zorunluluğundadırlar. İşin gerçeği bu dış görünüşte değil, gönülde Hz. Hüseyin’in uğradığı haksızlığın ve zulmün uyandırdığı saygıyı duymaktır. Oruç Hz. Hüseyin’in şehadet anına kadar su orucu devam eder. Yani onuncu günü öğle vakti artık suya iftar edilir, fakat matem on ikinci günü sabahına kadar sürer. Bunun nedeni olarak Hz. Hüseyin’in cenazesi bu zamana kadar defnedilmeden kalmış, on ikinci günü defnedilmiş derler Muharrem’in on ikinci günü öğleden önce mersiye okunur, aşure yenir ve matem de biter. Aşure on birinci günü akşamından ateşe vurulur sabaha kadar pişirilir ve hazırlanmış olur.”¹⁸¹

Bedri Noyan ayrıca su orucu konusunda şu bilgileri vermektedir; “*Aslında Kerbela olayında su, ayın yedinci gününden onuncu günün Öğlesine kadar kesilmiştir. Aslı budur, fakat hürmeten on gün içilmiyor, ağır işçi toprak işçisi suyu hoşaflandırarak içebilir, çay içebilir. Hasta, zayıf, yaşlılar da böyle yaparlar. Bu Hususta bakara süresinde, 18 185. Ayetlerde kayıt vardır. Savaş zamanlarında, yorucu Askeri talim ve manevralarda bulunulması halinde olduğu gibi, gebelik, süt emzirme zamanlarında sonradan kaza etmek üzere oruç bırakılabilir. Çocuklar, çok zayıf olanlar, Esirler ve mahkûmlar için de mecburiyet yoktur.*”¹⁸²

Irak Türkmenlerinin Şia mezhebine bağlı olanlar Muharrem’in birinci gününden itibaren Hz. Hüseyin ve kardeşi Hz. Abbas’ın mezar ziyaretine giderler. Zira genel olarak Muharrem’in onuncu ve şehadetin kırkinci (Arapça: “*arba’un*”) gününden birkaç gün önce birçoğu aileleriyle birlikte gidip Kerbela’da uzun süre kalırlar. Irak Türkmenlerinin Şia olanları Kerbela’da her bölgeye ait Hüseyniyyeleri bulunmaktadır. Bu hüseyniyyelerde¹⁸³ ücretsiz kalıp Hz. Hüseyin ve Hz. Abbas’ın

¹⁸¹ Metin And, agm., s. 4.

¹⁸² Bedri Noyan, agm., s. 83.

¹⁸³ Şia kesimlerin cami tarzında yapmış olduğu ibadet ve Muharrem merasimlerinin düzenlediği yerlerdir. Bu hüseyniyyeleri her bölge halkından paralar toplanarak yapılmıştır. Kerbela’da: Tuzhurmatı Hüseyniyyesi, Tazehurmatı, Çardağlı Tuzhurmatı ve Irak Türkmenlerinin yaşadığı diğer bölgelerine ait Hüseyniyyeler bulunmaktadır. Kerbela’ya gittiklerinde her aile bir oda veya birden fazla yönetici tarafından verilerek ücretsiz kalmaktadırlar.

mezarlığına gidip namazını kılır, ziyareti okur ve mezarlıklarda kurulan matem merasimlere katılırlar ve mersiyeler dinleyerek göğsüne ritimli bir şekilde vurur. İş mecburiyetinde olanlar ve başka sebeplerden Kerbela'ya gidemeyenler kendi bölgelerinde her gün akşam namazına tekke, cami veya hüseyniyyelere gidilir. Namaz kıldıktan sonra İmam hutbeyi verir. Hutbe sonunda Kerbela'da şehit edilen Hz. Hüseyin ve beraberinde olan şehit edilmelerini konu ederek bulunanları ağlatır ve ardından hemen mersiyehan tarafından mersiye okumaya başlar ve öyle matem başlatılır. Muharrem'in birinci gününden kırk gün matem yapılmakta olan gelenek geçmişten günümüze kadar devam etmektedir. Genel olarak taziye meclislerine gelenler siyah elbiseler giyinir. Kadınlarıysa genel olarak her gün bir evde veya bir gün birkaç evde taziye merasimleri düzenlenir ve mersiyeler icra edilir. Irak Türkmenlerinde de Bektaşiler'de ve Aleviler'de olduğu gibi sakal kesmeme âdeti bulunmaktadır. Bu matemlerde gülmek ve eğlenmek hoş görülmemektedir. Bu matem gelenler birbirlerine selam verirken “Allah sevabına yazsın”, “Allah ecrine yazsın”, “başımız sağ olsun” birbirlerine söyler. Bu matem merasimlerde sular dağıtılır ve suyu içen kişi içmeden önce “Susuz şehit olan Hz. Hüseyin'e selam olsun” derler ve suyu içerler.

Su orucu hakkında bir başka değerlendirme de şöyledir: “Bazı Alevi köylerinde su orucunu on iki gün tutarlar ve on iki imam için böyle yaptıklarını söylerler. Az yukarıda söylediğim gibi bunlar gereksiz eklemelerdir. Bunlar oruçlarını on iki Muharrem günü öğleyin bozarlar, Mehdi'nin de Muharrem'in on ikinci günü öğle vakti geri geleceğine inanırlar. Oruçlarını “mürşit evinde (Dergâhta) aşure ile açarlar. Hele bazı yerlerde de on beş gün su orucu tutarlar. Bunlar da şehit edilen Müslim b. Akıyl'in Oğulları içinde” su orucundan sonra aşure yenilip bayram edilmesini de Kerbela Faciasından imam Zeyne'l Abidin'in sağ olarak kurtulması nedeniyle.”¹⁸⁴ Irak Türkmenlerinin de Hz. Mehdi'nin cuma günü geri döneceğine inanılır.

¹⁸⁴Berdi Noyan, agm., s. 84.

Batı Anadolu bölgesinde yoğunlaşan Türkmen Alevilerinden “tahtacılar, oruçlarını tuz yalayarak açarlar. Matem süresince yaş kesmezler, yani ağaç kesmezler, hayvan ve bitki kesmezler. İçki alamazlar.”¹⁸⁵

Bektaşî ve Aleviler su orucuna başlarken şu niyeti ederler:

“Niyyeti sıyam- matem

Bism-i şah allah, allah.....

Erenler himmetine, er Hak Muhammed Ali'nin aşkına, Hz. İmam Hüseyin Efendimizin savm-ı atşanına “susuzluk orucuna” ve Kerbela’da şehid olanların ervah-ı Tayyiblerine “güzel ruhlarına” ve niyyet-i matem Hz. Fatımatüz- Zehra’nın şefa’atına... ve oniki İmam ondört m’asum-ı pakan efendilerimizin şevkına... Onyedi Kemer-bestegan Hazretlerinin hürmetine. Hazır, gâib gerçek erenlerin yüce himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Yuf münkire, la’net Yezid’e rahmet mü’mine. Gerek Erenler demine. Dost erenler hu, sekkahüm Ya Hüseyin...Allah eyvallah Hâ dost.”¹⁸⁶

Bektaşî ve Aleviler’de Muharrem matem günlerinde okunan tercüman ve onuncu gün okunan salavat:

Hemen bütün tasavvuf çevrelerinde olduğu gibi Bektaşîler ve Aleviler’de mateme girdikten sonra Fuzulî’nin hadikatü ‘s-su’ada adlı kitabından Hz. Hüseyin’in Kerbela olayı bölümünü okurlar. “Bunu bir araya gelecek toplu okudukları da olur. Daha ziyada okuma bilmeyenler bir okuyanı dinlere. Onuncu günü şehadet zamanı, Hadıka’nın da şehadet bahsi okunur ve Hz. Hüseyin’in şehit olduğu yerde “İnna lillah ve inna ileyhi rac’iun” (Bakara Suresi, Ayet:156. Türkçesi: Biz Allah’ınız ve Allah’a öniücüyüz) Ayetini okuyup, orda keseler. Bunu dinlerken ağlayanlar olur.”¹⁸⁷ Irak Türkmeneleri ise eskiden Fuzulî’nin “Hadikatü ‘s-Su’ada” adlı kitabından Hz. Hüseyin’in Kerbela olayı bölümünü okuduklarını ve ardından Kumri’nin yazmış olduğu mersiyelerden icra ederlermişlerdir.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Berdi Noyan, agm., s. 84.

¹⁸⁶ Berdi Noyan, agm., s. 84- 85.

¹⁸⁷ Bedri Noyan, agm., s. 87.

¹⁸⁸ Kaynak kişi: 8.

Bektaşî ve Alevîlerde Muharrem ayında her gün, gündüz ve gece aşağıdaki ibare okunur:

“Bismi-i Şah, Allah, Allah!...Esselamü aleyke ya şeme’lkamer aleyke ya Bedre’d-Düca, esselamü aleyke ya Muhammed Ya Ali... ya Seyyid Nusa ‘R-Rıza.... ve rahmetullahi ve berekatüh esselamü aleyke ya Sahibe’z- Zaman... essleamü aleyke ya Halıfete’r Rahman.. esselam ya “İnsün ve La Cannün”¹⁸⁹ ve rahmetullahi ve bereketüh eyvallah..”¹⁹⁰

Irak Türkmenlerde Muharrem ayında Hz. Hüseyin ve Hz. Abbas’ın mezarlarını ziyaret ederken, Aşure’yi konu eden bir mersiye örneğın aşağıda vermekteyiz:

Bu gece Tâf gecesi
Kutsal muşhaf gecesi
Günahlar ‘af gecesi
Luţuf kerem gecesi

Bu gece ‘Aşuradı
Üreg dolu yaradı
Yarın bahtım keredi
Gelen kerem gecesi (20/11-12)

Irak Türkmenleri aşure gününde okudukları duanın bir kısmını aşağıda verilmektedir:

Bismillahirrahmanirrahim, Selam olsun sana ey Eba Abdillâh! Selam olsun sana ey Resulullah’ın oğlu! Selam olsun sana ey “Muminlerin Emiri” ve vâsilerin efendisinin oğlu! Selam olsun sana ey dünya kadınlarının efendisi Fâtıma’nın oğlu! Selam olsun sana ey Allah’ın intikamına ve kanına talip olduğunun oğlu! Ey, “mukaddes” kanının intikamı henüz alınmayan!... Allah’ım onların musibetine karşı bana, şükredenlerin hamdı gibi hamdetmeğî nasip eyle. Bu büyük acı ve

¹⁸⁹ Rahman suresi, ayet: Son bölümün Tükçesi: O gün ne insanlara ne cinlere günahları sorulmaz.

Ayetin son parçası söyleyecek tamamının bu anlamı dilenmiş olur.

¹⁹⁰ Bedri Noyan, agm., s. 87.

musibetimden dolayı Allah'a hamdolsun. Allah'ım, huzuruna varacağım gün Hüseyin'in şefaatini bana nasip eyle ve indinde Hüseyin ve canlarını Hüseyin'e selam olsun feda eden ashabıyla birlikte, benim doğruluk ayağıma sebât ver.

Irak Türkmenlerinde gelenek haline gelen Hz. Hüseyin'in şehadetinin kırkınıcı günü her bölgeden gelen Şia olanlar özellikle ziyaret duası okurlar. Ardından iki rekât namaz kılınır ve Hz. Hüseyin'in ruhuna hediye edilir. Ayrıca kimi her imam için iki rekât namaz kıldığı da vardır. Genel olarak mezar avlusunda mersiyehan tarafından icra edilen mersiyeleler dinlenir ve göğüslere elle dövölür. Arbain'e konu edilen Irak Türkmen mersiyelelerinden bir örneğı aşağıda verilmiştir:

Arba'in'e gideriğ
Gözyaşımız tökeriğ
'Aza da'im ederiğ
Kesik başlı yatana (5/5)

Ancak Kerbela'da mezarları bulunan Hz. Hüseyin ve Abbas'ın ziyaretine gidemeyenler akşam namazından sonra bulundukları yerden Kerbela'ya yüzlerini çevirip yukarıdaki ziyaret duasını okurlar. Irak Türkmenleri bu ziyaretin uzaktan da olsa Hz. Hüseyin'in bu duasını duyduğunu ve ahirette şefaatini kazanmış olacağına inanılır. Dolayısıyla Irak Türkmenleri sadece Muharrem ayında kendi evlerinden başka şehirlerden yüzlerce kilo metre yürüyerek Hz. Hüseyin'in ve Abbas'ın mezarını ziyaret etmek için gitmektedirler. Irak Türkmenlerinin matem kültüründe temel davranış ölen veya şehit edilenin mezarını kırkınıcı gün ziyaret etmektir. İnançlara göre ölü ve şehidin ruhunun ziyaretine gelenlerini görmektedir. Matemlerde ölü yakınları tarafından yiyecek ve içecek dağıtılır. Ölü kişinin ruhuna sevap olarak dağıtıldığını izledik. Bunun sebebi halkın bu sevap içecek ve içeceğin ölenin ruhuna gittiğı âlemde yararının dokunacağına inanılır. Türkiye'de araştırmasını yaptığımızda Türkiye Şiaları ve Irak Türkmen Şialarının aynı yolu izlemektedirler. Irak Türkmen mersiyelelerinde ziyaret okuma bu şekilde konu edilmektedir:

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vatana

Zehrâ Peyğember ağılar kesik başlı yatana

nakarat

Ahzan ile hasreti
Şehr-i Kufa ğurbeti
Oğuyun ziyareti
Kesik başlı yatana (5/ 6)

Irak Türkmenleri ile Aleviler’de ve Bektaşiler’de matem kültürünün özellikleri bakımından benzerlikler olduğu kadar ayrıntılarda farklılıklar da bulunmaktadır. Aleviler’de ve Bektaşiler’de su orucu tutma geleneği, Irak Türkmenleri ve Türkiye’de Şia olanların kültüründe azda olsa bulunmaktadır. Hem Irak Türkmenlerinde hem de Türkiye genelinde ölünün ruhuna su dağıtma kültürü mevcuttur. Türkiye’de ve Irak Türkmenlerinde mersiye söyleme geleneği halen canlılığını korumaktadır.

Muharrem ayının birkaç gün öncesi hazırlıklar yapılır. Yapılacak herise “keşkeg” aşı malzemeleri hazırlanır. Evlerin çatısına asılacak beyaz, siyah, kırmızı ve yeşil renkli bayraklar hazırlanır. Kız çocuklarına ve yetişkinlere siyah elbiseler alınır. Muharrem’in birinci gününden itibaren matem meclisleri düzenlenir. Yatsı namazından sonra bir hutbe söylenir ve hutbenin sonunu o günde kerbela’da şehit olan şahsın tarihine göre konu edilir ve şehadetinin hikâyesi olağanüstü güce sahip olduğu, kerameti, ahlakı, peygamber efendimizden akrabalık derecesi, üzüntülü şekilde şehadet sahnesini konu ederek dinleyiciler ağlatılır. Ardından mersiyahan yüksek bir yere çıkar ve genel olarak dinleyicilerin dikatini çekmek için; “Allah’ım sali alla Muhammed ve alli Muhemmed”, “el-selam alyek ya... şehit” gibi ibaretler söylenir. Ardından mersiye söylenmeye başlanır. Genel olarak mersiyeler söylenirken özel bir ritim ile sine-zen dövülür. Sine-zen döven gruplar halkalar şeklinde bir dizi alırlar. Bu grubun sine-zen ritmini bir şekilde yapılması için mersiyehanın yanında bir kişi sine-zen döverek, grup ona bakarak takip eder ve grubun sine-zen dövme ritmi bir olur. Muharrem’in onuncu günü Irak Türkmenlerinin Şii mezhebine ve Bektaşî tarikasına bağlı olanlar toplu yas havasına girerler. Kadınlar genel olarak evlerde düzenlenen “aşure matemi” sabaha kadar bir evden çıkıp diğerine girilir. Kadın mersiyehanının her söylediği mersiye beytinden sonra bulunan kadınlar ve küçük kızlar sine-zen döverek “hayvay şere”, “uğa” gibi sözler

tekrarlar. Mersiye söylemeye bir ara verilirken yiyecekler ve içecekler Hz. Hüseyin'in sevabına dağıtılır. Erkekler genel olarak Muharrem ayında, hüseyniyyelerde, tekkelerde ve mescitlerde merasimler düzenler. Fakat "aşure" gününde sokaklarda bir grup halinde hareket ederek sokak sokak gezilir mersiyeler söylenir ve sine-zen, zincir-zen ve kama-zen dövülür. Bölgede genel olarak "keşkeg" aşısı yapılır. Zira Türkiye'de Şia mezhebine bağlı olanlar Aşure Tatlısı yapmazlar ve yemezler. Fakat un helvası yapıldığı görünmüştür.¹⁹¹ Aşure Tatlısı yememe sebebi Hz. Hüseyin'in katli günü Yezid'in tatlı dağıttığı söylenmektedir¹⁹².

1.5.Mersiye ve Kültürel Bellek:

Ferdi ve ikili yaratıcılıktan anonim olmayan özelliği olan mersiyeler halk kültürünün ortak şekil ve tür özelliklerini bünyesinde bulundurulur. Yaratıldıkları kültür hakkında fikir sahibi olunmasına fırsat veren mersiyelerden yemek, giyim kuşam, meslek tercihi, inanç, davranış kabulleri hakkında tespitler yapılabilmektedir. Böylece farklı coğrafyalarda yaşayan Türk topluluklarının mersiyelerinden Türk kültürüne ait unsurların tespit edilmesi mümkün olmaktadır. Fakat mersiyeler önce Arap edebiyatında ortaya çıkmış, oradan Fars edebiyatına sonra da Türk edebiyatına geçmiştir. Mersiye geleneği Müslüman olmadan önce ve olduktan sonra Türklerin halk ve âşık edebiyatında "yuğ, ağıt, sagu, şivan" gibi adlarla devam etmiş, klasik edebiyatta ise müstakil bir tür hâlinde gelişmiştir.¹⁹³

Bütün kültürlerin esasında "hatırlama" (ya da geçmiş bağlantısı), "kimlik" (ya da politik imgeleme) ve "kültürel süreklilik" (ya da gelenek teşkili)ten oluşan bir bağlayıcı yapı vardır. Bu yapı, ortak deneyim, beklenti ve eylem mekânlarından bir "sembolik anlam dünyası" yaratarak, birleştirici ve bağlayıcı gücüyle güven ve dayanak imkânı sağlayıp insanları birbirine bağlarken aynı zamanda önemli deneyim ve anıları biçimlendirip canlı tuttuğu için dünü ve bugünü birleştirir. Kültürün tarihi anlatılara ve efsanelere dayanan kuralcı-anlatısal ve yönlendirici- nakledici yönü vardır ve bu yönü bireylere "biz" deme imkânı veren kimlik temellerini yaratır. Bireyleri "biz" de birleştiren, ortak kurallar ve değerlere bağlılık ve ortak yaşanmış

¹⁹¹ Kaynak kişi: 6.

¹⁹² Kaynak kişi: 5.

¹⁹³ Mustafa İsen, agm., 2004, s. 218.

geçmişin anılarına dayanan, ortak bilgi ve kendini algılayış biçiminin oluşturduğu bağlayıcı yapıdır. Her bağlayıcı yapının temel ilkesi, ortak kültürün tanınabilir ve hatırlanabilir olmasını sağlayan tekrarlamalardır.¹⁹⁴ Assman'ın kültür esnasındaki; “hatırlamak”, “kimlik” ve “kültürel süreklilik”liği, mersiye bağlamında Türklerin İslamiyet’e girmeden önce milletin toplu zihninde bulunan “ağıt” benzeri olduğundan kılıf ve bazı özellikleri değiştirilerek kabul görmüştür. Örneğin: günümüzde Irak Türkmenlerinin Muharrem ayında Hz. Hüseyin’in mezarının ziyaret edilmesi ruhunun sevabına kurbanlar kesilmesi, dolayısıyla aile fertlerinden birisinin öldüğü, ölünün kırkında ve ölümünün yıl dönümünde kabir ziyareti yapılırken ruhlarına kurban kesilmesi yaygın bir ritüeldir. Bu gelenek eski Türk inanç siteminde ata ve ata kültürünün önemli bir yeri vardır. Özellikle ölmüş ataların veya baba ve annenin mezar ziyaretine gitmek ve kurbanlar kesmek “Atalar kültü” inanç ve adetlerinde önemli bir yeri vardır.¹⁹⁵

Mersiye söyleme geleşin ileri zamanlarda uzun süre devam edeceğini konu eden Irak Türkmen mersiyyelerinden örneğin aşağıda verilmiştir:

*Kanı kayner Şi'anın her il Muherremde Hüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Hüseyin (31/ nakarat)*

Kültürel bellek ile insan belleğinin dış boyutu kastedilmektedir. Çünkü belleğin neler içerdiğini, bu içeriklerin organize edilmesini ve ne kadar süre ile muhafaza edileceğini, bireyin kapasitesi ve yöneliminden çok, dış koşullar, yani toplumsal ve kültürel çerçevenin koşulları belirler. Belleğin dört farklı dış boyutunda mimetrik bellek, nesneler belleği, dil ve iletişim, anlam aktarımı bulunur. Anlam aktarımı, kültürel bellektir ve diğer üç alanın az çok bütünlük içinde bulunduğu alanı kapsar. Kültürel anlamın devredilme ve canlandırma biçimi olarak rutin taklitlerin ötesinde bir statü kazanan gelenekler, kültürel belleğin alanına girer. Kültürel bellek gelenek ve iletişimden beslenir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Jan Assman, **Kültürel Bellek**, (Çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yay., İstanbul 2001, s. 21.

¹⁹⁵ Erman Artun, **Türk Halk Bilimi**, Baskı 2, Kitabevi Yay., İstanbul 2005, s. 102.

¹⁹⁶ Jan Assman, **a.g.e.**, s. 26-28.

Günümüzde Irak Türkmenleri arasında Muharrem ayında peygamberin torunu için okunan mersiyeler ve uygulanan ritüeller, halkın inanç sistemine ve örf adetlerine yabancı değildir. Ancak bu ritüeller zaman zaman gelişerek değişmektedir. Fakat değişen inançlar değil, inanca bağlı düzenlenen pratikler değişmektedir. Söz konusu bu pratiklerden biri günümüzde Irak Türkmenlerin Muharrem ayında astıkları (yeşil, kırmızı, siyah vb.) bayrakların pratiği eski Türk inançlarından itibaren var olan günümüz Güney Sibirya ve Moğolistan Türk Kültür bölgelerinde varlığını Şaman, Budist ve Müslüman halkın saç ile de sürdürülen Ovoo/ Oboolar oba, çadır ile ilgili inanç içerikli yapılanmalar olup Türk inanç kültüründeki bayrak anlayışının kökenleridirler.¹⁹⁷ Kara renkli giyimler giydirmeyi ve süslemelerini konu eden mersiye aşağıda verilmektedir:

Durmaz daha gözyaşım

Ölüp küçük kardeşim

Çereler bağlar başım

*Ölüp küçük kardeşim (55/ 1)*¹⁹⁸

Irak Türkmenlerin arasında okunan mersiye ve mersiye etrafında oluşan pratik ve ritüellerin icra edildiği müddetçe, içerdiği kültürel unsurların ferdin ve toplumun bilinçaltında kodlanarak toplumun zihninde muhafaza ederek nesilden nesille aktarılacaktır.

¹⁹⁷ Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları Kodlar- Kültür 1**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, s. 180.

¹⁹⁸ Not: Parantiz içinde verilen numaralar ilk olanı tezde kullanılan mersiye metninin numarasıdır, diğer ise bent sayısı numarasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN KONU VE ŞEKİLLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

2.1. Irak Türkmen Mersiyelerinin Konularına göre İncelenmesi

2.1.1. Irak Türkmen Mersiyelerinde Dünya:

Kur'an'da “dünya” kelimesi “el-hayâtü'd-dünya” terkihi ile birlikte (115) defa geçmektedir.¹⁹⁹ Alçak ve yakın olmak anlamındaki “*dünüv*” kökünden türemiş olan dünya kelimesi²⁰⁰ insanın coğrafi olarak yaşadığı yerküreyi, tasavvuf olarak, “insanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey mal ve menfaat, itibar, mevki, hırs, şan ve şöhret” olarak tanımlanan dünya, İslam dininde genel olarak Kur'an-ı Kerim'de ayette de geçtiği gibi ahiret hayatının karşısında, geçici, önemsiz, kötü bir yer olduğu, ahiretin tarlası (Ne ekersen onu biçersin),²⁰¹ İrfanı anlamında dünya, insanın bencilliği anlamlarında kullanılır. Ancak dünya ve ahiret birbirinden ayrı değildir. İnsanın ruh haline göre bu uzaklaşma ve yaklaşma oluşur ve insan yaratılışının bir basamağının olduğu ileri sürme düşüncesi mevcuttur. İnsanoğlun sürekli merak ettiği konulardan biri olduğu için kesin halkbiliminin türlerine aksetmiştir. Genel olarak edebiyatımızda özeş olarak ta mersiyelerde dünyanın geçici olduğu, bazen gaddar bazen de fani olarak iki kapılı bir odaya benzetilir, insanoğlunun bir kapıdan girip diğerinden çıktığı benzetmesi söylenir. Hz. Ali; “dünya bir saattir, o saatte Allah'a itaat et, tamahkâr nefsinı kanaate öğret”²⁰² diye dünyanın tanımına yapar.

Yunus Emre de dünya hakkında bunu söylemektedir:

Bu dünyânın meseli bir ulu şâra benzer

Veli bizim ömrümüz bir tez pazara benzer

¹⁹⁹ Ramazan Altıntaş, “İslamî Anlayışa Göre “el-Hayâtü'd-Dünyâ” Kavramını Yorumlama Biçimleri”, *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VII/ 1, Haziran-2003, Sivas, s. 129-159

²⁰⁰ Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebir*, Ankara, TDK Yay., 2009, s. 174.

²⁰¹ Bakara suresi: 2/86.

²⁰² Hz. Ali'nin, *Nehc-ül- Belağa*, (Hutbeleri ve Sözleri).

Her kim bu şâra geldi bir lahza karar kaldı

*Geri dönüp gitmeği gelmez sefere benzer*²⁰³

Bu şiirinde Yunus Emre, Dünyanın karşısında bir kalıcı ahirete ve insan ömrünü pazara benzeterek insanın oğlunun bu âleme gelerek bu âlemin tek olduğuna ve tatlı hayatına aldanarak bir daha çıkmak istemediğini anlatır.

Dede Korkut, İç Oğuz Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boyı Beyan ider hikâyesinde şu anlatılır:

Kanı didüğüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fâni dünya kime kaldı

Gelimlü gidümlü dünya

*Son uçı ölümlü dünya*²⁰⁴

Dede Korkut'taki hikâyede neşeli bir terennümler çalar ve gazi erenlerin çektiklerini dile getirirken dünyanın fani olduğu her nefes bu dünyaya veda edeceğini anlatır.

Türk edebiyatında dünyanın fani olduğu gibi Irak Türkmen mersiyelerinde de bu tür benzerlikler bulunmaktadır. Dünyada insanoğlunun yaptığı iyiliklerin ve kötülüklerin ahir dünyada karşısına çıkacağına inanılır. Aşağıda verilmiş olan mersiyede konu edilen dünyada insanoğlunun ameline göre mutluluğu belirlenmektedir:

Tuzlu yazar olmaz bezer

Çalemiyle dağlar çazar

Şon mışrâ'ı şöyle yazar

Ey fedakâr şanlı şehid

Dünya vü 'uqbada sa'id (10/ 8)

²⁰³ Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divanı**, Ankara, KTB Yay., 1990, s. 56.

²⁰⁴ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı, (Metin-Sözlük)**, İstanbul, Ebru Yay., 1986, s. 128-129.

Aşağıda verilen mersiyede, dünya konu edilmektedir. İnsanoğlunun bu dünyaya geçici olarak geldiğini ve geldiği gibi bildiği veya bilmediği bir günde göç edeceği belirtilmektedir:

Çağırdım ağam ağam
Bu dünyada konağam
Kıyamı haşır olunca
Gemi bitmez bir dağam (84/ 6)

Aşağıda verilmiş olan mersiyede, şair yaşadığı olaydan dolayı dünyaya sitem etmektedir:

Her ‘adalet, her insaf,
Her mürüvvet sendeyken
Bilmem ki devran niçin
Oldu senin düşmanın (2/ 5)

Aşağıdaki mersiyede, mutluluğu ve huzuru dünyaya değil, sevdiği şahsa bağlamaktadır:

Çare et özün bahtı kereye
Rağm eyle kardaş kalbi yaraya
Mende tutuştum bu Kerbela’ya
‘Abbas’ız dünya daha yalandı (7/ 5)

Aşağıda verdiğimiz mersiyede, dünya âleminde yaşayan insanoğlunun fiziği iki gözüyle mi? yoksa kalp gözüyle mi? gördüğü dile getirilmektedir:

Ağladım ağladım yoldum saçımı
Gönülden yolladım göge acımı
Bağırdım kaybettim başta tacımı
Hasretle doldurdum sensiz avcumu
İnanmam rüyaydı! Dünyada gördüm (9/3)

Aşağıda verdiğimiz mersiyede, dünyadan başka âlemin olduğu dolaylı olarak anlatılmakta ve övülen kişinin ölümünden sonra başka yaşayacağı âlemlerin olacağı anlatılmaktadır:

İmamım Hayder-i Kerrâr adı
Dünyada ad verip her bir cihadı
Mevla'ma ğedir etti mel'un Muradi
O ğedre tuş olan 'Ali şahımdır (15/ 1)

Aşağıdaki örnekte dünyanın kimseye kalıcı olmadığı dile getirilmektedir:

Böyle bir şehadeti her kimse almaz
Ey ğafil.. bu dünya kimseye kıalmaz
'Ali... Şi'aların sırata şalmaz
Şırat üste duran 'Ali şahımdır (15/ 4)

Aşağıdaki metinde, Türk Edebiyatında Füzûnî Efendi ise şiirinde dünyanın fâniliği ise adeta okuyucuyu silkeleyen çarpıcı bir giriş yaparak anlatmaktadır:

Gözün aç hâb-ı gafletten cihân fânî-durur fânî
Mâkam-ı 'ıyş u cây-ı zevk ola sanma bu virânı
Tıyanma sıhhate mâğrur olma devlete şâhum
Sana 'ibret yeter fikr eyler isen merg-i akrânı

Mâkam-ı gussa vü cây-ı belâ gam yirüdü dünyâ
Mekân-ı girye vü âlâm ü mâtam yeridir dünyâ (25/1)

Şahım gaflet uykusundan uyan dünya fanidir! Bu viraneyi yaşama, eğlenme, keyifetme yeri sanma. Sağlığa ve mutluluğa güvenme, eğer düşünürsen sana

yaşıtlarının ölümünü ibret verecektir. Dünya; keder, bela ve gam yeridir; gözyaşı, elem ve matem mekânıdır.²⁰⁵

Aşağıda verilen mersiyede, dünyanın aslında öteki dünya için bir yerleşim imtihanıdır, bir başka tabirle; bu dünyada yapılanlar, ahiret âleminde karşılığını görecektir. Dolayısıyla bu dünyanın elbette bir sonu olduğu anlatılmaktadır.

Lâfetâ diyilmiş ‘Ali tek gence
Lâ-seyf Zü’l-fıkar kimin kılınca
Bu bir şeref kılar dünya bitince
Zü’l-fıkar şahibi ‘Ali şahımdır (15/ 7)

Aşağıda verilen mersiyede, dünyanın kötü bir yer olduğu dile getirilmektedir:

Yanmıyan bir yer dünyada yohtur
Silme gözyaşın deme sen çohtur
Düşman gözüne belli bir ohtur
Kaidde bize ol Şahib-i Zaman (18/ 9)

Aşağıdaki mersiyede, dünyanın yerlerinin yer yer değişmektedir. Peygamber ve evliyaların türbelerinin Irak Türkmen inancına göre kutsallık kazanmıştır. Bu mersiyede Irak ülkesinin Kerbela ilinde Hz. Hüseyin ve Hz. Abbas’ın gömüldüğünden şehrin kutsallık kazandığı görülmektedir:

Tavhidü’z-zat ma’nada
Tecelli eder orada
En kıtsal yer dünyada
Kerbela yâ Kerbela (23/ 5)

Aşağıdaki mersiyede, şairin umudu dünyada huzur bulması değil, ahirete huzura kavuşmak istemektedir:

Biziğ Âl-i Muştafâ

²⁰⁵ Yasemin Karakuş, **Seyyid Nizamoğlu Mersiyelerini İçeren Bir Şiir Mecmuası: Mecmua-I Kasaid**, İstanbul Üniv. SBE, TDE Anabilim Dalı, Basılmamış YLT, 2014, s. 110.

Bizde var ‘ahd u vefâ
Dönmeriğ yolumuzdan
Görerseğ nanca cefâ
Kızavoğlu istemez
Fani dünyadan şafâ (24/ 8)

Aşağıdaki mersiyede, dünyanın felek anlamına gelemesi ve oğlunun kaybettiğini dile getirmektedir:

Dünyadan yumduy genciyken gözüy
Kulağdan gitmez bir dakka sözüy
Mene naşihet ederdi özüy (25/ 5)

Aşağıdaki mersiyede, dünyanın felek anlamına geldiği anlatılarak dünyaya sitem edilmektedir:

Dünya oldu mene dar
Bilmedim bugünler var
Gözlerim yola baħar
Yetişi mene kolluy sar (29/2)

Aşağıda verilen mersiyede, dünyayı bir kör düyüme benzeterek sitem etmektedir.

‘Arşullâh’ın ferşinde güvey olmak isterim
Bu dünya düğününde hınası kan olum ben (39/ 7)

Aşağıdaki mersiye metninde, Hz. Hasan’ın eşine hitap edilerek dünyanın fani olduğunu ve güzelliği, şenliği elbette bir gün yok olacağını hatırlatılmaktadır:

Açma saçın yolma etme figan Remle
Herkes gerek versin burda kurbân Remle
Kalmaz bu dünyada pîr ü civan Remle (53/ 3)

Aşağıdaki mersiyede, doğru düşünceye sahip olan insan; bu dünyaya gönül bağlamadığı şartıyla ahirette cennetlik olacağını anlatmaktadır:

Matemde alpler coşar
Halilullahı bu yas
Dünyayı mutlak boşar
Ataştan etti alas (73/ 15)

Genel olarak Irak Türkmen edebiyatlarında özel olarak mersiyelerinde dünya konusu oldukça geniş bir yer kapsamaktadır. İnsanoğlunun gözü önünde sevdikleri ve değer verdiği insanlar tek tek bu dünyada ölüp ayrılık acısını kimi zaman şiir ile kimi zaman gözyaşı ile belli etmektedir. İslam düşüncesine göre dünyadan sonra kimine göre dünyayla ahiretle paralel şekilde insanın dünyaya geldiğinden beri her an bu dünyadan öteki dünyaya sefer edeceği kesindir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de "her nefesin ölümü tadacak" şeklinde ifade eder. Ölen kişinin çevresinde bulunan insanlar, ölümünden önce, ölümü esnasında ve ölümünden sonra bir çeşit geleneğe bağlı bir sürü ritüeller ve uygulamalar yapılmaktadır. Bu pratiklerden biri ve en çok konumuzla ilgili icra edildiği şüphesiz mersiyelerdir. Mersiyelerde dünyada insanoğlunun kalmayacağı kesindir. Ancak bu dünyaya ağlayarak gelip etrafında bulunanlar (annesi, babası, kardeşleri, amcaları, halelleri vd.) bu kişinin doğduğu için sevinçten güldüğü görülmektedir. Aksine bu dünyadan ölüm ile göç edildiğinde ameli iyiye ölen kişi kendisi güller ve etrafında bulunan kişiler ağlar. Bu durum insanoğluna göre gayet doğal bir tepkidir. Çünkü o kişinin bir daha bu dünyada görmeyeceğinden kaynaklanan ayrılık acısını mersiyelerle dışa vurulmaktadır. Irak Türkmen mersiyelerinde dünya konusu hep fani, gaddar ve geçici bir yer olduğu dile getirilmektedir.

2.1.2. Irak Türkmen Mersiyelerinde Ahiret:

Ahiret, insanoğlunun sürekli merak ettiği konulardan biridir. Tabiatıyla bu mevzular halk edebiyatı unsurlarına yansıttığı doğaldır. Ahiret Kur'an-ı Kerim'de, insanın ölümünden sonra gelen, ebedî, sonu olmayan hayat boyutudur. Sözlüklerde Ahiret "insanın ba'de'l-vefât (öldükten sonra) vasıl olacağı âlem, öbür dünya".²⁰⁶ Bu tanıma göre bulunduğumuz dünyanın bir devamı niteliğinde bir kavramdır. Ahiret inanç getirenler sadece Müslümanlar değil, diğer dinlerin mensupları da inanmaktadır. İslamiyet'te ahirette inanmak müminin şartlarından biridir.

Kur'an-ı Kerim'de ahirete ilişkin olaylar insanoğlunun ölümüyle başlayarak, kabir hayatı, ölümden sonra tekrar dirilişi, mahşer sahasında geçmiş gelmişlerin toplanması, hesap sorma, sırat-i müstakim, cehennem ve cennet olarak bilinir.²⁰⁷ Ahiret konu edilen mersiye örneğin aşağıda verilmektedir:

Zulüm karşısın alan
Sahil ancak mahşerdir
O yerde belli olur
Her zalımın cezası

Žannedersem ki Zehra
Gelen sa'at mahşerdi
Yaralı tenle gelir
Şadının Bintü'l-Huda'sı (2/ 16-17)

Yukarıdaki mersiyede, ahiretin bilindiği üzere son durağı cennet ve cehenneme varmadan önce mahşerde dünyaya gelen bütün insanlar toplanır ve dünyada yaptıkları amelin karşılığını ceza ve sevap olarak görecekleri ifade edilmektedir.

Düştü Taha reyhanı
Cennet 'anber gülşanı

²⁰⁶İbrahim Cûdî Efendi, **Lügat-I Cûdî**, Haz. İsmail Parlatır vd., TDK Yay., Ankara 2006, s.7; Muallim Naci, **Lügat-I Nâcî**, Haz. Ahmet Kartal, TDK Yay., Ankara 2009.s.22.

²⁰⁷Ahmet Çapku, **İbn Sinâ, Gazzâlî ve İbn Rüşd Düşüncesinde Ahiret**, Kayıhan Yay., İstanbul 2009, s. 72.

aldır göge ur'an'ı
Kesik başlı yatana (5/ 9)

Yukarıda verilen mersiyyede, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in şehadet tasviri dile getirilirken ahirette cennet çiçeği olacağını anlatmaktadır.

Ařęer'in huzurunda
Bu şazi oğlananda
Bağın mağşer olanda
Kesik başlı yatana (5)

Yukarıda verilen mersiye metninde, Taf Savaşında şehit olan Hz. Hüseyin ve oğlu Hz. Ali Asgar'ın dışında diğer müminlerin şehit olduğu anlatılırken ahirette bu suçun karşılığını müphem olarak şehit edilenin sevabını ve şehit edenin cezasının çekeceğini anlatılmaktadır.

Tuzlu yazar olmaz bezer
alemiyle dağlar ęazar
şon mışrâ'ı şöyle yazar
Ey fedakâr şanlı şehid
Dünya v 'uğbada sa'id (10/ 8)

Yukarıda verilen mersiyyede, canını feda eden şehidin üzüntüsü dile getirilirken dünya ve ahirette mutlu olacağı anlatılmaktadır.

şehidin mutluluğunu anlatan Türk Edebiyatında şerif Efendi, zamanın kutbu olan Seyfullah Efendi'nin bu dünyadan gitmiş olmasına hayıflanarak, onun cennet mekânında yer tutuğu söylemektedir:

Gitdi Seyfullah Efendi hayf ol kutb-ı zaman

Tayy idüp demde kıldı gülşen-i adni mekân²⁰⁸

Aşağıda verilen mersiyyede, Taf Savaşında şehit olan yetmiş iki şahsın ahirete inanç getirdiklerini ve cehennemden korkularının olmadığı söylenmektedir. Dolayısıyla O şehitlerin Hz. Hüseyin'in yolunu izleyerek Allah için şehit olmalarının karşılığında bütün günahlarının silinmesi ifade edilmektedir:

²⁰⁸ Yasemin Karakuş, **agt.**, s. 119.

Eğer bu enşarı kabul etse ilah-i 'alemin
Her 'amel maqbul olur mizan-ı 'amelde emin
Korhu yohtur bizlere aşla cehenmden yakîn
Maşveder her seyiati yevm-i maşşerde Hüseyn (31/ 1)

Aşağıda verilmiş olan mersiye, ölen kişinin ayrılık üzüntüsü kıyamete kadar sürdüğü anlatılmaktadır:

Çağırdım ağam ağam
Bu dünyada konağam
Kıyamı haşır olunca
Gemi bitmez bir dağam (84/ 6)

Aşağıda verilen mersiye, Allah'ın rızasını kazanmak için Hz. Ali'nin yolunu tutan müminlerin ahirette onlara şefaati kazandırarak sıratta bulunması ve onlara yardım edeceğine inanılır:

Böyle bir şehadeti her kimse almaz
Ey ğafil.. bu dünya kimseye kalmaz
'Ali... Şi'aların sırata şalmaz
Sırat üste duran 'Ali şahımdır (15/ 4)

Her amel dünyada yapılır ve dünyada kalır. Ancak amelin sevabı ahirette cennette veya cehennemde insanoğlunun ruhu kalıcı olarak yaşar. Aşağıdaki mersiye, Hz. Ali'yi överek Müslümanların şahı olarak nitelendirmekte olan ve müminlerin halifesi olarak yaptığı görevin onuru değil ahirette de bu onurun devam ettiğini dile getirmektedir:

Lâfetâ diyilmiş 'Ali tek gence
Lâ-seyf Zü'l-fişar kimin kılınca
Bu bir şeref kalar dünya bitince
Zü'l-fişar şahibi 'Ali şahımdır (15/ 7)

“Kıyametin kopuşundan sonra insanların yeniden diriltirilip toplandıkları yere mahşer ya da Arasat denilir. Mahşer kavramı bazen rûz-ı mahşer şeklinde kullanılır. Şairler mahşerin bir meydan olmasından çok hesap günü olduğunu vurgulamışlardır.

Buna bağılı olarak Allah Teâlâ o gün şayet günaha göre azap ederse hallerinin harap olduğunu belirtmişlerdir.”²⁰⁹

Irak Türkmen mersiyelerinden aşağıdaki metinde, dünyanın fani olduğı ve mahşer gününün yakın olduğı dile getirilmektedir:

Saile veribti üç gün iftarın
Bu dünya biteceğ mahşerdi yarın
“Hel eta” hakkında endi bunların
“Hel eta” şahibi ‘Ali şahımdır (15/ 10)

Aşağıda verilen mersiyede, genel olarak ehli beyti özel olarak ta Hz. Hüseyin’in yolunu tutmak ahirette necat olmalarının bir temel unsuru olmaktadır:

Nef’i kılmaz ne kadar etmişse şavm u şalat
Olmasa mahşer günü destinde sizlerden beraat
Nar-ı düzağdan ebed bulmayalar aşla necat
Kılalllar cün ta ebed nar-ı cehennemde Hüseyin (31/ 9)

Irak Türkmenlerine göre, dünyanın fani ve her nefesin ölümü tadacağına kesin inancı olan, aynı şekilde ahiretin insanın bu dünyada yapmış olduğı amellerin yansıması olarak örölmektedir. Irak Türkmen edebiyatında ahiretle ilgili sadece mersiyelerde değil diğere edebiyat türlerinden türkü, mani, hoyrat, hutbe, ninni vb. türlerde geniş şekilde konu edilmektedir.

Ahret konusuna ilişkin Sibiry sahasında yaşayan Altay Türkleri, öldükten sonra insanın başka bir hayatta geçtiğine, Tıva Türkleri ise ölülerinin ruhlarının Erik Han’a gittiğine inanılır. Onun yeni âlemde güçlüklerle karşılaşmaması için yıkanan ölüyü mezarda gömerken beraberinde yiyecek ve şahsi eşyalarını da koyarlar.²¹⁰

²⁰⁹ Şerife Uzun, **Klasik Türk Edebiyatındaki Mersiyelerde Dünya ve Ahiret Algısı**, ISSN: 2198-4999, Mannheim- Almanya, UDES 2015 p. 2580-2604.

²¹⁰ Fatıma Özkan, “Sibiry Türklerinde Geçiş Dönemleri”, **Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri 26- 28 Mayıs**, KB Yay., s. (595- 608), Ankara 2002, s. 607-608.

2.1.3. Irak Türkmen Mersiyelerinde Yas:

Ölen veya şehit edilen şahsın arkasından ağlayıp üzülmek, o şahsın yasını tutmak doğal bir hadisedir. Yas tutma mevzusu neredeyse bütün milletlerde mevcuttur. Fakat bu milletlerin arasında uygulanan pratiklerde benzerlikler ve farklılıklar vardır. Yas pratiklerin arasında mersiye ve ağıtlar söyleme geleneği önemli bir yeri vardır.

Irak Türkmen edebiyatında mersiyeler geniş bir yer kapsamaktadır. Bu türün içinde en çok konu edilen unsurlardan biri yastır. Irak Türkmen mersiyelerinde ise en çok konu edilen hadiselerden biri de Kerbela’da geçen Taf Savaşı yer almaktadır.

Mine Mengin, yas bölümü, mersiye'nin önemli bölümlerinden biri olduğunu vurgular; *“Yas bölümü, mersiyelerin eski şiirimizin mazmunlarının bolca ve başarıyla kullanıldığı bölümüdür. Bu bölümde edebî sanatların, özellikle teşhis ve benzetme sanatlarının çokluğu dikkati çeker.”*²¹¹ Mersiyelerde zikredilen çok çeşitli yas unsurları bulunduğunu bu şekilde ifade eder; *“Mersiye şairi, ölenin yasına çoğu zaman doğayı ya da tüm evreni ortak eder. Örneğin, yitirilenin ardından gül ağlar, lale ağlar, gökyüzünde bulut ağlar, ağlarken de saçını çözüp gözyaşını dağın eteğine döker, ay gökyüzünü tırmalar, güneş gökyüzüne çıkan ahın ateşinden tutuşup yanar, güneşsiz kalan dünya baştan ayağa karalar giyinir. Özet olarak, yıldızlar, ay, gece, gündüz, dağlar, bulutlar, çemen vs. tüm evren yasa katılır. Divan şairinin doğaya yas tutturma geleneğinin ardında belki de İslamiyet’in, insanın yas tutmasına karşı takındığı olumsuz tavrın etkisi olabilir. Ama doğanın yasa katılmasının en önde gelen nedenlerinden biri, hiç kuşkusuz yitirilenin ardından duyulan acıya başkalarının da ortak edilerek yasin elden geldiğince genelleştirilmesidir. Böylece ölümün getirdiği acı paylaşılacak ve azaltılacaktır.”*²¹²

Urfî Seyyid Mahmûd tarafından yazılan bir mersiyede, Kerbela Olayının Müslüman âleminin kalbinde bıraktığı acıyı dile getirerek, Müslümanların Kerbela taziyeleri düzenlemelerini, mersiye söylemelerini, ağlamalarını ve sine-zen dövmelerini önermektedir:

²¹¹ Mine Mengi, agm., s. 97.

²¹² Mine Mengi, agm., s. 96.

Âh kim mah-ı muharrem yine gösterdi hilâl
Kıpladı ‘âlemi başdan başa endûh u melâl
Bu o mâhdır ki gelüb bir araya âl-i Yezîd...

Ağla ağla gözümün nûru ki şimdi demîdir
Sîneyi dağla ki evlâd-ı nebî mâtemîdir (85/ nakarat)

Türk edebiyatının bilinen en eski yazılı metinlerden biri olan Orhun Abideleri’nde “*yasçı, ağlayayıcı getirme*” adeti yer almaktadır. Kül Tigin Abidesi’nin kuzey yüzünde Bilge Kağan ölümü ile gözden yaş, gönülden ağlamak gelse de buna engel olduğunu dile getirmektedir. Ardından ‘*yogçı, sığıtçı*’ olarak Kıtay, Tatabı milletinden başta Udar generalin geldiğini tabir eder:

Közde yaş kelser tıda köngülte sığıt kelser yanduru sakındım....

*Yogçı sığıtçı Kıtany Tatabı budun başlayu Udar sengün kelti.*²¹³

Aynı taşın kuzeydoğusundaysa, Koyun senesinin on yedinci gününde Kül Tigin’in uçtuğu, dokuzuncu ay, yirmi yedinci günde bitirdikleri, Kül Tigin’in kırk yedi yaşında öldüğü resimcilerin Tuvgut’a getirdiği bilgisi yer almaktadır:

*“Kül Tigin kony yilka yiti yigirmike uçdı. Tokuzunç ay yiti otuzka yog ertürtümüz. Barkın bedizin bitig taşın biçin yilka yitinç ay yiti otuzka kop alkdımız. Kül Tigin özi kırk artukı yiti yaşına bulıt bustadı... bunca bedizçig Tuvgut ilteber kelürti.”*²¹⁴

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Hasan’a zehir verildiğini anlatarak bu olaya hem kardeşleri hem de bulunduğu şehirdeki milletin üzüldüğünü dile getirmektedir:

Hasan’a verdiler zehiri
Âl-i ‘Abâ çekti kehrî
Yaşlandı Muştafâ şehri
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ (3/ 7)

²¹³ Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yay., İstanbul 2008, s. 29.

²¹⁴ Muharrem Ergin, a. g. e., s. 28.

Hız. Peygamber hayatayken rivayetlere göre Hız. Hasan'ın ağzından ve Hız. Hüseyin'in boğazından öpermiş. Hız. Hasan'ın Zehir ile şehit olacağına ve Hız. Hüseyin'in boğazından kesilerek şehit olacağına dedesi Hız. Peygamber'in bilgisinin olduğu söylenmektedir.

Hız. Hüseyin'in eşi Leyla dilinden anlatılan aşağıdaki mersiyede, Hız. Ali Ekber'in Taf Savaşında Kerbela'da şehadetinin üzüntülüsünü dışa vurarak konu edilmektedir:

Oğlumun imdâdına yetiş 'Abbas
Akber'im cuvandı nece tutum yâs
Olaş oğlum 'Ali'ni bağına bas (4/ 3)

Söndürdüler oğlum 'Ali çırağın
Kurutular şusuzdan gül dudağın
Yıhtılar İslamlar'ın hak bayrağın (4/ 7)

Yas unsuru taşıyan bir diğer mersiye örneğın aşağıda verilmektedir:

Ağlırı bugün gözler
Havra gözyaşın gizler
Yaralı kalbi sızlar
Kesik başlı yatana (5/ 18)

Aşağıda verilen bir diğer mersiyede, Hız. Hüseyin'in şehit edilirken kan dökülmenin kederini dile getirmektedir:

Hüseyin kanın tökende
Secâd belin bükende
Cibril dizin çökende
Kesik başlı yatana (5/ 16)

Taf Savaşının en acılı tablolarından biri, Hz. Hüseyin'in susuz, başı kesik ve cesedinin üzerindeki giyimi düşmanlar tarafından çalınarak çıplak bırakılması kederli hadiseye Hz. Mehdi'nin, Zeynep'inve hatta defterin içinde yazılan bu mersiye'nin üzüldüğünü aşağıdaki metinde anlaşılmaktadır:

Ṭahir cesedi 'uryan
Ġerib mazlum hem 'atşan
Ağlırı Şahib Zaman
Kesik başlı yatana (5/ 17)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye metni aşağıda verilmiştir:

Çölde al kana batan
Kefensiz başsız yatan
Ḥavra Zeyneb yas tutan
Kesik başlı yatana (5/ 18)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye metni aşağıda verilmiştir:

Yazandam defter ağlar
Âl kanlı nehir ağlar
Zehra, Peyğember ağlar
Kesik başlı yatana (5/ 1)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin'in oğlu Abdullah, Kerbela'da Taf Savaşı sırasında boğazından oklanarak, susuz şehit edilmesi olayına Babası Hz. Ali, Meşhet'te mezarı bulunan Hz. Ali Rıza ve Şam'da mezarı bulunan Zeynep'inüzüntülerini anlatmaktadır:

Zeyneb şahib-'azâdır
Ġerib Altuş Rıza'dır
Ağlıyan Murtaza'dır
Kesik başlı yatana (5/ 2)

Aşğeri şusuz kalan
Boğazınan oğlanan

Ağla cismi doğranan
Kesik başlı yatana (5/ 3)

Kerbela’da şehit olan Hz. Hüseyin’in oğlu Ali Ekber’in acılı şekilde şehit olma olayını anlatarak Cebrail’in bu hadiseye üzüldüğünü dile getirmektedir:

Cisminden kan ahandan
Ekber’i oğlananda
Cibril ağlar bahanda
Kesik başlı yatana (5/ 8)

Kerbela’da kollarını kayıp etikten sonra şehit olan Hz. Abbas’ın üzüntülü hadisesi dile getirilmektedir:

Düştü Taha reyhanı
Cennet ‘anber gülşanı
Kaldır göge Kur’an’ı
Kesik başlı yatana (5/ 9)

Düştü kolsuz meydanda
Bu Kerbela tufanda
‘Alemdarım al kanda
Kesik başlı yatana (5/ 12)

Hz. Zeynep, Taf Savaşında kaybettiği kardeşlerinin ve torunlarının kederini dile getirmek isteyen ve acılarını anlatmak için kendisine teseli edeni bulamayınca babasını çağırılmaktadır:

Gelseydi babam bu ah u vaha
Kimi seslenim bilmirem daha
Derdimi diyim ancağ Allah’a
Elinde Kur’an kana boyandı

*Çadırlar kardaş gör nece yandı
Uşağlar ağlar hâllar yamandı (7/ 6)*

Taf Savaşında dört evladını kaybeden Hz. Ali'nin ikinci eşi Ümmü'l Benin'e evlatlarının şehit olmalarının acılı haberin Kendisine aktırılmasının zor olmasını ve şehadet hadisenin Medine ilindeki bütün halkını anlatan bir kederin olduğu dile getirilmektedir:

Bu hala kardaş ağılar Medine
Sorsa ne diyim Ümmü'l-Benin'e
Dört oğlum kurban verdim bu dine
Bu diyarda ne dâd u fığandı (7/ 7)

Şehit edilen birisinin Irak Türkmen inancına göre ruhunun kalıcı olduğuna inanılır. Ona göre de aşağıda verilmiş mersiye de şehide hitap edilerek dirilmesi istenmektedir. Dolayısıyla çevrede bulunanlardan kendisine teselli etmek için ağlamalarını istemektedir:

Ağla ey aşlan şehidim kağ ağla
Bu ağlar dostlara bir bir bağ ağla
Ne yürekten bizi koyup gedirsin
Çattı vedâ' çağı dur dur toğ ağla
Aşlan şehidim oyan ölmez yiğidim oyan
Kahraman 'Abbas oyan sana uymaz yas oyan (8/ 1)

Hz. Hüseyin'in eşi Leyla dilinden anlatılan bu mersiye de, evladı Ali Ekber'in şehadetinin kederini anlatmaktadır.

'Aziz balam bağrını kan ettiler
Köskünü oğlara nişan ettiler
Akber'i kanına ğeltan ettiler (12/ 2)

Aşağıda verilen mersiye de, küçük yaşta şehit edilen Hz. Hüseyin'in oğlu Abdullah için kardeşinin kan ağladığı dile getirilmektedir:

Çoğ yandırdı balasının ataşın
Senin için kan ağlırı kardaşın

Tez ayrıldın büyük değildir yaşın (4/ 4)

Aşağıda verdiğimiz mersiyede, Şia mezhebine bağlı olanların acılarının ne kadar büyük olduğu dile getirilmektedir:

Şi'anın yarasın sökmeyin kanar
Şi'alar 'Ali'den durmaz bir kenar
'Ali'ni sevmeyen maşşarde yanar
Cennetin vekili 'Ali şahımdır (15/ 12)

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin şehit düşerken çekmiş olduğu acılar dile getirilmektedir:

Gecenin ortasında gizlen ey başsız beden
Görmesin anam Zehrâ yaralı ciğerimi (6/ 2)

Acısının büyük olduğunu anlatırken Hz. Peygamberin kızı Fatıma'nın ebeliği sırasında bir olaydan dolayı kaybeden ve adı Muhsin olanın kederi anlatılmaktadır:

Kan gediri yaradan
Muhsin getti aradan
Giden getti Zehra'dan (26/ 1)

Aşağıda verilen mersiye metninde, Kербela'da gerçekleşen Taf Savaşında küçük yaşta şehit olan Hz. Hüseyin'in oğulları ve yakınlarının üzüntüsünü dile getirmektedir:

Ceddimin cemaladı ol civan Akber
Kan içinde görünce gözyaşın töker
Hem ciğerim dağlırı hem belim bükür

Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kanlı cenaze

Ciğerim parçasıdır ahırı kanı

Getsin alsın kanını ‘Abbas’ım hanı
İndirin gölge yere çıkmadan canı (28/ 4- nakarat- 5)

Aşağıda verilen mersiye metninde, Hz. Hasan’ın hakkında yazılan ve şehadetinin üzüntüsü dile getirilmektedir:

*İmam Hasan’ın yasına gideğ
Başı sağ olsun Zeyneb’e diyeğ*

İmam Hasan’dı Zehra ‘azizi
Aç gözi kardaş dağlatma bizi
Başı belalı Fatıma kızı (27/ nakarat- 4)

Aşağıdaki metinde, Peygamber’e benzeyen Ali Ekber’in şehadetine Hz. Zeyneb’in çok üzdüğü anlatılmaktadır:

Ceddimin cemaladı ol civan Akber
Kan içinde görünce gözyaşın töker
Hem ciğerim dağlırı hem belim büker (28/ 4)

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Peygamber, Hz. Hüseyin’in kesilen boğazından öpülmesini istemektedir. Ayrıca Hz. Hüseyin’in neden babasından yardım istemediği sorularak ve annesi Hz. Fatıma’nın üzüntüsü dile getirilmektedir:

Hanı bugün oğul Hüseyin ceddin Muhammed
Öpsün kanlı buğazını Resul-i Ahmed
Neden çağırmadın oğul Hayder-i meded (32/ 5)

Aşağıda verilen mersiye metninde, Hz. Hüseyin’in şehadetine annesinin üzüldüğü anlatılmaktadır:

Kerenazlıyam gözyaşımda yazılmış Hüseyin
Şahralarda kırmızı gül boyanmış Hüseyin
Talan olup heymegâhı dağılmış Hüseyin

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseyinah

Şalar başa kere bugün ey vah Hüseyinah (32/ 11- nakarat)

Hz. Hüseyin hakkında yazılan bu mersiye Hz. Fatıma'nın üzüntüsü dile getirilmektedir:

Bu baş kimin mızrak üste gerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler

Aşağıdaki mersiye, yas unsuru taşıyan ve Hz. Hüseyin'in oğullarının susuz şehit olmaları dile getirilmektedir:

Bugün kimin Ekber düştü Aşğır ohlandı
'Atşanlara 'Alkemi yolu Fırat bağlandı
Nazdar Kâsım feryadına ciger dağladı (33/ 1)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Bugün kimin sirkelendi Ka'be diregi
Ramle ağlar Kâsım için coşmuş üregi
Kâna döndü gül gülistan Fedek'in rengi (33/ 3)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Bugün kimin 'Arşe uçtu şehit efğanı
Ohladılar cennet gülü körpe balanı
Şuşuz öldü su yerine içti al kanı (33/ 4)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Bugün kimin temiz kanlar Kerbela yazar
Üç gün süre şehidlere kazılır mezar
Hem Murtaza hem Fatıma kılırlar nazır (33/ 5)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Bugün kimin kaldı Zeyneb gem ü 'azada
Şam'a getti şehidlerin başı nizada
Bu vakı'a tarih kaldı emri kazada (33/ 6)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Bugün kimin yaşa batmış Mekke sukağı
Kerbela'nın göge uçu çıhtı evrakı
Kana batıp Abulfazl'ın yeşil baydağı (33/ 7)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Bugün kimin kan ağırlı Kerbela Şehri
Sekine'nin, Rukiye'nin tükenmez kahri
Çih Necef'ten imdada gel peygamber sıhri (33/ 8)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Bugün kimin kurban verdi Kâsım'ı Remle
Kan ağılaya düştü Rebab hicran eleme
Vur sine-zen vur zinciri Hüseyin'im söyle (33/ 9)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Bugün kimin bu baş kimin kimler şordular
Enbiyalar bu baş üste üzgün durdular
Ehl-i cennet ağladılar 'aza kırdular (33/ 12)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Bugün kimin vah Hüseyinah göglere kaçar
Heyme-gâhdan Hâzret-i Zeyneb meydana baçar
İmam Seccad naçar kalıp gözyaşı ahar (33/ 13)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Bugün kimin kolsuz düşen 'Alemdara bah
Kırbesi boş yalğız kalan bu serdara bah
Kardaşların kurban veren bayrakdara bah (33/ 16)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Bugün kimin rüzgâr alır Hüseyin'in sesin
Faṭıma'yı bildireceğ 'atşan kışşasın
Ehl-i cennet Ruḳeye'nin ḳurdular yasın (33/ 17)

Yas unsuru içeren bir diğ er mersiye örneğ in:

Bugün kimin ḳan içinde ḳaldı uş ağ lar
'Alemdar'ın yolun gözler ş usuz dudağ lar
Ş ehadeti ç oğ iş tiyak Hüseyin ḳucağ lar (33/ 18)

Yas unsuru içeren bir diğ er mersiye örneğ in:

Bugün kimin tarih oğ ur Hüseyin zıkrası
Parça parça etmiş baş ın kılınç d arbesi
Ḳurar Ş i'a diyarları Kerbela yaşı (33/ 19)

Yas unsuru içeren bir diğ er mersiye örneğ in:

Bugün kimin imam baş ı diyarlar gezer
Bu faci'a Ruḳeye'nin cigerin ezer
Gög de melek mazlumları deftere yazar (33/ 20)

Yas unsuru içeren bir diğ er mersiye örneğ in:

Bugün kimin Ş am yolunda ağ lar Zeyneb'im
Ağ ladıkça diyer hanı Hüseyin ḳebibim
Bu ataş a bu hicrana yoğ tu ṭ abibim (33/ 21)

Yas unsuru içeren bir diğ er mersiye örneğ i:

Bugün kimin mızrağ üste baş lar asılmış
Ç ölde 'uryan baş sız beden definsiz ḳalmış
Ḳavra Zeyneb bu macara ṭ ufana dalmış (33/ 22)

Yas unsuru içeren bir diğ er mersiye örneğ in:

Bugün kimin Ḳamer-i Haş im ç ıhtı meydana
Gözleri ḳan ḳorğ u ş aldı leş ker-i 'udvana

Oğ atılar bulandı şu kırbası kana (33/ 23)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin:

Kur'an oğur Hüseyin başı tendir içinde

Şi'a onu yâda şalar her şu içinde

Semir Kehye ağlar mevkib Hüseyin geçende (33/ 23)

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Fatıma'nın kaburgası kırılarak şehit olmasının üzüntüsü dile getirilmektedir:

Ey zıll-i meksur Betül Faṭıma

Ey ḥeyrū'l-enâm maḳtul Faṭıma (34/ 1)

Yukarıdaki mersiye metninde, mısraların her birisinde hem övmek hem de yas unsuru bulunmaktadır. Hz. Fatıma'nın geçmiş gelmişin en iyi kadın olduğu ve kaburgasının kırıldığından dolayı şehit olduğu dile getirilmektedir.

Menem Ḳamer-i Haşim meydanda serdar

Şu başında ḳolum ḳaldı yadigâr

Adım yazar tarih şehid 'alemdar (35/ 12)

Yukarıdaki mersiyede, iki kollarını Taf Savaşında Kerbela'da kaybeden ve ardından şehit düşmüş olan Hz. Abbas'ın babası Hz. Ali onun adını "Alemdar" olarak adlandırmıştır. Irak Türkmen mersiyelerinde en çok adı geçen şahıs Hz. Hüseyin'den sonra Hz. Abbas'tır.

Menem Ḳamer-i Haşim-i Ḳamer

Şuşuz ḳoydu bizi 'Alḳem-i nehir

Cümle cesedimi oḫladı Şimir (35/ 13)

Beni Haşim'in "tam ay" olarak adlandırılan Hz. Abbas, Irak'ın Kerbela ilinde geçen Taf Savaşında düşmanlar tarafından Hz. Hüseyin, ailesi ve sahabelerini dört taraflarından sararak su dahi bütün imdatları kesilmiştir. Bu durumda Hz. Abbas su kırbasını alarak atına binmiş ve Alkemi İramağı'na doğru gitmiş ve düşmanlardan öldürerek Alkemi İramağa varmıştır. Kırbasını su doldurmuş, o an kendisi susuz

olduğu halde Kardeşi Hz. Hüseyin'i hatırlamış avuçları ile aldığı suyu atarak şunu söylemiş: Hüseyin susuzluktan ölecek haldeyken ben soğuk su içemem, bu durumda su içmem din sadık müminin davranışı değildir. Söyleyerek, atına binmiş Alkemi Iramağından çadırlara doğru dönerken düşmanları yolundan ayırmıştır. Ancak düşmanlardan birisi bir ağaç arkasında saklanarak Hz. Abbas'ın sağ kolunu kesmiştir. O an su kırbasını sol eliyle tutmuş ve yoluna devam etmiş ve aynı şekilde bir diğer ağacını arkasında düşmanın saklanması diğer sol elini keserek su kırbasını ağzıyla tutarak yoluna devam etmiştir. Ancak kolsuz kalan ve düşmanların çok sayısı ve okları ile Hz. Abbas şehit düşmüştür. Ondan dolayı Irak Türkmen Hz. Abbas hakkında yazılan mersiyelerinde mutlaka susuzluk ve su tedarik etmesi dile getirilmektedir. Buna istinaden aşağıdaki mersiyede su sakisi (saka) olarak konu edilmektedir:

Menem sak-i Kerbela Hüseyin la nazir

Babamın mirası envar-ı munir

Bu şi'irin şa'iri yazanı Semir (35/ 14)

Irak Türkmen mersiyelerinde Hz. Abbas'ın konu edilmesi özel statüye sahiptir. Ondan Hz. Abbas hakkında yazılan mersiyeler icra edilirken aşağıdaki mersiyede konu edildiği gibi ağlamaktan kesin dinleyicilerin gözyaşı dökülür:

Şahip 'alem 'Abbas'a

Çolu kalem 'Abbas'a

Dolu elem 'Abbas'a

Gözyaşı edin cari (72/ 6)

Hz. Abbas b. Ali b. Ebu Talib (Hicri 26 Medine, Hicri 61 Kerbela) Ebul Fezl lakabıyla ünlenmiştir. Hz. Ali'nin beşinci ve Hz. Ümmü'l Benin'in ilk oğludur. Şiâlara bağlı olanlar Sakka-yı Deşt-î Kerbela diye meşhurdur. Aşağıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin'in dilinden kardeşinin şehadetinin ne kadar acı olduğunu anlatılmaktadır:

İndi kırıldı belim başladı büyük yasım

Gerib kimsesiz kaldım şehit düştü 'Abbas'ım

Bir yanda kanlı tulum düşmüş bir yanda kolu
Abu'l-Fazıl cismiyle bezenmiş Fırat yolu

Kan içinde şahrada yihılmış Zü'l-fiğarım
Rayesi yerde yetmiş rehber leşker vıkarım (76/ 1-2-3)

Hız. Abbas'ın şehadetinin kederini annesi "Ümmü'l Benin" lakabıyla bilinen dört evladını Taf Savaşında kaybeden, aslında rivayetlere göre Oğuların şehadetinden ziyade Hız. Hüseyin'in şehit olmasına daha çok üzüldüğü anlatılmaktadır. Söylentilere göre Taf Savaşından dönen olan Ümmü'l Beninle karşılaşarak "birinci oğlunun şehit olduğı haberini vermiştir", ancak Ümmü'l Benin Hız. Hüseyin'in halini sormuştur, haberci dönmüş demişki; "İkinci oğlun Taf Savaşında şehit olduğı" ancak Ümmü'l Benin yine Hız. Hüseyin'in halini sormuştur. Haberci dönmüş demiş ki; "Üçüncü Oğlun şehit olmuştur" ancak Ümmü'l Benin yine dönmüş ve Hız. Hüseyin'in halini sormuştur. Haberci dönmüş demiş ki; "Dördüncü oğlun Hız. Abbas şehit olmuştur." Ümmü'l Benin demiş ki; Hız. Hüseyin'in durumu nasıl? diye sormuş haberci demiş ki; "şehit oldu" diyerek Ümmü'l Benin o an bayılmış ve yere düşmüştür.²¹⁵ Aşağıda verilen mersiye metninde oğullarının hiç birinin halini sormadığını fakat Hız. Hüseyin'in durumunun ne halde olduğunu merak ettiğini konu etmektedir:

Ümmü'l-Benin kırar yası
Unutmaz Hüseyin 'Abbas'ı

Ümmü'l-Benin yola bağar
Tekatsızdı nice kağar
Hüseyin için erir ağâr (86/ nakarat- 4)

Bir diğler mersiye ise örneğini aşağıda verilmektedir:
Kerbela'dan geldi kervan

²¹⁵ Kaynak kişi: 3.

Sorar hani bizim oğlan
İmdada gel natık Kur'an (86/ 6)

Aşağıda verilen mersiyede, Abbas'ın yiğitliği dile getirilir ve aynı zamanda şehadetinin üzüntülü kolsuz ve başsız olduğu tablosu çizilmektedir:

Yerde düşmüştü 'alemdar başıyla kolsuz o gün
Nutka geldi söyledi bu nece gayret ya Hüseyin (89/ 12)

Hiz. Hüseyin hakkında yazılmış olan aşağıdaki mersiye, sanki şehit edilen Hiz. Hüseyin'in dilinden anlatılmış gibi boğazından Şimir tarafından kesilerek şehit edildiği ve ailesinin sürgün edildimelerinin üzüntüsü konu edilmektedir:

Burda kıyamet kopar halım olu der-be-der
Şimr'in hançer çeker burda nehrim zebh eder
'İyâllarım sebaya bu yazılmış bir kadar
Burda başım kesilir Şam'a armağan gider (36/ 1)

Aşağıda verilen mersiyede, Hiz. Hüseyin'in Taf Savaşında şehit edilirken kanının döküldüğü olayına kız kardeşi Hiz. Zeynep'in üzüldüğünü ve ayrılık özleminden söz edilmektedir:

Burda kanım tökülür kan coşar gıryanımda
Sennen ğeyri Zeyneb'im kim yanar hicranımda
Gevlimde nar-ı iştıyak cennette efğanımda
Burda sehim göz açar nezif-i şıryanımda (36/ 5)

Taf Savaşında Harmele tarafından şehit edilen Hiz. Ali Asgar, lakabı "Abdullah el-Radi" körpe "bebek" yaşında olduğu halde oklanarak şehit düştüğünü anlatmaktadır.

Burda ohlu buğazdan oğlum Aşğır kan içir
Ruğu Ekber'i öper şu kınarınan geçer
Ka'beyi tavaf eyler Mekke'den göge uçar

Burda faşl-ı baharın sular kıalsan biçer (36/ 11)

Ali Asgar'ın şehit olma olayını konu edilen başka mersiyei aşağıda vermekteyiz:

Boğazında üçlü oğ
Teķatı yok dili yoğ
Yaķtı beni burda çoğ
Öldü 'Ali Aşğer'im (54/ 3)

Ali Asgar'ın şehadetinden sonra ruhunun kardeşı Ali Ekberi'nin çağırıldığı ve dünyada susuz şehit olduğundan sonra ruhunun sudan geçtiği ve su içtiğinin ve göklere uçtuğunu dile bu mersiyede getirilmektedir:

Burda oğlu buğazdan oğlum Aşğer kıan içer
Ruhu Ekber'i öper şu kınarınan geçer
Ka'beyi tavaf eyler Mekke'den göge uçar
Burda faşl-ı baharın sular kıalsan biçer (36/ 11)

Bir başka mersiyede kardeşı Ali Ekber dilinden şehadeti anlatılan aşağıda verilmiştir:

Durmaz daha gözyaşım
Ölöp küçük kıardaşıım
Kereler bağlar başım
Ölöp küçük kıardaşıım (55/ 1)

Yine yukarıda söylediğimiz gibi üçlü ok ile şehit olan körpe Abdullah Muharrem'in onuncu gününde şehit olduğu ve halkın şehadet gününden günümüze kadar İslam dünyasında özellikle Azerbaycan, İran, Türkiye Şiaları, Irak Türkmen Şiaları, Lübnan Şiaları, Suudi Arabistan Şiaları, Yemen Şiaları ve dünyanın birçok yerinde her yıl kesintisiz olarak mersiyeler canlı olarak icra edilerek matem merasimleri düzenlenmektedir.

Kerbela’da Muharrem ayının onuncu günü şehit olan Hz. Hüseyin’in evladı Abdullah hakkında bir başka meriye aşağıda vermekteyiz. Bu mersiyede de diğerleri gibi küçük yaşta ve susuz şehit edilenin acılığını konu etmektedir:

Verin kanlı buğazın kuru sineme basıyım
Üçlü ohu beşikte iplik yerine asıyım

Bu deştide gehvâren boş belerim balam vay
İsmi zikrederim ben ağlarım balam vay (56/ 3-4)

Küçük yaşta şehit olan Ali Asgar, Abdullah “el-raż’ı” ile adlandırılır ve hakkında genel olarak Ninni türü tarzında birçok mersiyeler söylenmektedir. Bu mersiyelerden birini aşağıda örnek olarak verilmektedir:

Layla ediyin yatasan
Layla balam ‘Ali Aşğır
Gönce güle batasan
Layla balam ‘Ali Aşğır (57/ 1)

Irak Türkmen edebiyatında Hz. Ali Asgar ile konu edilen bir diğer mersiye örneğin aşağıda vermekteyiz:

Har mele okunu attı
Kumattı kana boyattı
Aşğır’i Allah’a şattı
‘Arşı kandan tutanlara
Selam olsun selam olsun (65/ 17)

Aşağıda verilmiş olan mersiyede, mecaz olarak Taf Savaşında düşen şehitleri cennet çiçeklerinin yapraklarına benzeterek hem överek hem de kan dökmelerinin üzüntüsünü dile getirmektedir:

Burda sebaye gider zincirleri büküller
Ataş salar yandırmı heymeleri muşrikler

Ayrı düşer baş tennen dağlı kalı ürekler

Burda cennet bağınnan yaprağ töker çiçekler (36/ 16)

Aşağıda verilen mersiyede, kayıp ettiği şahsın bülbüle benzeterek överken aynı beyitte kayıp açılığundan gülemediğinin ve bulunduğu ortamdakilerinin herkesin üzgün olduğunu konu etmektedir:

Bir zaman naz ederdim şen bülbül arasında

İndi bülbülsüz gülem şolan güller arasında (38/ 1)

Hız. Ali'nin eşi ve Hız. Muhammed'in kızı Hız. Fatıma'nın şehadetinden sonra evlendiği Fatıma Bint Eset'ten Hız. Abbas ve üç oğlu olmuş, bunların adları bu mersiyede geçtiği gibi: Hız. Abbas, Cafer, Abdullah ve Avni, Taf Savaşında Kerbela'da Hız. Hüseyin'i destekleyerek şehit düşmüşlerdir. Aşağıdaki mersiyede Fatıma Bint Esed lakabı "Ümmü'l Benin" olan diliyle anlatılarak evlatlarını kayıp etme acısını yaslarmaktadır:

Haber aldım evladım kurban olmuşlar dine

Menzilim boş harabe halım haras ilahi

Kusurumu 'affetsin büyük hanım Fatıma

Dört evladım Hüseyin'e vermişim beş ilahi

Olsaydı on evladım hele kurban vererdim

Resulullah kızına etmezdim ses ilahi

Kerbela'da müşerref Abul Fazıl 'Abbas'ım

Hüseyin'in kucağında vermiş nefes ilahi

Ricam var hayr-ül nisa mahşer günü şefaa't

'Arş üstünde mu'allak kolları as ilahi

Vefalıkta tecelli oldu vefa zirvesi

Kerbela'da 'aleme öğretti ders ilahi

Vah olsun Ümmü'l Benin daha bana demeyin
Dört oğluma türbesiz kurmuşum yas ilahi²¹⁶

Aşağıda verdiğimiz Hz. Abbas ile ilgi yas konu edilen bir başka mersiye, kendi dilinden anlatılan ve şehadetinden sonra bir daha dünyaya gelirse eğer bir daha din ve kardeşi için hem kendisini hem de kardeşleri feda edeceğini anlatmaktadır:

O zaman düştü 'âlemdar
Düştü 'alem düştü kollar
Halım bil oldu der be-der
Tulumdan kan verenlere
Selam olsun selam olsun (65/ 18)

Aşağıda verilen mersiye, Taf Savaşında kucağına küçük bebeğini Abdullah'ı alan Hz. Hüseyin, çadırların önünde durarak düşmanlara şöyle seslenmiştir; “Ey duyanlar eğer dininiz yoksa ve ahiretten korkmuyorsanız o zaman dünyada hür olun” ve “bana değil bu körpe bebeye su verin” ancak düşman bu durumda su yerine Yazid b. Ebu Muviye adı Harmele'ye emir vererek ok fırlatarak Hz. Hüseyin'in kucağındaki çocuğun boğazına üçlü başlı ok isabet ederek şehit olur. O an Hz. Hüseyin avucunu boğazının ok isabet ettiği yere koyarak avucu kan dolarken susuz Abdullah sanır ki avuçtaki kan su sanır ve içmek ister. O an Hz. Hüseyin o kanları gök yüzüne atar, ancak rivayetlere göre o kandan bir damla bile yere düşmez:

*Aşğır'im şuşuz kalıp yandı canım
Kalmadı şabrım nice men dayanım*

Babası attı kanın aşmanlara
Benzemezdi o kan başka kanlara
Neyliyim bu kanla çarh duranlara
Daima ters dolandı
Elden aldı belanı (90/ nakarat- 6)

²¹⁶ Kaynak Kişi: 10.

Taf Savaşında şehit olan Hz. Hasan'ın oğullarından Kasım, annesinin adı Ramle, aşağıdaki mersiye de şehit olan Kasım için Hz. Hasan'dan medet istendiği ve Taf Savaşında düşen şehitleri anarak üzüntü olayı konu etmektedir. Bu mersiye de ayrıca Irak Türkmen inancına göre ölen kutsal insanın ruhunun sonsuza dek kalıcı ve etkileyici olduğunu konu edilmektedir. Dolayısıyla İslam dünyasında özellikle Irak Türkmen halkının arasında yüz yılı aşan süreçten beri halk arasında Hz. peygamber, Hz. Fatıma ve On İki İmamın şehit düştüğü tarihlerden itibaren günümüze kadar mersiye ler söylenerek yas merasimleri düzenlenmektedir:

Bağla başa kere ağla nüva Remle

Kâh Müçteba çağır kâh Kerbela Remle

Kaldır başın fahret bah meydana Remle

Kasım'ın hıması döndü kana Remle

Bu deşt-i şahrada yana yana Remle (53/ nakarat- 1)

Hz. Peygamber'in torunu olan Hz. Hüseyin'in vahşice katledildiği Kerbela'da Hz. Hüseyin ile birlikte izzetli bir şekilde savaşan ve şehadet makamına erişen 72 yiğittir²¹⁷. Taf Savaşında şehit olan yetmiş iki şâhısı konu eden mersiye örneğini aşağıda vermekteyiz:

²¹⁷Hz. Hüseyin, Kerbela'ya varmadan önce Müslim b. Akil ile birlikte Şehit olanlar: Müslim b. Akil, Muhammed b. Müslim Akil, İbrahim b. Müslim Akil, Meşkur (Akil oğullarını zindandan kurtaran zindancı), Hani (Müslim b. Akil'i evinde saklayan), Muhammet b. Kesiyr, Mahdum b. Muhammet Kesiyr, Kays b. Arabi ve Gülam Selam (Basra'da Şehit oldu) Kerbela'da Hz. Hüseyin'le birlikte şehit olanlar:

1. "Hür b. Riyah, 2. Ali b. Hur, 3. Urve b. Gulam Hur, 4. Mis'ab b. Riyah Hur, 5. Abdullah Arm b. Kelbi Ebu Talip, 6. Berir b. Hasini Hamadani, 7. Vehab b. Kelbi, 8. Ömer b. Halil, 9. Halil b. Ömer, 10. Said b. Hanzala, 11. Ömer Abdullah Muhyi, 12. Vekkas b. Malik, 13. Serih b. Ubeyd, 14. Müslim b. Avsece, 15. Mahdum b. Müslim, 16. Hilal b. Raf'i, 17. Abdurrahman b. Abdullah, 18. Yahya b. Müslim Mazeni, 19. Abdurrahman b. Ürve, 20. Maik b. Enes, 21. Ömer b. Muta, 22. Hasim b. Utbe Vakkas, 23. Fazl b. Ali Mürteza, 24. Habib b. Mezahir, 25. Hamza b. Harir, 26. Zeyd b. Muhacir Cafi, 27. Enes b. Ma'kel, 28. Zehir b. Hassan, 29. Cafer b. Müezzini, 30. Yusuf b. Haris, 31. Maik b. Utbe, 32. Faris, 33. Hanzala b. Sa'd, 34. Zeyd b. Ziyad Saabi, 35. Sa'd b. Abdullah, 36. Cebave b. Haris, 37. Ömer b. Cebave, 38. Muhammed b. Mikdad, 39. Abdullah b. Deccane, 40. Saad b. Gulam Mevley-i, 41. Kays b. Rebia, 42. Sit b. Seyyid, 43. Ömer b. Ferrat, 44. Müslim b. Hammad, 45. Abdullah b. Müslim, 46. Cafer b. Akil, 47. Abdurrahman b. Meczub İlahi Sarib, 8. Muhammed b. Abdullah Cafer, 49. Muhammed b. Avf Abdullah, 50. Avn b. Avf, 51. Abdullah b. İmam Hasan, 52. Muhammed b. Enes, 53. Sa'd b. Deccane, 54. Firuzan, 55. Kasım b. İmam Hasan, 56. Ebubekir b. İmam Hasan, 57. Osman b. Ali, 58. Avn b. İmam Ali, 59. Abdullah b. İmam Ali, 60. Abbas b. İmam Ali, 61. Ali Ekber b. İmam

*Başsız beden yaralı can Hüseyin'di
Kerbela'da düşen kurban Hüseyin'di*

Gem diyarı Kerbela'ya vay diyem
Müptelayım bu 'aşka rusvay diyem
Yetmiş iki kurbana laylay diyem
Hakkı gerçek eden insan Hüseyin'di (59/ nakarat- 8)

Taf Savaşında yetmiş iki şehidi konu eden bir diğer mersiye örneğin aşağıda vermektediriz:

Yetmiş iki can sende
Oldular kurban sende
Hak oldu Kur'an sende
Kerbela sana veda (68/ 9)

Taf Savaşında, Hz. Hüseyin ve beraberinde şehit olanlarını konu eden bir başka mersiye örneğin aşağıda verilmektedir:

Secde-gâhı kana batan bu çölde
Var yolunu hakka satan bu çölde
Başsız cesed 'uryan yatan bu çölde
Hayder oğlu bu kahraman Hüseyin'di (59/ 4)

Aşağıda verilen mersiyede, yas unsuru içeren, dolayısıyla Kerbela'da şehit olan Hz. Hüseyin ve 72 şehit anmaktadır:

Kurban kaçda bu kurbanın anası
Bu meydanda baş bakanın anası
Zehra diyer cismi kanın anası
Benim gibi bu bağı kan Hüseyin'di (59/ 9)

Hüseyin, 62. Ali Asgar b. İmam Hüseyin ve 63. İmam Hüseyin b. İmam Ali.”;
<http://islamivahdet.com/kerbelada-sehid-edilen-72-yigidin-isimleri1/>

Yas unsuru içeren ve Muharrem ayında icra edilerek Kerbela’da şehit olanları anma işlevi taşıyan bir mersiye örneği aşağıda verilmiştir:

Şi’alar kan ağlıyor bu gece kan gecesi
Zeyneb’in kardaşları hakka kurban gecesi

Bu gece yalnız kalmış şahrada vay kimsesiz
Ehl-i Beyt haremeleri kan ağlayan gecesi

Kıl nazar Kerbela’ya gelgele tufana bah
Çadırlarda cur eyle yanan Kur’an gecesi

Bu gece ‘arş-ı ‘ula ‘azasın ‘ilan eder
Cebrail kanatların başa çalan gecesi

Bir yanda Ekber düşmüş bir yanda ‘Abbas Kâsım
Bir yanda şah-i Hicaz cismi ‘uryan gecesi (60/ 1-2-3-4-5)

Yukarıda verdiğimiz mersiyede genel olarak Kerbela’da vak’ası geçen Taf Savaşının üzüntülü tablosunun şehit düşen Hz. Hüseyin’in kendisi, evladından Ali Ekber ve kardeşi Hz. Abbas şehit olmalarına; Cebrail başta olmak üzere gökyüzünde meleklerin âleminde matem kurulduğunu, ruhlar âleminde Hz. Ali ve Hz. Fatıma bu hadiseye üzüldüklerini ve dünya âleminde de Hz. Ali’nin kızı Zeynep’insavaştan sonra hayata kalan kadın ve çocukları Şam’a sürgün edilmeden önceki gecede matem yaptığını konu edilmektedir.

Yüreğim gam coşmuştur
Gel baba Kerbela’ya
Kardaşlarım düşmüştür
Gel baba Kerbela’ya (61/ 1)

Yukarıda verilen mersiyede, yas unsuru taşıyan, Hz. Zeynep’indilinden anlatılan, kardeşlerini ve sevdiklerini Taf Savaşında kayıp etme üzüntüsünü azaltmak ve kendisini teselli etmek için babası olan Hz. Ali b. Ebu Talıb’ı çağırılmaktadır.

Ey başsız Şah-i Hicaz
Giderem Şam'a esir
Kim kılar sana namaz
Giderem Şam'a esir

Kanlı 'uryan na'sına
Bakayım yoğsa başına
Haber ver kardaşına
Giderem Şam'a esir (63/ 1-2)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Zeynep dilinden anlatılan kendisinin Beni Yezit tarafından esir edilerek sürüldüğünü ve aynı mersiyede hem Hz. Hüseyin'in hem de Hz. Abbas kardeşlerinin şehit olma üzüntüsünü dile getirmektedir.

Hala yanan ataşları
Na'ışı bedensiz başları
Yerde düşen kardaşları
Bizden hayrlı soranlara
Selam olsun selam olsun (65/ 15)

Yukarıda verilen yas unsuru içeren mersiyede, Kerbela ilinde geçen şehitlerin kesilen başlarının acılılarını konu etmektedir.

Aşağıda vereceğimiz yas unsuru taşıyan mersiyedeki şahıs; Hz. Hüseyin'in kızı Rukaya, Medine'de 57- 58 h. Yılında doğan ve üç yaşında Kerbela olayını yaşıyan çocuk kufe'ye sürgün edilir ve Kufe'den Şam'a götürülerek 5 safer 61 hicri tarihinde vefat eder. Küçük yaşta vefat eden hakkında Irak Türkmen edebiyatında yer almaktadır. Aşağıda vereceğimiz Rukaya'nın vefatını konu eden mersiyede Şam'da Ruka'ya ve Hz. Hüseyin akrabalarını bir harabe binaya koyarak birkaç gün sonra bir gün gece ortası uyanır ve babasının kesilmiş başını hatırlayarak bayılarak vefat olmuştur. Rukaya'nın yas konusu eden bir mersiyeyi örnek olarak aşağıda vermekteyiz:

Harabede can verdi nazik balan Rukiye
Kerbela'dan götürdün Şam'a oldu hediye

Can verdi son nefestte vay baba diye diye

Olaştım Kerbela'ya oyan kardaş Hüseyin'im

Yorgun argın bacına dayan kardaş Hüseyin'im (66/ 2- nakarat)

Aşağıda verilen mersiyyede, Hz. Kasım'ı ve yetmiş iki şehidi anarak Taf Savaşındaki acılı olaylar anlatılmaktadır:

Sende Kasım'ın şansı

Çana döndü hınası

Bir oldu düğün yası

Kerbela sana veda

Sende civan 'Ali Ekber

Çehresi gül mu'teber

Vefadan verdi heber

Kerbela sana veda

Senden 'Ali Aşğır'im

Dağladı şuşuz bağrım

Ben dedim ben çağırdım

Kerbela sana veda

Yetmiş iki can sende

Oldular kurban sende

Hak oldu Kur'an sende

Kerbela sana veda (68/ 6-7-8-9)

On altı yaşında olan Hz. Hasan'ın oğlu Kasım, Muharrem'in onuncu gününde Kerbela'da Taf Savaşında şehit olan, rivayetlere göre savaşmak için amcası Hüseyin'e yalvararak elini öpmüş ve bu sözleri söylemiştir: "Ben Ali neslinden olan Kasım'ım, Peygamber ve Allah'ın Kabesi bize başkalarından daha yakındır, soysuz olan İbne Şimir kim ki" diye savaşmaya başlamış ve rivayetlere göre düşmanlardan üç kişiden fazla öldürüp ardından şehit olmuş ve Kerbela'da gömülmüştür. Ergenlik

yaşına gelmeden şehit olduğu için mersiyelerde konu edildiğinde hep kına ve düğün terimleri metinlerde geçmektedir.

Kırk gün tuttum esire düşman peşin kardaşım
Koydum ‘uryan şahrada başsız na’sın kardaşım
Eller bağlı silmedim, gözler yaşın kardaşım
Ağladı argın yorgun Zeynü’l-‘Aba habibim (69/ 4)

Yas unsuru içeren bir diğer mersiye örneğin aşağıda verilmektedir:

Kerbela’ya emanet verdim size el-veda’
Allah hırasat eder kabrinize el-veda’
Bu çölde yad eyleyin birbirinize el-veda’
Toprağın hastalara olur deva habibim (69/ 9)

Hız. Hüseyin, Irak Türkmen mersiyelerinde en çok konu edilen şahısların başındadır. Şehit edildiği tarihten günümüze kadar düzenli olarak Muharrem ayının birinden itibaren 40 gün boyunca şahadetiyle ilgili gittikçe yayılan ve gelişen törenler düzenlenerek mersiyeler söylenir.

Irak Türkmen mersiyelerinden Hız. Hüseyin’in şahadetini konu eden mersiyelerden birini aşağıda vermekteyiz:

Ok üstünde Kur’an’a
‘Arşe giden kurbana
Bedensiz sarı bana
Gözyaşı edin cari (72/ 13)

Taf Savaşında Şimir tarafından başı kesilerek şehit olan Hız. Hüseyin’in olay tablosunu yukarıdaki mersiyedeki şekilde çizilmektedir.

Hız. Hüseyin’in başının kesme hadisesinin üzüntüsü aşağıdaki mersiyede konu edilmektedir:

Başa kere bağla gel

Hasret dolu ağla gel
Muharremdi Hüseyin'e
Can cigeri dağla gel (73/ 1)

Aşağıdaki mersiyyede, Hz. Hüseyin'in yasına dedesi Hz. Peygamber'i matemine davet edilmektedir:

Resülullah şana gel
Halı perişana gel
Başı gezen ok üste
Seyyit 'atşana gel (73/ 1)

Aşağıdaki mersiyyede Hz. Hüseyin'in yasına babası Hz. Ali'yi matemine davet edilmektedir:

Va Haydere aha gel
Yanan hayme-gâha gel
Kerbela şahrasında
Yalnız kalan şaha gel (73/ 3)

Aşağıdaki mersiyyede, Hz. Hüseyin'in yasına annesi Fatıma'yı matemine davet edilmektedir:

Va Fatıma sese gel
Bağrın basa basa gel
Hüseyni öldürdüler
Kerbela'da yaşa gel (73/ 4)

Aşağıdaki mersiyyede, Hz. Hüseyin'in yasına kardeşi Hasan'ı matemine davet edilmektedir:

Va Mücteba zara gel
Mateme azara gel
Şehitlerin kanında
Açılan gülzara gel (73/ 5)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin'in yasına; torunlarından olan ve on ikinci imam olan Hz. Mehdi'yi matemine davet edilmektedir:

Va Mehdi feryada gel
Çek kılıcı dada gel
Aç perdeni ol zühur
İntikam imdada gel (73/ 6)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin'in ve Abbas'ın yasına Abbas'ın annesi Fatime Bint Esed (Ümmü'l Benin) davet edilmektedir:

Ümmü'l-Benin dolan gel
Dört evladı ölen gel
Meşra'ada 'Abbas'ı
Ziyaret eyle annan gel (73/ 8)

Irak Türkmen edebiyatında Kerbela'da şehit olan Ali Ekber'i konu eden meriyeler yer almaktadır. Aşağıda verilen mersiyede, Ali Ekber'in şahadeti konu edilmektedir:

Titrer semada ğilman melekler
Şehit düşende civan 'Ali Ekber
Her gün her lahza diyer yürekler

Taratel Hüseyin ya Hüseyin Allahu ekber (78/ 4)

Yas unsurları kimi zaman doğrudan “vaveyla”, “nuhe”, hey havar”, “sazlamak”, “ağlamağ”, “vah” vb. ifadeler kullanılır. Kimi zaman da yukarıda mersiye örnekleri gibi yas unsurları taşıyan konular kullanılmaktadır. Eski Türk topluluklarında da durum bundan farklı değildir. Pek çok özelliği bünyelerinde barındıran en eski Türk şairlerinin görevlerinden biri de ölülerinin hatırasını yaşatmaktır. “*En eski Türk şairleri –Tonguzların Şaman, Moğol ve Boryatların Bo veya Bugue, Yakutların Oyun (Ouioun), Altay Türklerinin Kam, Samoitlerin Tadibei, Finovaların Tietoejoe, yani bakıcı, Kırgızların Baksı, Bakşı, Oğuzların ozan dedikleri- sahir-şairleridir. Sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik gibi birçok vasıfları kendilerinde toplayan bu adamların, halk arasında büyük bir yer ve*

ehemmiyetleri vardı. Muhtelif zaman ve mekânlarda bunlara verilen ehemmiyet derecesi, kıyafetleri, kullandıkları musiki aletleri, yaptıkları işlerin şekli tabii değişiyor; fakat semadaki mabutlara kurban sunmak, ölünün ruhunu yerin dibine göndermek, fenalıklar, hastalıklar ve ölümler gibi fena cinler tarafından gelen işleri önlemek, hastaları tedavi eylemek, bazı ölümlerin ruhların semaya yollamak, hatıralarını yaşatmak gibi muhtelif vazifeler hep ona aitti. Bütün bu muhtelif işler için tabii muhtelif ayinler vardı.”²¹⁸

2.1.4. Irak Türkmen Mersiyyelerinde Övgü:

Övgünün anlamı, ölüyü, sahip olduğu meziyetlerle anıp övmek, Ta’bin olarak bilinir. Ta’bin, aslında ölü veya diri ayrımı yapmaksızın insanları övmek olup sonradan sadece ölümler için kullanılmıştır.²¹⁹ Sözlükte “övmek, birinin meziyetlerini dile getirmek” anlamındaki *medh* kökünün sonuna nispet eki getirilerek yapılmış olan medhiyye kelimesi Türkçede “övgü şiiri” manasında kullanılan bir edebiyat terimidir. Methiye daha çok kaside şeklinde yazıldığından önceleri “kasîde-i medhiyye” olarak anılmış, daha sonra sadece medhiyye şekli kullanılmıştır. Arap edebiyatında ise genellikle “medh”, “medîh”, “medîha”, “ümdûha” ve “midha” kelimeleri kullanılır.²²⁰

Övülme ve beğenilme arzusu insanın fitratında bulunduğundan övgü şiirleri insanlık tarihi kadar eskidir. Bu sebeple medih Arap şiirinde en çok işlenen konuların başında yer alır. Fahr, mersiye, hamâse, gazel, hamriyyât gibi türlerin temelinde de medih vardır.²²¹

Irak Türkmen mersiyyelerinde övme konusu yer alan örneklerden vermeye çalışacağız. Taf Savaşında şehit düşen Hz. Hüseyin, İslam halkına göre şehitler kralı olarak tanınmaktadır. Şehadeti; Irak Türkmenleri arasında İslam tarihinde en acı

²¹⁸ Fuat Köprülü, **age.**, s. 71-72.

²¹⁹ Şevki Zayf, **el-Risa**, Kahire, Ty., s. 54.; Mehmet Faruk Toprak, **Endülüs Şiirinde Mersiye**, Doktora Tezi, Ankara Üniv., SBE, Doğu Bilimleri ve Edebiyatları (Arap Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, Ankara 1990, s. 6’dan naklen.

²²⁰ İsmail Durmuş, “Methiye”, **TDV. İslam Ansiklopedisi**, C. 29, Ankara 2004, s. 406-408.

²²¹ İsmail Durmuş, a. g. m., s. 406-408.

verici hadiselerden biridir. Kanıt olarak aşağıda verdiğimiz mersiyede üzüntülerinin ve kederinin daimi olduğunu dile getirmektedirler:

*Zehra 'ydan yaş tutarığ
Her yıl 'aza kıurarığ
Bugün vefat günüdür (16/ nakarat)*

Aşağıda vermiş olduğumuz mersiyede, Hz. Hasan ve Hüseyin'in Peygamber'e mensup olduklarını belirtilerek övünmektedirler:

*Ahmed nübüvvet bağıdı
'Ali Zehra bir bağıdı
Hasan Hüseyin yaprağıdı
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ (3/ 3)*

Şehidin hangi soydan geldiğinin öneminin olmadığını ancak vatanı, şerefi ve malı için şehit olanın en yüce makamlara ve soylu olduğunu dile getirilerek dinleyicilere şehadetin sevabını ve onurunun ne kadar yüce olduğu ortaya koyulmaktadır:

*Sen 'Irak'ın mert oğlusun
Vatan perversin soylusun
Şehadeti uğurlusun
Ey fedakâr şanlı şehid (10/ 1)*

Aşağıdaki mersiyede, şehidin cesur olduğunu anlatarak zalimlere kalbini korku doldurmuş ve zaferi kazanmış olduğu anlatılmaktadır:

*Ne şarşıldın ne de kaçtın
Zalımlara kırhu saçtın
Zaferlere yollar açtın
Ey fedakâr şanlı şehid (10/ 6)*

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Ali'nin hak talipleri müminlere bir lider rehberi olduğunu anlatılarak övülmektedir:

Nece düzdü Mevla'm derd ü eleme
Aşk olsun vaşfını yazan kaleme
Bu şeref verilmez hiçbir 'âleme
Bu şeref şahibi 'Ali şahımdır (15/ 3)

Aşağıda verilmiş olan mersiyede, sanki Hz. Hüseyin'in dilinden anlatılarak Tevrat'ta, Zebur'da ve İncil'de adı (Şubeyr) olarak geçmektedir. Rivayetlere ve halkın inancına göre Hz. Muhammed, Hz. Fatıma ve On İki İmamı dünyayı yaratmadan önce Allah tahtının etrafında nur olarak yaratığına inanılır. Hz. Hüseyin'in hür olduğunu, hakka destek olduğunu, yiğitlerin kralı olan, hak rehberi olduğunu, şehitlerin kralı olan, babası Hz. Ali olduğundan gurur duyulmakta, Kur'an-ı kalbinde taşıyan davranışında gösteren olduğu, peygamberin sıfatını taşıyan, annesinin Fatıma olduğundan gurur duyulmakta olan, Beş ehli Kisa'dan biri olduğundan gurur duyucu olduğu, yanlış doğrudan ayıran ve hakkı batilden ayıran Allah'ın ruhunu taşıdığından övülmektedir. Aslında bu mersiyenin icracı tarafından icra edilme işlevi insanoğlunun hakka nasir olması ve Şiaların başta gelen imamlarından biri Hz. Hüseyin'in yolunun izinde gitmesi istenmektedir:

Ey rahib deli hesteyem mazlum insanım
Şehidlere ders öğreden bitmez imanım...

Tevrat Zebur İncillerde zikir olunmuşam
Hakka delil zahire şaret zulme tufanım

Halk olundu Âdem ben'çin 'İsa Musa'da
Ben varis-i Muhammed'im ruh-i Kur'an'ım

Şehadetin levhasında başta yazıldım
İgidlere yol gösteren kutlu şulţanım

Benim babam heyri'l-feta Haydaru'l-Kerrâr
Peyğemberin nefesin dolan misk ü reyhân

Annem Betül şebihi yohtur Heyrû'n-nisa'dır
Bacım Zeyneb derd şahibi ruh-ı revanım

Mucteba'dır kan kardaşım oğlumdur Akber
Abu'l-Fazl 'Alemdarım nab'i amanım (22/ 1, 6- 10)

Irak Türkmenlerinin inancına göre, Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt'in dünyayı yaratmadan önce nur âleminde ışık niteliği olarak Allah tarafından yaratılmışlardır. Aşağıda verdiğimiz mersiyede işaret edildiği gibi bu dünya halkı için Hz. Hüseyin'i rahmet olarak Allah yaratmıştır. Halkın düşüncesine göre buradaki rahmet aslında; Allah ehlibeytin yaratması bu dünyada insanlara doğruyu yanlıştan ayırtmak için yarattığı ve bu zatların dünya hayatı boyunca her hangi bir suç işlemediğine inanılır. Aslında Kur'an-ı Kerimde Ehlibeyte mensup olduğunu söylenmekte olan bu ayet geçmektedir: (İnama yurid-u Allah liyuzhib ankum el-rics Ehl-i Beyt ve yutahirukum tathira), Türkçe anlamı: Allah Ehl-i Beyt'ten kirliliği uzatmak ve Tâhir kılmak istiyor. Bu mersiyede geçtiği gibi Kur'an'da da Mubahelle suresinde Allah Peygambere diyor ki: "Ey Peygamber düşmanlarına deki eğer hakkı öğrenmek istiyorsanız gelin çocuklarımızı ve çocuklarınızı toplayalım ve tartışma sonunda orda kim dinde daha bilgili olduğunu ortaya koyalım". Demesi Peygamber ve Ehl-i Beyt'inin diğer insanoğullarından daha bilgili olduklarını mersiyede geçtiği gibi Hz. Hüseyin'in her dediği hak olduğunu dile getirerek övülmektedirler:

Halk edip halık seni bu 'âleme rahmet için
Ayet-i ebnauna nazil olup sizler için
Ayet-i tahtir-i ricsten pek olan insan için
Hak edip fazlın beyan her bir kelimada Hüseyin (31/ 7)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Fatıma'nın yeri cennette olduğu ve Peygamber efendimizin kızı olduğundan övülmektedir. Mekke'de bulunan Zemzem kuyunun

suyuna, yine Mekke’de bulunan Merve ve Safa’ya benzetilerek methedilmektedir. Son mısradaki Hz. Fatıma’nın çok değer verdiği oğlu Hüseyin’in hangi soydan geldiğini göstererek aslında annesinin faziletini dile getirerek Hz. Hüseyin’de övülmektedir:

Ey dar-ı cennet Bintü’l-Muṣṭafâ
Ey baḥr-i Zemzem Merve vü Şafa
Ey ‘azizi tek aşılın kafa (34/ 2)

Aşağıdaki mersiyede, Peygamber efendimizin Hz. Hüseyin’e hayran olduğu ifade edilmektedir. Allah’a ve Peygambere âşık olduğu, Allah’ın gülü olarak nitelendirilen, kalbinin tahir olduğu, Şiaların reyhanı ve şehit olmasını dile getirerek övülmektedir. Bu mersiyede şehit olmasını dile getirerek aslında şehidin İslam düşüncesine göre kıyamette normal ölen insandan daha yüksek makama sahip olacağına ve şehit, ailesi başta olmak üzere ahirette yetmiş veya yetmiş bin kişiye şefaatinin dokunması söylenmektedir. Ondan şehadet dünyada cesareti simgeleyen ve ahirette yüksek makamlara sahip olacağı için mersiyelerde övgü unsurlarından biridir:

Ey kalbi tahir şehid şiryânı
Ey Huda gülü Şi’a reyhanı
Ey mizân-ı ‘aşk Taha heyranı (34/ 3)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin’in şehit olduğu için bedeninin mükemmel nura benzetilmektedir. İslam ve Irak Türkmen inancına göre şehidin ebedi ruha sahip olmakla cennetlik olduğuna inanılır. Bu mersiyede de ruhunun kalıcı âlemde ebedi olduğunu dile getirilerek övülmektedir:

Ey vücud-ı nur muḥteşem kemal
Ey ismi kalbte silinmez muḥal
Ey ebed-i ruh bulmaz hiç zeval (34/ 4)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin'in annesi Hz. Fatıma olduğundan övülmektedir. Dolayısıyla Hz. Hüseyin'in Ehli Kisa'dan²²² olduğu için de yine övülmektedir. Kisa hadisi; Hz. Muhammed (s.a.s) bir gün Hz. Fatıma'nın evine gelir ve kendisini abaya ile örter, birazdan Hz. Hasan eve girer ve Hz. Fatıma annesine şöyle sorar; "Ey anne evden çok güzel koku almaktayım, sanki bu koku peygamber dedemin kokusudur?" Annesi; "evet" der "deden abaya altındadır" ve o esnada peygamber Hz. Hasan'ı çağırır ve abaya ile onu başını örter. Ondan sonra Hz. Hüseyin eve girer ve yine selam verdikten sonra bu soruyu sorar; "Ey anne evde çok güzel koku var sanki bu koku dedem peygamberin kokusudur?" Annesi "evet" der ve peygamber efendimiz Hz. Hüseyin'i abaya altına alır. Birazdan Hz. Ali eve girer ve Hz. Fatıma eşinden bu soruyu sorar; "Ey Fatıma ev güzel kokuyor sanırım bu koku amcam oğlu peygamberin kokusudur?" Hz. Fatıma "evet" der babam Hz. Muhammed ile evlatlarımız Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin abaya örtüsü altındadır. O esnada Peygamber efendimiz Hz. Ali'yi ve Hz. Fatıma'yı çağırır ve ikisini de abaya örtüsü altına alır. Daha sonra mübarek ellerini göğe kaldırarak şöyle buyurdular: *"Allah'ım! Onlar benim soyum ve evlatlarımdır Allah'ım! Muhammed ve onun soyuna selam gönder!" İşte bu sırada Allah Teala şu ayeti nazil buyurdular:*²²³ *"Gerçekten Allah, siz Ehlibeyt'ten kiri (günah ve her türlü çirkinliği) uzaklaştırmak ve sizi tertemiz kılmak ister."*²²⁴.

Ey mevsuk-i nida Havra nenesi

Ey Ehl-i Kisa Firdevs kapısı

Ey mevkib-i tufuf Hüseyin livası (34/ 5)

Aşağıda vermiş olduğumuz mersiyede, Hz. Fatıma'nın Kevser kaynağı olduğu anlatılarak övülmektedir. Kevser adıyla bilinme nedeni: bir gün Hz. Peygamber'e müşrikler bir gün şöyle hitap eder: senin neslin kopmuştur diye hakaret ederler. O an Allah'ı Teâla Kevser Ayetini Cebrail ile Peygamberin kalbine ilham indirir. Kevser sözcüğü: çok hayır anlamına gelmektedir. Ancak Şia mezhebine göre

²²² Hakim'in Müstedrek'üs- Sahihayn'i C. 3, s. 147- 148.

²²³ Hakimel Nisaburi, **Müstedrek Ales Sahihayn, Hâkim En Nisaburi**, C. 3, Komevi Yay., s. 147- 148.

²²⁴ **Kur'an-ı Kerim**, Ahzab Surası, Ayet: 33.

Kevser; Hz. Fatıma'dır. Allah-u Teâlâ peygambere diyor ki; Ey Resulüm üzme kendini sana Hz. Fatıma'yı verdim, sana nesli kesilmiş diyenler aslında onların nesli kesilmiştir. Müşriklerin peygambere nesli kesilmiş söyleme nedeni; Resul Allah'ın Evlatlarının hepsinin ölümünden:

Ey Neb'-i Kevşer Zemzem şerabı
Ey hatm-ı Kur'ân Bakî' mihrabı
Ey terkibullah 'Ali i'rabı (34/ 6)

Aşağıda verdiğimiz mersiyede, Şia mezhebine bağlı olanlar Hz. Fatıma'ya "Betül" adı vermektedir. Her hareketi Allah için olduğu hem yeryüzünde hem de göklerde makamı nur olduğu ve hiç suç yapmadığını dile getirilerek övülmektedir:

Ey hakka mulzem ğerib-i ma'sum
Ey ismi Betül semada mahtum
Ey mekân-ı nur matlab-ı ma'lum (34/ 7)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Fatıma'nın Peygamber kızı olduğu ve hakka nasir olduğunu dile getirilerek övülmektedir:

Ey şems-i meşil Ka'be çırağı
Ey Bint-i Muhtar cennet toprağı
Ey enşar-ı hak kefil bayrağı (34/ 8)

Hz. Fatıma'nın sırrının ve Allah-u Teâlâ'ya ne kadar yakın olduğunu sadece babası Resul Allah ve kocası Hz. Ali bilmektedir. Muhiplerine kıyamet günü şefaatinin kazandırmasına inanılır. Şia mezhebine göre kutsal insanların kıyamet günü yakınlarına ve sevdiklerine şefaate bulunacağına inanılır. Ondan aşağıda verilen mersiyede, Hz. Fatıma'nın sevdiklerine ve yolunu tutanlarına cennete birlikte olmaları için şfaat edeceği, başkalarına doğru yolu göstermekte ve insanların geçmiş gelmişlerin iyi veya kötü olmalarını bilmesini dile getirerek övülmektedir:

Ey defter-i zaman mektum-i esrarı

Ey sicil-i mahfuz şaff-i ikrarı

Ey cizr-icennet ‘asel-i enharı (34/ 9)

Aşağıda verilmiş olan mersiyede, dinleyenlere özel olarak Hz. Fatıma’nın genel olarak Peygamber ve Ehlibeytin necat yolu olmalarını anlatmaktadır. Ehlibeyti sevmek Irak Türkmen Şiaları günahlarının silinmesine inanmalarını anlatmaktadır. Hz. Fatıma’nın Mekke’nin mecaz olarak nuru olduğunu dile getirerek övmektedir:

Ey rehn-i Şi’a ebvâb-ı necet

Ey delil-i kalb gufran-ı hayat

Ey mübarek nur Mekke-i âyet (34/ 11)

Aşağıdaki mersiyede, geçen “Fahr-i Nisa”; rivayetlere ve Irak Türkmenlerinin düşüncesine göre Hz. Meryem’in kendi kavminin geçmiş gelmiş en iyi kadını olmakla Hz. Fatıma’nın dünya yaratılışından kıyamete kadar bütün milletler arasında en iyi kadın olduğuna inanılır. Bunun sebebi de inanca göre diğer kadınlara hayatın bütün ayrıntılarında düşünceden aile arasında davranış tipinden sosyal ilişkisine kadar nasıl davranacaklarına bir düzgün örnek olarak Allah yaratmıştır. Bu mersiyede bir lale ışığı gibi Hz. Fatıma’nın hem kendisini hem de başkalarını aydınlatmakta olduğunu dile getirmekle överek peygamber efendimizin kızı Hz. Fatma’ya “Fedek” adlı bostanların miras bıraktığını ancak peygamber efendimizin vefatından sonra Hz. Fatıma’ya değil başkalarına zorla verildiğini ve zulme uğradığını dile getirilmektedir:

Ey fahr-i nisa mışbah-ı munib

Ey mekân-ı ışıık ‘unvan-ı lebib

Ey Şahib-Fedek miras-i selib (34/ 12)

Aşağıda geçen mersiyede, Hz. Fatıma; dünyanın Allah yanında sıyrının hiç kimse keşfetmediğini ve hiç kimse bu sıyrını insanoğullarının akıllarını kaldıramadığını anlatmaktadır. Halk inancına göre Hz. Fatıma’nın diğer insanlardan daha yüksek makamda olduğunu anlatarak Allah’a ışıının sonsuz olduğunu dile

getirerek Hz. Ali'nin yanında güneş doğuşuna beşaret ışığa benzetilerek övülmektedir:

Ey sırr-ı cihan sönmez hidayet
Ey 'aşk-ı halit vermez nihayet
Ey fecr-i 'Ali şem'-i beşaret (34/ 13)

Hz. Fatıma'nın sabrı, Eyüp peygamberin sabrından daha fazla olduğunu anlatmaktadır. Ayrıca şerefli olduğunu ve gerçek ilime sahip olduğunu anlatarak övülmektedir. Bu mersiyede insanlara sabır ve izzet sahibi olmalarının faziletli bir unsur olduğunu öğretilmektedir:

Ey şabr-i Eyüb ilah-ı kudret
Ey visam-i şeref cevher-i 'izzet
Ey 'ilmi gerçek eflak-i mürvet (34/ 14)

Bütün milletlerde olduğu gibi Irak Türkmenlerinde de şehit olan kişinin makamının hem Tanrı ve hem de millet arasında yüksek olduğu görülmektedir. Aşağıda verdiğimiz mersiyede sanki Hz. Abbas dilinden anlatılarak kendisini Haşim oğullarının “tam ay”ı olarak nitelendirerek Hz. Hüseyin'in kardeşi olduğundan gurur duyduğunu, dolaylı olarak övüldüğü görünmektedir:

Menem Kamer-i Haşim Hüseyin kardaşı
Mızrak üste kağan bedensiz başı
Ağlattı asmanı yer dağı daşı (35/ 1)

Aşağıda verilen mersiyede, “evin sancağı” lakabına sahip olan Hz. Abbas'ın Taf Savaşında iki kollarını kaybettikten sonra asker sancağının ağızıyla tuttuğunu ve aynı Savaşta düşman, ehlibeytin ve ashabının sudan mahrum ederek Hz. Abbas tek başına su almaya giderken şehit olması ve cesaretini dile getirerek fedakârlığın insan namının hem dünyada hem ahirette gurur verici olduğu anlatılmaktadır:

Menem Kamer-i Haşim vefa kaynağı

Dişimde kaldıran zafer bayrağı
Hem saķi ‘alemdar hem hak ırağı (35/ 3)

Aşğıda verilen mersiyede, Hz. Abbas’ın kendi aşireti arasında makamının yüce olduğı ve cesaretle babası Hz. Ali’ye benzetilen bir kahraman olarak övölmektedir:

Menem Kamer-i Haşim Medine sırrı
Hem Bedrü’l-Havaşim seyf-i Hayderi
Kerbela’da kardeşimin kaldı eşeri (35/ 5)

Yine aşğıda geçen mersiyede, Hz. Abbas’ın gözlerinin güzelliğini dile getirerek ilim, İrfan sahibi olduğunu ve Hz. Hüseyin’in öğrencisi olmaktan gurur duyulduğı anlatılarak övölmektedir:

Menem Kamer Haşim gözleri hanlı
Hayatı memattı vücudu şanlı
Hüseyin mektebinde ‘ilm-i ‘ırfanlı (35)

Aşğıdaki mersiyede, Hz. Abbas’ın mezarının ziyareti insanlara huzur getireceğini halkın inanç düşüncesini yansıtmaktadır. Dolayısıyla Hz. Abbas’ın ağır başlı olduğı ve ahlakın terazisine benzetilerek övöldüğü dile getirerek milletin ahlaklı olmaları tavsiye edilmektedir:

Menem Kamer-i Haşim şeref şehidan
Saķi baħr-i vuķar aħlak-ı mizan
Ziyaret edenlerim bulur itma’ınan (35/ 7)

Aşğıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin’in hakka canını feda ettiğini ve kendisi Allah uğruna şehit edilmesinin muradının olduğunu anlatılmaktadır. Bu

mersiye sözlerini dinleyenlerin bu acılı şehadet resmini zihinlerinde canlandırmaktadır:

 Kılıçların mihrabında namazın
 Kılan, kurban veren hakka boğazın
 Bu şahrada elde eden murazın
 Kum üstünde başsız yatan Hüseyin'di (59/ 1)

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin, Cebrail'in bir öğrencisi olduğunu ve Kur'an-ı çocukken ezberleyerek hafız olması ve faziletli olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca Kerbela kırsallarında şehadetinden önceki sahne dile getirilmektedir:

 Cebrail'in kucağında beslenen
 Dili Kur'an uşak çağdan seslenen
 Şimdi çölde va hasretah hırslenen
 “Hel min m'uin” diyen sultan Hüseyin'di (59/ 3)

Aşağıda verilmekte olan mersiyede, genel olarak şehidin yüce makamını özel olarak Hz. Hüseyin'in Kerbela'da din ve hak uğruna şehit olmasının şeref verici olduğu dile getirilmektedir:

 Yetim kılar karşısında can veren
 Kerbela'ya 'izzet şeref şan veren
 El yerine zalimlere kan veren
 Zulme karşı kopan tufan Hüseyin'di (59/ 5)

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin'i bir inciye ve ahlakının peygamber ahlakına benzeterek peygamber efendinin miraçta Allah'a çıktığında son yere vardığı Sidre makamının bir bereketi olduğunu anlatarak övülmektedir:

 (Munteha)dan kopan (Sidre) yaprağı
 Yüzük için kesilen şah parmağı

Ahlağında Enbiyalar ortağı

Bu muğaddes lulu mercan Hüseyin'di (59)

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin'in varlıklar arasında en yüksek makamlarda bulunan zatlardan biri olduğunu, hakka destek olduğunu ve zatı bu dünyadan değil cennetten olduğunu dile getirilerek övülmektedir:

Cennet namıdı revnağı

Zirve kemalden yoh farkı

Ğucağladı tutu hağı

Kerbela adlı şanlara

Selam olsun selam olsun (65/ 8)

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Peygamberin torunu, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın kızı Zeynep'i babasının gülü olduğunu, kalbinin imanla dolduğunu, Taf Savaşında sabırda ve hakka destek olmada kıyamete kadar kadınların izledikleri bir örnek olduğunun dinleyicilere anlatılarak övülmektedir:

Ğalbim dolu imandır, Faıma'nın kıızıyam

Murtaza gülşeninde, vilayet nergiziyem

Şam ehline bildirdim ben Hüseyin'in iziyem

Ders 'ağıde verdim, düşmanına ğabibim (69/ 2)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin hak yolunda olduğunu, dolayısıyla Allah'tan kulu utandığı gibi Hz. Hüseyin'den de utanması ve suç yapmamasını dile getirerek övülmektedir:

Tanısa herkes Hüseyin'i hiç ğata kılmaz muğal

Ğorğsa herkes ğalığtan eylemez hiç kıl ü kâl

Ğağ yolu herkes tanır eğer tapsa nefsinden mecal

Ğayi etmez ecrini kıymaz ğatalarda Hüseyin (31/ 10)

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin'in hak yolunda olduğunu dile getirerek kimi insanoğlundan kalbinde kin taşımayanlar asla ona kalmaz muhalif:

Mut'arif olsa beşer bilse eğer biz 'abdiyüz
Atsa kalbinden olan şeytanı bilse bendiyüz
Hak kelamına bakıp emrine ita'at bendiyüz
Hiç munaz'ı kalmaya asla bu 'âlemde Hüseyin (31/ 11)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Peygamberin torunu Hz. Hasan ve Hüseyin'in hak uğruna şehit oldukları için övülmektedirler:

Ey peygamber balası!
Hakkın yüksek kalesi
Kurban sana bin millet
Ey milletin fidası (2/ 10)

Aşağıda verilen mersiyede de Hz. Hüseyin'in hak uğruna hem kendisini hem de torunlarını, kardeşlerini ve sahabelerini şehit ederek en büyük fedakârlığını yaparak İsa peygamberin buna hayran kaldığını dile getirerek övülmektedir:

Hakka öyle can verdin
Ki, hak senle canlandı
Meryem oğlu da oldu
El-hak senin heyranın (2/ 3)

İnsanın hayatta yaşarken iki seçeneği vardır. Birinci hak yolunu, ikincisiye batıl yolunu tutmaktır. Aşağıda verilen mersiyede her millette olduğu gibi Irak Türkmen kültüründe şehitlerin övülmesi oldukça büyük yer almaktadır. Şehit hakkında yazılan bu mersiyede hakka destek olarak canını feda edenin vicdanın rahat olduğu ifade edilmektedir:

Hakka batıl katmadın sen
Vicdanını satmadın sen

İlkeleri atmadın sen

Ey fedakâr şanlı şehid (10/ 3)

Irak Türkmen mersiyeslerinde yer alan övme ifadelerden bir kısmını şurada vermekteyiz; “Uçun yiğitler”, “ikametgâhınız ‘asmandadır”, “‘asman sizin mülkünüz”, “sema ebedi yurdunuzdur”, “Zambaklar arasında en güzel çiçeksiniz”, “kabrınız yere hep vicdandır”, “şehid yıldızdır”, “hak senle canlandı”, “Her ‘adalet, her insaf, Her mirivet sendeyken”, “milletin fidası”, “Cedin oğlunur azanda”, “Muştafa reyhanesi”, “Murtaza’nın halesi”, “Baban fatih-i heyber’di”, “Al-i ‘Aba”, “yolumuz Kur’andı”, “‘Ali’nin ilk barışan”, “nübüvvet esrarısın”, “Akber’im cuvandı”, “Yıhtılar İslamlar’ın hak bayrağın”, “şebih-i Peyğember”, “Düştü Taha reyhanı”, “Cennet ‘anber-i gülşanı”, “Cennet bülbülü sayınar”, “Tahir cesedi”, “Şahib-i Zaman”, “Aslan şehidim oyan ölmez yigidim oyan”, “Kahraman ‘Abbas”, “İyiğit Fırat”, “Milletin şerefi”, “yurdun bayrağı”, “Ahan yıldızların ardında güneş”, “mert oğlusun”, “Gülşanım”, “Rıza’nı”, “M’asuma’nı”, “Bağr-i şabrım”, “Kazım El- Gaydı”, “veli şahımdır”, “İmamım Hayder-i Kerrar”, “şefa’at veren ‘Ali”, “La feta diyilmiş ‘Ali tek gence”, “La seyf Zül Fıkar”, “Zeyn-ul ‘iba”, “Murtaza ‘Ali’nin”, “Gazanfer baba”, “(Sare’nin) ikizi”, “Nesil-i kahramanım”, “Ahmet El-Muhtarın”, “‘Ali vıkarın”, “heyrl el-feta”, “(Abul Fazl) ‘Alemdarım”, “feyz-ı rehmanım”, “Bizde var ‘ahd-i vefa”, “Nazdar balam”, “Sensen derdime derman”, “Şah-i din Hüseyin”, “Fatıma heyrl- ul nisa”, “Havace Kanber”, “nur-i ‘ayn Muştafa”, “ferdavs ‘adni Ekber”, “sağa-i Havz-i Kevser”, “kesam nar cennetün”, “Şah-i din Muçteba”, “Rağmet-en lil ‘âlemin sen kıl ‘mayet ya Hüseyin”, “Ahmed nübüvvet bağıdı”, “A’li Zehra bir bağıdı”, “Hasan Hüseyin yaprağıdı”, “Muçtaba”, “Ey şehidler ağası”, “Sen ‘Irak’ın mert oğlusun”, “Vatan perverisin soylusun”, “Ey fedakâr şanlı şehid”, “Ne şarşıldın ne de kaçtın”, “Zalımlara korbı saçtın”, “Zaferlere yollar açtın”, “Bu şeref şahibi ‘Ali şahımdır”, “hür merd ve merdanım”, “Haka naşır, naşıra hak kine tuğyanım”, “(Tevrat) (Zebur) (İncil) lerde zikir olunmuşam”, “Haka delil zahre şaret zulme tufanım”, “Ben varis (Muhammet)em ruh-i Kuranım”, “Şehadetin levhasında başta yazıldım”, “İgidlere yol gösteren kutlu sultanım”, “Benim babam heyrl-ul feta (Hayder-ul Kerrar)”, “Peyğemberin nefsen

dolan mısk ve reyhan”, “Annam (Betül) şebihî yohtur heyru’l nisadır”, “Bacım (Zeyneb) derd şahibi ruḥ revanım”, “(Mucteba) dır kan kardaşım oğlumdur (Akber)”, “(Abu-l Fażl) ‘alemdarım nab’i amanım”, “Muminlerin ‘amalini ölçen mizanım”, “Ben ḥamis el-‘aba feyz rehmanım”, “Yetmiş iki kurban veren kerb ve belada”, “Şehadetin meydanında cömerd çobanım”, “Muḥiblere ihtidayım şems ve zuḥayım”, “Ḥaḫtan gelen ḥaḫa giden yüklü kervanım”, “Ey rahib (Ḥazim) diyer budur Ḥüseynim”, “Ḥalk edip ḥalıklar seni bu a’leme rahmet için”, “Aye ebnaina nazil olup sizler için”, “Aye taṭhir-i ricsten pek olan insan için”, “Ḥaḫ edip fażlın beyan her bir kelimasında Ḥüseyn”, “Ey dar-i cennet Bint-ul Muştafa”, “Ey baḫr-i Zemzem Merve ve El-Şafa”, “Ey ḳalbi ṭahir şehid şiryarı”, “Ey ḥuda gülü şî’a reyḫanı”, “Ey mizani ışık Ṭaha heyranı”, “Ey vucud-i nur muḥteşem-i kemal”, “Ey ism-i ḳalibde silinmez muḫal”, “Ey ebed-i ruḥ bulmaz hiç zeval”, “Ey mevşuk nida Ḥavra nenesi”, “Ey Ehli-Kisa ferdevs ḳapısı”, “Ey mevkib-i tufuf Ḥüseyn luvası”, “Ey nab’î-i Kevşer Zemzem şarab-ı”, “Ey ḥetmey-i Ḳuran Bak’î miḫrab-ı”, “Ey terkiḫ-i Allah ‘Ali ‘ırabı”, “Ey ḥaḫe mulzem ḡerib-i m’aşum”, “Ey ismi Betül semada meḫtum”, “Ey meḳânı nur matlab-ı m’alum”, “Ey şems-i meşil K’abe çırağı”, “Ey bint-i muḫtar cennet toprağı”, “Ey anşar-ı ḥaḫ kefil bayrağı”, “Ey defter-i zaman mektum esrarı”, “Ey sicli maḫfuz şeff’î ıkrarı”, “Ey cısır-i cennet ‘asel-i enḫarı”, “Ey rehn-i şî’a ebvab-i necet”, “Ey delil-i ḳalb ḡufrân-ı ḫayat”, “Ey mübarek nur Mekey-i ayet”, “Ey faḫr-i nisa mışbaḫ-i munib”, “Ey meḳan-i ışık ‘ınvan-ı lebib”, “Ey sır-ı cihan sönmez hidayet”, “Ey ışık-ı ḫalit vermez nihayet”, “Ey fecr-i ‘Ali şem-i beşaret”, “Ey şabr-i Eyub ilah-i kudret”, “Ey visam-i şeref cevher-i ‘izzet”, “Ey ‘ilm-i gerçec eflaki mervet”, “Menem Ḳamer-i Haşim Ḥüseyn kardeşi”, “Menem Ḳamer Haşim vefa ḳaynağı”, “Dişinde ḳaldıran zafer bayrağı”, “Hem saḳi ‘alemdar hem ḫaḫ çırağı”, “Menem Ḳamer Haşim medine sırrı”, “Hem Bedrül Havaşim seyḫ-i Ḥayderi”, “Menem Ḳamer Haşim gözleri ḫanlı”, “Ḥüseyn mektebinde ‘ilm-i ‘ırfanlı”, “Menem Ḳamer Haşim şeref şehidin”, “Saḳi baḫri vıḳar eḫlaḳ-ı mizan”, “Ḳılan, kurban veren ḫaḫa boğazın”, “Cibrail’in ḳucağında beslenen”, “Dili Ḳur’an uşağı çağıdan seslenen”, “Sulṭan Ḥüseyn’di”, “Kerbela’ya ‘izzet şeref şan veren”, “El yerine zalimlere kan veren (cesur)”, “Zulme ḳarşı ḳopan tufan Ḥüseyn’di (hakka destek)”, “(Munteha)dan ḳopan (Sidre) yaprağı”, “Aḫlaḳında Enbiyalar ortağı”, “Bu muḳaddes lulu mercan Ḥüseyn’di”, “Cennet namıdı ravneḳi”, “Zirve kemalden yoḫ farkı”,

“Kucakladı tutu haki”, “Kerbela adli şanlara”, “Şehidler ağı”, “Haka batıl katmadın sen”, “Ey fedakâr şanlı şehid”, “hak senle canlandı”, “(Meryem oğlu)da oldu el-hak senin heyranın”, “Ey Peygamber balası”, “hakın yüksek kalesi”, “Kalbim dolu imandır, Faîma’nın kızım”, “Murtaza gülşanında, vilayet nergiziyim”, “Ders ‘akide verdim, düşmanına habibim”, “Cennet namıdı ravneki”, “Zirve kemalden yoh farkı”, “Ahlakında Enbiyalar ortağı”, “Menem Kamer Haşim şeref şehidin”, “Saki bahri vıkar ehlağ-ı mizan”, “Menem Kamer Haşim gözleri hanlı”, “Hayatı memattı vücudu şanlı”, “Hüseyin mektebinde ‘ilm-i ‘ırfanlı”, “Hem Bedrül Havaşim seyf-i Hayderi”, “Menem Kamer Haşim vefa kaynağı”, “Saki ‘alemdar”, “hak çırağı”, “Menem Kamer-i Haşim Hüseyin kardeşi”, “Ey şabr-i Eyub ilah-i kudret”, “Ey visam-i şeref cevher-i ‘izzet”, “Ey ‘ilm-i gerçek eflaki mervet”, “Ey sır-ı cihan sönmez hidayet”, “Ey ‘ışk-ı halit vermez nihayet”, “Ey fecr-i ‘Ali şems-i beşaret” vd. övme ifadeler oldukça fazladır.

2.1.5. Irak Türkmen Mersiyelerinde Ölüm:

“Ölüm” kavramı insanın daima merak ettiği konulardandır. Anlamı: bir varlığın daha önce sahip olduğu gücü kaybetmektir.²²⁵ Doğal olarak bu konu edebi eserlere de aksetmiştir.²²⁶ Ölüm, insan yaşamının sona ermesidir. Her toplumda doğum ve evlenmede olduğu gibi ölüm çevresinde de birçok adet ve inanmalar kümelenmiştir. Ölümle ilgili adet ve inanmalarda, korku, büyük rol oynayan bir etken olarak görülmektedir. Din, ölüm korkusunu hafifletmekte, ancak tamamen ortadan kaldıramamaktadır. Eski kültürlerden beri, bütün toplumlarda bir “öte dünya” tasarımı olmuştur. Buna göre, ölen kişi öldükten sonra yaşamını öte dünyada sürdürmektedir. Gerek eski çağlarda gerekse günümüzde bu evrensel görüş, dinlerin öte dünya tasarımlarıyla da beslenmiş ve desteklenmiştir.²²⁷ Eski Türk yazıtlarında geçen ölümle ilgili sözcükler; Saygı duyulan şahsiyetlerin ölümü “*vefat etmek*” anlamında saygılı bir biçimde anlatmak için “*Kergek bolmak*”, “*uçabarmak*” ile “*adrılmak*” kelimeleri kullanılırken, düşman ya da avamdan olanların ölümünü ifade etmek için de “*ölt*” bazen de “*adrılmak*” kelimeleri kullanılmıştır.⁸

²²⁵ Abul Hüseyin Ahmed b. Faris b. Zekeriye, **Mucem Makayis El-Luğ**, C. 5, Fikir Yay., s. 283.

²²⁶ Bilge Ercilasun, “Modern Türk Edebiyatında “Ahiret” Kavramı”, **Türk bilig** 2001, S. 2, s. 40.

²²⁷ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, KB Yay. 1629, Ankara, 1995.

Kaçınılmaz olan ölüm gerçeği karşısında Türkler de “ölüm” olayının nasıl gerçekleştiğine dair, kendilerince bir takım inanca sahip olmuşlardır. Değişik din ve kültür çevresine girmiş olan Türkler, değişik zaman ve coğrafyada değişik ölüm anlayışlarına sahip olmuşlardır. Ancak bunların temelini Tengrici-lık²²⁸ veya Tengrizm ya da Geleneksel Türk Dini²²⁹ şekillendirmiştir.²³⁰

Kur'an-ı Kerim'de ölümü konu eden ayetler oldukça fazladır; Nisa Suresinde; “Nerede olursanız olun, ölüm size ulaşır. Hatta sağlam kalelerde olsanız bile.” (Ayet:78), Enbiye suresinde; “Bütün nefesler, ölümü tadıcıdır.” (Ayet:34), Zümer suresinde; “muhtakkak ki sen de ölümlüsün ve muhtakkak ki onlarda ölümlüler. Sonra muhtakkak ki siz, kıyamet günü Rabbinizin huzurunda davalı ve davacı olacaksınız.” (Ayet:30), Âli İmrân suresinde “Ve Allah'ın yolunda öldürülenleri, sakın ölümler sanmayın. Hayır, onlar haydırlar (canlıdırlar), Rab'lerinin katında rızıklandırılır. (Ayet: 169) peygamber ölümün irfanı yönden hep söz etmektedir. Ölümü hep hatırlatma mantığı dünyaya bağlanmama ve suç işlememek için hadislerde konu edilmektedir. Bir hadiste şöyle buyurur; “Bütün zevkleri kökünden yok eden ölümü çokça hatırlayınız”.²³¹ Hazreti Mevlâna ise ölüm hakkında şunu söylemektedir: “Dirilmek için ölünüz”. Ancak Mevlâna'nın buyurduğu; Kur'an-ı Kerim'de geçen “nefsi emare”yi öldürmekten söz etmektedir.

²²⁸ Nedim Tuna, "Köktürk Yazıtlarında "Ölüm" Kavramı ile İlgili Kelimeler ve "Kergek bol-" Deyiminin İzahı", **VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler** 1957, TTK Yay., S. 179, 1960 Ankara, s. 9-12; Hikmet Eroğlu, “Kırgızistan'da Bağımsızlık Sonrası Milli İdeoloji Arayışı Çerçevesinde Tenircilik”, Ankara Üniv. **İlahiyat Fak. Dergisi**, 2000, s. 1-21.

²²⁹ Ünver Günay-Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, Laçın Yay., Kayseri 1998, s. 33-44.

²³⁰ İslamiyet'ten önce Türklerin sahip olduğu din hakkında birçok adlandırmalar bulunmaktadır. Bunlardan en yaygını "Şamanizm" adlandırmasıdır. Ancak ülkemizdeki Dinler Tarihi uzmanları tarafından bu adlandırma, yanlış bir adlandırma olarak kabul edilmektedir. Çünkü Şamanizm, din olarak insan hayatının tümünü ilgilendiren bir sistem olmayıp, sadece vecd, istiğrak, sihir, büyü ve tedavi sanatıdır. Bundan dolayı Şamanizm, insanların günlük hayatını ilgilendiren muayyen bir sistemin sadece bir parçasıdır. Bundan başka, "Eski Türk Dini" adlandırması da kullanılmaktadır. Bu da geçerli olamayacak bir adlandırmadır. Çünkü inancın eskisi veya yenisi söz konusu olamaz. İnançlar kaybolmaz, sadece bir takım motif değişimleri içinde hayatlarını sürdürürler. Öyleyse, İslam öncesi Türklerin sahip olduğu dine ne ad verilmelidir? Görüşlerini burada özetlediğimiz bu dinler tarihçilerine göre, bu sisteme, "Gök Tanrı Dini" ya da "Geleneksel Gök Tanrı İnancı" veya "Geleneksel Türk Dini" denmelidir (Harun Güngör, **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları**, Kuvvâcım Yay., Kayseri 1998, s. 19-39; Ünver Günay- Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, Kayseri, Laçın Yay., 1998, s. 33-44; Hikmet Tanyu, **İslamiyet'ten Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı**, İstanbul 1986.

²³¹ Mohammed b. El-Hasan El-Hür El-Amili, **Vesail El-Şia**, C. 30, Şeyh Mohammed b. Yakub Elküleyni; Elkafi, Ağa Bezrek Eltahrani; **Elzeria'a İla Tasnif Elşia**, Beyrut- Lübnan 1983, Dar Elezva Yay.

Bu bağlamda geleneksel inançtaki Türkler ölümü, ruh veya canı ifade eden "tın"ın bedenden çıkması biçiminde anlamışlardır.²³²

Türkiye ve Irak Türkmen kültüründe ölüm genel olarak bütün edebiyat türünde yer almakta, fakat özellikle ölüm felsefesine girmeden direk ölüm konuları eden mersiyelerde yer alınmaktadır.

Huzurî, Para Destanı'nda dünyanın vefasız olduğunu, herkesin sonunun ölüm olduğunu dünyaya aldanmamak gerektiğini son bentte şöyle ifade etmiştir;

Zamana uygundur bu sözüm naçar
Alan veren ancak ol Perverdigâr
Vefasız dünyaya aldanma zinhar
Padişah ta olsan ahir ölüm var
Huzurî yok yere olma günahkâr
Sana elden evvel düşman paradır²³³

Irak Türkmen mersiyelerinde ölümü konu edenlerden; Ayvazoğlu'nın yazdığı bir mersiyede "ölüm" teriminin yanında bir de ölüm sözcüğü yerine "ecel" kelimesi de kullanmıştır. Aslında Kur'an-ı Kerim'de ecel ile ölüm aynı anlamda yer almaktadır. Bu mersiyede ölüm birçok anlamda konu edilmektedir; bu mısırda "Ölümde mi demek gençliği buldun" ölürken yaşlı olduğu halde ahirette genç bir şekilde olacağını ifade eder. Bu mısırda "Ölümden korkmaram İsa'yıyım ben" ölmeden önce kendisini Hz. İsa'ya benzeterek ölümden korkmadığını ifade etmektedir. Mersiyenin bir başka mısraında "Ölüme hak dedin can can millete, Hürriyete evet yok yok zillate" dünyada zillet çekmesinden ölüme tercih ederek hak görmesi, İslam düşüncesinde ve inancında yer almaktadır. Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurur; Kim malı, vatanı ve şerefi için ölürse o şehittir. Aslında İslamiyet'ten önce ahirette ve ölümden sonra hayatın olmadığına inanılmamaktadır. Ancak cahiliye döneminde malı ve şerefi için ölenler adının sözlü ve yazılı kaynaklarda dolaşmasının sonsuz olduğunu umut edilmekteydi.

Götürün bıynun vurun ilamı yazıldı

²³² Yaşayan Doğu Türklerinde "Tın" Kavramı, Nefes ve Can Anlamlarında; Batı Türklerinde ise "Dinlenmek" Kelimesiyle Karşılanmaktadır; Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, TTK, Ankara 2000, s. 176.

²³³ İlhan Başgöz, **İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi**, Nurgök Matbaası, İstanbul, 1956, s. 209.

Ölümden korkmaram ‘İsayıym ben
Dilimden vermedim takrir kelamı
Ağ üzere çektiler beyaz kalemi
Elime verdiler acel ilamı
Ölümden korkmaram isayıym ben...
Yusuf kuyusun da sana ağladı
Halkımın aslanı ah nasıl öldün
Ölümde mi demek gençliği buldun
Ne acılar çektin gül gibi soldun
Ölüme hak dedin can can millete
Hürriyete evet yok yok zillete²³⁴

Hicri Dedenin (Mahmut- M. 1880- 1952) Kudsizade Ahmet Medeni için yazdığı bir mersiyede; ölümden sonra sevenleri onu ölüm ile kayıp etme acısını dile getirmektedir. Yazar ölen kişinin vatan için canın feda ederek ölümünü bulduğunu anlatmaktadır:

Sen ey medeni! ölmeyecektin, kalacaktın
Pek çok yaşamak ister iken feyz alacaktın
Azmin vatana hizmet idi çok daha müddet
Lakin ecelin eyledi can kabzın asür’at
Tez kar ile gelmiş seni yad eyliyor ancak
Toplanmış olan sevgili ahabına bir bak
Kıan ağlıyor ah etmededir zeki birader

Tevfik Celal Orhan’ın (M. 1905-1981) yazmış olduğu bir mersiyede ölüme karşı gelmemekle ayrılığa ve ölen kişinin kaybına hüznünü dile getirmektedir.

Biz çırağın seni atilere de naklederiz
Sen yaşarken sana beyhude gönül bağlamadık
Ecele sustuk ise sanma sana ağlamadık

²³⁴ Ata Terzibaşı, **a.g.e.**, Üçüncü Kitap, s. 214- 218.

Bu hazın belde ki göğsünde daha izleriniz var
Mümkün mü unutsun seni bir gün eylesin inkâr
Çok daha ilham-ı dedayi dileriz kabrinden
Bağış eyle dede'm bir parça nedim devrinden
O devirler ki bugün hisleri dam etmedeler
Acı bir ninni melalinde devam etmedeler

Hasan Hüsni'nin Tikritlizâde'ye (M. 1849-?) yazmış olduğu bu mersiye; ölüme karşı gelmemesini dile getirmektedir.

Ya ilahı kerem ü lutfun ile ihsan et
Ana öv (al ile) ahfadına kasr-ı cinan
Gam yeme mevtine yaz cevher-i tarihin kim
İki nur sahibi 'Osman'a karındır 'Osman

Molla Süleyman b. Ali'nin (H. 1295-1365) aşağıda verdiğimiz mersiyesinde, herkesin mecazi anlamada bu dünyayı bırakacağına ve öteki hayata sefer edeceğini ifade ederken ölüm sırrını sadece Allah'ın tam ilminin olduğunu anlatmaktadır. Yazar ölümün karşılığında “Şerbet-i mevt” terimi kullanması kimine göre ölüm insanoğlunun uyduğunda gördüğü bir rüya gibidir. Hz. Ali'den ölümü sorduklarında şöyle buyurur; “Ben ölüme iştiağım bir çocuğun anne sütüne iştiağı gibidir”. Kimine göre de zehir gibi olduğunu ve ruhunun bu dünyadan bu vücuttan ayrılmak istemediğine göre ölümü kabullenmemektedir.

Kimse bilmez sırrını illa meger zat-ı huda
Baki kalmaz bu fenada herkese vardır sefer
Şerbet-i mevti içer bısuddur çün u çira
Zayiat-ı asrımızdan işte bir zat-ı kiram
Hafız-ı tefsır ü kur'an cami-i hilm-u haya

Hasan Hüsni'nin Tikritli Zade'ye (M. 1849-?) yazdığı mersiyede ölümü bir seyahate benzettiğini dünya bir durağı berzah diğer durağı vd. durakları:

Bize ol feyz ile izzet idi bu dünyada
Kalmadı baki fakat rihlet edip gitti han

O kadar zühd-ü salahlıyla geçirdi ömrüm
Sanki masum idi hiç eylememiştı ‘isyan
İrcii emrini pür-şevk ile kim etti kabul
Şübhe yok halik eder mazhar-ı afv ü gufran

Ali Marufoğlu (M.1927-ö.2018) yazmış olduğı bir mersiyede, ölümü bir seyahat yolculuğına benzettiğini, ayrılığın çok kederli ve hüznü olduğunun yanında ölenin övmesini aklından ve sözünden eksik etmemektedir:

Rihletin bir yara açtı ey hidayet bey senin
Haşır olunca fişkirır kan sineden ceryan eder
Ağlayan Kerkük değildir fırkatınle tek senin
Basra Bağdat Musul ehli matemın gıryan eder

Irak Türkmen şairlerinden Hicran Kazıoğlu’nun bir mersiyesinde ölüme önem vermediğini ancak hür yaşamayı tercih ettiğini konu etmektedir:

Yüreğın coşanda şebat diyerdin
Ya ölüm yohsa hür hayat diyerdin
Ğazabın yandırısın zulmun evini
Gözyaşın saklardın heyhat diyerdin
Muhemmed, Hayder oyan Abdullah, Ca’fer oyan (8/ 3)

Yine Hicran Kazıoğlu’nun aşağıda verdiğimiz mersiyesinde ölümü bir oyuna benzetmektedir:

Sizlersiz hak yolun sönmez cırağı
Milletin şerefi yurdun bayrağı
Ahan yıldızların ardında güneş
Çıkarır ışığa dağı toprağı
Metin bir ölüm oyan Felah, ‘İşâmım oyan (8/ 5)

Aşağıdaki mersiyede, bir gencin öldüğünü ve bu ölen gencin mersiyede kullanılan “canını cıherin azad” tabiri Irak Türkmenlerin arasında yaygın olan inanç ve düşüncedir. Irak Türkmenlerinin ölen kişinin komşularından yapmış veya yapmamış olduğu haksızlardan afetmeleri istenir:

Qazancı kıızı yazar
Oluptu candan bezar
İşte bir genç ölüptü
Canını azad cıhar (29/ 13)

Yine aşağıda verdiğimiz mersiyede, ölen kişi yakınlarından haklarının hanel etmelerini istemesi ve yakınlarını özellikle aile fertlerini görmeden önce görmeyenin ötürken gözünün aç kaldığına inanılır:

Gel oğul indi ‘Irak’a ölürem
Ruh çatıp indi fırağa görürem
Gözlürem Rızanı
Görmedi babanı (14/ 1)

Aşağıda verdiğimiz mersiyede, ölecek olan Peygamber dilinden anlatılarak ölümüne hazırlıklı olmakla kıızı Fatıma’dan üzülmemesini istemektedir. Dolasıyla bu mersiyede konu edildiğı gibi Irak Türkmenlerinde yaygın olan bir davranış olan ölü yakınları başlarına siyah şal bağlamaları yaygının bir davranıştır.

Ey kıızım Fatıma bir sözüm var ağlama
Ben ölüsem başına hala kere bağlama (40/1)

Aşağıdaki mersiyede konu edildiğı gibi ölünün ardından ağlamak bir gelenek ve yaygın davranış olduğı doğal bir tepkidir. Ancak Irak Türkmenlerinde babanın ve annenin evlatlarının ölümünden sonra onlara ağlamak evlatlarının kabrinde işkence ve azap çektiklerine inanılır. Ayrıca bu mersiyede şehidin ölmediğini ifade etmesi Irak Türkmenlerinde şehidin yapmış veya yapmamış olduğı bütün günahlarının şad

olduğunu hatta şehidin cesedinin yıkanması ve kendi elbiseleriyle kefene sarmadan gömüldüğü yaygındır:

Ağla ey aşlan şehidim kaç ağla
Bu ağlar dostlara bir bir bah ağla
Ne yürekten bizi koyup gedirsin
Çattı vedâ‘ çağı dur dur toğ ağla
Aşlan şehidim oyan ölmez yiğidim oyan
Kahraman ‘Abbas oyan sana uymaz yas oyan (8/ 1)

Aşağıdaki mersiye, ayrılık acısından kalbinin yandığını, mecazi olarak Mekke ve Medine’nin gözlerinin de ağladığını dile getirilir:

Bir yanda ben bir yanda can Sekine
Ağlar hıalan ağlar Mekke, Medine
Ölünce gem çeker kalbim bu dine
‘Ali Ekber sana kurban evladım (48/ 5)

Aşağıda verdiğimiz mersiye, oğlunun ölümüne üzüntüsünü sonsuz olup ağladığını dile getirmektedir:

Yüzüm semadan inmez
Elim du’adan inmez
Ölüm ataşı oğlum
Vallah ölünce sönmez (49/ 9)

Aşağıda geçen mersiye Hz. Hüseyin’in eşi Leyla’nın Taf Savaşında geçen vak’aya kederini ve ağladığı her Muharremde de bu üzüntüsünün yenilendiği dile getirilmektedir:

Hazım Leyla ile ağlar
Ölünce ciger dağlar
Her Muharrem başına
Matem keredi bağlar (49/ 10)

Hazım Şükür Dakuklu'nun; Aşura Destanı adlı eserinde verdiği mersiyede Hz. Hüseyin'in Taf Savaşında Bureyr, Zuheyr ve Hz. Kasım ile şehit olduklarını dile getirmektedir:

Kılıçların çarpısında vardır ölüm sesi
Şehadetin dili bana eyler nida kardaş (50/ 3)

Orda Bureyr orda Zuheyr orda Kasım düşmüş
Şabreyle dur bu şahrada kanlı yatma kardaş (50/ 12)

Aşağıda verdiğimiz mersiyede Hz. Abbas'ın Taf Savaşında şehit olurken ölümden korkmadığını ve o savaş meydanında aklı ve fikri kardeşi Hüseyin'de olduğunu dile getirmektedir:

Meşkem şuşuz yolum yoğ
Gözümde ok kolum yoğ
Fikrim zikrim Hüseyin'di
Hayalimde ölüm yoğ (52/ 1)

Aşağıda vermiş olduğumuz mersiyede kardeşinin ölümüne üzüldüğüne ve ağladığına başına siyah şal bağladığını dile getirmektedir:

Durmaz daha gözyaşım
Ölüp küçük kardaşım
Kereler bağlar başım
Ölüp küçük kardaşım (55/ 1)

Aşağıda vermiş olduğumuz mersiyede ölen kişinin ardından bir yıl boyunca siyah elbise giyinmek Irak Türkmenlerinde yaygın bir davranıştır. Nitekim Irak Türkmenleri sadece ölen ölüleri için değil Hz. Hüseyin'in şehadet gününde her yıl kesintisiz Muharrem'in onuncu gününde genel olarak ister kadın ister erkekler tarafından siyah elbiseler giyinerek taziye merasimlerinde Kur'an okunur, dua edilir,

yiyecekler dağıtılır ve mersiyeler söylenir. Bu mersiyede sözü geçen ölüyü defnetmek Irak Türkmenlerinde erken yapılması ön görülür. Ölüyü erken gömmek ölüye ikram etmek demektir. Bu mersiyede Hz. Hüseyin'in başının keserek cesedi üç gün üç gece sahrada kaldığını ve başının bir ok üzerine koyularak başta Yezid'e sonra Mekke'ye götürüldüğü bilinmektedir:

Arvatlarımız sebaya Kufa'ya zelil getti
Babam başı Ka'be'ye oh üste bedil getti

Ölünce soymam baştan kere mu'cer libasım
Defnetmeğe deste-gir sizde var iltimasım

Her 'aşura Muharrem kurun 'aza meclisi
Melekler semada da olur meclis enisi (64/ 3-4-5)

Aşağıda vermiş olduğumuz mersiyede şehadet için can atıklarını dile getirilmektedir:

Hüseyin 'aşkında can veren
Kalhan üste kalbin giyen
Ölümü sa'adet gören
Züheyr, Büreyr bin kınlara
Selam olsun selam olsun (65/10)

Aşağıdaki mersiyede Zeynep'in şehit edilen Kardeşi Hüseyin ve torunları Ali Ekber ve Ali Asgar'ın şehadet üzüntüsünün bu dünyada sonsuz olduğunu aynı zamanda bedenlen ayrıldığını ruhunun başka âlemde kalıcı olduğundan kardeşinin uyanmasını istemektedir:

Başımda matem şalı
Yedi kardaş 'ameli
Derdin ölünce kalı
Oyan kardaşım oyan (67/ 6)

Aşağıdaki mersiyede ölüme karşı değil ölümü için üzüntüsünü göstermek için siyah elbiseler giyinerek yas tutmasını dile getirmektedir:

Ölünce yas tutaram vefalı kardaşıma
'Aza libasın soymam kere şallam başıma
Namazımdan vazgeçmem al verrem gözyaşıma
Cibril konan evimde konar neva habibim (69/ 7)

Aşağıda vermiş olduğumuz mersiyede ölümü gelince Kerbela'da gömüldüğünü umut etmektedir. Irak Türkmenlerin ölen ölülerini kimi kendi bulunduğu bölgede, kimi de çoğunlukla Necef ve Kerbela şehirlerinde gömmektedir. Aslında Dünyanın en büyük mezarlığı olan Necef'te ölen ölülerini gömmek sadece Irak Türkmenleri değil diğer ülkelerden eskiden beri Hint, Pakistan, Azerbaycan ve İran'dan gömenler vardır. Irak Türkmenlerinin söylemiş olduğumuz mezarlıklarda gömmeleri günahlarının azalacağına ve kabir azabının azaldığına inanılır.

Yalvarıram ölünce
Sizden haber gelince
Kerbela'ya seninle
Sefere havesteyem (74/ 12)

Aşağıda verilen mersiyede, ölümü kabul etmek veya etmemek değil ölümden sonra adının sonsuz olarak kahramanlığını, fedakârlığını ve vefalığını dilden dile nesilden nasile aktararak günümüze kadar dolaştığını görmekteyiz:

Fırat başında esasım
Düştü 'Abbasım
Başladı yasım
Kalmadı takat hevesim
Kesildi sesim
Ölümdür besim (80/5)

Irak Türkmenlerin yas adetlerine göre kadınların yasında ölen kişinin başsağılığına gelen komşuları ve akrabaları ağlaması veya ağlamış gibi yapması ölene ve ölenin ailesine sevdiğini ve değer verdiğini göstermiş olmaktadır. Aşağıda

verdiğimiz mersiyede de konu benzeri bulunmaktadır. Hz. Hüseyin taziyesinde ağlamak ve maktelinin kalbinde büyük üzüntü bıraktığını dile getirilmektedir:

Ok üstünde semaya uruca giden başı
Her Muharrem ihtiram gözünden dökeriz yaşı
Yemin olsun ismine ölünce vazgeçeriz
Vallahi yanar yürekte 'aşuranın ataşı (81/2)

Aşağıda verdiğimiz mersiyede, Hz. Abbas'ın Annesi Um-ul Benin adıyla bilinen kendi oğullarından fazla Hz. Hüseyin'in ölümüne üzüldüğünü dile getirmektedir:

Ölünce men Hüseyin şahım
Başımda taçlarım cahım
Dinine hasret eşit ahım

Ümmü'l-Benin kırar yası
Unutmaz Hüseyin 'Abbas'ı (86/ 7- nakarat)

Aşağıda verilmiş olan mersiyede, insanoğlunun zillet ile yaşanmaktansa ölümü tercih ettiği dile getirilmektedir:

Zillete hayatın zevki acıdır
Şerefli bir ölüm 'izzet tacıdır
Her yatan milletin kan 'ilacıdır
Toprağın altında yüce bir dağım (87/ 6)

İslam'dan önce Cahiliye devrinde kılıçla ölen şahsa onur gözüyle bakılıyormuş. Yukarıda verdiğimiz mersiyede, benzer konu bulunmaktadır. Bu mersiyede vatan uğruna şehit edilen kişi şeref verici olduğunu, hakka destek olmayan ve zillate razı olanın hayatının acılı olduğundan söz etmektedir.

Aşağıda vermiş olduğumuz mersiyede, genel olarak şehitleri özel olarak Hz. Abbas'ı övmektedir:

İnanma bu toprak bizleri gömsün

Zannetme ‘Abbaslar gözünü yumsun
Hiç olmaz ölüler yerden ruh umsun
Bulutla kaplanmış şan ahar dağım (87/ 8)

Aşağıda vermiş olduğumuz mersiyede, Hz. Hüseyin’in evladı Abdullah Taf Savaşı’nda oklanarak bebeken şehadetini anlatmaktadır:

Bugün kimin kan fışkırı oğlar yarası
Bugün döndü Hazar kana gözler kereci
Kana batmış atan düştü Zehra balası (33/3)

Aşağıda verilmiş olan mersiyede, ölümün hoş karşılandığı görünmektedir. Bu mersiyede Taf Savaşında kollarını kayıpederek Hz. Abbas’ın ahiretini dünyasına değiştirdiğini konu edilmiştir. Dolayısıyla din için fedakârlığı bir övülmek olarak gösterilmeedir:

Defterim hat eyleyim verim tulumu bana
Beyaz rayem eser göreyim Kerbela’da kardaş

Eğer bilsen nanca hoştur bana ölüm bugün
Kollarım var kıalmaz Zeynep dede kardaş (50/5- 6)

Aşağıda vermilen mersiyede, Hz. Abbas’ın ahirete inancının tam olduğundan ve Kerbela’da Taf Savaşında geçen hadislerden dolayı kollarını kayıpedip gözünde ok saptandığı bile Kardeşi Hüseyin’i hatırlayarak ölümü unuttuğunu dile getirmektedir:

Meşkem şusuz yolum yoh
Gözümde ok kıolum yoh
Fikrim zikrim Hüseyin’di
Hayalimde ölüm yoh (52/1)

Mümin insanlara göre, hak yolunda şehit olmak bir umuttur. Aynı zamanda şehadetin gerçekleştiğinde mutluluk yaşanır. Bu düşünceye sahip kişiler hak uğrunda savaşmaları korkarak değil aksine cesaretle canların feda etmekten gurur duyarlar. Irak Türkmen halkının şehidin hak yolunda şehadet edilmesi ruhunun ebedi hayatta cennette yaşadığına inanılır. Mersiyede geçen Hz. Hüseyin'in hak uğruna herhangi bir zamanda ve mekânda yolunu izleyerek şehit olmasını Hz. Mehdi'nin bir sözüne bağlayarak yaralı olacaktır: "Her yer Kerbela ve her zaman Aşure" söyleme sebebi, Irak Türkmenlerinin inancına göre Hz. Mehdi'nin çıkışına kadar zulmün devam edildiği sürmektedir. Dolayısıyla o zaman kadar hakka destek olan ve bu yolda şehit olan kişi ahirette mutluluğu kazanmış olduğu dile getirilmektedir:

Hüseyin 'aşkında can veren
Kalhan üste kalbin giyen
Ölümü sa'adet gören
Züheyr, Büreyr bin kınlara
Selam olsun selam olsun (65/11)

Aşağıda verilmiş olan mersiyede, Hz. Hüseyin'in şehadet taziyesini düzenleyerek annesi Fatıma'yı bu yasa davet edilmektedir:

Va Fatıma sese gel
Bağrın basa basa gel
Hüseyini öldürdüler
Kerbela'da yaşa gel (73/ 4)

Aşağıdaki mersiyede, seven şahsın ölümü ile hem kendi hayat zevkinin kaçırıldığı hem de bütün şehir ona üzüldüğü dile getirilmektedir. Hz. Ali bu konuda bunu buyur: "Ölüm zevklerin katilidir":

Susuzdım veran hasa
Şerbatıv koyduk kasa
Ölüm haberiv aldığ
Erbil'im battı yasa

Sen gettiv gülsüz kaldım
Konuşmaz dilsiz kaldım

Sardı gözüm bir duman

Yol itip yolsız kaldım (84/1- 2)

Aşağıda verilmiş olan mersiye, ölüm olumsuz değerlendirilip acı şaraba benzetildiğini görmekteyiz:

Hayat ne hoş geçirtti

Gevil kuşun uçurtdı

Ölüm haberiv bize

Acı şerbet içirtti (84/ 4)

Aşağıda verilmiş olan mersiye, ölen kişiye çok bağlı olduğunu ve sevdiğinin öldüğünden ayrılık hasretinin üzüntüsü dile getirilmektedir:

Gözümnen kan ağlatıv

Can cigerim dağlatıv

Gözü kör olsun felek

Toy ölüme bağlatıv

Getti evvel güldüğüm

Keyf sefalı olduğım

Sen bizden ayrılanı

Onudmışam bildiğim (84/8- 9)

Altay ve Yakut Türkleri ruh-can kavramını tın, süne (ya da sür) ve kut kelimeleri ile ifade etmişlerdir. Tın, bütün canlılarda; süne, sadece insanlarda; kut ise, canlı cansız her şeyde bulunur ve bulunduğu şeye kutsallık kazandırır. Bu anlayışa göre, kut'un bedenden ayrılması ile ölüm gerçekleşmez ama kişideki kutsallık kalkar, sıradanlaşır. Kut, insan için kesinlikle bir güç ve uzun ömrün vazgeçilmez bir dayanağıdır. Birey onsuz hayatını sürdüremez (insanın kutsalla içiçe olma durumu ile ilgili inanç ve uygulamaları ileride örneklendireceğiz). Zira tın bedenden ayrıldığı vakit, bedenin ölümü hemen gerçekleşmiş olur.²³⁵

²³⁵ Abdulkadir İnan, **age.** 2000, s. 176.

Aşağıda vermiş olduğumuz mersiyede, ölüme hazır olduğunu, ölümden önce ve ölüm esnasında helalleşmek, ayrıca ölümden sonra Hz. Hüseyin'den şefa'at dilemektedir:

Yasin ister bir beraat senden eya bab-ı necat
Ru-siyah 'amali de asır gediptür bu hayat
ımı elden ömürü getmi hazır olmuştur memat
stiri senden efa'at vat-i mevtinde Huseyin (31/ 13)

Ölüm, her zaman insanoğlunun zihnini kurcalayan en önemli mevzulardan biri olmuştur. Tezde kullanmış olduğumuz mersiyeler incelediğimizde yukarıda muhteva ve konu bakımından açıklamalarını yaptığımızda ölümü olumlu bakışla görenlerin oldukça fazla olduğu tespit edilmiştir. Irak Türkmenlerinde lmn bir yok olma değil ruhun aslında bir başka cihana geçiş olduğuna inanılır. Ayrıca ehit olan kişinin vefat eden kişiden Tanrıya daha yakın olduğuna inanılır. Ruha saygı ve hürmet her iki kültürde görünmektedir. Dede Korkut kitabında Ata ruhuna bu şekilde görmekteyiz; *“Kaba saruk götürüp yire aldı, tartdı yakasın yırtdı, oğul diyben bgrdı zarlık kıldı. A prekli anası buldur buldur aladı gzinn yaın dkdı, acı turnak a yüzine aldı aldı, al yanaın tartdı, kargı gibi kara saçını, yoldı, alıyubanı saklıyubanı ivine döndüm.”*²³⁶ Bu gelenek kültürümüzde hala devam etmektedir. Irak Türkmenlerinde ölümle ilgili birçok davranışlar, örf ve adetler uygulanır. Ölen kişi kfur ve sider ile yıkandıktan sonra eski Türklerde *“ek”*²³⁷ ile anılan bezle kefenlenir ve tabutu namaz kılacak olanların önlerine koyarak cenaze namazı kılınır ardından imam cemaat tarafında *“boynunu azat eyleyin”* denir. Necef ve Kerbela'da gömenler tabutu dört kişi taşırlar *“La lahe la Allah”* sözünü tekrarlar ve Hz. Ali ve Hz. Huseyin'in mezarlıında gömülecek kişiyi türbe ziyaretini ettirirler. Ölen kişinin mezarını Tuzhurmatı geleneğine göre bir adam boyunca çukurda kazdıktan sonra ölüye telkin yaparlar. Telkinde; ey falan falan oğlu veya kızı, melekeler Rabbin kimdir? Sorandalar *“Allah'tır”* de, Peygamberin Kimdir? Sorandalar *“Mohammed'tir”* de, Kitabın nedir? Sorandalar *“Kur'an'dır”* de, Dinin nedir? Sorandalar *“slam'dır”* de. Ölünün tabutunu yerden  kez bir metre ykseklğine

²³⁶ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, 5.baskı, TDK Yay., 3. Destan; Kam Prenn Olı Bamsı Beyrek Boyı, Ankara 2004, s. 130.

²³⁷ Salim Koca, **Türk Kültürünün Temelleri II.**, ODES Ltd. ti. Yay., Ankara 2003, s. 169.

yukarıya kaldırıp indirirler ve gömdükten sonra definde bulununlar her biri bir avuç toprak kabir üzerine atar. Defin bitiğinde gömen kişi herkesten gitmelerini ister ve arkalarına bakmamalarını söyler. Ölünün ardından üç gün veya Tuzhurmatı ilçesinde yedi gün taziyenin sürdüğünü izledik. Ölünün yedisi hem kadınlar hem de erkekler tarafından yas kurulduğunu, ölünün kırkı ve vefatının yıl anmasında; Kur'an okunur, ölünün hakkında ağıt ve mersiyeler ağır tavırlı hüznü sesle söylenir, siyah elbiseler giyinen kadınlar yüzlerine, başlarını ve göğüslerini elleriyle döverler ve ölünün sevabına yiyecekler dağıtılır.

2.1.6. Irak Türkmen Mersiyelerinde Dua ve Beddua:

Bir diğer tabirle alkışlar ve kargışlar bütün milletlerin kültürlerinde mevcuttur. Önce dua sözlüklerde; “çağırarak, davet etmek, seslenmek, istemek ve yardım talep etmek” anlamına gelmektedir. Din bakımından; Allah'ın karşısında insanoğlunun güçsüz ve aciz olduğunu anlatan, Ona sonsuz güçlüğü, lütfunun, nimetinin ve yardımının hem dünyada hem ahirette itiraf etmektir. Ancak dünyada hem müminlere hem de kâfirlere rahmeti dokunurken ahirette sadece müminlere merhameti dokunur. İnsanın sıkıntılarını gidermek ve ihsan talep etmesi bazen de kusur ve suçlarının afedilmesi için yalvarmasıdır. Özet olarak Allah'a nida ve istiane ile tazim ve zikirdir. Genel olarak dualar müstakil bir parça halinde icra edilirken birçok edebiyat türleri arasında özellikle divan edebiyatı türleri arasında da yer almaktadır. Konumuz mersiyeler icra edilirken şair ve icracı dua unsurlar taşıyan ifadeler ihtiva ettirir. Mersiyelerde dua unsurları ihtiva eden örneklerden aşağıda vermekteyiz:

Mehdi zuhuruna dek
Vardır sevenlerinin
Her yerde Kerbela'sı
Her günde 'aşurası (2/ 19)

Yukarıda verilmiş olan mersiyede, dolaylı olarak Hz. Mehdi'nin ortama çıkması temenni edilmektedir. Irak Türkmen din adamları bu sözü söyler: Şialar iki kanat ile uçarlar birisi Hz. Hüseyin'in şahadetinin intikamını alma ve Hz. Mehdi'nin

ortama çıkışını ve dünyayı ve halkını doğru yola yönlendirmesi temennileriyle yaşamaktadırlar.

Eğer bu enşarı kabul etse ilah-i 'alemin
Her 'amel maqbul olur mizan-ı 'amelde emin
Korhu yohtur bizlere aşla cehenmden yakîn
Mağv eder her seiyatı yevm-i maşerde Hüseyin (31/ 1)

Yukarıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin'den Taf Savaşında şehit olanlar ashabıyla aynı makamda olmasını dilemektedir. Bu dileğin nedeni ashabının vefalı, hak sözünü takip edenler ve zalimlere karşı duranlar makamında oldukları neticede yazarının, icracının ve dinleyicilerin inancında şehidin ahirette yüce makama sahip olacağına inanılır.

Rahmeten lil 'âlemin sen kıl 'inayet ya Hüseyin
Erimse senden meded kallığ zalaletе Hüseyin (31)

Irak Türkmen halkının inancına göre Allah sonsuz kudrete sahip olandır. Yaratmış olan insanıysa felsefede mümkün varlıktır. Mümkün varlığın anlamı; insanoglunun Allah'ın dediğini yaparsa sonsuz olan Allah'ın sıfatlarından o kulun da nasibi olur. Çünkü Kur'an'da (Onu yaratıp ruhumdan üfürürsem on secde edin)²³⁸ yani yukarıda vermiş olduğumuz mersiyede, Hz. Hüseyin'in bir kutsal varlık olarak sayılan hak yolunu bilen, o hak ve adalet için şahit olan Allah'ın kudretiyle bu kutsal kuluna şefa'at etme hakkı verilmiştir. Ayrıca Hz. Hüseyin'in Allah'ın yolunu bilmeyenlere hak yolunu göstermek dilek edilmektedir.

Padişah-ı Kerbelasan ya Hüseyin senden meded
Rahmeten li'l-'âleminsen ya Hüseyin senden meded
Hıdırı sen Elyası sen biz isterüz senden meded
Kıl meded da'im bize baħr-i hem bir de Hüseyin (31/ 6)

İslam dininde özellikle Şia mezhebine bağlı olanlarda şefa'at konusu mevcuttur. Irak Türkmen edebiyatında şefa'at ile ilgi konu edilen mersiyeler oldukça

²³⁸ Kur'an-ı Kerim, Al-Hijir surası, 29 ayet.

çok sayıda rastlanır. Bunlardan bir örneğin yukarıda vermekteyiz. Bu mersiye Hz. Hüseyin'den medet istenmektedir.

Padişah-ı Kerbelasan ya Hüseyin senden meded
Raḥmeten li'l-‘âleminsen ya Hüseyin senden meded
Hıdırı sen Elyası sen biz isterüz senden meded
Kıl meded da'im bize baḥr-i hem bir de Hüseyin (31/ 6)

Yukarıda verilen mersiyede, şefaath Taf Savaşında ellerini kaybeden Hz. Abbas'ın yaptığı fedakârlığın karşılığını Allah'tan bulmak için Hz. Fatıma'dan istenmektedir.

'Arşullâh'ın ferşinde güvey olmak isterim
Bu dünya düğününde hınası kan olum ben (39/ 7)

Yukarıda verdiğimiz mersiyede, hakka destekte bulunması için Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Ekber şehit olma umudundadır.

Hazım diyer kırḫa çatan çağımda
Ehlibeyte ş'ir dolan bağımda

İnşallah mahşer günü şağımda

Defterimde büyük 'unvan Hüseyin'di (59/10)

Yukarıda verilen mersiyede, halkın bir unsuru olan Irak Türkmen şairi (yaratıcı) Hz. Hüseyin'i kutsal olarak görerek, sağ tarafında Hz. Hüseyin'in sevenlerinden olduğunu yazılmasını umut edip dua etmektedir. Bölgenin genelinde insanın sağında hayırlı amellerin yazıldı yönüdür. Bunun benzeri halk arasında yaygın olan al yazısında insanoğlunun kaderinin yazıldığı manevi bir yaklaşımdır.

Genel olarak Irak Türkmen edebiyatında, özel olarak mersiyelerde dua oldukça geniş yer kapsamaktadır. Halkın silahı olan dua, mersiyelerin son kısmında yer alır. Kimi zaman ölen kişinin günahlarının silinmesi ve cennetlik olması için dua tabirleri yer almakta, kimi zaman da ölen kişiden şefaath istenmek üzere temenni ve dilek sözleri yer almaktadır.

Din inançta duanın önemli yeri vardır. Kur'an-ı Kerim'de dua; *"Kullarım, sana benden sorarlarsa, şüphesiz ki, ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin dileğini kabul ederim. O halde onlar da benim davetime gelsinler ve bana inansınlar (imanlarında devamlılık göstereyin) ki doğruya erişmiş, saadete kavuşmuş olsunlar."*²³⁹

Şamanlar, baksılar da ayin sırasında yaptığı orijinal hareketleri, dualarla bütünlüyordu. Sözcüleri, bir Kazak-Kırgız baksısının şu şekilde bir duası tespit edilmiştir: "Evvelâ Tanrı sen (işimi) rast getir, (işimi) rast getirirsen ben buradayım; dilediğim dileği yine ver, büsbütün kısırlaşmış kısrağa yavru ver; iyi Tanrı, geniş Tanrı, cömert Tanrı, bey Tanrı! Evvelâ Tanrı gök yaratmış, ondan sonra yer yaratmış. Birinci; ilk önce Tanrıya sığınayım, ikinci Muhammed'e sığınayım. Birine biz kul olduk, birine de ümmet olduk. Üçüncü, Tanrım, dört yara, yüz yirmi dört peygambere sığınayım..."²⁴⁰

Irak Türkmen mersiyelerinde duanın yer aldığı gibi, beddualarda da yer alır. Çünkü genel olarak düzenli olarak şiir festivallerinde ve taziye merasimlerinde çoğunlukla Peygamber ve ehlibeytin haksızca şehadetleri konu edilirken, Onları şehit edenleri lanetlenmektedirler. Duada Allah'tan hayırlı ve merhamet istenirken bedduada yine istek istenmekte, fakat hak yerini bulması için zalimin yapmış olduğu suçun karşılığında lanetlenmesi ve cezasının çekmesi dilek edilmektedir. Irak Türkmen mersiyelerinde beddua unsuru taşıyan örnekleri örnek olarak aşağıda vermekteyiz:

Ama hâk ehlin neden
Bilmem ki etmez kabul
Herâb olaydı keşke
Evi bu şûm dünyanın (2/ 4)

Yukarıda verilmiş olan mersiyede feleğe sitem edilerek evinin yıkılması mecaz olarak dile getirilerek dilekte bulunmaktadır.

²³⁹ Celâl Yıldırım, **Kur'an-ı Kerim Meâl ve Tefsiri**, Tercüman Gazetesi Yay., İstanbul 1982, s. 28. Bakara Suresi, 186. Ayet.

²⁴⁰ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm-Materyaller ve Araştırmalar**, TTK Yay., Ankara 1972, s. 139 ve 142.

Hasan'a verdiler zehiri
Âl-i 'Abâ çekti kehrî
Yaşlandı Muşafâ şehri
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ (3/ 7)

Yukarıdaki mersiye, Hz. Hasan'a zehir vererek şehit eden kişiyi lanetlemektedir.

İmamım Hayder-i Kerrâr adı
Dünyada ad verip her bir cihadı
Mevla'ma gedir etti mel'un Muradi
O gedre tuş olan 'Ali şahımdır (15/ 1)

Yukarıdaki mersiye metninde, Hz. Ali'yi öldüren İbin Mulcem El-Muradi'i lanetlenmektedir.

Yüzüm semadan inmez
Elim du'adan inmez
Ölüm ataşı oğlum
Vallah ölünce sönmez (49/8)

Yukarıdaki mersiye metninde dua edilirken yüzünü gökyüzüne kaldırmış olup avuçlarını açıp yine gökyüzüne çevirmiş olduğunu anlatmaktadır.

İbadetin beyni olarak bilinen ve birçoğu ritüellerde doğrudan olmasa bile dolaylı olarak mersiyelerde satırlar arasında olduğu gibi yer almaktadır. Yaptığımız incelemeye göre Irak Türkmen mersiyelerinde yer alan dualar beddualardan oldukça fazladır. Doğal olarak İslam dininde duanın ibadet kapsamında önemli yeri vardır. Türklerin eski inanç sisteminde gök tanrının olduğu gibi günümüzde Allah'ın varlığına inanılır. Halkın duasının kutsal tanrı tarafından dünyada kabul olunmasa bile tanrıya inanıp dua etiği için ahirette karşılığını alacağına inanılır. Dua ve bedduanın zıddıdır. Ancak genel olarak dua edildiği yerde hakkı batıldan ayırmak amacıyla kimi zaman dua edildiği gibi beddua da edilmektedir. Halkın inancına göre haklı insan ödüllendir, haksız insan ya dünyada ya ahirette cezalanır. Türklerin intikal eden en eski dua, Milattan sonra 328 yılında tespit edilen, Hiung- nu'ların şu kısa

ibaresidir; terkedilmiş bir şehir bulunduğunda, şan-yu “atı üzerinde, havaya iki elini kaldıracak, başını eğdi ve şöyle haykırdı: Ey Gök! Bana onu verdiğin için teşekkür ederim”²⁴¹

5. 2. Irak Türkmen Mersiyelerinin Şekil Yapısı:

Metinler bölümünde yer alan mersiyelerde aruzla yazılan birkaç manzume dışında Türk şiirinin millî ölçüsü sayılan hece vezni kullanılmıştır. Bu bakımdan mersiyelerin şekil yapısı hakkında bazı bilgilerin verilmesinde yarar vardır.

Türk edebiyatı alanında çalışma yapan araştırmacıların halk şiirinde şekil ve tür kavramıyla ilgili bazı problemlerle karşılaşmalarına rağmen günümüzde ortak bir noktada uzlaştıkları izlenmektedir. Halk şiirinde şekil ve tür hakkında pek çok araştırmacı görüşlerini açıklamıştır. Bunların birkaçını altını çizerek verecek olursak:

Fuad Köprülü: “Halk şairlerinin ‘mâni, koşma, türkü, türkmani, varsağı’ vb. gibi nevilerin arasındaki fark kısmen “şekil”lerine ve daha ziyade mahiyet-i musikiyelerine yani “beste”lerine aittir. Bunlardan meselâ ‘türkü’ Türklerin, ‘türkmani’ Türkmenlerin, ‘varsağı’ Varsakların hususî besteleriyle söylenen parçalardır; yoksa ‘edebî şekil’ olarak bütün bunların ‘dörtlük’lerinden yani ‘mâni’ dediğimiz dört mısralık parçaların birbirine eklenmesinden vücûda geldiği pek açıktır ...”²⁴²

Bazıları “Halk edebiyatının tür adları aynı zamanda şekil adı olarak kullanılmamıştır. Halk edebiyatının türleri, nazım şekilleriyle değil, konularıyla veya konuyu ele alışlarıyla (edalarıyla) bir de besteleriyle ayırt edilir.”²⁴³ görüşündedir.

Başka bir görüşe göre “türü ürünlerin içerikleri, yaratılış şartları, üslupları, yaratıldıkları ve çevredeki görevleri belirler”²⁴⁴

Reşit Rahmeti Arat, özel bir ezgiyle okunuşu halk şiirinin başlıca niteliği sayarak, söz ve müziğin halk şiirinin ayrılmaz birer parçası olduğunu belirtir. İsmail

²⁴¹ Jean- Paul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Çev. Aykut Kazancıgil; İşaret Yay.: 68, İstanbul 1994, s. 196.

²⁴² Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, baskı 7, Ankara, Akçağ Yay., 2009, s. 293.

²⁴³ Hikmet İlaydın, **Türk Edebiyatında Nazım**, baskı 5, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll. Şirketi, 1966, s. 77.

²⁴⁴ Pertev Naili Boratav, **Folklor ve Edebiyat.1 1982**, 'y.y.', Adam Yay., 1982, s 156

Habib Sevük de halk şiiri türlerinin yalnız nağmeleri ve makamlarıyla da ayrıldığını söyler.²⁴⁵

Hikmet Dizdaroğlu: şekli “koşuğun dize sayısı, bunların kümelenişi ve uyak düzeni bakımından gösterdiği özelliştir” diye tanımlar, türü ise; “Nitelik bakımından andırırları olan ama alt dallarında çeşitlemeleri görülen yazın ürünüdür.” şeklinde tavsif eder. Daha sonra halk şiiri türlerini şekil yönünden, mâni ve koşma tipi olarak iki kısımda değerlendirmeyi teklif eder.²⁴⁶

Cem Dilçin, “Âşık edebiyatı nazım türleri, genellikle koşma ve semaî biçimi ile yazılır. Bu türler koşma ve semaîlerden konuları bakımından ayrılır” demektedir.²⁴⁷

Umay Günay, “Âşık tarzı şiirler tür yönünden incelendiği zaman anonim halk şiiri türleri gibi büyük ölçüde mâni ve koşma ana türleri ve bu türlerin çeşitli kompozisyonlarına dayalı değişik türlerin yaygın olduğu görülmektedir. Hece vezni ile söylenen mâni (düz mâni, kesik mâni), koşma (düz koşma, yedekli koşma, musammat koşma, ayaklı koşma, zincir bent ayaklı koşma, zincirleme) bu ana tipin değişik tiplerine dayalı varsağı, semaî, destan, âşık tarzı şiirde kullanıla gelen türlerdir” ifadelerini kullanır.²⁴⁸

M. Öcal Oğuz de konuyla ilgili olarak sunduğu bir bildirisinde, halk şiirindeki tür ve şekil meselesini çeşitli yönleriyle değerlendirir. O, halk şiirinde hece sayısına göre “şekil” belirlemenin doğru olmadığını, şeklin kafiye örgüsü ve hacimde aranması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca hece sayısı ile makam arasındaki ilişkiyi, konu ile ezgi arasındaki kuvvetli bağı, tür ve şekil belirlemede dikkat edilmesi gereken hususlar arasında saymaktadır. Türlerin belirlenmesinde ise şiirlerin konularına ve ezgilerine bakılması gerektiğini anlatmaktadır. Öcal Oğuz, halk şiirini “anonim halk şiiri”, “âşık şiiri” ve “tekke şiiri” ayrımı yapmaksızın icra ortamlarındaki benzerlikleri, sözlü geleneğe bağlılıkları ve kimi ürünlerinin ferdî yaratmalar olmaları gibi ortak özelliklerini de dikkate alarak tür ve şekilleri bakımından şöyle sınıflandırmıştır:

²⁴⁵ Hikmet Dizdaroğlu, **Halk Şiirinde Türler**, Ankara, TDK Yay., 1969, s. 47.

²⁴⁶ Hikmet Dizdaroğlu, age., s. 50, M. Öcal Oğuz, v.d., **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, baskı 7., Grafiker Yayınları, Ankara, 2010, s. 254.

²⁴⁷ Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, TDK Yay., 2009, s. 337.

²⁴⁸ Umay Günay, **Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, (Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş baskı 5), Ankara, Akçağ Yay., 2008: 54.

A- Nazım şekilleri:

1- Mânî

2- Koşma

3- Destan

B- Nazım Türleri:

1- “Ezgi” ağırlıklı türler (Türkü, varsağı, semai, koşma vb.)

2- “Konu” ağırlıklı türler (Koçaklama, taşlama, destan, ilahi, güzelleme, devriye, nutuk, şathiye vb.)

3- “Ezgi” ve “Konu” ağırlığı aynı yoğunlukta olan türler (Ninni, ağıt, mânî, varsağı vb.)”²⁴⁹

Özetle Halk şiirinde ‘şekil’ dışarıdan görülebilecek özellikleri “nazım birimi, kafiye şeması, ölçü, şiirin dize bakımından hacmi” içine almaktadır. Manzumeler bu özellikleri yönünden değerlendirildiğinde karşılaşılan sonuçlar kurallarla belirlenebilecek özellikler ise bu özellikler ‘şekil’ başlığı altında toplanır. Şiirlerde konu ve ezgileri yönünden yapılacak ayrımın ‘nazım türleri’ni karşılamaktadır.

5.2.1.Vezin:

Halk şiirinde vezin kelimesinin karşılığı olan ölçüdür. Halk şiirinde ölçü, parmak hesabı denilen hece ölçüsüdür. Hece ölçüsünde, mısralardaki hece sayısının birbirinin eşitliğine dayanması esastır. İlk dörtlüğün mısraları kaç hecel olursa, ondan sonra gelen dörtlüklerdeki mısraların hece sayıları da ona uymak zorundadır.²⁵⁰

Mersiyelerde millî veznimiz olan heceyi kullanan halk şairleri, nazım birimi olarak da hem Türklerin en eski nazım birimi olan dörtlüğü hem de beşlik kullanmışlardır. Çalışmamızda yer alan mersiyeler, ölçü olarak 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14’li hece kalplarıyla yazılmıştır. Durak konusunda genellikle mersiyelere baktığımızda durakların kararsız olduğu, yani aynı şiirde farklı durguların kullanıldığı görülmektedir:

Dünya oldu mene dar (4+3)

Bilmedim bugünler var (3+4)

²⁴⁹ M. Öcal Oğuz, vd., age., s. 236.

²⁵⁰ Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, TDK Yay., 2009, s. 39.

Gözlerim yola baħar (3+4)
Yetiş mene kolluy sar (4+3) (29/2)

Sağ solu da gezerdi (4+3)
Her aşımı ögerdi (4+3)
Derdime dermen için (3+4)
Hara desem giderdi (4+3) (29/8)

Heceyle yazılan mersiyeler hep yerli Irak Türkmen Türkçesi ile yazılmış, ancak zaman zaman mısralarda kalıbı uydurmak için Türkiye Türkçesi'nde var olan kelimeler ve çekim ekleriyle yapım eklerinin kullanılması da göze çarpmaktadır.

Şi'alar ƙan ağılıyor bu gece ƙan gecesi
Zeyneb'in ƙardařları haƙƙa ƙurban gecesi (60/1)

Hem oğludı hem kardaş Akber imama
Hem cemalı benziyor bedirü't-temama
At üstüne ƙan içinde geldi ħiyame
Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir ƙanlı cenaze (28/2)

Bugün kimin ƙurban verdi Ƙasım'ı Remle
Ƙan ağlaya düştü Rebab hicran eleme
Vur sine-zen vur zinciri Ĥüseyin'im söyle
Bu baş kimin mızrağ üste ĝerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Ĥüseyin dediler (33/9)

Şabret bacı hele bağrın dağlama
Kerbela'da çok ağlarsın ağlama
Yedi ƙardař ƙeresini bağlarsın
Şimdiden ƙere hele başa bağlama (44/2)

Ƙanlı ‘uryan na’şına
Bakayım yoħsa başına
Haber ver Ƙardaşına
Giderem Şam’a esir (63/2)

Gözlerim coş a coş a
Ayrılık geldi baş a
Aşğ er’i al ağış a
Giderem Şam’a esir (63/6)

5.2.2.Kafiye:

Başka birçok unsurun yanında, kafiye bir nazmın en önemli şartlarından biri sayılmaktadır. Şiirde ahengi ve anlam zenginliğini sağlamak için, mısraların başında, ortasında veya sonunda belli seslerle oluşturulan ses benzerliğine kafiye yani halk şiirindeki karşılığı ile uyak denir. Halk şiirinde uyak terimiyle de adlandırılan kafiye konusunda, divan şiirinde olduğu gibi kuralcı bir tutum yoktur. Halk şairleri en eski dönemlerden beri uyakta, hafif bir ses benzerliğiyle yetinmişlerdir. Türk milli şiirlerinde kafiye, yazılıştaki benzeyişe göre değil, kulağın duyduğu ses benzeyişlerine göre oluşturur.²⁵¹ Kulakta hoş bir uyum bırakan her ses benzerliği halk şairine göre bir uyaktır. Halk şairi, uyak oluştururken kelimelerin türlerini dikkate almaz, yapıları ve yazılışları farklı olsa bile kullanır.²⁵²

Mersiyelerin uyak yönünden incelediğimizde, dörtlük birimiyle yazdığı şiirlerinde kafiye örgüsü, en çok “aaxa” şeklindedir:

Yadlaram güzel boyun (a)
Kim gelinse sene doyan (a)
Hasret Ƙaldı yüreğimde (x)
Görmedim balam toyun (a)

²⁵¹ Ahmet Talât Onay, *Türk Halk Şiirinin Şekil ve Nev’i*, Haz.: Cemal Kurnaz, baskı 1, Ankara, Akçağ Yay., 1996, s. 21.

²⁵² Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 73.

Havarım göğü alıp (a)
Görenler mene dalıp (a)
Nazdar balam gedeni (x)
İçerim ataş alıp (a) (29/3-4)

Bazı mersiyelerde kafiye şeması nakaratıyla “aaaaxx” şöyle kullanılmıştır:

Burda kıyamet kopar halım olu der-be-der (a)
Şimr’in hançer çeker burda nehrim zebh eder (a)
‘İyâllarım sebaya bu yazılmış bir kadar (a)
Burda başım kesilir Şam’a armağan gider (a)
Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah (x)
Gözlerimde Kerbela ka’be’nin resmine bah (x)

Burda cennet kuşları hem melekler toplanı (a)
Ziyaretim oğurlar dört etrafım dolanı (a)
Taşına kalan körpeme ‘Alkem yolu bağlanı (a)
Burda ağlar halım peygamberler sultanı (a)
Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah (x)
Gözlerimde Kerbela ka’be’nin resmine bah (x)

Kimi şiirlerde ise “aaabxxd” şu şekilde yedi mısra olmuştur:

Bir daha görüm özün (a)
Dünyadan yumdu gözün (a)
‘Ali’ye dedi sözün (a)
O Hatem-i Enbiya (b)

Zehra’ydан yaş tutarığ (x)
Her yıl ‘aza kıurarığ (x)
Bugün vefat günüdü (d)

Tüm cihanı dağladı (a)
Enbiyalar ağladı (a)
‘Ali gözün bağladı (a)
Hebibi Muştafâ’nın (b)

Zehra ’ydan yaş tutarığ (x)
Her yıl ’aza kırarığ (x)
Bugün vefat günüdü (d) (16/1-2)

Beşli olan şiirlerinde “aaaxx, bbbxx, ..” kafiye örgüsü kullanılmıştır:

Bu baş kimin enbiyalar Cibril’den sordu (a)
Kerbela’nın vakı’asın Allah’da gördü (a)
Hüseyin için İsrâ Mi’raç cennet yas kırdı (a)
Yusuf ağlar ’İsa ağlar başa baharken (x)
Ka’be ağlar Zehra ağlar Zeyneb ağlarken (x)

Ka’be’den bir feryad çıktı ‘arşa olaştı (a)
Şems u kamer cümle kevneyn vaz’ı bulaştı (a)
Âdem Hava etrafında ruhu dolaştı (a)
Yusuf ağlar ’İsa ağlar başa baharken (x)
Ka’be ağlar Zehra ağlar Zeyneb ağlarken (x) (12/1-2)

Kimi mersiyelerinin dörtlüklerdeki kafiye örgüleri ise normal, düz koşmanın kafiye düzeninde olduğu gibi ilk üç mısra kendi aralarında, son mısra birinci dörtlüğün son mısraı ile kafiyeli olan “cbcb, dddb, ...” şeklindedir:

Uçun yiğitler uçun uçmağ size yakışır (c)
Yerde değil ikâmet-gâhınız asmandadır (b)
Güneş her gün her şabah sizinle selamlaşır (c)
O yüzden ruhlarınız her zaman meydandadır (b)

Uçun yiğitler uçun asman sizin mülkünüz (c)

En güzel yıldızlarla dopdoludur terkiniz (c)

Pakize kanınızla yazılmış bu türkünüz (c)

Bu türkünün yankısı yıllar yılı candadır (b) (1/1-2)

Bazı şiirler de divan edebiyatının nazım birimi sayılan ve iki mısradan oluşan beytin “bb (ab), cb, db, eb,...” kafiye şemasına uygun yazılmıştır:

Ey amca ruhsat ver ‘azmi meydan olum ben (b)

Ekber gibi uğrunda sana kurban olum ben (b)

Bu gem kışsa içinde babamın vaşiyeti var (a)

Tehkik edeyim meydanda kana galat olum ben (b)

Zehra gibi annemi yasa çekim izin ver (c)

Babamın cigerine kanlı nişan olum ben (b)

Göstereyim şavletimi bu leşkeri ‘udvane (d)

Tenge salım kendimi sana aman olum ben (b) (39/1-4)

Mersiyelerde uyak çeşitlerinin hemen hepsini kullanılmıştır. Metin bölümünde yer alan mersiyelerin en çok, tek ses benzeşmesinden oluşan yarım kafiye ve iki ses benzeşmesiyle yapılan tam kafiye çeşitlerini görülür. Uyak dışında, redifler ve özellikle de icra edilmesinden dolayı mersiyelerde nakaratın özel bir yere sahiptir. Şiirlerinin birkaçını dışında kalanları nakaratlı mersiyelerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN İCRA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

3.1. Irak Türkmen Mersiyelerinin İcra Zamanı:

Bütün milletlerin kültürüne ait kutsallık kazanmış ölen şahısların vefat etmeleri ve şehit edilme anma gününe has merasimler düzenlemektedir. Bu milletlerden biri Irak Türkmenleridir. Bu merasimlerde edebi ürünlerde yer alır. Bu kültür ürünlerinin arasında en çok halk arasında düzenli olarak icra edilen ve etrafında oldukça fazla halkbilimi unsurları taşıyan şüphesiz mersiyelerdir. Bu mersiyeler Irak Türkmen halkı tarafından kendine has merasim çerçevesi içinde gelenek ve göreneğe bağlı olan belli zamanlarda toplu halk tarafından İslamiyet'in doğuşundan günümüze kadar kesintisiz düzenli şekilde icra edilmektedir.

Konumuz olan zaman iki durumu vardır:

Birincisi dönen durumudur: Bu zaman dakika içinde tükenen lahzalar, gün içinde tükenen saatler, hafta ve ay içinde tükenen günler. Yıl içinde tükenen aylardır.

İkincisi uzanan durumudur: Tükenen geçmiş, geçmişten gele yaşamış olduğumuz şimdiki zaman ve yaşamış olduğumuz zaman diliminden geçerek geleceğe geçmek.

Bu iki durum bazen birbiriyle iç içe girer. Bu da geçmişte olan bir olayın yaşadığımız zamanda o olay bir hatıraya dönüşerek özel bir merasim içinde o olayı canlandırırız. Bu da gerçekleşmez eğer zaman dönüşümü gerçekleşmese. Zaman dilimi içinde süreç süreç bu olayların canlandırması insanın içinde bu olayın gelecekte de gerçekleşeceğini hissederek bu merasimlere ister istemez hazırlık yaparız. Bu merasimlerden biri de toplumun en çok kutsallık kazanmış ve değer verdiği şahsiyetlerinin ister zulüm süz ister zulüm ile şehit ve vefat edilenlerin anıma törenlerini düzenleyerek nesilden nesile kahramanlıklarını, faziletlerini, ayrılma acısını ve zulme uğradıklarını aktarmak ve inançlarına göre sevap kazanmaktır.

Irak Türkmenlerinin en çok kutsallık kazanmış olanların vefat ve şehit edilmiş şahsiyetlerin anma günlerinde mersiyelerin icra zamanlarını Sadık Cafer şu şekilde vermiştir:

1. *“Safer ayının yirmi sekizinci günü: Resul Allah Muhammet b. Abdullah 11 hicri yılında vefatı.*
2. *Ramazan ayının yirmi birinci günü: küfe şehrinde 36 hicri yılında Abdul Rahman b. Mulcem tarafından şehit edilen Ali b. Ebu Talib.*
3. *Cemedin El Evvel ayının ortası: Hz. Fatıma, Medine Münevvere’de babasının vefatından 57 sonra vefat etmiştir.*
4. *Safer ayının yedinci günü: Hz. Hasan’ın Medine Münevvere’de 50 hicri yılında Muaviye b. Ebu Talib isteği üzere eşi Cude b. El-Eşes tarafından zehir verilerek şehit olmuştur.*
5. *Muharrem ayının onuncu günü: Hz. Hüseyin’in Kerbela’da 61 Hicri yılında Taf Savaşında şehit olmuştur.*
6. *Muharrem ayının yirmi beşinci günü: Amevi Halifesi El-Velit b. Abdul Melik b. Mervan tarafından 94 Hicri yılında Medine Münevvere’de zehir vererek Ali b. El- Hüseyin El-Secat şehit edilmiştir.*
7. *Zül Hice ayının yedinci günü: Medine Münevvere’de 124 hicri yılında Amevi Halifesi Hişam b. Abdul Melik b. Mervan tarafından zehir vererek Mohammed b. Ali El-Bakir şehit edilmiştir.*
8. *Şevval ayının yirmi beşinci günü: Medine Münevvere’de 148 Hicri yılında El-Abbasi Halifesi Abu Cafer Almansur El- Devaniki tarafından zehir vererek Cafer b. Mohammed El-Sadık şehit edilmiştir.*
9. *Recep Ayının yirmi beşinci günü: Bağdat hapishanelerinde 183 Hicri yılında El-Abbasi Halifesi Harun tarafından zehir vererek Musa b. Cafer’l- Kazım şehit edilmiştir.*
10. *Safer ayının on yedinci günü: El-Abbas’i Halifesi Abdullah El-Memun tarafından 203 H. yılında Tus- İran’da zehir vererek Ali b. Musa El-Riza şehit edilmiştir.*

11. Zül K'ide ayının son günü: el-Abbasi Halifesi M'utasım tarafından zehir vererek 220 yılında Bağdat şehrinde Mohammed b. Ali el- Cevat şehit edilmiştir.
12. Recep ayının üçüncü günü: el-Abbasi Halifesi el-Mutez tarafından zehir vererek 254 yılında Samera- Irak'ta Ali b. Mohammed el-Hadi şehit edilmiştir.
13. Rabi el evvel ayının sekizinci günü: El-Abbasi Halifesi El-Mutemed tarafından zehir vererek 260 yılında Samera- Irak'ta Hasan b. Ali el-Askeri şehit edilmiştir.”²⁵³

Ayrıca, bazen peygamberin karabet gelenlerin vefat ve şehit olanların yıllık anma günlerinde mersiyeler söylenir. Bunlardan olanlar; Peygamberin amcası Hamza b. Abdul Mutalib, Hz. Ali'nin Babası Abdul Mutalib, Eşi ve Hz. Abbas'ın annesi Fatıma Bint Ased, Hz. Peygamberin amcası oğlu Cafer b. Ebu Talib, Büyük Hadice Hanım, Peygamberin Babası ve annesi, Abdullah b. Abdul Mutalib, Âmine Bint Vaheb, Peygamberin dedeleri; Abdul Mutalib ve Haşim, Peygamberin evlatları; İbrahim, el-Kasım ve el-Tahir. Dolayısıyla Kerbela'da şehit olan şahsilerin; kadınlar ve çocukların işkence vererek Kerbela'dan Şam'a ve Şam'dan Medine-i Münevvere'ye esir olarak götürmeleri ve şehadet günlerinde. Bunlardan ziyade din adamlarının vefat ve şehadet günlerinde son dönemlerde taziye merasimleri düzenlenmeye başlatılmıştır. Genel olarak Muharrem ayının üçüncü gününde, Hz. Hüseyin'in ashaplarının ne kadar vefalı olduklarını ve canlarını din uğruna feda ettikleri dile getirilir ve ardından mersiyeler söylenir. Muharrem ayının dördüncü günü Hür b. Yezid El-Riyahi'nin Yezid'in ordusunda komutanken nasıl düşman askerinden ayrılıp Hz. Hüseyin askerleriyle kol kola omuz omuza savaşıp şehit olduğunu ve şehadetinde Hz. Hüseyin savaş sahasında cesedi üzerine durur ve bu sözü der: “*Sen hem dünyada hem de ahirette adın gibi hürsün*”, çünkü kendi iradesiyle on bin kişiden fazla orduda komutanken, yetmiş iki kişiden oluşan askerlerine katılmış. Bir an savaş sahasının ortasında durur ve o an hakkı batıldan ayırarak dünyasını ahireti için satmış Hz. Hüseyin'in tarafına geçmiş ve şehit

²⁵³ Sadık Cafer, **On İki İmama Bağlı Şialarda Din Merasimlerinin Stratejisi**, Ciko Yay. Beyrut-Lübnan 2016, s. 97-98.

olmuştur. Muharrem'in beşinci gününde Hz. Hüseyin'in elçisi Müslim b. Akil b. Ebu Talib'in ve Küfe şehrinde onu evinde saklayan Hani b. İrva'nın hikâyeleri anlatıp mersiyeler söylenir. Muharrem'in altıncı günü; Kerbela'da Taf Savaşında şehit olan Habib b. Mudahir el-Esedî, yedinci günü Hz. Hüseyin'in kardeşi Abbas'ın hakkında Kerbela'da Alkemi Irmağından su getirirken iki kollarını kaybettikten sonra şehadet hikâyesi anlatılıp mersiyeler okunur. Muharrem'in sekizinci günü; Hz. Hasan'ın oğlu Kasım, muharrem ayının dokuzuncu günü; Hz. Hüseyin'in oğlu Ali El-Ekber, aynı ayın onuncu günün gecesi; diğer oğlu Abdullah El-Radi, Muharrem'in onuncu günü Irak Türkmenleri Hz. Hüseyin'in şehadet hikâyesi canlı ve tam olarak anlatılır ve ardından kendisi konu edilen mersiyeler icra edilir. Ancak diğer günlerde çok acılı ve kederli hikâye olduğu için tam olarak anlatılmaz. *"Muharrem'in on birinci gecesi Hz. Hüseyin'in şehadetinden sonra özellikle kardeşi Zeynep ve kadınlarının Kerbela'da, Kerbel'dan Şam'a esir olarak sürgün edilirken ve Şam'dan Medine'ye macera hikâyesi anlatılır ardından mersiyeler söylenir sine-zenler yapılır. Hz. Hüseyin hakkında mersiye Şam'da el-Emevi Camisinde Yezid'in huzurunda oğlu Ali Zeyn-ul Abidin ilk taziye düzenleyerek mersiye söylemiş, ardından Hz. Ali'nin kızı Zeynep sonra şehadetinin kırkında Cabir b. Abdullah El-Ansari taziye kurmuştur. Bugün de ayrıca Hz. Ali'nin, Hz. Fatıma vefat ettikten sonra evlendiği Fatıma El-Kilabiye Um-ul Benin adıyla bilinen Taf Savaşında dört evladını kaybetti Abbas, Abdullah, Osman ve Cafer'in hikâyesi anlatılır mersiyeler söylenir. Birkaç gün sonra Müslim b. Akil'in iki oğlunun Taf Savaşından kaçarak ardından yakalanarak başları kesilerek bir acılı hikâye daha anlatılarak"*²⁵⁴ Bu şahsiyetlerin hakkında şehadetlerinden itibaren günümüze kadar her yıl düzenli olarak faziletlerini, kederlerini ve yazarının hüznünü dileyicilere manzum edilen sözlerle mersiyehan tarafından anlatan kahırlı bir tavır ile mersiyeler icra edilir. Ancak diğer din adamları, padişahla, aile fertleri hakkında mersiyeler toplum tarafından değil bir veya birkaç fert insanları tarafından kesintili olarak icra edilir.

Mersiyelerin icra zamanı aslında kaybedilen şahısların hakkında hüznü tavır ile mersiyehan tarafından şehit edilen veya vefat edilen şahsın ayrılık ve kayıp hüznünü, kederini, faziletleri, hakkında metinlerde son bölümü dua olan şiirler halinde üretilir

²⁵⁴ Sadık Cafer, *age.*, s. 100.

daha sonra belli bir makam ile güzel ve hüznü ağır tavrıyla dile getiren şiirleri bir veya iki mersiyahan tarafından icra edilen ve birden fazla kişi tarafından dinlenen vakit ve süreçtir.

3.2. Irak Türkmen Mersiyelerinin İcra Yerleri:

Halk kültürü gelenek içerisinde kuşaktan kuşağa şartlar değişerek yöntem ve metotlarda değişir. “Sözlü gelenek içerisinde kendine yer bulan edebiyat ürünlerinin bağlamları, yaratıcıları, dinleyicileri ve işlevleri bakımından dinamik bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dinamik bir yapıya sahip olan bu yaratmalarda gözlemlenen en belirgin özellik, bu ürünlerin yaratıldıkları toplumda meydana gelen sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel değişmelere paralel olarak, bazı özelliklerinin kısmen veya büyük oranda değişebilir nitelikte olmasıdır.”²⁵⁵ Konumuz mersiyelerin icra mekânı olmakla geçmişten günümüze ve belki gelecekte mersiyelerin icra mekânları değişmiş zamanla değişecektir. İslamiyet’in doğuşundan önce ölüyü defin etikleri zaman mezarlıklarda kadınlar tarafından çığlıklar atılarak ağıtlar söylenirmiş ve evlerde kadınlar tarafından taziyeler kurulup ağıtlar söylenirmiştir.

Mersiyeler dünyanın dört köşesinde icra edilmektedir. Ancak çoğunlukla başta Irak, İran, Azerbaycan, Türkiye, Lübnan, Suudi Arabistan, vd. ülkelerde icra edilmektedir.

İran’da “Büveyhiler dönemine kadar götürülen taziye gösterileri önceleri umumi yolların kesiştiği mahallerde, çarşılarında ve geniş meydanlarda yapılırken daha sonra birçoğu geçici olarak kurulan, muharrem mateminin ardından safer ayındaki toplantıların da gerçekleştirilmesini takiben sökülüp kaldırılan, hüseyniyye veya “tekye” adı verilen özel mekânlarda icra edilmeye başlanmıştır. Bunların bir kısmı devlet tarafından, çoğu halkın yardımıyla inşa edilmiştir. Taziye için devletin yaptırdığı en meşhur bina, Kaçar hükümdarı Nasırüddin Şah tarafından Tekye-i

²⁵⁵ Selami Fedakâr, “Özbek Sözlü Destan Geleneğinde Değişim ve Tür Sorunu”, **Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul 2005, s. 216-228.

Devlet adıla 1870'lerde Tahran'da inşa edilmiştir.”²⁵⁶ Daha sonra “İran sahasında muharrem törenleri ve mersiye okunması tekkelerde veya Hüseyniyye adıyla anılan özel yerlerde icra edilmektedir. Bunun dışında her türlü dinî toplantı sırasında vâiz veya mersiyehan tarafından mersiye okunması, bu sırada katılanlarca sine dövülerek ağlanması da yaygın bir gelenektir. Evliya Çelebi 10 Muharrem'de Tebriz ve civarında yapılan matem törenlerinden, bu törenlerde okunan mersiye ve maktel-i Hüseyin'lerden söz etmektedir. Bu törenlerin küçük çapta benzerleri İstanbul'da İranlılar'ın oturduğu Vâlîde, Vezir ve Yıldız hanlarıyla Karacaahmet civarındaki Seyitahmetderesi'nde gerçekleştirilirdi. Halılar, şallar, pençeli bayraklarla donatılan bu mekânlarda desteler tertip edilir, devrin tanınmış mersiyehanları tarafından mersiyeler okunurdu. Destenin ortasında yer alan mersiyehanların daha çok Kâzım Paşa'nın, “Düştü Hüseyin atından sahrâ-yı Kerbela'ya/ Cibrîl var haber ver sultân-ı enbiyâya” nakaratlı mersiyesini okurlardı. II. Abdülhamid devrinde (1876-1909) sınırlama getirilen bu törenlerin hanlarda yapılanları zamanımızda ortadan kalkmışsa da Seyitahmetderesi'nde İranlılar mescidindeki uygulama halen sürdürülmektedir.”²⁵⁷ Saha çalışmamızda mersiyelerin icra edildiği yerler günümüzde İran ülkesinde oldukça fazladır. Başta Meşhed şehrinde bulunan İmam Ali Rıza mezarlığında, Kum şehrinde: Fatıma Masuma mezarlığında, Kum şehrinde: Cemkaran mescidi, Şiraz ilinde: Seyid Şah Çırağ türbesinde, Rey İlinde: Seyit Abdul Azim Türbesinde ve ülkenin cami, tekke, hüseyniyyelerinde, şiir festivallerinde ve muharrem ayının onuncu gününde sokaklarda düzenli olarak Farsça ve Azerbaycan Türkçesiyle genel olarak Hz. Peygamberin, Hz. Fatıma'nın ve on iki imamın vefatı ve şehadetlerini anmak münasebetiyle mersiyeler icra edilir.

Irak'ta; Buyehiler'in hükümet kurduklarından önce mersiyelerin icra edildiği özel yeri olmadığını, ancak (334 h.) tarihinden itibaren kadınların muharrem ayında ayakkabı ve terlik giyinmeden ağlayarak başlarına, yüzlerine ve göğüslerini döverek mersiyeler söyleye söyleye sokakları dolaşarak matemler düzenlemişlerdir.²⁵⁸ Günümüzde Irak Türkmen halkının özellikle Şia olan bölgelerde zaman zaman gelişerek yoğun bir şekilde Salaheddin İline bağlı Tuzhurmatı ilçesinde yoğun halk

²⁵⁶ Mustafa Öz, “Taziye”, TDV. İslâm Ansiklopedisi, C. 40, s. 203- 204.

²⁵⁷ TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 29, s. 221.

²⁵⁸ Fazıl Alsafar, Fıkıh El-Şaeir El-Diniye, C.1, Lübnan 2013, s. 39.

topluluğu toplanarak genel olarak siyah giyimler giyinerek kimi zaman cami, hüseyiniyye, evlerde ve tekkelerde kocaman halkalar şeklinde dizilerek hüzünlü bir ritim ile mersiyeler okunurken dinleyiciler; ağlar, kimi göğsüne elle sine-zen döver, kimi de zincir-zen zincirle sırtına dağlamalar ritimli bir şekilde vurur. Irak'ın Salaheddin iline bağlı Tuzhurmatı ilçesinde mersiyelerin en yoğun icra edildiği mekânları: Resul-i Azam Cami ve Hüseyiniyyesi Dede Ğayib Tekkesi, Büyük İmam Ali Camisi, Küçük İmama Ali Camisi, İmam Hüseyin Hüseyiniyyesi, Seyit Hüseyin Tekkesi, Seyidü's-Şüheda Hüseyiniyyesi, Esedullah Hüseyiniyyesi ve İmam Mehdi Hüseyiniyyesinde canlı olarak mersiye geleneğini sürdürülmektedir. Salahiddin iline bağlı Emirli ilçesinde, Bıravçılı köyü genel olarak bu köyün halkı Bayat ve Kehye Türkmen aşiretten oluşan, Karanaz köyünde, Çardağlı bayat köyünde ve Şahseven köyünde İmam Mehdi Hüseyiniyyesinde mersiyeler icra edilmektedir.

Kerkük İline Bağlı ve geçmişten günümüze kadar mersiye söyleme geleneğini en düzgün şekilde hurafeler içermeyen nesilden nesle aktaran Dakuk ilçesi halkıdır. Bu ilçeden rivayetlere göre Hz. Hüseyin'in oğlu Hz. Ali Zeynü'l Abidin'in uğramış olduğu ve namaz kıldığı yerde bir makam camisi İmamın adına yapılmıştır. Bu makamda düzenli olarak hem imamın doğumunda hem şehadet edildiği günü o yere yakın olanlar Kerkük, Tazehurmatı, Tuzhurmatı, Emirli, Bıravçılı, Karanaz, Çardağlı, Şehseven, Bağdat, Şehraban, Kareteppe vd. yerlerden halk toplanıp doğum gününde mevlit kutlaması, şehadet gününde evlerin ve camilerin teraslarına siyah bayraklar asarak renkli elbiseler giymeyerek kimi başına siyah şal bağlayarak namazlarını kıldıktan sonra dualar okunur, hayatını ve şehadet edilme hikâyesini anlatılır ve son olarak hakkında mersiyeler söylenerek taziye merasimleri düzenlenir. Ancak ilçede sadece imamın vefatı günü değil her yıl düzenli olarak bu bölgede yerleştikleri tarihlerden beri mersiyeler icra edilmektedir. Bu ilçede diğer mersiye icra edildiği yerler: İlhanlılar Tekkesi, Baba Hatip Tekkesi, Aşağı Tekkesi, Dede Cafer Tekkesi, Kırıklar Tekkesi, Dede Sabır Tekkesi, İmam Hasan Tekkesi, Dakuk Hüseyiniyyesi, Şeyhler Hüseyiniyyesi, Sahib-ul Zaman Hüseyiniyyesi, Asahab-i Kisa Hüseyiniyyesi, İmam Zeynü'l Abidin Hüseyiniyyesi, İmam Hava Mezarı ve Sekelan Hüseyiniyyesinde yetmişli yıllardan önce Tekkelerde yetmişli yıllardan sonra hem

tekkelerde hem de hüseyniyyelerde ve bazen sokaklarda dolaşarak taziye merasimleri geçmişten günümüze kadar bu gelenekler devam etmektedir.

Kerkük'ün Tisin ve Vahid Haziran ilçesinde, Hüseyniyyet'üz-Zehra, Kasaphane semtinde İmam Ali Hüseyniyyesi, Atlas caddesinde Şeyh Hazel Timimi Hüseyniyyesi. Tazehurmatı ilçesinde dört cami ve hüseyniyye bulunmaktadır. Bu şehirde ayrıca Domiz, Kadisy ve Nasır semtlerinde mersiyeler icra edilmektedir.

Diyale iline bağlı Kareteppe İlçesinde; İmam Ali Hüseyniyyesi. Diyale iline bağlı Hanakin İlçesinde: Büyük Hanekin Hüseyniyyesi, Mezra kasabasında Ehl-i Beyt Hüseyniyyesi, Tefrika köyünde: Zehra Hüseyniyyesi, Yusuf bey kasabasında: Resul Azam Hüseyniyyesi, Bihari Hüseyniyyesi, Mihas köyünde Abel Fazl Hüseyniyyesi, Alimrad kasabasında: İmam Mehdi Hüseyniyyesi. Bu ile bağlı Şehraban ve Kare Ulus Türkmenlerinden oluşan Mendili ilçesinde mersiyeler icra edilmektedir.

Musul'un Tellefar İlçesi başta olmak üzere: Kube Hüseyniyyesi, Kadu Hüseyniyyesi, Saad Bin Akil Hüseyniyyesi, Cevad Hüseyniyyesi, Muhelebiye kasabasında Ahmed El-Rifai mezarlığı, Tezharab ve Selamiye ilçelerinde mersiyeler icra edilmektedir.

Necef şehrinde Ali b. Ebu Talib'in mezarında Türkmenlerin yanı sıra Araplar, Farslar, Hintler, Pakistanlılar vd. ırktan olan halklar mersiye merasimlerine katılır.

Kerbela'da Hz. Hüseyin'in ve Abbas'ın mezarlıklarında mersiyeler icra edilir.

Bağdat'ta Musa El-Kazım'ın ve Mohammed El-Cevad'ın mezarlıklarında mersiyeler icra edilir.

Sammera şehrinde Ali b. Mohammed el-Hadi'nin ve Hasan b. Ali El-Askeri'nin mezarlıklarında mersiyeler icra edilir.

Türkiye'de ise *“Başta İstanbul Halkalı'da olmak üzere toplanan Caferiler taziye merasimi yapmakta ve zincirlerle sırtlarına vurmaktadır. İstanbul Karacaahmet'te Sayit Ahmet Deresi'inde toplanan halk ise mevlid-i şerif okuyup mersiyeler söylemektedirler. Çalışmamız süresince İstanbul'daki tasavvuf çevrelerindeki muharrem ayına özgü gelenekler dikkatimizi çekmiştir. Ancak*

İstanbul'da en köklü merasimler şüphesiz Sümbülefendi Camii'nde yapılmaktadır. Başta Cerrahiye mensupları olmak üzere Kadiri, Rifai ve Alevi Bektaşî tariklerine mensupların katıldığı mersinde öğle namazına müteakip Süleyman Çelebi'nin mevlid-i şerifi okunmakta, ardından süt ve kâğıt helva dağıtılmaktadır. Gözetilerek besteli muharrem ilahileri koro halinde tüm cemaatin katılımıyla okunmaktadır. Kürsüde bulunan mersiyehan ise mersiye güftesini makamı bir şekilde ancak usulsüz olarak kaside tarzında okunmaktadır. Bu icrada mersiyenin kendine has tavrı gereği hüznü bir okunuş Tarzı gözlenmektedir.”²⁵⁹

Hüseyin Sebilci: 1894 Yılında İstanbul'da Çarşamba Semtinde Sultan Selim Mahallesindeki Çukurnostan'da dünyaya gelmiştir. Annesi Âmine Hanım babası ise İhsan Bey'dir. Kasımpaşa'daki Uşaki Dergâhı Şeyhi Sadettin Efendi'nin Torundur²⁶⁰. Küçük yaşta kardeşi mazhar efendi ile birlikte muharrem aylarında Hz. Hüseyin'in ruhu için su dağıtırlardı. Omuzlarında bir kırba, ellerinde içi ayetlerle süslü bir tasla sokak sokak dolaşıp mersiye okuyup su dağıtırlardı.²⁶¹ Sebilci lakabını ise buradan aldığı söylenmekte ancak bizzat hafız Kemal'in verdiği bu lakaptan sonra İstanbul'da sebilci Hüseyin diye anılmıştır. Soyadı kanunundan sonra ise yine mersiye okuduğu için olsa gerek 'okurlar' soyadını almıştır. Annesi Âmine Hanım saray mevlidhanı idi babası ise tekkelerde ilahîcilk ve zâkirlik yapardı.²⁶²

“Bahariye mevlebihanesi kudümzenbaşısı Şevki Bey'den. Amcası İzzet Efendi'den ve Kasımpaşa'da zakirbaşı Şeyh Cemal efendi'ni dini musiki, Selanikli Ahmet Bey'den de din dışı musiki eğitimi alan sebilci, 1925'de tekkelerin kapatılmasından sonra hanendelik yapmaya başladı. Çeşitli gazinolarda fasıl hanendeliği yapmış gazel ve mersiye okumuştur. Fasıl hanendeliğini 1950 yılına kadar devam ettirmiş, bu tarihten sonra ise zakirlik ve mevlidhanlıkla hayatını devam ettirmişlerdir.”²⁶³ Türkiye'de ayrıca Iğdır ilinde icra edilmektedir. Irak Türkmenlerindeyse mersiyeler dini bir ritüele dönüşen ve mersiye söyleyenler para

²⁵⁹ Mehmet Yalçın Yılmaz, **Türk Din Musikisinde Mersiyeler ve Mersiyehanlar**, Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi. İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, yayınlanmamış YLT, İstanbul 2006, s. 53.

²⁶⁰ Ahmet Gül, **Hüseyin Sebilci'nin Hayatı ve Dini Besteleri**, (Müsebe Yayınlanmamış YLT) İstanbul, 1999, s. 17.

²⁶¹ Ahmet Gül, **age.**, s. 17.

²⁶² Mehmet Yalçın Yılmaz, **age.**, s. 54.

²⁶³ Mehmet Yalçın Yılmaz, **age.**, s. 54.

karşılığı değil sevap kazanmak için bu geleneği sürdürmektedirler. Yukarıda Türkiye’de nadirde olsa gazinolarda icra edilen bu mersiye Irak Türkmenlerinde asla buna rastlanmaz.

İstanbul’da bulunan Sümbül Efendi Camii’nde yılı 10 Muharrem töreninde yaptığımız bir kayıt çalışmamızın ekinde yer almaktadır. Bu kayıta da görüleceği gibi kendine has okuyuş şekliyle mersiyehan hafız Celal Yılmaz’ın icrası son derece önemlidir. Merasime katılanlarda derin bir teessür ve hüznü yaratan Celal Yılmaz’ın okuyuşu esnasında halk arasında galeyana gelenler ve ağlayanlar olmaktadır. Aynı gün ikindi namazına müteakip Zeytinburunu Seyyid Nizam Camii’nde benzer bir tören yapılmakta; mevlid-i şerif bahirlerinin arasında mersiyeler okunmaktadır. Yine burada da mersiyehan Celal Yılmaz hüznü nağmelerle süslediği mersiye güftelerini okuyarak Kerbela olayının hatırlanmasını sağlamaktadır.

İstanbul’da son dönemde Halkalı semtinde Zeynebiye Camisinde ve sokaklarında, Bahçeşehir’de İmam Rıza Hüseyniye ve Camisi, Zeyneb El-Kubra Hüseyniye ve Camisi, Ali Ekber Hüseyniye, ayrıca Iğdır ilinde ve Ankara’da canlı olarak icra edilmektedir. Dolayısıyla TV, radyolarda ve konservatuarlarda icra edilirken internette soyut olarak icra edilmektedir.

Türkiye’de, Irak’ta, İran’da ve Azerbaycan’da mersiyelerin icra edildiği yerler genel olarak evliya türbeleri, ziyaretgâhlar, camiler, hüseyniyeler, tekkeler, şiir festivallerinde, konservatuarlarda, evlerde ve özellikle muharrem ayının onuncu gününde sokaklarda mersiyeler icra edilir. Fakat saha araştırması yaptığımızda Irak Türkmenlerinin icra edildiği yerlerin Türkiye’de icra edildiği yerlerinden bariz bir şekilde fazla olduğunu görmekteyiz. Son zamanlarda Irak Türkmen mersiye icra yerlerinin artmışı bakımından Türkiye’den daha fazla olduğunu görmektedir, bunun sebeplerinden biri Irak Türkmenlerinin nüfus sayısının neredeyse yüzde ellisi Şia’dan oluştuğu görmekteyiz. Dolayısıyla Irak Türkmenlerinin Araplarla aynı bölgede yaşadıklarından da olabilir. Ayrıca en önemli faktörse Irak Türkmenlerinin yaşadıkları ülkede çok sayıda imam mezarlarının olduğundan kaynaklı bilinir. Mersiyelerinin icra edildiği ortamlar genel olarak hüznü gösteren siyah bayraklar, duvarlar siyah bezlerle kaplanmış, yaratıcı ve icracının siyah elbiseler giymekte ve

abartılı şekilde gülümsemek. Mersiyelerin icrası için özel yerler bulunmamaktadır. Örnek olarak Türkiye'nin Halkalı Belediye Spor salonunda 2016 yılının Muharrem ayının onuncu gününde Hz. Hüseyin'in şehadetinin anıma törenleri düzenlenerek mersiyeler icra edildiğini izlemiştik. Yine Türkiye'nin İstanbul ilinin Halkalı semtindeki Zeynebiye Camisinde düzenlenen aşure merasimlerinde mersiyelerin söylendiğini izlemiştik. Irak'ta da bu durum farklı değil ibadet yerlerinde, imamların mezarlarında vaiz, namaz kılma, dua okunma, Kur'an okuma yerleri olarak normal günlerde olurken daha önce Irak Türkmen Mersiyelerinin İcra Zamanı konusunda belirttiğimiz günlerde mersiyeler icra edilir. Irak Türkmen mersiyeleri üç ortamda yaratılıp geçmişten günümüze kadar gelişerek icra edilip ve edilmektedir; başta yazılı sonra sözlü son zamanlarda da oldukça yayılan ve gelişen elektronik ortamlardır. Günümüzde teknolojinin sözlü geleneğin işlevini üstlenmesiyle beraber mersiye geleneği kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayılmaya başlamıştır. Teknoloji bu bağlamda, eliyle göğsüne döver, dilinde mersiyesiyle akrana akrana gezen gezginci mersiyehanın yerini alarak bu geleneğin dar çevreden daha geniş alanlara doğru yayılmasına imkân tanımıştır.

3.3. Irak Türkmen Mersiyeahanları:

Günümüzde her yıl sadece Muharrem'in onuncu günü değil diğer günlerde de peygamber ve evliyaların vefat ve şehit edildiği tarihlerde de taziye meclisler düzenlenerek mersiyeler söylenmektedir. Bu merasimler özellikle İran, Irak, Azerbaycan ve Türkiye gibi ülkelerde daha çok Şii nüfusun yoğun olduğu bölgelerde alanlarda taziye törenleri yapılmaktadır. Bu törenlerde mersiyehan hadiseyi hüznülü bir tavırla tasvir ederken belirli bir ritim eşliğinde zincirleri sırtlarına vuran halk feryat ederken bu tasvire katılır.

Günümüzde, Irak Türkmenlerinin özellikle Şia mezhebine bağlı olanların yoğun yaşadıkları bölgelerde mersiye söyleme geleneği adı geçen icracılar tarafından sürdürülmektedir. Tuzhurmatı ilçesinde mersiyelerin en yoğun icra edildiği mekânlardan biri olan mersiyeahanları oldukça çok sayıdadır bunlardan: Seyit Sadık El-Musevi, Seyit Hayder El-Musevi, Seyit Mustafa El-Musevi, Molla Hüseyin

Abdullah Kerim, Molla Mohemmed Abbas Zeman, Molla Mosa Ali, Molla Ali Ekber Samed, Molla Mohammed Zeyn El-Abidin Türkmen, Molla Mohammed Hüseyin Türkmen, Molla Sabah Hasan Türkmen, Hayder Zeynilabidin Türkmen, Molla Mohammed Süleyman Türkmen, Molla Mohammed Akil Türkmen, Molla Seyf Ağa, Molla Ahmet Hüseyin Türkmen, Molla Hasan Torancı Türkmen, Molla Mohammed Salah Türkmen, Molla Resul Abu Muntazar vd. icracılar vardır.

Salaheddin iline bağlı Emirli ilçesinde mersiyeleri icra eden mersiyahanların adları: Molla Zeynel Abidin Mehdi Salih, Ali Taki İsmail, Ali Ahmed, Mohammed Ekrem Horşit, Ali Mohammed Horşit, Behcet Hamit Reşit, Seyf Sait Reşit, Molla Muhannet Abbas Hadi, Molla Kemal Şükür Mahmut, Molla Abd-ul Hüseyin Gani, Molla Müslim Naci Hamed ve altmışlı yıllarından doksanlı yıllarına kadar mersiye icra eden Molla Şükür Mahmut Kasım ve Molla Nihat Hızır Kehye mersiye geleneğini günümüzde ilçede icra etmektedirler. Aynı ile bağlı olan Türkmen Köylerinden biri Bırayçılı köyü genel olarak halkı Bayat ve Kehye Türkmen aşiretten oluşmaktadır bu köyün mersiye yazarlarından: Ekber Ali Hüseyin ve Sekran Mohammed Naki'dir. Köyün mersiyehaneleri ise: Seyit Burhan Asker El- Musevi kardeşi İbrahim Asker Musevi Molla Musa Mahmut Rıza, Molla Celal Cafer Muhammet, Molla Visam Edhem Abul Kays, Molla Felah Hamed Ahmet ve Molla Abbas Hasan Hüseyin'dir. Bu ile bağlı bir diğer köyde Çardağlı'dır. Bu köy tamamen Türkmen halkından oluşan daha önce Alevi tarikasına bağlı olduklarını daha sonra Şia Mezhebine bağlı olmuşlar. Bu köyün mersiye yazarı: Muhsin Murad Kehyenin'dir. Bu köyde mersiyehaneleriyse: Seyit Abdul Emir Kazım, Hasan Adil Süleyman, Molla Hasan Ali Abd-ul Rahman, Seyit Ali Ahmet ve Molla Abbas Ali Abd-ul Rahman babalarını takip ederek mersiye söylemektedirler. İle bağlı bir diğer köyünün adı Karanaz'da mersiye yazan şairin adı: Ekrem Mustafa Hasan'dir. bu Köyün mersiyehaneleri: Molla Mueyet Casim Mohammed ve Molla Ali İbrahim Semin'nin kendilerinin hüznü ağır tavrı kullanarak icra etikleri mersiyeler ile muharrem gecelerinde yapılan taziyeleeri canlandırmaktadırlar. İlin bir diğer köyündeyse Şahseven'de mersiyehaneleri: Hayder Şaban Zeyn-ul Abidin ve Molla Mohammed Nuri Cihad'in hazin tavırları ile mersiyeleri icra etmektedirler.

Kerkük İline bağlı ve geçmişten günümüze kadar mersiye söyleme geleneğini en düzgün şekilde hurafeler içermeyen nesilden nesle aktaran Dakuk ilçesi halkıdır. Bu ilçeden rivayetlere göre Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeyn'ül Abdin'in geçmiş olduğu ve namaz kıldığı yerde bir makam camisi İmamın adına yapılmıştır. Bu makamın fotoğrafını aşağıda vermekteyiz:

Bu makamda düzenli olarak hem imamın doğumunda hem şehadet edildiği günü o makama yakın olanlar Kerkük, Tazehurmatı, Tuzhurmatı, Emirli, Bıravçılı, Karanaz, Çardağlı, Şehseven, Bağdat, Şehraban, Kareteppe vd. yerlerden halkın toplanıp doğum gününde mevlit kutlaması, şehadet günündeyse evin ve camilerin teraslarına siyah bayraklar asarak renkli elbiseler giymeyerek kimi başına siyah şal bağlayarak namazlarını kıldıktan sonra dualar okunur, hayatının ve şehadet edilme hikâyesi anlatılır ve son olarak hakkında mersiyeler söylenerek taziye merasimleri düzenlenir. Ancak ilçede sadece imamın vefatı günü değil her yıl düzenli olarak bu bölgede yerleştikleri tarihlerden beri mersiyeler icra edilmektedir. Bu İlçede en çok Mersiye metinleri yazan ve besteleyen; Hacı Kemal Dakuklu, Elmas Mehdi Mohammed, Abbas İbrahim'dir. Geçen asrın altmışlı ve yetmişli yıllardan önceki mersiyehanları; Hacı Mehdi İbrahim Boyacı, Molla Asker Samet, Molla Kasım Mehdi, Molla Haşim Kamber Baba, Molla Hacı Rıza Hasan Hadi, Molla Kemal

Mustafa Aziz, Molla Talib Baba, Derviş Abbas Musa Müreftem vd. geçmişte bu merasimleri icra etmişlerdir. Yetmişli yıllardan sonra ve günümüzdeki mersiyehanları; Molla Mohammed cafer, Molla Abbas Halil, Molla Abbas Mohamme Hüseyin, Molla Abbas Halil, Molla Raad İbrahim Hasan, Molla Hüseyin Şakir Hasan vd. geçmişte ve günümüzde mersiye söyleme geleneğinin devamını sağlamışlardır. Halen Kerkük iline bağlı olan Beşir ilçesinde düzenlenen yas merasimlerinde mersiyeleri geçmişten günümüze kadar canlı bir şekilde nesilden nesile aktaran vefat eden eski mersihanlardan; Molla Abud, Molla Yasin, Molla Asgar, Molla Hüseyin El-Beşiri, Seyit İsmail, Seyit Mahmut, Molla Hüseyin ve İştin son zamanlarda Kerkük'e girişinde onlara karşı ilini savunarak şehit olan din adamı, hatip ve büyük mersiyehanlardan Seyit Cafer El-Musevi günümüzdeyse; Seyit Secad İsmail, Seyit Taha İsmail, Seyit Sadık İsmail, Molla Avni ve Molla Ğalib'in genel olarak okudukları mersiyelerin yazarı Şair Abdullah Şakir El-beşiri'nindir.

Geçmişte ve günümüzde Kerkük'ün Tisin ve Vahid Haziran, Tazehurmatı ilçesi, Dakuk ilçesi, Diyale iline bağlı Kareteppe İlçesi Hanakin İlçesi, Şehraban İlçesi Musul'un Tellefar İlçesi başta olmak üzere Karakoyun, Muhelebi, Tezharab ve Selamiye bölgelerinde en çok taziye merasimleri icra edilmektedir.

Türkiye'de ise “*başta İstanbul Halkalı'da olmak üzere toplanan Caferiler taziye merasimi yapmaktadır. Bu taziyelerde, mersiyeler söylenir, sine-zen dövülür ve Hz. Hüseyin'in ruhuna yiyecekler dağıtılır. İstanbul Karacaahmet'te Sayit Ahmet Deresi'nde toplanan halk ise mevlid-i şerif okuyup mersiyeler söylemektedirler. Çalışmamız süresince İstanbul'daki tasavvuf çevrelerindeki muharrem ayına özgü gelenekler dikkatimizi çekmiştir. Ancak İstanbul'da en köklü merasimler şüphesiz Sümbülefendi Camii'nde yapılmaktadır. Başta Cerrahiye mensupları olmak üzere Kadiri, Rıfai ve Alevi Bektaşî tariklerine mensupların katıldığı mersinde öğle namazına müteakip Süleyman Çelebi'nin mevlid-i şerifi okunmakta, ardından süt ve kâğıt helva dağıtılmaktadır. Gözetilerek besteli muharrem ilahileri koro halinde tüm cemaatin katılımıyla okunmaktadır.*”²⁶⁴

²⁶⁴ Mehmet Yalçın Yılmaz, **Türk Din Musikisinde Mersiyeler ve Mersiyehanlar**, Marmara Üniv. İlahiyat Fakü. İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, yayınlanmamış YLT, İstanbul 2006, s. 53.

Hüseyin Sebilci: 1894 Yılında İstanbul'da Çarşamba Semtinde Sultan Selim Mahallesiindeki Çukurnostan'da dünyaya gelmiştir. Annesi Âmine Hanım babası ise İhsan Bey'dir. Kasımpaşa'daki Uşşaki Dergâhı Şeyhi Sadettin Efendi'nin Torundur.²⁶⁵ Küçük yaşta kardeşi mazhar efendi ile birlikte muharrem aylarında Hz. Hüseyin'in ruhu için su dağıtırlardı. Omuzlarında bir kırba, ellerinde içi ayetlerle süslü bir tasla sokakları dolaşıp mersiye okuyup su dağıtırlardı.²⁶⁶ Sebilci lakabını ise buradan aldığı söylenmekte ancak bizzat hafız Kemal'in verdiği bu lakaptan sonra İstanbul'da sebilci Hüseyin diye anılmıştır.²⁶⁷

Buna benzer gelenekler Irak Türkmen halkı arasında geçmişten günümüze kadar devam eden bir ritüele dönüşmektedir. Ancak Irak Türkmenlerinde sadece su değil ayrıca eskiden sadece “herise” (Keşkeg) Türkiye’de karşılığı “Aşure” dediğimiz yiyeceği tabaklara servis ederek üzerine tereyağı ve tarçın koyarak evlere ve yoldan geçenlere dağıtıldı. Aslında bu gelenek Taf Savaşında susuz şehit edildiği Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beytini anmak için bu gelenek düzenli olarak yapılmaktadır.

Bahariye mevlebihanesi kudümzenbaşısı Şevki Bey'den. Amcası İzzet Efendi'den ve Kasımpaşa'da zakirbaş Şeyh Cemal efendi'nden dini musiki, Selanikli Ahmet Bey'den de din dışı musiki eğitimi alan sebilci, 1925'de tekkelerin kapatılmasından sonra hanendelik yapmaya başladı. Çeşitli gazinolarda fasıl hanendeliği yapmış gazel ve mersiye okumuştur. Fasıl hanendeliğini 1950 yılına kadar devam ettirmiş, bu tarihten sonra ise zakirlik ve mevlidhanlıkla hayatını devam ettirmişlerdir.²⁶⁸

Irak Türkmenlerindeyse mersiyeler dini bir ritüele dönüşen ve mersiye söyleyenler para karşılığı değil sevap kazanmak için bu geleneği sürdürmektedirler. Türkiye’de nadirde olsa gazinolarda icra edilen mersiyeler, Irak Türkmenlerinde asla buna rastlanmaz.

²⁶⁵ Ahmet Gül, **Hüseyin Sebilci'nin Hayatı ve Dini Besteleri**, (Yayınlanmamış YLT) İstanbul 1999, s. 17.

²⁶⁶ Ahmet Gül, **age.**, s. 17.

²⁶⁷ Mehmet Yalçın Yılmaz, **age.**, s. 54.

²⁶⁸ Mehmet Yalçın Yılmaz, **age.**, s. 54.

Mütevazı kişiliği ve yumuşak tabiatıyla tanınan ve nota bilmeyen Hüseyin Sebilci çok iyi usul vururdu. Tekke tavrında rastlanan ‘perde kaldırma’ tekniğini çok iyi kullanan Sebilci’nin güfte ve usul uyumu son derece sağlamdır.²⁶⁹

Buna benzer Irak Türkmenlerinde mersiye okuyucuları oldukça fazladır. Irak Türkmenlerinin mersiyehanlarından biri Tisinde 1980 yılında doğmuş Seyit Hayder Musevi, İstanbul’un Bahçeşehir semtinde 2018 yılında bulunduğumuz Hz. Hüseyin mateminde ninni tarzında mersiye söylendiğini kayda geçirmiştik.

Türkiye’de; Celal Yılmaz: 1941 yılında doğan ve 1954 yılında hafızlık öğrencisi iken Hüseyin Sebilci ile tanışan Celal Yılmaz ölümüne kadar Sebilci’nin yanından ayrılmadı.1964 yılında Üsküdar iskele camii’nde müezzin olarak göreve başladı ve 1994 yılında Kasımpaşa Camii müezzini iken emekliye ayrıldı. Sebilci Hüseyin’in klasik tekke tavrını yaşatan ve günümüzde mersiye denince akla gelen tek isim olan celal yılmaz bu tavrın devam etmemesinden yakınmaktadır.

Irak Türkmenlerinden Kerkük’e bağlı Beşir İlçesinde 1978 yılında doğmuş olan hem Beşir İlçesinde hatip, müftü, din adamı ve son dönemde İştin İlçesine girerek 01.06.2014 tarihinde İlçesini savunarak şehadette kavuşmuştur. Seyit Cafer hem iyi bir mersiye okuyucudur, hem de bilgili bir din adamıdır.

Ehl-i Beyt sevgisinin Türkler’de çok yüksek olduğunu anlatan celal yılmaz. Şii Müslümanlar kadar Sünnilerin de Hz. Ali’yi ve Ehl-i Beyt’i çok sevdiğini bu konuda Türk şiirindeki ve musikisindeki mersiyelerin adeta birer belge olduğunu ifade etmektedir.²⁷⁰

Irak Türkmenlerindeyse özellikle Şia olanlar bu durum aynıdır. Peygamber başta olmak üzere, Hz. Fatime ve on iki imamın sevgisinin yüksek olduğu hata geçmişten günümüze kadar ister Kerkük İline bağlı olan Tazehurmatı ve Dakuk’tan, Salaheddin iline bağlı Tuzhurmatı’dan, Bıravçılı Köyünden, Çardağlı Köyünden, Karanaz Köyünden ve diğer Şia bayat köylerinden, Diyale’ye bağlı Kareteppe’den, Şehriban ve ilin diğer bölgelerinde yaşayan Irak Türkmen Şiaları, Bağdat’ta yaşayan

²⁶⁹ Hafız Celal Yılmaz ile Roportaj, Mehmet Yalçın Yılmaz, 24.02.2006, Karagümrük, İstanbul., Mehmet Yalçın Yılmaz, age. s.54’dan naklen.

²⁷⁰ Hafız Celal Yılmaz İle Roportaj, Mehmet Yalçın Yılmaz, 24.02.2006, Karagümrük, İstanbul Mehmet Yalçın Yılmaz, age., s.55’ten naklen.

Türkmenler araç kullanılmadan üç günden fazla yürüyerek evlerinden Kerbela İline Hz.Hüseyin'in 'Arba'in' diye şehadetinin kırkınıcını gününü anmak için mezarının ziyaretine gedilmektedir. Bu ziyaretçilerin sayısı gitikça fazla artmaktadır. Yol boyunca yürüyen kişilerin yiyecekleri, içecekleri, ilaçlar, muayeneler, yolda yorulan insanlara mesaj yapmak ve kalacak yerleri para ödemedenden karşılanmaktadır.

Sümbül Efendi Camii'nde 2006 yılı 10 Muharrem töreninde yaptığımız bir kayıt çalışmamızın ekinde yer almaktadır. Bu kayıtta da görüleceğı gibi kendine has okuyuş şekliyle mersiyehan hafız Celal Yılmaz'ın icrası son derece önemlidir. Merasime katılanlarda derin bir teessür ve hüznün yaratan Celal Yılmaz'ın okuyuşu esnasında halk arasında galeyana gelenler ve ağlayanlar olmaktadır. Aynı gün ikindi namazına müteakip Zeytinburunu Seyyid Nizam Camii'nde benzer bir tören yapılmakta; mevlid-i şerif bahirlerinin arasında mersiyeler okunmaktadır. Yine burda da mersiyehan Celal Yılmaz hüznünlü nağmelerle süslediğı mersiye güftelerini okuyarak Kerbela olayının hatırlanmasını sağlamaktadır.

“Elestü bieabbiküm” hitab olunduk

“Kalu bela” dedik hakka kul olduk

Allah allah diyerek huzura durduk

Bende-i Ali aba Hüseyinyiz biz

Bende-i Kerbela murtezayız biz

Çar-ı yar-ı ba safa serde tacımız

Hamse-i Ali abâ canda canımız

Şüheda-yı Kerbela ah u zarımız

Bende-i Ali aba Hüseyinyiz biz

Bende-i Kerbela Mustafayız biz²⁷¹

²⁷¹ Mehmet Yalçın Yılmaz, age. s. 55-56.

Buna benzer Irak Türkmenlerinin yukarıda adı geçtikleri Tekke, Cami ve Hüseyniyyelerde muharremin her gününde akşam namazı sonrası dua okunduktan sonra hutbe okunur hutbeyi hatim etmeden önce o gün şehit edileni anarak hatip dinleyicileri ağlatarak birden mersiyehan tarafından mersiye söylemeye başlayarak “sine-zen”’e grup halinde başlatılır. Yıllardır Arap kültürünün baskısı altına yaşayan Türkmenlerin bu mersiyelerin birçoğunu Arapça olarak söylediği görülmüştür. Fakat 2003 yılından sonra bazı mersiyeleler Irak Türkmen Türkçesiyle söylenmeye başlanmıştır. Tuzhurmatı ilçesinde 2008 yılının Muharrem ayında yapılan sinezen’de bu mersiye derlenmiştir.

Hüseyin’in bu ‘aşkı gezer kanımda

Muhabbeti bitmez kalı canımda

Nakarat

Hüseyin’e bağlandım gönülden candan

Hüseyin’e bağliıyayım damardan kandan

Şehitlerin yolu doludur şandan

Hüseyin’in bu ‘aşkı gezer kanımda

Muhabbeti bitmez kalı canımda

Nakarat

Kerbela’da ğerip düşen can Hüseyin

Her Muħarrem günü coşan can Hüseyin

Adın dilden düşmez dilden hiçbir an Hüseyin

Hüseyin’in bu ‘aşkı gezer kanımda

Muhabbeti bitmez kalı canımda

Nakarat

Kerbela kurbanı olan sen Hüseyin

Kerbela kumına kurban men Hüseyin

Yolunıza verrem fida can Hüseyin

Hüseyin’in bu ‘aşkı gezer kanımda

Muhabbeti bitmez kalı canımda

Nakarat

Yedinci gün Fırat yolu kestiler
Tasu'âde (dokuzuncu gün) heymegahı bastılar
Aşure'de başın oha astılar

Hüseyin'in bu 'aşkı gezer kanımda

Muhabbeti bitmez kalı canımda

Nakarat

Oh üstünde kaldı mübarek başı
Hüseyin'im ağlattı düşeni daşı
Şi'alar kurıtmaz gözlerde yaşı

Hüseyin'in bu 'aşkı gezer kanımda

Muhabbeti bitmez kalı canımda

Nakarat

Gün karaldı asman boyandı kana
Yezit kıydı yetmiş ikki civana
Zeyneb kaldı tek başına divana

Hüseyin'in bu 'aşkı gezer kanımda

Muhabbeti bitmez kalı canımda

Nakarat

Her il 'Aşura'da kan ağlar gözler
Metem tutar sevinç bilmez bu gözler
Hüseyin yolun mühip olanlar izler

Hüseyin'in bu 'aşkı gezer kanımda

Muhabbeti bitmez kalı canımda

Nakarat

Bir gök kana döndü Muharrem günü
Yasa döndü civan Kasım düğünü
Şia'lar civan eder bu günü

Hüseyin'in bu 'aşkı gezer kanımda

Muhabbeti bitmez kalı canımda

Nakarat

Şehitler her zaman yüksekti şanı
Kurbanlar vermişig bu dine canı

Assafoğlu söyler Hüseyin'im hanı²⁷²

Muharrem ilahisini okuyan Celal Yılmaz ardından aşağıdaki mersiyei okumuştur:

Meded ya sahibe'l-makam

Meded ya sahibe'l-imdad

Aktı masum kanı kerbela yazısına

Çekildi oklar peygamber kuzusuna

Hangi vicdan dayanır bu yürek sızısına

Esen seher yelleri sanki matem havasıdır

Yürekleri sızlatır kuzuların yarası

ÜmmüKülsün oturmuş şehitlerin başına

Ali ekber girmemiş idi henüz on beş yaşına

Zalim oklar saplanmış anın hilal karşına

Esen seher yelleri sanki matem havasıdır

Yürekleri sızlatır kuzuların yarası

Hangi kanunda vardır katl-i evlad-ı rasul

Hangi kanunu adaletde görümlüştür bu usul

Ali asgar susuzdur uyku girmez gözüne

Uymuş asi insanlar bie yezid'in sözüne

Bunlar nasıl bakacak muhammed'in yüzüne

Böyle midir hürmet etmek hazreti peygambere

Hem ciğer pare-i zehra nur-i çeşme-i hayder'e

Meded ya.. ciğer pare-i zehra

²⁷² Bu mersiye Türkmen halk şairlerinden Adnan Assafoğlu tarafından kaleme alınmıştır; Najdat Yashar Murad Murad; **Irak Türkmenlerinin Halk İnançları ve Bu İnançlar Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Unsurlarının İncelenmesi**, Gazi Üniv., SBE, TDE Anlambilim Dalı, THE Bilim Dalı, Ankara 2009, s. 553-554.

*Ehl-i beyt muhammed mustafa'ya
Bendeğane kılmazam bir katre su bulmuş mudur
Gülizar, ahmed-i muhtar gör doğmuş mudur
Bu hüseyin-i kerbela'yı bak şehit olmuş mudur
Kerbela sahrası al kan ile dolmuş mudur
Ey saba kerbela deştinden eyle bergüzer
Ver bize lutfen hüseyin ibn-i alı den bir haber*

*Arzuhalim vardır cedd-i pakim hazreti peygamber'e
Kanlı gömlek ey isteme rüz-ı mahşere
Ya ilahi sen kerem kıl ben fakir kemtere
Böyle midir hürmet etmek hazreti peygamber'e
Henı ciğer pare-i Fatıma bur-i çeşme-i hayder'e²⁷³*

Irak Türkmenleri yaşadıkları bütün bölgelerde sadece Muharrem ayı değil, yılın farklı tarihlerinde peygamber efendimizin, Hz. Fatıma'nın ve On İki İmamın şehadet ettikleri günleri geçmişten günümüze kadar kesintisiz olarak, imamların türbelerinde, tekkelerde, camilerde, hüseyniyyelerde ve sokaklarda dolaşarak mersiyeler icra ederken kimi eliyle kimi de zincirle göğsüne vurur. Mersiyeler icra edilirken din adamlarının ne kadar günah olduğunu söylerse de yine halk tarafından özellikle son zamanda gelişen bir gelenek haline gelen; kılıç, kame ve bıçak ile kafalarına vurarak yaralamaktadırlar.

Bu davranışlar mersiyelerde de yapılması istenerek konu edilmiştir:

*Kur'an oğur Hüseyin başı tendir içinde
Şi'a onu yâda şalar her şu içinde
(Semir Kehye) ağlar mevkib Hüseyin geçende (33/ 24)*

²⁷³ Mehmet Yalçın Yılmaz, age. s. 56-57.

Irak Türkmenlerin özel olarak Şiaları matemlerde siyah elbiseler giyinerek yas merasimlerini yaparlar. Sadece elbiseleri değil başlarına siyah şal bağlayarak kimi mersiye icra eder kimi de bayrak sallar kimiye de göğsüne vurur. Bu gelenek aşağıdaki mersiyede konu edilmektedir:

*Gözlere fırsat verin ağlayın Muharrem'de
Başa bele kereler bağlayın Muharrem'de*

Muharrem ufukunda doğanda gemli hilal
Kerbela'yı hatırla 'aşurayı yada sal
Günaahları silmeye yohtur başka ihtimal (41/ nakarat- 1)

Aşağıdaki mersiyede konu edildiği gibi Muharrem ayının özel merasimlerin icra edildiği ve bu ayın Irak Türkmenlerinin özellikle Şii olanların arasında özel olmaktadır. Hs. Hüseyin, Abbas, kardeşleri, oğulları, sahabeleri ve destekçileri bu ayda şehit düştüğünden bu ayın geçmişten nesilden nesille üzüntülerini mersiye ile dile getirerek dışa vurmuşlardır. Bu mersiyede konu edildiği gibi kimi sevap kazanmaya çalışırken kimi üzgünlüğünü mersiyelerle azaltmaya çalışmaktadır.

Yıl be-yıl her Muharrem muhlis müminan Şi'a
Matem 'aza tutarlar ağlayacak kan Şi'a

Deste deste şaf be-şaf zincir kama vururlar
Sine-zen meclisinde halka halka dururlar

'Aşurada şi'iler gam hüzün gezeb coşar
Vâ Hüseyinah sesleri 'arşe ferşe ulaşır

Haram olur sa'adet herkes şalar başını
Çöker dizin 'azada döker gözden yaşını (40/ 4-5-6-7)

Hem Türklere hem de Irak Türkmenlerin kendine has mersiyehaneleri vardır. Aslında yeryüzünde her milletin halk bilimi geleneklerini icra ederken farklılıklar

görülmektedir. Bu farklılıklardan biri Tavrı bakımından Türkiye ve Irak Türkmenleri arasında mersiye icralarında görülmektedir. Irak Türkmenlerinde bakıldığında mersiyehanlar sayısı bakımından Türkiye mersiye hanlarından daha fazla olduğu barizdir. Son zamanlarda Irak Türkmen mersiyelerinin icra sayısı ve genişliği bakımından Türkiye'den daha fazla olduğunu görmektedir, bunun da sebeplerinden biri Irak Türkmenlerinin nüfus sayısının nerdeyse yüzde ellisi Şii mezhebinden oluşmaktadır. Dolayısıyla Irak Türkmenlerinin Araplarla aynı bölgede yaşadıklarından da olabilir. Ayrıca en önemli faktörse Irak Türkmenlerinin yaşadıkları ülkede çok sayıda imamların mezarlarının olduğundandır. Irak Türkmen mersiyehanlarının birçoğunun Arapça tam bildikler, Azeri dilini pekiyi bildiklerini ve fars mersiyehanlarından yakından temasta oldukları için etkilenecek kendi mersiye icra tarzını geliştirmişlerdir. Irak Türkmenlerinin icra edildiği yerlerin Türkiye'de icra edildiği yerlerinden bariz bir şekilde fazla olduğunu görmekteyiz.

3.4. Mersiyehanın ve Mersiye Meclis Merasimlerine Katılımcıların Giyim ve Kuşamları:

Giyim insanın bu dünyada var olmasıyla öncelikle doğal iklim koşullarından korunmak için ortaya çıkmış olan bir olgudur. Zamanla farklı farklı toplumsal, doğal ve etik değerlerin tesiriyle şekil değişiklikler göstermiştir. Bu değişiklikler de çeşitliklere yol açmıştır. Fakat zaman zaman biçim farklılıkları gözlenmiştir. Bunun nedeni sosy- ekonomik, sosyo- kültür, yaşanan coğrafya iklim ve var olan malzemelerden kaynaklanmaktadır. Zamanla her ırka, millete, tarıkata, merasime vb. özel geleneksel ve simgeleri haline gelen farklı giyesileri olmuştur. Örneğin; bir gelinin düğünde giydiği giyimin, aynı şahsın yaslarda giydiği giysilerin biçimi ve rengi farklılık göstermektedir.

Diğer toplulukların kendine has giyimlerinin olduğu gibi, Irak Türkmenlerinin de kendine özel geleneksele bağlı özel merasimlerde giydiği giyimleri vardır. Konumuz mersiyeler bağlamında kullanılan giyimlerin özelliklerinden söz edilecektir.

3.4.1. Mersiye ve Maktel-i Hüseyin İcracısının Giyimi:

3.4.1.1.Din Adamı İcracının Giyimi:

Irak Türkmenlerinde din adamları özellikle Şia olanları, dinleyicileri ağlatmak için hutbesinin son kısmını imamların ölüm ve şehadetlerini hikâye ederek, hüzünlü sesle bir mersiye söyleyerek hutbesini sonlandırır. Bölgede bu tür hatiplere “molla” ve “Hüseyni hatip” dener. Bu molaların geleneksel giyimi; başına “sarık” Arapçası ve aynı terimi Irak Türkmenleri tarafından “amame” denilir. Bu molaların peygamber ve on iki imamın neslinden olanları “seyit” lakabıyla adlandırılanlar siyah ve yeşil renkli sarık başlarına takar. Soyu peygamber ve on iki imamdan olmayanlar beyaz sarık başına takar. Üst giyimleri cübbe, Irak Türkmenlerinde “zubun” adıyla bilinmekte, kalın kumaştan yapılan, ön kısmı açık olarak tasarlanır ve ön kısmı üst üste gelerek yan taraftan takı veya düğüme ile bağlanır. Cübbenin “zubun” altından omuzlardan dize kadar (beyaz, gırı ve siyah renkli) uzanan gömlek, belden aşağı dar şalvar giyilmektedir. Giyilen giyimlerin en üstten kısmında “anteri” Araplar ve Irak Türkmenleri “Abaye” der. Bu anteri geniş tarzda kumaştan yapılan omuzlara atılır. Bu cübbenin irfanı anlamda fani cesedi temsil eder, başa takılan “amame” sarıksa ilme işaret edilmektedir.

3.4.1.2.Erkek Molla, Mersiyehan “Radud” Giyimi:

Irak Türkmenlerinde mersiye ve Kerbela’da Taf olayının hikâyelerini anlatana; “Radud” veya “mola” denir. Bu yaratıcıların “molaların” geleneksel giyimleri; başlarına koyu renkli takke, siyah renkli omuzdan ayak bileğine kadar uzun elbise tarzı olana bölgede “erkek köyneg” dener. Molla genel olarak omuzuna siyah veya yeşil renkli bir şal sarar.

3.4.1.3.Bayan Mola, Mersiyehanın Giyimi:

Başına siyah başörtüsü, siyah renkli omuzdan ayak bileklerine uzanan tesettürlü elbise, dışarıda “sokaklarda” kimi peçe kimi peçesiz, en üstten geniş tasarlanan siyah “çarşaf” giyinir ve Irak Türkmenleri ve Araplar Buna “abaye” der. Kadınlar “çarşaf” yabancı erkeklerin bulunduğu mekânlarda v evden dışarı çıktıklarında giyinir. Kadınların tesettürlü elbiselerinin giydiklerinde ahirette vücutlarının cehennem ateşinde yanmadığına inanılır.

3.4.2. Mersiye Dinleyici ve Katılımcıların Giyimi:

Rengi siyahtır. Aksi giyindiğinde taziye sahibine saygısızlık yapılmış olduğu görünmektedir. Kadınlar ve kız çocukları süslü ve makyaj malzemeler kullanmaz. Erkekler genel olarak omuzdan ayak bileklerine kadar uzanan düz abiye tarzında elbiseler ve şalvar giyinir. Mersiyeler icra edilirken kimi erkekler yakasını yırtar çıplak göğsüne ve sırtına sine-zen döver veya zincir-zen vurur. Kadınlar ve kız çocukların yukarıda sözü geçen giysilerini giyinir. Sokaklarda düzenlenen taziye merasimlerinde kame, kılıç vb. başlarına vuranlar beyaz kefen giyinirler. Sokaklarda düzenlenen taziye merasimlerinde kimi alın kısmına ince bez üzerinde “Ya Hüseyin”, “Ya Abbas”, “Ya Şehit”, “Ya Mazlum” vb. yazılanı bağlarlar.

Irak Türkmen mersiyelerinde kara renkli giyim girmeyi konu edilen örnek metni aşağıda vermekteyiz:

Gel eyliyeğ bir muvasat Zehra anaya
Kere girip hazır olağ her gün ‘azâya
Zehra ‘azizdur geçen başı cüdaya (32/ 10)

3.5. Irak Türkmen Mersiyelerinin İcra Eşliğinde Kullanılan Çalgı Aletleri:

“Anadolu toprakları içinde yaratılan ve insanımızın kültürel potansiyeli hakkında yüksek birikim ve veri olma özelliği taşıyan kültürlerimize ait müzik mirası, geniş toplum kesimlerinin bilgi ve araştırmalarına cevap verebilecek şekilde, kendi kimliği ile açığa çıkarılarak güncelleştirilmek ve bugünün kültürel belgelerine kendi aslı ile girmek zorundadır. Müzik bir toplumun kültür yaşamının önemli bir göstergesi, çalgı ise müziğin üreme gerecidir. Çalgının binlerce yıl boyunca gelişimi, değişimi veya çağlar boyu hiç değişmemesi gibi olgular, toplumsal/ kültürel gelişimimiz hakkında ciddi bir kaynaktır. Çalgılar ve yaşamın izlerini kendine ait özgünlükle içinde barındıran müzik”²⁷⁴ ve müzik çalgıları Anadolu'nun binlerce yıllık

²⁷⁴ Haydar Dönme, **I. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu**, KTB Yayın No: 3003 Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 102, 2004, DÖSİMM Basımevi, s. 1.

Irak Türkmenlerinin kültürel geçmişinin bir özeti ve sonuçta Anadolu'yu daha iyi kavramamızın önemli dayanağıdır.

Türkiye’de ve İran’da “Müslümanların yaşadıkları bölgelerde önemli etkinliğe sahip olan tasavvufi kurumların faaliyet alanı Mevlevihaneler, Tekke ve Dergâhlar, asırlar boyu güzel sanatlardan özellikle müziğin öğretildiği birer okul olmuş; bütün tarikatlar, kendilerini ifade etme, tebliğ ve mesaj sunma, dini heyecanı canlı tutma ve ruhi olgunlaşma açısından müziği önemli bir vasıta olarak görmüşlerdir.”²⁷⁵

Mevlâna’ya göre de; müzik ilahi, semavi, melek, kutsal ve ulvi bir menşee sahiptir.²⁷⁶ Onun için müzik din, dil, millet, ırk, zaman ve mekân ayırt etmeksizin tüm insanlığa aynı duyguları paylaştırabilmiş²⁷⁷ ve tarih boyunca insanlara ilham kaynağı olarak, sosyal bilincin ve dini inancın ifade edilmesinde etkin rol oynamıştır.²⁷⁸

Müzik, İslami gelenekte de her dönemde dini hükmü en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Bu konuya değinen Gazali, İhya'sında müziğin dini hükmünü araştırmıştır²⁷⁹ ve esas itibarıyla müziğin hoş, ölçülü ve manalı bir ses olması nedeniyle dinlenebilir, haramlığının ise zatından değil hangi ortamda kullanacağı sebeplerden dolayı olduğunu kanaatine varılmıştır.²⁸⁰

Mevlevi ayin müziğinin insan psikolojisi üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla 415 kişiye anket uygulamış 2005 yılında Konya Mevlâna Kültür Merkezi'nde icra edilen Sema Ayinlerini izleyen ziyaretçilerden ve bu çalışmasında

²⁷⁵ Hüseyin Akpınar, **Tasavvufi Bir Kurum Olan Abilik'te Musiki**, İstem, 2009, s.130.

²⁷⁶ Çetinkaya, Yalçın, **Mevlevilikte Müzik Felsefesi**, İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Sanatta Yeterlik Tezi), İstanbul 2000. S. 126.

²⁷⁷ Gönül, Mehmet, **Mevlevilik ve Musiki**, İstem 2007, Yıl: 5, S. 10. s. 78.

²⁷⁸ Çoban, Adnan, **Müzikterapi**, İstanbul, Timaş Yay., 2005. s. 67.

²⁷⁹ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed Gazali, **İhya-u “Ulftmid”- Din**, Çev: Ahmet Serdaroğlu, C. 2, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1973, s. 677-705.

²⁸⁰ Fuat Odabaşı, **Türk Toplumunda Müzik ve Eğlence Anlayışı ile Din Duygusu Arasındaki İlişki (İstanbul Örneği)** MÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2001, s. 100.

Mevlevi Sema Ayini ve Mevlevi Musikisinin insanlar üzerinde büyük ölçüde olumlu etkilerin bırakıldığı görülmüştür.²⁸¹

Irak Türkmenleri Mersiye icra ederken her zaman çalgı kullanmadıkları araştırma sırasına görünmüştür. Mersiyehanların kullandıkları tavrı, ritim ve makam türleri çalgı aletlerinin yerini almaktadır. Ancak aşure gününde sokaklarda, geniş meydanlarda ve Hz. Hüseyin'in ziyaretgâhına giden gurup halinde daha önce bu grup kişilerin taziye herkesin rolü belirlenmiştir. Bir veya birden fazla mersiyehan, normalde elli kişiden fazla ve bu kişiler genel olarak iki şerit halinde ağır ritim ve tavra ile “sine-zenler”, “zincir-zenler” veya “satur-zenler” pratikleri yapılmaktadır. Bu kervan taziyelerde ayrıca çalgı aletleri grubu yer alır. Bu kervan taziye genel olarak ağır tavrı ile mersiyeler söylenir, ritim ve tavrı bakımından çalgıcılar mersiyehanı takip eder sine-zenler de çalgıcıları takip eder. Fakat taziye ilerledikçe mersiyehan bazen “Ya Haydar, Ya Haydar, Ya Haydar” bazen de “Ya Hüseyin, Ya Hüseyin, Ya Hüseyin” söyleyerek ritmi yükseltme, (seyircileri, dinleyicileri ve sine-zenleri) heyecanlandırmak ve taziyenin Hüseyin için düzenlediğini hatırlatmak amacıyla kullanarak pareler olarak hem çalgıcılar hem de sine-zenlerin ritmi yükselir. Bu taziyelerde genel olarak kullanılan çalgı aletlerinin adları fotoğraflarıyla birlikte aşağıda vermektedir:

3.5.1. **Davul:** Davul, bilinen en eski vurmali çalgılardan biridir. Ahşap, maden ya da pişmiş topraktan silindirik bir gövdeye gerilen deriden oluşur. El ya da sopayla çalınır. Biçimi değişse de dünyanın her yerinde ve her toplumda kullanılan bir çalgıdır.

²⁸¹ Sevda Düzgüner, “Mevlevi Ayin Musikisi ve Mevlevi Sema Ayinlerin Psikolojik Etkileri,” **Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu**, Şanlıurfa 2007, s. 210.

3.5.2. **Asma Davul:** İki tarafında da deri gerilmiş büyükçe bir çalgıdır. Bu davul türünü kullanmak için bir tokmak ve ince bir çubuk kullanılır. Tokmak ana ritmi vermek için kullanılırken, çubuk ile süslemeler yapılır.

3.5.3. **Zil:** Vurmalı çalgılar kategorisinde en fazla ses gürlüğüne sahip çalgıdır. Yuvarlak olarak yapılmış ve dairelerin ortasında tutmak için deri tutamaklar kullanılır. Çalan kişi sesin gürlüğünü köşelere veya ortaya vurarak sağlamaktadır.

3.5.4. **Bendir:** Bendir, Klasik Türk Müziği'nde kullanılan başlıca vurmalı ritim çalgılarından biridir. Zilsiz büyük def, nakkare ve kudümle birlikte kullanılır. Derisinin iç yüzüne boydan boya gerilen kiriş sayesinde aynı anda iki değişik tını çıkarabilir. (Resim: Bendir)

3.5.5. **Zurna**, Türkiye’de çok yaygın olarak kullanılan müzik aletlerinden birisidir. Üretim  eşitleri metal zurna, tahta zurna ya da kamıştan yapılan zurna olarak değişiklik göstermektedir. Ses seviyesi olarak çoğu müzik aletinden çok daha yüksek ses çıkartmaktadır. Bu sebepten de genelde davulla birlikte  alınarak kullanılır. Açık havada kullanıma daha uygun olan zurna, nefesle  alınan saz çeşitlerine girmektedir. Anadolu halkının genelde özellikle halk oyunlarında, bunun dışında düğünlerin düzenlendiği alanlarda ya da erkekleri askere uğurlama törenlerinde sıklıkla çaldığı müzik aletlerinden biri zurnadır. Büyüklük olarak ve ses tınısına göre 3 farklı modelde üretilmektedir. Bu modeller kaba zurna, orta kaba zurna ve zil zurna olarak da adlandırılan cura zurnadır.²⁸²

Günümüzde yukarıda verdiğimiz çalgı aletleri oldukça yaygın olarak mersiyeler eşliğinde özellikle Aşure taziye merasimlerinde kullanılmaktadır. Ancak tarih araştırması yaptığımızda, Irak’ta yapılan Aşura merasimlerinde, Büveyhiler dördüncü asırda hükme gelmeden önce sadece çalgı aletleri değil sine-zen, zincir-sen ve satur-zen’in hiç biri merasimlerde yer almamaktaydı. Büyük din  limlerinden ve taziye hakkında önemli eserler ortaya koyanlar ve bu  limlerin İran ve Irak’ın en büyük  limlerden olanlar; Fahredd n El-Tureyhi El-Necefi’nin (d. 979 H.-  . 1085) El-Munteheb Lil-Tureyhi adlı eserini inceldiğimizde, El-Seyit Muhsin El-Emini’nin (d.1284 H.-  . 1371 H.) El-Tenzih adlı eserini incelediğimizde, El-Seyit Ali b. Tavus’un (d.589 h.-  . 664 H.) El-Luhuf Fi Katla El-Tufuf adlı eserinde tür çalgı aletlerinden ve davranışlardan kesinlikle söz edilmektedir. Oysa bu eserlerde mersiyeler söylenerek dinleyicilerin ve katılımcıların hüznü kalplerinde

²⁸² <https://www.mailce.com/zurna-nedir.html>

hissettirmelerini ve ağlamalarını tavsiye ve nasihatlerde bulunmaktadır. Mersiyehanların yaptığı duyu ve düşünceleri kendine mahsus bir tavrı ve yanık bir edayla, insanı hüzne ve düşünmeye sevk eden bir üslupla ifade edici bir tarz olarak imamların maktellerini dile getirmeye yönlendirmektedirler. Irak Türkmenleri üzerine yaptığımız anket istatistiğinde 50 kişiden yirmi kişisi mersiyelerin icrasında çalgı aletlerin kullanmasını etkileyici olduğunu onaylamışlar ve otuzuysa mersiyelerde çalgı aletlerinin etkileyici olmadığını onaylamışlar. Sonuç olarak günümüzde çalgı aletler mersiye eşliğinde özellikle Aşure merasimlerinde katılımcıların hüznlerini artırmak ve erkek mersiyehana yardımcı bir faktör olduğu aşikâradır.

3.6. Irak Türkmenlerinde Maktel-i Hüseyin ve Taziye Teşbih (Dram) Gösterilerinde Mersiyelerin Rolü:

Dini ve tarihi olayların, çeşitli sanat eserlerinin meydana getirilmesinde sanatkârlara hareket noktası veya ilham kaynağı olduğu gibi hem dini hem de tarihi tarafı bulunan Kerbela olayının da mimari, tiyatro, minyatür, müzik ve edebiyata yansıdığı ve bu alanlarda sanat eserlerinin damasına yol açtığı bilinen bir gerçektir.²⁸³ Kerbela vak'ası, İslam tarihinde Hz. Hüseyin'in şehit edildiği acı olaylardan biri olanı konu edilen mersiyelere "Kerbela mersiyeleri" ile adlandırılır. Kerbela mersiyeleri Arap Fas ve Türk Edebiyatında işlenen ortak bir konudur.²⁸⁴ Kerbela hadisesi etrafında uluşan birçok tür ve tarz bulunmaktadır. Bunlar: *muharremiyye*, *şaliye*, *maktel-i Hüseyin*, *fırak- name* ve *ziyaret- name*'dir. Bunların yanı sıra Irak bölgesinde izlenen Musa El-Kazım'ın hakkında da yazılan mersiyeler mevcuttur. Dolayısıyla Muharrem ayının onuncu gününde Kerbela Savaşını anmak amacıyla bu vak'ayı oyuncular tarafından canlı bir şekilde gösterisine "*tişbih*" veya "*teşabih*" denilmektedir. Bu konuda yazılan eserlere Arapçada katl kökünden türemiş maktel adı verilmektedir. Bu eserler için *mersiye*, *muharremiyye*, *Maktel-i Hüseyin* adı da verilmektedir. Bu türde ilk eserler Arapça yazılmış ve ilk eseri Cabir El- Cu'fi (Öl. 128/746) yazdığı söylenmektedir. Ancak bu eserden hiçbir nüshası

²⁸³ Bünyamin Çağlayan, *age.*, s. 25.

²⁸⁴ Bünyamin Çağlayan, *age.*, s. 2.

elde bulunmamaktadır.²⁸⁵ Fakat Ebu Mixnef (Ö. 157/774)'in *Maktelül Hüseyin*'i, günümüze ulaşan ilk metin oluşu yanında²⁸⁶ daha sonra bu türden yazılan eserler günümüze kadar aynı konu işleyişiyle şekil, yapı, işlev ve icra üslubu değişerek birçok kaynak eser ortaya çıkmıştır. Zamanla bu yolda ortaya çıkan eserler “Kerbela Edebitatı” olarak adlandırabilecek bir edebiyat oluşturmuştur.²⁸⁷

Başlangıçta makteller kısa mersiyeler olarak yazılmıştır. Nazım şeklinde yazılan bu eserler kaside, gazel, mesnevî, terkib-i bend, terci-i bend, murabba biçimlerinde yazılmış daha sonra on bölümden oluşan halinde yazılmaya başlanmış ve her bölümü muharrem ayının ilk gününden onuncu gününe kadar her gününde bir bölüm okunmaya başlanmıştır.²⁸⁸

Türkiye’de en önemli Maktel-i Hüseyin eserlerinden;

1. **Hacı Nûreddîn Efendi (ö. 1530-31’den sonra); Maktel-i Hüseyin:**

“*Maktel kitaplarının münacat, na’t, hulefa-yı Reşidin faziletlerinden oluşan girişten sonra 1.mecliste Hz. Hüseyin’in Kufe’ye hareket etmesi, Müslim b. Akil ve çocukları; 2. Mecliste kafilenin Kerbela’ya ulaşmasıyla İbn-i Ziyad, Hurr ve oğulları, Yezid ve kafilenin kuşatılması; 3. Mecliste Müslim’in oğlu ile Hurr’un savaşı ve şehadetleri; 4. Mecliste Hz. Ali’nin kölesi Sa’d, Cafer oğlu Kasım, Hz. Hüseyin’in kardeşleri, Cafer oğlu Tâlib, Hz. Hasan’ın oğlu Kasım ve kardeşi Abdullah’ın şehadetleri; 5. Mecliste Hz. Ali’nin kardeşi Avn ile diğer oğlu Alemdar Abbas’ın şehadetleri; 6. Mecliste İmam Hüseyin’in oğlu Ali Ekber ile İmam Hüseyin’in şehadetleri; çadırların ve kadınlara ait özel eşyanın yağmalanması; 7. Mecliste Şam’a doğru yola çıkış ve yaşanan olağanüstülükleri; 8. Mecliste Şam’a varış ve Yezid’in zalim tutumu; 9. Mecliste gaddar ve mağrur Yezid’in, İmam Hüseyin’in o zaman henüz yedi yaşında olan oğlu İmam Zeynelabidin ile karşılaşması ona karşı davranışları; 10. Mecliste İmam Zeynelabidin’in hutbesi,*

²⁸⁵ 205.

²⁸⁶ Abdulmecit İslamoğlu, “Hacı Nûreddin Efendi ve Hüseyin’in Maktel Adlı Eseri” **Çeşitli Yönleriyle Kerbela II C.** (Edebiyat) Sivas 2010, s. 18-19.

²⁸⁷ Hakan Yekbaş, “Hasan Tavfik Efendi’nin Muharrem Ayı ve Kerbela Hâdisesi’ne Dair Risalesi”, **Çeşitli Yönleriyle Kerbela II. C.** (Edebiyat), Sivas 2010, s. 107.

²⁸⁸ Mahmut Sarıkaya, İran’da Türkçenin Gizli Hazinesi: Taziye Geleneğine Bağlı Mersiye edebiyatı, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, 2012 yıl, S. 3, s. 206.

tufan gibi olağanüstü yağmur ve seller karşısında Ehl-i Beyt'in kalanlarının Hicaz'a gidişine izin verilmesi anlatılır. Bu bölümlerin ardından Mevt-i Yezid-i bi- din la 'netu'llah, Nesayih-i İxvan ve münacat yer alır.”²⁸⁹

2. Kastamonulu Şâzî (ö. 1362'den Sonra); *Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin*:

Türk edebiyatında en eski maktel eseridir.²⁹⁰ Bu eser 3034 beyitten oluşan mesnevinin destansı özelliği ön plandadır. Sade bir Türkçe ile yazılan eserde derin bir duygu yoğunluğu hissedilmektedir.²⁹¹

3. Lâmi'î Çelebi, Mahmud b. Osman b. Ali Bursevî (ö. 1531); *Maktel-i Âl-i Resûl*:

“Fatih Sultan Mehmed, Sultan II. Bayezid, Sultan I. Selim ve Kanunî Sultan Süleyman dönemlerinde yaşamıştır.”²⁹²

4. Yahyâ b. Bahşî (ö. 1499'dan sonra); *Maktel-i Hüseyin*:

“Bursa'da medfûn Emîr Sultân Hazretleri'nin hulefâsından âlim ve fâzıl bir zâttır.”²⁹³

5. Âşık b. Ali Natta'î-Âşık Çelebi- (ö. 1572); *Tercüme-i Ravzatü 'ş-Şühedâ*.²⁹⁴

6. Câmî-i Rûmî (ö. 1595'ten sonra); *Sa'âdetnâme (Tercüme-i Ravzatü 'ş-Şühedâ)*:

Vâiz Kâşifi'nin *Ravzatü 'ş-Şühedâ* adlı Farsça eserinin Türk diline tercümesidir.²⁹⁵

7. Fuzûlî (ö. 1555); *Hadîkatü 's-Süedâ*:

²⁸⁹ Abdulmecit İslamoğlu, agm., s. 25-34;

²⁹⁰ Şeyma Güngör, agm., 1997, s. 456.

²⁹¹ Nurcan Öznal Gündel; **Kastamonulu Şâzî Maktel-i Hüseyin (İnceleme, Metin, Sözlük, Adlar Dizini)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İÜ, SBE, İstanbul 1997, s. XXV-XXVI.

²⁹² Metin And, **Ritüelden Drama Kerbela-Muharrem-Taziye**, YKY, İstanbul 2002, s. 198.

²⁹³ Busalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri, I-III ve Ahmed Remzi Akyürek, Miftâhü'l-Kütüb ve Esâmi-i Müellifin**, (Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yay., Ankara 2009, I, s. 199.

²⁹⁴ Bayezid Ktp. Nr. 5329; Süleymaniye Ktp. Ayasofya Nr. 3445; Şeyma Göngör, Tarihi Olaydan Menkıbeye Menkıbeden Şahesere [Kerbela Olayı ve Hadikatü'Süeda] **38. İcanas Bildiriler Kitabı (10-15 Eylül 2007)**, s. 769-788'den naklen.

²⁹⁵ Şeyma Güngör, agm., 1997, s. XXVIII.

Türk edebiyatındaki en önemli maktellerden biridir.²⁹⁶

8. Eğirdirli Şerîfî (ö. 1631); *Şevâhidü's-şühedâ*:

Eserin bir nüshası mevcuttur.²⁹⁷

9. İbnü'l-Emîn Ali Haydar 'İlmî; *Hâile-i Kerbela*²⁹⁸

10. Seyyid Hüseyin; *Hülâsa-i Vâveylâ*²⁹⁹,

11. Bekâî; *Kitâb-ı Kerbela, Maktel-i Şühedâ*³⁰⁰

12. -Âşîkî (ö. 16. yüzyıldan önce); *Maktel-i Hüseyin*,

13. Yûsuf-ı Meddâh; *Maktel-i Hüseyin*,

14. Senîh; *Mersiye-i Şerîf*,

15. Senîh; *Vâkıa-i Kerbela Mukaddimesi*,

16. Kâzım Paşa (ö. 1890); *Rıyâz-ı Asfiyâ (Makâlid-i Aşk)*,

17. Edhem; *Vak'a-i Kerbela*,

18. Cemâlî Memiş-zâde Şeyh Hasan Bâbâ (ö. 1894-95); *Menâkıb-ı Âl-i Abâ ve Mesâib-i Şehîd-i Kerbela*,

19. Molla Mustafa/Şevkî (ö. 1809); *Maktel-i Hüseyin*,

20. Küçük Filibeli-zâde M. Âsım; *Nâle-i Uşşâk*,

21. Azîz; *Mersiye-i Mahsusa-i Firkat-nümâ der Hakk-ı Cenâb-ı Hüseyin-i Şehîd-i Kerbela*,

22. Ali Rızâ; *Hâdise-i Kerbela*,

23. Mehmed Nâzım; *Kerbela*,

24. İbnürreşâd Ali Ferruh; *Kerbela*,

25. Bandırmalı Şeyh Yûsuf Nizâmeddîn Efendi (ö. 1165/1752); *Mersiye-i Şâh-ı Şehîd-i Kerbela*,

²⁹⁶ Serkan Türkoğlu; "Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyinler ve Bekai'nin Kitab-i Kerbela Mesnevisi", Atatürk Üniv. **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]**, 58, Erzurum, 2017, s. 111.

²⁹⁷ Sadberk Hanım Müzesi, Hüseyin Kocabaş Yazmaları, nr. 167; Serkan Türkoğlu, agm., s.111-112'den naklen.

²⁹⁸ İbnü'l-Emîn Ali Haydar, **Hâile-i Kerbela**, Osmanlı Matbaası, Dersaadet 1329; Serkan Türkoğlu, "Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyinler ve Bekai'nin Kitab-i Kerbela Mesnevisi", **Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, TAED**, 58, Erzurum, 2017, s. 114'ten naklen.

²⁹⁹ Seyyid Hüseyin, **Hülâsa-i Vâveylâ**, Vezîr Hânende Metîn Matbaası, İstanbul 1327, s. 2; Serkan Türkoğlu; Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyinler ve Bekai'nin Kitab-i Kerbela Mesnevisi, **Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, TAED**, 58, Erzurum, 2017, s. 115'ten naklen.

³⁰⁰ Serkan Türkoğlu, agm., s.119-120.

26. Ali Zâkî; *Medhiye ve Mersiye*³⁰¹

Elimizde bulunan mensur ve manzum şekilde yazılan el yazması maktel-i Hüseyin eserinde³⁰² 11 meclisten teşekkül edilmektedir. Kerbela'da şehit edilenlerin hikâyelerini kahramanca mensur şekilde anlattıktan sonra manzum şekilde mersiye verilmektedir; 1. Mecliste Meclis-i Velid, 2. Mecliste Hz. Hüseyin'in Medine'den Mekke'ye çıkışı, 3. Mecliste Cenabi Muslim'in Kufe'ye Gitmesi, 4. Mecliste Cenabi Muslim'in muharebesi ve şehadeti, 5. Mecliste Cenabi Muslim'in Çocuklarının şehadeti, 6. Mecliste Hz. Hüseyin'in Mekke'den Kerbela'ya çıkışı, 7. Mecliste sedaye menziline Hurr b. Riyahi'nin Hazret İmam Hüseyin ile aralarında olan ahval-at-ı 8. Mecliste ahval-at-ı ve şehadet-i Cenabi Kasım, 9. Mecliste ahval-at-i ve şehadet-i Cenabi Ali Ekber, 10 Mecliste ahval-at-i ve şehadet-i Cenabi Abbas, 11. Mecliste Ali Ekber'in Aşura gecesi.

Bu eserde geçen Kerbela vak'asından halk düşüncesine göre bir kahraman olarak bilinen Ali Ekber'in kıssasını vermekteyiz:

Hulasa cenabi 'Ali Ekber ehlini veda edub meydana revan oldu binip atın başın mübareze istedi, kimse cüret edub meydana gelmedi, 'Ömer S'ad melun ahlvali böyle görüp Tarık b. Kesir Mel'un tahrik edub velet el zina bu kadar zamandır Yezid'in nimetine yiyip haletini gırıpti indi bu Civanın şerrini bizden defi' eyle. çoğ vaa'd va'idten sonra Tarık melun atına binub. Cenab-i 'Ali Ekber'in meydanına at sürdü. çoğ mükâlemeden sonra cenabı 'Ali Ekber bu civarda melun hamle et Tarık melun yalın kılıç hamle edende cenabı 'Ali Ekber kalhan beraber vurub hamlesini savurdu. O buyurdu: Hz. 'Abbas bu civarda melun haberdar evvel geldim ve bir kılıç melunun başından bele yara toprağa saldı. Tarık melunun kardaşı bu halı görüb at saldı cenabı 'Ali Ekber'in meydanına şehzade aman vermeyip onuda kardeşine ulaştırdı Tarık'ın oğlu hamle etti onu da babasına ve amusuna³⁰³mülhak etti. O melunlar halı böyle görüb kalplerine khoru düşüb hiç kimse cüret etmedi meydana

³⁰¹ Serkan Türkoğlu; Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyinler ve Bekai'nin Kitab-i Kerbela Mesnevisi, **Atatürk Ün. Türkiyat Arş. Enstitüsü Dergisi [TAED]**, 58, Erzurum, 2017, s. 111- 116; Şeyma Göngör, agm. 2007, s. 769-788'den naklen.

³⁰² Derleme esnasında Irak'ın Selâhaddin iline bağlı Tuzhurmatı ilçesinde bulunan Dede Ğayıb Tekkesinde bulduğumuz Arap alfabe ile yazılan el yazması eserin 25.10.948 yılında yazılmış adı bulunmayan ve 223 sayfadan oluşmaktadır.

³⁰³ Amcasına

gelsin. Cenab ‘Ali Ekber bir nasra ya ‘Ali çıkıp özün uzun ve vürudu odur bakman askere sağa sola kalp cenaha karıştırıp binlerce mulağı cehenneme vasıl edip yine at başına çıkıp vasat meydanda durup mübareze istedi kimse cüret edip meydana gelmedi gene özün vürudu o derya kimin eşkıyalara bi darbı nasra vurup babası Hıydar kimin kılıç övür vurdu el- aman sedası meydana döndü. Ömer b. Sa’d melun gördü ki an kalmadı asker dağılsın o melun ğadabından³⁰⁴ Bekir b. Ğanim’i huzuruna isteyip dedi; her ne istersen senin için Yezit’ten allam bu civan haşimin şerrini defa’at, ama bu Bekir melu’n b. atlıya beraber ile o vakitte kader kimsenin meydana çıkmamıştı, Bekir melu’n dedi: Ya b. Sa’ad bu bir sehil³⁰⁵ ıştır. Hemen dönüp aspa harbi girip atına sıvar olup meydana gelende tabıl³⁰⁶ cenk çalınıp hay hava ve ğelğele dünyanı döndü. Bu halde cenabı Ali Ekber meydanın vasatında³⁰⁷ durmuştu. Ama bu taraftan Hz. Hüseyin ‘Ali Ekber meydana getirenin nusura çadırda taķet getirip meydana musallat birinin üzerine çıkıp oğlunun şecatını³⁰⁸ seyreder bu civarda. Bazı rivayetlere göre cenabı Zeynep ve Sükeyne ve Hanım Leyla dahi beraber etiler: Ah va veylah o oğul ettirin hanım Leyla: Bekir melun’un celaliyle meydana gelişin ve cenabı Ali Ekber’in yalğuz³⁰⁹ ve arķasız³¹⁰ lefin görüp yara çıkıp dedi. O a’misiz³¹¹ ve kardaşsız ve arķasız düşmanlar içinde kalan yalğuz canına kurban olum oğul. Ama bu taraftan cenap Zeynep gördü ki kardaş İmam Hüseyin’in rengi saraldı ve dönüp Hanıma³¹² bu civarda: Bacı Zeynep Leyla’nı çadıra dönder, cenabı Zeynep bu civarda nenemin hanım gelini gel gidek çadıra hanım Leyla ‘arz etti. Aĝa o saralan rengine kurban olum niķin saraldın olmaya oğluma bir ħal ola. İmam Hüseyin (a.s.) bu civarda ķorķma ama Ali Ekber’in meydanına büyük bir pehlivan geldi ondan ķorķulur git oğluna dua eyle ki cedim Peyĝamber’den eşitmişem³¹³ nenelerin duası tez³¹⁴ mustecab³¹⁵ olur. Hılasa Hanım Leyla ve Sükeyne çadıra gelip yüz dergāh

³⁰⁴ Sinirinden

³⁰⁵ Elbise

³⁰⁶ Davul

³⁰⁷ Ortasında

³⁰⁸ Cesaretini

³⁰⁹ Yalnız (tek başına)

³¹⁰ Desteĝi olmayan

³¹¹ Amaca sız

³¹² Leyla’ya

³¹³ Duyayım

³¹⁴ Hızlı, çabuk

³¹⁵ Kabul

İlahiye ve bir tevb ‘arz etiler Hıdaya Muhammed ve Al-i Muhammed hürmetine ‘Ali Ekber’i bu zalim elinde mağlup etme, Hanım Leyla ve Sükeyne dua etmekte bu taraftan İmam Hüseyin (a.s.) Necef iline dönüp seslendi: Ey davalar arsalanı baba ya ‘Ali yalğuzuz Ekberim yetiş imdada ya ‘Ali senden sua³¹⁶ yoh yetiş imdada ya Ali, bu taraftan Hanım Sükeyne o balaca zülflerini açup göz yaşla ‘arz:

İlahi Ekber’im taze civandı
Civan kardaş dağı Billah yamandı
Yiğitçe³¹⁷ kudreti çoktur Ali’nin
Susuzdu taķati yohtur ‘Ali’nin
İlahi nusratı³¹⁸ ver Ekber’ime
Gedibtir su getirsin Aşğır’ime

Hulasa Bekir b. Ğanım mel’un ‘Ali Ekber ile robru olub birbirine hamle edib nece zarp şimşir erelerinde red bedel oldu, Bekir melun gördü ‘Ali Ekber davada çoķ isnadır dedi: Civan minnetine getirin kırk sene çoķ zilletiyle öldüreyim ‘Ali Ekber bu civarda melun laf kidaf örme etti seni de yoldaşlarına yetirem³¹⁹ benim kimi pehlivan davasına düşmüyoruz. O melun bu sözden ğadaba gelip kılıcın çekip hücum etti. Cenap ‘Ali Ekber başına kalk(h) an çekip kılıç kalk(h) ana deĝip hıyar kimin iki parça oldu. Civan nöbet ‘Ali Ekber’e geldi meydanın saĝ ve soluna atını gezdirip yüzün Necef’e çevirip ‘arz etti baba ya ‘Ali:

Müşkilde kalmışam yetiş imdada ya ‘Ali
Senden siva³²⁰ yok(h)tu biten dede ya ‘Ali
Aşhap akraba kabir bilip kalmışam vahit³²¹
Abbas ‘amim³²² yok(h)tu gel feryada ya ‘Ali³²³

³¹⁶ Başka

³¹⁷ iğitçe

³¹⁸ Zaferi

³¹⁹ Ulaştıracığım

³²⁰ Başka

³²¹ Tek başıma

Eserde verilen Hz. Abbas'ın hikâyesinden bir örnek aktarmaktayız:

..Soyun tükelmesinden cenap Abbas ğadablanıp³²⁴bile hamle etti, o melunlardan yüz seksen neferi cehenneme ulaştırdı. Ama bu taraftan Abdullah b. Yezit Şeyban'i melun arkadan fırsat bulup kılıcı çekip cenap Abbas'ın mübarek sol koluna bir kılıç vurup yere saldı...

İki koldan o serdar olan zaman meyus³²⁵

Yetiştı ahına eflake çekti bir efus

Hacalet³²⁶ 'ataşına³²⁷ yandı coşa geldi ğamı

Dişinde meşki tutup yas sineye 'ilmi

Yaralı canıyla ferz Hayder-i Kerrar

İki rikabiyle adai eylerdi kınar...³²⁸

*“Kerbela olayıyla ilgili eserlerin hepsinde adları yukarıda zikredilen kişilerden bahsedilir. Bu durumu, kerbela olayını sahneye yansıtan Şebih denen eserler için de geçerlidir.”*³²⁹

Müzeyyen Buttanrı, “Şebihteki kişileri bu şekilde sıralar; Hüseyin'in yakın aile fertleri, annesi Fatıma'nın ruhu, kız kardeşleri Ümmü Kelsüm, Zeynep ile zevcesi Şehrbanu, şavaştta ölen Ali Ekber, sadık cariyesi Fizza, Hüseyin'in Şehrbanu'dan olan kızı Fatıma ile düğünden sonra öldürülen Hasan'ın Oğlu Kasım, Hüseyin'in hayatta kalan oğlu olup Yezid l'e Hüseyin'in başını, esir kadınları ve çocukları götüreren cenaze alayında başrolü oynayan Ali Zeynel Abidin ve onun

³²² Amcam

³²³ Adı y.; El yazma eser, Tuzhurmatı 948, s. 163-174.

³²⁴ Sinirlenip

³²⁵ Umutsuz

³²⁶ Utanmasına

³²⁷ Ususuzluğuna

³²⁸ Adı y., El yazma eser, Tuzhurmatı 948, s. 200-210.

³²⁹ Mahmut Sarıkaya, **İran'da Türkçenin Gizli Hazinesi: Taziye Geleneğine Bağlı Mersiye Edebiyatı**, Alevilik Araştırmaları Dergisi, 2012 Yıl 2, S. 3, s. 206.

yanında göğsünden ok isabet eden küçük yeğeni ile ölen küçük oğlu, Salman-ı Farisi, Hüseyin'in tarafına geçen Hurr, Ebubekir, Ömer, Ali'nin katili İbn Mulcam, oyunlarda en çok lanetlenen düşman ordusu komutanı Ömer b. Sa'd ve Hüseyin'e ölüm darbesini indiren Şimr ve Bilhassa Yezidli'dir."³³⁰

Bünyamin Çağlayan, yukarıda geçen kişilere ek olarak Hz. Muhammed (s.a.s.), Hz. Hatice, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in zevcelerinden Ümmü Seleme, Hz. Ali'nin kardeşleri Cafer, Hz. Ali'nin oğlu Abbas, Hz. Ali'nin kızı Rukiye, Hz. Ali'nin kızı Sekine, Kerbela'da şehit düşen Hanzala b. Sa'd isimlerini de zikredildiğini söyler.³³¹

Metin And; Muharrem dramının (*şebih*, *tişbih* veya *teşabih*) sunuluş yöntemlerini bu şekilde tasnif eder:

1. Dramatik Anlatı.
2. Kukla.
3. Dans ve Tartımlı Hareket.
4. Canlı Oyuncularla Taziye'nin Sunuluşu.

Fakat Irak Türkmenlerinde sadece dramatik anlatılar ve dramatik anlatılar eşliğinde canlı oyuncuların gösterisi icra edilmektedir.

1. Dramatik Anlatı; Türkiye'deki Meddah geleneği, Tek anlatıcının bir anlatıyı dramatik bir biçimde sunması tüm İslam ülkelerinde yaygındır. Bu anlatı dağarında Kerbela olayı ile ilgili konular geniş yer tutmaktadır.³³²Türkiye Türklerinde ve Irak Türkmen Türklerinde anlatı edebiyatında da Kerbela olayının önemli bir yeri vardır. Bu konuda yazılmış manzum Maktel'lerin dramatik bir biçimde okunuşu da yaygındır.³³³ Bu anlatı türleri hem İran'da, Azerbaycan'da ve Irak'ta canlı şekilde günümüzde geniş bir şekilde icra edilmektedir. İran'da dramatik anlatıya özel yerler yapılır. Bu yerlerde sadece

³³⁰ Müzeyyen Buttanrı, "Kerbela Olayının Azerbaycan ve Türk Tiyatrosuna Yansıması" **Çeşitli Yönleriyle Kerbela II. C. (Edebiyat)**, Sivas 2010, s. 261.

³³¹ Bünyamin Çağlayan, *age.*, s.68.

³³² Metin And, **Geleneksel Türk Tiyatrosu**, Ankara 1969, s. 68-80.

³³³ Abdülkadir Karahan, **Anadolu Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyin'ler**, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basılmamış Bitirme Tezi, T. 96, 1938- 39; Şeyma Göngör; *agm.* 2007, s. 769-788'den naklen.

muharrem ayında değil, ancak yılın diğer günlerinde de dramatik anlatılar icra edilmektedir. Irak Türkmenler’de durum farklı değil, dramatik anlatılar Hüseyiniyyeler’de ve Tekkelerde icra edilmektedir. “Bektaşiler özellikle Muharrem’in ilk on gününde Fuzuli’nin *Hadikat-üs-süeda*’sını baştan sona okurlar. Azerbaycan Türklerinde de bu türlü basılmış Türkçe metinler vardır. İran’da çok çeşitli olan dramatik sunuş seçimleri arasında anlatı türü geniş yer tutar. Gene olarak *nakkal*’lar bu tür anlatılara da yer verilir. *Roze-han*’ların önemli bir yeri vardır. Bunlar yalnız Muharrem’de değil, yılın başka günlerinde de konuyu dramatik bir biçimde anlatırlar. Bir yerden ötekine tahtıranavla götürülen *rovze-han*’lar çok aranan anlatıcılarıdır. Bunların kimi kez yardımcıları da olur, bunlarda *şakird-i rovze-han*, ya da *pâ-mimber-han* denilir. Mimberin ayağında dururlar, ya *Rovze-han* ile söyleşir, ya da *Rovze-han* bir yerde durunca söz konusu ettiği kişi üzerine”³³⁴ mersiye söylerler. Irak’ta durum farklı değildir fakat mersiye ve maktel okuyuculara *Radud* ve *Molla* denir. “Bu arada *nevha-han*’ların da önemli yeri vardır. Bunlar birkaç veya birçok kişi ağlayarak, aralarında dramatik bir biçimde söyleşirlerdi.”³³⁵ Taziye yapılan yerlerde duyguları tahrik eden siyah bezlerle kaplanır, yazılar ve resimlerle süslenir.

2. Muharrem gösterilerinin kukla ile sunulduğu söylenmektedir.³³⁶ Örneği Azerbaycan’da aşure geçit alayında, tezkere üzerinde başsız bir adam boyunda kukla bulunduğunu, boyun yeri kırmızı boya ile boyandığını kanlı bir görünüm verilmiş, göğsünde kanlı bıçaklar saplanmıştı. Bu kukla Hüseyin’i canlandırmaktadır.³³⁷
3. Taziyelerde özellikle Muharrem ve Aşure törenlerinde dünyanın birçok yerinde özellikle Irak, İran, Azerbaycan ve Türkiye başta olmak üzere söylenen mersiye ritmi eşliğinde tartımlı hareketlere rastlanmaktadır. “Bu

³³⁴ Metin And, age., s. 64.

³³⁵ Mansour Pourmand, “The Dying Art of Storytelling” **Tehran Journal**, 10 Aralık 1964, s. 121; Metin And, age., s. 64’tan naklan.

³³⁶ Metin And, age., s. 64.

³³⁷ Lassy, s.112; Metin And, a.g.e, s. 66’dan naklen.

daha çok *deste-gerdani* ya da *azâ dâri* denilen geçit alaylarında *sine-zen*, *zincir-zen*, *seng-zen*’lerin tartımlı ve kanlı gösteriler” yapılmaktadır.³³⁸

4. Canlı Oyuncularla Taziye’nin Sunuluşu: Bu sunuluş biçimlerinin en önemlisi Orta çağ Avrupasının dramatik temsillerini andıran canlı oyuncularla taziye temsilleridir. Bu temsillere şibih gardani denilmektedir.³³⁹

Teşabih; İran’da Safeviler ve Kaçarlar döneminde geliştirilip Irak ve Güney Lübnan gibi Şîi nüfusun bulunduğu yerlere de intikal eden taziye Kerbela faciasının sunumundan ibarettir. 61 (680) Muharrem ayının altıncı gününden itibaren Emevî ordusunda iken Hz. Hüseyin tarafına geçen Hür b. Yezid’in, yedinci gün Hz. Hüseyin’in damadı Kasım’ın, sekizinci gün büyük oğlu Ali Ekber’in, dokuzuncu gün üvey kardeşi Abbas’ın ve onuncu gün bütün taraftarlarıyla birlikte Hz. Hüseyin’in şehadeti taziye merasimlerinde dramatik bir sahne eseri şeklinde ortaya konulur. Bazen onuncu günden sonra da merasimler devam eder. Bu merasimlerde Hüseyin’in eşlerinin ve çocuklarının Kerbela’dan alınıp Şam’da Yezid b. Muâviye’ye götürülmesi olayı da işlenir.

“Büveyhiler dönemine kadar götürülen taziye gösterileri önceleri umumi yolların kesiştiği mahallerde, çarşılarda ve geniş meydanlarda yapılırken daha sonra birçoğu geçici olarak kurulan, muharrem matemini ardından safer ayındaki toplantıların da gerçekleştirilmesini takiben sökülüp kaldırılan, “hüseyniyye” veya “tekye” adı verilen özel mekânlarda icra edilmeye başlanmıştır. Bunların bir kısmı devlet tarafından, çoğu halkın yardımlarıyla inşa edilmiştir. Taziye için devletin yaptırdığı en meşhur bina, Kaçar Hükümdarı Nâsirüddin şah tarafından Tekye-i Devlet adıyla 1870’lerde Tahran’da inşa edilmiştir. Pek çok taziyenin temsil edildiği bu bina 1946 yılında yıkılmıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında İran’ın birçok şehir ve kasabasında çok sayıda tekye yapılmışsa da belirli bir tekye mimarisi geliştirilememiştir. Bununla birlikte hemen hepsinde ortak olan özellik oyuncularla seyirciler arasında herhangi bir engelin bulunmamasıdır. Bu da oyuncularla seyirciler arasında etkileşimi kolaylaştırmaktadır. Taziyenin icra edileceği mekânın ortasında yuvarlak veya

³³⁸ Medjid Rezvani, *Le Thedtre Et La Danse En Iran*, Paris, 1962, s. 82; Metin And; s. 66’dan naklen.

³³⁹ Metin And, age., s. 66.

dikdörtgen biçiminde yüksekçe bir mekân bulunur. Bunun etrafı Kerbela'yı andırması için genişçe bir kum şeridiyle çevrilir, burası yaya veya at üstünde yapılacak savaş gösterileri için kullanılır. Sahne dekoru oldukça basit ve Kerbela savaşında yaşanan olayları canlandıracak tarzdadır. Sahne donanımı genelde bir kuyu, Fırat nehrini temsilen içinde su bulunan bir oluk ve birkaç hurma ağacından ibarettir. Sahneden başlayan hareketler kumlarla çevrili mekâna kadar uzanır. Tekye-i Devlet başta olmak üzere tekyelerde rol alan görevlilerden Hz. Hüseyin'i ve beraberindekileri temsil edenlerin elbiseleri cennete işaret ettiğine inanılan yeşil, onları katledenlerin elbiseleri ise zulmü ve cehennemi anlatan kırmızı renktedir. Kadın rolünü üstlenen erkekler vücutlarını baştan ayağa kapatan torba gibi siyah elbiseler giyerler, yüzlerini de peçe ile kapatırlar. Taziye her iki tarafın söylediği sözler manzumdur. Bu arada musiki icra eden hanendelere davul, trampet ve ney gibi aletleri çalan sazandeler refakat eder. Omuzlarına kefeni temsilen beyaz bir örtü atan kahramanın görünmesi onun biraz sonra şehit olacağı ve merasimin sona ereceği anlamına gelir.

Taziye gösterileri, geriye dönüşü anlatan ritüeller konumunda bulunduğu gerekçesiyle 1930'larda Rıza şah Pehlevi tarafından şehirlerde yasaklanmıştır. Bu sebeple merasimler kırsal bölgelerde devam etmiş, ancak buraların imkânları sınırlı olduğundan taziye geleneği tamamen ortadan kalkma noktasına gelmiştir. 1979'da Pehlevi idaresinin yıkılmasıyla birlikte gerek taziye gerekse diğer matem ritüelleri İran İslam devrimin yerleşmesi için yardımcı birer unsur kabul edilerek destek görmüştür. 1980-1988 Irak-İran Savaşında taziye geniş ölçüde faydalandığı bilinmektedir. Günümüzde taziye faaliyetleri bir toplum geleneği halinde devam ettirilmekte, oyuncular geçimlerini gösterilerden elde ettikleri gelirlerle sağlamaktadır.”³⁴⁰

Günümüzde Irak'ın birçok yerinde Muharrem ayının onun da Hz. Hüseyin'in şehadet gününe takabil eden ve o günü anmak için Şia halkının bulunduğu yerlerde toprak zeminli boş alanlarda bölge ağzıyla *şebih*, *tişbih*, *teşabih* düzenlenmektedir. Kerbela hadisesini canlı şekilde sunumunu yapan oyuncular erkekler, bayanlar ve

³⁴⁰ Mustafa Öz, “Ta’ziye”, TDV. İslam Ansiklopedisi, C. 40, 217.

çocuklar yer alır. Bu oyuncular genel olarak amatördürler. Erkekler iyiliği ve kötülüğü temsil etmek üzere giyimleri, sahnelerde duruşları davranışları farklıdır. Genel olarak düşman tarafın giyim rengi kırmızı olmakla Hz. Hüseyin taraftarları yeşil ve beyaz giyimler girmektedir. Fakat erkek oyuncuların rolleri gösterinin birkaç ay önceden sakalların kesmemekle hazırlıkları başlar. Kadınları ise tepeden ayağa siyah çarşaf ve yüzlerine beyaz, siyah ve yeşil peçeler takmaktadır. Çocuklar genel olarak elbiseleri ve baş takıları yeşil ve beyazdır. Gösteride sunumdan önce toprak zeminler vak'anın olduğu zamana benzetmek üzere topraktan tepeler, hurma ağaçlar dikmek ve Fırat suyuna benzetme üzere su havuzu yapılmaktadır. Dekorlar simgeseldir. Teşbihlerde sadece insan değil atlar ve oyuncak bebeklerde yer alır. Hz. Hüseyin'in ve Hz. Abbas'ın ve birkaç düşman askerlerinin ata binme sahneleri olur. Sunumun aynı gününde çadırlar dikilir. Oyuncuların ellerinde kılıçlar ve kalkanlar bulunur. Oyuncuların metinler ezberlemez. Söylenen sözler ya teybe alınmış ya da uzaktan bir kadın Zeynep'in ses rolünü yapan ve erkelerin seslerini iki kişi tarafından rol alındığı görülmüştür. Gösteride kanlı gösteriler görülür. Özellikle Hz. Hüseyin'in katil edilmesinde, Hz. Abbas'ın ve oyuncaktan Abdullah'ı temsil eden boynuna okların isabet edildiği ve elbiseleri kanlı şekilde görüldüğü şekilde boyanır. Teşbih zamanı maktelde yazılan hikâyeden kısadır. Genel olarak önemli hikâye kahramanların özellikle; Ali Ekber, Kasım, Abbas ve Hz. Hüseyin'in şehadetleri ve çadırları düşman tarafından yakılmasından sonra Zeyne'l Abidin'i, kardeşi Zeynep'i ve kalanları Şam'a sabaya götürmek üzere kısa mersiye söylenerek *teşabih* sona erir. Halka göre Kerbela'da Hz. Hüseyin ve beraberinde düşen şehitler her biri bir kahramandır. Yukarıda Maktel-i Hüseyin ile verdiğimiz örnekten anlaşıldığı üzere Kerbela Savaşından bir hikâye anlatıldıktan sonra kısa ve genel olarak dört beyitten oluşan mersiyeler söylenir.

Bölgede bir diğer "*teşabih*" sunuşları on iki imamlardan yedinci İmam Musa El-Kazım'ın şehadeti Recep ayının 25 inci gününde bir tabut gösterisi yapılır. Bir gün öncesinde Hz. Musa El-Kazım'ın rolünü alan yüzünü beyaz bir peçeyle kapatan başına yeşil şal saran eski tarzda Arap elbisesi, ellerini zincir ile bağlanmış zincirin sonunda büyük bir yuvarlak demir takıldığını izlemiştik. Bu gösterilerin amacı

seyircilerin duygularını tahrik etmektir. Bu dram gösterilerin eşliğinde mersiye icra edilmektedir.

3.7. Mersiye İcracıları ve Dinleyicilerin Etrafında Oluşan Memoratlar:

*“Türk aydınlarının en azından bir kısmının ‘uydurma’, ‘gelişigüzel hiçbir mantığı ve anlamı olmayan hurafeler, batıl inançlar’ olarak baktığı, ancak halkbilimi çalışmalarının gelmiş geçmiş en büyük teorisyenlerinden birisi olan Sydow’un ‘yaşanmış olağanüstü tecrübelerin hikâyesi’ şeklinde tanımladığı memorat (memorate) türünün, artık, efsane türünden ayrı bir bütünlük içinde incelenmekte...”*³⁴¹ Kimi insanların fiziği gözle değil, kalp gözüyle görmüş ve yaşamış olduğu hikâyelerine tabiri caizse mukâşefe hikâyeleri denilebilir.

Irak Türkmenleri arasında mersiye icra geleneği yaygın ve devamlılığa sahiptir. Ne kadar bu ritüeller halk kültürü tarafından ortaya çıkıp yayılarak icra edilse de, bu ritüele katılımcılar bir ibadet türü olarak görülmektedir. Yani tanrıya yakınlaşmak, muratlarının yerine getirilmesi, hastaların bu ritüellere katılıp şifa bulmaları vs. inançlar içermesi kesin kalplerde ve düşüncelerde bir iz bırakılması kuşkusuzdur.

Irak Türkmen mersiye icracıları birçok memorat anlattıkları mevcuttur ve oldukça fazladır. Derleme esansında bir mersiyehanla konuştuğumda bir memorat anlattı, fakat adının söylenmemesi rica etti. Anlatılan memorat bu şekildedir: Bir gün bu mersiyehan çok kötü bir hastalığa yakalanır. Bir müddet sonra birçok doktora muayene için gittikten sonra doktorların söyledikleri artık şifasının imkânsız olduğu söylenmiştir. Bir gün uyarken nurlu bir şahsın ona gelip hastanın vücudunun üstünden elini sürüp uyandığında şifa bulunduğunu görüp ardından mersiye söylemeye başlamıştır.

Bir başka memorat ise; her zaman Hz. Hüseyin’in şehadet anma matemlerine katılıp sine-zen dövüp ağladığını söylemektedir. Bir gün sanki kıyamet gününün geldiği, insanların cennette ve cehennemde gittikten sonra kendisini cehennemde

³⁴¹ Özkul Çobanoğlu, **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yay., Ankara 2003, s. 9.

bulduğunu görüp cehennemin kocaman ateşi ve alevleri göğüsüne yaklaşmadığı anlatılmaktadır.³⁴²

Bir diğer mersiyehanın kanser hastalıktan şifa bulduğunu hem ehlibeytin faziletlerini dile getirmeye ve matem düzenlemeye başlamıştır. Bu tür memoratlara bakılacak olursa, ister din adamları çevresinde ister halk çevrelerinde yaygın anlatılanlara inanç getirildiği görülmektedir.³⁴³

Mersiyahanların birçoğunun yukarıda verilen örnek olarak memoratlara benzer hikâyeler anlattıkları ve genel olarak bir kutsal zatla görüştüğü ve o kutsalın Hz. Hüseyin hakkında mersiye söylemesi istenerek o verilen görevi yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

³⁴² Kaynak Kişi: 16.

³⁴³ Kaynak Kişi: 13

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IRAK TÜRKMEN MERSİYELERİNİN HALK BİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

4.1. Irak Türkmen Mersiyelerinde Halk İnançlarının İzleri:

İnanç; bir şeye “gönül bağlama, sıdkına kalben inanıp kararda olmak”³⁴⁴ anlamına gelen, Irak Türkmenlerinde karşılığı: akide, itkad, iman, hurafe, mu’taked, olan Türkiye’de: hurafe, akide, itikat, iman, hurafat, inanç, Azerbaycan Türkçesinde: sinama, deneme, yorum, yorumlama, inanç³⁴⁵, Kırgız Türkçesinde: inan, işenim, Özbek Türkçesinde: işanç, Tatar Türkçesinde: ısanıç, Türkmen Türkçesinde: inanç, inam, Uygur Türkçesinde: işanç kavramları kullanılmaktadır.³⁴⁶

“İnanç, Tanrı’ya, bir dine, bir mezhebe, bir insana, bir peygambere, bir imama, insanüstü bir güce, tabiat olaylarına, bir düşünceye, bir kaniya, bir görüşe, bir iletiye, bir öğretiyeye, bir öneriyeye, bir sanıya, bir olguya, bir iddiaya, bir varlığa, ister taş, kaya, ağaç, mezar, su, ateş, toprak, güneş, ay, yıldız, hayvan, figür, gibi somut, ister din, mezhep, fikir, ruh, gibi soyut bir nesneye, bir şeye gönülden, kalpten, içten inanmak, güvenmek, iman etmek, tasdik etmek, itimat etmek, kanaat getirmek, bağlı bulunmak, onu uygulamaya çalışmak, onu savunmak olgusudur. Bu bağlanmanın, bu inanmanın, bu güvenmenin, bu itimat etmenin kimin tarafından, ne zaman, nereden geldiğinin ve niçin uygulanmasını Gerektiğinin, doğru ve kesin olduğuna dair herhangi bir somut kanıt olmamasına, başkalarının tanıklığı üzerine desteklenmemesine rağmen araştırılmadan, yoklanmadan kuşkuylanmadan ve tereddüt edilmeden kabul edilir. İnanç insanın şuuraltı dünyasında köklü ve sağlam bir temele sahiptir. İnanç insanın iç dünyasını etkilediğinden onun davranışlarını, hareketlerini, konuşmasını, gülmesini, ağlamasını ve günlük hayatındaki her şeyi olumlu veya olumsuz şekilde etkiler. İster yanlış ister doğru ister çürük, bozuk, sapık, ister toplum tarafından kabul görsün ister toplum tarafından reddedilsin; ister

³⁴⁴ İbrahim Efendi Gûdi, *Lügat-î Gûdî*, (Hzr. İsmail Parlatır- Belgin Tezcan Aksu- Nicolai Tufar), Ankara TDK, Yay., 2006, s. 236.

³⁴⁵ Gazanfer Paşayev, *Irak Türkmen Folkloru*, Akt. Mhir Nakip, İstanbul, Kerkük Vakfı Yay, 1998, s. 40.

³⁴⁶ Ahmet Bican Ercilasun vd., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, KB Yay., Ankara 1991, s. 388-389.

adaba, ahlaka, terbiyeye uygun olsun, ister ters gelsin; ister başta İslam dini olmak üzere Hristiyanlık, Musevilik ve diğer Musevi dinlerin kurallarına ve ahkâmına uysun ister uymasını her insanın bir inancı vardır. Her inancın altında bir bilinmezlik, bilmezlik mevcuttur. Çünkü insan bilmediği fakat merak ettiği ve bilmek, öğrenmek istediği bir konunun gerçeğini anlamak için bir açıklama ihtiyacını duyar, işte bu ihtiyacın sonucunda inanç meydana gelmiştir."³⁴⁷

Halk inançları, bireyin veya bir toplumun gerçek olduğuna kabul edilip davranış ve ritüel halinde izinde görülmektedir.

İnançlar ikiye ayrılana bilinir: doğru ve batıl inanç. Ancak birbirini diğerinden ayırmak zordur. Örneğimiz; Din bir inançtır, fakat her inanç din değildir.³⁴⁸ Zira bu inançlar eski dinlerden kalıntı olarak halk arasında izini sürmektedir. Bunun benzeri bazı sözcüklerin çok eskiden beri kullanılmakta olduğu halde, bu sözcüklerin kaynağı diğer dillerden olduğu araştırmacılar görmektedir.

Irak Türkmen mersiyelerinde ve bu mersiyelerin icra edildiği merasimlerin etrafında oluşan birçok inanç ve inanca dayalı pratik ve davranışlar uygulanmaktadır. İnanç konularını belirten bir kısmını aşağıda vermekteyiz:

4.1.1. Tanrı:

Bölgede genel olarak Türkmenlere göre tanrının bir ve ölümsüz olduğuna inanılır. Tanrı'nın sonsuz güce ve hep göklerde olduğuna inanılır. Hatta dua edilirken avuçlar açılıp uzatılır ve genel olarak göklere bakılır. Bölgede genel olarak Edebiyat ürünlerinde konu edilmektedir ve aşağıda verdiğimiz mersiyede sözü geçmektedir:

Ataştan korhımam 'abdiyem Allah
Bes sen 'ibadete layık sen vallah
Cennete gözüm yoħ söyledi billah
Bu sözün şahibi 'Ali şahımdır (15/ 9)

³⁴⁷ Necdet Yaşar Bayatlı, **Irak Türkmen Folklorunda Geçiş Dönemleri Etrafında Oluşan Halk İnançları**, Irak KB yay., Irak 2017, s. 56- 57.

³⁴⁸ İbrahim Kafesoğlu, **Eski Türk Dini**, Ankara, KB Yay., 1980, s. 7.

4.1.2. Ruh:

Eski Türkler ruh ve can sözcüğünü umumiyetle tın (nefes) sözcüğüyle ifade etmişlerdir. Doğu Türkler günümüze kadar can ve nefes kullanılmaktadır. Batı

Türklerinde ise bu terim “dinlemek” ifade de devam etmiştir.³⁴⁹ Dinlemek teriminin kullanmaları ruhun vücuttan çıktığında çok istekli maddi ağılıklardan (hastalık, acılık, barınma vb) kurtarmış olur. Şamanist Altay Türkleri, ruh-can sözcüğünü tın, süne ve kut kavramlarıyla ifade eder. Tın bütün canlı yaratıklarda vardır; süne ise fakat insanlarda vardır, kut ise her şeyde bulunur cansız şeylere kutsiyet verir.³⁵⁰ Bölgede ise hevaslara göre, insanda beş ruhun olduğuna inanılır. Ruhlar, bitki ruh, hayvan ruh, insani ruh, kutsal ruh ve lahuti ruh. Fakat ilk üç ruh herkeste bulunur, zira son iki ruh sadece Hz. Peygamber, Hz. Fatıma ve On İki imam da bulunur. Son iki ruha sahip olan kişiler bu dünyada bulunan her unsur kontrolündedir.³⁵¹

Altay ve Yakut Türkleri ruh-can kavramını tın, süne (ya da sür) ve kut kelimeleri ile ifade etmişlerdir. Tın, bütün canlılarda; süne, sadece insanlarda; kut ise, canlı cansız her şeyde bulunur ve bulunduğu şeye kutsallık kazandırır. Bu anlayışa göre, kut'un bedenden ayrılması ile ölüm gerçekleşmez ama kişideki kutsallık kalkar, sıradanlaşır. Kut, insan için kesinlikle bir güç ve uzun ömrün vazgeçilmez bir dayanağıdır. Birey onsuz hayatını sürdüremez (insanın kutsalla iç-içe olma durumu ile ilgili inanç ve uygulamaları ileride örneklendireceğiz). Ancak tın bedenden ayrıldığı vakit, bedenin ölümü hemen gerçekleşmiş olur.³⁵²

Bölgede normal insanın öldükten sonra ruhu evde kırk gün boyunca dolaşacağına inanılır. Fakat evliyaların ruhlarının her zaman mevcut olduğuna inanılır. Ondan dolayı halk arasında bazı zatların kutsal olduğu görünmektedir. Bu zatların ölümünden sonra mezarlarının ziyaretine gidilir ve haklarında mersiyeler söylenir.

³⁴⁹ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bu Gün Şamanizim**, TTK Yay., 6. Baskı, Ankara 2006, s. 176.

³⁵⁰ Abdülkadir İnan, **age.**, 2006, s. 176- 177.

³⁵¹ Kaynak Kişi: 3

³⁵² Abdülkadir İnan, **age.**, 2000, s. 176.

Bölgede muharrem ayında ve mersiye icra esnasında yiyeceklerin ve içeceklerin dağıtılması yapılmaktadır. Ölülerin sevabına yiyecek dağıtılmak ölümlere varacağına inanılır. Bu gelenek aslında eski Türklerin ruh/tın bedenden çıktığında daha sonra yurduna dönerek çoluk çocuğunu, akrabalarını, dostlarını koruyup kullandığına inanıldığı görülmektedir. Türk halk inancına göre, ruhun eskisi gibi yemek istemesi ve yahut ruha bağışlanıp yemek verilmezse o zaman ruh yakınlarına kötülük getirmesine inanılır. Bundan dolayı da ruh için özel kurbanlar kesilip halka yemek verme geleneği doğmuştur.³⁵³

Yukarıda söz ettiğimiz ruhun dolaşmasını, Irak Türkmen mersiyelerinde konu edildiğini aşağıda vermekteyiz:

Zambaklar arasında en güzel çiçeksiniz
Özgürlük bağçasında renkli kelebeksiniz
Her kurban bayramında yere ineceksiniz
Göreceksiniz hâlâ başımız dumandadır (1/ 5)

Yukarıda vermiş olduğumuz mersiyede, şehitlerin ruhları her Kurban Bayramında ailelerini, yakınları, dostlarını ve sevenleri ziyaret etmek için göklerden yere indikleri geçmektedir.

Irak Türkmen Şiaların arasında düzenli olarak her yıl muharrem ayının birinden kırkına kadar düzenlenen matemlerde bazen hayata olmayan ancak matemlerde bulunduklarına inanılır. Bu şahıslardan biri Taf Savaşında şehit olan Hz. Hüseyin'in anası Hz. Fatıma'nın matemlerde bulunduğuna inanılır.

Bu inancı konu eden ve işlenen mersiyelerden birini örnek olarak aşağıda vermekteyiz:

Nuha vü elem içinde yüzleştik biz 'Abbas'a
Kubbesinde aşılın şuşuz tuluma taş
Ümmü'l-Benin, Faıma orda durmuşlar yaş
Hızım'ı yâda salın dolandı Kerbelâ'yı
Hüseyin'im can Hüseyin'im

³⁵³ Mehmet Aça, "Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)", **Milli Folklor Dergisi**, Yıl: 13, S. 43, Güz 1999, s. 24.

Sana kurban Hüseyin'im (70/ 8- nakarat)

Bir diğer mersiye ise;

Burda oğlu buğazdan oğlum Aşğır kan içer
Ruhu Ekber'i öper şu kınarınan geçer
Ka'beyi tavaf eyler Mekke'den göge uçar
Burda faşl-ı baharın sular kılsan biçer (36/ 12)

Eski Türkler, can ve ruh kavramları karşılığında tın (nefes) kavramıyla ifade etmişlerdir. Doğu Türklerinde hala nefes ve can kullanırken batı Türklerinde ise bu sözcük ancak dinlemek sözcüğünde kalmıştır. Şamanist Altay Türkleri, ruh-can sözcüğünü tın, süne ve kut kavramlarıyla ifade etmişlerdir.³⁵⁴

Irak Türkmenlerinin inancına göre İnsanın ruhunun kalıcı olduğu özellikle evliyaların, imamların ve peygamberlerin sonsuza dek ahirette diğerleriyle kavuşacağına inanılır. Bu konuyla ilgili eski Türkler, ölen kişinin ruhunun, Şaman tarafından özel bir merasimle yeraltı dünyasına götürülünceye kadar, evde dolaştığına inanırlar.³⁵⁵ Ayrıca eski ve yeni Türk inancına göre ruh/tın yeryüzüne don değiştirerek dönebilir.³⁵⁶ Bölgede halkın inancına göre ruh sonsuza kadar ya cennette ya cehennemde yaşayacağına inanılır. Zira kimine göre bu dünyada kötü insan ruhlarının ölümden sonra ya fenada kalmak ya da kalmakta fena olacaktır. Bir başka ifadeyle insan ruhu ya sonsuza kadar var olacak ya da yok olacaktır.

4.1.3. Kutsal Kitaplar:

Irak Türkmenlerinin mersiyelerde kutsal kitaplardan biri kur'an-ı Kerim olduğunu ifade eden aşağıdaki mersiyede konu edilmektedir:

İmam halı perişandı
Etraf bizlere düşmandı
Bizim yolumuz Kur'andı

³⁵⁴ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bu Gün Şamanızım*, 6. Baskı, Ankara 2006, TTK Yay., s. 176- 177.

³⁵⁵ Aydın Durdu- Bircan Kalayıcıddurdu, "Geçmişten Günümüze Ölüm Âdetleri ve Kemaliye Köylünde Ölüm", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları* 1997, KB Yay., Ankara 1998, s. 66.

³⁵⁶ Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri*, Ankara Kültür Bakanlığı Yay., 1999, s. 71.

Yâ Müctebâ yâ Müctebâ (3/ 10)

4.1.4. Din:

Aşağıda konu edildiği gibi Irak Türkmenlerinin birçoğunun dininin İslam olduğunu ifade etmektedir:

Söndürdüler oğlum ‘Ali çırağın
Kurutular şusuzdan gül dudağın
Yıhtılar İslamlar’ın hak bayrağın (4/ 7)

4.1.5. Tedavi:

Mersiye icra edilen matem meclislerinde hastaların şifa bulmaları, duaların kabulü, sevap kazanmaları ve insan ruhunun huzur bulacağına inanılır. Aşağıda geçen mersiyedeki gibi gözyaşı dökmenin günahlarının silinmelerine inanarak ifade edilmektedir:

Ey Hüseyin ‘aza darı
Gözyaşı edin cari
Hesteye şifa verir
Geniş eder mezarı (72/ 1)

Bir diğer mersiye örneğin:

Meclis ‘azada da’im hastalara derman var
Müminlere şefa’at Müslümana aman var
Her mecliste yakînen imam Şahib-i Zaman var (41/ 7)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin için düzenlenen matemlerde hastalıklarına çaresi bulunmayanlara şifa getireceğine inanılır. Peygamber, Fatıma ve on iki imam hazretleri için yapılan “sevap”³⁵⁷, halk inancına göre bereket ve şifa özelliğinin taşımış olduğuna inanılır. Hatta Şia kesimlerinin bazıları muharrem ayında yapılan sevap dağıtma yemeklerinden örneğin pilav ve kıyma yemeğini

³⁵⁷ Ölen kişinin ruhuna yapılan yiyecekler ve içecekler.

salkıyarak günlük yapılan yiyeceklere o yemekten bir damla kadar ilave etmeleri bereket ve şifa getireceğine inanılır.

4.1.6. Göz Yaşı Dökme İnancı:

Irak Türkmen Şia olan halkı Hz. Hüseyin Matemlerinde mersiye okunurken ağlamanın sevap kazanmasına ve ruhun huzur bulmasına inanılır. Bunu konu edilen mersiyei örnek olarak aşağıda vermekteyiz:

Mizanda mişli yohtur
Düşman gözünde yohtur
Vallah şevabı çohtur
Gözyaşı edin cari (72/ 3)

Irak Türkmen Şia halkının inancına göre Hz. Hüseyin şehadetini anıma matem törenlerinde icra edilen mersiye esnasında ağlamağım Allah'ın azabından kurtulmak için yararlı olacağına aşağıda verilen mersiyede konu edildiğine inanılır:

Cehenneme amandı
Dolu 'ahd u imandı
Bir damlası amandı
Gözyaşı edin cari (72/ 4)

Aşağıda verdiğimiz mersiyede, Cibrilin Hz. Hüseyin'in katli için ağladığı söz edilmektedir:

Cisminden kan ahanda
Ekber'i ohlananda
Cibril ağlar bahanda
Kesik başlı yatana (5/ 8)

Irak Türkmenlerinin Peygamber ve İmamlar üzerine mersiye icra ederek, bu zatların ve Allah'ın rızasını kazandırır. Irak Türkmenlerinin bir sözüne değinmek yararlı olur; "kim bu dünyada birisini severse öteki dünyada onunla haşır edilir" ona

göre halkın imamlarını severek bu zatların her yıl vefat edildikleri tarihlerde anıma törenleri düzenleyerek haklarında mersiyeler söylemekteler:

Şi'iliği addeder
Günaḥın azad eder
Faṭıma'yı şad eder
Gözyaşı edin cari (72/ 5)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin şehadetine ağlayan kişinin duasının kabulü ve Allah'ın rızalığının kazanmasına vesile edildiği konu edilmektedir:

Meclislerin namazı
Sevenlerin murazı
Allah'ı eder razı
Gözyaşı edin cari (72/ 14)

4.1.7. Selamlar:

Selam iletmenin varılmasına Irak Türkmenler arasında inancı mevcuttur. Özellikle evliya ve İmamların türbelerine ziyaret etmeye gitmeyenler gidenlerden selamlarının iletmesini ve dua talep etmeleri halk arasında geçmişten günümüze kadar yayılan bir inançtır. Bu inancın izlerini mersiyelerde de rastlamak mümkündür. Bu konuyla ilgili örnek olarak aşağıda bir mersiye vermekteyiz:

Arba'indir nuḥa var
Burada kaldıḡ hey havar
Hüseyin'e giden züvvar
Bizden selam aparın (71/ 2)

Bu konu ile bir başka mersiyeyi örneği aşağıda vermekteyiz:

Dayan site me keḥre
Gemli olsun yüz çehre
Ḥabib İbn-i Mazahir'e
Bizden selam aparın (71/ 11)

Bu konu ile bir başka mersiyeyi örneği aşağıda vermekteyiz:

Baḫma terör ḫisara

Bakma para hasara
Yetmiş iki enşara
Bizden selam aparın (71/ 12)

4.1.8. Yeminler:

Irak Türkmenleri arasında yemin etmek sadece Allah'ın ismiyle değil. Ayrıca imamların isimleriyle de ant etmektedirler. Çünkü bölgede bu zatların kutsal olduklarına inanılır. Bu yeminlerin örneği: “imam Ali hakkında”, “imam Hüseyin hakkında”, “İmam Abbas hakkında” gibi yeminler edilmektedir. Şamanlarda olduğu gibi Irak Türkmenlerin de inancına göre kutsal insan ruhların sonsuza kadar kalıcı olduğu ve güce sahip olduğuna inanılmaktadır. Aşağıda verdiğimiz mersiye, Hz. Hüseyin'in adıyla yemin edildiği görülmektedir:

Ok üstünde semaya uruca giden başı
Her Muharrem ihtiram gözünden dökeriz yaşı
Yemin olsun ismine ölünce vazgeçeriz
Vallahi yanar yürekte 'aşuranın atası (81/ 2)

4.1.9. Rüyaya Bağlı İnançlar:

Rüya, kuşkusuz, hayatımızın bir parçasıdır. Tüm insanlar rüya görür ve gördüğü rüyayı birçok şekilde yorumlar; kimi önemli bulur, kimi önemsemez. Birçok kişi rüyada gördüğünü kendisi için haberci olarak yorumlamaktadır. Rüyada bazı şeylerin kişiye doğrudan gösterildiğine inanılırken bazılarının da çeşitli işaretlerle anlatıldığı düşünülür.³⁵⁸ Rüya, Irak Türkmen edebiyatının mersiye türünde konu edilmiştir ve örneğin aşağıda verilmiştir:

Dün gece babamı dünyada gördüm
Bilmirem? Ya onu hulyada gördüm!
Yahud da yatmışım rüyada gördüm!

³⁵⁸ Erol Gündüz, “Divan ve Halk Edebiyatı Sanatçılarına İlham Kaynağı Olan Rüya”, **Selçuk Üniv. SBE. Dergisi**, Konya 2009, s. 22.

Ya uyku sersemi aynada gördüm!

Millete gözyaşlı deryada gördüm (9/1)

4.1.10. Kefen:

Ölünü gasil etikten sonra “on metre ve cebi olmayan”³⁵⁹, beyaz renkli ve dikişsiz olanla sarılana kefen denilir. Kefenleme uygulaması İslam geleneğine göre yapılır. Kefen genel olarak *hamşam* veya *patiska* denilen kumaşın türlerindendir.³⁶⁰ Bazı kimseler Mekke’ye haça veya umreye giderken, İmamların mezarlarını ziyaret ederken mezar yakınından özellikle Necef ilinden alınır ve evde saklanır. Kimi el teri kazanılan ve beşte bir humusu ve yüzde ikisi çıkan paralardan alınır. Uygur Türkleri ölüyü yerli dokuma ile kefenler, kefeni demir iğneyle dikmezler, kefenlik kumaştan iplik çekerek onu birbirine dikerler.³⁶¹

Bölgede kefenleme işlemi Türkiye’de olduğu gibi yapılmaktadır.³⁶² İlk önce lifafesi temiz bir yere döşenerek üzerine gülsuyu veya diğer kokulu sulardan genelde “kafur” serpilir. Kimi zenzem suyu, kimi bölgede Hz. Abbas’ın mezarından alınmış olan suyu serper. “Lifafenin üzerine de izar döşenip yine koku serpilir, onun üzerine *könek* (gömlek) döşenir ve kokulanır. Havlu ile kurulanmış olan ölü, geçici bir örtü ile örtülü olduğu halde gömlek üzerine yatırılarak gömleğe sarılır. Bundan sonra evvela sol, sonra da sağ tarafında *izar* ve *lifafe* ile birbiri ardınca vücudu kapatılır. Kadın ölü için aynı işlemler yapılmakla birlikte gömleği girdirilmeden önce göğsü bir bezle bağlanır. Saçları da göleğin üzerine çıkartılır, sonra başörtüsü, izarı, lifafesi ve hırkası ile sarılıp üzeri bez kuşakla bağlanır.”³⁶³ Dolayısıyla bölgede kadın ve erkek ölü için namazlıktan bir parça koyarlar. Şii kesimleri Türkmenler, namazlıktan bir parça bez, yeşil renkli ince bez imamların mezarlarını sürdürülmüş olanı ve gömülürken sağ yüzü açılır Kербela türbe taşı koyarlar.

³⁵⁹ Işıl Altun, **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Yayıncı Yay., Kocaeli 2004, s. 329.

³⁶⁰ Necdet Yaşar Bayatlı, **age.**, 2017, s. 285.

³⁶¹ Abdulkerim Rahman, “Uygurların Defin Âdetleri”, **III. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri IV. C.**, Ankara 1987, KB Yay., s. 312.

³⁶² Necdet Yaşar Bayatlı, **age.**, 2017, s. 286.

³⁶³ Sedat Veyis Örneş, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, 2. Baskı, Ankara 1971, Ankara Üniv. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yay., s. 53.

Aşağıda verilen örnekte “*kefen*” mersiye metninde konu edilmiştir:

Piker ğerib kefensiz üç gün n’aşım kallacağ (36/3)

Aşağıda verilen mersiyede kefen konu edilmektedir:

Ben-i Esed beri gel

Al kefen kafuru gel

Üç gün şahrada kalan

Defne na’ışlara gel (73/ 9)

Öleni kefenlenmeden önce “*kafur*” kokusuyla yıkandığı gösterilmektedir.

Kerbela’da Taf Savaşında şehit olanların cesetleri çölde üç gün kefensiz kaldığını anlatmaktadır. Mersiyelerde genellikle kefen uygulama ve inancın belirtmesi değil bu pratiğin yapılmama mağdurluğu konu edilmektedir.

4.1.11. Mezar:

Türklerde mezara ve ata mezarlarına saygı çok yaygındır. Irak Türkmenlerinde olduğu gibi, Karay Türkleri, hakanlara, Saraylarına ve mezarlarına saygı gösterirlerdi. Hakanların mezarına rastlayan herkes, atından iner mezara tazimde bulunurdu.³⁶⁴ Mezar görünmeyinceye kadar atına binmez. Bölgede imam ve evliyaların mezarların yakınından geçildiğinde veya ziyaret edildiğinde, mezara girmeden önce “El selam-u Aleyk ya .. falan filanın ismi” mezara girmeden izin mezarda gömülenden ve meleklerden istenir, mezardan ayrıldığında yüzü mezara doğru geriye ters yürüyerek elini göğsünün üzerine başı aşağı saygılı bir şekilde mezardan ayrılır. Halk mezarları yakınından geçildiğinde selam söylenir ve “el selam daluykum ehle la ilahe illa Allah, min ard le ilaha illa Allah, bi hak la ilaha illa Allah, keyfe vecettum kavle la ilaha illa Allah” söylenir. Irak Türkmenlerinde olduğu gibi, “Azerbaycan Türklerinde evlerden, yurtlardan ziyade mezarlara sahip çıkılır.”³⁶⁵ Irak Türkmenlerinde durum farklı değil, İmamların mezarlarına iyi bakılır, bekçiler

³⁶⁴ Yaşar Kalafat, **Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’ta Eski Türk Dini İzleri**, KB Yay., Ankara 1998, s. 147.

³⁶⁵ Mevlüt Süleymanlı, **Göç**, İstanbul 1990, s. 86; Yaşar Kalafat, a. g. e., s. 147’den naklen.

bulunur hediyeler sunulur. Irak Türkmenlerinin özellikle Tuzhurmatı ilçesinde mezarlarının çukurluğunu bir insan boyundan dört parmak ziyade çukur kazılır sonunda bir daha ceset için yan yatay bir çukur daha kazılır. Ölüyle bir yeşil dal ağacı koyulur. Irak Türkmen Şia kesimleri ölünün yüzünün sağ yönüne Hz. Hüseyin'in bulunduğu mezar etrafından yapılan “türbe” taşı koyulur. Kimi hayat boyunca namaz kıldığı namazlığı vasiyet bırakarak ölüyle birlikte kurulus. Kimi Hz. Hüseyin matemlerinde ağlamasının gözyaşlarını sildiği mendili öldüğünde cesedi ile birlikte gömdüreceklerine vasiyet eder ve bu mendilin kabir ve berzah âleminde aydınlık ve insi olacağına inanılır. Ölüyü gömdükten sonra cenaze merasimlere katılanların ayrıldıklarında yüzlerini kabir yönüne çevirmeden ayrılır, buda ölen ruhunun kötülüğü o ayrılanla buluşmamasına inanılır. Bölgede ölünün erken gömülmesi ölüye ikram edilmesi anlamına gelmektedir. Aşağıdaki mersiye örneğinde, Kerbela vak'asında Hz. Hüseyin ve beraberinde şehit olanların cesetlerinin üç gün üç gece çöllerde gömülmeden kaldığı söylenmektedir.

Bugün kimin temiz kanlar Kerbela yazar

Üç gün süre şehidlere kazılır mezar

Hem Murtaza hem Fatıma kılırlar nazar (33/ 5)

4.1.12. Ahiret Bağlı İnançlar:

Irak Türkmenleri ahirette bir diğer yaşamın olduğuna inanılır. Fakat kimi o âlemde mutlu ve mutsuz olarak yaşamı sonsuz sürecektir. Bölgede şehit onurludur. Bölgede kutsal görev için şehit olana ailesi ve yakınları gurur duyar. Şehit ahirette mutlu ve gerçek bir hayat sürdüreceğine inanılır. Aşağıda verilen mersiyede konu edildiği gibi şehit hem bu dünyada göç ederken günahlarının silinmesi ve hatta bölgede annesinden yeni doğmuş gibi bir tabir kullanarak vicdanı rahat bir şekilde öteki âlemde de mutlu bir yaşam sürdüreceğine inanılır.

Tuzlu yazar olmaz bezer

Qalemiyle dağlar qazar

Şon mışrâ'ı şöyle yazar

Ey fedakâr şanlı şehid

Dünya vü 'uqbada sa'id (10/ 8)

Ahiretle ilgili bölgede oldukça fazla halk inançları mevcuttur. Bu inançlardan; dünyada iyilik yapan ahirette karşılığını göreceğine inanılır. bu dünyada kimi birisini severse iyi veya kötü olmaksızın ahirette beraber olacağına inanılır. İnsanların yapmış oldukları kötülük, ahiretten önce kabrinde hem melekler tarafından hem de şeytanlar tarafından sıkışıklık yaşayacağına ve suçu büyük olanı sonsuz cehennemde yanacağına ve her öldüğünde tekrar diriltilip suçuna karşı cezalandığına inanılır. Dünyada iyilik yapan insanoğlu hem kabrinde nur hem ahirette cennette yaşayacağına inanılır. Kıyametten önce Hz. Mehdi'nin ve Deccal'ın çıkacağına inanılır. Fakat on artık kimsenin tövbesi artık kabul edilmemesine inanılır. bir süre sonra İsrail'in Zurnasına üfürerek bütün canlılar Azrail tarafından ruhlar kabza alınır. Bir kimse anne, baba ve komşuna iyi bakan ahirette cennetlik olur. Suda boğulan ve savaşlarda; vatani için, şerefi için ve malı için şehit olan cennetlik olacağına inanılır.

4.1.13. Ahirette Şefa'at Bulunduğuna Dair İnançlar:

Yasin ister bir beraat senden eya bab-ı necat
Ru-siyah 'amali de kıasır gediptür bu hayat
Çıkmış elden ömürü getmiş hazır olmuştur memat
İstiri senden şefa'at vaqt-i mevtinde Hüseyin (31/ 13)

Yukarıda verilen mersiyede, bölgede Hz. Hüseyin'in sevenlerini, onun uğruna ve yolunu takip edenlerine ahirette şefa'atini bulacaklarına inanılır

4.1.14. Kutsal Zatlar:

Her toplumda olduğu gibi Irak Türkmenlerinde de halkın bazı kişilerin kutsallık kazandığı ona karşı inançlar zamanla oluşmuştur. Bölgede Hz. Peygamber (s.a.v) başta olmak üzere daha önce Hz. Âdem ve diğer peygamberler, On İki İmam, Hz. Abbas, imamların bir kısım torunları, bazı sahabeler, Taf Savaşında şehit düşenler ve birçok evliya olduğuna inanılan kimselerin ruhları kutsallık kazanmıştır. Bu zatların ölümlerinden sonra da bu dünyada yaşayan insanlara etkisinin aktif olduğuna inanılır.

Duzlavı olan Duz'un terk etmez

Duz'da dolanı bir dağka etmez

Mehdi çıhmasa bu zulüm bitmez (25/ 8)

Irak Türkmenlerinde dünyanın her yerinde zulüm zirvesine vardığında On İki İmamların son imamı Hz. Mehdi'nin ortaya çıkıp dünyanın her yerine barış getirmesine inanılır. Cuma günü ortaya çıkacağına inanıldığından halkın birçoğu her cuma günü Allah'a dua edip Ona destekçi ve en yakın zamanda çıkması istenir. Yukarıda verilen mersiyede bu konu işlenmektedir.

Kerbela'da bambaşka hasret dolu 'ibret var

Müminlerin kalbinde sönmeyen hararet var

Meclis 'azada 'izzet, me'azzet muhabbet var (41/ 3)

Yukarıda verilen mersiyede, Irak Türkmenlerinde özellikle Şia olanları Hz. Hüseyin'in şehadetinin anma merasimlerinde gözyaşı dökerek suçlarının affedilmesine inanılır. Dolayısıyla bu merasimlere katılmak ahirette peygamber efendimizden, Hz. Fatıma ve On İki imamın şefaatinin kazanacağına inanılır. Mersiyede geçen bir diğer inanç ise Hz. Hüseyin için düzenlenen her matem de Hz. Fatıma veya Hz. Mehdi'nin bulunduğuna inanılır.

Ricam var Heyrü'n-Nisa mahşer günü şefaa't

'Arş üstünde mu'allak kolları as ilahi (42)

Yukarıda verilen mersiyede Fatıma Hazretlerinden ahirette şefaath ümit edildiği görüldüğü gibi bölgede Peygamber başta olmak üzere on iki imam ve birçok evliyaların kutsal sayılıp hem dünyada onlardan vesile olarak tanrıya yaklaşmak hem de ahirette şefaathlerini kazanmaya inanılır.

Şkutsal mübarek canlara

Selam olsun selam olsun

Kerbela'da kıurbanlara

Selam olsun selam olsun (65/ 1)

Yukarıda verilen mersiyede, Kerbela'da Hz. Hüseyin ile beraberinde şehit olanların kutsal olduklarını dile getirilmektedir.

4.1.15. Kutsal Mekânlar:

Irak Türkmenlerinin İmamların ve evliyanın hakkında yapılmış olan matem törenlerine saygı duyulmaktadır. Dolayısıyla bu matemlere katılmaların ahirette peygamber ve imamlar tarafından şefa'at nasipleri olmasına inanılır. Bu konuyla ilgili mersiye örnek olarak aşağıda vermekteyiz:

Her 'azada var imam

Var şefa'at var emel

Mateme tut ihtiram

Mateme tut ihtiram (73/ 12)

Irak Türkmenlerin Şia mezhebine bağlı olanların inancına göre Hz. Peygamber, Hz. Fatıma ve imamlar için düzenlenen matemlerin özel bir kutsiyeti vardır. Örneğin:

Bu mukaddes mecliste

Gem çekin deste deste

İster aşker, aḥ etse

Gözyaşı edin cari (72/ 2)

Irak Türkmenlerinde özellikle Şii mezhebine bağlı olanlar Kâbe başta olmak üzere, Peygamberin mezarı, on iki imamların mezarları, gökyüzünün, Tanrıya ibadet edilen yerlerin, bazı imamların torunların mezarları; örnek olarak İran'ın Kun ilinde bulunan Hz. Ali Rıza'nın kız kardeşi Fatıma lakabı Masuma'nın mezarı, evliyaların mezarları kutsallık kazanmıştır. Bu yerlere hastaları götürmek ve şifa bulmaları Irak Türkmen halk inanç sisteminde mevcuttur. Bu mekânlarda namaz kılmanın daha çok sevaplı olduğuna inanılır. Örneğin; Hz. Ali Rızan'ın mezarının ziyaret edilmesi bir Umre gibi sevabının olduğuna inanılır. Kutsallık kazanan bu mekânlarda duanın kabulüne inanılır. Bu mekânlarda kütü ruhların bulunmadığına aksine iyi ruh ve meleklerin bulunduğuna inanılır. Bu yerlerde yalan söylenmez, yalan söylenirse o kişinin başına kötü şeylerin gelmesine inanılır. muraz (murat) tutma bölgede oldukça yaygındır. Mezarların ve ibadet yerlerinin ve hayatta olan evliya ve bazı soyu peygamber efendimize dönen kişilerin duvarlarına kına sürmek, bez bağlamak, hediye bırakmak o mekânlardan teberrük için o yerlere zarar vermeden örneği

toprak, su, vd. alma pratikleri mevcuttur. Buna benzer pratik ve inançlar oldukça yaygındır.

4.2. Irak Türkmen Mersiyelerinde İşlenen Temalar:

Bütün dünya kültüründe olduğu gibi Irak Türkmen Divan edebiyatında yukarıda sözü geçen adların geçmesi özellikle mersiyelerde fazla yer almaktadır. Bu konu oldukça doğaldır. Çünkü her mersiye bir şahıs veya bir milletin ölümü gerçekleştiği bir yerin olduğu kesindir. Dolayısıyla diğer edebiyat ürünleri içinden farkı en sadık şekilde o milletin inancını, geleneklerini ve göreneklerini aksetmektedir. Bağlam merkezli inceleme yöntemlerine göre inceleme ve araştırma yapılırken metin ve metin etrafında oluşan her şeye dikkate alınması gerekmektedir.

4.2.1. Yer Adları:

Mersiyelerde şahıslardan söz edilirken genel olarak ta o şahsın yaşadığı olayların yerinden de söz edilir. Ondan dolayı mersiyelerde yer mekânları oldukça fazla konu edilmektedir. Aşağıda verilen mekân adları önce en çok söz geçenlere göre sıralanmıştır:

4.2.1.1. Kerbela İli:

Bağdat'ın 100 km. güneybatısında yer alan Hz. Hüseyin'in 61 (680) yılında şehit edildiği şehirdir. Bu şehir. İslâm tarihinde bu trajik olaydan sonra şehir şöhret kazanmıştır. Hz. Ali'nin gömülmüş olduğuna inanılan Necef'ten sonra ikinci atebedir. Akkadca “sivri külâh” anlamındaki karballatu kelimesinin Orta İbrânîce ve Ârâmîce'de aldığı karbalâ şeklinden, Arapça “Bâbil çevresi” mânasına gelen Küver Bâbil'den ve yine Arapça “ayakların yumuşak zemine batması” anlamına gelmektedir.³⁶⁶

Irak Türkmen mersiyelerinde sözü geçen “Kerbela” aşağıda verilmektedir:

Çadırlarda vay al ataş gelir şada kırdar

Bugün için sahlamış babam beni feda kırdar

³⁶⁶ Mustafa Öz, TDV İslam Ansiklopedisi, 2002, C. 25, s. 271-272.

Kerbela’da kan elvanı tutmuş afağ gözün

Sana kurban olurum demiş yed Huda kardaş (50/ 1- 2)

Tezde kullanılan metinlerde 178 kez “Kerbela” sözü geçmektedir.

4.2.1.2.Şam İli:

Bilâdüşşâm (Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün) bölgesinin en önemli merkezlerinden biri Dımaşk (Şam) olarak bilinen adını da Arapça kaynaklarda bütün Suriye bölgesini ifade etmek için kullanılan Şam’a terketti ve Günümüzde de Türkçe’de Şam adıyla kaydedilir. Şehrin sembolü konumundaki Emevi Cami’sinde Emevîler din ve siyaset merkezi olarak kullanmıştır.³⁶⁷ Taf Savaşından sonra Zeynep ve onunla hayatta kalanlarını o yere sürgün edilmiş ve söylentilere göre Zeynep ve Hz. Hüseyin’in oğlu Hz. Ali Zeyn-ül Abidin babası hakkında ilk mersiye okunduğu söylendiğinden mersiyelerde oldukça fazla yer almaktadır.

Ümmü’l-Benin imandan

Kervan dönende Şam’dan

Şordu niçin kervandan

Abu’l-Fazıl gelmedi (51/ 18)

Tezde kullanılan metinlerde 45 kez “Şam” sözü geçmektedir.

4.2.1.3.Medine İli:

Hiz. Peygamber’in mescidiyle kabrinin bulunduğu hicret yurdu, İslâm’da iki Harem bölgesinden biri, Resul-i Ekrem ve Hulefa-yi Râşidîn döneminin başşehri olan günümüzde Medine El- Münevver adıyla bilinmektedir. Arap yarımadasının batısında Hicaz bölgesinde Kızıldeniz kıyısına yaklaşık 130 km. uzaklıkta, Mekke’nin 350 km. kadar kuzeyinde olup bilinen en eski adı Yesrib’tir.³⁶⁸

Irak Türkmen mersiyelerinde sözü geçen “Medine” aşağıda verilmektedir:

Yohtur bugün ana Zehra yeten dadıma

³⁶⁷ Cengiz Tomar, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2010, C. 38, s. 311-315.

³⁶⁸ Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükbaşcı; agm., 2003, s. 305- 211.

Medine’den çıltığım gün düştü yadıma

Yohtur ‘Abbas ki çağırırım men feryadıma (32/ 10)

4.2.1.4. Irak Devleti:

Kuzeyde Türkiye ile 331 km. bir sınırı bulunan Irak’ın toprakları doğuda İran, güneyde Suudi Arabistan ve Küveyt, batıda Ürdün ve Suriye ile çevrilidir.³⁶⁹ Nüfus sayısı son birleşik milletlerinin verdiği istatistiğine göre 39 milyona yakın olduğu ve bu nüfusun içerisinde 4 milyonu Türkmenlerinin Telafer’den Mendiliye kadar bir şerit halinde en yoğun bulundukları bölge Kerkük’tür. Irak’ta 18 şehri bulunmaktadır. Bu şehirler; Başkenti Bağdat, Basra, Musul, Kerkük, Necef, Kerbela, Müsennâ, Erbil, Enbâr, Bâbil, Vâsıt, Selâhaddin, Meysân, Dohuk, Süleymâniye, Zîkâ, Kâdisiye ve Diyala’dır.

Aşağıda verilen mersiyede Irak’ın sözü geçmektedir:

Gel oğul indi ‘Irak’a ölürem
Ruh çatıp indi fırağa görürem
Gözlürem Rızanı
Görmedi babanı (14/ 1)

4.2.1.5. Mekke İli:

Arap yarımadasının kuzeyinde Batnımekke (Bekke) adı verilen bir vadi üzerinde kurulmuştur. Kur’an’da “ekin bitmeyen bir vadi” olarak nitelenen (İbrâhîm 14/37). İslam’ın başlangıcı Mekke’de Hz. Muhammed’in kalbine Cibril’in Kur’an’ı indirmeden uzun bir süre önce Hz. İbrâhim ve ailesinin geldiği söylenmektedir. Kâbe’nin bulunduğu ve hac ile umre ibadetinin ifa edildiği kutsal kent olmuş ve bilinen en eski adı El-Beyt El ‘Atîk’tir.³⁷⁰

Irak Türkmen mersiyelerinde sözü geçen “Mekke” aşağıda verilmektedir:

Bir yanda ben bir yanda can Sekine

³⁶⁹ Akkan, Erdoğan, “Irak”, **DİA, Türkiye Diyanet Vakfı**, C. 19, Ankara, 1999, s. 83-85.

³⁷⁰ Nebi Bozkurt- Mustafa Sabri Küçükaşçı, agm., 2003, s. 555-560.

Ağlar hıalan ağlar Mekke, Medine
Ölünce ğem çeker kalbim bu dine
'Ali Ekber sana kurban evladım (48/ 5)

4.2.1.6.Tuzhurmatı İlçesi:

Tuzhurmatu Irak'ın Selahaddin ili'ne bağılı şehir. Kerkük'e uzaklığı 70 km, Bağdat'a uzaklığıysa 170 km'dir. Bu ilçe halkı geçmişten günümüze kadar geleneklerine ve göreneklerine muhafaza ederek zengin bir edebiyat Türkmen ilçesidir. Irak Türkmen mersiyehanlar bu ilçede yazan şairlerin şiirlerini çoğunlukla icra etmektedirler.

Tuzlu yazar olmaz bezer
Kalemiyle dağılar kıazar
Şon mışrâ'ı şöyle yazar
Ey fedakâr şanlı şehid
Dünya vü 'uqbada sa'id (10/ 8)

4.2.1.7.Beşir Köyü:

Kerkük ilinin Taze ilçesine bağılı bir Türkmen köydür. Bu Irak Türkmen mersiyelerinde konu edilmiştir:

Teze zinciri Beşir'e geldi kıabul et ya Hüseyin
Bağırımız yandı bu ğemden ver sükûnet ya Hüseyin (89/ 1)

4.2.1.8.Firdevs:

Halk inancına göre; hakikaten iman edip de iyi amel ve harekette bulunanlar (var ya), onların konakları da Firdevs Cenneti'dir. (Kehf suresi: 107). İnsanların bu dünyada kazanmış olduğı niyetlerin ve niyetlere göre hayat boyunca yaptıkları amellere göre öteki âlemde farklı farklı cennet veya cehennemde hayatlarını sürdüreceğıne inanılır. Ancak cennetin farklı mertebeleri bulunmaktadır. Bunlardan; "Dar-ül Selam", "Cennet-ul Meva", "Huld Cenneti", "Na'im Cenneti", "Firdevs Cenneti", "Cennet-ul Karar" ve "cennet-i Adn" olduğuna inanılır. Irak Türkmen mersiyelerinde Taf Savaşında Hz. Hasan'ın ve Hüseyin'in oğulları şehit olarak Firdevs cennetinde olacağı geçmektedir:

Bize yevm-i Firdevs ‘adni Ekber ü Kâsım gelür
‘Avn u Fazl u Cafer u ‘Abbas nam-aver gelür
Nâhir olan nazik buğazı ol ‘Ali Aşğer gelür (30/ 5)

4.2.1.9.Sidret’ül-münteha:

Yukarıda söz ettiğimiz “İsrâ ve Mi‘rac”a bağlı hikâyelerde ve inanmalarda yer alan “Sidre ve Muntaha” Peygamber efendimizin Allah’a uruç ederken son vardığı mertebede yanında bulunan Cebril bir daha bir adım atarsa yanacağını ifade ederek Peygamber o yerden sonra sadece kendisi Allah’u Teâlâ’ya urûcunu devam etmiştir. Kur’an’da Peygamber efendimizin mümin ve müşriklere “İsrâ ve Mi‘rac” hadisini anlatırken kiminin inanmadığını Kur’an’da aşağıda verilen ayetlerde hikâyesi geçmektedir; “Sâhibiniz Muhammed Mustafâ sapmadı ve bâtila inanmadı. O, arzusuna göre de konuşmamaktadır. O’nun konuşması vahiyden başka bir şey değildir. Çünkü (bildirdiklerini) O’na güçlü, kuvvetli ve üstün yaradılışlı biri (olan Cebrâîl, Rabbinin emri üzere) öğretti. Sonra en yüksek ufukta (Sidretü’l-Müntehâ’da) iken asıl şekliyle istivâ etti (doğruldu).” (en-Necm, 2-7) “Sonra yaklaştı ve tedellî etti.” (en-Necm, 8), “(Muhammed Mustafâ ile Rabbinin) araları, iki yay arası kadar, ya da daha yakın oldu.” (en-Necm, 9) “Allâh o anda kuluna vahyini bildirdi.” (en Necm, 10) “(Muhammed Mustafâ’nın) gözleriyle gördüğünü kalbi yalanlamadı. (Ey inkârcılar!) O’nun gördükleri hakkında şimdi kendisiyle tartışacak mısınız?” (en-Necm, 11-12) “And olsun ki (Muhammed Mustafâ), onu (Cebrâîl’i) Sidretü’l-Müntehâ’da bir defâ daha gördü.” (en-Necm, 13-14) “Orada Me’vâ cenneti vardır. O Sidre’yi kaplayan kaplamıştı.” (en-Necm, 15-16) “(Muhammed Mustafâ’nın) gözü, oradan ne kaydı, ne de sınırı aştı. And olsun O, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını (da) gördü.” (en-Necm, 17-18). Aşağıda verdiğimiz mersiyede “Sidre ve Muntaha”dan söz edilmektedir:

Munteha’dan kıpan Sidre yaprağı
Yüzük için kesilen şah parmağı
Ahlâkında Enbiyalar ortağı
Bu muqaddes lulu mercan Hüseyin’di (59/ 7)

Yukarıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin'in bir cennet yaprağına benzetmektedir. Daha önce mersiyede "İsrâ ve Mi'rac" konusunda anlatılan Hz. Fatıma'nın cennet meyvesinden yaratıldığını söz edilmiştir. Bu mersiyede de Hz. Hüseyin o meyvenin bir mukaddes yaprağının olduğunu ifade edilmektedir.

4.2.2. Savaşlar:

Irak Türkmen mersiyelerinde şahıslardan söz edilirken o şahısların katılmış olduğu savaşları veya o şahısların şehit olduğu savaşlar da konu edilir. Tezde kullanılan mersiye metinlerini incelediğimizde aşağıdaki savaşlar genel olarak konu edilmiştir.

4.2.2.1. Taf Savaşı:

H.10 Muharrem 61/M.10 Ekim 680'de, Hz. Hüseyin'le Emevî hükümdarı Yezid kuvvetleri arasında cereyan eden Kerbela savaşı, İslam tarihinin en önemli olaylarından biri sayılmaktadır. Hz. Hüseyin ile beraber olanların şehadetiyle sonuçlanan bu savaş, cereyan ettiği günlerden itibaren Müslümanlar arasında derin tesir bırakmış, günümüze kadar devam eden dini, siyasî olayların başlangıcı olmuştur. Ondan mersiye metinlerinde de oldukça fazla konu edilmektedir.³⁷¹

Bu gece Taf gecesi
Kutsal muşhaf gecesi
Günahlar 'af gecesi
Luţuf kerem gecesi (20/ 11)

Yukarıda verilen Mersiyede yüz yıllar önce Taf Savaşı gerçekleştiğine rağmen hala zihinlerde canlılığını korumaktadır.

4.2.2.2. Bedir Savaşı:

624. Miladi yılında Müslümanlar ve müşriklerin arasında geçen savaşın adıdır. Bedir sözlüklerde: "Tam ay" anlamına gelmektedir. Eski Arap âdetine göre savaşı kızıştırıp başlatmak üzere Kureyşliler'den Esved b. Abdülesed el Mahzûmî, müslümanlardan da Hz. Hamza meydana çıkmışlardır. Hamza hasmını öldürdü.

³⁷¹ Şeyma Göngör, agm., 2007. s. 769.

Bunun üzerine Kureyşliler'den Utbe, kardeşi Şeybe ve oğlu Velîd, İslâm ordusundan da Ubeyde b. Hâris, Hamza ve Ali meydana çıkmışlardır. Hamza ile Ali hasımlarını öldürdükten sonra, ağır yaralanan ve daha sonra aldığı yaralardan dolayı şehit düşen Ubeyde'nin yardımına gidip Utbe'yi öldürdüler. Savaş mübarezelerin sonuçlanmasından sonra başladı ve ikindiye doğru Müslümanların kesin zaferiyle sona ermiştir. Başta İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in en büyük düşmanı Ebû Cehil olmak üzere yetmiş müşrik öldürüldü, yetmiş kişi de esir alındı. Buna karşılık Müslümanlar sadece on dört şehit vermişlerdir. Müslümanların bu Savaşta meleklerin yardımıyla desteklendiği Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade edilmektedir (Âl-i İmran 3/123-125; el-Enfâl 8/9-12, 17). İslâmiyet'e karşı ısrarlı bir direniş gösteren Kureyşliler'in de Allah tarafından başta Hz. Hamza ve Hz. Ali tarafından cezalandırıldığı görülmektedir.³⁷²

Irak Türkmen edebiyatında yukarıda söz edilen Bedir Savaşında savaşımları bir kahraman olduklarını göstermektedir. Bu kahramanların başında şüphesiz Hz. Hamza ve Hz. Ali konu edilmektedir. Aşağıda verilen mersiyede Taf Savaşında düşmanların Bedir Savaşını unutmamakla ve Ali'yi öldüremediklerini, ancak Bedir kahramanının oğlunun şehit etmek için intikam almalarından söz edilmektedir:

Düşman aman çevirmez
Cisminde kan çevirmez
Bedir Huneyin öcüne
Bugün burhan çevirmez (49/ 4)

4.2.2.3.Huneyn Gazvesi:

Hiz. Peygamber ve Müslümanlar ile düşman ordusunun kumandanlığını otuz yaşlarındaki Mâlik b. Avf en-Nasrî yapan arasında 630 miladi yılının 1 Şubatın sabah vakitlerinde başlayan savaşta, başta Müslümanlar bir yenilgi yaşamışlar.³⁷³ Bu yenilgiyi Allah'a ve resulüne güvenmediklerini, ancak ordunun sayısına güvenerek kayıp etiklerini Kur'an'ı Kerim'de bu şekilde ifade edilmektedir; *“Andolsun ki Allah size birçok yerde ve sayınızın çokluğundan dolayı övündüğünüz, fakat çokluğunuzun*

³⁷² Muhammed Cemâleddin Mahfûz, “el-Fennü'l-ḥarbî el-İslâmî fî ğazveti Bedri'l-kübrâ”, **Ed Dâre**, IV/2, Riyad 1398/1978, s. 134-165.

³⁷³ Muhammed Hamîdullah, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 18, 1998, s. 376- 377

size fayda vermediği, yeryüzünün bütün genişliğine rağmen dar gelip de sonunda arkanızı dönüp kaçırdığınız Huneyn Savaşı'nda da size yardım etmişti” (et-Tevbe 9/ 25). Bu yenilgiden sonra tekrar peygamber ve sahabeler tarafından ordu düsene sokmuşlar ve yenilgi zafere çevrilmiştir. Bu zaferin nedenini Kur'an'da bu şekilde açıklamaktadır; “Bozgundan sonra Allah peygamberine ve müminlere sükûnet veren rahmetini indirdi, sizin görmediğiniz ordular gönderdi ve münkirleri kahrederek azap verdi ki işte kâfirlerin cezası budur” (et-Tevbe 9/ 26). Ancak Irak Türkmen Edebiyatında bu savaşın başkahramanı hazreti olduğunu dile getirilmektedir. Aşağıdaki mersiyede düşmanlar Hz. Hüseyin'i şehit ederken babası olan Ali'nin Bedir ve Huneyn Savaşlarında Hz. Hüseyin'i katil edenlerin babalarını yendiğini dile getirmektedir:

Düşman aman çevirmez
Cisminde kan çevirmez
Bedir Huneyin öcüne
Bugün burhan çevirmez (49/ 4)

4.2.3. Nehirler ve Irmaklar:

Irak Türkmen edebiyatında birçok ülke ve şehrin yanında çeşitli dağ, göl ve ırmaklar da değişik özellikleriyle doğrudan veya dolaylı olarak şiirlere konu edilmiştir. Bunlardan; Fırat, Alkemi, Aksu vd. nehir ve ırmaklar.

4.2.3.1.Fırat Nehri:

Kur'an-ı Kerim'de üç ayette “azbün furâtün” ve “mâen furâten” şeklinde geçen (el-Furkân 25/53; Fatır 35/12; el-Mürselât 77/27) furât kelimesi “içene ferahlık veren tatlı su” anlamında kullanılmaktadır. Arapça sözlüklerde “son derece tatlı” mânasına gelen furât çeşitli hadislerde Fırat nehrinin adı olarak yer almaktadır.³⁷⁴ Anlamından ziyade bölge mersiyelerinde oldukça fazla kullanılarak genel olarak Fırat nehrine sitem edildiği görülmektedir:

Kerbela Fırat'ına

³⁷⁴ Mustafa Uzun; TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 13, s. 33-34.

urban imam atına
Gideğ ğerib vaşana
Kesik başlı yaşana (5/ 4)

4.2.3.2.Alkami Irmağı:

Kerbela'dan geçen Fırat nehrinden ayrılan Taf Savaşında Abbas hazretinin su getirdiği ıramaktır. Irak Türkmen mersiyelerinde oldukça fazla konu edilip sitem edilmektedir:

Buğn kimin Ekber düştü Ařęer oğlandı
'Atşanlara 'Alķemi yolu Fırat bağlandı
Nazdar asım feryadına ciğer dağladı (33/ 1)

Aşağıda verilen bir diğer mersiyede, Alkami Irmağından söz edilmektedir:

Kerbela lnde
'Alķemi solunda
Zvvârın yolunda
Mervesi Hüseyn'in
şafaşı menem men (21/ 6)

4.2.3.3.Kevser Havuzu:

Kur'an'da havuz kelimesi geçmemekte, ancak aşağıdaki mersiyede geçen "Havẓ-i Kevşer", Kur'an'da (el-Kevser 108/1) suresinde Kevser sözü bir kez geçmektedir. "Hz. Peygamber'e cennette bahşedilen nehir" anlamı verildiği gibi daha yaygın olarak kelime Resulullah'a lütfedilen nbvvvet, hikmet, ilim, çok sayıda mmet, tevhid vb. mnevî nimetler şeklinde de yorumlanmıştır. İnanca göre ahirette cennetlik olanlar bu havuzdan su içeceklerine inanılır.³⁷⁵ Bölgede Fatıma'nın bu havuz üzerinde duracağına ve onun izniyle kimin içeceğine izin vereceğine inanılır. Irak Türkmen Mersiyelerinde "Havẓ-ı Kevşer" geçen örneğini aşağıda vermekteyiz:

Bunlara şu vermeğe saķa-yı Havẓ-ı Kevşern
Geldi bu ağvalı gördü na'ib Peyęemberün

³⁷⁵ Mustafa Ertürk; TDV İslm Ansiklopedisi, C. 16, 1997, s. 546-549.

Câm elinde kalmadı kıssam-ı nâr u cennetün (30/ 6)

4.2.3.4.Nil Nehri:

Sudan ülkesi kaynaklarından akan Nil nehri Ak denize sularını dökmektedir. Irak Türkmenlerinde nadir sözü geçip kullanılmaktadır. Aşağıdaki mersiyede Nil nehrini sadece benzetme olarak kullanıldığını görmekteyiz:

Kerbela sahlısıyam Musa gibi tabut Nil’de

Koşmuşam taht yılmaya kal ü kıller arasında (38/ 15)

4.2.4. Kutsal Kitaplar:

4.2.4.1.Kur’an-ı Kerim:

Allah’tan geldiğine inanılan Peygamber efendinin mucizesi olan, içinde insanın dünyası ve ahiretiyle ilgilenen her konudan söz edilmektedir. Örneğimiz; İnançlar, hikâyeler, ritüeller, sosyoloji, fizyoloji, ekonomi, felsefe, tıp, gelenek görenek vd. insanın faydasında olacak bütün bilimlerin kurallarının içerdğine inanılır.

Kerbela toprağına

Ahtı ki temyiz kanın

Her damlası bilâhi bir

Ayesidir Kur’an’ın (2/ 1)

4.2.4.2.İncil:

Üç semavi kitaplardan biri olan ve bir diğer adı “Ahd-I Cedid” olan İsa Mesih peygamberin vasıtasıyla Tanrı ile insanlar arasında yapılan “yeni ahid”i ifade etmektedir. Daha sonra kelime, İsa Mesih’in şahsını ve faaliyetlerini anlatan ilk Hristiyan yazıları için kullanılmıştır.

Tevrat Zebur İncillerde zikir olunmuşam

Hakka delil zahire şaret zulme tufanım (22/ 6)

Yukarıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin'in adının mersiyede geçen "Tevrat", "Zebur" ve "İncil" kitaplarda adı geçildiği söylenmektedir.

4.2.4.3.Tevrat:

Semavi üç kitaplardan biri olan Hz. Musa'nın vefatına kadar geçen dönemde cereyan eden olaylar kronolojik sırayla anlatılmakta, dinî, hukukî ve ahlâkî ahkâm ayrıntılı biçimde verilmektedir.³⁷⁶ Aşağıda verdiğimiz mersiyede, Hz. Hüseyin'in "Tevrat" kitabında "Şıbır" adıyla geçtiği söylenmektedir.

Adın Tevrat'ta Şıbır'dı
Anan nesli peygamberdi
Baban fatih-i Heyber'di
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ (3/4)

4.2.4.4.Zebur:

Davud peygambere indirilen kutsal kitabın adı olan genel olarak hikmetler içermektedir. Irak Türkmen mersiyelerinde, Hz. Hüseyin'in adı o kutsal kitapta geçtiğini görmekteyiz:

Tevrat Zebur İncillerde zikir olunmuşam
Hakka delil zahire şaret zulme tufanım (22/ 6)

4.2.5. Hayvan

4.2.1.1.At:

Eski bir Türk için dünyada üç vazgeçilmez varlık söz konusudur: At, kadın, silah. Araplardaysa mutluluk üç şeye sahip olmaktır; hızlı vasıta, geniş ev ve laf dinleyen kadın. *"Türkler arasında tarihsel süreçte atla ilgili çeşitli inançlar da mevcuttur. At cini, atın efendisi gibi totem ve mitler ortaya çıkarak mitoloji ve*

³⁷⁶ Baki Adam; TDV İslâm Ansiklopedisi, 41. C., 2012, s. 40-45.

*sanata da aksetmiştir.*³⁷⁷ “Türklerin mensubu bulunduğu İslâm dini içerisinde ise at, şerefli bir varlık olarak kabul edilir. Atın güzelliği ve gerekliliğinin Kur’an-ı Kerim’de geçmesi ve övülmesi, İslâm toplulukları içerisinde ata gösterilen saygıyı ve önemi artırmıştır.”³⁷⁸ “Türk kültüründe ve edebiyatında büyük önem atfedilen ata, Arap ve Fars edebiyatında da yer verilmiştir. Fars edebiyatının önemli kaynaklarından Firdevsî’nin Şehnâme’sinde Rüstem ve atı Rahş’a zaman zaman değinilmiştir. Arap edebiyatında “yedi askı” (muallaka) şiirlerinde İmrü’l-Kays, Züheyr b. Ebî Sulmâ, Lebîd gibi şairler tarafından yapılmış at tasvirleri vardır.”³⁷⁹ Irak Türkmen edebiyat kültüründe atın önemi ve eski zamanlarda kahramanın illaki bir atı olduğu görünmektedir. Ancak zaman ve devir değişimlere edebiyatta kullanılan atların devire göre değişiklik görünmektedir. Bu değişikliklerden biri, Peygamber efendimizin “İsra ve Mirac” hikâyesinde at yerine olağan üstü bir yaratıklığın “Burak” adı verilen bir vasıtayla gökleri gezdirip geri getirdiğini göstermektedir. Mersiyelerde atların özellikleri verilmektedir. Fakat şehidin atının olduğundan söz edilmektedir. Aşağıda geçen mersiyede ehlibeytin şehitlerin birisinin atı üstünde şehit olarak atı onu savaş sahasında bırakmadığını göstermektedir:

Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kanlı cenaze (28/ nakarat)

4.2.6. Savaş Aletleri

4.2.6.1. Zü’l-fıkar:

Irak Türkmenlerinde en ün kazanmış kılıcın adı “Zü’l-fıkar” Sözlükte “sahip” anlamındaki “zû” ile “omurga, boğum” manasına gelen “fekar” sözcüklerden oluşan Zü’l-fıkar Hz. Ali’nin iki tarafı keskin, ortası yivli kılıcının adıdır. Kılıcın bir tarafının ilmi diğer tarafının adaleti temsil ettiği söylenmektedir. Bölgede yeryüzünde yapılmadığını ancak göklerden Hz. Ali için indiğine inanılır.

³⁷⁷ Emel Esin, *Orta Asya’dan Osmanlı’ya Türk Sanatı’nda İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004, s. 259-260.

³⁷⁸ Şevket Karaca; *Türk ve İslam Kültüründe At ve Ata Binicilik*. Yayımlanmamış YLT Konya 1998: Selçuk Üniv., 1998: 24.

³⁷⁹ Mesut Şen, *Haza Kitab u Baytarnâme*. Yayımlanmamış YLT, İstanbul 1987, Marmara Üniv., s. 35-45.

Mersiyelerde Hz. Alin'in destanlarda olduğu gibi olağanüstü silahının olduğu ve bu kılınca sahip olan kişinin onur kazandığını anlatılmaktadır:

Lâfetâ diyilmiş 'Ali tek gence
Lâ-seyf Zü'l-fiķar kimin kılınca
Bu bir şeref ķalar dünya bitince
Zü'l-fiķar řaķibi 'Ali şahımdır (15/7)

4.2.6.2.Mızrak:

Mızrak, “dürtmek, atmak, fırlatmak; delmek” gibi anlamlara gelen zerk kökünden türetilmiş genel olarak bir savaş aletinin ismidir.³⁸⁰ Mersiyelerde bu alet konu edilmektedir. Fakat Irak Türkmen mersiyelerinde en çok Hz. Hüseyin'in şehadetinden sonra başının mızrak üstünde taşındığı konu edilmektedir:

Burda Qur'an başımı mızrak üste göresen
Diz çöküp kanlı kumda siyah 'abayı seresen
Ta'rifi yorgun biçer ķalbi çarpar titresen
Burda namaz kılasan yalđız şivan edesen (36/ 6)

4.2.6.3.Hançer:

Arapça asıllı bir kelime olan hançer (hıncer, hıncir, çoğulu hanâcir). Ortalama 30-35 cm. uzunluğunda eğri, sivri uçlu, çift veya tek ağızlı bir bıçak türü olup eğriliğinden dolayı düz ve çift ağızlı kamadan ayrılır; namlu uzunluğu 45 santimetreyi geçenler kısa kılıç sayılır. Namlusu kın denilen bir gılıf içinde ve tutunuğu kolaylıkla ele gelebilecek şekilde bel kemerine sokularak veya kemere yahut boyuna asılarak taşınır. Savaşlarda çok teke tek çarpışmalarda kullanılır ve fırlatıldığında bir uzak dövüş silâhı görevi yapar.³⁸¹ Bu savaş aleti mersiyelerde konu edilmiştir:

Burda řaķra köskünde kazılı mezar taşım
Hençere doğranacağ Abu'l-Fazıl ķardařım
Mızrak üste ķan damlar natıķı Qur'an başım

³⁸⁰ Mustafa Zeki Terzi, “Mızrak”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 30, İstanbul, 2005, s. 3-4.

³⁸¹ Tülin Çoruhlu, “Hançer”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 15, İstanbul, 1997, s. 548.

4.2.7. Mitolojik Seferler; Isra ve Miraç:

İslam âleminde meşhur bir hikâye olan “İsrâ ve Mi‘rac” Muhammed’in (s.a.s) bir gece Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya yaptığı yolculuğa isrâ, oradan göklere yükselmesine mi‘rac denilmiştir. Allah, Kur’an-ı Kerimde kudretinin işaretlerini göstermek için kuluna (Hz. Peygamber) Mescid-i Harâm’dan çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksâ’ya geceleyin bir seyahat yaptırmıştır (el-İsrâ 17/1). Mi‘rac kelimesi Kur’an’da geçmemekle birlikte çoğul şekli olan meâric “yükselme dereceleri” “urûc” kökünden türemiş Allah’a nispet edilmiştir (el-Meâric 70/3).³⁸² Halk arasında bu hikâyeyle ilgili birçok inançlar mevcuttur. Miraç gecesinde peygamber efendimizin cennetten huruma yediğı ve o hummadan kızı Fatıma’nın olduğuna inanılır. *“Semaya yükseliş tasavvuru eski Hint ve İran mitolojileriyle diğer dinlerde de mevcuttur. Yahudi geleneğinde İdrîs, İbrâhim, Mûsâ ve İşâyâ gibi peygamberlerle bazı tarihî şahsiyetlerin yeryüzünden ilâhî âlemlere çıktığına inanılır. Özellikle melek Yahoel tarafından semavî bir vasıtayla bulut içinde göğe yükseltilen Hz. İbrahim’in rabbinin tahtını müşahede edişiyile ilgili tasvirlerle sonraki Yahudi literatüründe rastlanmaktadır. Hristiyanlık inancına göre Hz. İsa çarmıha gerildikten sonra mezarından çıkıp ilâhî âleme yükselmiştir.”*³⁸³ Bu inançlar halk arasında yaygın olanların dayanağı; insanın sadece bedenden oluşmadığından kaynaklanmaktadır. Hz. Ali’den bir ashabı insanda kaç ruh olduğunu sormuştur? beş ruh olduğunu söylemiştir; ruh-i nebati “bitki ruhu”, ruh-i hayvani, ruh-i insani, ruh el kuds “mukaddes ruh” ve lahuti ruhun olduğunu ifade eder. Ancak bu güçler veya ruhlar herkeste bulunmamaktadır, bir başka ifadeyle bu güçlere herkes yakın değildir. Mezheplerde bazı tartışmaların konusu buradan kaynaklandığını düşünmekteyim. Irak Türkmenlerinin düşüncesine göre daha önce söz ettiğimiz lahuti ruh Peygamber efendimizde ve on iki imamda olduğuna inanmaktayız. Ancak peygamber efendimiz geçmiş gelmişlerin Allah-u Teâlâ’ya en yakın ve halka göre hatta dört melekten daha yüksek mertebede olduğuna inanılır. İkinci mertebede

³⁸² Salih Sabri Yavuz, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 30, 2005, s. 132.

³⁸³ Salih Sabri Yavuz; agm. s. 132.

efendimizin kızı nübüvvet sırtına sahip olan Fatıma ve amcası oğlu Ali olduğuna inanılır. Bunlar ve on iki imam dünyada her şeye sahip olabilir, dua etikleri kabuldür ve bir şeye derseler ol hemen olur. Ancak kendi istediklerini yapamazlar Allah'ın istediğini ve istediğine göre yaparlar. Miraçla ilgili halk arasında oldukça fazla hikâyeler ve bu hikâyelere dayanan inanışlar mevcuttur. Miraç bütün halk kültürünün ürünlerinde konu edilmiştir. Irak Türkmen mersiyelerinde “İsrâ ve Mi‘rac” konu edilen mersiyelerden birisini aşağıda vermekteyiz:

Kerbela deştinde düşen

İsra Mi'racı olaşan

Kınına garkı bulaşan

Hicabette uçanlara

Selam olsun selam olsun (65/ 8)

Yukarıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin'in şehadetinin haberi göklerde bulunan büyük meleklerle varıldığına söz etmektedir.

Irak Türkmen mersiyelerini incelediğimizde en çok adı geçen şehir Kerbela olduğu doğal bir sonuçtur. Çünkü bu milletin Kerbela çölünde Taf Savaşının duyduğu ve okuduğu en üzgün hikâyelerden biri olmaktan ziyade, bu hikâyenin kahramanı dinlerini korumak için Peygamberlerinin torunun hem kendi canını hem de aile fertlerini ve sevdiklerini feda etmesi halk arasında büyük acı ve üzüntü bırakmıştır. O hikâyede kahramanların susuz şehit edilirken o hikâyenin macerası Fırat nehrinin yakınında geçildiği için mersiyelerde hep o nehre sitem edilmektedir. Mersiyelerde insanoğlunun en çok geçiş dönemlerinden söz etmesi kuşkusuz ölümdür. Halkın arasında ölüm ve ölüm sonrası ile ilgili yaygın olan inançlara bağlı cihanların ve yerlerin adı geçmektedir. Mersiyeleri incelerken ölüm sonrası insanoğlunun bütün dinlerde sözü geçen farklı cennet ve cehennemlerde ruhlarının devam edecekleri görünmektedir. Bu yerleşim makamlarının farklı olma nedeni bu dünyada kalplerinin kazanmış oldukları faziletler ve kötülüklere bağlıdır. Bu bağlamda din ve tasavvufta Müslümanın sevabı müminlere göre günahtır, müminlerin sevabı muttakilere göre günahtır, muttakilerin sevabı Muhsinlere göre

günahtır, Muhsinlerin sevabı Mükreminlere göre günahtır. Ona göre her insan ahirette nasibini adaletli şekilde çapa ve fedakârlığına göre elde edileceğine inanılır. Mersiyelerde şahsiyetlerin övülmesi kimi zaman kahramanlık şeklinde sunulur. Bu kahramanlarının atlarından da söz edildiği görünmektedir. Bu kahraman kalıbında gösterilen şahsiyetlerin kılıçlarınınını konu edildiği görünmektedir. İslam doğuşundan sonra yazılan mersiyelerde kuşkusuz en çok söz edilen kılıç; Hz. Ali'nin Zülfikar kılıcının göklerden armağan edildiğine inanılır. Mersiyelerde övme konusu temel kısımlardan biridir. Kahramanlar övülürken hayatı boyunca elde ettiği zaferlerden ve katıldığı savaşlardan söz edilerek övülmektedir. Ele alınan mersiyeleri incelediğimizde en çok Taf Savaşı, Bedir ve Huneyn Savaşları konu edilmektedir. Irak Türkmenlerinin bir büyük kısmı İslam dinine inandığından en çok söz ettiği semavi kitap Kur'an-ı Kerim'dir. Ancak Irak Türkmenlerinin İslam'dan önce Zebur, Tevrat, İncil kitaplarının semavi kitap olduğuna inandığından az da olsa bu kitaplardan söz edilmektedir.

4.3. Irak Türkmenlerinin Ziyaret Yerleri, Yatırırlar, Türbeleri ve Mezarları:

Irak Türkmen kültüründe Ziyaret yerleri, Yatırırlar, Türbeler ve Mezarlarla ilgi geçmişe dayalı inancalar, ritüeller ve davranışlar bulunmaktadır. Zira konumuzla ilgi bu kutsal kazanmış yerlerde en çok icra edilen edebiyat ürünlerde biri kuşkusuz mersiyelerdir. Mersiyelerde ziyaret etme ile ilgi konu edilen örneğini aşağıda vermekteyiz:

Menem Kamer-i Haşim şeref şehidan

Saği baħr-i vuķar aħlak-ı mizan

Ziyaret edenlerim bulur iķma'ınan (35/ 8)

Bölgede ve bölge dışında ziyaret edilen yerleri adlarıyla aşağıda verilmiş olanları kudsiyet ve değerine göre sıralanmıştır:

4.3.1. Hz. Muhammed (s.a.s) Mezarı:

“Hz. Muhammed, Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâil'e nisbetle İsmâîlîler diye de anılan ve iki büyük Arap topluluğundan birini teşkil eden Adnânîler'e (Arab-ı

müsta'ribe) mensuptur (diğeri Arab-ı âribe, Kahtâniler'dir). Soy kütüğünün yirmi birinci göbekten atası olan Adnân'a kadar uzanan kısmı güvenilir bulunarak zikredilmiş, ondan sonrası Hz. Peygamber'in de işaretiyle yaygınlık kazanmamıştır."³⁸⁴ Doğumu Fil Vak'ası'ndan 50 veya 55 gün sonra 20 Nisan 571 Pazartesi günü. Hicretin 11. senesi, Rebiülevvel ayının on ikisi, Pazartesi günü. Milâdî 632 8 Haziran günü vefat etti ve Medine'de gömülmüştür. Irak Türkmenleri yılın farklı günlerinde mezarının ziyaretine gidip Kur'an, ziyaret duası okunur, şifa, huzur bulmalarına, ahirette şefaatinin dokunmasına inanılır.

4.3.2. Hz. Ali Mezarı:

Muhammet efendimizin dördüncü halifesi, askeri komutanı ve kardeşi olarak seçmiş hicretin ikinci yılının sonunda damadı olmuş, amcası Ebu Talıb'ın oğlu, annesi: Fatıma Bint Esed b. Haşim. Hicretten 22 yıl önce (m. 600) yılında Mekke'de doğan, Kufe'de sabah namazını kılarken Hâricî Abdurrahman b. Mülcem tarafından zehirli bir hançerle secde yaparken yaralanmış, aldığı yaranın tesiriyle iki gün sonra 19 veya 21 Ramazan 40'ta (26 veya 28 Ocak 661) vefat etmiş ve Kûfe'ye (bugünkü Necef) defnedilmişti.³⁸⁵ Vasiyeti üzerine gizli şekilde Kûfe arkasında eskiden "El Ğeri" bugün ise El Necef El Eşref şehrinde gömülmüş. Türbesi gizli kalmış, ancak 170 Hicri senesinde Abbasi Halife Harun ceylan avlarken Hz. Alin'in mezarına sığınan birkaç ceylan görerek uzaktan oklarla avlamak istemiş ancak ne okları ne de av köpekleri o ceylana isabet edememiş. Abbasi halifesi Harun tarafından araştırma yapmış ve bu mezara Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynel Abidin ve Cafer El Sadik tarafından ziyaret edildiği ve bu türbenin Ali hazretlerine ait olduğunu öğrenince dört kapılı üzerine beyaz kubbeli bir mezar yapmıştır. Daha sonra İsmail El Savi zamanında yaşayan Şeyh Behai tarafından altın kubbe ve iki altın kaplamalı minareli büyük bir mezar inşa etmiştir. Bugünse mezarın beş kapısı var; "Bab"³⁸⁶ El Kible", "Bab El Tusi", "Bab El Suk El Kebir (Büyük çarşı kapısı)", "Bab El İmara", ve

³⁸⁴ Mustafa Fayda, "Muhammed", TDV İslâm Ansiklopedisi, 30. C., 2005, s. 408-423.

³⁸⁵ Ethem Ruhi Fırlıklı, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2. C., 1989, s. 371-374.

³⁸⁶ Kapı

küçük kapının adı “Bab El Abayeçiye”.³⁸⁷ Mezarın yanında dünyanın en büyük mezarlığı bulunmaktadır. Irak Türkmenlerinin bir Büyük kısmı ölülerini bu mezarlıkta gömmektedir. Nedeni bu topraklarda Hz. Ali’nin gömüldüğünden mezar komşusu olmasına ve halk inancına göre kabir azabının daha az olduğuna inanılır.

Halk arasında bu konuyla ilgili derlediğimiz bir hikâyeyi aşağıda vermektediriz:

170 hicri yılından itibaren Irak, İran, Hint, Pakistan vd. ülkenden ölülerini gömerken İran devletinden bir vatandaş Necef’e gelmiştir. Amacı bu şehirde ölürken Vadi El Selam Mezarlığında gömülmesini istemiştir. Bu şehirde Din medreseleri oldukça fazladır. Fakat genel olarak Necef medresesiyle adlandırılır. Bir gün bir din adamı onu görür ve ona mezarlıkta bir gece uyumadan sabahı o gecede mezarlıkta ne gördüğünü din adamına söylemse karşılığında 3 tam altın vereceğine anlaşılır. Yabancı adam birinci gün mezarlığa gider fakat gecenin yarısından sonra hem korkudan hem de soğukluktan uyar. Din adamı sabah leyin ondan ne gördüğünü sorar ve o derki bir şey göremedim çünkü uyudum. İkinci gün için din adamı ona derki sana 6 tam altın vereceğim diye kabul eder ve ikinci gün geçeside uyur. Üçüncü gün yine din adamı teklifini sunar ancak bu sefer 9 tam altın vereceğine ve bu teklif son teklifi olacağını söyler. Bu teklifi yabancı adam kabul eder ve gece gelince koluna bir yara yapar ve yarasına tuz döker. Gece yarısından sonra mezarlığın yanındaki Necef denizine bir geminin yaklaştığını görür ve o gemiden onlarca tabutların indirildiği ve onlarca mezarlıkta bulunan mezarlar açılır cesetler çıkarılır gelen o gemideki cesetlerle değiştirilir ve daha sonra çıkarılan cesetler gemiye yüklenerak sahilden uzaklaşır. Sabah leyin din adamı gelir ve yabancıya 9 tam altını vermeden önce sorar, mezarlıkta gece vakti ne gördün sorar? Yabancı kişi yukarıda sözü geçen gemi, mezarlığın yakınındaki kıyıya yaklaştığını ve getirdiği cesetleri Vadi el-Selam mezarlığındaki gömülen cesetlerle değiştirdiğini söylerken, o an Din adamı yabancıya şunu söylemiş; gemiden indirilen cesetler dünyanın dört etrafındaki ameli Salih ölen insanlar toplanıp Vadi el-Selam mezarlığında gömülmesi için Melekler onları getirir ve gömer. Zira ameli salih olmayan ancak Vadi el-

³⁸⁷ Mad Fayad, Hz. Ali’nin Harun Tarafından 700 Yıldır Mezarı bulunan, “*Ceridet El Şark El Evsat*” *Uluslar Arası Arap Gazetesi*, 19 ağustos 2004, S. 9396,

Selam'da gömülenler görmüş olduğun gibi onlar alınır ve melekler başka yere götürerek gömerler. Bu hikâyenin felsefesi budur der; sen memleketine dön ve ölürken kalbin temyizse nerde olursan ol melekler seni getirip Vadi el-Selam'da gömer ve Hz. Ali'nin şefaati seni bulur. Irak Türkmenleri ve diğer Irktan olan her yılın ramazan ayının 21 gün gecesi Hz. Ali'nin Yıl dönümü yasını canlandırırlar. Halk düşüncesine göre ahirette insanoğlu bu dünyada sevdiğiyle bir arada olduğuna inanılır. Bundan ziyade mezarın ziyaret etmelerinde; ruh sağlıklarına iyi gelmesi, hastaların şifa bulmasına, rızıklarının bol olmasına ve yeni doğan çocuğun sağlıklı ve bereketli olmasına inanılır.

4.3.3. Hz. Hüseyin Mezarı:

Peygamber efendimizin torunu Hz. Hüseyin'in Babası: Ali b. Ebu Talib, annesi: Fatıma El Zehra; 5 Şâban 4 yılında (10 Ocak 626) Medine'de doğdu. "Şehîd" lakabıyla meşhurdur olan 10 Muharrem 61 / 10 Ekim 680 Kerbela'da şehit olmuş ve orda gömülmüştür. Geçmişten günümüze kadar halk tarafından yoğun bir şekilde sevap, rızık bolluğu, bereket ve ahirette şefaati kazanmak için sevenleri ziyaret etmektedir.³⁸⁸

4.3.4. Hz. Abbas Yatırı:

Abbas b. Ali b. Ebu Talib; annesi Ümmü'l-Benîn bint Hizâm'dır.³⁸⁹ Kerbela'da Taf Savaşında Fırat nehrinden su getirmek üzere 61 hicri yılının Muharrem ayının dokuzuncu gününde iki kollarını kaybettiğinden sonra şehit olmuş ve Kerbela'da gömülmüştür. Günümüzde halk tarafından altın kubbesi ve altın iki minareli mezarı şehadet gününde ve Perşembe gecelerinde ziyaret edilmektedir. Ziyaret kitaplarında mezara girmek için Peygamberden, Ali, Fatıma, Abbas hazretlerinden ve mezarda bulunan meleklerden izin istenilir, sonra mezarı öpülür ve mezar sahibine hediye niyetine iki rekât namaz kılınır.³⁹⁰

³⁸⁸ Ehem Ruhi Fıglalı, "Hüseyin", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 18. C., 1998, s. 518-521.

³⁸⁹ Ehem Ruhi Fıglalı, "Abbas", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1. C., 1988, s. 21.

³⁹⁰ Ağa b. Abid El Şibrvani El Derbendi, İksir El İbade Fi Esrar El Şehade, El Mustafa Kültür Hizmetleri, Bahreyn 1994, s. 533-550.

4.3.5. Kufe Mescidi:

Necef ilinin on km doğu yönünde bulunan 138 miladi yılında yapılmıştır. Cemel Savaşından sonra dördüncü halife Hz. Ali'nin hüküm sürdüğü mekânı olan ve aynı mescitte şehit olmuştur. Halk arasında kutsiyet kazanmış ve teberrük için ziyaret edilmektedir.

4.3.6. İmam Ahmet Mezarı:

Salaheddin iline bağlı Tuzhurmatı ilçesinde buluna İmam Ahmet yatırışı. Yapı zamanı belı değil. Teberrük için ziyaret edilir.

4.3.7. Hacı Beg Türbesi:

Tuzhurmatı ilçesindeki Büyük mezarlığında bulunan türbesini ateş yükselmesi veya titreme hastalığına yakalananların iyileşmesi için ziyaret edilmektedir.³⁹¹

4.3.8. İmam Mursi Ali Makamı:

Tuzhurmatı ilçesinde Himrin dağının tepesinde bulunan makam teberrük için ziyaret edilir. Tuzhurmatı halkı bayramın ikinci gününde da dağın tepesine bu makamı ziyaret bir gelenektir.

4.3.9. Şeyh Muhsin Türbesi:

Tuzhurmatı ilçesinde bulunan mezarını teberrük için ziyaret edilir.

4.3.10. Beş Parmak Yatırı:

Erbil'de bulunan mezarı ziyaretçileri alerji ve deri hastalıklardan iyileşmek için türbe ziyaretine gider ve bir türbe toprağından şikâyet edilen yere sürölür bu davranışlarını yapma nedeni şikâyet ettiğı hastalığından iyileşeceğine inanılır.³⁹²

4.3.11. İmam Zeyn'ül Abidin Makamı:

Kerkük İline bağılı Dakuk ilçesinde tepe üzerinde bulunmaktadır. Dördüncü murat tarafından emir vererek yeşil kubbeleri yapılmıştır. 1046 yılında Osmanlı

³⁹¹ Najdat Yashar Murad, **agt.**, 2009, s. 98.

³⁹² Muhamet Mahmut, **Erbil'deki Mezar ve Yatırlar**, Irak Türkmen Cebhesi, Erbil 2000, s. 28.

valisi Ahmet Paşa tarafından tekrar tadilatı işlemleri yapılmıştır. Namaz kılmak, dua etmek, on iki imam matemleri düzenlenir, Hz. Mehdinin çıkması için ve teberrük için ziyaret edilir.

4.3.12. Hıdır İlyas Makamı:

Kerkük İline bağlı Dakuk ilçesinde tepe üzerinde bulunmaktadır. Dördüncü murat tarafından emir vererek yeşil kubbeleri yapılmıştır. 1046 yılında Osmanlı valisi Ahmet Paşa tarafından tekrar tadilatı işlemleri yapılmıştır. Namaz kılmak, dua etmek, on iki imam matemleri düzenlenir Hz. Mehdinin çıkması ve teberrük için ziyaret edilir.

4.3.13. İmam Abu El-Hava Yatırı:

Dakuk ilçesinde bulunan mezarda Musa El-Kazım oğullarından biri defin olunanın mezarını yüz yıldan beri teberrük için ziyaret edilir ve on iki imamların şehadet yıldönümlerinin matemler düzenlenir.³⁹³

4.3.14. Şeyh Salih Yatırı:

Kerkük iline bağlı Dakuk İlçesinin El-Heme tepesinde bulunan mezarı teberrük için ziyaret edilir.

4.3.15. Seyit Abdul Mecit Yatırı:

Kerkük iline bağlı Leylan nahiyesine bulunan mezarı teberrük için bölgedekiler ölülerini yüz yıldan beri gömer ve teberrük için mezarı ziyaret eder.

4.3.16. Sultan közle Baba Yatırı:

Kerkük iline bağlı Leylan nahiyesine bulunan mezarı teberrük için bölgedekiler ölülerini yüz yıldan beri gömer ve teberrük için mezarı ziyaret eder.

³⁹³ Kaynak kişi: 19

4.3.17. Baba Mahmut Yatırı:

Diyale İline bağlı Hanekin ilçesinde bulunan İmam Musa El Kazım oğullarından olanın tepe üzerinde yeşil kubbeli mezarını çeşitli muratlarının gerçekleşmesi amacıyla ve teberrük edilmesi için ziyaret edilir.³⁹⁴

4.3.18. Öksürük Dellüğü Mezarı:

Erbil ilinde bulunan bu mezarın kimliği belli olmayan bir evliyaya aittir. Öksürük Dellüğüyle mezarın anılmasının nedeni; Geçen asrın kırklı ve ellili yıllarda mezarın üstünde toprak ve çamur bulunmuş, gün geçtikçe bunlar bir delik şeklini almış olmasındandır. Eskiden çocukların kara öksürme hastalığına yakalandıklarında, mezara getirilip deliklerden geçirildikten sonra mezarın üstüne şirinlikler serpilerek iyileşeceklerine inanılır.³⁹⁵

Irak Türkmen bölgelerinde oldukça fazla ziyaretler, yatırılar, türbeler ve mezarlar bulunmaktadır. Fakat Irak Türkmenleri sadece bölgelerindeki kutsallık kazanmış ve mübarek olan mezar ve türbelere ziyaret etmekten ziyade ülkede ve ülke dışında bulunanları da ziyaret etmektedir. Bunlardan; Bağdat Şehrine bağlı el Kazımiya Bölgesinde; Musa b. Cafer el-Kazım ve Muhammed el-Cevat dört altın minareli ve iki altın kubbeli Mezarı, Salaheddin iline bağlı Samera ilçesinde; Ali b. Muhammed el Hadi ve Hasan b. Ali el-Askeri'nin mezarları, iki altın minareli bir altın kubbelidir. Salaheddin iline bağlı Beled ilçesinde: Seyit Muhammed b. Ali el-Hadi,'nin mazarı bulunmaktadır. Erbil ilinde Baba gurgur, Tuzhurmatı'da bulunan Dede Ğaip Tekkesinde bulunan Baba Ğulam yatır, Kerkük'te: Danyal peygamberin ve Şeyh Bahri Yatırı, Erbil'de: Şeyh Ahmet Türbesi, Tuzhurmatı İlçesine bağlı Yengice köyünde: İmam Hasan Ocağı, Kifri ilçesinde; Molla Ali Dergâhı, Bağdat'ta: Abdulkadir el-Geylani, Abu Hanife, Seyit Maruf el-Kerhi ve Kamber Ali'in türbeleri ziyaret edilmektedir. Ülke dışında Medine'de Peygamber efendimizin Mezarını, İran'ın Meşhet ilinde İmam Ali Rıza mezarını, Suriye'nin Şam ilinde Hz. Zeynep mezarını ve ülke içinde ve dışında birçoğu bulunmaktadır. Bu kutsal kazanan

³⁹⁴ Najdat Yashar Murad; **a.g.t**, s. 103.

³⁹⁵ Şirzat Şeyh Mahmmet, **El Asar El Diniyye Fi Erbil (El Makabır ve El Mesacit ve El Cevami ve El Tekaya Fi Erbil)**, Irak Türkmen Cebhesi Yay., Erbil 2002. S. 118; Najdat Yashar Murad, a.g.t, s. 110'dan naklen.

mezarları ziyaret etmekten ziyade, Hamile olmayan kadınların ebe olmaları için dilekler tutulur ve dua edilir. Hastalar şifa bulmaları için murat tutulur. Mezarların birçoğunda matemler düzenlenir mersiyeler söylenirken sine zenler dövülür ve bu mezarlara bağlı birçok inanç ve davranışlar bulunmaktadır.

4.4. Irak Türkmen Mersiyeleri ve Maktel-i Hüseyin Metinlerinde, İnsan, Tabiatüstü Varlıklar, Tabiat Unsurları, Hayvanlar ve Olağanüstü Motifler:

Mersiyeler ve “Maktel-i Hüseyin’ler: Duygu, düşünce, gözlem ve hayallerin insanda etki bırakacak şekilde ifade edildiği sözlü veya yazılı ürünlere edebi eser denir. Bu üretimlerde, çoğu sözlü ve yazılı ortamda yüzyıllarca işlenerek anlam zenginliği kazanan sözcükler, şair/ nasir tarafından dinleyici/ okuyucu üzerinde ilgi, heyecan, bedii zevk uyandıracak şekilde, üslup denilen özel bir istifle bir araya getirir.”³⁹⁶ Maktel-i Hüseyin’ler ve bazı mersiyeler tarihte önemli şahısların etkileyici vak’alarını büyük sanatkar tarafından geçmişten günümüze kadar edebi sanata çevrilmiş, yazılı, elektronik ortamlarda ve sözlü ortamlarda canlılığını korumaktadır. Bu konuda yazılan eserler, yaratıcının ve yaratıcının yaşadığı toplumun; kültürü, inancı, zevki, üslubu vb. metine yansımaktadır. Konumuz Irak Türkmen mersiyelerinin metinlerini incelediğimizde diğer halk bilimi, mit, efsane, masal vd. türlerinde bulunan motiflerin bir kısmına mersiyeler ve Maktel-i Hüseyin metinlerinde de rastlandı. “Motifler: sözlü anlatılarda/ anlatımlarda olağanüstü nitelik taşıyan ve edebi türlerde tekrarlanarak canlılığını koruyan anlamlı, en küçük unsurdur.”³⁹⁷

Irak Türkmen mersiye metinlerinde geçen motiflerin bir kısmını aşağıda vermekteyiz:

³⁹⁶ Şeyma Güngör, s.g.e., 2007, s. 779.

³⁹⁷ Stith Thompson tarafından hazırlanan **Motif Index of Folk- Literature (Halk Edebiyatının Motif İndeksi)** (1948); Alan Dundes, “Motif İndeks ve Masal Tip İndeksi: Bir Değerlendirme”, Çev.: Tolga Çetinkaya, **Millî Folklor Dergisi**, Yıl: 10 S. 39, s. 130- 135.

“koptu bir maşşer”(31)³⁹⁸, Bu mersiye Kerbela vak’asını canlandırmak üzere dünyanın sonu gelmiş ve dünyanın yok olduğunu olağan üstü bir motiftir.

“Mizrak üstüne kağan baş, Bedensiz oğur Qur’an” (25/6) bu mersiye metninde olağan üstü motif; Hz. Hüseyin’in bedensiz başının Kur’an okumuş olmasıdır.

“Emiredip evvel günkü günde halık gün mekân, Kere kisünler tamama hep zemin ‘asman, Hep melaik ağlasın hem çıkmasın şems-i cihan” (30/4) Bu mersiyede güneşin doğmayacağına, normal halk milleti tarafından gözle göremediği meleklerin ağlaması ve kerbela vak’asında geçen zulümlerden dolayı tanrı ona sinirlenerek, gökleri ve yerleri yaratmadan önceki haline dönüştüreceği bir olağan üstü bir motiftir.

“Bunlara su vermeğe sağa-i Havz-i Kevser, Geldi bu ahvalı gördü naib Peyğemberün, Ğam alında kalmadı kesam nar cennetün” (30/9) Bu mersiyede Kerbela vak’asından uzun bir zaman önce şehit olan Hz. Ali’nin vak’a esnasında kerbela’ya geldiği olayın bir olağanüstü motif olduğu görülmüştür.

“Bugün kimin sirkelendi K’abe direği, Ramle ağlar Kāsım için coşmuş üregi, Kana döndü gül gülüstan Fedek’in rengi” (33/3) Bu mersiye metninde mitoloji bir yaklaşımla Kerbela’da vak’asının etkisine Kâbe’nin sarsıldığı ve Peygamber efendinin kızı Fatıma’ya bıraktığı Fedek bostanının toprağı Hz. Hüseyin’in ve beraberinde şehit olmalarından kırmızı kan rengine dönüşmüş olması olağan üstü bir motiftir.

“Bugün kimin ‘Arşe uçtu şehit afganı, Ohladılar cennet gülü körpe balanı, Şuşuz öldü su yerine içti âl kanı” (33/4) Bu mersiye metninde şehidin göklere uçması olağanüstü varlık olma motifidir.

“Bugün kimin yaşa batmış Meke sukağı, Kerbela’nın göge uçtu çıhtı avrağı, Kana batı Abul Fazl’ın yeşil baydağı” (33/7) Bu mersiye metninde Kerbela şehrinin göklere uçtuğunu olağan üstü bir motiftir.

“Bugün kimin kan ağırlı Kerbela Şehri, Sukeyne’nin, Rukeye’nin tükenmez kağı, Çih Necef’ten imdada gel peyğember sıhrı” (33/8) Bu mersiye metninde şehrin

³⁹⁸ Tez sonunda verilen mersiye metinlerin numaralarıdır.

ağlaması ve gömülmüş olan Hz. Ali'nin Necef ilinden Kerbela iline gelmesi olağan üstü bir motiftir.

“Yerli yerden kâinatın yeri söküldü” (33/10) bu mersiyede kâinattaki her yerin kerbela vak'asına etkilenip sarsması olağan üstü bir motiftir.

“Bugün kimin bu baş kimin kimler şordular, Enbiyalar bu baş üste üzgün durdular, Ehl-i cennet ağladılar 'aza kırdular” (33/12) Taf Savaşındaki maceralarına üzülen enbiyalar ve meleklerin Kerbela'ya gelmeleri olağan üstü bir motiftir.

“Bugün kimin on muharrem yöre gelir ağlar, Kalem ağlar kağıd ağlar gözler kıan çağlar, Ehl-i Beyt'i medih edenler şa'irler ağlar” (33/15) Bu metinde cansız olan, alem ve kâğıttın ağlaması tabiatüstü üstü unsurları ile ilgili motiftir.

“Kur'an oğur Hüseyin başı tendir içinde” (33/24) Bu mersiyede Hz. Hüseyin'in tandır içinde bedensiz başının Kur'an okuması insan ile ilgili motiftir.

“Ey Nab'î-ı Kevşer Zemzem şerabı, Ey hetmey-i Kur'an Bakî'î mihrabı, Ey terki-i Allah 'Ali 'ırabı” (34/5) Bu mersiyede mitolojik bir yaklaşımla Hz. Ali'nin cennette bulunduğu söylenen Kevser su kaynağın, Mekke'de kaynağı bulunan zemzem suyu olduğu ve ilahi bir güce sahip olması olağan üstü bir motiftir.

“Menem Kamer-i Haşim Hüseyin kardaşı, Mızrak üste kağan bedensiz başı, Ağlatı 'asmanı yer dağı daşı” (35/1) Bu mersiyede göklerin, dağın ve taşın ağlaması tabiat unsurları ile ilgili motiftir.

“Menem Kamer-i Haşim İlah'ın kolu, Şusuz yavrulara müşkim şu dolu, 'Alkem kınarında vurular kolu” (35/4) Bu mersiye metninde Hz. Abbas'ın Tanrı tarafından güç sahibi olması olağanüstü bir motiftir.

“Burda cennet kuşları hem melekler toplanı” (36/2-1) Kerbela'da cennet kuşların ve meleklerin görünüp bulunması hayvanlarla ve tabiatüstü varlıklara ilgili motiftir.

“Gözlerimde Kerbela k'abe'nin resmine bağ, Burda kıyamet kıpar halım olu da rabeder” (36/nakarat ve 1) Bu mersiye metninde Hz. Hüseyin'in gözlerinde Kerbela şehrinin ve Kâbe resminin görünmüş olması dolayısıyla Taf vak'asının neticesinde dünyanın sonu gelip kıyametin gelmesi insan ile ilgili bir motiftir.

“Burda geryan ağlasan yerle gök matem kırrar, Tufan kaplar ‘asmanı bir kere bulut şarar, Gelir anam Faşıma zenbim ilah’tan şorar, Burda n’aşım üstünde bir boynu bükük durar” (36/4) Bu mersiye metninde birden fazla olağan üstü motifin bulunduğu görünmüştür. Hem yerlerin hem de göklerin Kerbela vak’asına etkilenerak matem düzenlemeleri, aynı vak’adan dolayı tanrı Hz. Hüseyin’i katledenlere kızarak gökleri bir siyah bulutun kaplaması, göklerde tufan olması ve uzun zaman önce Irak Türkmen Şia kesimlerine göre şehit olan Hz. Fatıma’nın oğlu Hz. Hüseyin’in şehit olduğu an bulunması olağan üstü bir motiftir.

“Burda melekler ağlar libleri ‘atşan Zeyneb” (36/ 7) Bu mersiye metninde meleklerin göze görünüp ağlamaları tabiatüstü varlıklara ilgili motiftir.

“Başım üste Cibrail oğur Yasin suresi” (36/ 8) Bu mersiye metninde meleklerin ağlaması tabiatüstü varlıklara ilgili motiftir.

“Burda sirkeleni ‘Arş hezin ağlar gök sema” (36/ 10-1) Bu mersiye metninde, bölge inancına göre göklerin yedinci katında bulunan tanrının tahtı, Kerbela macerasının neticesinde sarsıldığı olağanüstü bir motiftir.

“Ulaştırı melekler Medine’ye heberim” (36/ 14-3) Bu mersiye metninde meleklerin bir olağan üstü özelliğe sahip olan bir insanın hizmetçisi olduğu anlamı taşıyan ifade tabiatüstü varlıklara ilgili motiftir.

“Kerbela sahlısıyam Musa gibi tabut Nil’de” (38/ 29) Bu mersiye metninde Hz. Hüseyin’in Kerbela sahrasında şehit olması bir geri dönüşünün olacağı veya bir başka yer ve âlemden ortaya çıkacağı anlam aktarmış olduğu ifade bir insan ile ilgili motiftir.

“Hele ‘aşmanda ziler (hel min mu’iin) şadası” (41/ 5) Bu mersiye metninde Kerbela vak’asında Hz. Hüseyin’in söylediğı: “Yardım eden var mı?” sözünün göklerde duyurulduğu ifadenin insan ile ilgili motiftir.

“Her meclis gem ‘azada bir kadın var çoğ ağlar, Bağrında (Fedek) dağı sinesinde mılğ ağlar” (41/ 8) Bu mersiyede Hz. Fatıma’nın halk tarafından düzenlenen muharrem ritüellerinde bulunduğu tabiatüstü unsurlarla ilgili motiftir.

“Ümmetimin şırası oğlumu katlederler, cismini ‘aryan çölde başın alıp giderler” (40/2) Bu mersiye metninde Peygamber Efendimiz Hz. Fatıma’ya gelecekte gerçekleşecek olan olaylardan haber vermesi bir motiftir.

“Benden beter ağladı, Vefalı beyaz at” (52/5-4) Bu mersiye metninde hayvanın olaya bilgin olup ağlaması hayvanlarla ilgili bir motiftir.

“Bu gece ‘arş-ı ‘ula ‘azasın ‘ilan eder, Cibril kanatların başa çalan gecesı” (60/ 7-8) Bu mersiye metninde dört büyük meleklerden bir Cibril meleğın Kerbela vak’asına üzölüp ağlaması tabiatüstü varlıklara ilgili motiftir.

“Zelzele olur gökte hak Allah’ın esası” (60/13) Bu mersiye metninde Kerbela vak’ası neticesinde tanrı tahtının sarsılması ve göklerde zelzele olunması tanrı ve tabiatla ilgili motiftir.

“Her ‘aşura muharrem kurun ‘aza meclisi, Melekler semada olur meclis enisi” (64/5) Bu mersiye metninde olağan üstü varlıkların yas tutması ve düzenlemesi, tabiatüstü varlıklara ilgili motiftir.

“Cebril konan evimde konar neva habibim” (69/7) Bu mersiye metninde Tanrıya en yakın melek olan Cibril’in göklerden yere yas katılması; tabiatüstü varlıklara ilgili motiftir.

“Şu istersem parmaklarım kevşer gibi cari olur, İcazede şu gerek gelir dağdan daştan Kaf’tan Fırat” (77/6-7) Bu mersiye metninde Hz. Hüseyin’in özel bir niteliğe sahip olması ve istediğı an parmaklarından su akıtır ve dağdan, taştan ve Kaf dağdan anında su bulundurabilmesi insan ile ilgili motiftir.

“Titrer semada ğilman melekler” (78/4) Bu mersiye metninde Tabiatüstü varlıkların tepki göstermesi tabiatüstü varlıklara ilgili motiftir.

“Ok üstünde semaya uruca giden başı” (81/2-1) Bu mersiye metninde Hz. Hüseyin’in şehit edilirken kesilen başının göklere gittiğı olağanüstü insan ile ilgili motiftir.

“Havar eder (Hüseyin) hanı, Silkeler bütün cihanı” (86/10) Bu mersiyede Hz. Hüseyin’in kızının ağlamasına dünyanın sarsılması tabiatüstü ilgili motiftir.

“İsmail’in bedilidir Ekber’im, Kerbela’da koçsuz kurban ederim” (45/6) Bu mersiyede İsmail peygamberin tanrı tarafından babası İbrahim Peygambere kurban olarak kesme emrinin hikâyesinin varyantısı olan Hz. Hüseyin’in oğlu Ali Ekber’in din uğruna kurban olması bir kurban sunma motifidir.

Irak Türkmen mersiye yazarı (ilk üreticisi), icracısı (ikinci üreticisi) ve dinleyicisi halktan oluştuğu için bu üretim tamamı halk bilimi olmasa bile, metinlerin satırlar asında oldukça fazla halk edebiyatı unsurları bulunmaktadır. Doğal olarak hem yeni dinlerde hem de eski din ve inançlarda tabiatüstü itikatlar bulunmaktadır. Bu inançların etkisi halkın bütün üretimine yansımaktadır. Ancak an çok tabiatüstü unsurları halkın kutsal saymış ve görmüş elementler ve bu elementleri anlatan metinlerde motif şeklinde görebilmekteyiz. Konumuz Irak Türkmen mersiye metinlerinde çeşitli motifler bulundu. Fakat bağlam merkezli teori ve yöntemlerine göre metnin icrasından önce ve sonra anlatılan hikâyelerin içerisinde de oldukça ziyade motifler bulunmaktadır. Bunlardan bir kısım motifleri örnek olarak vermek yararlı olduğunu düşünmekteyiz. Din adamı hutbelerinde sürekli Hz. Hüseyin’in türbesini ziyarete teşvik etmek için Mezarına her cuma gecesi yetmiş bin melek göklerden inip yetmiş bin göklere çıktığı söylenmekti, fevkalade mahlûklarla ilgi bir motiftir. İlacı bulunmayan hastalıkların Hz. Hüseyin’in mezar topraklarından kullanarak şifa bulması tabiat unsurlarıyla ilgili motiftir. Hz. Hüseyin’in mezar hazinesinde bulunan bir taşın, her muharrem ayının onuncu gününde kanadığı, tabiat unsurlarıyla ilgili motiftir. Hz. Hüseyin’in kesik başının Kur’an okuduğu, kesik bedensiz başla ilgili bir motif. Akşam vakti göklerde oluşan kızıl rengin Hz. Hüseyin’in kanın olduğu, tabiat ile ilgili bir motiftir. Taf Savaşında düşmanların bir kaş şahısların hakkında Hz. Hüseyin’in haklarında beddua ederek birisinin ayağından at ölene kadar sürüklediği, bir diğerine Hz. Hüseyin’in “Allah’ın onu susuz öldür” o kişi ölene kadar durmadan su içip ancak susuz öldüğü, insan ile ilgili bir motiftir. Hz. Abbas’ın mezarında bulunan su şifacı nitelikli olması, tabiatla ilgili motiftir. Hz. Hüseyin’in tabiattaki bulunan her unsurun kontrolünde olduğu ve Taf Savaşında oklara izin verdikten sonra, o oklar cesedine saptığının insan ile ilgili motiftir. Buna benzer motifler Irak Türkmen mersiye ve mersiye icra ortamlarında söylenen diğer türlerde olağanüstü unsurlar oldukça fazladır.

4.5. Mersiye, Muharrem Ritüelleri ve Sosyoloji:

“Disiplinler arası ilişkilere baktığımızda, bilimlerin birbirleriyle yakın, uzak ya da dolaylı bağlantılarının olduğunu görürüz. Edebiyat ile sosyoloji arasında ilişki, öncelikle edebiyatın sosyoloji araştırmalarına katkısı, sosyolojinin edebiyata kaynaklık etmesi gibi somut göstergelerle birlikte, yöntem, etkileşim ve ölçütler açısından da birbiriyle paralel diyalog vardır. Edebiyatın, uygarlık tarihi içindeki duruşuyla diğer bilim dallarıyla olan ilişkisi, edebiyat ürünlerinin aydınlatma kapsamını da genişletmiştir. Nitekim edebiyat çatısı altında yer alan ürünler, toplumların inanç, yaşayış tarzı ile duygu ve düşüncelerini açığa çıkarır. Bunun dışında, insanlar arasındaki sosyal ilişki, din, mitolojik değerler, davranış biçimleri ve her türlü tabiat olayı da edebiyata yansıyor ve yer bulur. Tarihsel süreç izleyen genel tarih gibi edebiyat tarihi de, milletlerin ruhsal ve fiziksel gelişmelerini bizzat edebî kaynaklara dayanarak inceler ve açıklar. Ki, milletlerin yüzyıllar boyunca meydana getirdikleri edebiyatın çatısı altında vücut bulan/bir araya gelen eserler, tarih boyunca birçok bilim dalı tarafından incelenir ya da malzeme konusu edilir. Bu noktada, genel tarihin içinde önemli bir alt kol olan edebiyat tarihi, sosyolojinin yardımına koşar, dahası işini kolaylaştırır. Bu yüzden ki, sağlam bir edebiyat tarihi, milletlerin edebiyatlarının hem sosyoloji, hem de edebiyat sosyolojisi açısından incelenişinde özel bir rol oynamaktadır.”³⁹⁹

Bir sosyoloji merkezi modellere göre ilk yaratıcısının toplumda konumunu belirtirken; bu ilk yaratıcının toplum içinde yerini tespit etmek için yapılan ilk işlem bu yaratıcının beslendiği kaynakları tespit etmek gerekmektedir. Çünkü edebiyat bir sosyal olaydır. Edebiyatı ürünlerini sosyoloji yönden incelenmesinin nedeni, eski çağlarda yaratılan ve yazıya geçen metinlerin bağlamlarındaki bilgileri aktarılmadan, o devirde yaşayan toplumu ve toplumun içinde yaşayan fertlerini sosyo- kültürel bilgileri elde etmek için o metinleri incelemek gerekmektedir.

³⁹⁹ Ertuğrul Aydın, Edebiyat- Sosyoloji İlişkisinde Sosyolojik Kaynak ve Ölçütler, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4 /1-I Winter 2009, s. 357- 358.

Edebiyat sosyolojisinin temel yapısı; bir toplumun içinde yaşayan ve o toplumu iyi bilen birinin, o toplumun sosyo- kültür değerlerini somut bir şekilde yazıya geçirerek eser haline getirmek, bu eser ondan sonra o toplumun sosyal aynası olacaktır. Konumuz Irak Türkmen ritüellerinde icra edilen mersiyeler örnek aldığımızda; metnin temel konu işleyişlerinde edebi dilde halkın sosyal yapısını aktarmaktadır.

Edebiyat sosyolojisi geleneksel değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında güçlü bir araç olan edebiyatın, yazar açısından ele alınışını, yazarın birey oluşundan hareketle psikolojik tabanının varsayımı ve okuyucu noktasındaki işlevini göz önünde bulundurur. Zevk kavramının çerçevelediği düşüncelerden hareketle, edebiyatın okuyucuda meydan getirdiği güdüler ise, toplum ve toplumsal hayatın dinamiklerini etkiler.⁴⁰⁰

Mersiye metinlerinde ve mersiye icra ortamlarında yapılan pratik ve ritüelleri araştırarak sosyoloji sonuçların bir kısmını elde etmiş olduk:

Irak Türkmenleri arasında en çok icra edilen mersiyeleri, Taf olayını konu ettiği değerlerden biri aile fertlerinin an zor durumlarda birbirlerini bırakmadıklarını görmekteyiz. Bunun güzel örneğini Hz. Abbas kardeşi Hz. Hüseyin, Hz. Zeynep ve beriberinde olanlara su getirmek için iki kolunu kaybettiği halde Fırat nehrinden taşımış olduğu su tulumunu ağzıyla taşımaya çalışırken canını vermiştir.

Mersiyelerin konu ettiği değerlere muhafaza edip yeni nesillere sosyal kültür belediği araçlığıyla aktarılmaktadır.

Muharrem ayında toplum tarafından düzenlenen ritüeller etniklerin çerçevesinde sevap niyetine ve ölenlerin ruhuna dağıtılan yiyecekler ve içecekler, toplumda bulunan yoksullara bir sosyal yardımıdır.

Muharrem ayında yapılan ritüeller; halkın folklorundan, geleneğinden, göreneklerinden doğmaktadır. Çünkü bu ritüeller halkın genel olarak esnaf işçileri tarafından düzenlenmektedir. Neticede toplumun bu ritüelleri düzenleyerek toplumun ortak değerlerini muhafaza edilir.

⁴⁰⁰ Ertuğrul Aydın, agm. s. 361.

Mersiyeler ve mersiye icrasında yapılan pratikler, araştırmacılar için bir toplumun sosyoloji değerlerini belirtme aracıdır.

Mersiyeler ve mersiye icrası esnasında yapılan pratikleri ve inançları izleyerek, halk diniyle resmi dinin arasında farklılık olduğu görünmektedir. Birincisi halk tarafından yaratılmış, ikincisi tanrı tarafından ne yapılanlarını kurmuştur.

Muharrem ayında yapılan Taf Savaşındaki olayları benzetme gösterisi pratiklerinde ve o Savaşta kahramanların abartılı şekilde savaştıklarını anlatırken, halk o kahramanlara efsanevi özellik taşıdıklarını düşünür ve kahramanları kutsallaştırır. Dolayısıyla yaşadıkları sosyal durumlarını, hayâlarında ve toplumun bilinçaltında Taf Savaşına benzeterek, hayâlarında o haksızlığın bir daha tekrarlanmamasına çalışılır.

Maktel-i Hüseyin taziyelerine katılanların bir kısmı günlük meşguliyetlerden veya diğer sebeplerden dolayı; aile görevlerini, sosyal görevlerini, namazlarının ve diğer ibadetlerinin zamanında yapmadıklarını görülmektedir. Fakat aynı kişiler muharrem ayında yapılan ritüellerine katılımlarını ve o kişilere yönlendirilmiş görevleri gönülden geciktirmeden yerine getirdikleri görülmektedir. Bunun sebebi, kutsallık kazanmış ritüellerin toplum tarafından düzenlenip yapıldığı için, o ferдин bu toplumun yapmış olduğu pratiklerin dışında kalmaması için ve geçici bir pratik olduğundan kaynaklanmaktadır. Neticede toplum zihinsel düşüncesi bireyin sahip olduğu zihin düşünceleri yener ve aşar, bu da toplum arasında veya diğer toplumlara bu merasimlerin yayılmasını ve düzenli şekilde düzenlenmesini sağlar.

Şahsen; otuz yıl önce babamın Muharrem ayında Hz. Hüseyin'in mezarına ziyaret etmek için Kerbela'ya ailece götürdüğü zaman, sadece Irak vatandaşlarını görmekteydik. Fakat 2016-2017 yıllarında Tez için meydan çalışması yaparken, Irak, İran, Pakistan, Körfez ülkelerinden hatta batı ülkelerinden Maktel-i Hüseyin merasimlerine katılanların sayılarının oldukça fazla olduğunu izlemiştik.

Irak Türkmenleri genel olarak birbirini izleyerek, kardeş kardeşi, arkadaş arkadaş, akraba akrabasını, komşu komşusunu ama en önemlisi aile fertlerini beraber değer verdiği atalar ruhuna ve değer verdiği ölen din adamları ruhlarına

keşkek aş1 hazırlamalar, beraber ziyarete gitmeleri, taziyeler düzenleyerek beraber ağlamaları toplumun temel ritüellerini teşkil eder.

Saha çalışmamızda yapmış olduğumuz bir ankette; katılanların birçoğu, muharrem ayında yapılan aşurâ ritüellerin dini bir görev olduğunu ve katılmalarının vacip olduğunu düşünmektedirler. Ancak dini kaynaklarında bu ritüellere katılmalarının vacip olduğuna dahi doğrudan yazılı ayet ve hadisin olmadığını izledik. Fakat peygamber efendimizin, Hz. Fatıma ve On İki imamın, sevenlerini sevmek, nefret etdiklerini nefret etmek, sevinçlerine ve üzüntülerine katılmak rivayetler izlemiştik. Bu bağlamda aşure ritüellerine katılımcılar ve aşurâ ritüellerinde yapılan pratikleri uygulayanlar; halk inançları ve o inançların ışığında yaratılmış olduğu (sine-zen, zincir-zen, kılıç-zen, vb.) pratikleri, halk dininin (sosyal toplum tarafından yaratılan ve uygulanan) kapsamında olduğu halde resmi dine bağlamak istemektedir. Bu da halkın devir devir yapmış olduğu ritüellerin ve ritüellerin uygulama kapsamında kullandığı halk edebiyatı ürünlerini; yenilemeye, değişime, gelişime ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Mersiye ve mersiye meclisleri; toplum arasında kaynaşmak ve muhabbet aracılığın rolünü üstelenmektedir. Bunun örneğini aşağıda verilen mersiyede konu edilmektedir:

Kerbela'da bambaşka hasret dolu 'ibret var

Müminlerin kalbinde sönmeyen ıararet var

Meclis 'azada 'izzet, me'azzet muhabbet var (41/3)

Irak Türkmen milleti, onun kültürünü ve diğer birtakım özelliklerini konu edinen mersiye ve mersiyelerin icra edildiği merasimleri ile sosyoloji arasında bir dayanışmanın varlığı görülmektedir. Bu toplumun karakterini ve kültürel değerlerin bir büyük kısmını mersiyeler metinlerinde ve icra edildiğinde o an yeniden yaratılarak diğer nesillere aktarılır.

4.6. Irak Türkmen Mersiyelerinde Hz. Ali Kültü:

Her millette kendilerine özgü şahıs veya şahısları kutsal sayıp etrafında halk inançları ve bu inanışlara bağlı ritüeller, pratik ve davranışlar oluşmuştur. Özellikle halk tarafından Hz. Ali'nin kutsal bir zat olarak görülmesi etrafında birçok inançlar oluşmuştur. Bu inançların izlerini konumuz olan Irak Türkmen mersiyelerinde bulmaya çalışmaktayız.

Irak Türkmenlerine Hz. Ali'nin şehadet gününden birkaç gün önce, tam olarak Ramazan ayının on dokuzunda, bugün Kufe Mescidinde namaz kılarken secde de zehirli bir kılıç ile İbn-i Mülcem El-Müradi tarafından yaralayarak, kafatasını ayırarak beynini isabet etmiş günden itibaren yeşil bardak asılır ve bu yeşil bayrak Hz. Ali'yi temsil eder. Hastaları ve cine yakalananların şifa bulmaları için mezarını ziyaret ettirirler. Bu pratikler esnasında yeşil “*beydak bezi*” mezarın penceresine bağlanır. Bu “*beydak bezlerin*” açıldığında bahtının açılacağına, hastaların iyileşmesine, dileklerin yerine getirileceğine inanılır. Bu pratiğe benzer muharrem ve imamların şehadeti günlerinde ev ve bina çatılarından asılan bayraklarda düğünler yapılır ve bu düğünler bir süre sonra açılırsa dileklerin gerçekleşeceğine inanılır. Son zamanlarda İstanbul'un özellikle Üsküdar'ın Kız Külesi karşısındaki sahiden ve Orta Köy sahilinden “*balon dileği*” göklere yükseldiğinde dileklerin gerçekleşeceğine inanılır. Türk Türbelerinde buna benzer pratik ve inançlar, kilit açtırmak suretiyle kismetin açılacağı inancı Üsküp- Makedonya Türklerinde de vardır. Mezar-ı Şerif'e Güney Türkistan Müslüman Türkleri Hz. Ali türbelerindeki kilitlere niyet tutarlar.⁴⁰¹ Kilit açma pratiklerine benzer İran Azerileri Hz. Ali'nin ve Hz. Hüseyin'in mezarına gelenlerin arasında az olsa da vücutlarında delik yaparak kilit takıldığını izlemiştir.

Hz. Ali'nin mezar kubbesinin üstündeki bayrak her yıl değiştirilir. Eski bayraklar şehir şehir, kasaba kasaba, ilçe ilçe, köy köy, hastaların şifa bulması ve evlere bereket getirmesine inanılarak dolaştırılır ve daha sonra Hz. Ali'nin mezarındaki müzeye yerleştirilir.

⁴⁰¹ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara 1999, Ababil Yay., s. 106.

Mezar-i Şerif’de bulunan Hz. Ali’nin türbesindeki ak güvercinlerin kutsal oldukları inancı vardır. Bu türbede ak olmayan güvercin yoktur. İnaniş’a göre bu beyaz güvercinlerin arasına katılan kara güvercinler bir süre sonra aklaşmaktadır.⁴⁰² Bu güvercinlerin yemi mezar ziyaretine gelenler dilek tutarak buğday yemi verilir. Dileklerin gerçekleşmesi üzere bir sonraki mezar ziyaretine tekrar buğday yemi güvercinlere verilir.

Hz. Ali’nin şehadet günü pilav ve kıyma yemeği yapılır ve halka dağıtılır. Bu pratiğe *sevap* deninin yapana dünyada rızık bolluğu ahirette cennet yiyeceklerinden yiyeceklerine inanılır. Kimi *sevap* pilavından saklandırarak her gün evde yapılan pilava bir tane o pilavdan koyulur. Bu uygulama sağlık getireceğine ve vücutlarına hasta ve zarar getirmeyeceğine inanılır.

Bölgede Ehl-i Beyt sevdası kutsallıklarına inanarak gönüllerde büyük yer kapsamaktadır. Ondan her evde özellikle Türkmen Şia kesimleri çocuklarından birinin adını ali ismi verilmektedir. Bunun nedeni eve bereket getirilmesi ve çocuğun sağlıklı ve Hz. Ali gibi cesur olacağına inanılır.

Hz. Ali, Bab-ül Keramet (Keramet Kapısıdır).⁴⁰³ Irak Türkmen Şia kesimleri ölülerini genel olarak dünyanın en büyük mezarlığı Necef ilinde bulunan Hz. Ali Mezarının Tus kapısı yönünde bulunan Vadi El-Salam mezarlıkta ölülerinin gömdükleri gelenek yaygındır. Bu mezarlıkta ölünün kabir sıkışmasının yaşamadığına inanılır. Fakat Irak Türkmenlerinin özellikle Kereteppe halkı Kerbela mezarlığında gömdükleri görünmüştür. Bunlarda ölülerinin cesedinin çürümediğine inanılır.

Nazmiye –Tunceli arasında, yol kenarında Ali Kaya diye bilinen ve Hz. Ali’nin bu taşa belini dayandığına inanılan kutsal bir mekân vardır. Gençler dilek dilemek için bu taşa gelirler.⁴⁰⁴

Divriği’de Hz. Ali’nin kılıcıyla kestiğine inanılan Ali taş ziyaretine halk çeşitli dilekleri için giderler.⁴⁰⁵

⁴⁰² Yaşar Kalafat, **Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk inançları I**. Ankara 2002, KTB Yay., Dizi No: 363, s. 35.

⁴⁰³ Yaşar Kalafat, “Vatan İran Turan Hattı ve Caferi Türklerinde Halk İnançları” **Türk Dünyası Arş**, S. 108 Haziran 1997 s. 1-68.

⁴⁰⁴ Ali Berat Alptekin, **Fırat Havzası Efsaneleri**, Elâzığ, 1990, s. 49

⁴⁰⁵ Kutlu Özen, “Divriği Yöresinde Ziyaretler Yoluyla Çocuk Sahibi Olma İnancı ve Diğer Uygulamalar” **Türk Folkloru**, 1981 S. 18 s. 22-27

Irak Türkmenlerinin Hz. Ali'ye ait olduğu yerler; Necef ilinde bulunan mezarı, Tuzhurmatı ilçesi ve Kifri ilçesi arasında bulunan Himrin dağı üzerinde bulunan “Mursa Ali” ziyaret edilmektedir. Bu mekânda Hz. Ali'nin namaz kıldığı söylenmektedir. Dilek tutmak için dağı tırmanıp *beydak bezlerin* ve duvarlarına *kına* sürülmektedir.

Kerbela ilinin 15 km. güneyinde bulunan “*Katare Ali*”, Sifin Savaşında Hz. Ali'nin ordusunun su ihtiyacı olunca askerler aradığında bulmadıklarında Hz. Ali orduyu o bölgede suyun olduğunu söyleyerek eski bir Hristiyan “*Deyr*” denenene varırlar. O yerde bir Hristiyan rahip bulurlar ve o yerde yedi dedesinin bir peygamber veya peygamber vasisinin geleceğine inanarak beklemişlerdir. Hz. Ali o an bir yere işaret edip askerlerine kazmalarına emretmiştir. Bir süre kazdıktan sonra bir büyük sivri kaya bulunmuştur. Fakat askerler o kayayı kaldıramamışlar ve kıramamışlarında Hz. Ali o kayayı iki elleriyle tek başına kaldırır. Kayayı kaldırdıktan sonra su kaynağı altından çıktığı görünür ve o an Hristiyan rahip Müslüman olarak Sifin Savaşında şehit olmuştur. Günümüzde bu kaynak suyunun Hz. Ali'nin bereketinden kaynadığına inanılır. Halk bu kaynak sudan şifa bulma bereket kazanmak için içerler.

Irak Türkmenlerinde en ün kazanmış kılıcın adı “*Zülfikar*” Sözlükte “*sahip*” anlamındaki “*zû*” ile “omurga, boğum” manasına gelen “*fekar*” sözcüklerden oluşan Zülfikar Hz. Ali'nin iki tarafı keskin, ortası yivli kılıcının adıdır. Kılıcın bir tarafı ilmi diğer tarafı adaleti temsil edildiği söylenmektedir. Bölgede yeryüzünde yapılmadığını ancak göklerden Hz. Ali için indiğine inanılır. Mersiyelerde Hz. Alin'in destanlarda olduğu gibi olağanüstü silahının olduğu ve bu kılınca sahip olan kişinin onur kazandığını anlatılmaktadır:

Lâfetâ diyilmiş ‘Ali tek gence

Lâ-seyf Zü’l-fiķar kimin kılınca

Bu bir şeref kılar dünya bitince

Zü’l-fiķar şahibi ‘Ali şahımdır (15/ 7)

Irak Türkmenleri arasında özellikle Şia kesimleri Hz. Ali'nin olağanüstü bir güce sahip olduğuna inanılır. Bölgede Müslümanlarla Yahudiler arasında geçen savaş adı El Ahzap bir diğer adı Handek Savaşının kahramanı Hz. Ali'dir. Bu savaşın tarihi; hicri tarihe göre beş Şevval ayında miladiye göre altı yüz yirmi yedi senesinde, savaş başlamadan Yahudiler'de güçlü bir askerin adı Amru b. Vid El-

Amiri savaş meydanına çıkar. Bu askerin boyu çok uzun olduğundan ata bindiğinde ayakları yere değermiş. Savaş başlamadan bu asker seslenir “gülünüz varsa çıksın onu cehenneme gönderim” diye seslenir, iki kez seslenir her kere Ali Peygamberden izin alır onun meydan okumasına karşı izin ister fakat peygamber der bekle. Üçüncü seslenmesinde Ali’ye izin verir. O an peygamber bu duayı okur; “ey ilahim, Uhud savaşında benden Hamze’yi aldın, Bedir savaşında Ubeyde’yi aldın, bugünüye Ali’yi koru ve beni tek bırakma”. Savaş meydanında Amru Ali’ye derki; “Baban beni tanıdığı için seni öldürmek istemem” der. Ali bu cevabı verir; “Amru; senden üç isteğimden birini yerine getirmeni isterim. Birincisi; İşlam’a girmeni, ikincisi; İşlam’a girmeyeceksen savaşı bırak ve buradan uzaklaş, üçüncüsüye seni öldüreceğim. Fakat Amru bunlara göler ve Hz. Ali’nin küçük yaşta olduğu için dalga geçerek küümse. Fakat Hz. Ali ona derki: “seni atının üstüneyken öldürmek istemem atından in de öyle öldüreyim” der. Amru atından iner ve atının bir darbe ile dört bacağını keser ve bir hamle yapar Hz. Ali kalkan ile karşılar ve Hz. Ali bir hamle ile atına merhamet göstermediği gibi Amru’nun iki bacağını keser. Hz. Ali bu hamleden sonra bir tur atar. Düşmanlar Hz. Ali’nin tur atmasını gurur duyduğunu söyler. Fakat Hz. Ali’nin cevabı; “kendi sinirim üzere değil Allah’ın dini için öldürmek istiyorum”. Ardından bir darbe ile Amru’yu öldürür.⁴⁰⁶

Bir başka hikâye ise; yukarıda adı geçen savaşta söylentiler üzere Yahudiler’in kalesinin kapısını kırk asker kapatıp kırk asker açarmış. Bu savaşta Müřlümánlara bu kapı engel olmak üzere olağanüstü bir güç ile Hz. Ali tek başına bu kapıyı kopartıp askerlerine köprü olarak kullanılmıştır.

şair bu hikâyeyi bu şekilde şiire çevirmiştir:

Yahudilerin kale kapısını Askerlere köprü kılmış

Irak Türkmen mersiyelerinde Hz. Ali’nin cesaretini sergilin mersiyeyi aşağıda verilmiştir:

İmamım Hayder-i Kerrâr adı

⁴⁰⁶ Arap kaynaklarından, Ali b. Mohammed b. Mohammed İbnül Esir El- Cezri İzzeddin Abbuelhesen; **El-Kâmil Fi El- Tarih**, C. 2, İnc.: Ömer Abdül Selam Tedmuri, Dar El Kutub El Arabiye Yay., Beyrut- Lübnan 2012, s. 70.

Dünyada ad verip her bir cihadı
Mevla'ma ğedir etti mel'un Muradi
O ğedre tuş olan 'Ali şahımdır (15/ 1)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Ali'ye savaşlarda yüz yüze cesaret edemediklerini namaz kılarken secdede gadrederek şehit edilmiştir.

Aşağıda verdiğimiz bir diğer mersiyede, Hz. Ali'nin gençler arasında en cesur olduğunu ve aynı zamanda Peygamber gibi “misk ve reyhan” olduğu anlatılmaktadır:

Benim babam heyru'l-feta Haydaru'l-Kerrâr
Peyğemberin nefesin dolan misk ü reyhân (22/ 9)

Koçkiri İsyanını tasvip etmeyip M. Kemal Atatürk'ün saflarında yer alan aşiret reislerine seslenirken Alişan Efendi;

Yemin edenler Elmaya
Zülfikar-i Murtaza'ya
Geriden teller çektiler
Biz uymayız eşkıyaya

Demek suretiyle Alevi ve Bektaşî Müslüman Türk halk inancında Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar ile Elma'nın eş tutulduğunu görüyoruz.⁴⁰⁷ Irak Türkmenlerinde ise bu kılıç insanoğlu tarafından değil Tanrı tarafından Hz. Ali'ye verilen Amcası oğluna destekçi olmak üzere düşmanlara bir azaptır.

Bölgede Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın evliliği mitoloji bir yaklaşımla yeryüzünde değil göklerde gerçekleştiği bir inanç mevcuttur. Hz. Ali ile ilgili inançlar, efsaneler, hikâyeler, methiyeler, memoratlar, mersiyelerde ve halk kültürünün her üretiminde yer almaktadır.

4.7. Irak Türkmenlerinde Mersiyelerinde Su Kültü:

Kült; “yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınma anlamına gelmektedir. Bu saygı ve tapınış, duayı, kurbanı, dinsel

⁴⁰⁷ Abdulhaluk M. Cay- Yaşar Kalafat, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu Kuvay-i Milliye Hareketleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınevi, Ankara 1990, s. 38.

tören olan belli ritleri gerektirmektedir. Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak bilinen alanlar, tepeler, mağaralar ve nehirler kült olarak kullanılmıştır. Kültü uygulayan, topluluğu yöneten bir başkan vardır. Kültün uygulandığı bayram ve tören için belli zamanlar seçilmekte, kült araçları bulundurulmaktadır.”⁴⁰⁸

Ahmet Yaşar Ocak’ın bakış açısına göre, bir kültürün varlığından söz edebilmek için şu üç hususun olması gereklidir;

- a. Külte konu olabilecek bir nesne ve kişinin varlığı,
- b. Bu nesne ya da kişiden insana zarar gelebileceğine ilişkin inancın varlığı,
- c. Bu inancın sonucu olarak faydayı sağlayabilecek, zararı uzaklaştırabilecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar vb. uygulamaların varlığı.⁴⁰⁹

Sümer, Çin, Hint, Mısır gibi pek çok kültürün mitolojik birikiminde Tanrı’nın önce suyu yarattığı⁴¹⁰ bu nedenle de suyun “*Su nefsi simgeler. Başka bir bakış açısından benzetme yoluyla bakıldığında, su bütün evrenin materia prima’sını simgeler. Çünkü nasıl su kendi içinde saf olasılıklar olarak akışı ve köpürüşüyle alabileceği bütün biçimleri barındırıyorsa, materia prima da belirsiz halleriyle dünyanın bütün biçimlerini barındırır.*”⁴¹¹

Su, kutsal kitaplardan Kur’an-ı Kerim’de altmış üç ayette sözü geçmektedir. Bu ayetlerden:

(أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا⁴¹² وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ)

Yukarıdaki ayetin Türkçesi; O inkâr edenler görmüyorlar mı ki, (başlangıçta) göklerle yer, birbiriyle bitişik iken, Biz onları ayırdık ve her canlı şeyi sudan yarattık. Yine de onlar inanmayacaklar mı?)⁴¹² Bu ve “(Nur 24/45; el-Furkan 25/54) ayetlerde Allah’ın insanı ve bütün canlıları sudan yarattığı, ancak insanın yaratıldığı meniden mutlak biçimde veya bir nitelik belirtilerek su diye söz edilir (el-Furkan 25/54; es-Secde 32/8; el-Mürselat 77/20; et-Tarık 86/5-7). Gökten rızık, rızık sebebi ve

⁴⁰⁸ Mahmut Tezcan, **Kültürel Antropoloji**, KB Yay, Ankara 1996, s. 120.

⁴⁰⁹ Ahmet Yaşar Ocak, **Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İstanbul 2000, s. 113.

⁴¹⁰ Eliade, Mircea, **Ebedi Dönüş**, Mitosu, Ankara 1994, s. 71.

⁴¹¹ Titus Burckhard; **Aklın Aynası**. Çev.: Volkan Ersoy, İnsan Yay, İstanbul 1997, s. 141.

⁴¹² **Kur’an-ı Kerim**: Enbiya: 30.

temizlik aracı olarak temiz ve bereketli su indirdiği, böylece insanlara ve hayvanlara temiz ve tatlı sular içirdiği ve su ile yeryüzünü ölümden sonra diriltip insanlar ve hayvanlar için her türlü yeşil bitki, ekin ve meyveyi çıkardığı belirtilerek suyun yeryüzündeki varlıkların hayatı açısından önemine dikkat çekilmektedir (meselâ bk. el-Bakara 2/22, 164; el-En‘am 6/99; el-Hicr 15/22; en-Nahl 16/10-11; el-Furkan 25/48-49; es-Secde 32/27; ez-Zümer 39/21; el-Casiye 45/5; Kaf 50/9-11). Suyun belirli bir tat ve ölçüde yeryüzüne indirilmesinde ilâhî kudretin rolü ve susuz bırakılması halinde insanın çaresizlik içine düşeceği vurgulanarak bu nimete şükredilmesi ve üzerinde ibretle düşünülmesi istenmektedir (el-Kehf 18/41; el-Mü‘minun 23/18-19; el-Ankebut 29/63; er-Rûm 30/24; Ez-Zuhruf 43/11; El-Vâkıa 56/68-70; el-Mülk 67/30). Kur‘an-ı Kerim‘de suyun abdest ve gusül için gereken aslî temizlik aracı olduğuna (el-Maide 5/6) ve diğer bazı özelliklerine değinilerek onun yağmur halinde inen şeklinin tertemiz ve tatlı (el-Furkan 25/48; el-Mürselat 77/27), deniz ve göllerin bir kısmının tatlı-lezzetli, bir kısmının ise tuzlu-acı (el-Furkan 25/53; Fatır 35/12) olduğu belirtilir. Bazı ayetlerde suyun ortak kullanımı ve paylaşımıyla ilgili prensiplere de yer verilir (eş-Şuara 26/155; el-Kamer 54/28).”⁴¹³

Kur‘an-ı Kerim‘deki ayetleri incelediğimizde suyun kutsal niteliğe sahip olmadığını görmekteyiz. Fakat canlıların cevheri olduğunu, yaratanın bir sırası olmakta olan canlıların hayatları üzerine bağlıdır. Su dâhil İnsan için yaratılan her şey Allah‘ın zatı değil cemalini ve gücünü göstermek için yarattığı ve insanın fiziği ve ruh sağlığı için yaratıldığı görülmektedir. Su, Nuh Hikâyesinde tufan ile yeryüzünün kaplanması Allah‘a inanmayanlara bir ceza olduğu görünmektedir. Bir diğer hikâyeyse, Feravn‘ın Allah tarafından suyu ayırarak askerleriyle birlikte boğulmalarında suyun bir silah olarak kullanıldığı görülmektedir. Suyun içmek için yaratıldığı, ekinlerin sulaması için yaratıldığı, yıkanma ve abdest alınmada kullanılması, suyu israf edilmesi birçok işlevinin mevcut olduğundan söz edildiği dikkat çekmektedir.

⁴¹³ Hacı Mehmet Günay, “Su”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 37, s. 432-433.

Eliade'ye göre doğal olan her su, "...kökeninde şereflendirildiği eski ayrıcalığı sayesinde, bu amaçla Tanrıya yakarılması halinde kutsama özelliğine sahip kılınmıştır"⁴¹⁴

Şamanistlere göre doğadaki her şey gibi suyun (çay, göl, ırmak, deniz) da bir ruhu olduğuna inanırlar.⁴¹⁵ "*Altay- Yenisey Şamanist Türklerin ayinlerinde söyledikleri ilahilerde Yenisey, Abakan, Kem, Tam, ırmaklarının adları geçer*"⁴¹⁶.

Su, Şamanlarda başta olmak üzere bazı topluluklarda avcı ve balıkçıların koruyucu ruhudur. Aday Şaman, eğitimini tamamladıktan sonra düzenlenen törenle ant içer ve su ile yıkanarak, arınma işlemini gerçekleştirir. Şamanların yılda ya da ayda bir kez su ile yıkanarak arınma işlemini tekrarlamaları şarttır.⁴¹⁷

Altaylar 'da su kültü inancaları ve bu inançlara dayanarak uyguladıkları pratikler için şunları söylenmektedir: "*Kam dilek dualarında önce Ülgen'in yardımcılara seslenir. Onların gücü yetmezse Ülgen'e dua okur. Altaylılar her vadiyi, dağı, nehri, ruhlu olarak görüyorlar. Hatta yerli halk nehir (su) ruhundan çok korkarlar. Güneş battıktan sonra nehirden su alınmaz. Eğer su alınacaksa çok sessiz ve suyun aktığı yöne doğru alınır. Bir de bir çeşit dua okurlar*"⁴¹⁸

Türk Mitlerinde su kültü ise; "*Türk yaratılış mitinde kozmos, sudan türemiştir, başka bir deyişle yaratılışın başlangıç nüvesi sudur. Bütün canlılar da sudan yaratılmıştır. O halde su yaratılışın temel noktası olduğundan mitolojik şuurda önemli bir konum üstlenmiş durumdadır. Su, başlangıç madde olduğu gibi eskatolojik mitte de dünyanın sonunu getiren unsur olarak görülür. Kozmik bilgede tufan olarak nitelenen dünyanın su ile kaplanması ezoterik bilgilere göre yaşanmış dünyanın sonu, yeni oluşumun ilk unsurudur*"⁴¹⁹

⁴¹⁴ Eliade, Mircea, **İmgeler ve Simgeler**. Çev.: M. Ali Kılıçbay, Ankara 1992, Gece Yay, s. 184.

⁴¹⁵ Özkul Çobanoğlu, "Türk Kültür Tarihinde Su Kültü", **Türk Kültürü**, S. 361, 1993, s. 32-42.

⁴¹⁶ Abdülkadir İnanlı **Eski Türk Dini. Milli Eğitim Basımevi**, Ankara 1976, s. 41.

⁴¹⁷ Eliade Mircea **Şamanizm**. Ankara 1999, s. 146.

⁴¹⁸ Nadya Yuguşeva, "Altaylarda Kamlık (Şamanizm) İnancı ve Anadolu'daki Yansımaları" (2001: 209).. Akt: Sadık Tural, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 590. s. 201- 210.

⁴¹⁹ Fuzuli Bayat, **Türk Mitolojik Sistemi**. C. 2. Ötüken Yay, İstanbul 2007, s. 248.

Su kültü, Türklerin Müslüman olmasından sonra İslami örtü altına girerek, eren kültüyle birleşmek suretiyle varlığını devam ettirmiştir. Su iyesi ise, İslam dininin etkisiyle su erenine dönüştürülmüştür.⁴²⁰

Irak Türkmen mersiyelerinde sözü geçen suyla ilgili örnekler aşağıda verilmektedir;

Bunlara şu vermeğe saça-yı Havz-ı Kevserün
Geldi bu aḫvalı gördü na'ib Peyğemberün
Câm elinde kalmadı kıssam-ı nâr u cennetün (30/ 9)

Irak Türkmenlerine göre Hz. Ali'nin Kıyamet gününde Kevser Havuzundan sevenlerine o havuzdan su içenin suçlarının silinmesi ve cennetlik olmasına inanılır. Yukarıdaki mersiyede, Hz. Ali'nin bu havuzun su içenlerine izin veren olduğunu konu etmektedir.

Bugün kimin 'Arşe uçtu şehit efğanı
Oḫladılar cennet gülü körpe balanı
Şuşuz öldü su yerine içti al kanı (33/ 4)

Yukarıdaki mersiyede, Taf Savaşında Hz. Hüseyin'in oğlu Abdullah'ı kucağında taşımış ve burhanı pekiştirmek için düşmana bunu söylemiş; “bana su vermek istemiyorsanız bu bebek çocuğa bari su verin” o an düşman ordusunda Harmele adlı bir asker tarafından üçlü başlı bir ok atıldığını ve Hz. Hüseyin'in kucağındaki çocuğun boğazına isabet edip susuz şehit olur. O an Hz. Hüseyin boğazının altına avcunu koyup kan dolduğunda, o kanı göklere atıp rivayetlere göre o kanların hiçbir damlası yere düşmediği söylenmektedir.

Ḳur'an oḫur Hüseyin başı tendir içinde
Şi'a onu yâda şalar her şu içende
(Semir Kehye) ağlar mevkib Hüseyin geçende (33/ 24)

Yukarıdaki mersiyede, su içerken Hz. Hüseyin'i hatırlayıp “Selam olsun ya Hüseyin” söylemek Irak Türkmen Şia kimselerinde bir gelenek haline gelmiştir.

Sabit kâdem üstünde şec'atle can verdi

⁴²⁰ Kadriye Türkan, Türk Dünyası Masalarında Su Kültü, **Milli Folklor**, 2012, Yıl 24, S. 93, s. 136.

Bir içim su yerine tulum dolu kan verdi (76/ 7)

Su ile ilgili bir diğer mersiye örneğin:

Ey Neb‘-i Kevşer Zemzem şerabı

Ey hatm-ı Kur‘an Bakî‘mihrabı

Ey terkibullah ‘Ali i‘rabı (34/ 6)

Yukarıda geçen mersiyelerde, Taf Savaşında düşmanların tarafından Hz. Hüseyin’in ve beraberinde olanlarına ambargo yaptıktan sonra susuz kalarak Hz. Abbas su getirme görevini üstelerek suya varmıştır. Ancak Fırat nehrinden döndüğünde başta iki kollarını kaybettikten sonra Hz. Hüseyin’e suyu vardırmandan şehit olma olayı konu edilmektedir. Ancak mecazi bir anlam olarak Hz. Hüseyin’i cennette bulunduğu inanılan Kevser Pınarına ve Mekke’de bulunan kaynağı Zemzem suyuna benzetilerek halk arasında sonsuza dek kahramanlık hikayesinin anlatılacağı anlatılmaktadır.

Menem Kamer-i Haşim nenem Fatıma

Fırat şu vermedi şusuz atıma

Gelir muhiblerimiz ziyaretime (35/ 2)

Yukarıdaki mersiyede Hz. Abbas’ın Fırat suyuna sitem ettiğini anlatmaktadır.

Menem Kamer-i Haşim meydanda serdar

Şu başında kolum kaldı yadigâr

Adım yazar tarih şehid ‘alemdar (35/ 12)

Yukarıdaki mersiyede Hz. Abbas’ın Taf Savaşında Fırat’tan su getirirken iki kollarını sonra canını feda etme konusundan söz etmektedir.

Menem Kamer-i Haşim İlah’ın kolu

Şusuz yavrulara müşkim şu dolu

‘Alkem kınarında vurdular kolu (35/ 4)

Yukarıdaki mersiyede Abbas’ın Fırat nehrinden su tulumunu su doldurmuştur. Ancak nehirden Hz. Hüseyin beraberinde bulunanların çadırla

varmadan kendisinin ölümünü umursamadığını fakat suyunun varamadığı dert ettiğini konu edilmektedir.

Burda oğlu buğazdan oğlum Aşğır kan içir
Ruhu Ekber'i öper şu kınarınan geçer
Ka'beyi tavaf eyler Mekke'den göge uçar
Burda faşl-ı baharın sular kılsan biçer (36/ 11)

Yukarıdaki mersiyede Hz. Hasan'ın Kerbela'da Taf Savaşında susuz şehit olduğundan ruhunun cennette varmadan Fırat suyundan su içtiğinden sonra ruhunun huzur bulması konu edilmektedir.

Çalırı el ayağın şu istiri
Şaralmış yaprağ kimin çoh titriri
'Abbas'ım yoh kim bize şu getiri
Dil damağı kuruyup
Felek miñnete koyup (90/ 1)

Yukarıda verilen mersiyede Taf Savaşında Hz. Hüseyin beraberinde bulunan çocukların susuz yaşadıklarını konu ederken Hz. Abbas'ın şehit olması ve su getirecek kimsenin kalmamasını anlatılmaktadır.

Irak Türkmen mersiyelerini incelediğimizde suyun insan hayatı için temel ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bölgede en çok şahıs hakkında icra edilen mersiyelerin Hz. Hüseyin ve Abbas için yazılıp icra edilenlerde düşman tarafından sudan mahrum edildiklerinden halkın günlük yaşamında su içildiği zaman onları hatırlayıp “selam olsun ya Hüseyin” veya “selam olsun ya sağı utaşa⁴²¹ Kerbela”⁴²² söylenmektedirler. Halk inancına göre kıyamette Kevser Havuzun olduğu, bu havuz suyunun müminlere mahsus olduğuna ve bu sudan içenlerin bir daha susuz olmadıklarına inanılır. Mersiyelerde, şehit veya ölen kişinin susuz öldüğünü, su getirmek için öldüğünü ve kimi zaman da suya sitem edilmektedir.

Irak Türkmenlerin dinine göre su kutsal değil, ancak Mukaddes tarafından yaratılıp melekleri tarafından her yönden yönlendirilmiş olduğu görünmektedir.

⁴²¹ Susuzlar

⁴²² Taf Savaşı esnasında su getirmek için şehit olan Hz. Abbas'tan söz edilmektedir.

Bunun örnek kanıtı; yağmur duasıdır. Sadece Irak Türkmenlerinde değil Anadolu’da da yağmur yağması için yağmur dua etme merasimlerinden önce üç gün oruç tutulduğundan sonra iki rekât namaz kılındığından sonra molla vb. cübbesini ters girdikten sonra Allah’a dua eder, toplanan cemaat ise hep bir ağızdan “âmin” der ve halk orucunu yapılan yağmur yemeğiyle açarlar.⁴²³ Bu merasimde dua suya değil, olmayan her şeyi yaratana, hiç olmayanı yaratana, evrende olan her şeye gücü yetinene dua edilmektedir.

Kufe’de bulunan Hz. Ali’nin hilafetini sürdüğünde kaldığı evde bulunan bir su kuyusu bulunmaktadır. Hastası bulunanlar bu suyundan hastaya içirilerek şifa bulmasına inanılır.

Hz. Abbas’ın kabrinin tamı bir su içinde bulunmaktadır. Bölgede bu sudan alıp kimi içmektedir. Hastaların şifası için, rızık bolluğu ve bereket verici olduğuna inanılır.

Necef ve Divaniye şehirlerinin arasında bulunan “Ayn El Hasan”⁴²⁴ kanser ve şeker hastalıklı şifa olduğuna inanılır. Ancak suyun içmenin vasıtasız olduğunda şifa bulmalarına inanılır.

Bölgede buna benzer pınar ve kuyuların şifa edici nitelikli inancaların olduğuna oldukça fazladır.

Diyale iline bağlı Kazaniye kasabasında bulunan “Hac Yusuf” yatırında bulunan su pınarına bütün Irak Halk özellikle cildiye hastalıklın o sudan şikâyet yerine sürerek şifa bulmalarına inanılır.

Geçmişten günümüze kadar bütün halk sınıfları tarafından yolculuk yapacak birisinin arkasından bir tas su dökülmesi bir gelenek haline gelen bu pratik, yolcu ve yolcuların sağ salim dönmesine, yolculuğun uğurlu geçmesine inanılır.

⁴²³ Najdat Yashar Murad, agt. s. 458.

⁴²⁴ Hasan pınarı.

Bölgede duran ve yürüyen suların melekleri veya cinlerin olduğuna inanılır. Ondan geceleri yüzmek için suya girilmesi iyi görünmez, sulara işenmez, işenirse o kişiye uğursuzluk geleceğine inanılır.

Kimi cinlerin suda yaşadıklarıyla ilgili Irak'ın Tuzhurmatı ilçesinde tespit edilen bu hikâyeyi aktarmaktayız; eskiden Veys isimli bir adam varmış, günlerden bir gün şafak vaktinde tarlaya giderken ırmağın suyunda yıkanan bir kıza rastlanır. Elbisesini eline alarak ona, sen kimsin? der. Kız suda çırlıçıplak kalınca Veys'e yalvararak ben insan değilim fırlıteyim⁴²⁵, beni serbest bırakırsan sana yedi yıl hizmet eder ve senin neslinden olup doğum yapan herhangi kadına dokunmam, der. Ona doğumu kolaylaştıran bir boncuk verir. O günden itibaren bu adamın neslinden gelenler, doğum yapan kadınları Alnenesi'nden korumaktadır.”⁴²⁶

Bölgede kadınların evlerde veya mezarlıklarda buldukları yabancı eşyaların büyüğü olduğuna, bir düşman tarafından bırakıldığı düşünülür. Bu büyüğü eşyaların örneğın: kilit üzerine eşınmesi ardından yürüyen suya atılarak büyüğün iptal olacağına inanılır.

Bölgede yaygın olarak yere aniden sıcak su dökölmez; dökölmesi icap ederse “bismillahirrahmanirrahim” söylenir ki yer iyelerine bir uyarı olsun, inancı yaygındır.⁴²⁷

Irak Türkmen kültüründe kültü ile ilgili pratikler ve uygulamalar oldukça fazladır. Ancak mersiyelerde ölüm sonrasıyla ilgi inançlar dışında şehit olan şahısların hikâyelerine bağılı nehirlerin, kimin susuzken şehit oldukları farklı sanatlara ve halkın günlük pratiklerine yansıdığını görölmektedir.

4.8. Irak Türkmen Mersiyelerinde Kurban:

Eski Türklerin dinî büyük tören ve ayınlerin, yılın belirli zamanlarında ve belli bir amaca yönelik olarak yapıldığı Çin ve Arap kaynaklarında gösterilmektedir. Bu kaynakların yanında Türk boyları arasından derlenen folklorik malzeme ile bazı

⁴²⁵ Cin

⁴²⁶ Selahhatin Nacioğlu; “Tuzhurmatı Folklorundan” **Yurt Gazetesi**, Yıl: 32, S. 1290, 5 Mayıs 2002, s. 11; Najdat Yashar Murad, a.g.t, s. 60'tan naklen.

⁴²⁷ Najdat Yashar Murad, a.g.t, s. 96.

tarihî kahramanlık destanlarında da bilgileri vardır. Hunlar hakkında bilgi veren Çin kaynakları, Hunların her yılın belirli zamanlarında 1, 5 ve 9. aylarda (Miladi takvime göre 3, 8, 12. aylar) olmak üzere yılda üç defa toplanırlar ve tanrıya kurbanlar sunup farklı farklı kutlamalar yaptıklarını söylenmektedir. Göktürk hükümdarlarının beyleriyle birlikte her sene “Atalar Mağarası”nda anma töreni düzenlediklerini ve 5. ayda Yer-su ve Gök Tanrı’ya kurbanlar sundukları söylenmektedir.⁴²⁸ Eski Türklerde evlenmek üzere olan her bir delikanlının, ilkbaharda nur ve ziyâ âleminin Tanrısı Han Ülgen’e ‘ıdık-iyik’ denilen ve mukaddes kabul edilen bir atı kurban sunuyorlarmış.⁴²⁹ Yakutlarla birlikte Tunguz, Kalmuk ve Buryatlar’da çok eski zamanlardan beri Gök-Tanrı adına baharda âyinlerin yapıldığını ve bu dinî törenlerde yeşil ağaçların altında at veya öküz kurban ediliyormuştur. (Uno Harva Ocak 1990: 144). “*Türk içtimai hayatının hiçbir safhası yoktur ki kurbanla birlikte icra edilmesin. Doğumlar, ölümler, toy-düğünler, şöenler, bayramlar, yatır ve mezar ziyaretleri, hayvancılık ve ziraat hayatı ile ilgili bereket dilekleri, Tanrı’ya yakarışlar hep kurbanla olurdu.*”⁴³⁰

Sözlüklerde kurban bu şekilde tanımlanmaktadır; “Allah’ın rızasını kazanmaya vesile olan şey; eti fukaraya parasız olarak dağıtılmak niyetiyle farz, vacip veya sünnet olarak kesilen (koyun, keçi, sığır, deve... gibi) hayvan; bir gaye uğrunda feda olma⁴³¹; Dinin bir buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan”⁴³², şeklinde tarif edilen kelime terim olarak, “Allah’a yaklaşmak için arz ve takdim edilen herhangi bir şey” demektir.⁴³³ Değişik Türk boyları arasında IX-X. yüzyıllarda kullanılmaya başlanan kelimenin İbranice’den önce Arapça’ya oradan da din yoluyla dilimize geçtiği bilinmektedir. İslamiyet öncesi Türk boylarında ise

⁴²⁸ Nuraniye Ekrem -Erkin H., (1995). “Uygurlarda Nevruz Kutlamaları”, **Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri**, (Ankara, 20-22 Mart 1995), Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yay., s. 155- 165.

⁴²⁹ Abdülkadir İnan, “Türk Şamanizm’i Hakkında”, **Makaleler ve İncelemeler C. I**, Ankara 1998, Türk Tarih Kurumu Yay., s. 389-396.

⁴³⁰ Mehmet Eröz, **Türkiye’de Alevilik ve Bektâşilik**, Ankara 1990, KB Yay., s. 17-22.

⁴³¹ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Kendi Yay., Ankara 1978 (3. Baskı), s. 631.

⁴³² Hasan Eren (Başkan), Nevzat Gözaydın, vd.; **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1988, s. 930.

⁴³³ Tahsin Feyizli, **İslâm’da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban**, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1993, s. 61.

kurban karşılığı olarak. “yağış Divânü Lûgâtî’t-Türk eserinde⁴³⁴: , tayılga, hayılga, Tengere tayıg (gök kurbanı), tolu, tolug” gibi kelimelerin kullanıldığını biliyoruz.⁴³⁵

Tüm toplumlarda olduğu gibi eski Türk boylarında da belirli koşul, yer ve zamanlarda doğaüstü güçlere kanlı ve kansız olmak üzere iki çeşit kurban sunulmuştur/sunulmaktadır. Kanlı kurbanda belirli özelliklere sahip at, deve, koyun, keçi cinsinden hayvanlar kesilir. Saçı denen kansız kurbanda ise, her kavmin kendi emeğiyle kazandığı en kıymetli ve mübarek saydığı; kıymız, bulgur, süt, yağ, rakı, şarap vb. çeşitli yiyecek ve içecek maddelerinin belirli bir yere bırakılması veya saçılması söz konusudur.⁴³⁶ Bu uygulama günümüz düğün âdetleri içerisinde, gelinin oğlan evine geldiği sırada başı üzerinden atılan bozuk para, leblebi, üzüm gibi nesnelerin saçılması şeklinde devam etmektedir.⁴³⁷ Dolayısıyla tüy, bez parçası, ip gibi nesnelerin bir yere asılması veya bağlanması da kansız kurbanlar kısmına girmektedir.

Temelde doğaüstü güçlerin rızasını kazanmamak ve gazabına yakalanmamak için yakınlık teşkil edildiğine inanılan, Farklı farklı vesilelerle gerçekleşen tüm kurbanlar kanlı ve kansızları şöylece sıralayabiliriz:

A. İstek Kurbanları (Kaza, bela defî için sunulan kurbanlar).

B. Şükür ya da Adak Kurbanları (Doğması adına kurban adanan çocuğun doğumundan sonra; herhangi bir dileğin yerine gelmesinden sonra sözü verilen, adanan kurbanın kesilmesidir.) Birinci maddede gerçekleşmesi istenen dileğin karşılığının peşin ödenmesi, ikinci maddede ise gerçekleştikten sonra karşılığının verilmesi söz konusudur.

C. Doğaüstü Güç ya da Güçlerle Barışıklığı Sürdürmeye Dayalı Kurbanlar (İslam topluluklarında kurban bayramlarında Allah adına kesilen kurbanlar bu grubun asal ögesidir.)

⁴³⁴ Mahmut Kaşgarlı, **Divanu Lugat’it Türk Tercümesi**. (Çev. Besim Atalay), C. 3, TDK Yay., Ankara 2006, s.10.

⁴³⁵ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar**, TTK Yay., Ankara 1995, s. 49, 97, 158, 183.

⁴³⁶ Mehmet Eröz, **Türkiye’de Alevîlik ve Bektaşîlik**, Ankara KB Yay., 1990, s. 294.

⁴³⁷ Selahaddin Bekki, “Türk Mitolojisi’nde Kurban”, **Akademik Arş.**, 1996, Yıl 1, S. 3, s. 16-27.

D. Bir günahı, bir kusuru bağışlatmak için sunulan kurbanlar/kefarete kurbanları: daha çok dinsel normların bilerek ya da bilmeyerek çiğnenmesi karşılığında, ilgili normun yaptırımına dayalı sunulan kurbanlar.

E. İlk üründen, ilk avdan verilen hak kurbanı.

F. Gruplar arası İlişki, akika kurbanı ve Törenlik- Şenlik Kurbanlar (İnşaat başlangıcında sunulan kurbanlar bu gruba girer.)

G. Ölü İçin Kurban Sunma.

H. Günümüzde devlet adamlarının karşılanması törenlerinde kesilen kurbanları da ayrı bir madde altında toplamak uygun olacaktır. Sunuluş amaçlarına göre verdiğimiz sınıflandırmada, Anadolu’da Kurban Bayramı dışındaki kanlı kurban uygulamalarının dinle hiçbir ilgisi yoktur. Diğerleri bütünüyle halkımız tarafından din ile ilişkilendirilmiş, değişik neden ve kökenlere dayalı taklidi sunumlardır.⁴³⁸

“Şamanlıkta, kurban sunulmadan ayin ve tören yapılmaz, kanlı kurbanların en önemlisi de at kurbanıdır. En makbul kurban erkek hayvan olur. Oğuzlar türlü vesilelerle verdikleri toylarda ‘attan aygır, deveden buğra ve koyundan koç’ kırdırmışlardır⁴³⁹” demektedir.

Konumuz Irak Türkmen mersiyelerinde kurban konu edilen örnekleri aşağıda vermekteyiz:

Her ‘aşırda her çağda
Kesilir kurban kurban
Kuşduğun kervan bitmez
Ey şehidler ağası (2/ 14)

Halk arasında özellikle Şia olanları İslam dinini Hz. Muhammed (s.a.v.) çıkartı, fakat Hz. Hüseyin’in kanı ile devam etti diye bir düşünce esmektedir. Yukarıda verilen mersiyede bu düşünce yansımaktadır. Dolayısıyla ondan sonra şehit

⁴³⁸ Gürbüz Erginer, **Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri**, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 1997, s. 146-150.

⁴³⁹ Orhan Şaik Gökyay, **Dedem Korkudun Kitabı**, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 2000, s. CDXXIX.

olanlar Hz. Hüseyin'i takip ettiğini ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle, herhangi bir zamanda şehit olanların onuru olduğu belirtilmektedir.

Aşağıda verilen mersiyede Taf Savaşında şehit düşen Hz. Hüseyin'in bir hak kurbanının olduğunu ifade etmektedir.

Gidin Şam'a kervana
Kumda düşen kurbana
Selam verin 'atşâna
Kesik başlı yatana (5/ 7)

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Ali'nin Fatıma el-Zehra'nın şehit edildiğinden sonra evlendiği Fatıma El- Kilabi ve Ümmü'l Benin Lakabiyle bilinen dört oğullunu Taf Savaşında kurban verdiğini anlatılmaktadır.

Bu hala kardaş ağılar Medine
Sorsa ne diyim Ümmü'l-Benin'e
Dört oğlum kurban verdim bu dine
Bu diyarda ne dâd u fığandı (7/ 7)

Aşağıda verilen mersiyede, bölgede günlük konuşmalarda kullanılan yaygın bir deyiştir. Kimi zaman bir rica terimi olarak kullanılan, bir işi yapmak üzere diğer kişilerden rica etme anlamı taşır.

Yaralı başıya kurban olarım
Tutaram yolunu cenneti kârım
Ölersem şefa'at sennen bularım
Ol şefa'at veren 'Ali şahımdır (15/ 5)

Bir diğer mersiyede de "kurban olam" deyişi kullanılmaktadır:

*Ağla bugün Zehra'ya
Kurban olum balaya
Üz dönder Kerbela'ya (26/ nakarat)*

Kurban ile ilgili bir diğer örneği aşağıda verilmektedir:

Nanca hayatta varım telaşma dalma bugün
Hasretine kurban, düşme ahenge baba (47/ 7)

Kurn konusu içeren diğer mersiye örneği aşağıda verilmiştir:

Bu deşte kızıl kana batıpsan
'Ali Ekber sana kurban evladım
Kum üstünde nasıl rahat yatıpsan
'Ali Ekber sana kurban evladım (48/ 1)

Aşağıdaki mersiye metninde kardeşi için kurban olmasını dile getirmektedir:

Kerbela'da kan elvanı tutmuş afağ gözün
Sana kurban olurum demiş yed Huda kardaş (50/ 2)

Aşağıdaki mersiye metninde Hz. Hüseyin'nin atına kurban olulunması ifade edilmektedir:

Kerbela Fırat'ına
Kurban imam atına
Gideğ ğerib vaţana
Kesik başlı yaţana (5/ 4)

Aşağıda verilen mersiyede şehidin günahlarının silinmesi ve imanlarının tamamlanması ifade edilmektedir:

Bu gece kurbanları
Hetm olur imanları
Yarın temiz kanları
Tökülen dem gecesi (20/2)

Aşağıda verilen mersiyede, Taf Savaşında şehit olanların birer kurban olarak tarif edilmektedir:

Yetmiş iki kurban veren kerb ü belada
Şehadetin meydanında cömerd çobanım (22/ 15)

Aşağıdaki mersiyede, din için şehit olmak bir kurbana benzetilmektedir. Zulmün karşılığında durmak ve o zulmü ortadan kaldırmak için canları feda ederek kendilerini kurban ilan etmektedirler:

Kerbela'ya kurbanığ
Her zulma dayanığ
Gelmişig dine kurban
Biz al kana boyanığ
Kalmışig şusuz çölde
Heymelerde kalanığ (24/ 12)

Aşağıdaki mersiye metninde, oğmadan hayatını yitiren Hz. Fatıma'nın oğlu Muhsin'i bir din çatışması kurbanı olduğunu ifade etmektedir:

Hanı Muhsin'iv nene
Kurban getti bu dine
Ağlar sene Medine (26/9)

Aşağıda verilen mersiyede, Selahaddin iline bağlı Tuzhurmatı ilçesinde terörle mücadelede şehit düşen Türkmen gençlerini kurbana benzetilmektedirler:

Kurbanlar yeri Duz'dan Kerbela
Şehrimnen getti binlerce bala
Yaz Kızavoğlu gördüğçe bela (25/ 9)

Aşağıda verilen mersiyede Hz. Hüseyin ve beraberinde Irak halkı için destek olmak ve Al-i Umeye zulmünden kurtarmak için şehitlik olmalarını kurbanlığa benzetilmektedir:

Âl-i Haşim kurban gelmiş bu Kerbela'ya
Kerbela'nı döndermişler Ka'be Minaye
Baş açık gelip bugün Zehra 'azaye (32/ 3)

Aşağıda verilen mersiyede Kasım'ın şehadetini bir kurbana benzetilmektedir:

Bugün kimin kurban verdi Kâsım'ı Remle
Kân ağlaya düştü Rebab hicran eleme
Vur sine-zen vur zinciri Hüseyn'im söyle (33/ 9)

Aşağıda verilen mersiyede Taf Savaşında Ali Ekber gibi şehit edilmesini kurbana benzetilmektedir:

Ey amca ruhsat ver 'azmi meydan olum ben
Ekber gibi uğrunda sana kurban olum ben (39/ 2)

Yukarıdaki mersiye'nin devamında Ali Ekber kendisi kurban olunmasını ümit etmektedir:

Şahzade Hasan'ım Abu'l-Fazıl amcamdır
Ümniyetim amca can sana kurban olum ben (39/ 9)

Ali Ekber'i kurbana benzetilmesiyle ilgili bir diğer mersiye örneğin aşağıda verilmektedir:

Medine'den hoş geldin
Ekber canım civanım
Dine kurban hoş geldin (49/ 1)

Aşağıda verilen mersiyede Ümmü'l Benin lakabıyla bilinen Hz. Ali b. Ebu Talib'in eşi Hz. Fatıma Elkilabi'nin oğullarının şehadetlerini kurban olmalarına benzetmektedir:

Haber aldım evladım kurban olmuşlar dine
Menzilim boş harabe halım harab ilahi (42/ 3)

Aynı mersiyede Ümmü'l Benin gönül rızalığıyla oğullarını savaşa gönderip şehit olduklarından sonra birer kurbana benzetilmektedir:

Olsaydı on evladım hele kurban verirdim

Resülullah kızına etmezdim ses ilahi (42/5)

Aşağıda verilen mersiyede Taf Savaşında şehit düşen Ali Ekber'i bir kurban benzetiilmektedir:

Çok bezetsin Leyla civan oğlunu
Kerbela için Ekber kurban gelmiş (43/ 6)

Aşağıdaki ve genel olarak Irak Türkmen mersiyelerinde Ali Ekber'i İsmail peygambere benzetiilmektedir. Çünkü ikisi de küçük yaşta kurban olarak tanrıya sunulmuşlardır. Birincisi Hz. Muhammed'in dini için kurban gitmiş diğeri Babası İbrahim peygamber Allah'ın nidasını yerine getirmek için oğlu kurban olarak dizmiş fakat Cibril üç sefer bıçağı döndürür ve Allah'ın verdiği imtihanın geçtiğini vahi eder:

İsmail'in bedilidir Ekber'im
Kerbela'da koçsuz kurban ederim

Kerbela'nın minası ev darımdı
Yetmiş iki kurban hazır varımdı (45/ 5-6)

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Abbas'ın şehadetini büyük kurban benzetiilmektedir:

Amcam uzun 'Abbas'a
Koç kurban Hayrü'n-Nisa'ya
Yalnız kalmışım yasa
Selam 'aleyküm babam (46/3)

Aşağıda verilen mersiyede, şehadeti kurban benzeterek kimi zaman şart olduğunu ifade etmektedir:

Hayrü'l-Beşer nesliyim şehadet şanıımızdı
Vaciptir kurban olsun babaya yenge baba (47/ 3)

Aşağıda verilen mersiyede, tanrı şehitlerin adlarını özel bir deftere yazdığını ve şehadeti bir hayır amel olarak tarı tarafından kabul edip edilmediğini ifade etmektedir:

Hudam kabul ederse bu küçük kurbanımı
Şehadet defterinde nakış etsin ‘unvanımı (56/ 1)

Aşağıda verilen mersiyede, Tanrıya küçük yaşta şehit olan Hz. Hüseyin’in oğlu Abdullah’ı küçük kurbana benzetilmektedir:

Şahit olsun ey Kerbela verdim kurban kundağı
Bu muşibet mihnetinde oldum Zehra ortağı (56/ 6)

Aşağıda verilen mersiyede Hz. Hüseyin’in şehadetini kurbana olarak ifade edilmektedir:

Başsız beden yaralı can Hüseyin’di
Kerbela’da düşen kurban Hüseyin’di

Kılıçların mihrabında namazın
Kılan, kurban veren hakka boğazın
Bu şahrada elde eden murazın
Kum üstünde başsız yatan Hüseyin’di (59/nakarat- 1)

Aşağıda verilen mersiyede hak uğruna Zeynep hazretleri kardeşi Hz. Hüseyin’i, Hz. Abbas’ı ve diğer üç kardeşini kurban verdiğini ifade etmektedir.

Şi’alar kan ağlıyor bu gece kan gecesi
Zeyneb’in kardaşları hakka kurban gecesi (60/ 1)

Bütün topluluklarda olduğu gibi Irak Türkmen halk kültüründe tanrın’ın veya bir azizin rızasını kazanmaya vesile olan şey “kurban” veya “adak” vesileyle kanlı ve kansız olarak iki şekilde sunulmaktadır. Kurban kültürü eski Türklerde olduğu gibi

günümüzde bölgede oldukça yaygındır. Fakat ister eski Türklerde halk kültüründe ister yeni Türk halk kültüründe ise Irak Türkmen kültüründe kurbanlar genel olarak kanlı hayvan kansız yiyecek, içecek giyim vb. maddi ürünler sunulmaktadır. Günümüzde bölgede koyun, kuzu, deve, keçi, tavuk, inek, manda gibi hayvanlar kanlı kurbanlar sunulmaktadır. Kansızysa, Muharrem ayında “keşkek”, pilav ile kıyma yemeyi, lavaşın ile yeşillik, hurma helvası, yemek yaparken ölülerin ruhuna yemeye tuz atmak vb. sunulmaktadır. Bu kurbanlar kimi zaman özel bir ritüel düzenleyerek sunulmaktadır. Bu konuyla ilgili örneğimiz Kurban Bayramı “akika” daha önce alınması için şüphesiz paralardan alınır. Erkek çocuk için, erkek ve kız çocuğu için, dişi hayvan kesilir. Kesilecek olan kurbanın bütün organları sağlam olması şartıyla büyük olanı ve sağlıklı olanı seçilir. Buna benzer eski Türklerin kültüründe kurbanın, Divanü Lûgat’it Türk’te ‘ıdhuk, ıduk’ şeklinde geçen ve “Kutlu ve mübarek olan nesne. Bırakılan her hayvana bu ad verilir. Bu hayvana yük vurulmaz, sütü sağılmaz, yünü kırılmaz sahibinin yaptığı bir adak için saklanır”⁴⁴⁰ şeklinde açıklanan bir kurban daha vardır ki, Türkiye Türkçesinde “adak” şeklini almıştır.⁴⁴¹ Günümüzde Irak Türkmenlerinde kesilecek kurbanın kulağı veya bacakları kesik olmamalıdır. Çünkü kesilen “akika” ahirette sırttan geçilirken kesilen kurbanın üstüne binilerek cennete varmak için o aşamayı atlatacak inancı yaygındır. Kesilecek kurbana iyi bakılır, kesilmeden önce su içirilir, kibleye yönelik yatırılır, dili çıkarılır ve dişlerinin arasına sıkıştırılır. Bu uygulamaları yaparak kesilecek kurban artık hareket edemez ve bu hareket etmemesine bağlı halkı inancı, kesilecek kurban Tanrı için kesildiği bilgisine hâkim olduğundan teslim ettiğine inanılır. “Akika” Kurban Bayramının sabah vaktinde kesilirken özel dualar okunur.

Türk kurban kültürünü ve bu kültüre bağlı hikâyeleri izlediğimizde genel olarak hayvan kurban sunumunu tespit edilmektedir. Fakat insan kurban sunumunu ancak Kur’n-ı Kerim’de İbrahim peygamberin Oğlu İsmail’i kurban olarak kesmeye çalıştığı hikâyesi mevcuttur. Irak Türkmen mersiyelerini incelediğimizde her şehit bir kurban olduğu belirtilmektedir. Zira Allah’a yakınlık derecesine göre büyük ve

⁴⁴⁰ Mahmut Kaşgarlı, **Divanü Lûgat’it Türk Tercümesi**. (Çev. Besim Atalay), C. I, TDK Yay., Ankara 2006, s.65.

⁴⁴¹ Mehmet Eröz, “Türk Boylarında ‘Kansız Kurban’ Geleneği”, **Türk Kültürü**, 1980, Yıl XVIII, S. 211-214, s. 17-22.

küçük kurban olarak ayrılmaktadır. Bu izlenim psikoloji yönünden şehittin kanın dökülmesini kurban kan dökülmesine benzetilmesi Allah'ın rızasını kazanmak için olduğundan ölünün yakınlarına bir rahatlık sağlanır. Halk bilimi yönünden ister canlı ister cansız kurbanlar geçmişten günümüze devamlı olarak adağın özelliği zamanla şartlara ve inanca bağlı olarak değişerek halk arasında canlılığını devam ettirmektedir. Dinsel yönünden kurbanlar, tanrıya ve ölümden sonra bir hayatın olduğuna inanarak, o hayat için bu dünyada feda ederek tanrıdan öteki dünyada karşılığını misali bir biçimde karşılıklarına çıkacağına inanılır. Şamanlık veya Kamlık dönemine ait kurban geleneği günümüzde değişik şekilde İslâmî bir kisve altında varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

4.9. Irak Türkmen Mersiyelerinde Kına:

Türk inanç sisteminde kına, adanmış olmanın işaretidir. İnanişe göre, o işareti taşıyan canlı, cansız varlıkların kutsallığına inanılır. Bu açıdan bakıldığında evliliğe adım atan gençlere, asker adaylarına ve kurban edilecek hayvanlara kına yakılması adanmışlığı ve kutsallığı simgeler. Yaşlıların saçlarına kına yakması âdeti, ahirete hazırlık, Allah'a kavuşma yoluna adanma anlamı taşır.⁴⁴²

Kına yakma geleneğinin tarihi gelişimi ve bu geleneğe Türkiye'nin çeşitli yörelerinde ve bazı Türk boyları arasında verilen adlar hakkındaki açıklamalardan sonra, kına yakma sırasında söylenen ağıtlara bakalım. Kına gecesinde söylenen kına ağıtları, tıpkı ölüm ağıtları gibi belli bir tören unsuru taşıyan ağıtlardır. Bu ağıtlarda ölüm ağıtlarında olduğu gibi ferdi ağıtlara rastlanmaz. Kına ağıtlarının hepsi anonimdir. Yalnızca kadınlar tarafından, gelin kıza kına yakılırken ve genellikle sazsız, çalgısız söylenir. Kına ağıtları hiçbir zaman para karşılığı söylenmez.⁴⁴³

Kına gecesinde gelin kız mutlaka ağlar. Eğer ağlamazsa “*kocada gönlü var*” şeklinde yorumlanır ve ayıplanır. Kına ağıtları farklı temalara yer vermekle birlikte, bu ağıtlarda ağırlıklı tema ayrılık ve gurbettir. Yine bu ağıtların oluşumunda yöre

⁴⁴²Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s. 111-112.

⁴⁴³ Şükriye Turan, “Çukurova Kına Geleneğinde Ağıt Türküleri.” II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri. Adana 1991, s. 537.

coğrafi özelliklerinin ağıtı yapanlar tarafından kullanılması söz konusudur. Kına ağıtlarını oluştururken yöre bitki örtüsü ile yöredeki evcil ve yabani hayvanlardan çok sık bahsedilmesi oldukça dikkat çekicidir. Bolu'da söylenen bir kına ağıtında yöredeki ağaçlardan şöyle söz edilir:

Kına ağıtlarından örneği aşağıda vermekteyiz;

*Dağdan keserler meşeyi,
Hani bu kızın döşeği,
Gelinim kınan kutlu olsun,
Orda dirliğin bol olsun.*

*Dağdan keserler gürgeni,
Hani bu kızın yorganı,
Gelinim kınan al olsun,
Burda dirliğin bol olsun⁴⁴⁴*

Çam ağaçları ve bal üretiminin yoğun olduğu Muğla yöresine ait bir kına ağıtında ise, benzer ifadeler rastlıyoruz.

*Ben balı pekmez sanırdım,
Çanaktan almaz sanırdım,
Anadan babadan ayrılan kızı,
El yüzüne bakmaz sanırdım.*

*A gelin, a gardeş kınan kutlu olsun,
Güveyin yanında sözün tatlı olsun,*

*Çam budağı eğilip gelir,
Kız oğlana dönüp gelir,
Al duvağı sürükledikçe,*

⁴⁴⁴ Hâmit Zübeyr Koşay, **Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme**, Ankara 1944, s.153.

Güvey atla koşup gelir,

A gelin, a gardeş kınan kutlu olsun,

*Güveyin yanında sözün tatlı olsun*⁴⁴⁵

Yukarıda geçiş dönemlerinden biri olan evlilik törenlerinde kına ağıtları icra edilirken sevinç tadında ağlarken, farklı bir geçiş dönemlerinden biri ölüm olanın arkasından kına mersiyesini kalpler hüznü dolu şekilde gözyaşları dökülmektedir. Fakat aşağıda verilen mersiyei örnek olarak verilmiş olan şehit düşen kişi için kına mersiyeleri icra edilir:

Başımı yaran kılınç enerken damarıma

Hınnaladı zaferin rengiyle her yerimi (6/ 5)

Kına hayatta, düğünden bir gün önce kına gecesi yapılır. Kına gecesinde bütün kadınlar, yatsı vaktine kadar kız evinde toplanırlar. Güzel sesli bir kişi sözleri değişen, ezgisi hep aynı kalan bir türkü söyler. Oyuna önce görümce kalkar, sonra oğlan tarafı, kız tarafından genç kızlar, gelinler oyuna kalkar. Daha sonra ortaya üstünde mum yanan bir tepsi getirilir. Gelinin başı kırmızı duvakla örtülüdür. Gelin ağlatılmaya çalışılır, oynanır, eğlenilir.⁴⁴⁶ Her değerli şey gibi kına da ertesi geceye kadar kapalı kalmak üzere, bir örtüyle kapatılır muhafaza edilmeye çalışılır.⁴⁴⁷ Ancak kınanın ele, ayağa vb. uygulandıktan sonra bıraktığı kırmızı renk ve bu renk ateşin rengi olarak kabul edilir. Kırmızı, güneşin ve tüm savaş Tanrıalarının rengidir. Eril hareket ilkesini, ateşi, hükümdarlığı, aşkı, hazzı, gelin olma ve evlilikle ilgili birtakım hususları işaret eder.⁴⁴⁸ Mitoloji dünyasında, mitolojik ana tipinin simgelerinden olan ateş ve ocak, merkez ve birleştirici işleviyle temel rollerden birine sahiptir.⁴⁴⁹ Mersiyelerde mitoloji bir yaklaşımla kına kutsal bir boyut kazanmıştır. Ölen kişinin ruhunu yüceltmek için kına sürülmüş olduğunu konu ederek yeni mutlu hayata başlayacağı anlamına gelmektedir. Ayrıca ölen kişinin

⁴⁴⁵ Mehmet Ali Eren, **Öyküleriyle Muğla Türküleri**, Muğla: 2003, s.50

⁴⁴⁶ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, Bilge Su Yay., Ankara 2013, s. 202-204.

⁴⁴⁷ Carol Delaney, **Tohum ve Toprak**, Çev.: Selda Somuncuoğlu- Aksu Bora, İletişim Yay., İstanbul 2012, s. 154.

⁴⁴⁸ Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 208.

⁴⁴⁹ Fuzuli Bayat, **Türk Mitolojik Sistemi (Kutsal Dışı-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji)**, C. II, Ötüken Yay., İstanbul, 2007, s. 39, 72.

yakınlarının hüznünü hafifletmek için kullanılan bir tabirdir. Keza Doğu Anadolu’da birçok yerde kına yapmak yerine “kına yakmak” tabiri kullanılmaktadır.⁴⁵⁰

4.10. Irak Türkmen Mersiyelerinde Rüya:

Rüya’nın en basit tanımı; bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisidir.⁴⁵¹ Kişinin geçmişte ve halde yaşadıklarından, yaşamayı istediklerinden veya yaşamaya korktuklarından işaretler taşır.⁴⁵² Tarih boyunca bütün dünyada oldukça fazla bilinmeyenin anahtarı olmuştur. Edebi eserlerde insanın ve geleceğinin habercisi bazen korku bazen de hayranlık duyulan rüyaların birçoğu konu edilmiştir.

Gündüz rüyayı bu şekilde açıklamaktadır; kuşkusuz, hayatımızın bir parçasıdır. Tüm insanlar rüya görür ve gördüğü rüyayı birçok şekilde yorumlar; kimi önemli bulur, kimi önemsemez. Birçok kişi rüyada gördüğünü kendisi için haberci olarak yorumlamaktadır. Rüyada bazı şeylerin kişiye doğrudan gösterildiğine inanılırken bazılarının da çeşitli işaretlerle anlatıldığı düşünülür.⁴⁵³

Türkçe sözlükte, gerçekleşmesi beklenen ve istenen şey, umut, gerçekleşmesi olanaksız durum, hayal.⁴⁵⁴

Halk hikâyelerinde ve âşık edebiyatında yer alan rüya motifiyle kahramanın sanatçı kişiliği belirlenir. Rüyayı gören kişi rüyasında bade içer ve kendisine gösterilen kıza âşık olur. Uyandığında ilk deyişini söyler ve böylelikle sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçmiş olur.⁴⁵⁵

Halk arasında rüya ile ilgili bir söz vardır; rüya görmeyen insan ölüdür. Bunun da anlamı kalbi kare, tanrıdan uzak olan insan ruhunun kirlendiği anlamına gelir.

⁴⁵⁰ Yaşar Kalafat, **Kuzey Azerbaycan- Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’ta Eski Türk Dini İzleri- Dini Folklorik Tabakalaşma**, KB Yay., Ankara 1998, s. 145.

⁴⁵¹ Umay Günay, **Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 78.

⁴⁵² Kayahan Özgül, **Türk Edebiyatında Siyasi Rüyalara**, Akçağ Yay., Ankara 1989, 1-3.

⁴⁵³ Gündüz, age., 2009, s. 22

⁴⁵⁴ Türkçe Sözlük, 2007, s. 226.

⁴⁵⁵ Kaya, 2007, s. 621.

Her asırda rüya insanoğlunun ilgisini çekmiştir. Bu da kuşkusuz kültür üretimlerinde yer almıştır. Türk edebiyatının ilk sözlü üretimlerinden biri olan destanlarda rüya motifleri mevcuttur. Örneğin Oğuz Kağan Destanında Oğuz Han, yaşlı veziri Uluğ Türk'ün gördüğü rüyadan sonra memleketi oğulları arasında paylaştırmıştır.⁴⁵⁶ Uygurların Türeyiş Destanları'nda Börü'nin görmüş olduğu bir rüyadan dolayı Türklerin batıya yönelmeye sebep olmuştur.⁴⁵⁷

Halk edebiyatının Hikâye üretimlerindeki kahramanı rüyasında pır elinden bade içerek, Tanrı aşkını, sevgilinin aşkını ve kendisine toplum içinde ayrıcalığı olan bir yer sağlayacak saz şairi olmak için gerekli bütün bilgileri kazanmaktadır. Rüya motifi Aşık edebiyatı temsilcileri için bir hareket ve başlangıç noktasıdır. Aşık, rüya ile sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçmektedir.⁴⁵⁸

Özgül'e göre Divan edebiyatında rüya motifinin kullanımı, devletin kötü gedişine üzülen sultanları teselli etmektedir.⁴⁵⁹

Irak Türkmen mersiyelerinde rüya motifi örnekleri aşağıda verilmektedir:

Dün gece babamı dünyada gördüm
Bilmirem? Ya onu hulyada gördüm!
Yağud da yatmışım rüyada gördüm!
Ya uyku sersemi aynada gördüm!
Millete gözyaşlı deryada gördüm (9/ 1)

Yukarıda verilen mersiye üreticisi kaybettiği babasının acısına teselli bulmak üzere uyanırken mi? Yoksa uykuda mı? Gördüğünü söylememektedir.

Ağladım ağladım yoldum saçımı
Gönülden yolladım göge acımı
Bağırdım kaybettim başta tacımı
Hasretle doldurdum sensiz avcumu

⁴⁵⁶ Umay Günay, **Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 88.

⁴⁵⁷ Umay Günay, **age.**, s. 86.

⁴⁵⁸ Umay Günay, **age.**, s. 90-91.

⁴⁵⁹ Kayahan Özgül; **Türk Edebiyatında Siyasi Rüya**, Akçağ Yay., Ankara 1989, s. 11.

İnanmam rüyaydı! Dünyada gördüm (9/ 3)

Yukarıda verilen mersiyede, ölen kişinin kayıp acısını azaltmak için o kişiyi rüya âleminde değil dünya âleminde gördüğünü söyleyerek kendine teselli bulmaya çalışmaktadır.

Hağ olmaya ol ceddinin rüyası

Şam halkına başım armağan gelmiş (43/ 6)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin'in şehadeti ile ilgili dedesi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) rüyasının gerçekleşmesi tanrıdan bir bir mesajın olduğuna işaret edilerek bir teselli motifidir.

Sende kardaşın Hüseyin

Rüyası oldu yakîn

Dirildi imamet din

Kerbela sana veda (68/ 5)

Yukarıda verilen mersiyede Hz. Hüseyin'in şehadetinden önce Kerbela vak'asının rüyada görülmüş olması bir Tanrı mesajı olduğunu konu edilme nedeni bir teselli motifidir.

Irak Türkmen mersiyelerinde rüyanın konu edilmesi bir teselli ve hakkın mesajının gerçekleşmesine işaret edildiği görülmüştür. Ayrıca bazı mersiye anlatıcıları, rüyalarında Hz. Hüseyin, Hz. Abbas, Mullayeler (kadın anlatıcılar) ise Hz. Fatıma, Hz. Zeynep, Hz. Rukaya'yı gördükleri için Kerbela olayını halka anlatma sanatına başladıklarını ifade etmektedir.⁴⁶⁰Buna benzer konu Âşık tarzı şiir geleneğindeki rüya motifini⁴⁶¹ hatırlatmaktadır. Hatip, maktel anlatıcı ve mersiye söyleyiciler, Müslim b. Akil'in Oğullarını rüyalarında şehit olacaklarını öğrendikleri hikâye devamlı anlatılır. Başka şahıslarda rüyalarında Hz. Hüseyin'in şehit olacağını görür. Günümüzde halk tarafından rüyalarda Hz. Hüseyin'i gördükleri hikâye edilir.

⁴⁶⁰ Necdet Yaşar Bayatlı, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, s. 77.

⁴⁶¹ Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2001, s. 66- 69.

4.11. Irak Türkmen Mersiyelerinde Yeminler:

Türkçe ant, Arapça 'da kasem ve hilf ile ifade edilen yemin Türkçe sözlükte bu şekilde tanıtımı yapılmaktadır; *“Tanrıyı veya kutsal bilinen bir kişiyi bir şeyi tanık göstererek bir olayı doğrulama ya da kendi kendine söz verme”*⁴⁶². Irak Türkmen halk kültüründe yaygın bir inandırıcı unsur konusu olan yeminler; aksine yeminini bozan veya yalan yemin eden ve yemin edip yeminine inanmayanın başına dünyada çeşitli belalar geleceğine ve ahirette cehennemden dip katlarında yeri olacağına inanılır. Türkler arasında yemin söyleme geleneği milattan sonra birinci asırda Han Türkleri ve Çin elçileri arasında il olarak örnekleri görülmüş ve kullanılmıştır. Türklerin Müslümanlığı kabul etikten sonra eski ant geleneklerinden günümüze kadar folklorunda ve hayatında muhafaza ederek kullanmaktadır.⁴⁶³ Konuşan kişinin söylediğini dinleyenlerine inandırmak için yemin etmekte olan halk arasında birçok türü bulunmaktadır. Irak Türkmenlerinde en çok yaygın olanları;

4.11.1. Allah'ın zatine ant içme (Yemin Etmek).

4.11.2. Şahıslara ant etme (Yemin Etmek):

4.11.2.1. Peygamber, On İki İmama, Hz. Fatıma, Hz. Abbas, dede, baba, anne, ağabey, kardeşler, evlata ant içme (Yemin Etmek).

4.11.2.2. Dede, baba, anne, ağabey, kardeşler, evlatlara ant içme (Yemin Etmek).

4.11.3. Kur'an-ı Kerim'e ant içme (Yemin Etmek).

4.11.4. Kâbe, Tuzhurmatı ilçesinde bulunan Mursa Ali makamı, Dakuk İlçesinde bulunan İmam Hava yatır, güneş, ay, yıldızlara ant içme (Yemin Etmek).

4.11.5. Unsur, maddeler, eşyalar: İmam Ali'nin Kılıcı, ateş, su, yiyecek ve içecekler ant içme (Yemin Etmek).

Halkın inancına göre bu zatlarla ilgili yemini bozan veya yalan söyleyerek yemin etmesi türlü belalar başına geleceğine inanılır. Yukarıda verilmiş olan bölgece ortak kutsal sayılanlardır. Ancak bazı bölgelerce özel olan kutsal sayılarak kutsal

⁴⁶² Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 1998, s. 2429.

⁴⁶³ Abdülkadir İnan, **Makaleler ve İncelemeler II**, 1 Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay. C: 2, Ankara 1998, s. 316- 330.

sayılanlarda vardır bunlardan Diyale'nin Hanekin ilçesine bağlı Kızlarbat Nahiyesine İmam İsmail yatır hakkında yemin edilir. "Ancak bu yatarın üzerine yalan yemin edenlerin ağzının eğri olacağına inanılır".⁴⁶⁴ Bölgede yemin ifadeler etme biçimleri oldukça fazladır bunlardan: "*Vallah*", "*Billah, Tillah*", "*Allah hakkıçin*", "*Allah'ın bin bir adına and olsun*", "*Allah vekil peygamber kefil*", "*Din hakkıçin*", "*Peygamber hakkıçin*", "*Kur'an'a el bararam*", "*İmam Ali hakkıçin*", "*İmam Ali'nin kilnicine and edirem*", "*On İkki İmam hakkıçin*", "*İmam Ahmed hakkıçin*", "*babam görüne*", "*rehmetli ruhuçin*", "*nenem görüne*", "*oğlum hakıçin*", "*adına kesem olsun*", "*dinimde imanımda*", "*bu yediğim içtiğim hakkıçin*" ve buna benzer oldukça fazla yeminler halk tarafından kullanılmaktadır.

Bölgede yemin etmekten ziyade yemin doğrulaması ifadeleri de kullanılmaktadır. Bunlardan biri: "*yalan desem Yahudi türbesinde yatım*".⁴⁶⁵ "*Peygamber vursın meni*", "*İmam çarpsın meni*", "*İmam Fılanın türbesini kazmış olım*", "*Falan İmam mene buldısın*", "*Kur'an'a el başaram*", "*Kur'an vusun başımı*", "*elsiz kolsız kalım*", "*lal olım*", "*dilim kesilsin*", "*kör kurşın vursın*", "*yediğim içtiğim mene haram olsun*"⁴⁶⁶, "*Kur'an öldürsün meni yalan desem*", "*Yalan desem Allah öldürsün meni*", "*Yalan desem İmam Abbas boynum kırsın*" ve buna benzer birçok kargış şeklinde ifadeler kullanarak dediğini doğrulamak için halk arasında yaygındır.

Yeminler halk arasında çoğu zaman doğrudan günlük geçen mevzularda kullanılması bilinir. Ancak kimi zaman edebiyat türleri içinde de yer almaktadır. Bu türlerden biri ve konumuz olan mersiyelerde de yer almaktadır. Mersiyelerde yemin etme örneklerini aşağıda vermekteyiz:

Kerbela toprağına
Ahtı ki temyiz kanın
Her damlası bilâhi bir
Ayesidir Kur'an'ın (2/ 1)

⁴⁶⁴ Necdet Bayatlı, age., s. 165.

⁴⁶⁵ Mevlüt Taha Kayacı, El- Yahut Fi Folklor El-Turkman, Yıl: 7, S. 4, Ağustos 1967, s. 8-9.

⁴⁶⁶ Necdet, agt., s. 530.

Yukarıda verdiğimiz mersiyede, Kerbela'nın Taf Savaşında Kur'an'ın hükümlerini yerine getirmek uğruna şehit edildiğinden her dökülen bir damla kanlarının Kur'an ayetlerini temsil ettiğine "Billahi" yemin etmektedir.

Her 'adalet, her insaf,
Her mürüvvet sendeyken
Bilmem ki devran niçin
Oldu senin düşmanın

İmansızığ diyenler
İmansızıymış vallah
Bu yüzden bilmediler
Kâdrin 'ahd u imânın (2/ 5- 6)

Yukarıdaki mersiyede feleğin ters davranmasından ziyade insanların değiştiğine ve imansız olduklarını onaylayarak "vallah" yemin etmektedir.

Yüregimize vurdun vallah dağlarda
Bülbül ötmez güller açmaz bağlarda
Ayrılanı gözlerim kan ağlarda (4/ 5)

Yukarıda verilen mersiyede ölen kişinin yakını onu aralarından ayrılıp kaybettiklerinden dünya tadınının kaçırdıklarını ve kalplerinin acıyla dolup her daim hüznünde olacaklarına yemin etmektedirler.

Ataştan korhımam 'abdiyem Allah
Bes sen 'ibadete layık sen vallah
Cennete gözüm yoh söyledi billah
Bu sözün şahibi 'Ali şahımdır (15/ 9)

Hz. Ali'nin bir sözünde şöyle anlatmaktadır: "eğer gözümün önünden hicap kalkarsa bile Allah'a imanım fazla olmayacaktır." Bu sözünü yukarıdaki mersiyede

konu ederek, Hz. Ali'nin Allah'ı Teâlâ'ya en yüksek derece iman edenlerden, yüksek âşıklılık derecesine vardığını, bu sevdanın lezzetinin cennette olma lezzetinden üstün olduğu ve cehennemi asla düşünmediğine yemin edilmektedir.

Zalımlar nece kıydılar sene
Sene Allah kardaş bir seslen mene
Daha bir gün var bugünnen fena (27/5)

Yukarıda verilen mersiyede, ölenin seslenmesi için “Allah’a” ant etmektedir.

Sönmez vallah hey-me-gâhın ataşı
Söndürmezse şi'ilerin gözyaşı (45/9)

Yukarıda verilmiş mersiyede, Taf Savaşında düşmanlar tarafından Hz. Hüseyin'in, ehlibeytinin Hz. Hüseyin'in evladı Hz. Ali Zeyn'ul Abidin hariç ve ashabının şehit edildikten sonra düşmanlar tarafından çadırlarını yıkma hüznünün bitmeyeceğine “*Vallah*” yemin etmektedir.

Yüzüm semadan inmez
Elim du'adan inmez
Ölüm ataşı oğlum
Vallah ölünce sönmez (49/ 8)

Yukarıda verilen mersiyede, oğlunun ölüm kederi ve acısının hiç bitmeyeceğine “*Vallah*” ant etmektedir.

Çadırlardan ses geldi
Vallah o ses has geldi
O sese herkes geldi
Abu'l-Fazıl gelmedi (51/ 9)

Yukarıda verilen mersiyede, Taf Savaşında düşmanlar tarafından çadırları yakarak Zeynep hazretleri yüksek sesle seslendiğini, herkes o sesi duyan herkes gelip sadece Hz. Abbas şehit edildiği için gelemediği anlatırken o gelen ses Zeynep'in sesi olduğuna yemin etmektedir. Yemin etme nedeni Zeynep'in hayatı boyunca ne sesini duyan ne de yüzünün gören her hangi yabancı birisinin görmediğini ifade etmektedir.

La'in Yezid kâmpçıyla vurdu mübarek başa

Vallah olaştı darbe ka'be'de kere daşa

Yüreğimin hasreti vurdu gözümde yaşa (66/ 5)

Yukarıda verilen mersiye metninde, Kerbela'da Yezit tarafından Hz. Hüseyin'e yapılan işkence ve zulmün sedasının Kâbe'ye vardığına yemin etmektedir.

Bize büyük şerefti 'aşkının iştiağı

Gönlümüzde da'im var ziyaretin merakı

Vallahi korhutmaz bizi terörlerin tuzağı

Derdi çoğ halı yaman dolandı Kerbela'yı

Bu baş bu can Hüseyin'im

Diğer Türkmen Hüseyin'im (70/ 2)

Hz. Hüseyin'in türbesine gidenler tarihçe ziyaretçilere çeşitli zulüm ve ölüme maruz kalmışlar. Son dönemde İşt adı verilen gruplar tarafından türbe ziyaretine gidenlerini öldürttüklerini izlemiştik. 2003 yılından önce Saddam rejimi döneminde durum çok farklı değildir. Rejim adamları tarafından tutuklamalar ve hatta idam etikleri insanların sayıları oldukça fazladır. Daha önceki tarihlerde özellikle Abbasiler döneminde tarih kaynaklarında ziyaretçilerin kollarının kesmesi söylenmektedir. O nedenle yukarıda verilen mersiyede imamların mezarlarına ziyaret için gitmekten korkmadıklarına yemin edilmektedir.

Şanını ta'azim eder her gün her an Türkmenler

Çok vermiş hele verir uğrunda çok kurbanlar

Sana fedâdır vallahi bu baş bu kan bu canlar

Kesmez sizden vişalin dolandı Kerbalayı

Sende iman sende din

Diğer Türkmen ya Hüseyin (70/ 6)

Türkmenler özellikle Saddam rejimi ve sonrası dönemlerde Hz. Hüseyin'e sevdalarını ortaya koymaları ve türbesinin ziyaretine gittikleri için oldukça fazla sayıda şehit vermişler. Ona rağmen bütün bu ölenler ve ölecek olanların kanları ve canları feda olduğuna yemin edilmektedir.

Mizanda mişli yohtur

Düşman gözünde yohtur

Vallah şevabı çohtur

Gözyaşı edin cari (72/ 3)

Bölge Hz. Hüseyin'in şehadetine ağlamak hem sevap kazandırması hem de günahlarının silinmesine inanılır. Mersiyelerde ağlamanın ruh sağlığına ve günahlarının yok olmasına konu edip heveslendiren oldukça fazladır. Yukarıda verdiğimiz mersiyede de konu ağlama sevabının amel olarak eşi olmadığına yemin edilmektedir.

Ok üstünde semaya uruca giden başı

Her Muharrem ihtiram gözünden dökeriz yaşı

Yemin olsun ismine ölünce vazgeçeriz

Vallahi yanar yürekte 'aşuranın ataşı (81/ 2)

Taf Savaşının üzüntüsü bölgece Müslümanların kalbinde Muharrem ayının onuncu gününde yenilenir. Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin'in şehadetinin unutulmayacağına ve her Aşure gününde kalplerde hüznlerinin bitmediğine yemin edilmektedir.

Rûz-ı siyahuz geç hatamızdan bi-hak Muştafâ

Hem bi-hak şehbazı lâfetâ ev Murtaza

Hem anan Zehra'ya hem de Şah-ı din Mücteba

Koyma segerdân bize deşt-i beyabanda Hüseyin (31/3)

Üç düzey iman bulunmaktadır; birincisi: İlim ile iman etmek, ikincisi: gözle görerek iman getirmek, üçüncüsü ise: hak olduğuna iman etmek. Örneğin: bir duman görüp yaklaştığında ateş görüp daha çok yaklaşıldığında o ateşte yanmak. Yukarıda verilen mersiyenin yazarı Peygamberin ve Hz. Ali'nin hak olduklarına ant etmektedir.

Irak Türkmen mersiyeleri incelediğimizde genel olarak “Vallah” ve “Billah” yeminleri metinlerde yer almaktadır.

4.12. Irak Türkmen Mersiyelerinde Renkler:

Renkler, toplum yapıları içerisinde önemli simgesel roller üstlenmek durumundaki görüntüler ya da sözcüklerdir. Bayraklar, giysiler, süslemeler gibi maddi durumlarda birincisi, düzyazı ya da şiir gibi yazılı ürünlerde ya da sesleniş gibi sözlü ortamlarda ise ikincisi söz konusudur. Çeşitli kültürler içerisinde renklerin, bir tarafta efsanelere kadar geriye giden, diğer tarafta çağdaş şiire, edebi ve sanatsal ürünlere uzanan etnik, siyasî, destanî, dinî, estetik, tarihî ve toplumsal rolleri bulunmaktadır.⁴⁶⁷

Türk geleneğinde kara, bir renk olarak yas ve matem ile özdeşleştiği için acı bir haber karşısında ağıt yakılırken kara renkli giysiler giymek yaygındır. Bu durum Dede Korkut Hikâyelerinde de yer almaktadır. Acı ve üzüntülü bir haber, olay ile karşılaşan kahramanlar ak renkli giysilerini kara renkli olanlarla değiştirilir.⁴⁶⁸ Sadece gerçek hayatta değil rüyada da; “yeşil ve beyaz renler görünce sevinilir, siyah renkte ise üzüntü duyurulur”.⁴⁶⁹ Irak Türkmen Mersiyelerinde aşağıda sırayla verdiğimiz renkler geçmektedir:

4.12.1. Siyah Rengi:

Irak Türkmenlerinde karşılığı “kere” olan diğer renklere göre tartışılan bir renktir; bir yönden karanlık güçler, suç ve kötülük olarak değerlendirilirken, diğer yönden sadakat, sebat, dayanıklılık, ihtiyat, bilgelik ve güvenilirliğin simgesi olarak görülmüştür.⁴⁷⁰ Diğer renklere göre daha çok kullanılmaktadır. Oğuzların matem esnasında kırk elli genç ağ ton giysiler çıkarılır kara tonlu giysiler giyinir.⁴⁷¹ Aşağıda geçen mersiyelerde kara renk içerenlerini vermekteyiz:

Dedim ki baba can güzel gül-gûnsun

⁴⁶⁷ Kamil Veli Nerimanoğlu, “Türk Dünya Bakışında Reng,” Sadık Tural ve Elmas Kılıç (Yay. Haz.), Nevruz ve Renkler, **Türk Dünyasında Nevruz: İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1996), s. 65; İhsan Tokel, “Renk Simgeçiliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde Ak- Kara Renk Karşıtlığı ve bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri Üzerine”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 2009, 50: 2, s. 95 ‘ten naklen.

⁴⁶⁸ İhsan Görkem, **Türk Edebiyatında Ağıtlar Çukurova Ağıtları Metin- İnceleme**, Akçağ Yay, Ankara 2001, s. 40-47.

⁴⁶⁹ Erman Artun, **Türk Halkbilimi** 2002, s. 297.

⁴⁷⁰ Agop Dilaçar, **Kutadgo Bilig İncelemesi**, TDK Yay. Ankara 1988, s. 15.

⁴⁷¹ Abdulkadir İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, C. 1, TTK Yay, Ankara 1987, s. 470.

Bize gelir içinde hardan zenginsin
Biz kere girmişiz sende renginsin
'Adetin değildi neden sezginsin
Onu yurd üstünde semada gördüm (9/ 2)

Yukarıdaki mersiyede, babasının ölümü için siyah giyindiklerini dile getirirken babasının ölümünden sonra iyi halde olduğunu giydiği renkli giysilerle işaret etmektedir.

Sende feyz-i ilahi
Coşar var intibahı
Kere daşın dergâhı
Kerbela ya Kerbela
Sever lebeyk şadaşı
İki harem araşı (23/ bent: 2)

Yukarıda verilen mersiyede, Kerbela'yı Kâbe'deki kara taşla benzetmektedir.

Kısmet buncaydı ağlama baba
Başla kereleler bağlama baba (25/ Nakarat)

Yukarıdaki mersiyede, başla siyah şal sarmak, Irak Türkmenler arasında ölen kişinin genel olarak baba ve erkek kardeşleri tarafından sarılması, yaygın olan bir yaşlı olmalarını belirten bir gelenektir.

Emredip o günkü günde halık-ı kev ü mekân
Kere gisünler tamamen hep zemin ü 'asman
Hep melaik ağlasın hem çıkmasın şems-i cihan (30/ 4)

Yukarıdaki mersiyede, yer altı dünyayı kara renkli olarak simgesini çizmektedir.

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseyinah
Şalar başla kere bugün ey vah Hüseyinah

Mah-ı Muharremdir bugün rûz-ı 'Aşura
Ş'ia olan gerek şalşın başına kere
Gül peygamberin 'ada etmiş bin pare pare (32/ nakarat- 1)

Yukarıdaki mersiyede, bölgedeki Şia olanlar Muharrem'in onuncu gününde Hz. Hüseyin'in şehadetinin yıl dönemi taziyesi düzenlerken erkeklerin bir kısmı başlarına kara şal sarma geleneği mevcuttur.

Gel eyliyeğ bir muvasat Zehra anaya

Ğere girip hazır olağ her gün 'azâya

Zehra 'azizdur geçen başı cüdaya (32/ 10)

Irak Türkmen yas kültüründe, ölenin yakınlarına teselli vermek için ölünün yasına gedilir. Fakat erkek taziyeleri ile kadınlar taziyesi farklı yerlerde düzenlenir. Kadınlar siyah giysiler giyinir. Bu siyah giyinme geleneği, ölüye ve ölü yakınlarına saygı ve değer verildiğini göstermekten ziyade teselli verilmektedir. Aksine taziye gelmeyenler veya gelenlerin siyah ve koyu mavi renkli giysiler dışında açık renkli (kırmızı, sarı, beyaz, pembe vb.) giyinenlerin ölüye ve ölü yakınlarına değer verilmediği sayılmaktadır. Yukarıda verilen mersiyede de söz ettiğimiz örf ve âdetin ışığında Hz. Fatıma'ya saygı gösterme amacıyla siyah giysilerin giyinip Hz. Hüseyin maktelinin taziyesine katılmalarını tavsiye edilmektedir.

Derdim çoğ yüküm ağır, meydanda da ğem alan yoh

Göz içip yaşlar töktüm ğere gönüller arasında (38/ 8)

Kerbela'da geçen Taf Savaşından sonra Ubeyd Allah b. Ziyad askeri tarafından Zeynep'i, diğer kadın ve çocukları Şam'a sürgün edilmiştir. Zeynep kardeşi için tarihte ilk taziye Umevi camisinde düzenlenmiştir. "Hz. Zeynep ailenin en büyüğü idi. Kerbele'da Hüseyin aileyi ona emanet etti. Hz. Hüseyin'in Şimîr Cevşen tarafından kesilişine tanık oldu o anda Hüseyin'in altı aylık hamile karısı Şehri- Banu'yu Hüseyin'in atı Zülcenah'ın üstüne attı oradan uzaklaştırdı. Ehlibeyt kadınları çıplak olarak aç susuz kesik başlar ile birlikte günlerce şehir şehir dolaştırıldı uzun yol giderek Küfe valisi Ubeydullah İbni Ziyada götürdüler. Hz. Zeynep başı dik kimseden izin almadan geçip bir yere oturdu. Bu hali gören Vali "Ey Zeynep bu ne hal sanki savaşı siz kazanmışta biz kaybetmiş gibi hareket ediyorsun" deyince; Hz. Zeynep "Ey babası bilinmeyen oğlu yedi bin kişilik bir ordunun altmış üç kişiyi katletmesine sen savaş mı diyorsun? Bu Hz. Peygamberin soyunu ortadan kaldırmak için yapılmış bir katliamdır. Allah sevdiği kullarına bela verir, belanın azlığı ve çokluğu o kimselere olan sevgisinin ölçüsü ile orantılıdır. Bakara suresi 155

ayet ancak o belalara sabredenler muratlarına ererler. Bu imtihanı biz kazandık". Sinirlenen Vali Hüseyin'in kesik başını tepsi içinde getirtir ve elindeki sopa ile dışlerine vurur".⁴⁷² Yukarıda verilmiş olan mersiyede, anlattığımız hikâye esnasındaki Umevi cemisinde bulunan Ehl-i Beyt düşmanlarının kalplerinin siyah olduğunu nitelendirmektedir.

Ey kızım Fatıma bir sözüm var ağlama

Ben ölürsem başına hala kere bağlama (40/ 1)

Yukarıda verilen mersiyede, Peygamber dilinden anlatılarak kızı Fatıma'ya kendisi öldükten sonra üzülmeyip başına kara şal bağlamamasını vasiyet emektedir.

Şabret bacı hele bağrın dağlama

Kerbela'da çok ağlarsın ağlama

Yedi kardeş keresini bağlarsın

Şimdiden kere hele başa bağlama (44/ 2)

Yukarıda verilen mersiyede, yedi kardeşinin öleceğine ve başına kara bağlamanın üzüldüğü ve yası olacağı anlamına geldiğine işaret etmektedir.

Hazım Leyla ile ağlar

Ölünce ciger dağlar

Her Muharrem başına

Matem keresi bağlar (49/ 10)

Irak Türkmenlerin Şia olan halkı her Muharrem ayının onuncu gününde üzüntülerini yenilediklerinden yukarıdaki mersiyede sözü edilmektedir.

Zuvvarların kervanın çekerem Kerbela'ya

Bağlarım kefenlerin kanlı kara livaya

Züvvarların kervanın çekerem Kerbela'ya

Bağlarım kefenlerin kanlı kere livaya

⁴⁷² Gönül Akkuş, Kerbela'nın kadın komutanı Hz. Zeynep Ana, <http://www.avazturk.com/kerbelanin-kadin-komutani-hz-zeynep-ana-1062yy.htm>.’dan naklen.

ere libas Şi'arın verirem 'aza dünyaya (66/ 4)

Yukarıda verilen mersiyede, bölgede yas simgesini göster siyah giysilerin olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca yas ve taziyelerde katılanların siyah giysilerin giyindiği göstermektedir.

Ölünce yas tutaram vefalı kardaşıma

'Aza libasın Őoymam kere Şallam başıma

Namazımdan vazgeçmem al verrem gözyaşıma

Cibril konan evimde konar neva habibim (69/ 7)

Yukarıda verilen mersiyede, sözü geçen "Aza libasın" yas giysisi kara renkten olan, Irak Türkmen yas kültüründe ölünün öldüğünden itibaren çoğu zaman bu siyah giysiler özellikle kadınların bir yıl boyunca giyindikleri bir gelenektir.

Başı kere bağla gel

Hasret dolu ağla gel

Mu arremdi Hüseyin'e

Can cigeri dağla gel (73/ 1)

Yukarıdaki mersiyede, Aşure gününde taziyelerin düzenlemesinde hüzünlü ve yaslı olmayı gösteren siyah dantellerin alın kısmına takmak veya başa kara sarmayı ve ağlamayı göstermektedir.

Mu ammed   'Ali'ne zulum oldu a kare

La'net olsun 'Ali vay sana kıyan le kere

Şimdi zulum ha  eri buğazıma dayandı

ere zülfün h nasız al kana boyandı

Sensiz dünya gözümde karanlığ duman oldu

Bu de tidede amanla yaşamak duman oldu (75/ 1-2-3)

Tasavvufta kara rengin anlamıyla ilgili İsmail Hakkı Bursevî'ya göre, “*Siyah rengi Celâl sıfatının rengi olarak değerlendirmektedir*”.⁴⁷³ Bu düşünceden kaynaklanan yukarıdaki mersiye de geçen “*Çere zülfün*” yüzün etrafında iki kere renginde şeritler şeklindekiler şahısta bir güzellik olduğuna işaret edilir.

4.12.2. Yeşil Rengi:

Irak Türkmenlerinde “Yaşıl” olan karşılığı; Kültürümüzde renkler münasebet ve ortama göre simge ve anlam göstermektedir. Türk kültüründe gerek yeşil cübbe, yeşil sarık ve türbelerin genellikle yeşil boyanması uygulamalardan dolayı yeşil ruhanî bir renk olarak kabul edilip İslamiyet’in rengi olarak düşünülmüştür.⁴⁷⁴ “*Hız. Peygamber yeşil cübbe giyermiş, yeşil, kemâl rengidir. Şeyh Üftâde Hazretlerinden naklonulduğuna göre yeşil seyyidlerin libâsı olduğundan, edeben terk olunup, yalnızca taçta bulunması tercih olunmuştur. Bundan dolayı, Celvetiye tarikatında hâlen, yeşil tâc ile teberrük ederler. Tahkîk ehli, bazen yeşil hırka da giyerler. Hicâb ehlinin yeşil yünden hırka giymeleri, onları taklîd etmek içindir. Yoksa hallerinin gereği, önce siyah, sonra beyaz, sonra yeşil giymektir*”.⁴⁷⁵ Özbekistan’da Nevruz’un sembolik kahramanı olan Baba Nevruz, baharı sembolize eden yeşil bir kıyafet giyer.⁴⁷⁶ Orhun yazılarında; Gök- İrmak adlandırılmasında gök, yeşil karşılığı kullanılmıştır.⁴⁷⁷ Bölgede peygamberlerin, İmamların ve evliyaların türbelerini yeşil renkli bezle sarılmaktadır. Türbe ziyaretine gidenler yeşil renkli bezleri türbeye sürerek, o bezleri şerit şeklinde bileklerine bağlamaktalar. Mersiyehanlar mersiye söylerken seyit olanlar omuzlarına yeşil şal atmaktadırlar. Seyitler başlarına yeşil şal sararak peygamberden gelen soyluklarını göstermektedirler. Bölgede mersiyeler söylenirken bazen bir kişi bulunanların arasında (kara, yeşil veya kırmızı) bayrak sallar. Irak Türkmen mersiyelerinde yeşil

⁴⁷³ Nuran Döner, **Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Tasavvuru**, Uludağ Üniv., SBE, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), Bursa 2007, s. 131.

⁴⁷⁴ Reşat Genç, “Türk Düşüncesi, Davranış ve Hayatında Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil”, **Nevruz ve Renkler**, Haz: Sadık Tural ve Elmas Kılıç, AKM. Yay., Ankara 1996, s. 42.

⁴⁷⁵ Nuran Döner, agt., s. 131.

⁴⁷⁶ Abdurrahman Güzel, “Türk Kültüründe Nevruz ve Milli Birlik- Beraberlik”, **Nevruz ve Renkler**, Haz: Sadık Tural ve Elmas Kılıç, AKM. Yay., Ankara 1996, s. 173.

⁴⁷⁷ Mustafa Kafalı, “Türk Kültüründe Renkler” **“Nevruz ve Renkler**, Haz: Sadık Tural ve Elmas Kılıç, AKM Yay., Ankara 1996, s. 50.

rengiyle ilgi aşağıda vermekte olduğumuz da Taf Savaşında Hz. Abbas'ın bayrağının yeşil renkli olduğunu göstermektedir:

Bugün kimin yaşı batmış Mekke sukağı
Kerbela'nın göge uçu çıtı evrakı
Kana batıp Abulfazl'ın yeşil baydağı (33/ 1)

4.12.3. Beyaz Rengi:

Günümüzde bölgece beyaz rengin; hayra, barışa simge edilmektedir. Aşağıda verilen mersiye Hz. Abbas'ın Taf Savaşında beyaz olduğunu ifade edilmektedir:

Defterim hat eyleyim verim tulumu bana
Beyaz rayem eser göreyim Kerbela'da kardaş (50/ 5)

Aşağıdaki mersiye Hz. Hüseyin'in çocuğu Abdullah'ın kundak bezinin beyaz renkli olduğu görülmektedir:

Buğazından oğlandı
Beyaz kumatı kandı
Ekber gibi civandı
Ölüp küçük kardaşım (55/ 5)

Aşağıda verilen mersiye Hz. Abbas'ın atının beyaz renkli olduğunu belirtmektedir.

Meşkem attım Fırat'a
Saldı beni hayrete
Gah dolar gah göz atar
Vefalı beyaz ata (52/ 11)

Tezde kullanılan Irak Türkmen mersiyelerini incelediğimizde; kara renk en çok kullanılan renktir. Kara renk bölgece uğursuz bir renk olarak bilinir. Kadınlar ölünün ardından kimi kırk gün kimi bir yıl siyah giyerler. Bu gelenek özellikle Şia mezhebine bağlı Türkmenlerin birçoğu muharrem arının birinci gününden itibaren

erkek ve kadınlar siyah giyerler. Bölgede Şia olanlar Muharrem'in birinci gününden itibaren evlerin çatılarından genel olarak siyah bayraklar asılır. Muharrem ayının birinci gününden itibaren Şia mensupları camilerini, hüseyniyyeleri ve teklerini duvarlarını siyah bezlerle kaplarlar, kadınlar ise renkli elbiselerini çıkardır ve siyah giysiler giyinir. Rüyalarda siyah görülmek kötü bir olay olacağına inanılır. Aksine rüyalarda beyaz renk görmek hayra ve olumlu bir şeyin olacağına delalet ettiğine inanılır. Bölgede din adamların seyit olanları başlarına kara imame seyit olmayanlar beyaz imame takmaktadırlar. Bölgenin birçok yerinde kadınlar evden çıkarken kara peçe ve baştan ayağa kadar siyah çarşaf giyilir. Bölgede nazardan korunmak için bir ev alışında siyah horozun kesilir. Mersiyehaneler mersiye söylediklerinde siyah giyimler girerek omuzlarına yeşil renkli şal atarlar. Sünnet yapıldığında çocuğa beyaz elbise giyindirilir. Tip yoluyla tedavisi bulunamayanları imam ve evliyaların türbelerine götürülür ve bileklerine yeşil bez bağlandığını bölgece yaygın bir davranıştır. Bu davranışla ilgili birçoğunun şifa görüp memurat hikâyeleri söylenmektedir. Evlenen çiftlerin gelin olanın giysi mutlaka beyaz, damadın ise gömleği çoğunlukla beyaz olmaktadır. Ölen birisinin tabutunun üzerine kara bezle örtülür. Ancak ölünün kefeni beyaz renkten yapılır ve ölüye sarılır. Ancak mersiyelerde genel olarak kara renkler yasa ve üzüntüye delalet eder. Tasavvuf şiirlerinde kara güzelliğe işaret edilir. Beyaz renk genel ahenk olarak hayra işaret edildiğine görülmektedir. Yeşil renk seyitlerin rengi olarak görünen aynı zamanda arştaki ışığın rengi olduğu görülmektedir.

4.13. Irak Türkmen Mersiyelerinde Formel Sayılar:

Kültürümüzde bir kısım sayılar mitoloji ve dine dayandığı için özel anlamlar taşımakta ve simge haline gelmiştir. Bu sayıların bir kısmını aşağıda vermekteyiz:

4.13.1. Kırk Sayısı:

Irak Türkmenlerde “kırk” sayısı halk arasında mübarek bir sayıdır. Konumuz mersiyelerde aşağıda vermiş olduğumuz örneklerde yer almıştır:

Arba'in'e gideriğ

Gözyaşımız tökeriğ

‘Aza da’im ederiğ

Kesik başlı yaţana (5/5)

Irak Türkmenlerin Şia’ya mensup olanları Hz. Hüseyin’in her yıl şehadet yıldönümünün kırkınıcı gününde maktel taziyesi düzenlemektedirler. Bu maktel taziyelerinde Kur’an-ı Kerim okunup, mersiyeler söylenmektedir.

Qanı kayner Şi’anın her il Muherremde Hüseyin

Cümlesi enşar olur her arba’inde Hüseyin (31/ nakarat)

Bölgede hem Türkmenlerin hem de diğerk milletten olan halkların Hz. Hüseyin’in şehadetinin yıldönümünde, Onun mezarını ziyaret etmektedirler. Son dönemlerde ziyaretçiler birçoğı vasıta kullanmadan yüzlerce kilo metre yürüyerek Kerbela’ya ziyaret merasimlerine katılmak için gitmektedirler. Ancak halkın inancına göre yukarıdaki mersiyede sözü geçtiğı gibi suçlarının affedilmesine düşünülmektedir. Irak Türkmenleri Arapça’dan geçen Hz. “Hüseyin’in Arb’aini” der. Mersiyelerde Arb’ain oldukça fazla konu edilmektedir. Bunlardan örnekleri aşağıda vermekteyiz:

Arba’indir ‘azaya geldi Dağuk kervanı

Baş açık ayağ yalın dolandı Kerbela’yı

Hüseyin’im can Hüseyin’im

Sana kurban Hüseyin’im (70/ 1)

Bir diğerk mersiye örneğı:

Arba’indir seslendi hasretten Türkmen Şi’a

Kurban olum şuşuz can veren kındak razi’a

Attan düşünce yere düştü yere şari’a

Kesmez sizden ‘emelin dolandı Kerbela’yı

Kurumaz gözyaşımız

Sana feda başımız (70/ 5)

Bir diğerk örnekte Hz. Hüseyin’in ziyaretini tavsiye ederek ağlamalarını istemektedir:

Arba'indir nuha var
Burada kaldıg hey havar
Hüseyin'e giden züvvar
Bizden selam aparın (71/ 2)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Zeynep'indilinden anlatılarak Şam'dan sürgün edildiğinden sonra kardeşinin şehadatinin kırkına mezarına varmasını ümit etmektedir. Ölünün kırkıcı gün vefatından sonra bölgede buna "ölünün kırhı" denilir. Bu türbe ziyaretinde mumlar ve tütsü yakılır ardından Kur'an-ı Kerim ve dualar okunur:

Ümit var arba'inde
Dönerim sana bir de
Kağ yatma kuru yerde
Giderem Şam'a esir (63/ 3)

Kırk sayısı bölgede kutsallık kazanmış ve Kur'an'da dört hadisede on sekiz kez sözü geçmektedir. Halk arasında müminlerin kırk hadis ezberleyip, bu hadislerde geçen hüküm ve görevleri yerine getirdiğinde veya yapılması isteneni yapmış olduğunda cennetlik olacağına inanılır. Halk inancında kırk sayısı farklı farklı kullanış tarzı bulunmaktadır. Bunlardan biri hem Türkiye'de hem de Irak Türkmenlerinde; "*Kırk gün dolduktan sonra kırklama töreni yapılır: çocuğun ve anasının, yerine göre değişen ayrıntılı birtakım kurallara uyularak yıkanmalarıdır bu. Örneğin: kırk hamamında çocuk, son kurna suyuna bir altın, ya da bir anahtar kırk defa batırıldıktan sonra yıkanır.*"⁴⁷⁸ Bölgede ölünün kırkından önce evlilik yapılması hoş görünmez. Ölünün kırkında ölenin ruhuna yiyecekler, içecekler ve Kur'an okunup sevabını ölünün ruhuna armağan edilir. Halkın inancına göre bir şeyin kırk sefer söylenmesi gerçekleşeceğine inanılır. Bölgede kırkın bir diğer kullanımı; "*Büyücülükte sayıların rolü büyüktür. Öyle ki, büyüsel bir pratikte belli bir sayı adedinin yerine getirilmemesi başarısızlığın nedeni olarak ileri sürülür. Hemen hemen her batıl inancın ve büyüsel pratiğin bünyesinde yer alan değişik değerlerde sayılar vardır: örneğin "üç kere tükürmek", "dört yol ağzına gömmek",*

⁴⁷⁸ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1999, s. 154.

“yedi evden iplik toplamak”, “kırk gün yıkamak” gibi... Genellikle 3, 7, 9, 40, 41, 99 gibi sayılarda büyüsel ve mistik bir güç olduğuna inanılır.”⁴⁷⁹

4.13.2. On Sayısı:

Irak Türkmenlerinde on sayısı ile ilgili fazla uygulamalar bulunmaz. Ancak Kur'an'da Allah müminlere hayırlı amelin on misli vereceğine ve her yılın Muharrem ayının onuncu gününde genel olarak Şia olanlar evlerde kadınlar cami, tekkelerde ve camilerde Hz. Hüseyin'in şehadetini anmak için taziyeler kurulur ve bugüne Aşure günü denilir. Irak Türkmenlerinde sıkça konu edildiğini görmekteyiz ve aşağıda birkaçını örnek olarak vermekteyiz:

Burda hürşid-i cennet gözlerim oğlanacağ
Peyker gerib kefensiz üç gün na'sım kalacağ
Her On Muharrem günü Şi'alar ağlayacağ
Burda peygamber Davud maktelimi oğuyacağ (36/ 3)

Bir diğer mersiyede Aşure günün üzüntülü bir gün olduğunu dile getirmektedir:

Arz-ı Kerbela bize 'unvandır
Her gün 'Aşura belli beyandır
Her yana bahsay tam kızıl kandır (18/ 5)

Bir diğer mersiyede Aşure gününde kalplerin acı ile dolduğu ve gözlerin ağladığından söz edilmektedir:

'Azadar kardaşlarım her Muharrem silkinin
Gönüller lekesini silin kirin sil kinin
Dönün Allâh yoluna 'aşurada hür kimin (41/ 6)

Aşağıdaki mersiyede Hakkı batıldan ayıran ve gamlı gün olduğunu ifade etmektedir:

⁴⁷⁹ Sedat Veyis Örnek, **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 2000, s. 147- 148.

Bu gece ğem gecesi
On Muħarrem gecesi
Haħtan baħıl yan olur
Büyük İslam gecesi (20/ 1)

Aħağıda verilen mersiyede müminler Allah yolunda her ne kadar masraf ve harcama yapıldığında on mislini ahirette görecekleri anlatılmaktadır:

Nice bir feyzidi Allah eyleyüp iħsan bize
Yolunuzda ne ğadar şarf olunur mallar size
'Aşre emsaluha iħsan Allah verir bize
İsterüz senden ecrünü kıyamette Hüseyn (31/ 12)

4.13.3. Yedi Sayısı:

İslam dininde Allah'ın yer altının yedi ve gökyüzünün yedi kat olduğunu Kur'an-ı Kerim'de; *"Allah O yüce Yaratıcıdır ki yedi kat göğü ve yerden de onların benzerini yaratmıştır. Allah'ın emri ve hükmü bunlar arasında inip durur ki, Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve Allah'ın her şeyi ilmiyle ihata ettiğini/kuşattığını (O'nun ilmi ve kudreti dışında hiçbir şey olmayacağını) siz de bilesiniz."* (Talak, 66/12). Ayrıca bu dünyanın Allah tarafından yedi gün içinde yaratıldığına inanılır. Türk mitolojisinde Bay Han Ülgen'in koruyucu ruh olarak kabul edilen yedi oğlu varmış.⁴⁸⁰ Irak Türkmen mersiyelerinde yedi sayısı fazlaca geçerliktedir. Bununla ilgili aħağıdaki mersiyede örnek olarak gökyüzünün yedi kat olduğunu aħağıda vermekteyiz:

Kin, ğansız bir şabah baban dönecek
Yıldızlar yedinci ğattan inecek
Bu ataş yarın bir bulut sönecek
Yağmurda dur bekle şafağ sökecek
Kitapta yazılmış ğazada gördüm (9/ 6)

⁴⁸⁰ Reşat Genç, **"Türk Düşüncesi, Davranışı ve Hayatında Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil"**. **Nevruz ve Renkler**, Haz: Sadık Tural ve Elmas Kılıç, Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara 1996, s. 41-42.

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Zeynep'in Kerbela'da yapılan Taf Savaşında yedi kardeşinin şehit olduğunu anlatmaktadır:

Şabret bacı hele bağrın dağlama
Kerbela'da çok ağlarsın ağlama
Yedi kardeş keresini bağlarsın
Şimdiden kere hele başa bağlama (44/ 2)

4.13.4. Beş Sayısı:

Beş sayısı ile ilgili aşağıdaki mersiye bir hikâye yoluyla anlatılmaktadır; *“Ümmü Seleme'nin (r.a) evinde Hz. Resulullah'a (s.a.v) nazil oldu, Hz. Ali (a.s), Hasan, Hüseyin ve Fatıma'yı (s.a) çağırarak Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i önüne oturttu ve Hz. Ali'ye de arkasında oturmasını buyurarak bir aba ile hepsinin üzerini örttü ve şöyle buyurdu: "Bunlar benim Ehlibeyt'imdir. Allah'ım, her türlü kötülük, pislik, hata ve günahı bunlardan uzaklaştır ve bunları tertemiz kıl"⁴⁸¹.*

“Hel ned'uda ebna'ena” bana şarttır
Ben hamis Al-i 'Abâ feyz-i Rahmanım (22/ 14)

4.13.5. Üç Sayısı:

Bölgede üç sayısı ile ilgili inancalar ve uygulamalar mevcuttur. Ölünün tabutunu evden çıkarırken üç kez yerden yükselttikten sonra yere konulmakta ve aynı uygulamayı defnedilmede yapılmaktadır. Yeni doğan çocuk doğumundan üç gün sonra yıkanır. Korkunç ve tenha yere girildiğinde üç kez “Bismillahirrahmanirrahim” kılınır. Namaz tamamlandığında üç kez secde yapıp her secdede “Allaha şükürler olsun” söylenir, üç kez sağ yanağını secde yerine koyup “Allaha şükürler olsun” ve sol yanağını secde yerine koyup “Allaha şükürler olsun” söylenir. Bölgede kadınlar ölü için üç gün, Tuzhurmatı ilçesinde yedi gün taziye yapılır. Çalışmada incelediğimiz mersiyelerde Hz. Hüseyin'in üç gün cesedinin sahrada kaldığından sonra gömüldüğünden söz edilmektedir:

Ben-i Esed beri gel

⁴⁸¹ Sahih-i Tirmizi, C. 12, s. 85; Taberi Tefsiri, ilgili ayetin tefsirinde, C. 22, s. 7; İbn-i Kesir, C. 3, s. 485; Müşkil'ül Âsar, C. 1, s. 335

Al kefen kafuru gel
Üç gün şahrada kalan
Defne na'ışlara gel (73/ 9)

Bu konuyla ilgili bir diğer mersiye örneğin aşağıda vermekteyiz:

Bugün kimin temiz kanlar Kerbela yazar
Üç gün süre şehidlere kazılır mezar
Hem Murtaza hem Faşıma kılırlar nazar (33/ 5)

Taf Savaşından sonra cesetlerin ancak üç gün sonra gömüldüğünden söz edilmektedir:

Burda çıhar meydana attan düşer Ekber'im
Kucağımda oğlanı körpe balam Aşger'im
Ulaştırı melekler Medine'ye heberim
Burda üç gün üç gece 'uryan kalır peykerim (36/ 14)

Bu sayılara bağlı inanç ve pratikler; bir kısmı eski tarihi olaylara ve inançlara göre toplumun bilinçaltı zihninde kaydolarak halkın bütün yaşayışında rol almaktadır.

4.14. Irak Türkmen Mersiyelerinde Ay, Güneş ve Yıldız:

Güneş Orta Asya kavimlerinde güneş ve ay kültü bulunduğu eski çağlardan beri bilinmektedir. Altaylı Şamanistler güneşle ant içerlerdi. Onlara göre, güneş ana, ay atadır. Bu olgu, Anadolu'nun bazı masallarında da mevcuttur. Güneşi yerde ateş temsil eder. Yakut masallarında, büyük kahramanlar güneş ve ayın himâyesindedir. Şamanistlerin inanışlarına göre, kötü ruhlar, güneş ve ay ile mücadele ederler; bazen onları karanlığa sürüklerler. Güneş ve ayın tutulmasının sebebi budur. Bundan dolayı, güneş ve ay tutulduğu zaman, Şamanistler bunları kötü ruhların elinden kurtarmak için davul çalarlar, bağırıp çağırırlar.⁴⁸²

⁴⁸² Abdülkadir İnan, *age.*, 1995, s. 29.

Yıldızlardan ise; (Venüs) Zühre yıldızı (Çoban yıldızı, Çolpan, Solbon, Seher yıldızı) takdis edilir. Orta Asya’da yaşayan bir Türk grubu olan Abakan Türklerinin İlahilerinde Solbon (Venüs) yıldızı, tanrı sayılmaktadır.⁴⁸³

Aşağıda verilen güneş ile örnek mersiyede, mitoloji bir yaklaşımla güneşin her gün sabah vaktinde şehit olanlara selam vereceği ifade edilmektedir. Bu örnekte şehidin güneşten yüksek makamda olduğu anlam taşımaktadır:

Uçun yiğitler uçun uçmağ size yakışır
Yerde değil ikâmetgâhınız ‘asmandadır
Güneş her gün her şabah sizinle selamlaşır
O yüzden ruhlarınız her zaman meydandadır (1/ 1)

Aşağıda verilen yıldız ve güneş ile örnek mersiyede, şehitlerin yere düşmelerini yıldızların kaymasına benzetmektedir. Fakat bu yıldızların kayması boşuna olmayacak ve ardından güneş ışığının her yeri aydınlatması, mecaz anlamıyla dünyanın her köşesine hayır ve barış geleceği ifade edilmektedir:

Sizlersiz hak yolun sönmez چراغی
Milletin şerefi yurdun bayrağı
Ahan yıldızların ardında güneş
Çıkarır ışığa dağı toprağı
Metin bir ölüm oyan Felah, ‘İşâmım oyan (8/5)

Aşağıda verilen mersiyede, şehit olanlarını teşbih olarak yıldız kaymasına benzetilmektedir:

Yürekte kazılan inanç esasın
Kanlarla vurmuşuz çökmez binasın
Elimin göğüne ahan yıldızlar
Yükselti tehdidi şumud kalasın
Ahmed, Murtażam oyan Hayder, Muştafâm oyan (8/ 7)

⁴⁸³ Abdülkadir İnan, age., 1995, s. 29.

Aşağıda verilen mersiyede, tanrının merhameti illaki inecek ve dünyada olan zulum ve haksızların sona ereyeceği ifade edilerek göklerin yedinci katından bir mitoloji yaklaşımla bir olağanüstü birisi yere geleceği tasavvuru yapılmaktadır:

Kin, kınsız bir şabah baban dönecek
Yıldızlar yedinci kıattan inecek
Bu ataş yarın bir bulut sönecek
Yağmurda dur bekle şafaş sökecek
Kitapta yazılmış kıazada gördüm (9/ 6)

Aşağıda verilen mersiyede, Hz. Fatıma'yı güneşe benzeterek, kendisini yakarak diğerk canlı ve cansızları aydınlatmak ve hak çırağı olarak tarihte yerini çizmiş olduğunu ifade edilmektedir:

Ey şems-i meşil Ka'be çırağı
Ey Bint-i Muhtar cennet toprağı
Ey enşar-ı hak kefil bayrağı (34/ 8)

Aşağıda verilen mersiyede, insanoğlunun güzelliğini tam aya benzetilmektedir. Bu teşbihler şiirlerde oldukça fazla rastlanır:

Hem oğludı hem kardaş Akber imama
Hem cemalı benziyor bedirü't-temama
At üstüne kan içinde geldi hiyame (28/2-2)

Irak Türkmen mersiyelerinde Hz. Abbas'a özel bir ayrıcalık yaparak Al-i Haşimlerin tam ay teşbih-i bir benzetme hep kullanılmaktadır. Bu teşbih ile örnek aşağıda vermekteyiz:

Menem Kamer-i Haşim Hüseyin kardaşı
Mızrak üste kağan bedensiz başı
Ağlattı asmanı yer dağı daşı (35/ 1)

Güneş, ay ve yıldızlarla ilgili inançlar ve pratiklerden bugün Irak Türkmenlerinde güneş doğduktan sonra uyumamak eve bereket getireceğine inanılır.

Buna ilaveten, tam ay ışığı altında doğrudan cinsel ilişki yapılması, çocuğun ya sakat ya da kötü huylu olacağına inanılır.

Şaban ayının son günlerinde halk göklerde ramazan ayını görerek oruç tutar. Ramazan ayı sonuna doğru 28, 29 günlerinde Şevval ayını göklerde ayı görerek orucuna kırar ve ramazan kutlaması başlatır.

Bölgede peygamber efendimizin ayı ayırdığı hikâyesini aktarır ve peygamber efendimizin ve on iki imam için güneşin, ayın ve yıldızların yaratıldığına inanılır.

Hiz. Ali'nin gökteki yolların ve yıldızların yeryüzünden daha çok bilgisine sahip olduğuna inanılır.

Bölgede büyük din adamların öldüğü veya şehit olduklarında yıldız kaymasının gerçekleştiğine inanılır. Yıldız kayması, sözlü dini halk hikâyelerinde ve sözlü memoralarda oldukça fazla konu edilmektedir.

Rüyalarda, halk arasında yıldız kayması görülmüş olduğunda birisinin şehit veya öldüğüne inanılır.

Bölgede yıldızlara, aya ve güneşe, saygı ve büyük önem vererek halk bilimi sözlü ve yazılı kültüründe konu ederek bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak tasavvur ile teşbihlerde kullanılmaktadır.

Bölgede Ay'ı erkek, Güneş'i de dişi telakki etmektedir. Aya "Ay Dede" (baba), güneşe de "Güneş Nene-Ana" denilmektedir.⁴⁸⁴ Bunu da mersiyelerde Hiz. Fatıma'yı güneşe, Hiz. Abbas'ı Ay'a benzetilmesini yukarıdaki örneklerde görülmüştür.

Irak Türkmenlerine göre, ay ve gün tutulmasının gerçekleştiği zaman savaş, felaket, susuzluk, açlık vb. olağanüstü halların olacağına inanılır.⁴⁸⁵

Şamanist Trükler, güneş ve ay tutulduğunda onun kötü ruhlerin eline geçirildiğine inanılarak onu kurtarmak için ve kötü ruhleri korkutmak için davul çalarlarmış.⁴⁸⁶

⁴⁸⁴ Necdet Yaşar Bayatlı, age., 2017, s. 47.

⁴⁸⁵ Kaynak Kişi: 3.

Günümüzde güneş ve ay tutulmasında özel namaz ve dua okunur.⁴⁸⁷

Yıldızlarla ilgi bölgede inançlar oldukça önemlidir. Yılda bir kez kavuşan iki yıldız, Irak Türkmenlerinde “*Leyla ile Mecnun*” ile adlandırılmaktadır.⁴⁸⁸

Yıldızlarla ilgili çok sayıda efsane ve diğer halk edebiyatı anlatılarında yer almıştır. Bu anlatılardan biri: “*böyüg ayı yıldızı*” adlı efsanenin hikâyesi şöyledir:

Yoksul bir baba olan büyük ayı yıldız öldüğünde onu gömek için yoksul yedi çocuklarına yardım eden olmamıştır. Bu duruma çocuklar babalarını omuzlarında taşımış ve birkaç gün boyunca omuzlarında taşımışlardır. Bu yedi kardeşlerden biri topalmış ve onun için diğer kardeşlerinden hep geride kalmıştır. Tanrı onlara acımış ve onları büyük ayı yıldızına dönüştürmüştür.⁴⁸⁹

Irak Türkmenlerinde yedi yıldızla ilgili bir diğer efsanede şöyledir: Çok eski zamanda bir kadının yedi erkek çocuğu varmış. Bunlar çok iyi çocuklarmış, Allah'a karşı ibadetlerinde hiç gafil olmamışlar, namaz kılar, oruç tutar ve Allah'a hep itaat ederlermiş. Fakat bu yedi kardeş kendi aralarında bir türlü anlaşamazmış ve sürekli kavga ederlermiş. Bu durumdan usanan anne bir gün “Allah'ım bunları öyle bir yere yerleştir ki birbirine hiç kavuşmasınlar” diyerek onlarabeddua etmiş. Allah annenin bedduasını kabul etmiş ve bu yedi çocuğu yedi yıldızla dönüştürmüş. Bunlar şimdi gökterler ve seher vavaktinde birbirine yaklaşır, fakat gökten bir şahap iner, onları tekrar uzaklaştırmış.⁴⁹⁰

Yıldız, ay ve güneşe hürmet gösterilmekte ve bir güzellik simgesi olarak hep halk anlatılarında kullanılmıştır.

⁴⁸⁶ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bu Gün Şamanizim**, 6. Baskı, TTK Yay., Ankara 2006, s. 29.

⁴⁸⁷ Kaynak Kişi: 3.

⁴⁸⁸ Mehmet Hurşit Dakuklu, “Yıldızlar Hakkında İnançlar”, **Kardeşlik Dergisi**, Yıl.8, S: 1-2 Mayıs-Haziran 1968, s. 41.

⁴⁸⁹ Necdet Yaşar Bayatlı, “Kerkük (Irak) Türkmenlerinden Derlenen Dokuz Efsane”, **Edebiyat Otağı**, Yıl: 3, S. 27, Aralık 2007, s. 36.

⁴⁹⁰ Necdet Yaşar Bayatlı, “Kerkük Yöresinden Derlenen Beş Efsane”, **Edebiyat Otağı**, Yıl: 2, S. 18, Mart 2007, s. 46-49.

4.15. Irak Türkmen Mersiyelerinde Efsane Özelliği İle Bazı Dini İnançlar:

“Edebî nitelik taşıyan bazı eserlerin hangi türe dâhil olduğu meselesi, edebiyatın pek çok alanında zaman zaman yaşanmış, yaşanmaya devam eden bir konudur. Farklı adlarla anılan türlerin birbirlerine olan benzerliklerinin yanında, bazı metinlerin birden çok türe dâhil edilebilecek özelliklere sahip olması da bu tartışmaların yaşanmasında etkili olmaktadır. Söz konusu ürünler, sözlü kültür ortamına ait eserler olunca, türler arası sınır ihlalleri veya belirsizlikler daha da artmaktadır. Dahası bugün sözlü kültürde yaşayan ve birbirinden kesin çizgilerle ayırdığımız türlerin pek çoğu, tarihî süreçte birbirinden doğmuş ürünlerdir. Toplumlardaki değişim ve gelişim sürdükçe insandaki sanat anlayışı ve ifade şekilleri değişecek; dolayısıyla yeni türler de oluşmaya, benzer problemler yaşanmaya devam edecektir.”⁴⁹¹ Ancak “anlatmak, insanlar için hem önemli bir ihtiyaç hem de kimi hayatî ihtiyaçlarımızın karşılanabilmesi için vazgeçilmez bir araçtır. Her sözlü anlatım türü, ortaya çıktıktan sonra onun çıkışını sağlayan şartlar var olduğu müddetçe üretilip tüketilmeye devam etmiştir. Artlar ortadan kalktıktan sonra ise üretim durmuş fakat tüketim, azalan bir ivmeyle bir müddet daha sürdürülmüştür. Artık hiç müşterisinin ve anlatıcısının kalmadığı bir zaman geldiğinde de sahneden çekilmiştir. Fakat bu çekiliş, tamamen bir kayboluş değildir. Zira sahneden çekilirken kimi motif ve anlatım özellikleri gibi birtakım unsurlarını kendinden sonra çıkan anlatılara hediye etmiştir.”⁴⁹²

Grimm Kardeşler’ine göre efsane; *“Gerçek veya hayalî muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.”* Sakaoğlu’na göre; Efsanelerde geçen kişiler ve yerler gerçekler. Bu gerçeklik efsaneye özel olan bir özelliktir.⁴⁹³ Elçin’e göre efsaneler insanoğlunun yaratıldığı ilk andan itibaren, masaldan sonra doğmuş ve toplumun ortak ürünü olmuştur. Daha sonra din, kültür, tarihî gerçekler;

⁴⁹¹ Ahmet Dalı, Dini Şahsiyetler Etrafında Anlatılan Efsanelerin Birleştirilmesi Üzerine, **TDE Arş. Dergisi**, ISSN: 2147- 5490, C. 1, S: 1, s. 41.

⁴⁹² Şeref Boyraz, “Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler”, **Folklor- Edebiyat**, S. 54, Ankara 2008, s. 108.

⁴⁹³ Saim Sakaoğlu, **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, KB Yay., Ankara 1980, s. 4.

toplumların hayal gücü ve inançlarının etkileriyle yoğrulmuş, idealize edilmiş ve böylece efsaneye dönüşmüşlerdir.⁴⁹⁴

1963'te Budapeşte'de uluslararası düzeyde yapılan kongrede efsaneler muhtevaları dikkate alınarak şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- I. Dünyanın yaratılışı ve sonu (kıyamet) ile ilgili efsaneler
- II. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler
 - A. Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei
 - B. Bazı yerler ile ilgili efsaneler
 - C. Dip tarihi (prehistorya) ve ilk zamanlar ile ilgili efsaneler.
 - D. Harpler ve felaketler
 - E. Temayüz etmiş kişiler
 - F. Bir düzenin bozuluşu
- III. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler
 - A. Kader
 - B. Ölüm ve Ölüler
 - C. Tekin olmayan yerler ve hayaletler
 - D. Hayaletlerin resmigeçidi ve savaşları
 - E. Öbür dünyada ikamet
 - F. Cinler, periler, ruhlar
 - G. Medeniyetle ilgili yerlerdeki hayaletler
 - H. Değişmiş varlıklar
 - I. Şeytan
 - K. Hastalık yapan kötü ruhlar (cinler) ve hastalıkları.

⁴⁹⁴ Şükrü Elçin, Halk **Edebiyatına Giriş**, Ankara, Akça Yay., 1993, s. 315.

L. Tabiatüstü (sihri) kuvvetlere sahip kimseler

M. Efsanevi (mitik) hayvanlar ve bitkiler

N. Hazinele

IV. Dini efsaneler/ Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler.⁴⁹⁵

Bu çalışmada mersiyeinin efsane ile ilgili ilişkisinin olup olmadığını ortaya çıkarmak istiyoruz:

Adın Tevrat'ta Şıbır'dı
Anan nesli peygamberdi
Baban fatih-i Heyber'di
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ (3/ 4)

Irak Türkmen halkı arasında yaygın olan Hz. Ali ile hikâyede: Yahudilere karşı savaşan İslam ordusunda bulunan Hz. Ali, kırk kişi Yahudilerin kale kapısını açan kırk kişi kapatan kapıyı tek başına sökmüş bir tarafını omuzunun üzerine koyarak, kapının diğer ucunu kalenin etrafında kazılan çukur için köprü yaparak üzerinden askerlerin ve atların geçtiği anlatılmaktadır. Yukarıdaki mersiyede, şair bu savaşın Hayber Savaşı olarak bilineni kısaca konu ederek, Hz. Ali'yi Hayber Fatihi olarak adlandırarak övmektedir. Bu mersiyede sözü geçildiği gibi ayrıca halkın arasında yaygın bir inanç olan Hz. Hüseyin'in Tevrat, Zebur ve İncil'de adının sözü geçildiğine inanılmaktadır. Bunun anlamı halkın düşüncesine göre; Hz. Ali ve oğlu Hz. Hüseyin'in kahraman oldukları ve dünyanın yaratılışından beri gelmiş geçmiş milletler bu kahramanların dünyaya geleceklerine inanılır.

Hüseyin katline gelipti ferman
Bele hüküm oldu dolandı devran
Harda kalıptı intikam alan
Canlar fedası ol Şahib-i Zaman (18/ 1)

Halk arasında Hz. Mehdi'nin (325 h.) yılından itibaren halktan uzaklaşarak kaybolmuştur. Masalarda ve efsanelerde kahramanların uzaklaşıp geri döndüğünde sihirli bir nesne ile dönüp zafer kazandığının motifleri bulunduğu gibi, mersiyelede

⁴⁹⁵ Sami Sakaoğlu, **Anadolu- Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, KB Yay, Ankara 1980, s. 16.

kapalı bir ifade şeklinde halkın inançlarını yansıtan fakat dini bir düşünce bakış açısına göre; Hz. Mehdi'nin muhlis askerlerinin sayılarının 313 tamamlandığında güçlü bir silah ile geri döneceğine inanılır. Halkın düşüncesine göre beraberinde getirmiş olduğu silahın dağa yönlendirdiğinde dağın yıkıldığına inanılır. Halk arasında zamanın sahibi olarak bilinmesinin bilinmesi yaratıcının ona halk arasından dünyanın sonu gelmeden önce kâinatta barış, huzur, adalet getireceğine ve bütün dünyayı tek devlet yapacağına inanılır. Hz. Mehdi'nin kaybolduğundan beri dünyanın sonu gelene kadar yaşadığına kanaat getirmesinin inanç kaynağının desteğini Kur'an'da geçen 'Uzeyr hikâyesinde yüz yıl öldüğünden sonra hayata getirildiğinden görünmektedir. Kur'an'da geçen bu hikâye aşağıda verilmektedir:

قال الله تعالى: (أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةً عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتُ مِائَةً عَامٍ فَأَنْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) البقرة/ 259.

Türkçe çevirisi: “Yahut evlerinin duvarları çatıları üzerine yıkılmış, ıssız bir kasabaya uğrayan kimsenin durumu gibi. Bu kişinin, “Allah, bütün bunları öldükten sonra nasıl diriltecek?” demesi üzerine Allah onu yüzyıl ölü olarak tuttu, sonra diriltti. “Ne kadar kaldın” diye sordu. “Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldım” dedi. Allah “Hayır, yüzyıl kaldın. Anlamak için yiyeceğine içeceğine bak, henüz değişmemiş; eşeğine bak, seni insanlara bir işaret kılmamız için ve kemiklere bak, onları nasıl düzeltiyor ve üzerini etle kaplıyoruz” buyurdu. Artık o adam için durum açıkça ortaya çıkınca, “Biliyorum ki Allah kesinlikle her şeye kadirdir” dedi.”⁴⁹⁶

Aşağıdaki mersiyede, dünyada yayılan zulmün ancak Hz. Mehdi'nin ortaya çıkışıyla son bulacaktır:

Duzlavı olan Duz'un terk etmez

Duz'da dolanı bir dakka etmez

Mehdi çıhmasa bu zulum bitmez (25/ 8)

⁴⁹⁶ Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, Ayet: 259.

Aşağıdaki mersiyede, bir din kahramanı olarak bilinen Hz. Hüseyin’in tabiatüstü varlık olarak bilinen Cebrail meleğin kucağında büyüdüğünü anlatılmaktadır:

Cebrail’in kucağında beslenen
Dili Qur’an uşak çağdan seslenen
Şimdi çölde va hasretah hırslenen
“Hel min m’uin” diyen sultan Hüseyin’di (59/3)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Hüseyin Kerbela’da vak’ası geçen Taf Savaşı kahramanı olarak bilinen, babası Arapların katili olarak bilinen ve etrafında destani, efsanevi karakter taşıdığı, halk arasında ilahi güce sahip olduğuna inanılır:

Secde-gâhı kana batan bu çölde
Var yohunu hakka satan bu çölde
Başsız cesed ‘uryan yatan bu çölde
Hayder oğlu bu kahraman Hüseyin’di (59/ 4)

Halk inancına göre ehlibeytin hem fiziki hem de ruhsal bakımından diğer insanlardan üstün olduklarına inanılır. Aşağıdaki mersiyede Hz. Hüseyin’in cennetin en yüksek mertebesinde bulunan Sidre ağacının bir yaprağının olduğu, peygamberin Isra ve Miraç’ta cennet hurmasından yediği hurmadan Hz. Fatıma’nın tekvin edildiği neticesinde Hz. Hasan, Hüseyin ve On İki imamın Tahir ırktan teşkil olduklarına inanılır:

Munteha’dan kopan Sidre yaprağı
Yüzük için kesilen şah parmağı
Ahlakında Enbiyalar ortağı
Bu mukaddes lulu mercan Hüseyin’di (59/ 7)

Mersiyehan mersiye icra ederken mersiyei keserek ustaca hakkında anma yapılan şahsın hayat hikâyelerindeki olayları, efsanelerde kahramanın olağanüstü

güce sahip olduğu gibi mersiyede konu edilen kişilerinin halktan üstün bir ilahi güce sahip olduğu anlatılmaktadır.

Efsanelerde kahramanların tabiatüstü özellikleri ve etraflarında bulunan olağanüstü varlıklardan söz edilerek, mersiyelerde kahramanların ayrıcalıklarını lakaplar ve sıfatlarını belirten kısa ifadeler olarak övülmektedirler. Aşağıdaki mersiyede bedeninin topraktan değil nurdan olduğuna inanılır. Halk inancına göre Hz. Peygamber, Hz. Ali, Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'nin dünyanın yaratılışından önce arş etrafında nurdan yaratıldıklarına inanılır:

Ey vücud-ı nur muhteşem kemal
Ey ismi kalbte silinmez muhal
Ey ebed-i ruh bulmaz hiç zeval (34/4)

Irak Türkmen inancına bazı insanların doğaüstü güce ve diğer insanlarda bulunmadığı özelliklerin o kişilerde bulunduğuna inanılır. Devir değişerek milletlerin ve insanların düşünce tarzları da pareler olarak değişmektedir. Eski çağlarda halk ihtiyaç duyduğu işlevlerinden doğan ürünler başta mitler, masalar, destanlar, efsaneler vb. halk edebiyatı ürünleri devir devir halk arasında bir zaman süreci içinde yaratılıp icra edilip daha sonra tamamen kaybolmamış, fakat insanoğlunu doğal olarak sadece maddi âlemin uzantısında manevi âlem denenene veya ruh âlemiyle de bilinen sırları içerdiğinden zaman zaman yeni türlerin ortaya çıkacağı kesindir. Kimi zaman olağanüstülükleri konu eden yeni türün orta çıktığı gibi, mevcut olan türlerin içerisinde sızarak türlerin; işlev, şekil, yapı, üslup, bağlam vd. özeliğine göre konu edilmektedir. Bunun örneği: mersiyelerde oldukça fazla din şahsiyetlerin etrafında oluşan inançların ışığında teşkil edilen eserlerde övme amaçlı olarak kahramanlık özelliklerini ve sıfatlarından söz edilir. Irak Türkmen mersiyelerinde, halkın inancına dayanarak dini kahramanları konu edilenler arasında; Hz. Ali ve oğulları başta Hüseyin ve Abbas hazretleridir.

4.16. Irak Türkmen Mersiyelerinde Ninni Tarzında Mersiyeler:

Ninniler Türkiye’de; “Kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için böyle söylerler”⁴⁹⁷, “çocuğun aile ocağına verdiği saadeti terennüm eden türkü” olarak nitelendirir.⁴⁹⁸

Irak (Kerkük) Türklerinde ninniler; “leyleler”, Diğer Türk şivelerinde ise, Azerbaycanca’da “layla”, Başkurtça’da “sbngildek yırı”, Kazan şivesinde “beşik jırı”, Kırgızca’da “aldey aldey”, Özbekçe’de “blb”, Tatarca’da “beşik (bblü) cırı”, Türkmence’de de “hüvdi” ve Uygurca’da “blby” şekillerinde geçer⁴⁹⁹. Annenin, süt ninenin veya çocuğa bakan bir kadının, çocuğu kucakta veya beşikte uyutmak için kendine has ezgiyle söylediği evlat sevgisine dayanan.⁵⁰⁰

Ata Terzibaşı; Kimi zaman herkes tarafından bilinen hoyrat ve manilerin sözlerinin değiştirildiği, ama her kadının “kendi hali kadar” bildiği ve sazламаğ “ağıt” havasında söylediği dörtlüklerdir.⁵⁰¹ Fakat Paşayev’in ninni hakkında yapmış olduğu yorumu; Kerkük ninnileri “leyleler” ve ağıtlarla ağıtların, dertli ve elemli günlerde söylendiği, beşik nağmelerinin zarafetle, sevgiyle, muhabbetle ve beşik başında söylendiği belirtilip biçim bakımından benzeseler bile söyleniş ve söylenilen yer bakımından farklılık sergilediklerine dikkat çekilir.⁵⁰²

Mersiyeler; “Ölmüş bir kimse üzerine yazılmış manzume”⁵⁰³, ninniler ise; annelerin hayatta olan sevdiği yavrusunu uyutmak için icra edilenlerin işlevleri farklıdır. Birincisi ölen yakının kayıp acısını diğerlerine manzum şekilde konu bakımından ağırlıklı olarak ölen kişiyi övmekle başlayarak, feleğe sitem, dünyanın gaddarlığını dile getirerek ayrılık hüznünü yansıtarak son bölümde ölüye dua edilmektedir. İkincisiyse sevmiş olduğu çocuğunu uyutmak üzere, bu çocuğun yuvalarına verdiği bulunma mutluluğunu sevgiliye duygularını ölüm ayrılık konuları içermeyen terennümlü şekilde anlatılmaktadır.

⁴⁹⁷ Atalay Besim Atalay, **Divanü Lügati’it Türk Tercümesi**. 3 C. TTK Yay., Ankara 1986, s. 232.

⁴⁹⁸ Mühendis Ravling Fraylıç, **Türkmen Aşiretleri**. (Haz. Ali Cin, Haluk Kortel, Haldun Eroğlu). IQ Sanat Yay., İstanbul 2008, s. 277.

⁴⁹⁹ Kültür Bakanlığı, **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, C. 1, Ankara 1991. s. 650.

⁵⁰⁰ Cengiz Ketene, **Kerkük Halk Edebiyatından Seçmeler**, KB Yay., Ankara 1990, s. 120.

⁵⁰¹ Atâ Terzibaşı, **age.**, 1980, s. 123.

⁵⁰² Gazenfer Paşayev, **age.**, s. 172.

⁵⁰³ Mustafa Nihat Özön, **Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü**, İstanbul, Arkın Kitabevi, 1971, s. 432.

Annelere özgü olan “leyleler” sözünün terennümü, beşik sallamasıyla bir ritim oluşturarak çocuklar uyutulmaktadır. Aşağıda verdiğimiz ninnide; anne çocuğuna duyduğu sevgiyi dile getirerek çocuğunu uyutmak istemektedir:

Leyle balan leyle

Leyle gözüüm leyle

Leyle canım leyle

*Leyle şirin leyle*⁵⁰⁴

Ancak aşağıda verdiğimiz ninnide, aile arasında bir sorun varsa, diğer çocuklarından birisi ölmüş ise veya uyutmak istediği çocuğun evden ayrılma korkusunu duyarak gözyaşları eşliliğinde hüzünlü sesle kendisini teselli etmeye çalışarak, ninni bir ağıt havası andırır. Bu tarz ninniler ağıta dönüşebilir ve ağıtların icra edildiği ortamlarda, normal da beşik başında icra edilirken, tabut üstünde veya mezar üzerinde icra edilir.

Bala vay

Balav ollam bala vay

Çöp yığdım yuva yâptım

Uçirtmâdım bala vay

Dağ üstinde dağ olmaz

Tek ağaçtan bağ olmaz

Her kimin oğlı össe

Üreginde yağ olmaz

Felegin çârhı dönsin

⁵⁰⁴ Çoban Hıdır Uluhan, “Irak Türkmen Folklorunda Leyeeler”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S: 22, s. 133.

Su gessin ârhl dönsin

Huda'm bir iş eylesin

Âğzımın tâlhl dönsin

Kıyma mene

Çek pıçah kıyma mene

Kıyıptı körpe balam

*Ge sen de kıyma mene*⁵⁰⁵

Aşağıdaki örnek olarak mersiye tarzında verdiğimiz mersiyede çocuğunu kaybeden anne, çoğunu uyutmak için ninni söylemesi gerekirken kan içinde bulunduğu, o acı duygularını bir daha bu dünyada son ninnisini duygu ve konular değişecek, ahirette uğurlamak üzere son ninnisini ve bir daha çocuğunun uyanmama duygularını hissini yaşamakla beraber gözyaşlarını akıtarak feryat çekerek icra edilmektedir:

Layla Balam ‘Ali Aşğer

Layla ediyin yatasan

Layla balam ‘Ali Aşğer

Gönce güle batasan

Layla balam ‘Ali Aşğer

Aman balam sütsüzem

Halim yaman mutsuzam

Herşeyden umutsuzam

Layla balam ‘Ali Aşğer (57/ 1-2)

Edebiyat ürünlerinin bilimsel metotlarla araştırma ve inceleme yapılırken en sorunlu konulardan biri edebiyat bilgisi ürünlerinin tanımlaması ve sınıflandırması

⁵⁰⁵ Çoban Hıdır Uluhan, agm., s. 135.

olmuştur. Ondan Metin Ekici bu konuda; “*bir halk bilgisi türü tanımlanırken, bu türün içinde yer alan metinlerin kullanılması yanında, bu metinlerin yaratıldığı bağlam ve bağlamı oluşturan unsurlar da kullanılmalıdır. Bağlam ve bağlam içinde oluşan bir metni ve metinlerin oluşturduğu bir grubu tanımlamaya yönelik olarak yapılacak bir tür tanımında;*

1. *Metin Yaratım ve Aktarım Bağlamı Özellikleri,*
2. *Metnin Şekil ve Yapı Özellikleri,*
3. *Metin İçerik, Konu Özellikleri,*
4. *Metin İşlev Özelliklerini esas alarak*⁵⁰⁶, mersiye ve ninnilerin arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkar.

Ninnileri dinleyen bebeğin hangi çağından itibaren icra edilmeye başlandığına dair yazılı kaynaklardaki ortak görüş, bebeğin 3-4 aylıktan itibaren,⁵⁰⁷ 3-4 yaşına gelene kadar söyleniyor olmasıdır.⁵⁰⁸ Mersiyeler merasimlerine katılımcıların yaşları ise, 1 yaşından itibaren her grup yaşta olanlar bulunmaktadır.

Mersiyelerin icracısı kadın ve erkek olmakla, ninnilerin kadın anne tarafından icra edilmektedir. Ninnilerin icracısı anne olmakla genel olarak dinleyicileri; bir veya ikiz çocuk olmaktadır. Mersiyeler ise; dinleyicilerin ve merasimin şartlarına bağlılıkla bir veya birden fazla icracısı olmakla, seyirci ve dinleyicileri sayıları sınırsızdır. Ninniler icrası çocuğun uyumasına kadar sürmektedir. Mersiyelerin icra süresi; toplu grup tarafından icra edildiği için icracı ve dinleyicilerin acılı duygularının, hüznlerini dışa vurmak, soğutmak amacıyla kimi zaman yorulana ve bayılana kadar devam eder.

İcra ortamı bakımından ninniler, mekânın sessiz olması gerekirken, mersiyelerin ortamları genel olarak gürültülü ortamlardır. Ninniler mekânlara bağlı olmaksızın gerek ev içi gibi kapalı mekânlarda, gerekse bağ bahçe gibi açık mekânlarda kısaca çocuk ile annenin veya çocukla ilgilenen yakının yan yana bulunduğu bütün mekânlarda icrası gerçekleşebilir. Mersiyeler ise; genel olarak özellikle Hz.

⁵⁰⁶ Metin Ekici, age., 2007, s. 132-134.

⁵⁰⁷ Ignace Kunos, **Halk Edebiyatı Nümuneleri, Türkçe Ninniler**, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1925, s. 7.

⁵⁰⁸ Enver Behnan Şapoyo, **Halk Ninnileri**, Muallim Ahmet Halit Kitapevi, İstanbul 1938, s. 15.

Hüseyin hakkında topluca icra edilen mersiyeler, mezargâhlarda, camilerde, tekkelerde, hüseyniyyelerde, sokaklarda icra edilmektedir.

Mersiyelerin metinleri ninni metinlerinden genel olarak daha uzun olduğu görülmektedir. Mersiyelerde konu edilen kişi oldukça ninniden fazladır. Bu durum doğal bir özelliktir. Çünkü mersiyelerin asıl yaratımı ölen bir kişi ardından övülerek ayrılık kederini dile getirilmektedir.

Ninnilerin şekil ve tür özellikleri ile ilgili olarak “*Muhtelif türkü, mâni, ilahi, destan ezgilerinin yardımı veya irticalen meydana getirilen ölçülü ölçüsüz söz ve tekerlemelerle çocuğu oyalayan ninniler hece vezni ve sade bir dille söylenirler.*”⁵⁰⁹“*Biçimindeki tanımlama aslında konuyu temelinde bir terkibe ulaştırmış özelliğindedir. Türk şiiri birim olarak dörtlük esasına dayanır. Dolayısıyla Türk insanının anlık duygularının ifade şekli de genellikle dörtlüktür. Kadınlarımız da doğal olarak ninnilerini dörtlük halinde vücuda getirirler. Ancak dörtlük için de “genellikle” tabiri kullanılarak temkinli olunmalıdır. Çünkü ninni metinlerinin mısra sayıları için kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bu nedenle mısra sayısı esas alınarak yapılan/yapılacak olan sınıflamaların her defasında değişiklik gösterir durumda olması söz konusudur. Mısra sayısı ile ilgili durum hece sayısı için de geçerlidir. Hece ve hatta durak sayılarında da çeşitlilik söz konusu olan ninniler hecenin çoğunlukla 5’li, 7’li, 8’li, 11’li kalıplarıyla söylenir.*”⁵¹⁰

Mersiyeler genel olarak ilk yaratımı, yazı sonra sözlü bağlamında yaratılırken, ninniler ise; çoğu zaman annelerin duygularını çocuklarını uyuturken ilk yaratımı sözlü ortamdır. Onda mersiye metinleri genel olarak kafiye, vezin ve rediflere özen göstererek yazılmıştır.

Aynı metin hem ninni hem de mersiye olarak kullanıldığında nakaratların aynı “*leyle balam leyle*” şekilde kullanıldığını izlemiştik. Ancak iki edebi türünün arasındaki en önemli farklılık işlevdir. Birisi çocuğu uyutmak için söylenirken diğer ölen kişiyi anılmak için söyle edilmektedir. Birincisi sevinçle yeni doğan çocuğun

⁵⁰⁹ Şükrü Elçin, **Türk Dünyası El Kitabı**, C. 3, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1992, s. 314.

⁵¹⁰ Emine Uğurlu, **Türk Dünyasında Ninni**, Hacettepe Üniv SBE, TDE, Anabilim Dalı THB Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2012, s. 58.

beşliğini sallayarak veya yavaşça çocuğunun sırtına vururken, ikincisini ölen kişiyi kayıp acısından ağlayıp inlemenin ardından gözyaşı eşliğinde sert şekilde sırta zincirle, göğüsse elle, kafaya kılıçla vurulmaktadır. Anlaşmak üzere, aynı metnin; icra münasebeti, icra ortamı, icra işlevi değişecek farklı türe geçtiği görülmektedir.

4.17.Kerbela, Muharrem'in Olayının Muhtelif Sanatlara Yansıması:

Milletlerin kültür hayatında geçmişte yaşanmış dini, tarihi ve siyasi olayların yansımaları bütün sanat dallarının ilgisini çekmiştir. İslam tarihi açısından hem siyasi hem de dini neticeler doğuran kerbela olayı başta edebiyat ve musiki olam üzere minyatür, mimari gibi sanatlara da konu olmuştur. Halen Şii tesirindeki bölgelerde “taziye” adı verilen törenler “İslam’ın tek dram türü”⁵¹¹ olmuştur. Bu merasimlerde dekor olarak kerbela resimlerinden perde kullanılmış ve perdedarı denilen anlatıcı hadiseyi dramatik bir şekilde anlatmıştır. Bazı merasimlerde kuklalar da kullanılmıştır. Metin And’ın ifadesine göre Moskova’da sergi Obrzatsoh’un kukla Tiyatrosu’nun içinde bulunan kukla müzesinde 6 büyük taziye kuklası sergilenmektedir⁵¹². Yine Metin And’a göre taziye temsilleri “*çağdaş tiyatronun özellikle epik tiyatronun çeşitli yöntemlerine yer verilen*”⁵¹³. Eserler arasında değerbilebilir.

Taziye gösterileri kimi zaman açık alanlarda kimi zaman da tekkelerde yapılmıştır. Hatta bizzat hüseyniye adı verilen binalar taziye temsilleri için yapılmıştır “*bazı hüseyniyelerin duvarlarındaki resimler Kerbela olaylarını konu alır*”.⁵¹⁴

İranlı minyatür sanatkarları eserlerinde sık sık kerbela tasvirlerini kullanmışlarsa da türk minyatür sanatçıları da bu konuya eserlerinde yer vermişlerdir. ‘Siyer-i Nebi’de çok sayıda minyatüre rastlamaktayız. Hüseyin Vaiz Kaşifi’nin Ravzatü’s Şüheda adlı eserinin Türk ressamlarınca yapılmış minyatürleri,

⁵¹¹ Metin And, “Sanat ve Kerbela Muharrem ya da Taziye Gösterileri Pek Çok Minyatür Konu Olmuştur”, **Milliyet Sanat**, Eylül 1978, S: 289, s.10.

⁵¹² Metin And, “Muharrem Törenleri ve Sanat, Drama Dönüşen Ritüeller, Danslar ve Sözlü Edebiyat Gelenekleri”, **Milliyet Sanat**; Aralık 1978, S: 303, s. 31.

⁵¹³ Metin And, a.g.m, s.31.

⁵¹⁴ Metin And, agm., s.1.

Fuzulî'nin Hadikatü's-Süeda'sını British Museum, Türk İslam eserleri müzesi, Süleymaniye kitaplığı, konya Mevlâna müzesi, new york edwin binnwy koleksiyonu, new york brooklyn museum, paris biblioteque natinal ve ankara etnoğrafya müzesi'nde bulunan yazmaların minyatürleri kerbela ile ilgilidir. Lamii Çelebi'nin Marketl-i İmam Hüseyin adlı eserinin de Birtish Museum (or.7238) ve Türk İslam eserleri müzesi'nde bulunan yazmalarındaki minyatürler⁵¹⁵ bunlardan bazılarıdır.

Irak Türkmenler arasında yayılan bir hikâyeye göre; Hz. Hüseyin'in başını Şam'a götürülürken yolda bir Hristiyan adam Yezid'in askerlerinden şu soruyu sorar; bu baş kimin başıdır? Askerler derki; bu peygamber oğlunun başıdır. Hristiyan kişi şunu söyler; Bizim İsa peygamberin bindiği eşeğin ayak izi yerine kilise yaptığımız, sizse peygamberinizin oğlunu nasıl öldürürsünüz? diye bir yorumda bulunur. Bu Hristiyan kişi bir heykel sanatçısıymış ve o askerlerden para karşılığı Hz. Hüseyin'in başının bir gece odasında kaldığını ister. Askerler teklifini kabul eder ve o gecede Hz. Hüseyin'in başının heykelini çizer. O Hristiyan'ın söylemiş olduğuna göre başın Kur'an-ı Kerim'den ayet okuduğunu söyler ve o baştan göklere gece vaktinde nur çıktığını anlatır.

Günümüzde de iran, irak gibi şii nüfusun yaşadığı bölgeler ile İstanbul Halkalı'da Caferiler'in her yıl 10 Muharrem'de ve 20 Safer'de tertip ettikleri merasimlerde yukarıda zikredilen geleneklerin yanı sıra alayları yapılmaktadır. Sine-zen, seng-zen veyahut zincir-zen adı verilen kişilerin, hadisenin tasviri anlatılırken belirli bir ritim dâhilinde dövündükleri, zincirlerle sırtlarına vurdukları görülmektedir. Ancak bu pratiği uygulayanların yetenekleri ve performansları farklıdır. Bu pratikler halkalar şeklinde genel olarak kişiler dizilerek ortada en iyi şekilde mersiye icracısına göre sine-zen veya zincir-zen dövme ritmini tek mersiye icra esnasında değiştirerek onu takip edenler dövme ritmini değiştirmektedir. Bu da yetenek ve sanat gerekmektedir. Yanı sıra elektronik ortamlarda Tv. ve internette yayınlanan görsellerde köz üzerinde yürüten Hz. Hüseyin aşıkları görülmüştür.

Bölgede mersiye icracılarının güzel seslerinin eşliğinde, makamları iyi derecede öğrenmektedirler. Bu icracılar hem gönüllü hem de çok popüler para

⁵¹⁵ Metin And; "Sanat ve Kerbela Muharrem ya da Taziye Gösterileri Pek Çok Minyatüre Konu Olmuştur", **Milliyet Sanat**, Eylül 1978, S: 289, s.10.

karşısında mersiyeler icra edilmektedirler. Son zamanlarda mersiye söylemek bir sanat alanına dönüştüğü görülmektedir.

Hüseyniyyeleri ve tekkeleri, siyah bezlerin üzerine çeşitli hat sanatı kullanarak “*Ya Hüseyin*”, “*Ya Kamer Beni Haşim*”, “*Ya Ali*”, “*Ya Faṭıma El Zehra*”, “*Ya Abbas*”, “*Ya Ümmü’l Benin*” “*Her yer Kerbela her gün Aşura*”, “*Ya Şehit*”, vb. ifadeler yazılır ve duvarlar kaplatılır.

Muharrem ayına özel olarak yapılan geleneksel yemek ve aşları yetenek gerekmektedir. Bu da yemek yapma sanatının kapsamına girmektedir.

Mersiye metinlerinin şiirlerini yazmak bir yetenek gerekmektedir. Bu da şiir yazma sanatı kapsamına girmektedir.

Muharrem’in onuncu gününde yapılan Taf vak’ası gösterisinde yapılan dram gösterilerinde; yönetici, oyuncular ve dekorasyoncuların rolü önemlidir. Bu da yöneticilik ve oyunculuk sanatı kapsamına girmektedir.

1.18. Irak Türkmenlerinde Muharreme Özgü Geleneksel Yiyecekler:

Her toplumun kendine haz geleneksel yiyecekler ve içecekler vardır. Irak Türkmenlerinde kendine özel geleneksel yiyeceklerin en meşhuru; “keşkeg” kim de “herise” veya “hersek” sözcükleri de kullanılır. Bu ve diğer geleneksel yiyecekler özel günlerde yapılmaktadır. Konumuz mersiye olan ve genel olarak mersiyelerin Muharrem ayında icra edildiğinden. Burada sadece Muharrem ayında yapılan geleneksel yiyeceklerden söz edilecektir.

Türkiye’de Muharrem ayında yapılan geleneksel tatlılardan biri kuşkusuz “aşure”dir. Arapça “on” anlamına gelen Muharrem’in onuncu gününün adı olmuştur. Araplar’da eskiden beri bugün makbul sayılmış ve oruç tutulmuştur. Bugünün önemi ise çok kaynakta geçen bazı olayların bugün de meydana gelmesindendir. Bu olayların en önemlileri:

- Hz. Âdem’in işlediği günahın sonra tövbesinin kabul edilme olayı,
- Hz. İdris’in diri olarak göğe yükseltilmesi,
- Hz. Nuh’un gemisinin tufandan kurtulması,
- Hz. İbrahim’in ateşte yanmaması ve kurtulması,

- Hz. Yakup'un oğlu Yusuf'a kavuşması,
- Hz. Eyüp'ün hastalıklarının iyileşmesi,
- Hz. Musa'nın Kızıldeniz'den geçip İsrailoğulları'nı Firavundan kurtarması,
- Hz. Yunus'un balığın karnından çıkması,
- Hz. İsa'nın doğumu ve ölümden kurtarılıp göğe yükseltilmesi, ancak Müslümanlara göre en hüznü vak'alardan bir Hz. Hüseyin'in ve beraberindeki 72 kişi hicri 61'de Muharrem'in onuncu gününde (10 Ekim, 680) Kerbela'da Yezid'in ordusunca katledilmesidir.

Halk arasında Hz. Nuh ile ilişkilendirilen aşure gününün hususiyeti İslam öncesi Cahiliye toplumunda da dikkati çekmektedir. Kureyşiler başta olmak üzere tüm İslam öncesi Cahiliye Araplarından “aşure” günü oruç tutulduğu bilinmektedir. Bunun nedenlerinden ise Hz. İbrahim'in aşure gününde doğduğuna dair menkıbede.⁵¹⁶ Hz. İbrahim'in İsmailoğulları'nın cediti olmasından dolayı onunla alakalarını yaşatmak için bugünü kurtlaştırmış olmaları da aşure günü hakkında farklı bir yaklaşım getirmektedir. Ayrıca “aşure” pişirmek âdetinin, yalnız Sünnilerde olduğu, Şiilerde ise Safer ayı içerisinde “zerde” pişirildiği ifade edilir.⁵¹⁷

Türkiye'de “aşure” tatlısı Muharrem'in onuncu gününde fakirlere ve komşulara dağıtılması zaman zaman gelenek haline gelmiştir. Milletlerin hafızaları yakın tarihten eskiye doğru gittiği için olsa gerek Irak Türkmenleri gerekse “Anadolu Türkleri”nde aşure ile Kerbela olayı önemli yer tutar.”⁵¹⁸

Aşure bir takvim günü olmaktan öteye geçmiş ve Muharrem'in onuncu günü başlayıp bunu takip eden günlerde özel bir merasimle pişirilip dağıtılan tatlıya isim olmuştur. Buğday, fasulye, nohut, bakla gibi hububat ürünlerinin yanına fındık, fıstık, ceviz, üzüm, incir gibi kuru meyvelerin bir araya getirilip içine şeker ilavesiyle yapılır, üzerine gül suyu dökülerek kokulandırılırdı. Kimi kaynaklarda yedi, kimisinde ise kırk bir türlü yiyeceğin katıldığı aşureye bu sayılara ulaşmak için pirinç, tuz yağ, mercimek veya baharat katılırdı. Ancak imkânı olmayan ailelerin şeker yerine pekmez kullandıkları da görülmüştür.⁵¹⁹ Irak Türkmenlerinde bu tatlının

¹ Efdalüddin, “Aşure Halkiyat”, **DİV İslam Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul 1941, s. 605.

⁵¹⁷ Muharrem Ergun, **age.**, s. 476.

⁵¹⁸ Mehmet Yalçın Yılmaz, **age.**, s.38.

⁵¹⁹ Mehmet Yalçın Yılmaz, **age.**, s.38- 39.

benzeri Karateppe ilçesinde yapılmaktadır. Fakat bölgede bu tatlının adı Hz. Zeyne’l ‘Abidin çorbasıyla adlandırılır.⁵²⁰

Irak Türkmenleri geleneksel olarak Muharrem’in onuncu günü aşure değil “keşkeg”, “Herise” aşı yapılır. Irak Türkmenleri Muharrem’in onuncu gününe “*Tabîh*” gecesi der. Keşkek aşı veya çorbası genel olarak muharrem ayında yapılmakta özel olarak muharrem’in onuncu gününde çoğunlukla pişirilip komşulara ve yoksullara dağıtılmaktadır. Keşkek aşı temel olarak buğdaydan yapılmaktadır. Pişirme gününden bir gün önce buğdayı iyice yıkadıktan sonra suda bekletilir. Pişirildiği gün buğdayı büyük tencerelere koyulup su ve tuz ilave edilir. Fakat bazen “Keşkeg” aşına kimi et, kemikli et, kuyruk yağı ve nohut ilave ederler. Eskiden odunla pişirilirken son dönemlerde gazla pişirildiğini görmekteyiz. Keşkeg aşını pişirirken birkaç defa kontrol edilir ve tuzu veya şekeri azsa ilave edilir ve durmadan büyük kepçelerle dövülür ve erip helmeleşmiş olmasını beklerler. Keşkek pişirildikten sonra tabaklara koyularak üzerine tarçın ve zeytinyağı ilave edilerek servis edilir. “Keşkeg” aşı pişirirken “*Ya Hüseyin*” diyerek kazanı tahta kürek ve kepçe ile karıştırılarak pişirilir. Karıştıran kişiden tahta köreyi alırken “Allah ecrine yazsın”, Köreyi veren de “Allah murazın (murat) versin” der. Genel olarak pişirmeye gecedan sabaha kadar kısık ateşle pişirilirken dönemde yeni kaydı çıkan mersiyeleri çalıştırılarak dinlenir ve Hz. Hüseyin’in susuz şehit edildiği için su dağıtılır. Yoğun Şii halkı bulunan bölgelerde o gün evlerde yemekler yapılmaz. Herise (keşkeg) aşını pişirirken genel olarak teybe kayıtlı “Maktel-i Hüseyin” genel olarak Arapça okuyan okuyucunun adı “Abdul Zehra El K’abî”, sadece Türkmenler arasında değil bütün Irak Şia halkının bir geleneksel okuyucusudur.

Anadolu’da Muharrem’in onuncu günü zengin ailelerin evlerinde ve bazı esnaf teşkilatlarında da aşure pişirilirdi. Evlerde yapılanlar komşulara, akrabaya ve fakirlere dağıtılırdı. Esnaf teşkilat ise büyük hayrat kazanlarını geniş alanlara koyarlardı. Dört tane sebilci tutulur, bal veya şekerden şerbetler yapıp, sebilcilerin omuzlarına asılan kırbalara konurdu. Herkes açık yapılan merasimlerde duacılar tarafından dua okunurdu. Fatiha’dan sonra sebilcilerin ikisi bir tarafa oturarak mersiye okurlar ve halkla şerbet veya su ikramı dağıtılır. Bu günlerde herkese taslarla

⁵²⁰ Kaynak kişi: 10.

aşure ikramı dağıtılır, aynı zamanda sebiller tutularak halka şerbet ya da su dağıtılarak ikram edilir. Aşure pişirildiği gün oruç tutma âdeti mevcut olduğu gibi ertesi gün kurban kesip dağıtma âdeti de vardır.⁵²¹

Irak Türkmenlerinin Sunileri şerbetler hazırlayarak evlerin önünde büyük kazanlara doldurulur ve sürahiye ile kazandan şerbet alarak bardaklarla servis edilerek dağıtılır. Teybe kaydı yapılan Hz. Hüseyin'in şehadetini konu eden mersiyeler ve maktel-i Hüseyin yüksek sesle çalıştırılır.

Türkiye'de "aşure" tatlısının pişirme usulü ise Bektaşî ve Alevilerde adeta bir ritüele dönüşür. Önce bunun gerekli ürünleri alınır, ayrı ayrı pişirilir ve hazırlanır (buğday, kuru fasulye, nohut, kuru bakla, kestne.... gibi). Ayrıca kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı gibi tatlılı verecek meyve türleri konur. Buğdayı bir büyük kazana koyup dergahın ahçıbaşı (aşçı baba) eline büyük bir kepçe alıp, kazan başına gelir ve "*Destür Ya İmam*".... "deyip kepçeyi kazana daldırır, o sırada yanında bulunanlar hep bir ağızdan "Ya Hüseyin!..." derler. Aşçı baba'dan sonra sıra ile herkes kazanı kepçe ile karıştırır. her eline kepçe alan "*Destur Yaimam!...*" diyecek ve orada hazır bulunanlar da "Ya Hüseyin!..." diye karşılık vereceklerdir. Bu şekilde saatlerce aş pişinceye kadar çalışılacaktır. Arada bir çeşnisine bakılır, tadı az ise şeker katılır, buğdayı iyice yumuşamış, eriyip helmeleşmiş olmalıdır. Aşurenin (çorbanın) iyi piştiği anlaşılnca mürşid'e haber götürülür. aşçı baba, kendisine "Buyunun Erenler ruh-i şüheda taziyesine meşgul olalım. "*Aş hazırlandı*" der, mürşitte, "*eyvallah*" deyip kazan başında gelir."⁵²² Hz. "*Hüseyini ziyaret namesi*" adlı ibare okunduktan sonra mürşidi aşçıbaşı kazan başına davet eder. buraya gelen mürşid "aşure gülbankini (ve nünezzilü mine'ı-kur'an-ı.... diye başlayan ayeti) okur. bundan sonra kepçeyi eline alıp "ya imam...." diye kazanları karıştırır. bu esnada hazır bulunanlar da yine "*ya hüseyin!...*" derler. Bu iş bitince, mürşid kepçeyi gülbankiden sonra "selamname" denilen parçayı (essalamü aleyke ya rasulallah... diye başlayan metin) yine mürşit veya onun görevlendirdiği bir derviş okur. Bundan sonra mersiye okunur. Kazanın başına gelen mürşit "*Ya Hüseyin*" diye kepçeyi ele alır, veren de "*Ya Hüseyin!*" diye mukabele eder. Aşure'yi Arap harıfleriyle çifte vav çizer gibi

⁵²¹ Efdalüddin, agm. s. 612

⁵²² Bedri Noyan, "Bektaşî ve Alevilerde Muharrem Âyini, Aşure ve Matem Erkanı", **Halk Kültürü**, İstanbul 1984, yıl 1, C.1, s. 90.

karıştırır. Karıştırırken de “Selamullah-i Ale’ı-Hüseyin, Lanetullah-ı Ala Katil-i Hüseyin” der çevredeki diğerleri... mürşid kepçeyi öperek niyazla diğerlerine verir. Onlar da aynı şekilde karıştırırlar. Çifte vav’a gelince vav harfi ebceyle (Allah) tutardır. Böyle yapılması Allah’ı zikretmek gibidir. Camilerde ve duvar levhalarındaki çifte vav yazıları da Allah adına işaretti”⁵²³ Dergâh dışında ise evlerde, kazan başına genel evin en yaşlısı, üç ihlas ve bir Fatiha okuyup aşureye bir bardak gülsuyunu katar, kepçe ile yavaşça karıştırır. “*Kenar köşe yerlere azıcık aşure serpiştirir. Kazan kapağı varsa kapatılıp beş- on dakika beklenir, yine kepçe ile kazanın sağ-sol ve ön tarafında vurup kepçe ile aldığı biraz aşureyi ocağa dökerdir.*”⁵²⁴

Irak Türkmenlerinde gelenek yaklaşık aynı şekildedir. Keşkek aşı pişirilirken bulunan kişiler birebirlerine “Allah Kabul etsin”, “Allah Muradını versin”, “Allah Hüseyin ile haşır etsin” vb. sözler birbirine söyler. Irak Türkmenlerinde Keşkek aşı pişirilken “Murat gerçekleşme tuzu” denen gelenek yaygındır. Aş pişirilirken az miktarda tuz atılır ve kalbindeki dileği Allah’tan kabul edilmesini dua eder. Aşı pişirilken sürekli karıştırılır ancak karıştıran kişi yorulurken kepçeyi alan ve karıştırmak isteyen yeni kişiye “Allah muradını versin” söylenir. Irak Türkmenleri muharrem ayında pişirilen yiyeceklere hazırlık şekli, yıl boyunca her gün bir miktar para bir yana Hz. Hüseyin’in ruhuna yemek yapma niyetine saklanır. Bu pratiğin paralarına bereket getireceği ve rızık bolluğu getireceğine inanılır.

Irak halkının kültüründe muharrem ayında yapmış olduğu bir diğer geleneksel yemeklerden biri “kıyma ve pilav” yapma tarifi; nohut, et, Basra limonu, yağ ve tuz. Bir gün önceden kırık nohut veya bölgede yarım nohut denini suda bekletilir. İkinci gün malzemeleri büyük kazana atılır. Tahta kepçe ile eti ve nohudu ezme şekline dönüşüne kadar ezerek karıştırılır. Herise “Keşkek” yanı sıra kıyma yemekleri muharrem ayı ile anılır ve muharrem ayında yapılan ritüellerin temel pratiklerinden biridir.

Türkiye’de eskiden dergâhlarda 1-12 Muharrem arasında yerlere serilen sofralar bezlerinde çatal, bıçak ve kaşık kullanılır “lokma” edilirdi. On İki muharrem günü

⁵²³ Bedri Noyan, *age.*, s. 91.

⁵²⁴ Bedri Noyan, *age.*, s. 91.

mersiye okunduktan sonra da yine yere yalnız sofra bezi serilir, çorba yani aşure bunun üzerinde yenilirdi. Sonraları sofra tahtaları da konularak sofralar kurulmaya başladı.⁵²⁵ Türklere özgü bir tatlı olan “aşure” gerek pişirilme zorluğu gerekse malzeme bakımından zahmetli olması sebebiyle Müslüman Türklerin hemen tamamında sadece Muharrem ayında yapılmıştır. Ancak son dönemlerde Türkiye’nin birçok yerinde yıl boyunca günlük yapıp satılmaktadır.

Muharrem’in yirmi birinci gününde özellikle Şia mezhebine bağlı olanlar dolu bir tepsi tatlı hazırlarlar. Bu tepsideki tatlı üzerine seyit dua okur. Dua okunduğu esnasında orada hazır bulunanlar ellerini tepsinin altına koyarlar. Seyit okuduğu duayı bitirdiğinde tatlılar dağıtılır ve yenilir.⁵²⁶

Irak Türkmenleri ayrıca muharremin yedinci günü tandır lavaşı yapılır içine yeşillik koyulur ve komşulara dağıtılır. Buna Arapçadan geçen “Hubzu’l ‘Abbas” yani Abbas’ın lavaşı demektir. Dolayısıyla safer ayında “zerde tatlısı” yapılır üzerine tarçın serpilir ve komşulara dağıtılır.

Gerek Irak Türkmenlerdeyse gerekse Türkiye Türklerindeyse Muharrem’in onuncu günü ne kadar yazılı metinlerde bu günün Aşure ve Keşkeg aşısı yapma sebebin Hz. Âdem’in işlediği günahattan sonra tövbesinin kabul edilmesi, Hz. İdris’in diri olarak göğe yükseltilmesi, Hz. Nuh’un gemisinin tufandan kurtulması, Hz. İbrahim’in ateşte yanmaması, Hz. Yakup’un oğlu Yusuf’a kavuşması, Hz. Eyüp’ün hastalıklarının iyileşmesi, Hz. Musa’nın Kızıldeniz’den geçip İsrailoğulları’nı firavun’dan kurtarması, Hz. Yunus’un balığın karnından çıkması, Hz. İsa’nın doğumu ve ölümden kurtarılıp göğe yükseltilmesi söylense de aslında Şia olan halkın aşın pişirme sebebi kendilerine göre geçmiş gelmiş en hüznü vak’alardan bir Hz. Hüseyin ve beraberindeki 72 kişi hicri 61’de Muharrem’in onuncu gününde (10 Ekim, 680) Kербela’da Yezid’in ordusunca şehit edilme hadisesini anmak için geleneği sürdürmektedirler. Bu gelenek yüzlerce yıldan beri gelişerek gelişmiştir. Muharrem’in onuncu gününde aş pişirme işlevi; temel olarak Hz. Hüseyin’in şehadetinin İslam uğruna her zamanda olan zalimlere karşı durarak adaletin

⁵²⁵ Bedri Noyan, age., s. 91.

⁵²⁶ Necdet Yaşar Bayatlı, **Irak Türkmen Halk Edebiyatı Üzerine İncelemeler**, Türkmen Kardeşlik Ocağı Yay, İstanbul 2016, s. 18.

gerçekleşmesi ve zulmün kaldırılması için Kerbela’da Taf Savaşı vak’asında canını ve beraberinde olan 72 kişini Allah’a kurban ettiğini nesilden nesille tanıtarak aktarmaktır. Ayrıca yoksulların karnın doyurulması için aş yapılarak dağıtır.

Türkiye’de Şia mezhebine bağlı olanlar aşure yapmazlar ve yemezler. Fakat “Un Halvesi” yapıldığı görünmüştür.⁵²⁷ Aşure’nin yememe sebebi Hz. Hüseyin’in katli günü Yezid’in tatlı dağıtıldığı söylenmektedir⁵²⁸. Bu gelenek Zaza Türklerinde de mevcuttur. Ölüm olduğu zaman üç gün yemek yapılmadığı komşuların yemek yaptığı ve ölüleri olan ev yemek getirildiği ve ilk cuma günü bütün köye evde yapılan un helvası ve ekmek dağıtma kültürü mevcuttur.⁵²⁹

Ölü arkasından ruhuna yemek pişirmek eski Türklerin geleneklerinden olan Hun ve Oğuzlarda da olduğu gibi “Yog”⁵³⁰, “Iduk”⁵³¹ adı verilmektedir. Bu gelenek Türker’de ve Irak Türkmenlerinde devam etmektedir.

Eski Türker’in inanç sistemlerinde ata ve ata kültü önemli bir yere sahiptir. Ataların ruhuna kurban kesmek “atalar kültü” kapsamında yer almaktadır.⁵³² İlkel ritüellerinde uygulanan pratikler, eski inançların tamamı yok olmamaktadır. Günümüzde bu inanç ışığında halk tarafından aynı gelenekleri, görenekleri en belirgin şekilde Muharrem ayında düzenlenen ritüellerinde devam etmektedir.

⁵²⁷ Kaynak kişi: 6.

⁵²⁸ Kaynak kişi: 5.

⁵²⁹ E. Helvacıoğlu, **Ovabağ Köyünün Kültür Değişmesi Bakımından İncelenmesi**, Lisan Tezi, Ankara Üniv. D.T.C.F., Etnoloji Kürsüsü, 1992, s. 2; Yaşar Kalafat, age., 1998, s. 153’den naklen.

⁵³⁰ Salim Koca, **Türk Kültürünün Temelleri II**. ODES Ltd Şti Yay., Ankara 2003, s. 174.

⁵³¹ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)**. 6.Baskı, Ankara 2006, TTK Yay., s. 190-194.

⁵³² Erman Artun, **Türk Halkbilimi**. 2. Baskı, Kitabevi, İstanbul 2005, s. 102.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞAHSİYETLERE YAZILAN MERSİYELER VE METİNLER

5.1. Irak Türkmen Edebiyatında Şahsiyetlere Yazılan Mersiyeler:

5.1.1. Hz. Muhammed:

Hz. Muhammed (ö. 11/632), Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'e nispetle İsmaililer diye de anılan ve iki büyük Arap topluluğundan birini teşkil eden Adnan'iler'e "Arab-ı müsta'rebe" mensup olmakla diğeri Arab-ı aribe, Kahtaniler'dir. Soy kütüğünün yirmi birinci göbekten atası olan Adnan'a kadar uzanan kısmı güvenilir bulunarak zikredilmiş, ondan sonrası Hz. Peygamber'in de işaretiyle yaygınlık kazanmamıştır. Bizzat kendisi tarafından kabul edilip bütün İslam kaynaklarınca zikredilen soy kütüğü şöyledir: Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib b. Haşim b. Abdümenaf b. Kusay b. Kilab b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galib b. Fihr (Kureyş) b. Malik b. Nadr b. Kinane b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar b. Nizar b. Mead b. Adnan.⁵³³ Lakaplerinden: Mustafa, Tafa, el-Emin, Hayru'l Beşer, Hatem-i Enbiya, vb. ile tanınmaktadır.

Irak Türkmenlerine göre tanrıya en yakın olan şahıs Hz. Muhammed olmak üzere mersiyelerde de oldukça fazla konu edilmektedir:

Hanı bugün oğul Hüseyn ceddin Muhammed

Öpsün kanlı buğazını Resul-i Ahmed

Neden çağırmadın oğul Hayder-i meded (32- 5)

Yukarıda verilen mersiyede, Kerbela'da şehit olan Hz. Hüseyn'in dedesi peygamber hayattayken Onu boğazından hep öptüğü bilindiği için şehit düşerken de öpülmesi için dedesi Hz. Peygamber aranmaktadır.

Burda cennet kuşları hem melekler topları

Ziyaretim oğurlar dört etrafım doları

Taşına kalan körpeme 'Alkem yolu bağları

Burda ağlar halıma peygamberler sultanı (36/ 2)

⁵³³ Mustafa Fayda, "Muhammed", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 30, İstanbul, 2005, s. 408.

Yukarıda verilen mersiyede, Taf Savaşında şehit olan Hz. Hüseyin'in haline dedesi Hz. Muhammed'in ağladığı konu edilmektedir.

Ey kızım Faṭıma bir sözüm var ağlama

Ben ölürsem başına ḫala ḳere bağlama (40/ 1)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Peygamberin vasiyeti kendisi öldüğünde kızı Hz. Fatıma'nın ağlamasını istemediğini anlatmaktadır. Resul-u Allah dilinden yazılan mersiye kızına hitap ederek ölümünden sonra ağlamamasını istemektedir.

Ḥayrū'l-Beşer nesliyim şehadet şanıımızdı

Vaciptir ḳurban olsun babaya yenge baba (47/ 2)

Yukarıda verilen mersiyede peygamber efendimizin dünyanın geçmiş gelmiş insanların en yüksek derecesinde olduğu dile getirilmektedir. Bir başka ifadeyle, Hz. Hüseyin'in peygamber neslinden geldiği belirtilmekte, soydaşlık ve şehadetle gurur duyulmaktadır.

Muḫammed ü 'Ali'ne ḳulum oldu aşkare

La'net olsun 'Ali vay sana ḳıyan leşkere (75/ 1)

Mersiyelerde genel olarak Hz. Muhammed'in adı geçtiğinde Hz. Ali'nin de adı geçer. Mersiye şiirinde her ikisinin de zulme uğradıklarından söz edilmektedir.

Hz. Muhammed'in konu olarak sadece mersiyelerde değil, diğer edebi türlerde de işlenmektedir. Bunlardan biri na'ttir. Bir na't şiir örneği aşağıda verilmektedir:

Garîk-i bahr-i isyânım

Dahîlek yâ Resûlallâh

Muhabbetden Muhammed oldu hâsıl

Muhammed'siz muhabbetden ne hâsıl

Her zerre-i hâk-i kadem-i Hazret'üne

Cânum da fidâ ten de fidâ ben de fidâ⁵³⁴

Hız. Muhammed'in doğumu, büyümesi, evlenmesi, Miracı, savaşları, mucizeleri ve vefatı asırlar boyunca sürekli günümüze kadar işlenegelmiştir.⁵³⁵

5.1.2. Hız. İsa Peygamber:

“Hız. İsa Kur'an-ı Kerim'de İsa, İbn Meryem ve Mesih şeklinde zikredilen, kendisine İncil'in verildiği, Hız. Muhammed'i müjdelediği bildirilen, “Allah'tan bir ruh ve kelime” olarak tavsif edilen, ancak kul olduğu vurgulanan peygamberdir. Hristiyanlıkta ise İsa Mesih Tanrı'nın oğlu, dolayısıyla tanrı kabul edilmektedir. Gerek Hristiyanlıkta gerek İslam'da hem İsa hem de Mesih olarak adlandırılmaktadır.”⁵³⁶

Hakka öyle can verdin

Ki, hak senle canlandı

Meryem oğlu da oldu

El-hak senin heyranın(2)

5.1.3. Hız. İsmail Peygamber:

Hız. İsmail, Kur'an-ı Kerim'de adı zikredilen peygamberlerden. Kendisine “Zebihatullah” denir. Tevrat'a göre İsmail, Hız. İbrahim'in Hacer'den ilk ve tek çocuğudur (Tekvin, 16/1-16). Çocuğu olmayan Sara cariyesi Hacer'i eşine vermiş ve İbrahim seksen altı yaşında iken ilk çocuğu İsmail doğmuştur. Uzun müddet zürriyetsiz kalma endişesi taşıyan İbrahim, İsmail'i Allah'ın kendisine söz ettiği mirasçısı olarak görmüştür.⁵³⁷ Hız. İsmail'in bir Resul ve Peygamber olduğu bildirilmektedir (el-Bakara, 2/133) ve İsmail'in babası Hız. İbrahim ile birlikte Kâbe'nin temelini yükselten görülmektedir. (el-Bakara, 2/125 ve 127). Mersiyelerde konu edilen Hız. İsmail örnek olarak aşağıda verilmiştir:

İsmail'in bedilidir Ekberim

Kerbela'da koçsuz kurban ederim (44)

⁵³⁴ Emine Yeniterzi, **Divan Şiirinde Na't**, Ankara, 1993, s. 80.

⁵³⁵ Amil Çelebioğlu, **Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler**, Eski Türk Edebiyatı Arş., İstanbul, 1998, s. 356-357.

⁵³⁶ Ömer Faruk Harman, “İsa”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 22, İstanbul 2000, s. 465.

⁵³⁷ Ömer Faruk Harman, “İsmail”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 23, İstanbul 2001, s. 76.

Yukarıda verilen mersiyede Aşure Savaşında şehit düşen Ali Ekber'in yaşı İsmail peygambere yakın küçük yaşta olduğu için mersiyelerde sık sık benzetme olarak İsmail peygamberin ismi geçmektedir.

5.1.4. Ehl-i Beyt:

Kelime anlamıyla “ev halkı” anlamına gelen Ehl-i Beyt, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in en yakınlarını, ailesini ifade eder. “Yüce Allah, ancak ve ancak siz Ehl-i Beyt'ten her türlü çirkinliği defetmek ve sizi tertemiz yapmak ister.” Tathir Ayeti indiği zaman Hz. İmam Ali, Hz. Fatıma ve çocukları o an peygamber Hz. Fatıma'nın evindeydi. Peygamber Efendimiz onları abasının altına alarak şöyle buyurmuştur: “Allah'ım! Her peygamberin nübüvvetinin terazisi olan seçkin zümreden özel yakınları vardır. Bu terazi, benim nübüvvetim içinde bu seçkin Ehl-i Beyt'inin dışında kimse değildir.” Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'deki Ahzap Suresi'nin 33. ayetinde (Tathir Ayeti) geçen “Ehl-i Beyt” kavramından yola çıkarak, bu ev halkına başta Peygamber Efendimiz olmak üzere, Şii kaynaklarında bunun yerine “‘ıtre” (العتره) kelimesi de kullanılır. Ehl-i beyti; Biricik kızı Hz. Fatıma, Hz. İmam Ali, Hz. İmam Hasan ve Hz. İmam Hüseyin Efendilerimizin dâhil olduğunu söyleyebiliriz. İslâm tarihinde Hz. Hasan neslinden gelenlere şerif, Hz. Hüseyin soyundan gelenlere “seyyid” adı verilmiş, kendilerine hürmet ve muhabbet göstermek Hz. Peygamber'i sevmenin bir tezahürü kabul edilmiş, halk arasında tanınmaları için farklı kıyafetlerle dolaşmaları sağlanmıştır. İsimleri, şecereleri ve ahlâkî durumlarını tespit eden teşkilâtlar kurulmuş, sadaka almaları haram kılındığı için kendilerine beytülmalden tahsisat bağlanmış, menfaat elde etmek amacıyla Peygamber soyundan geldiklerini iddia eden yalancılar cezalandırılmıştır.⁵³⁸

Hele bir kalk ayağa ehl-i harem hâlini gör
Baş açık düşmân elinde nedir ahvâlini gör
Hele bir gözlerin aç bak bize neyler 'adâ
Etdiği ibn-i Ziyâd'ın hele bir âlini gör

⁵³⁸ Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 10, İstanbul 1994, s. 498-501.

Ne sitemler ne ‘ezâlar ne hakâretler eder
Bize sensiz felek-i süflenin ef‘âlini gör
Hele bak Âl-i Nebi kimler elinden kaldı
Etdiği Âl-ı Yezîd’in hele ‘amâlini gör
O elif boylu olan zeyn-i ‘ibâdın sensiz
Bükülüp kâmeti dâl oldu kad-i dâlini gör
Hele bir bak ki neler geldi bizim başımıza
Hele bir gözlerin aç ehl-i harem hâlini gör (85/ 5)

Al-i nebi, Şia mezhebi mensupları Ehl-i Beyt oldukları ve bunların On İki imam (Ali b. Ebu Talib, Hasan, Hüseyin, Ali el-Secad, Muhammet el-Bakir, Cafer el-Sadık, Musa el-Kazım, Ali el-Rıza, Muhemmet el-Cevad, Ali el-Hadi, Hasan el-Askeri ve Mehdi Hazretleri) ve Hz. Fatıma’nın oldukları düşüncesine sahiplerdir. Ancak Sünni mezhebine göre Ehl-i Beyt kapsamına giren peygamberin eşlerini de dahi olmak üzere oldukları düşüncesine sahiplerdir. Yukarıda geçen mersiyede Al-i Yezid’in Ehl-i Beyt’te yaptıkları zulüm ve işkenceleri dille getirmektedir.

5.1.5. Hz. Fatıma bint (Kızı) Muhammet:

Hz. Fatıma (Arapça: فاطمة الزهراء, Fatımah) Hz. Fâtıma’nın bi‘setin 2 veya 5. yılında doğduğunu iddia ederler. Hatta Hz. Hatice’nin Fâtıma’ya İsra ve Miraç hadisesinden sonra hamile kaldığını ileri süren kaynaklar da vardır. Bu tür rivayetlerde, Hz. Peygamber’in miraçta bulunduğu sırada kendisine ikram edilen cennet meyvesinden yediği, Hz. Fatıma’nın bu meyveden hâsıl olduğu, Resul-i Ekrem’in o meyvenin kokusunu özledikçe Hz. Fatıma’yı öptüğü kaydedilir. Hz. Fatıma’nın faziletleri hakkında pek aşırı ifadelerin kullanıldığı görülmekte, Ehl-i beyte dâhil diğer dört kişi gibi onun da nurdan yaratıldığı, kıyamete kadar olmuş ve olacak her şeyi bildiği, soyundan imamlar ve vasiler geleceğini Cenabı-ı Hakk’ın ona bildirdiği, hatta Hz. Ali ile evlenmesini miraçta Allah Teâlâ’nın kararlaştırdığı ve onun tarafını tutanların cehennem azabından kurtulacağı ileri sürülmektedir⁵³⁹ Hz.

⁵³⁹ Mehmet Yaşar Kandemir, “Hz. Fatıma”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 12, İstanbul 1995, s. 119-123.

Fatıma'ya ait hutbeler “Belağatü'n-Nisa” adlı kitapta nakledilmiştir. Fedek hakkındaki hutbesini Ebu Talib hanedanı kendi çocuklarına öğretiyorlardı.⁵⁴⁰ Lakaplarından “Betül”, “Hayr'ül Nisa”, “El zehra”, vd. ad ve lakaplarla bilinmektedir.

Yusuf ağlar 'İsa ağlar başa baharken

Ka'be ağlar Zehra ağlar Zeyneb ağlarken (2/ nakarat)

Şia mezhebine göre Hz. peygamber başta olmak üzere Ehl-i Beyt ve mümin olan insanların ruhlarının yok olmadığına inanılır.

Annem Betül şebihi yohtur Heyrü'n-nisa'dır

Bacım Zeyneb derd şahibi ruh-ı revanım (22/ 10)

“Betül”, Hz. Fatıma'nın lakaplarından biridir. Aynı zamanda Hz. Meryem'e hitap edilen bir lakaptır. Aşağıda verilen mersiyyede, iyi sıfat bakımından benzerinin olmadığını ifade edilerek övülmektedir:

Fatıma heyrü'n-nisa giryan olan gündü bugün

Meryem ü Sara, Hadice baş açan gündü bugün

Zeyneb ü Kelsum u Leyla zar olan gündü bugün (30/ 1)

Müslümanların inancına göre, Hz. Fatıma'nın hatta Hz. Meryem'den Allahü Tallaya kulluk mertebesinin daha yüksek olduğu ve neticede Allah'a daha yakın olduğuna inan getirilmiştir. Bu yüce makamın yukarıda geçen mersiyyede de görüldüğü gibi geçmişten dünyanın sonuna kadar kadınların sıfatı kâmile bakımından en mükemmeli olan ve hem övülerek hem de Oğlu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit olmasının üzüntüsünü dile getirilmiştir.

Ey zıll-i meksur Betül Faşıma

Ey heyrü'l-enâm mahtul Faşıma (34/ 1)

Yukarıdaki metinde, Hz. Fatıma'nın kaburga kemiğinin kırılması, dünyanın en iyi kadını olduğu ve şehit düşen oğlunun yüce makamının olduğu hem övmek hem anmaktır.

⁵⁴⁰ Seyyit Cafer Şehidi, **Zindegani Fatıma Zehra**, Defter Neşir Ferhengi İslami Yay., Tahran 1363, s. 123.

İmamım Hayder-i Kerrâr adı
Dünyada ad verip her bir cihadı
Mevla'ma ğedir etti mel'un Muradi (15/ 1)

Edebiyat ürünlerinde hikmet sahibi olmasından ziyade savaşlarda cesareti ve kahramanlığı öne çıkmaktadır. Bu mersiyede Hz. Ali'nin bir diğer şöhret adı "Hayder El-Kerrar" ile tanınmakta ve nerdeyse sadece İslam dünyasında değil diğer milletlerde de kahramanlığın bir simgesi olarak bilinmektedir. Yukarıda verilen mersiyede Hz. Ali'nin kahramanlığı sergilenmektedir.

Benim babam heyrü'l-feta Haydaru'l-Kerrâr
Peyğemberin nefesin dolan misk ü reyhân (22/ 9)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Ali'nin oğlu babasına gurur duyarak savaşlardan kaçmamasını anlatmaktadır.

Hamı bugün oğul Hüseyin ceddin Muhammed
Öpsün kanlı buğazını Resul-i Ahmed
Neden çağırmadın oğul Hayder-i meded (32/ 5)

Yukarıda verilen mersiyede Taf Savaşında geçen vak'aya Hz. Ali'nin çağırılmadığı dile getirilmektedir.

Muhammed ü 'Ali'ne zulüm oldu aşkare
La'net olsun 'Ali vay sana kıyan leşkere (75/ 1)

Hz. Ali'yi öldürene beddua edilerek, eşi Hz. Fatıma ve çocuklarının üzüntülerinin ve kendisinin aynı zaman cesaretini şehit edildiğinden günümüze kadar bu üzüntünün kesilmediği bu mersiyelerle yasını anarak övülmektedir.

5.1.7. Hz. Hasan b. Ali b. Ebu Talib:

3. yılın Şâban ayında (Ocak-Şubat 625) veya Ramazan ayının 15'inde (1 Mart) Medine'de doğdu. Babası ona "Harb" adını koymayı düşünmüşse de Hz. Peygamber, cahiliye döneminde bilinmeyen Hasan adını ve Ebu Muhammed künyesini vermiş ve kulağına bizzat ezan okumuştur; doğumunun yedinci gününde de akika kurbanı kestigi ve Hz. Fatıma'dan saçının ağırlığınca fakirlere gümüş

dağıtmasını istediği bilinmektedir.⁵⁴² Kaynaklarda, Resulü Allah’a çok benzediği için Hz. Ebu Bekir’in onu, “Ey nebiye benzeyen, Ali’ye benzemeyen” diye sevdiği ve Hz. Ali’nin de buna tebessüm ettiği belirtilir. Resulü Allah’a Hz. Hasan yedi günlük olunca akika kurbanı kesilmesini ve saçlarının kesilerek, ağırlığınca gümüş Resulü Allah’a edilmesini emretmiştir.⁵⁴³

Ey Muşafâ reyhanesi
Hem Murtaza’nın halesi
Zehra’dır onun anası
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ (3/ 2)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Peygamber torunu olan Hz. Hasan, “Mücteba” künyesiyle tanınmakta olanı zehirlenerek şehit olması ifade edilmektedir:

Hasan’a verdiler zehiri
Âl-i ‘Abâ⁵⁴⁴ çekti kehrî
Yaşlandı Muşafâ şehri
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ (3/ 7)

Yukarıdaki mersiyede geçen Al-i ‘aba: Sözlükte Hamse-i Al-i ‘aba; Hz. Peygamberimizle birlikte kızı Hz. Fatıma, damadı Hz. Ali, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin. Bu mersiyede ayrıca Hz. Hasan’ın şehadetinin İslam âleminin ne kadar acı olduğu dile getirilmektedir.

Hasan’a gözüm Hüseyin’e canım
Akber Aşğır’ın şana boyanım
Kasım ‘Abbas size nece dayanım (27/ 6)

Zamanla Ehl-i Beyt’e yapılan zulmün Müslümanların kalbinde derin bir iz bırakmıştır. Ondan yukarıda verilen mersiyede de bu üzüntüyü onları anarak ve yaslarını halk arasında günümüze kadar yaygın şekilde düzenli olarak yapılmaktadır.

⁵⁴² Ethem Ruhi Fırlı, “Hasan”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 16, İstanbul 1997, s.282-285.

⁵⁴³ Ez-Zehebî, **Siyer A’lami’n-Nübelâ**, Beyrut 1406 (1986), C. 3, s. 246.

⁵⁴⁴ Hz. Muhammet, Ali, Fatima, Hasan ve Hüseyin’e özel ad.

5.1.8. Hz. Hüseyin b. Ali:

Resûl-i Ekrem'in torunu, Hz. Ali ile Fâtıma'nın çocuğu olması ve daha çok İslâm tarihinin en önemli olaylarından biri sayılan Kerbela'da şehid edilmesi sebebiyle Hz. Hüseyin hakkında geniş bir literatür meydana gelmiştir. Bu konuda hadis külliyyatı, İslâm tarihi kaynakları ve biyografik eserlerde bulunan zengin malzemenin yanında pek çok monografik çalışma da vardır.⁵⁴⁵ Tam adı Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib, lakabı “şehid” (d. Ocak 626, Medine, Arabistan ö. 10 Ekim 680, Kerbela, Irak), Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatma ile Hz. Ali'nin ikinci oğludur. Şia mezhebine bağlı olanlara göre “’aba ehlinin” (hemse-i âl-i ‘aba) beşincisi ve On İki İmam'ın üçüncüsü Hz. Hasan'dır. İnanişâ göre Hz. İsa'dan sonra altı aylık doğarak sağ kalan ikinci kişidir.

Irak Türkmen edebiyatında en çok hakkında yazılan ve icra edilen mersiye Hz. Hüseyin'dir. Bu mersiyelelerden bir örneğin aşağıda verilmiştir:

Adın Tevrat'ta Şıbır'dı
Anan nesli peygamberdi
Baban fatih-i Heyber'di
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ (3/ 4)

Hz. Muhemmed (s.a.s) bütün oğulları evlenmeden vefat etmişler. Ancak peygamber efendisinin Hz. Fatıma'dan nesli devam etmiştir. Bu soya mensup olmak Müslümanlara göre bir gurur vericidir. Peygamberin habibi Hz. Hüseyin'in bu soydan gelmesinin geçmesi mersiyelede övücü özellik taşımaktadır. Kur'an-ı Kerim'in peygamberin kalbine inmeden önce üç semavi kitaplardan biri olan Tevrat'ta Hüseyin'in adı “Şubeyr” olduğu söylenmektedir.

*Şah-i din Hüseyin başsız kalan gündü bugün
Yevm-i 'Aşurdu yohsa ruz-ı mahşerdi bugün (30/ nakarat)*

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin'i överek kesilen başını Müslüman âlemini yas içinde bırakıldığı dile getirilmektedir.

Padişah-ı Kerbelasan ya Hüseyin senden meded

⁵⁴⁵ İlyas Üzümlü, “Hüseyin”, **TDV Ansiklopedisi**, C. 18, İstanbul 1998, s. 521-524.

Rahmeten li'l-‘âleminsen ya Hüseyn senden meded

Hıdırı sen Elyası sen biz isterüz senden meded

Kıl meded da'im bize baħr-i hem bir de Hüseyn (31/ 6)

Yüce Allah insanoğluna yakınlığı şah damardın daha yakın olduğu Kur'an-ı Kerimde söylenmektedir. Ancak Kur'an'da Allah-u Taala diyor ki: “vasıta ile ona yaklaşın” bunun anlamı Allah'a yakın olan zatların yolunu takip ederek Allah'ın rızasını kazanma yolunun yol kesenleri ve şeytanın insanoğlunu kandırmaya ve hak yolundan Âdem ve Hava'nı cennetten çıkarttığı gibi müminleri de zayıf imanlı insanları müstakim yoldan çıkarmaktadır. Yine de bu mersiyede geçtiği gibi peygamber ve ehlibeyt zatlarının adlarıyla Allah'a bu zatlar hatırı için onlara destek, günahlarını yok etmeye, hak yolunun bulmalarına yardım etmesi vs. istekleriyle dua edilmektedir.

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah

Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah (32- nakarat)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyn'in şehadetine Annesi Hz. Fatıma'nın kederi dile getirilerek kesintisiz olarak her devirde Onu sevenler şehadatinin anma törenleri düzenledikleri ifade edilmektedir.

O günde ne ben varım ne sene de babası

Şi'aya kıble olur Hüseyn'in Kerbelası (40/ 3)

İslam dünyasının ortak getirdiği bakışlardan biri Hz. Hüseyn'in hak yolunda olduğu ve İslam dinin devamını sağladığının karşılığında canını ve kardeşlerini, torunlarını ve ashabını şehit vermiştir. Kerbela olayından günümüze kadar Hz. Hüseyn hak ve ayaklanma simgesi haline gelmiştir. Şialar bu konuda şöyle söylemektedirler: “Her yer Kerbela her gün aşuredir”. Yukarıda verilen mersiyede, hak için dökülen o kanlar kesin olarak bir derin iz bırakmakta ve bu olay bir ayaklanma medresesi haline gelmiştir.

Kerbela'dan kesik başın güneşi

Hak Allah'ın afağına ulaş

Bu ma'nada meleklerle seleşi

Tecsid olan Kabe-kavseyn Hüseyin’di (59/ 6)

Rivayetlere göre, Kerbela vak’asında başı kesilerek şehit olan Hz. Hüseyin’in yası hem müminler tarafından hem de melekler tarafından yapıldığı söylenmektedir. Şiaların bu konuyla ilgili bir değişti; “İslam dinini peygamber ortaya çıkardı, Hz. Hüseyin kanıyla devam etirildi”.

5.1.9. Hz. Ali (Zeyn’ül Abiddin) b. Hüseyin:

Hz. Hüseyin’in küçük oğludur. 38 (659) yılında Medine’de doğduğu, On İki imaların seyyidler zincirinin dördüncüsünü teşkil etmektedir. Lakapları; “Zeyn’ül Abiddin⁵⁴⁶”, “Seyyidü’s-sâcidîn”, “Seccâd”, “Zü’s-sefenât⁵⁴⁷”, Resul-i Ekrem’in ve Hz. Hüseyin’in neslini devam ettirdiği için “Âdem-i âl-i abâ” ve “Ebü’l-eimme” diye zikredilmiştir.⁵⁴⁸

Bugün kimin vah Hüseynah göglere kaçar
Heyme-gâhdan Hâzret-i Zeyneb meydana baçar
İmam Seccad naçar kalıp gözyaşı ahar (33/ 13)

Hz. Ali b. Hüseyin çok secde yaptığı için el-Seccad lakabıyla bilinmektedir. Kerbela’da geçen hadiselerle üzünlüğünü yukarıda verilen mersiyede dile getirilmektedir.

Burda sirkeleni ‘Arş hezin aklar gök sema
Şahrada kırar mihrab Seccad eyler çoğ du’a
Bu yerin adı nedi ceddin diyip Kerbela
Burda mezarım üste öter bülbül şehide (36/ 10)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Ali (Zeyn’ül Abiddin) Kerbela kırsalında seccadesin sererek Kerbela’da geçen Taf Savaşında şehit olan babası, kardeşleri, yakınları ve sahabelerine üzüntüsünü azaltmak için Allah’a dua ederek kendisine teselli vermektedir.

⁵⁴⁶ İbadet edenlerin en iyisi.

⁵⁴⁷ Çok secde yapmış olduğundan dolayı dizleri nasır tutmuş.

⁵⁴⁸ Ahmet Sami Kılavuz, “Zeynelabidin”, TDV Ansiklopedisi, C. 44, İstanbul 2013, s. 465-466.

5.1.10. Hz. Musa b. Cafer (El-Kazım):

El Kazım lakabıyla bilinen babası Ca'fer Es- Sadık'tır. 7 Safer 128 (8 Kasım 745) tarihinde Medine yakınındaki Ebvâ'da doğdu. Annesi Hamide (Humeyde) bint Said el-Berberiyye'dir. Hayatının ilk devresini Medine'de babası Ca'fer es-Sadık'ın yanında geçirdi.⁵⁴⁹ On İki imamların altıncısıdır. Bağdat ilinde bulunan mezarına dünyanın dört köşesinden ziyaretine gelirler. Genel olarak hastaların mezarına ziyarete giderek muratlarının ve hastalıklarına şifa bulacağına inanılır. Her yıl zehirlenerek şehit Olan Irak'ın bütün şehirlerinden ve yurtdışından şehadetini anmak için taziye merasimlerinde kalabalık bir şekilde mersiyeler söylenerek sine-zen dövülür, bu anma devamlı ihya edilmektedir.

Irak Türkmen mersiyelerinde hakkında oldukça fazla mersiyeler yazılıp icra edilmektedir:

Şabır edip can Kazımu'l-Ğaydı özü
Ğemi hicranınan yanar kalbi gözü
Ağlamağdan her zaman kandı gözü
Kays imamın diliyden yazdı sözü
Ruh çatıp indi firağa görürem (14/ 9)

Musa El- Kazım'ı konu eden bir diğer mersiye örneğin aşağıda verilmektedir:

Ey şaba sem'ine yetir Rıza'nın
Söyle canın zehir azdı babanın
Eşidende o zaman zuhur ezanın
Tehir olma defnine gel Musa'nın
Ruh çatıp indi firağa görürem (14/ 8)

Hz. Musa, el-Kazım künyesiyle tanınmaktadır. Zalimler tarafından uzun zaman hapisanelerde habıs ettikten sonra zulümle ve zehirlenerek şehit edilmiştir ve günümüzde Bağdat'ta bulunan Al-Kazımıyan Köprüsü üzerine bırakılmıştır. Yukarıda geçen mersiyede, sabrını, üzüntüsünü ve derdini Allah'tan başkasına anlatmadığını ifade etmektedir.

⁵⁴⁹ Mustafa Öz, "Musa El-Kazım", **TDV Ansiklopedisi**, C. 31, İstanbul 2006, s. 219- 221.

5.1.11. Hz. Ali Er-Rıza:

Ali er-Rızâ, İmam Rıza, Ebü'l-Hasan es-Sânî, vafî ve sabir gibi künyeleriyle bilinen Ali b. Musa er-Rıza, büyük bir ihtimalle 153'te (770) Medine'de doğdu. Doğum yılını 148 (765) veya 151 (768) şeklinde gösterenler de vardır. Kendisi on iki imamın sekizincidir. Mezarı Meşhed şehrinde. Dünyanın çeşitli ülkelerinden milyonlarca Müslüman ziyaretine gelmektedir.⁵⁵⁰

Aşağıda verilen mersiye, Hz. Ali Rıza konu edilmektedir:

Yandırıp ayrılığın dağı meni
Gevlim ister Rızâ'nı Ma'suma'nı
Kıydı zulüm etti mene sindi deni
Çoğ yubanma tez de gel görüm seni
Yandı kalbim iftirağa görürem (14/ 1)

5.1.12. Hz. Abbas b. Ebu Talib:

Ebu'l-Fazl ile bilinen babası Hz. Ali b Ebu Talib, Annesi Ümmü'l-Benin bint Hizam'dır. Doğumu: 26 H. Şehadet: 9 Muharrem 61 H. (9 Ekim 680 m.) (Muharrem'in dokuzu) tarihinde. Şii kaynaklarda ona oldukça kerametler atfedilmiştir. Şialar onu edep, şecaat, cesaret, sehavetin mazharı ve Masum imamın takipçisi olarak bir kahraman bilmektedir. Lakaplarından "Kameri Beni Haşim", Hamili liva el Hüseyin", "alemdar", "ebü'l Fazl" İran'da; "Sakka-yı Deşt-i Kerbela" vd. leriyle bilinmektedir. Kerbela vak'asına katılanlar arasında müstesna bir mevki verir; onu menkıbevî bir şahsiyet olarak daima saygı ile anar ve yüceltir. Muharrem âyinleri sırasında gençler ona benzemek için âyine katılanlara su temini hususunda âdeta yarışır ve "Yâ Hazret-i Abbas!" nidalarıyla duygularını dile getirirler. İran, Azerbaycan ve Hindistan bölgelerinde fütüvvet ve tarikat zümreleri arasında da aynı özelliklerle şöhret bulmuştur.⁵⁵¹ Bazı kaynaklara göre Kerbela vak'asında Muharrem'in yedisinde Alkemi Irmağı'ndan Hz. Hüseyin'e, ailesine ve beraberlerine olanlara su götürmeyi başarmıştır. Fakat Aşure günü Fırat nehrine doğru gitmiş, ancak geri dönüş yolunda su kırbasına ok isabet etmiş, kolları

⁵⁵⁰ Ahmet Sami Kılavuz, "Ali Er- Rıza", **TDV Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 436-438.

⁵⁵¹ Ethem Ruhi Fırlı, "Abbas b. Ali b. Ebu Talib", **TDV Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul 1988, s. 21.

kesilmiş ve bu şekilde şehit olmuştur. Kerbela’da bulunan mezarına dünyanın her yerinden ziyaret için gelirler.

Çare et özün bahtı kereye
Raḥm eyle kardaş kalbi yaraya
Mende tutuştum bu Kerbela’ya
‘Abbas’ız dünya daha yalandı (7/ 5)

Yukarıda verilen mersiyede övgü unsu olarak Abbas’ız dünyanın yalan olduğunu ifade edilmiştir. Bir başka ifadeyle Abbas’ın değerini ortaya koymaktadır.

Ağla ey aşlan şehidim kaḥ ağla
Bu ağlar dostlara bir bir baḥ ağla
Ne yürekten bizi kıoyup gedirsin
Çattı vedâ‘ çağı dur dur toḥ ağla
Aşlan şehidim oyan ölmez yiğidim oyan
Kahraman ‘Abbas oyan sana uymaz yas oyan (8/ 1)

Yukarıda verilmiş olan metinde, Hz. Abbas’ın cesaretini sergileyerek bir kahraman olduğunu anlatmaktadır.

Murtaza ‘Ali’nin
‘Abbası menem men
Deşt-i Kerbela’nın
‘Abbası menem men (21/ 1)

Hz. Abbas dilinden anlatılmış olan yukarıdaki mersiyede, hikmetli, cesaretini ve peygamberin halifesi olan Hz. Ali’nin oğlu olduğuna gurur duymaktadır. Dolayısıyla Kerbela kahramanı ve kendisine güvendiğini anlatmaktadır.

Bugün kimin kıolsuz düşen ‘Alemdara baḥ
Kırbesi boş yalğız kalan bu serdara baḥ
Kardaşların kıurban veren bayrakdara baḥ (33/ 16)

Hz. Abbas’ın cesaretini sergileyen mersiye örneğın aşağıda verilmiştir:

Bugün kimin Kāmer-i Haşim çıhtı meydana

Gözleri kan ırhu şaldı leşker-i ‘udvana⁵⁵²

Oh atılar bulandı şu kırbaşı kana (33/ 23)

Hz. Abbas, kardeşi Hz. Hüseyin olduğu için g konu eden bir diğer mersiye örneğın aşağıda verilmiştir:

Menem Kamer-i Haşim Hüseyin kardaşı

Mızrak üste kağan bedensiz başı

Ağlattı asmanı yer dağı daşı (35/ 1)

Hz. Abbas ile ilgili konu edilen aşağıdaki mersiye, Kendi dilinden anlatılarak vefalı olduğu dile getirilmektedir:

Menem Kamer-i Haşim vefa kaynağı

Dişimde kaldıran zafer bayrağı

Hem sağı ‘alemdar hem hak ırağı (35/ 3)

Aşağıda verilen mersiye, Hz. Abbas’ın kollarının kaybını konu etmektedir::

Abu’l-Fazl kollarını şağlasın

Şu başında katına burhan gelmiş (43/ 2)

Aşağıdaki mersiyede, Hz. Abbas’ın su tuluğundan söz edilmiştir:

Kerbela’da Abu’l-Fazl’ın tuluğu

Şi’ilere paylar muştuluğu (45/ 8)

Hz. Hüseyin Taf Savaşında bütün askerlerini bunların arasında olanlardan Abbas, Ali Ekber ve Kasım b. Hasan hazretlerini kaybettikten sonra kız kardeşi Hz. Zeynep’ten özel atını isteyerek savaş meydanına inmesini bu mersiyede tek başına Yezit ordusu karşısında savaşma tasvirini ortaya koymaktadır.

Bir yudum şu uğruca can

Verdi şuya bir tulum kan

Hakka verdi can armağan

Kardaş ‘Abbas oyan ‘Abbas (62/ 3)

Kerbela’da bulunan Alkami Irmağ’ın yolunu askerle keserek Hz. Hüseyin, ailesi ve ashabı susuz kalarak Hz. Abbas tek başına su tulumunu alarak atına binmiş

⁵⁵² Düşman ordusuna

ve İramağ'a doğru giderken birçok askeri öldürerek İramağ'a vardı ve tulumu su doldurdu ancak kendisi rivayetlere göre İrmak'tan avuçlarını su doldurdu tam içmek üzereyken Hz. Abbas şöyle söylemiş: "ey nefsim Hüseyin su içmeden nasıl bu serini suyu içersin" ve avucundaki suyu fırlatarak tulumu almıştır ve atına binmiş ve Hz. Hüseyin'in bulunduğu çadırlara doğru dönerken birkaç düşman askerini öldürmüş ancak düşman okları tulumu isabet etmiş ve hurma ağacı arkasında saklanan bir düşman Hz. Abbas'ın sağ elini kılıç ile düşman kesmiş ancak Abbas hazretleri su tulumunu sol elinle tutmuş ve atıyla devam etmiş bir diğer asker Hz. Abbas'ın sol elini keserek tulumu ağızla tutmuştur ve ardından düşman tarafından oklar atılarak gözüne ve vücudunun birçok yerine oklar isabet ederek şehit düşmüş ve o ana Hz. Hüseyin şunu söylemiştir: "Şimdi belim kırıldı". Hz. Abbas hakkında yazılan mersiye aşağıda verilmiştir:

Şahip 'alem 'Abbas'a
Kolu kalem 'Abbas'a
Dolu elem 'Abbas'a
Gözyaşı edin cari (72/ 6)

Rivayetlere göre Hz. Abbas çok cesur olmasına rağmen baba Hz. Ali b. Talib olan herhangi bir savaşa katılmasını istememekteydi. Çünkü peygamberden naklen Aşure Savaşında kardeşi olan Hüseyin'e destek olması için saklamaktaydı. Ondan Hz. Abbas'ın şehadet olayı yukarıda geçtiği gibi kalbi üzüntüden yakarak olay duyanın gözyaşları sel olmaktadır.

Bir yanda kanlı tulum düşmüş bir yanda kolu
Abu'l-Fazıl cismiyle bezenmiş Fırat yolu (76/ 2)

Yukarıda verilen mersiyede Hz. Abbas'ın su getirmesi tasvir ederek Hak gücünün Kerbela çöllerinde şehadetinin üzüntüsü dile getirilmektedir.

Çok sitemim vardır şana yüz dönderdin 'ıyalimden
Abu'l-Fazıl'ın tulumunu koydun yerde yatan Fırat (77/ 2)

Hz. Abbas genel olarak mersiyede yastan fazla cesareti ve iki kolunun din ve hak uğruna feda ettiği öne çıkmaktadır. Hz. Hüseyin'in bayraktarı olan "Kamer beni Haşim" ve "Alemdar" künyesiyle bilinmektedir.

5.1.13. Hz. Ali El-Ekber:

Hz. Hüseyin'in diğer oğlu Zeynelâbidîn'in de asıl adı Ali olduğundan, İslâm kültür tarihinde bu iki kardeşin büyüğü Ali el-Ekber, küçüğü de Ali el-Asgar diye şöhret bulmuştur. 33 H. yılında Medine'de dünyaya gelmiş. Annesi, sahâbeden Urve b. Mes'ud'un torunu Leylâ bint Mürre'dir. Ali el-Ekber, Kerbela'da Tâliboğulları arasında savaş alanına ilk çıkan ve Hz. Hüseyin'in ailesinden ilk şehid edilen kişidir.⁵⁵³

Ey 'Ali sensen şebihi Peyğember

Gel yetiş imdâda sen ağayı Kınber

Kuru yerde can verdi 'Ali Akber (4/ 8)

Rivayetlere göre Hz. Peygambere en çok ahlak ve şekil olarak benzeyen Ekber'iymiş, ondan bu benzerlik bir övülme olarak mersiyelerde yer almaktadır.

Oğlumun imdâdına yetiş 'Abbas

Akber'im cuvandı nece tutum yâs

Olaş oğlum 'Ali'ni bağrına bas (4/ 3)

Kerbela vak'asında yaralanarak attan düşen Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Ekber'in yardımına amcası olan Abbas'a annesi tarafından seslenerek destekçi olunması tasvirini bu mersiyede çizilmektedir.

Bize yevm-i Firdevs 'adni Ekber ü Kâsım gelür

'Avn u Fazl u Cafer u 'Abbas nam-aver gelür

Nağır olan nazik buğazı ol 'Ali Aşğır gelür (30/ 5)

Hak yolu Firdevs (cennet) yoludur. Hak yolunda şehit düşen Ekber Hazretleri kesin onun şehadetinden sonra bir kahraman olarak halk tarafından görülmektedir. Ahirette, şehitler başta olmak üzere sevdiklerini ve yakınlarına cennetin yolunu gösterirler ve bu mersiyede de Kâsım ve Ekber'in müminlere hak ve cennet yolunun bir kahramanı olarak başkalarını aydınlanmaktadır. Ali Ekber, Kerbela vak'asında şehit olan mersiyelerin birçoğunda Ali Asgar ile birlikte adı geçmektedir. Bu mersiyelerde kimi zaman yas kimi zamanda övülerek anılmaktadır. Din ve İslâm'a canını feda ederek kurban gittiği anlatılmaktadır.

⁵⁵³ Ethem Ruhi Fırlalı, "Ali el- Ekber", **TDV Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 390

5.1.14. Hz. Ali El-Aşğar:

Abdullah b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib, İmam Hüseyin (a.s) ve Rubab'ın oğlu, Kerbela'da şehit olan ve Ali Asger diye bilinen Abdullah Razi'dir.⁵⁵⁴ Abdullah b. Hüseyin Kerbela'da o yaşına rağmen şehit olmuştur.⁵⁵⁵

Ey Azğar'ı oğlanan
Ey heymesı odlanan
Hiçbir zaman tükenmez
Şi'aların bu yaşı (2/ 18)

Aşure Savaşında şehit düşen Hz. Ali Asgar için her yıl Muharrem ayında yası yapılmaktadır. Yukarıda geçen mersiye'deki gibi yüzlerce mersiye yazılmıştır ve Kerbela vak'asından günümüze kadar yaratılarak nesilden nesile bu tür mersiye icra edilerek aktarılmaktadır. Genel olarak yazılan mersiye'de; yas, övgü ve feleğe sitem edilmektedir. Bu mersiye'de şehadet şekli ve düşmanlar tarafından çadırlarının yakılması ve şehadeti gününden ve insanlığın olduğu müddetçe bu üzünlüğün devam edeceğini dile getirilmektedir.

Aşğeri şusuz kalan
Boğazınan oğlanan
Ağla cismi doğranan
Kesik başlı yatana (5/ 2)

Hz. Ali Asgar'ın susuz olarak şehit düşmesini, düşman tarafından atılan okun boğazına isabet itmesi ve aynı mersiye'de hem Ali Asgar'a hem de babası Hz. Hüseyin'i anarak yası yapılmaktadır.

Bugün kimin Ekber düştü Aşğar oğlandı
'Atşanlara 'Alkemi yolu Fırat bağlandı
Nazdar Kāsım feryadına ciger dağladı (33/ 1)

Düşman tarafından Taf Savaşında Kerbela'da bulunan Alkemi Irmağını askerleriyle keserek, Hz. Hüseyin ve beraberinde olanlar susuz koyduklarını ve Bu vak'anın ne kadar üzüntülü olduğunu yukarıdaki mersiye'de tasvir edilmektedir. Dolayısıyla Şair Hz. Asgar şehadet olayının şiirsel bakımından resmini çizmekte ve

⁵⁵⁴ Halhali Rabanı, **Ali, çehreyi direğşanı İmam Hüseyin aleyhi selam**, Mektebü'l Hüseyin Yay., Kum 1379. s.129.

⁵⁵⁵ Bkz. Mus'ab b. Abdullah, s. 59; Belazuri, C. 2, s. 250; Taberi, C. 5, s. 448, 468.

şad olan ruhu aşure vak'asında şehit olan amcasının oğlu Kasım b. Hasan'ı anmakta ve bu şehadetin sevabını öteki dünyada karşılığını alacaklarına dile getirerek inançlılığındadır.

Kerbela'da aşure vak'asında şehit düşen Hz. Hüseyin, yetmiş iki ashabı ve yiyenlerinden en çok adları geçen Ali Asgar ve Kasım Hazretlerini anarak yasları yapılmaktadır.

Layla ediyin yatasan

Layla balam 'Ali Aşğır

Gönce güle batasan

Layla balam 'Ali Aşğır (57/ 1)

Yukarıdaki mersiye, Ninni tarzında olan, Irak Türkmen mersiyelerinde buna benzeri bulunmaktadır. Çocukken şehit olduğundan şehadetini kıyamet gününe kadar sanki uyumaktadır.

Şu yolun 'asker kesti

Herkes şuşuz bi-kesti

Bu zulüm bize besti

Gel baba Kerbela'ya

Süt emer 'Ali Aşğır

Buğazında oğ ağlar

Ğem bizi bize bağlar

Gel baba Kerbela'ya (61/ 4)

Kerbela vak'asında zulmün büyüklüğünü tasvir edilmektedir. Ayrıca çocukken şehit olan Ali Asgar'ın şehadeti tasvir şeklini çizerek yası yapılmaktadır.

5.1.15. Hz. Zeynep Bint Ali b. Ebu Talib:

Hz. Zeynep binti Ali b. Ebî Tâlib, Rasûlüllah (s.a.s)'in torunudur. Annesi, Rasûlüllah (s.a.s)'ın sevgili kızı Hz. Fâtıma'dır. Rasûlüllah'ın vefatından yaklaşık beş yıl kadar önce dünyaya gelmiştir.⁵⁵⁶ Mezarı Şam ilinde bulunan teberrük için dünyanın dört köşesinden ziyaret edilir.

⁵⁵⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe fı Ma'rifeti's-Sahabe*, Kahire,1970, C. VII, s. 132, 133.

Yetim kaldı balalar
Hasan Hüseyin'im dalar
Zeyneb'se dize çalar (26/ 5)

Hz. Zeynep'in gözü önünde kardeşleri, kardeşlerinin oğulları ve sahabelerinin şهادetinin üzüntüsü dile getirilmektedir.

Açsam dağlı sinemi ahlarımla her şey yanar
Yıhılmaz Kevşer kıızı kanlı eller arasında (38 / 6)

Hz. Zeynep'in adı geçtiği bir diğer mersiye örneğin:

Halam Zeyneb'e söyle
Ayrılığ olmaz böyle
Bu heste halım ile
Selam 'aleyküm babam (46/ 5)

Hz. Zeynep'in adı geçtiği bir diğer mersiye örneğin:

Zeyneb'in intikamın
Alın öpün makamın
Verin imamın hakkın
Bizden selam aparın (71/ 17)

Irak Türkmen mersiyelerinde Hz. Zeynep'in adı oldukça fazla konu edilmektedir.

5.1.16. Leyla:

Leyla bint Ebu Murre b. Urve b. Mesud es-Sakefi Hz. Hüseyin'in eşi ve Hz. Ali Ekber'in annesidir.⁵⁵⁷ Leyla ismi, Şia kültüründe ünlüdür. Bu ünü, onun Hz. Ali Ekber'in annesi olmasından kaynaklanmaktadır. Kerbela'da olup olmadığı kesin olarak bilinmiyor.⁵⁵⁸

Boynuna el şalladı
Kucağladı koğladı
Leyla Hanım Ekber'in
Allah'a ısmarladı (49/ 9)

⁵⁵⁷ Yusuf b. Abdullah İbn Abdalberr, (ö. 463), **el-İstiyab fi Marifeti'l-Ashab, tahkik Ali Muhammed el-Becavi**, birinci baskı, Beyrut, Daru'l-Ciyl Yay., 1412, C. 3, s. 1066.

⁵⁵⁸ Zebihullah Mehllati, **Reyahinu's-Şeriat**, , C. 5, Daru'l-Kutub İslamiye Yay., Tahran, s. 295.

Bir diğerk mersiyede Leyla konu edilen örneğın aşıağıda verilmiştir:

Çok bezetsin Leyla cıvan oğlunu

Kerbela için Ekber kıurban gelmiş (43/ 3)

5.1.17. Hz. Hüseyin'in Kızı Rukaye:

Hz. Hüseyin küçük kızıdır. Aşure günü babasının ve diğerk Kerbela yiğitlerinin şehit edilişinden sonra; esirler ile beraber Şam'a götürölmüş, Şam harabesinde bir gece babasını rüyasında görmüşdür ve şiddetle ağlamış ve babasını istemiş, Yezit sesleri duyunca neler olduğunu öğrendi. İmam Hüseyin'in mübarek kesik başını bir tepsinin içine koydurdu. Rukayye'ye götürmelerini emretti. Hz. Rukayye tepsiyi görünce "Ben yemek istemiyorum, babamı getirin bana" dedi. "Bu senin baban dediler." Tepsinin örtüsünü kaldırdı. Babasının başını görünce; kesik başı minik ellerine alarak, bağırına bastı ve şöyle dedi:

"Babacığım! Seni kim kendi kanına boyadı. Babacığım! Boğazının damarlarını kim kesti. Babacığım! Kim beni küçük yaşta yetim bıraktı. Babacığım! Keşke bugünden önce ölseydim de sakallarının kanıyla boyandığını görmeseydim!"

Minik elleri ile babasının kana boyanan yüzünü, silip, sakallarını düzeltiyordu ve Hz. Rukayye bu sözlerinin ve babasının kana boyanan yüzünü silerken, bir an dayanamadı gözyaşları arasında bayıldı. Kaldırmak için yanına koştuklarında öldüğünü fark ettiler. Ehl-i Beyt'in feryadı daha da yükseldi. Ağıtlar öylesine kederliydi ki; sesleri duyan bütün Şam halkı ellerinde olmadan gözyaşlarına boğuluyorlardı. Hz. Rukayye Şam harabelerine toprağa verildi.⁵⁵⁹

Irak Türkmen mersiyelerinde Rukeyye konu edilmektedir:

Dizim kırdım kabrinin kinarında oturdum

Kundağına bir içim şu, sana başın getirdim

Şağ selamet uşağın Kerbela'ya yetirdim

Rukiye'siz olaştım vuşlatına habibim (69/ 6)

Rukayye hakkında söylenen bir diğerk mersiye örneğini aşıağıda vermekteyiz:

Bugün kimin bu baş kimin kimler şordular

⁵⁵⁹ https://www.mihrap.tv/mobil/makaledetay.php?makale_id=7177, 30.06.2019 erişim tarihinde.

Enbiyalar bu baş üste üzgün durdular

Ehl-i cennet ağladılar ‘aza kırdular (33/ 12)

Hiz. Rukayye bint Hüseyin Taf Savaşında babasının kesilen başını kucaklayarak ölen Hiz. Hüseyin kızı, çocuk olduğu için bu mersiyede yasını melekler tarafından kurduklarını ve üzünlüğün büyüklüğünü dile getirmektedir.

5.1.18. Hiz. Fatıma Masume:

Ali er-Rıza’nın kız kardeşi, babası on iki imamlar arasında yedincisidir. Mezarı İran’ın Kum İlindedir.⁵⁶⁰

Aşağıda verilen mersiyede Hiz. Fatıma Masume konu edilmektedir:

Yandırıp ayrılığın dağı meni

Gevlim ister Rızâ’nı Ma’suma’nı

Kıydı zulüm etti mene sindi deni

Çoğ yubanma tez de gel görüm seni

Yandı kalbim iftiraka görürem (14/ 1)

5.1.19. Hiz. Ali’nin Oğlu Muhsin:

Hiz. Fatıma’nın hamileyken ölen bebeğın adı, mersiyelerde Annesiyle birlikte genel olarak konu edilmektedir:

Kan gediri yaradan

Muhsin getti aradan

Giden getti Zehra’dan (26/ 1)

Yukarıda verilen mersiyede, Hiz. Fatıma’nın düşürdüğü bebeğın acısı devam ettiğı, Onun ölümüne yas tutulmaktadır.

Yetim kaldı balalar

Hasan Hüseyin’im dalar

Zeyneb’sse dize çalar (26/ 5)

Yukarıda verilen mersiyede, Hiz. Fatıma’nın İslam için kurban gittiğı dile getirilmektedir.

⁵⁶⁰ Ali Namazi Şahrudi, **Müstedrek Sefinetu’l Bihar**, Kum, Müessese en-Neşru’l İslamiyye Yay., 1419, C. 8, s. 261.

5.1.20. Hz. Hasan'ın oğlu Kasım:

Kasım, Hz. Hasan'ın oğludur. Kasım İbn-i Cafer'in şehit edildiğini öğrenince Hz. Hüseyin'den savaşmak için izin ister. Annesinin gönlü olmasa da onu ikna eder ve savaşmaya gider.⁵⁶¹ Maktel türlerinde Taf Savaşındaki sahnesi kahramanlık bir özellikle anlatılır. Onun hakkında Irak Türkmen mersiyelerinde oldukça fazla konu edilmiş ve o mersiyeler, günümüzde şehadetinin anma gününde icra edilmektedir.

Ƙasım ƙoluna bez bandı bağla

Besti ey bacı bu ƙadar ağla

Yaz Ƙızavoęlu sineler dağla (27 / 8)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Kasım'ın şehadetine annesi ağlarken halesi Zeynep ona teselli vermektedir.

Bize yevm-i Firdevs 'adni Ekber ü Ƙasım gelür

'Avn u Faız u Cafer u 'Abbas nam-aver gelür

Naħır olan nazik buğazı ol 'Ali Aşęer gelür (30/ 5)

Yukarıdaki mersiyede, Öteki dünyada şehadetlerinin karşılığı hem kendilerine hem de yakınlarına şefaet edileceği anlatılmaktadır.

Bugün kimin Ekber düştü Aşęer oħlandı

'Atşanlara 'Alķemi yolu Fırat bağlandı

Nazdar Ƙasım feryadına ciger dağladı (33/ 1)

Yukarıdaki mersiye örneğinde, Kerbela vak'asında Ekber'in susuz kaldığı, susuz şehit düşmesini ve bu olayın ne kadar acı olduğunu anlatmaktadır.

Bugün kimin ķurban verdi Ƙasım'ı Remle

Ƙan ağlaya düştü Rebab hicran eleme

Vur sine-zen vur zinciri Hüseyn'im söyle (33/ 9)

Yukarıda verilen mersiyede Hz. Hasan'ın eşi Remle olan Kerbela vak'asında oğlu Kasım'ın şehit düşmesine ve Hz. Kasım'ın amcası Hüseyin'in eşi Rebab olan bu olay için ne kadar acı çektiğini anlatmaktadır.

⁵⁶¹ **El-Mekki Ebu'l Muid el-Muvaffak b. Ahmed, Maktelu'l Harezmi**, tahkik: Şeyh Muhammed Semavi, intişar envaru'l hudaYay., Kum, k. 1418, C. 2, s. 31.

Hınasına telaşmasın Kâsım'ım

Toy yerine başına figan gelmiş (43/ 4)

Yukarıda verilen mersiyede, İslam dünyasında evlenmeden ölen, şehit düşen bir genç veya evliliğe hazırlanırken şehit düşeni Hz. Kâsım'a benzetilmektedir. Çünkü Hz. Kâsım evlenmek üzere yukarıda geçen mersiyedeki gibi şehit düşmesini dile getirilmektedir.

Kâsım'ın toyu eğlencesi yaş oldu Cabir

Hına yerine al kanla tas doldu Cabir (79/ 4)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Kâsım'ın evlenmek üzere şehit olduğunu için Cabir b. Abdullah el-Ansari'ye bu olayı anlatarak hitap eden teselli bulmaya çalışır.

5.1.21. Ramle:

Hz. Hüseyin'in eşi ve Kâsım'ın annesidir. Onun hakkında yazılan mersiyelerin bir örneğini aşağıda verilmiştir:

Bağla başa kere ağla nüva Remle

Kâh Müçteba çağır kâh Kerbela Remle

Açma saçın yolma etme figan Remle

Herkes gerek versin burda kurban Remle

Kalmaz bu dünyada pîr ü civan Remle (53/ nakarat- 3)

5.1.22. Hz. Hüseyin'in oğlu Abdullah:

Hz. Hüseyin, İmrü'l-Kays'ın kızı Rebap ile evlenmiştir. Bu hanımından Abdullah adında oğlu dünyaya gelmişti. Ancak Abdullah, Hz. Hüseyin ile birlikte Kerbela'da şehit olmuşlar.⁵⁶² Hz. Hüseyin'in oğlu Abdullah, Irak Türkmen mersiyelerinde oldukça fazla yer almatadır.

Kumatı kan boyanan

Oyan kardaşım oyan

Kerbela'ya ver beyan

Ölüp küçük kardaşım (55/ 2)

⁵⁶² İbnü'l-Esir (M.1160-1234), El-Kâmil, C.4, s.92.

Yukarıda verilen mersiyede, Sanki Hz. Ali Zeyn’el Abidin dilinden anlatılan bir mersiye, küçük kardeşinin şehadet acısını dile getirmektedir.

Buğazından ohlandı
Beyaz kumatu kandı
Ekber gibi civandı
Ölüp küçük kardaşım (55/ 5)

Yukarıda verilen mersiyede, Taf Savaşında Hz. Hüseyin kollarına oğlu Abdullah’ı alırken ve düşmanlara şöyle hitap eder ‘Bana su vermek istemiyorsanız eğer barı bu küçük yaşta olan çocuğa su verin’ söylerken Harmele adlı birisi tarafından bir ok fırlatarak Abdullah’ın boynuna zıplar ve boynundan çıkan kanı Hz. Hüseyin avucunu o kandan doldurarak Abdullah sanır sudur içmek ister o an Hz. Hüseyin o kanı gökyüzüne fırlatır ve söylentilere göre o kandan bir damla yere dökülmez. Bu üzüntülü olayı mersiyelerde sık sık dile getirilmektedir.

Verin kanlı buğazın kuru sineme basıyım
Üçlü oğu beşikte iplik yerine asıyım (56/ 3)

Yukarıda verilen mersiyede, Kerbela’da çocukken şehit olan Abdullah’ın üzüntüsünü aktarmaktadır. Mersiyelerde sürekli özellikle aşure günlerinde matemler düzenlenir ve şehadet gününü anarak için hakkında mersiyeler söylenir.

Samarra’dan Baği’a
Fikri dolanan Şi’a
Abdullah El-Raği’a
Bizden selam aparın (71/ 9)

Genel olarak şehit olanlar özel olarak çocukken şehit olanların ruhu sonsuza kadar cennette kalmasına inanılır ondan halk edebiyatı ürünlerinde ruhun ölümden sonrası başka âlemlerde yaşadıkları İslam inancına göre bir kesindir ondan dolayı özellikle mersiyelerde yukarıda geçen beyte ki gibi ölüye selam göndermek vardır.

5.1.23. Cabir b. Abdullah El-Ansari:

Hicretten on altı yıl önce (607'de) Medine'de dünyaya geldi. Hazrecoğulları'nın Beni Seleme kabilesinden olup Ebu Abdurrahman ve Ebu Muhammed künyeleriyle de anılır. Babası Uhud Gazvesi'nde ilk şehit düşen sahibi Abdullah b. Amr b. Haram, annesi Resulü Allah'a biat eden kadın sahiplerden Enise (Üneyse) bint Aneme'dir. Nübüvvetin on üçüncü yılında (622) yapılan İkinci Akabe Biatı'na babası ile birlikte katılan Cabir yetmiş kişilik heyetin en küçük üyesi idi.⁵⁶³

Irak Türkmen mersiyelerinde aşağıda verdiğimiz mersiyede adı geçmektedir:

Burda babamın buğazını kestiler Cabir

Caddeler üste başını astılar Cabir (79/ 1)

Cabir'i konu eden bir diğer mersiye örneğin:

Cabir ya Cabir hardasan

Olaştık Şam'dan

Heste imamdan (80 / 1)

5.1.24. Züheyr b. Kayn Beceli:

Züheyr b. Kayn Beceli Kufe'de yaşayan ve kabilesinin büyüklerindendir.⁵⁶⁴ Kendisi Kufe şehri ve kavmi arasında saygın, cesur ve yiğit biri olarak sayılırdı. Katıldığı çok sayıdaki savaş ve fetihlerde büyük bir makam elde etmişti.⁵⁶⁵ Bazı kaynaklarda Kayn (Züheyr'in babası) Hz. Muhammed'in ashaplarından biri olarak sayılmıştır.⁵⁶⁶ Züheyr, Kerbela vak'asının onuncu gününde şehit olan Hz. Hüseyin'in yarenlerinden ve ileri gelenlerinden birisidir.⁵⁶⁷

İman dolu Züheyr'e

Qalbi çetin Büreyr'e

⁵⁶³ M. Yaşar Kandemir; "Cabir b. Abdullah", TDV İslâm Ansiklopedisi 1992, C. 6, s. 530.

⁵⁶⁴ Abdullah Mamakani, Tenkihu'l Makal fi ilmi'r Rical, Muhyiddin Mamakani baskısı, Kum, 1430, C. 1, s. 452- 453.

⁵⁶⁵ Muhammed Es-Semavi, **Ebsaru'l Ayn fi Ensari'l Hüseyin**, Tahkik eden: Muhemmed Cafer el Tubsî, İslam Arş. Merkezi, Kum 1419, s. 161.

⁵⁶⁶ Muhammed Es Senavi, age., s. 161.

⁵⁶⁷ Ensabu'l Eşraf, C. 3, s. 187; Tarihi Taberi, C. 4, s. 320; el-İrşat, C. 2, s. 95; el-Ahbaru't Tival, s. 256; el-Kâmil fi Tarihi, C. 4, s. 59; Ehlibeyt Mektebinin Sanal Ansiklopedisi; http://tr.wikishia.net/view/Z%C3%BCheyr_bin_Kayn_Beceli; Erişim tarihi 06.01.2019.

Kerbela’da her yere

Bizden selam aparın (71/ 10)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin’in sahabelerinden olan Züheyir imanlı olduğu ve Taf Savaşında Hz. Hüseyin tarafında savaştığını anlatmaktadır.

5.1.25. Habib b. Mezahir Esedi:

Habib b. Mezahir Esedi Kufeli, Beni Esed kabilesinden ve Hz. Ali’nin has ashabındandı. 75 yaşında iken Kerbela’da Hz. Hüseyin ile Aşure günü şehit olmuştur.⁵⁶⁸

Dayan siteme kehre

Ğemli olsun yüz çehre

Ĥabib İbn-i Mazahir’e

Bizden selam aparın (71/ 11)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin’in sahabelerinden olan Habib’in cennetlik olduğu ifade edilmektedir.

5.1.26. Con b. Havi:

Taf Savaşında şehit olanlardan biridir. Hz. Hüseyin onun katılmasını istemedi, ancak Con şöyle söyledi: “sizi bırakamam ancak bu siyah kan sizin kanınıza karışmadan önce” kendisinin ten rengi siyahıydı.

ĤorĤma bomba tûfekten

Zalım Ĥain felekten

Ĥere Con’a yürekten

Bizden selam aparın (71/ 13)

Genel olarak İslam inancına göre şehitlerin ruhu cennette kalıcı olduğundan Con’a Müslümanlar bu mersiyede olduğu gibi selamın vardığına inanılmaktadır.

5.1.27. Muhammed Bakır Al-Sadır:

Adı: Muhammet Bakır Alsadır babasının adı: İsmail babası ve kendisi büyük Irak din âlimlerindendir. Ayetullah derecesine sahip olan din âlimi, Irak’ın

⁵⁶⁸ Muhsin El Emin, **Ayan El-Şia**, tahkik eden: Hasan Emin, C. 4, Dar El Tarıf basın evi, Beyrut 1983, s. 353.

Bağdat ilinde doğmuş daha sonra Necef ilinde din eğitimini almak için yaşamış ancak 1980 yılında Saddam rejimi tarafından idam edilmiş, telif ettiği yayınlardan: Felsefemiz, İktisadımız, El Üsüs El-Mantıkiye Fi El-İstakra ve birçok kitap, makale ve çok sayıda dersleri kayda geçirilmiştir. Aşağıda verilen mersiyede konu edilmiştir:

Žannedersem ki Zehra
Gelen sa’at maḥşerdi
Yaralı tenle gelir
Şadır⁵⁶⁹’in Bintü’l-Huda’sı (2/ 17)

5.1.28. Nur Al- Huda Al-Sadır:

Ünlü Irak din âlimlerinden Muhammet Bakır Alsadır’ın kız kardeşi. Saddam Hüseyin tarafından zulüm ile işkence yapılarak idam edilerek şehit düşmüştür. Irak Türkmen mersiyelerinde bulunan örneğin aşağıda verilmektedir:

Žannedersem ki Zehra
Gelen sa’at maḥşerdi
Yaralı tenle gelir
Şadır⁵⁷⁰’in Bintü’l-Huda’sı (2/ 17)

5.1.29. Anne:

Irak Türkmenlerinde annenin makamı yüksektir. Bölge geleneğine göre anneye saygı, hürmet ve değer verilir. Bunlarda kesin şiire yansımaktadır. Mersiyelerde olmasa olmaz anne konu edilmektedir. Aşağıda verilen mersiyede anne ile ilgili örnek verilmektedir:

Annen sensiz kucak sensiz gözlerimde ‘Irak sensiz
Bağrım kırgın ahım argın sökecektir şafağ sensiz (11/ 1)

⁵⁶⁹ Adı: Muhammet Bakır El-sadır babasının adı: İsmail babası ve kendisi büyük Irak din âlimlerindendir. Ayetullah derecesine sahip olan din alimi, Irak’ın Bağdat ilinde doğmuş daha sonra Necef ilinde din eğitimini almak için yaşamış ancak 1980 yılında Saddam rejimi tarafından idam edilmiş, telif ettiği yayınlardan: Felsefemiz, İktisadımız, El-Üsüs Elmantıkiye Fi Elistkra ve birçok kitap, makale ve çok sayıda dersleri kayda geçirilmiştir.

⁵⁷⁰ Adı: Muhammet Bakır El-sadır babasının adı: İsmail babası ve kendisi büyük Irak din âlimlerindendir. Ayetullah derecesine sahip olan din alimi, Irak’ın Bağdat ilinde doğmuş daha sonra Necef ilinde din eğitimini almak için yaşamış ancak 1980 yılında Saddam rejimi tarafından idam edilmiş, telif ettiği yayınlardan: Felsefemiz, İktisadımız, El-Üsüs Elmantıkiye Fi El-İstakra ve birçok kitap, makale ve çok sayıda dersleri kayda geçirilmiştir.

Yukarıda verilen mersiyede, annenin değerinin büyük olduğunu anlatmaktadır. Fuzul-i anne hakkında şöyle demiş; “anne gibi yar Bağdat gibi diyar olmaz”.

5.1.30. **Yezit b. Ebu Muaviye:**

Muaviye’nin oğlu ve Emevi Devleti’nin ikinci halifesidir. Kerbela vakası onun zamanında olmuştur.⁵⁷¹ Mersiyelerde Yezid’e hep beddua edilmektedir.

La’in Yezid kâncıyla vurdu mübarek başa

Vallah olaştı darbe ka’be’de kere daşa

Yüreğimin hasreti vurdu gözümde yaşa (66/ 5)

Yezid’in Hz. Hüseyin’e yaptığı zulmün ne kadar İslam âlemine derin iz bıraktığını anlatmaktadır.

Hz. Hüseyin önce Medine’den Mekke’ye ardından da onu destekleyenlerin davet ettiği Kufe’ye doğru yola çıktı. Ancak Hüseyin’in ilerleyişi Yezid’in birlikleri tarafından Kerbela’da durduruldu ve 680’de Hüseyin ve beraberindeki 72 kişi şehit edildi.

Lâmi’î Çelebi eserinde, Yezid’i inkâr eden, bahtsız, doğru yoldan geçmiş biri olarak ifade etmektedir.

Irak Türkmen mersiyelerde bu şekilde konu edilmiştir:

Bu pislik Yezidler’in düşlerine azdınız

Şehrimin tarihinde kanla zafer yazdınız

Var olmanın zamanı geldi diye sezdimiz

Sizde devrim kavramı bir başka ‘unvandır (1/ 4)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Hüseyin’in kan ve şehadet fedakârlığının kılıçtan daha keskin olduğu aynı zaman zulme karşı insanın en değerli varlığı ile mücadele etmesini adile getirmektedir.

Hele bir kalk ayağa ehl-i harem hâlini gör

Baş açık düşmân elinde nedir ahvâlini gör

Hele bir gözlerin aç bak bize neyler a’dâ

⁵⁷¹ Lütüfî Alıcı, **Halîlî-i Mar’âşî, Divançe ve Etvâr-ı Seb’a**, Kahramanmaraş, Ukde Yayınevi, 2010, s. 78.

Etdiği ibn-i Ziyâd'ın hele bir âlini gör
Ne sitekler ne 'ezâlar ne hâkâretler eder
Bize sensiz felek-i süflenin ef'âlini gör
Hele bak Âl-i Nebi kimler elinden kaldı
Etdiği Âl-ı Yezîd'in hele 'amâlini gör
O elif boylu olan zeyn-i 'ibâdın sensiz
Bükülüp kâmeti dâl oldu kad-i dâlini gör
Hele bir bak ki neler geldi bizim bâşımıza
Hele bir gözlerin aç ehl-i harem hâlini gör (85/ 5)

Yukarıda verilen mersiyede, Yezit ve yakınlarının ehlibeytte yaptıkları zulmün büyüklüğünü aktarmaktadır.

Irak Türkmen mersiyelerinde Yezit, katil olarak tasviri yapıp ona beddua edilmektedir.

5.1.31. Şimr b. Zülcevşen:

Kerbela'da Hz. Hüseyin'e hücum emrini veren Yezid'in komutanlarından⁵⁷². Mersiyelerde Şimr, Hz. Hüseyin'i katleden kişidir.

Şimr odladı yandı hep hiyam
Ammen Zeyneb'e zulüm etti Şimam
Ne vahıt edesen bu zulma kıyam
Canlar fedası ey Şahib-i Zaman (18/ 6)

Yukarıda verilen mersiyede, Şimr'in Taf Savaşında yaptığı kötülük dile getirmektedir.

Ehlibeyt-i Muştafâ kaldı ne halette o gün
Ekber ü 'Abbas ü Qasım kaldı çöllerde o gün
Şimr-i dün çohlı 'aziyet verdi bimare o gün (30/ 9)

Yukarıda verilen mersiyede, Taf Savaşında Şimr'in Hz. Hüseyin'e ve beraberinde olanlara işkence çektiirdiği dile getirilmektedir.

Menem Qamer-i Haşim duran karşında

⁵⁷² Lütfi Alıcı, age., 2010. s. 78.

Senin zalım Şimir hak savaşında

Kollarım kestiniz ‘Alkam başında (35/ 8)

Yukarıda verilen mersiyede, Taf Savaşında Hz. Abbas Kerbela’da bulunan Alkemi Irmak’tan Hz. Hüseyin, ailesine ve sahabelerine su getirirken Yezit ve askerleri tarafından iki kollarının kestiğini ifade edilmektedir.

Menem Kamer-i Haşim-i Kamer

Şuşuz koydu bizi ‘Alkem-i nehir

Cümle cesedimi oğladı Şimir (35/ 13)

Yukarıda verilen mersiyede, Hz. Abbas’ın dilinden anlatılarak düşman tarafından zulüm gördüğü ve aynı zaman Alkemi nehrine sitem edilmektedir.

Burda kıyamet kopar halım olu der-be-der

Şimr’in hançer çeker burda nehrim zebh eder

‘İyâllarım sebaya bu yazılmış bir kadar

Burda başım kesilir Şam’a armağan gider (36/ 2)

Yukarıda verilen mersiyede, Şimr’in yaptığı suikastı ve yapmış olduğu kötülükler anlatılmaktadır.

5.1.32. Amr u Nahs/Ömer b. Sa’d:

Amr, Yezid’in komutanlarından biridir. Ubeydullah Hz. Hüseyin’in üstüne tekrar asker göndermek ister. Bu sefer Amr u Nahs (Ömer b. Sa’d)’ı bulur. Kendisine mal, mülk ve beylik verdikten sonra, otuz bin asker alarak Hz. Hüseyin’e gitmesini, kendisinden ya biat ya da başını almasını ister.⁵⁷³ Irak Türkmen mersiyelerinde konu edilmektedir:

Sa’ad oğlunun gevinde

Rey mülkünün sevdası

Artığ ne bilsin nedir

Bir ma’nası ezanın (2)

⁵⁷³ www.cumhuriyet.edu.tr.

Yukarıda verilen mersiyede, Ömer b. Sa'd'ın Taf vak'asında Hz. Hüseyin'in katilerinden olan ve kendisi ve oğlu tahta geçmek için zulmedenler tarafının tutmalarını dile getirmektedir.

5.1.33. İbn-i Süfyân:

Ebu Süfyan, İslam Devleti'nin Hz. Ali'den sonraki halifesi, Emevi hanedanının kurucusu, Muaviye'nin babasıdır. Hz. Peygamber'in Mekke'ye savaşmak için gittiğinde ibn-i Süfyan'a senin evinde, ibadet yerlerinde ve kendi evlerinden çıkmayanlara hiçbir şey olmayacaktır, dediği bilinmektedir.

Bu kardaşın Kerbela'da keseller
Kesik başın cadde üste asallar
Başsız na'sım Al-i Sufyan leşkeri
Atlar ile çıplak sinem basallar (44/ 1)

Sufyan neslinin Taf Savaşında düşman tarafı olduklarını ve Kerbela'da Hz. Hüseyin'i ve ashaplarını öldürmelerini anlatmaktadır.

5.1.34. Beni Ümeyye:

Benî Ümeyye Mekke'nin en güçlü kabilelerinden biridir. Ümeyye'nin, Yemen'i Habeşistanlılar'dan kurtaran Seyf b. Zuyezen'i tebrik için Yemen'e giden Mekke heyetinde bulunmasıyla ilgili haberler de bunu teyit eder. Beni Ümeyye nesli genel olarak tarihte ehlibeytte düşmanlık gösterdikleri söylenmektedir. Hulefa-yi Reşidin döneminden sonra (632-661) Suriye'nin merkezi Dımeşk'ta kurulan İslam tarihinin bu ilk hânedan-devleti, adını kurucusu Muaviye b. Ebu Süfyan'ın mensup olduğu Benî Ümeyye (Ümeyyeoğulları, Emeviler) kabilesinden almıştır. Muaviye ve ondan sonraki iki halife bu kabilenin Süfyani kolundan, diğer on bir halife ise aynı ailenin Mervanî kolundandır. Gelişmelerden haberdar olan Yezit, Basra Valisi Ubeydullah b. Ziyad'ı Kufe valiliğine getirerek isyanı önlemekle görevlendirdi. Göreve başladıktan hemen sonra Müslim b. Akil ve arkadaşlarını öldürten Ubeydullah, gönderdiği kuvvetlerle Kufe'deki yeni gelişmelerden habersiz olarak Kufe'ye gelmekte olan Hz. Hüseyin'in yolunu kestirdi. 10 Muharrem 61 (10 Ekim

680) cuma günü Kerbela’da cereyan eden çarpışmalarda Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin tamamına yakını hunharca katledildi. İslâm tarihinin en büyük faciası olan ve asırlarca devam edecek mücadelelerin temelini teşkil eden bu hadise, Şiiliği siyasî bir taraftarlık olmaktan çıkarıp hilâfetin Hz. Ali evlâdının hakkı olduğu inancını bir nas olarak kabul eden bir grup haline getirdi. Müslümanların iki zümreye ayrılmasının esasını teşkil eden bu facia yüzünden başlatılan isyanlar Emeviler’in yıkılışının önemli sebeplerinden biri olmuştur.⁵⁷⁴ Irak Türkmen mersiyelerinde hep Al-i Ümeyye’ye sitem ve beddua edilmektedir:

Her gün ‘aşura her gün Kerbela

Al-i Ümeyye vermiş el ele

Bak İsrail’e ‘aynen Harmele

Taratel Hüseyin ya Hüseyin Allahu ekber (78/ 5)

Yukarıdaki mersiyede, Ümeyye milletin Ehl-i Beyt karşısında bir el olup öldürmeye başlamışlardır.

⁵⁷⁴ İsmail Yiğit, “Emeviler”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 1995, C. 11. s. 104-108.

5.2. Irak Türkmen Mersiyelerinin Metinleri:

(1)

Uçun yigitler uçun uçmağ size yakışır
Yerde değil ikâmetgâhınız ‘asmandadır
Güneş her gün her şabah sizinle selamlaşır
O yüzden ruhlığınız her zaman meydandadır

Uçun yigitler uçun ‘âsmân sizin mülkünüz
En güzel yıldızlarla dopdoludur terkiniz
Pakize kanınızla yazılmış bu türkünüz
Bu türkünün yankısı yıllar yılı candadır

Güneşin o altınsa saçları örtünüzdür
Uçsuz bucaksız semâ⁵⁷⁵ ebedî yurdunuzdur
Bu kıtsal topraklardan göçmek tek derdinizdir
Tek o yüzden kalbiniz gözünüz vatandaşdır

Bu pislik Yezidler’in düşlerine azdınız
Şehrimin tarihinde kanla zafer yazdınız
Var olmanın zamanı geldi diye sezdiniz
Sizde devrim kavramı bir başka ‘unvandır

Zambaklar arasında en güzel çiçeksiniz
Özgürlük bağçasında renkli kelebeksiniz
Her kurban bayramında yere ineceksiniz
Göreceksiniz hâlâ başımız dumandır

Mahyalı kubbelerim duruyor şayenizde
Ruhsal değerler vardı o temiz gâyenizde

⁵⁷⁵ Gök yüzü

İlahiler taşıkça gönül sermayenizde
Ölümsüz ruhlarınız zaferde dindir şandır

Ayaklarla azdınız besleme yayanları
Şabır eyle bozdunuz çizilen yalanları
Bükülmez iradeyle yandırdınız düşmanları
Onun için kabriniz yere hep vicdandır

“Biz burdayız” çağrınız hep sarstı yerleri
Bir anda uyandırdı gözü kara erlerdi
Silağları sırtlanıp taktınız kemerleri
Çünkü gönül gözünüz o ‘ulvî cânândadır⁵⁷⁶

(2)

Kerbela toprağına
Ahtı ki temyiz kanın
Her damlası bilâhi bir
Ayesidir Kır’an’ın

Her bir şehid yıldızdır
Sen ama gün tek parlak
Adın gelirken gelmez
Adı hiç şehidânın

Hakka öyle can verdin
Ki, hak senle canlandı
Meryem oğlu da oldu
El-hak senin heyranın

⁵⁷⁶ Hicran Kazıoğlu, **Tarihleşen Yiğitler**, Nur Yayın Evi. Kerkük 2008.s. 102-104.

Ama ha  ehlin neden
Bilmem ki etmez kabu 
Her b olaydı keşke
Evi bu   m⁵⁷⁷ dünyanın

Her ‘adalet, her insaf,
Her mürüvvet sendeyken
Bilmem ki devran niçin
Oldu senin düşmanın

 mamsızı  diyenler
 mansızıymı  vallah
Bu yüzden bilmediler
 adrin ‘ahd⁵⁷⁸ u im n n

Binlerce mektup yazıp
Tez gel yeti  dediler
 abul etmiri  a la
  km n Ben  Süfyan

Amma ne ba ı vardır
Bin bi‘atı⁵⁷⁹ kırsa da
Utanmayan  ebis n⁵⁸⁰,
Kinden dolan  eytan n

Sa’ad oğlunun gevinde
Rey mülkünün sevdası
Artı  ne bilsin nedir
Bir ma’nası ezan n

⁵⁷⁷ U ursuz

⁵⁷⁸ Söz

⁵⁷⁹ Ba lılı ı

⁵⁸⁰ Kötünün

Ey peygamber balası!
Hakkın yüksek kalesi
Kurban sana bin millet
Ey milletin fidası

Kesildi barmağların
Beyat veren ellerle
Bu senin cömerdliğin
Oda millet vefası

Kupkurumuş dilinden
Kırmayan bir heyhat⁵⁸¹
Çıkmakla da'im kaldı
Hakkın güçlü şadası

Senin mazlumlüğundan
Yeşerdi din bağçası
Senin susuzluğundan
Yeşerdi din bağçası

Her 'asırda her çağda
Kesilir kurban kurban
Kuşduğun kervan bitmez
Ey şehidler ağası

Her 'asırda varırken
Bin dâ'î oğlu dâ'î⁵⁸²
Bir sahil bulmaz asla
Bu kanların deryası

⁵⁸¹ İmkânsız

⁵⁸² Bir küfür sözü

Zulüm karşısın alan
Saħil ancak maħşerdir
O yerde belli olur
Her zalımın cezası

Žannedersem ki Zehra
Gelen sa’at maħşerdi
Yaralı tenle gelir
Şadır⁵⁸³’in Bintü’l-Huda’sı⁵⁸⁴

Ey Azğar’ı oħlanan
Ey ħeymesi odlanan
Hiçbir zaman tükenmez
Şi’aların bu yaşı

Mehdi zuhuruna dek
Vardır sevenlerinin
Her yerde Kerbela’sı
Her günde ‘aşurası’⁵⁸⁵

(3)

Viladetin⁵⁸⁶ Ramazanda
Müslümanlar tam imanda
Ceddin oħunur ‘ezanda
Yâ Müctebâ⁵⁸⁷ yâ Müctebâ

⁵⁸³ Adı: Muhammet Bakır El-sadır babasının adı: İsmail babası ve kendisi büyük Irak din âlimlerindendir. Ayetullah derecesine sahip olan din alimi, Irak’ın Bağdat ilinde doğmuş daha sonra Necef ilinde din eğitimini almak için yaşamış ancak 1980 yılında Saddam rejimi tarafından idam edilmiş, telif ettiği yayınlardan: Felsefemiz, İktisadımız, El-Üsüs Elmantıkiye Fi Elistkra ve birçok kitap, makale ve çok sayıda dersleri kayda geçirilmiş.

⁵⁸⁴ Ünlü Irak din âlimlerinden Muhammet Bakır El-sadır’ın kız kardeşi.

⁵⁸⁵ Sadık Beşirli, **Bir Bardağdan Bir Deniz**, Tuzhurmatı 2004, s. 21-22.

⁵⁸⁶ Doğumun

Ey Muşafâ reyhanesi
Hem Murtaza'nın halesi
Zehra'dır onun anası
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ

Ahmed nübüvvet bağıdı
'Ali Zehra bir bağıdı
Hasan Hüseyin yaprağıdı
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ

Adın Tevrat'ta Şıbır'dı
Anan nesli peygamberdi
Baban fatih-i Heyber'di
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ

Sen Muşafâ çırağından
Ayrılmazdın kucağından
Öperdi hep dudağından
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ

Sene⁵⁸⁸ verdi düşman ağı
Zeyneb çekti kardaş dağı
Ebed⁵⁸⁹ sönmez hak çırağı
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ

Hasan'a verdiler zehiri
Âl-i 'Abâ⁵⁹⁰ çekti kehrî⁵⁹¹

⁵⁸⁷ Hz. Hasan'ın lakabı

⁵⁸⁸ Sana

⁵⁸⁹ Hiç

⁵⁹⁰ Hz. Muhammet, Ali, Fatima, Hasan ve Hüseyin'e özel ad.

⁵⁹¹ Üzüntüyü

Yaşlandı Muştafâ şehri
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ

Bağrın oldu pâre pâre
La'net olsun ağyara
Bu dertlere bulun çare
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ

İmam halı perişandı
Etraf bizlere düşmandı
Bizim yolumuz Kur'andı
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ

Sen 'Ali'nin ilk bârısan⁵⁹²
Naci⁵⁹³ oğlunun yarısan
Sen nübüvvet esrârısan
Yâ Müctebâ yâ Müctebâ⁵⁹⁴

(4)

*On sekiz il⁵⁹⁵ çektim oğul cefâsın
Hiç görmedim 'Ali evlâd şafâsın*

Bir de oğlum şitil⁵⁹⁶ boyun göreydim
Saçlarını ellerimle öreydim
Şon nefeste oğlum halın şoraydım

⁵⁹² İlk meyvesisin

⁵⁹³ Kurtarılan

⁵⁹⁴ Salahattin Nacioğlu, **Muhabbet Kaynağı**, Tuzhurmatı 2006, s. 28-29.

⁵⁹⁵ Yıl

⁵⁹⁶ Fidan

*On sekiz il çektim oğul cafâsın
Hiç görmedim ‘Ali evlâd şafâşın*

‘Aziz balam bağrını kan ettiler
Köskünü⁵⁹⁷ oğlara nişan ettiler
Akber’i kanına geltan ettiler

*On sekiz il çektim oğul cafâsın
Hiç görmedim ‘Ali evlâd şafâşın*

Oğlumun imdâdına yetiş ‘Abbas
Akber’im cuvandı nece tutum yâs
Olaş oğlum ‘Ali’ni bağrına bas

*On sekiz il çektim oğul cafâsın
Hiç görmedim ‘Ali evlâd şafâşın*

Çoh yandırdı balasının⁵⁹⁸ ataşın
Senin için kan ağırlı kırdışın
Tez ayrıldın büyük değildir yaşın

*On sekiz il çektim oğul cafâsın
Hiç görmedim ‘Ali evlâd şafâşın*

Yüregimize vurdun vallah dağlarda
Bülbül ötmez güller açmaz bağlarda
Ayrılanı gözlerim kan ağlarda

*On sekiz il çektim oğul cafâsın
Hiç görmedim ‘Ali evlâd şafâşın*

⁵⁹⁷ Göğsünü

⁵⁹⁸ Çocuğunun

uru yerde ğerib ilde verdin can
oĥ şu dedin şu yerine itin şan
Gözlerimden ayrılmaz hiçbir an

On sekiz il çektim oĝul cafâsın
Hiç görmedim ‘Ali evlâd şafâşın

Söndürdüler oĝlum ‘Ali ıraĝın
urutular şusuzdan gül dudaĝın
Yıĥtılar İslamlar’ın ĥaķ bayraĝın

On sekiz il çektim oĝul cafâsın
Hiç görmedim ‘Ali evlâd şafâşın

Ey ‘Ali sensen şebihî Peyĝember
Gel yetiş imdâda sen aĝayı anber
uru yerde can verdi ‘Ali Akber

On sekiz il çektim oĝul cafâsın
Hiç görmedim ‘Ali evlâd şafâşın

Nacioĝlu sene aĝlar her gece
Ey Akber göreyim yaran nece
Canındaki yaraların gül-gonca

On sekiz il çektim oĝul cafâsın
*Hiç görmedim ‘Ali evlâd şafâşın*⁵⁹⁹

⁵⁹⁹ Salahattin Nacioĝlu, **Muhabbet Kaynaĝı**, Tuzhurmatı 2006, s. 44-45.

(5)

Yazandam defter ağlar
Âl kanlı nehir ağlar
Zehra, Peyğember ağlar
Kesik başlı yatana

Gel Kerbela züvvârı⁶⁰⁰ gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyğember ağlar kesik başlı yatana

Zeyneb şahib-‘azâdır
Ėerib Altuş Rıza’dır
Ağlıyan Murtaza’dır
Kesik başlı yatana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyğember ağlar kesik başlı yatana

Aşğeri şusuz kalan
Boğazınan oğlanan
Ağla cismi doğranan⁶⁰¹
Kesik başlı yatana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyğember ağlar kesik başlı yatana

Kerbela Fırat’ına
Kurban imam atına
Gideğ ğerib vaţana
Kesik başlı yatana

⁶⁰⁰ Ziyaretçileri

⁶⁰¹ Doğurulmuş vücuduna ağla

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyġember aġlar kesik başlı yatana

Arba'in'e⁶⁰² gideriġ
Gözyaşımız tökeriġ
'Aza da'im ederiġ
Kesik başlı yaţana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyġember aġlar kesik başlı yatana

Ahzan⁶⁰³ ile ĥasreti
Şehr-i Kufa ġurbeti
Ohuyun ziyareti
Kesik başlı yaţana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyġember aġlar kesik başlı yatana

Gidin Şam'a kervana
Kumda düşen kurbana
Selam verin 'atşâna⁶⁰⁴
Kesik başlı yaţana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyġember aġlar kesik başlı yatana

Cisminden kan ahanda

⁶⁰² Kırka

⁶⁰³ Üzüntüler

⁶⁰⁴ Susuza

Ekber'i oĥlananda
Cibril aĥlar baĥanda
Kesik başlı yaşana

Gel Kerbela züvvârı gelin ĥerib vaşana
Zehrâ Peyĥember aĥlar kesik başlı yatana

Düştü Taha reyĥanı
Cennet 'anber gülşanı
Ėaldır göĥe Ėur'an'ı
Kesik başlı yaşana

Gel Kerbela züvvârı gelin ĥerib vaşana
Zehrâ Peyĥember aĥlar kesik başlı yatana

Şuşuzdan ataş ĥaynar
Nar⁶⁰⁵ gölü dudaĥ yanar
Cennet bülbülü saynar
Kesik başlı yaşana

Gel Kerbela züvvârı gelin ĥerib vaşana
Zehrâ Peyĥember aĥlar kesik başlı yatana

Mızraĥtan ĥanlar aĥar
Durup ayaĥa ĥaĥar
'Atşan uřaĥlar baĥar
Kesik başlı yaşana

Gel Kerbela züvvârı gelin ĥerib vaşana
Zehrâ Peyĥember aĥlar kesik başlı yatana

⁶⁰⁵ Ateş

Düştü kolsuz meydanda
Bu Kerbela tufanda
'Alemdarım al kanda
Kesik başlı yatana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyġember aġlar kesik başlı yatana

Deşti ğem Kerbela'ya
Şekvamız var Kufa'ya
Gelin Merve Şafa'ya⁶⁰⁶
Kesik başlı yatana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyġember aġlar kesik başlı yatana

Kerbela'dan ders alın
Yada şal Zeyneb ħalın
Çıh çöle ayaġ yalın⁶⁰⁷
Kesik başlı yatana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyġember aġlar kesik başlı yatana

Ĥaġ parlar çıraġında
Aşġer'i kuaġında
Baġ 'atşan dudaġında
Kesik başlı yatana

⁶⁰⁶ Hz. İbrahim'in eşi Sara, Mekke'de vardıklarında İsmail peygambere su getirmek için birkaç kez serap gölgesi görüp gidip geri döndüğü olay daha sonra özellikle İslam döneminde hac merasiminde uygulanan temellerden biri olmuştur.

⁶⁰⁷ Yalınayak

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyġember aġlar kesik başlı yatana

Ařġer'in huzurunda
Boġazı oġlananda
Baġın maġşer olanda
Kesik başlı yaţana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyġember aġlar kesik başlı yatana

Başlar göglere kaġar
Zeyneb meydana baġar
Nâçâr gözyaşı aġar
Kesik başlı yaţana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyġember aġlar kesik başlı yatana

Aġlırı bugün gözler
Havra gözyaşın gizler
Yaralı kalbi sızlar
Kesik başlı yaţana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaţana
Zehrâ Peyġember aġlar kesik başlı yatana

Dur Hüseyn hâzresinde⁶⁰⁸
Serin bir yel esende

⁶⁰⁸ Mezarında

Kesik başlı yağana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaṭana

Zehrâ Peyğember ağlar kesik başlı yatana

Hüseyin kanın tökende⁶⁰⁹

Secâd belin bükende

Cibril dizin çökende

Kesik başlı yağana

Gel Kербela züvvârı gelin ğerib vaṭana

Zehrâ Peyğember ağlar kesik başlı yatana

Ṭahır cesedi ‘uryan⁶¹⁰

Ğerib mazlum hem ‘atşan

Ağlırı Şahib Zaman

Kesik başlı yağana

Gel Kербela züvvârı gelin ğerib vaṭana

Zehrâ Peyğember ağlar kesik başlı yatana

Çölde al kana batan

Kefensiz başsız yatan

Havra Zeyneb yas tutan

Kesik başlı yağana

Gel Kербela züvvârı gelin ğerib vaṭana

Zehrâ Peyğember ağlar kesik başlı yatana

Hüseyin başı çöl gezer

609 Dökünce

610 Çıplak

Rukiye ciger ezer
Semir Kehye ğem yazar
Kesik başlı yaşana

Gel Kerbela züvvârı gelin ğerib vaşana
Zehrâ Peyğember aĝlar kesik başlı yatana⁶¹¹

(6)

Örtün ey Tuz torpaĝlar yaramı yel görerse
Yetirer Medine'ye bu acı heberimi

Gecenin ortasında gizlen ey başsız beden
Görmesin anam Zehrâ yaralı cigerimi

Ėelbime degen oĝlar canımı serend etti
Ėoymadı saĝ yer ıalsın gizleyim azarımı

Dünün ey daĝlı canlar anamın diyarına
Arıamda her hür insan perreler defterimi

Başımı yaran kılınç enerken damarıma
Hınnaladı zaferin rengiyle her yerimi

Bu sırada kocası⁶¹² Muıammed'i babası 'Ali'ni ve nenesi Zehra'nı yadladı

Dur ey baba ıoı aĝlama
Üregime ıan baĝlama

Bacım daĝlı oĝlum daĝlı

⁶¹¹ Semir Kehyeoĝlu, **Zehra şhidleri**, Fuzuli Matbaası, [Kerkük] 2015, s. 6-13.

⁶¹² Büyük babası

Bu dağları sen dağlama

Bedenimin hepsi yara
Sakın meni kucağlama

Qoy qanıma güneş vursun
Gözyaşıyla çoruğlama⁶¹³

(7)

*Çadırlar qardaş gör nece yandı
Uşağlar ağlar hâllar yamandı*

Sen özün olaş imdâda qardaş
Kimse yoğ gelsin feryada qardaş
Qızlar dağıldı şahrada qardaş
Qalbime ataş dağı dayandı

*Çadırlar qardaş gör nece yandı
Uşağlar ağlar hâllar yamandı*

Kimsesiz qaldım bela çölünde
Teqat qalmadı Zeyneb belinde
Esir olmuşuğ eşrar⁶¹⁴ elinde
Çarem kesildi şabrım talandı

*Çadırlar qardaş gör nece yandı
Uşağlar ağlar hâllar yamandı*

⁶¹³ Hicran Kazıoğlu, **Hüseynîler ve Başka Şiirler**, 3. cilt, El-Cevahiri Kitapevi, Tuzhurmatı 2010, s. 50-51.

⁶¹⁴ Kötü insanlar

Bu eşrar şaldı çadıra ataş
Ne oğlum kalıp ne de bir kardaş
Men kime diyim imdâdına olaş
Yükseldi feryad göge dayandı

*Çadırlar kardaş gör nece yandı
Uşağlar ağlar hâllar yamandı*

Zulum odunda yandı evlâdın
Bizden kesildi neden imdâdın
Duyurram sesin dağlı feryâdın
Aramız kardaş kanlı dumandı

*Çadırlar kardaş gör nece yandı
Uşağlar ağlar hâllar yamandı*

Çare et özün bahtı kereye⁶¹⁵
Rağm eyle kardaş kalbi yaraya
Mende tutuştum bu Kerbela'ya
'Abbas'ız dünya daha yalandı

*Çadırlar kardaş gör nece yandı
Uşağlar ağlar hâllar yamandı*

Gelseydi babam bu ah u vaha
Kimi seslenim bilmirem daha
Derdimi diyim ancağ Allah'a
Elinde Kur'an kana boyandı

Çadırlar kardaş gör nece yandı

⁶¹⁵ Karaya

Uşaglar ağlar hâllar yamandı

Bu hala kardaş ağlar Medine
Sorsa ne diyim Ümmü'l-Benin'e
Dört oğlum kurban verdim bu dine
Bu diyarda ne dâd u fiğandı

Çadırlar kardaş gör nece yandı
*Uşaglar ağlar hâllar yamandı*⁶¹⁶

(8)

Ağla ey aşlan şehidim kaḥ⁶¹⁷ ağla
Bu ağlar dostlara bir bir baḥ ağla
Ne yürekten bizi koyup gedirsin
Çattı vedâ' çağı dur dur toḥ ağla
Aşlan şehidim oyan ölmez yiğidim oyan
Kahraman 'Abbas oyan sana uymaz yas oyan

Geldi faşl-ı firak leylay⁶¹⁸ isteme
Leylayın ters davul eyvay isteme
Şehidlik nişanı en son visamın
Mezarın gönülde heray⁶¹⁹ isteme
Yigit Fırat, Seyf oyan Abdullah, Eşref oyan

Yüreğin coşanda şebat diyerdin
Ya ölüm yoḥsa hür hayat diyerdin
Ğazabın⁶²⁰ yandırısın zulmun evini

⁶¹⁶ Hicran Kazıoğlu, **Hüseynîler ve Başka Şiirler**, C. 3, El-Cevahiri Kitapevi, Tuzhurmatı 2010, s. 52-53.

⁶¹⁷ Kalk

⁶¹⁸ Ninni

⁶¹⁹ Feryat

Gözyaşın saklardin heyhat⁶²¹ diyerdin
Muhemmed, Hayder oyan Abdullah, Ca'fer oyan

Bu ahan yaşları tufan ederiz
Her zalım kimseyi pişman ederiz
Esiyor bayrağın güçlü ellerde
Ayağlar altını burkan ederiz
'Alemdar İmad oyan, 'Abbasla Erşed oyan

Sizlersiz hak yolun sönmez çırağı
Milletin şerefi yurdun bayrağı
Ahan yıldızların ardında güneş
Çıkarır ışığa dağı toprağı
Metin bir ölüm oyan Felah, 'İşâmım oyan

İşrarla tutanlar hürler yolunu
Laleyle bezetti⁶²² Beşir yolunu
Tökülen yapraklar hayat çölünde
Yıldızlar ağarttı zafer yolunu
Kağ Zekeriy'em oyan Hamdi, 'Adnanım oyan

Yürekta kızılan inanç esasın
Kıanlarla vurmuşuz çökmez binasın
Elimin göğüne ahan yıldızlar
Yükselti teheddi⁶²³ şumud⁶²⁴ kalasın
Ahmed, Murtaşam oyan Hayder, Muştafâm oyan⁶²⁵

⁶²⁰ Sinirin

⁶²¹ Kabul edemeyiz

⁶²² Süslendirdi

⁶²³ Meydan okumak

⁶²⁴ Direnç

⁶²⁵ Hicran Kazioğlu, **Tarihleşen Yiğitler**, Nur Yay. Kerkük 2008, s. 68-70.

(9)

Dün gece babamı dünyada gördüm
Bilmirem? Ya onu hulyada gördüm!
Ya hud da yatmışım rüyada gördüm!
Ya uyku sersemi aynada gördüm!
Millele gözyaşlı deryada gördüm

Dedim ki baba can güzel gül-gûnsun
Bize gelir içinde hardan zenginsin
Biz kere girmişiz sende renginsin
'Adetin değildi neden sezginsin
Onu yurd üstünde semada gördüm

Ağladım ağladım yoldum saçımı
Gönülden yolladım göge acımı
Bağırdım kaybettim başta tacımı
Hasretle doldurdum sensiz avcumu
İnanmam rüyaydı! Dünyada gördüm

Dedi ki ey kızım! Yara derindi
Toprağım bayrağım candan şirindi
Kardaşlar durmuşken ruhum emindi
Silağım sıcaktı gönlüm serindi
Dostları sırt sırta sırada gördüm

Tabut boş içinde yokuysa baban
Güneşin sacağı türbemle kefen
Bekleme yolumu ey nazlı gülşen
Sağ olsun milletim sağ olsun vatan
Bunları kavrulmuş bilada gördüm

Kin, kıansız bir şabaḥ baban dönecek
Yıldızlar yedinci kıattan inecek
Bu ataş yarın bir bulut sönecek
Yağmurda dur bekle şafaḥ sökecek
Kitapta yazılmış kıazada gördüm

Dur ezme bağırımı cigerim yandı
Saḥla gözyaşını ğezeb⁶²⁶ burkandı⁶²⁷
Canım yurd uğrunda kıana boyandı
Şehidlik babana en son nişandı
Ḥesabsız ecri mi⁶²⁸ burada gördüm

Aç kıal susuz da kıal yuvasız kıalma
Güven öz gücünle kapılar kıalma
Yüksek tut başını yüzünü şalma
Kalk kıbugün yarın'kın dünene⁶²⁹ dalma
Ğafilî çoḥ pişman fenâda gördüm⁶³⁰

(10)

Sen 'Irak'ın mert oğlusun
Vatan perversin şoylusun
Şehadeti uğurlusun
Ey fedakâr şanlı şehid

Aḥıtınca temyiz kıanı
Yücelendi millet şanı
Mesken aldın her vicdanı

⁶²⁶ Öfke

⁶²⁷ Volkan

⁶²⁸ Seva bımı

⁶²⁹ Düne

⁶³⁰ Hicran Kazıoğlu, **Tarihleşen Yiğitler**, Nur Yay. Kerkük 2008, s. 72-74.

Ey fedakâr şanlı şehid

Hakkâ batıl katmadın sen

Vicdanını şatmadın sen

İlkeleri atmadın sen

Ey fedakâr şanlı şehid

Ne sızladın ne inledin

Ne boş yalan laf dinledin

Arşlan gibi hep göğerdin

Ey fedakâr şanlı şehid

Sen başîr-i din düşmanın kör

Yıldırmadı seni terör

Hürmet yağar sene gel gör

Ey fedakâr şanlı şehid

Ne şarşıldın ne de kaçtın

Zalımlara kôrhu saçtın

Zaferlere yollar açtın

Ey fedakâr şanlı şehid

Eylemiştin canı adak

Kucağ açar sana toprak

Na'sın sarar kere toprak

Ey fedakâr şanlı şehid

Tuzlu yazar olmaz bezer⁶³¹

Qalemiyle dağlar kazar

Şon mışrâ'ı şöyle yazar

⁶³¹ Bıkmak

Ey fedakâr şanlı şehid
Dünya vü ‘uqbada sa’id⁶³²

(11)

Annen sensiz kucak sensiz gözlerimde ‘Irak sensiz
Bağrım kırgın ahım argın sökecektir şafak sensiz

Bahar geçti kuşum uçtu bağçam sensiz bulut sensiz
Çoğ yer bahar bense kışta hiç yeşermez bu dağ sensiz

Kış gözümde göz yüzümde töküyorum yaprak sensiz
Bekliyorum yarın doğsun sanma varsın ayak sensiz

Gözüm kaldı gül boyunda işitmiyor kulak sensiz
Gülşenim yas gömleğinde gül koklamak yasak sensiz

Kervan yorgun yoksa ağır bulunmuyor konak sensiz
Kaş göreydim yurt tüyünde ne durumda duvak sensiz

Şon nişanın çünkü aldır bayram etmez ‘Irak sensiz
O hürriyet baharında nece essin bayrak sensiz⁶³³

(12)

Bu baş kimin enbiyalar Cibril’den sordu
Kerbela’nın vakı’asın Allah’da gördü
Hüseyin için İsrâ Mi’raç cennet yas kurdu

Yusuf ağlar ‘İsa ağlar başa baharken

⁶³² Hicran Kazıoğlu, **Tarihleşen Yiğitler**, Nur Yay. Kerkük 2008, s. 84-86.

⁶³³ Hicran Kazıoğlu, **age.**, 2008, s. 71.

Ka'be ağlar Zehra ağlar Zeyneb ağlarken

Ka'be'den bir feryad çıktı 'arşa olaştı'⁶³⁴
Şems u kamer cümle kevineyn vaz'ı bulaştı
Âdem Hava etrafında ruhu dolaştı

Yusuf ağlar 'İsa ağlar başa bağarken
Ka'be ağlar Zehra ağlar Zeyneb ağlarken

Ma'sum şehid gözlerinde ravza göründü
Mazlum Havra Zeyn'l 'İbad Şam'a sorundu
Baş bir yana, can bir yana, iki bölündü

Yusuf ağlar 'İsa ağlar başa bağarken
Ka'be ağlar Zehra ağlar Zeyneb ağlarken

Allah gördü Muhammed'in yeşil reyhanı
Başı kesik gerib Hüseyin Hayder aslanı
Öldürdüler yetmiş iki ehli iman

Yusuf ağlar 'İsa ağlar başa bağarken
Ka'be ağlar Zehra ağlar Zeyneb ağlarken

Gideğ gemgin Kerbela'ya kалаğın⁶³⁵ orda
'İlan olup şehid oldu Hüseyin'im burda
Orda kama⁶³⁶ orda zincir kösküne vur da

Yusuf ağlar 'İsa ağlar başa bağarken
Ka'be ağlar Zehra ağlar Zeyneb ağlarken

⁶³⁴ Ulaştı

⁶³⁵ Kalalım

⁶³⁶ İnce satır

Zehra oğlunun başını kimler dağladı
H  ret-i Zeyneb Kerbela'da kere bağladı
Bel b  k  l  p Şam'a tekin⁶³⁷ gizli ağıladı

Yusuf ağılar 'İsa ağılar başa bağarken
Ka'be ağılar Zehra ağılar Zeyneb ağılarken

Yedi perde semavetten geldi bir nida
H  seyn'e Âdem ağıladı Zeyneb'e H  va
K  n ağıladı, k  n içinde, k  n   Kerbela

Yusuf ağılar 'İsa ağılar başa bağarken
Ka'be ağılar Zehra ağılar Zeyneb ağılarken

Mu afa'nın Ehl-i Beyt'in koydular v  ya
Meleklerde indi g  ğden kerb    belaya
Ağıla Semir Kahyeo lu bu va ı'aya

Yusuf ağılar 'İsa ağılar başa bağarken
Ka'be ağılar Zehra ağılar Zeyneb ağılarken⁶³⁸

(13)

Ağılar Zeyneb
Karda  diyer⁶³⁹ ağılar Zeyneb
Kereleri bağılar Zeyneb
'Ar e  ı ar⁶⁴⁰ fi an sesi
Dağı da ı dağılar Zeyneb

⁶³⁷ Kadar

⁶³⁸ Semir Kahyeo lu, ** erib Kerbela**, Fuzuli Basımevi, Tuzhurmatı 2010, s. 31- 34.

⁶³⁹ Der

⁶⁴⁰  ıkar

Kafileler⁶⁴¹ düştü yola
Göreğ⁶⁴² baħaħ⁶⁴³ şonu n'ola
Hüseyn'imın rengi şola
Derdimin dermanı kardaş

Kardaş diyer ağlar Zeyneb
Kereleri bağlar Zeyneb

Şayyad⁶⁴⁴ elinde kalmasın
Hüseyn'imi yad⁶⁴⁵ almasın
Şıcağ kum üste şalmasın
O nazık bedeni kardaş

Kardaş diyer ağlar Zeyneb
Kereleri bağlar Zeyneb

Kufe ehli⁶⁴⁶ döndü sözden
Şanma Hüseyn düştü gözden
Kan düşerse olu dizden
Ağlatma Taha'nı kardaş

Kardaş diyer ağlar Zeyneb
Kereleri bağlar Zeyneb

Bacı Zeyneb etme fiğın
Koy parlasın bütün cihan
Şehidliğim olmuş 'ayan

⁶⁴¹ Kervan

⁶⁴² Görelim

⁶⁴³ Bakalım

⁶⁴⁴ Avcı

⁶⁴⁵ Yabancı

⁶⁴⁶ Halkı

Muşibetler kani kardaş

Kardaş diyer ağlar Zeyneb

Kereleri bağlar Zeyneb

Hüseyn'im kanına ğaltan

Taf Savaşı şahid meydan

Ey kavm Hüseyn'imnen utan

Kaldırıp Kur'an'ı kardaş

Kardaş diyer ağlar Zeyneb

Kereleri bağlar Zeyneb

Zeyneb diyer vay kardaşım

Neler gördü dertli başım

Kana döndü gözde yaşım

Kerbela kurbanı kardaş

Kardaş diyer ağlar Zeyneb

Kereleri bağlar Zeyneb

Kesilen o başa kurban

Şehid düşen cana hayran

Ne gül kaldı ne gülistan

Kerbela mizanı kardaş

Kardaş diyer ağlar Zeyneb

Kereleri bağlar Zeyneb

Canında var oğ yarası

Bulunmadı bir çarası

Babamın igid⁶⁴⁷ balası
Dön varsa imkânı  ardaş

 ardaş diyer ağlar Zeyneb
 ereleri ba lar Zeyneb

Ey muşibetler anası
Zeyneb'in noha nalesi⁶⁴⁸
Zeyneb'de  ardaş yarası
Gönlümün sultanı  ardaş

 ardaş diyer ağlar Zeyneb
 ereleri ba lar Zeyneb

Anam Zehra derdim  o tu
 ardaşıma degen o tu
Olu şehid  ara yo tu
'Adalet mizanı  ardaş

 ardaş diyer ağlar Zeyneb
 ereleri ba lar Zeyneb

'Assafo lu ba  bu çala
Neler görüp miskin bala
Bulmuyup derdine  ara
Kerbela tufanı  ardaş

 ardaş diyer ağlar Zeyneb
 ereleri ba lar Zeyneb⁶⁴⁹

⁶⁴⁷ Yiğit

⁶⁴⁸ Nalesi

⁶⁴⁹ Adnan Assafo lu, **Ehl-i Beyt Sevgisiyle İlgili Şiirler**, 'y.y.', 1431 (2009), s. 33-36.

Gel oğul indi⁶⁵⁰ ‘Irak’a ölürem
 Ruḥ çatıp indi fıraḳa görürem
 Gözlürem Rızanı
 Görmedi babanı

Yandırıp ayrılığın dağı meni
 Gevlim ister Rızâ’nı Ma’suma’nı⁶⁵¹
 Kıydı zulüm etti mene sindi deni
 Çoḡ yubanma⁶⁵² tez de⁶⁵³ gel görüm seni
 Yandı kalbim iftiraḳa görürem

Men bugün yad etmişem Kerbela’nı
 Koy çekim ceddin tekin her belanı
 Aşıkın ma’suḳa kurbandı canı
 Ta göre ma’suḳ yarı töktü kanı
 Ruḥ çatıp indi dudağa görürem

Ayrılığ kalbimi yandırıp yaḥur
 Gözyaşım nari⁶⁵⁴ fıraḳtan oḡur
 Başımın ğem bulutu üste çaḥır
 Gözlerim şızlar gelen yola baḥır
 Düzmüşem men bu fıraḳa görürem

Deme zindanın zulüm şabrım alıp
 Baḥr-i⁶⁵⁵ şabrım heyâl etme boşalıp
 Ne kadar sine vurup kamçı⁶⁵⁶ çalıp

⁶⁵⁰ Şimdi

⁶⁵¹ Rıza ile Ma’suma, Musa Kazım’ın çocuklarıdır.

⁶⁵² Gecikme

⁶⁵³ Çabuk ta

⁶⁵⁴ Ateş

⁶⁵⁵ Deniz

Hele çoĥ şabır ederem şabrım  alıp
  n d    p şabrım meraka görürem

Deme zalım bu imam dinin şatar
Görse bir fa ı e fa şaya  atar
 annetme fa ı e Musa'nı utar
Ne de fikir et ma'sumun adı batar
Geldi şabrım i tiyaka görürem

Kimse yo  kıbleye d ndersin  z m⁶⁵⁷
Hem de ruh  ı an zaman yumsun gözüm
Zehirin tesirine yo tu   z m
Seslerem tez gel oğul e id⁶⁵⁸ sözüm
D  m   em  urbet Irak'a görürem

Ey şaba⁶⁵⁹ sem'ine⁶⁶⁰ yetir⁶⁶¹ Rıza'nın
Söyle canın zehir azdı babanın
E idende o zaman zu ur⁶⁶² ezanın
T  ir⁶⁶³ olma defnine⁶⁶⁴ gel Musa'nın
Ruh çatıp indi fira a görürem

 abır edip can Kazımu'l- aydı özü
 emi hicranınan yanar  albi gözü
A lama dan her zaman  andı gözü
 ays imamın diliyden yazdı sözü
Ruh çatıp indi fira a g r rem⁶⁶⁵

⁶⁵⁶ Kırba 

⁶⁵⁷ Yüzüm

⁶⁵⁸    it

⁶⁵⁹ Gençlik

⁶⁶⁰ Duymasına

⁶⁶¹ Ula tır

⁶⁶²    len

⁶⁶³ Gecikme

⁶⁶⁴ G m lmesine

(15)

Mihrabta vurulan ‘Ali şahımdır
Âl kana boyanan velî şahımdır

İmamım Hâyder-i Kerrâr adı
Dünyada ad verip her bir cihadı
Mevla’ma ğedir etti mel’un Muradî⁶⁶⁶
O ğedre tuş olan ‘Ali şahımdır

Her ‘aşık ma’sûkun görmeğe yandı
‘Ali’den ayırısı bir şah yalandı
Ki secde üstünde kana boyandı
O secde şahibi ‘Ali şahımdır

Nece düzdü Mevla’m derd ü eleme⁶⁶⁷
Aşk olsun vaşfını yazan kâleme
Bu şeref verilmez hiçbir ‘aleme⁶⁶⁸
Bu şeref şahibi ‘Ali şahımdır

Böyle bir şehadeti her kimse almaz
Ey ğafil.. bu dünya kimseye kalmaz
‘Ali... Şi’aların sırata şalmaz
Sırat üste duran ‘Ali şahımdır

Yaralı başıya kurban olarım
Tutaram yolunu cenneti kârım
Ölersem şefa’at sennen⁶⁶⁹ bularım
Ol şefa’at veren ‘Ali şahımdır

⁶⁶⁵ Kays Anver Hamed Amirli, **Fırat Yanında Susuz Kervan**, ‘y.y.’, ‘t.y’., s. 49-51.

⁶⁶⁶ Hz. Ali’nin kafasına kılıç ile vuran kişinin adı.

⁶⁶⁷ Acıya

⁶⁶⁸ Herhangi birisine

⁶⁶⁹ Senden

Peyğember bu sözü ederdi tekrar
‘Ali’ni sevenler müminler olar
Mubğıd münafıklar ‘Ali’ni yorar
Bu sözün maşşusu ‘Ali şahımdır

Lâfetâ diyilmiş ‘Ali tek gence
Lâ-seyf⁶⁷⁰ Zü’l-fiğar kimin kılınca
Bu bir şeref kılar dünya bitince
Zü’l-fiğar şahibi ‘Ali şahımdır

Bir balı yemeden şorallar arın
‘Ali din ya‘subu bozma efkarın
Şi’asan ‘Ali’di bes senin çarın
Şi’anın şahibi ‘Ali şahımdır

Ataştan kormam ‘abdiye Allah
Bes sen ‘ibadete layık sen vallah⁶⁷¹
Cennete gözüm yoh söyledi billah
Bu sözün şahibi ‘Ali şahımdır

Saile⁶⁷² veribti üç gün iftarın
Bu dünya biteceğ maşşerdi yarın
“Hel eta” haqqında endi bunların
“Hel eta” şahibi ‘Ali şahımdır

Namazda ruku’da zekât yetirdi
Bozmadı erkanın vacib bitirdi
Cibrail Resul’e vaği getirdi

⁶⁷⁰ Başka Kılıç

⁶⁷¹ Vallahi

⁶⁷² Dilenciye

İnnemâ şahibi ‘Ali şahımdır

Şi’anın yarasın sökmeyin kanar
Şi’alar ‘Ali’den durmaz bir kenar
‘Ali’ni sevmeyen maḥşarde yanar
Cennetin vekili ‘Ali şahımdır

‘Ali’ni yadlarığ her dem her anda
‘Aşkı canda gezer üregde⁶⁷³ kanda
Kays şefa’et ister beyti yazanda
Maḥşerde şafi’im ‘Ali şahımdır⁶⁷⁴

(16)

Bugün Vefat Günüdü

Bir daha görüm özün
Dünyadan yumdu gözün
‘Ali’ye dedi sözün
O Ḥatem-i Enbiya

*Zehra ’ydan yaş tutarığ
Her yıl ’aza kurarığ
Bugün vefat günüdü*

Tüm cihanı dağladı
Enbiyalar ağıladı
‘Ali gözün bağıladı
Ḥebibi Muṣtafâ’nın

⁶⁷³ Gönülde

⁶⁷⁴ Kays Anver Hemed, **Muhabbet Kervanı**, Tuzhurmatı 2011, s. 16-18.

Zehra' ydan yaş tıtarış
Her yıl 'aza kıurarış
Bugün vefat günüüdü

Gözyaşı aha aha
Teķat yoh nece kaħa
Hüseyme baħa baħa
Ruħün teslim eyledi

Zehra' ydan yaş tıtarış
Her yıl 'aza kıurarış
Bugün vefat günüüdü

İki dünyanın mevlası
İslamların du'ası
Fatıman'ın yuvası
Dağlamasın Muştafa

Zehra' ydan yaş tıtarış
Her yıl 'aza kıurarış
Bugün vefat günüüdü

Yerimde yatan 'Ali
Elimnen tıtan 'Ali
Ol şahıb vaşan 'Ali
Kıurban sene ağa can

Zehra' ydan yaş tıtarış
Her yıl 'aza kıurarış
Bugün vefat günüüdü

Öptü Ĥasan ağızınnan

Hüseyin'in buğazınnan
Faṭma babasınnan
Ayırdı dünya bizi

Zehra 'ydan yaş tutarığ
Her yıl 'aza kıurarığ
Bugün vefat günüdü

Ali tuttu elinnen
Hüseyin ağılar Hasan'nan
Ruḥ ayrıldı bedennen
Âl-i Resul ağıladı

Zehra 'ydan yaş tutarığ
Her yıl 'aza kıurarığ
Bugün vefat günüdü

Bugün şivan başladı
'Ali gözü yaşladı
Geviller ataşladı
Güneş aydan tutuldu

Zehra 'ydan yaş tutarığ
Her yıl 'aza kıurarığ
Bugün vefat günüdü

Ey muḥibler ağılayın
Bugün kere bağılayın
Sineleri dağılayın
Getti bizden Muştafa

Zehra 'ydan yaş tutarığ

Her yıl 'aza kıurarığ

Bugün vefat günüdü

Yazaram dertli sözler

Ağ olsun tâ ki üzler

Kızavoğlun da gözler

Daim yaş töker ağlar

Zehra 'ydan yaş tutarığ

Her yıl 'aza kıurarığ

*Bugün vefat günüdü*⁶⁷⁵

(17)

Azdı Zindan Zılmü Canı

Azdı zindan zılmü canı

Gözlürem oğlum Rızanı

Zılm u zindan çekmişem men

Zehiri cebren içmişem men

Ceddim tutan yol üstüne

Mal u kannan geçmişem men

Azdı zindan zılmü canı

Gözlürem oğlum Rızanı

Ayrıldım ehl-i 'ıtredden

Yanar kıalbim fırađatten⁶⁷⁶

Gevlim oğlum kıızım ister

⁶⁷⁵ Hüseyin Kızavoğlu, **age.**, s. 45- 49.

⁶⁷⁶ Ayrılıktan

Bir gelenim yol ‘aşretten

Azdi zindan zulmü canı

Gözlürem oğlum Rızanı

‘Aşkın ataşına yannam

Zulm u zindana dayannam

Zalıma hiç baş egmerem

Bilsem yüz zehire boyannam

Azdi zindan zulmü canı

Gözlürem oğlum Rızanı

Babu’l-Havaicim özüm

Her du’ada coşar gözüm

Hak yolunna ‘aşkına men

Her bir zalıma gerek düzüm

Azdi zindan zulmü canı

Gözlürem oğlum Rızanı

Vahtım geçer ‘ibadetten

Namaz oruç şadeten

Azad eyle Allah meni

Bu zindannan bu miñneten

Azdi zindan zulmü canı

Gözlürem oğlum Rızanı

Halım perişan görürem

Zindanı nişan verirem

Zehir verdi zalım mene

Olaş oğul can verirem

Azdi zindan zulmü canı

*Gözlürem oğlum Rızanı*⁶⁷⁷

(18)

Şahib-i ‘ilim etmedi beyan

Canlar fedası Şahib-i Zaman

Hüseyin katline gelipti ferman

Bele hüküm oldu dolandı devran

Harda kalıptı intikam alan

Canlar fedası ol Şahib-i Zaman

Aşğır kundağın yada biz salağ⁶⁷⁸

Hem başımıza hem sine vurağ

Yığışın⁶⁷⁹ gideğ intikam alağ

Qaidde bize ol Şahib-i Zaman

‘Abbas kolların yad edip yanağ

Sine vurmağa gel sıra durağ

Düşman gözüne bir oğu vurağ

Qaidde bize ol Şahib-i Zaman

Qurumaz⁶⁸⁰ yerde Kerbela kanı

Çün orda çıktı Hüseyin’in canı

Çıhsın meydana düşmanı hani⁶⁸¹

⁶⁷⁷ Kays envar Hamed Emirli, **age.**, s. 52- 53.

⁶⁷⁸ Bebek Asgar’ı biz hatırlayalım.

⁶⁷⁹ Toplanalım

⁶⁸⁰ Kuruyamaz

⁶⁸¹ Nerede

aidde bize ol aib-i Zaman

Arz-ı Kerbela⁶⁸² bize ‘unvandır
Her gün ‘Aura belli beyandır
Her yana basay⁶⁸³ tam kızıl andır
Canlar fedası ol aib-i Zaman

imir odladı yandı hep iyam⁶⁸⁴
Ammen⁶⁸⁵ Zeyneb’e z l m etti imam
Ne vaıt edesen bu z lma iyam
Canlar fedası ey aib-i Zaman

i’aler gelip sıra dursunlar
Hem başa hem de sine vursunlar
Ehlibeyt anın bugün alsınlar
aidde bize ol aib-i Zaman

Bekliri i’a semadan nida
Etsinler sene canları feda
Bastıı topra derdlere deva
Canlar fedası ey aib-i Zaman

Yanmıyan bir yer dünyada yotur
Silme g zyaın deme sen otur
Düşman gözüne belli bir otur
aidde bize ol aib-i Zaman

 seyin anımı bir gün ezel al
Ammen Zeyneb hem de yada al⁶⁸⁶

⁶⁸² Kerbela toprağı

⁶⁸³ Bakınca

⁶⁸⁴ adırlar

⁶⁸⁵ Halan

Ķaranazlı diyer el-‘acel ‘acel⁶⁸⁷
Canlar fedası ey Şahib-i Zaman⁶⁸⁸

(19)

Ĥayder-i Kerrâr Baba Gel

Allahu Ekber baba gel
Ĥayder-i Kerrâr baba gel
Ķatil-i eşrar⁶⁸⁹ baba gel
Allahu ekber dede gel

Gel dede Ĥayder-i Kerrâr
Gel baba Allahu Ekber

Bedensiz başlar
Kefensiz leşler
Yetim kalmışlar
Bacı kardaşlar

Gel dede Ĥayder-i Kerrâr
Gel baba Allahu Ekber

Olaş Ĥüseyn’e
Varisi⁶⁹⁰ dine
Düştü atınnan
Şah-i Medine

⁶⁸⁶ Hatırlat

⁶⁸⁷ Çabuk

⁶⁸⁸ Ekrem Karanazlı, *age.*, s. 236-237.

⁶⁸⁹ Kötü insanlar

⁶⁹⁰ Mirasçı

Gel baba Allahu Ekber

Gel yap temaşa

Kesilmiş başa

Heyme-gâhlarda

Yatan ataşa

Gel dede Ḥayder-i Kerrâr

Gel baba Allahu Ekber

Dillerde ezber

Şubh⁶⁹¹peyğember

Қана боянып

Civan-1 Ekber

Gel dede H yder-i Kerr r

Gel baba Allahu Ekber

Yetim Sekine

T1fl-1 Medine

Düştü kemine

Düşman eline

Gel dede H  y  der-i Kerr  r

Gel baba Allahu Ekber

Kelsum'un sesi

‘Amme⁶⁹² demesiİtmiş⁶⁹³ anası

691 Benzer

692 Hale

Gel dede Hâyder-i Kerrâr
Gel baba Allahu Ekber

Gel iltimasa
Mateme yasa
Şeri'â⁶⁹⁴ başına

Gel baba Allahu Ekber

Dillere bağlar

Gel baba Allahu Ekber

Düşen ‘Abbas’ a

Gel baba Allahu Ekber

Düşen kardaşı

Gel baba Allahu Ekber⁶⁹⁵

⁶⁹⁵ Hazım Dakuklu, **Üç Kible Var Dünyada** (basılmamış eser), Kerkük-Dakuk 1970. s. 22-24.

Bu gece ğem gecesi
On Muħarrem gecesi
Haħtan baħıl yan olur
Büyük İslam gecesi

Bu gece k rbanları
Hetm⁶⁹⁶ olur imanları
Yarın temiz kanları
T k len dem⁶⁹⁷ gecesi

Bu gece var imtiyaz
Kimse geceni yatmaz
Herkes çok kılar namaz
Sanki bayram gecesi

Bu gece olur yak n
Silkini oyanır din
Herkes diyer ya Hüseyin
Ma lum imam gecesi

Bu gece ‘Ali A  er
K matını teng⁶⁹⁸ ba lar
Yarın susuz çok ağlar
 ehit balam gecesi

Bu gece ‘Ali Ekber
Annesiyden beraber

⁶⁹⁶ M h rlenir

⁶⁹⁷ Kan

⁶⁹⁸ Sıkı

Ellerini çok öper
Diyer ölüm gecesi

Bu gece ‘ammem özü
Uyku görmez hiç gözü
Diline var bu sözü
Mene matem gecesi

Bu gece verin basım
Bağrıma tuluğ tasım
Diyer özün ‘Abbas’ım
Kolum kalem gecesi

Bu gece enşar⁶⁹⁹ hemen
Zeyneb’e verer⁷⁰⁰ beyan
Yarın birinci kurban
Olan tamam gecesi

Bu gece Zeynü’l-‘îba⁷⁰¹
Düşer çok ızdıraba
Çağırır ‘aziz babam
Olan yetim gecesi

Bu gece Taf gecesi
Kutsal muşhaf gecesi
Günahlar ‘af gecesi
Luţuf kerem gecesi

Bu gece ‘Aşuradı

⁶⁹⁹ Taf savaşında Hz. Hüseyin tarafında savaşanlar.

⁷⁰⁰ Verir

⁷⁰¹ Hz. Hüseyin’in oğlu Alin’in lakabı, ibadet edenlerin en iyisi anlamına gelmektedir.

Üreg dolu yaradı
Yarın bahtım keredi
Gelen kerem gecesi

Gel Hâzım yaz bu sözü
Utanma ağlat gözü
Bu gecenin gündüzü
Helal haram gecesi⁷⁰²

(21)

‘Abbasi Menem Men⁷⁰³

Murtaza ‘Ali’nin
‘Abbasi menem men
Deşt-i Kerbela’nın
‘Abbasi menem men

Münacat⁷⁰⁴ dilimde
Bayrağım elimde
Tuluğum⁷⁰⁵belimde
Yaralı Fırat’ın
Dalgası menem men

Seçilmiş kurbanam
Nesl-i kahramanam
Ehlime imanam
Sefine⁷⁰⁶ necatın⁷⁰⁷

⁷⁰² Hazim Dakuklu, **age.**, s. 92- 94.

⁷⁰³ Mirza Kerimi’nin şiir etkisinde yazılmıştır. (Şair notu)

⁷⁰⁴ Allaha dua etmek

⁷⁰⁵ Deriden yapılan poşet, içinde su getirmek için Taf savaşında Kerbela’da bulunan Alkemi ırmağına gederken sırtında taşımıştır.

Defesi⁷⁰⁸ menem men

Er-zade Hayderem

Şavletim⁷⁰⁹ ederem

İleri giderem

Gazanfer baba men

Pençesi menem men

Fatma kenizi

Sara'nın ikizi

Dört bala nergizi

O Ümmü'l-Benin⁷¹⁰

Balası menem men

Kerbela çölünde

'Alkemi solunda

Züvvârın yolunda

Mervesi Hüseyin'in

Şafaşı menem men

Vilayet emrinin

İmamet neslinin

Risalet dilinin

Cebrail Eminin

Du'ası menem men

Ahmedü'l-Muhtarın

⁷⁰⁶ Gemi

⁷⁰⁷ Kurtuluşun

⁷⁰⁸ Gemi küreği

⁷⁰⁹ Savaş hamlesi veya hücum etmek.

⁷¹⁰ Hz. Abbas'ın annesinin lakabı, Hz. Ali eşi Fatıma vefat ettikten sonra evlendiği kadın, asıl adı da Fatıma, ancak Umul Benin isminin söyleme sebebi Hz. Hasan ve Hüseyin annelerinin vefatını hatırlatmamak içindir. Dört oğlu vardır bunlardan biri Hz. Abbas ve hepsi de Taf Savaşında şehit oldu.

Şe'n-i 'Al-i viķarın⁷¹¹
Şahip Z̤ü'l-fiķar'ın⁷¹²
Heyber'in⁷¹³ H̤uneyn'in
Lüvası menem men

Bî-gusül⁷¹⁴ kefensiz
İmama bedensiz
'Arap'ta vaţansız
Kardaşım H̤useyn'in
Adları menem men

H̤azım'ın k̤alemi
Yazar bu elemi⁷¹⁵
Kaldırı 'alemi⁷¹⁶
Her gün Kербela'nın
'Abbasi menem men⁷¹⁷

(22)

Ey Râhib

Ey rahib deli h̤esteyem mazlûm insanım
Şehidlere ders öğreden bitmez imanım

Yetim kaldı k̤avm k̤ardaş susuz biķare
Kerbeâ'nın şûm⁷¹⁸ şahrâsı aldı al k̤anım

⁷¹¹ Gökeminin

⁷¹² Hz. Ali kılıcının adı.

⁷¹³ Müslüman ve Yahudilerin arasındaki olan savaşın adı.

⁷¹⁴ Gusûlsüz, yıkanmadan

⁷¹⁵ Üzüntüyü

⁷¹⁶ Bayrağı

⁷¹⁷ Hazim Dakuklu, **age.**, s. 102-104.

⁷¹⁸ Uğursuz

Yandı heymem yandı çölüm yandı yürüm
Yandı Kufa yazdığı tüm ‘ahd⁷¹⁹ u imanım

Ey rahib kıyma bana dildere degme
Beslendim hür hırslandım hür merd ü merdanım

Bu şevretim⁷²⁰ sönmeyecek sönmez de elbet
Hakka naşır, naşıra hak kine tuğyanım⁷²¹

Tevrat Zebur İncillerde zikir olunmuşam
Hakka delil zahire şaret⁷²² zulme tufanım

Halk olundu Âdem ben’çin⁷²³ ‘İsa Musa’da
Ben varîş-i Muhammed’im ruh-i Kur’an’ım

Şehadetin levhasında başta yazıldım
İgidlere yol gösteren kutlu şulţanım

Benim babam heyrü’l-feta Haydaru’l-Kerrâr⁷²⁴
Peyğemberin nefesin dolan misk ü reyhan

Annem Betül şebihî⁷²⁵ yohtur Heyrü’n-nisa’dır
Bacım Zeyneb derd şahibi ruh-ı revanım

Mucteba’dır kan kardeşim oğlumdur Akber
Abu’l-Faız ‘Alemdarım nab’i⁷²⁶ amanım

⁷¹⁹ Taahhüt

⁷²⁰ Ayaklanmam

⁷²¹ Zulümüm

⁷²² Rozet

⁷²³ Benim için

⁷²⁴ Hz. Ali’nin adlarından biri.

⁷²⁵ Benzeri

⁷²⁶ Kaynak

Ey rahib rehberim ben mazlum kollara

Şam'a giden esirlere cuvan kurban

Yanağın yanağın gözyaşların menba'im⁷²⁷ hey

Müminlerin 'amalini ölçen mizanım

*"Hel ned'uda ebna'ena"*⁷²⁸ bana şarttır

Ben hamis⁷²⁹ Al-i 'Abâ feyz-i Raḥmanım

Yetmiş iki kurban veren kerb ü belada

Şehadetin meydanında cömerd çobanım

Muḥiblere⁷³⁰ ihtidayım şems⁷³¹ ü duḥayım⁷³²

Haḳtan gelen haḳka giden yüklü kervanım

Ey rahib Ḥâzım diyer budur Ḥüseyn'im

Ḥüseyn'iyem Ḥüseyn'iyem yoḥtur gömenim⁷³³

(23)

İki Harem Arası

Beytüllâhın yarası

Gözyaşı Kerbelası

İki harem arası

'Aynı Merve Şafaşı

Kerbela yâ Kerbela

⁷²⁷ Kaynağım

⁷²⁸ Evlatlarımızı çağırılım mı

⁷²⁹ Beşinci

⁷³⁰ Sevenlere

⁷³¹ Güneş

⁷³² Duha: Öğlen ve yatsı arasındaki vakit

⁷³³ Hazim Dakuklu, *age.*, s. 11- 12.

Dolu asret ęem bela

Sende feyz-i ilahi
Coşar var intibahı⁷³⁴
Kere daşın dergâhı
Kerbela ya Kerbela
Sever lebeyk şadaşı
İki çarem araşı

Nurdu ‘aynım⁷³⁵ sende
‘Aynü’l-yaķın⁷³⁶ sende
İmanım dinim sende
Kerbela yâ Kerbela
Dinin a’la⁷³⁷ rütbesi
İki çarem arası

Gül dolu ęonce dolu
Yolu nübüvvet yolu
Orda aķ i ‘lan olu
Kerbela yâ Kerbela
Müminler tullası
İki çarem arası

Tavhidü’z-zat ma’nada
Tecelli eder orada
En kıtsal yer dünyada
Kerbela yâ Kerbela
Şehadetin a’lası
İki çarem araşı

⁷³⁴ Dikkatı

⁷³⁵ Gözüm

⁷³⁶ Allah’a inanç mertebesi

⁷³⁷ Yüksek

Ka'be'de ardaş var
Sende mübarek baş var
Gevli⁷³⁸ dolu ataş var
Kerbela yâ Kerbela
Sanki cennet ortası
İki çarem arası

Aar kucak zvarra⁷³⁹
Altın ubbe minare
regler dolu yara
Kerbela yâ Kerbela
Eser İslam havası
İki çarem arası

İlimiz Türkmen ili
Terk etmeyiz bu dili
Hazım'ın son diliyle
Kerbela yâ Kerbela
İki ramet apısı
İki çarem arası⁷⁴⁰

(24)

Dolandı dağı dağı
Sönmez gevlim⁷⁴¹ atağı
eder mennen apardı⁷⁴²
Aldı iki kardağı

⁷³⁸ Kalbi

⁷³⁹ Ziyaretçilere

⁷⁴⁰ Hazım Dakuklu, **a.g.e.** s. 109- 111.

⁷⁴¹ Gönlüm

⁷⁴² Kader benden aldı

Oluptu mene⁷⁴³ yoldaş

Bu gözlerimin yaşı

Hanı o yol kıranım

Heymelerde duranım

'Alemdarı dalanım'⁷⁴⁴

İtti⁷⁴⁵ daha şoranım

Eyvah kaldım çaresiz

Sinem kalmaz yarasız

Dağıldı babam evi

Kardaş kaldı balasız⁷⁴⁶

Biz esir gerib yolda

Der-be-deriğ yuvasız

Hanı o yol kıranım

Heymelerde duranım

'Alemdarı dalanım

İtti daha şoranım

Dolandım Kerbela'nı

Ğem başıma dolanı

Zalım ğeddar⁷⁴⁷ oğladı

Altı aylığ balanı

Bu Kerbela dağıttı

Başımızdan kılanı

Hanı o yol kıranım

⁷⁴³ Bana

⁷⁴⁴ Aradım

⁷⁴⁵ Kayıp oldu

⁷⁴⁶ Çocuksuz

⁷⁴⁷ İhanet

Heymelerde duranım
'Alemdarı dalanım
İtti daha şoranım

Gitti elimnen sağa⁷⁴⁸
Yadımdadı her dağğa⁷⁴⁹
Fırat vermedi fırsat
Görem seni bir dağğa
Kerbela kınnan dolar
Başın egmiyen Hakkı

Hanı o yol kıranım
Heymelerde duranım
'Alemdarı dalanım
İtti daha şoranım

Gözlerim ağlar daim
Battı yıldızım ayım
'Abbas yoğ gevlım⁷⁵⁰ alsın
Kimiçin derdim sayım
Kasım Aşğır 'Ali Ekber
Olardı benim payım

Hanı o yol kıranım
Heymelerde duranım
'Alemdarı dalanım
İtti daha şoranım

Ehl-i 'iyal⁷⁵¹ perişan

⁷⁴⁸ Su getiren

⁷⁴⁹ Her zaman

⁷⁵⁰ Gölüm

Gözlerim ağlar her an
Biz ğerib ilimiz yoh
Halımız olup gıryan
Mızrak üstüne kağan baş
Bedensiz oğur Kur'an

Hanı o yol kıranım
Heymelerde duranım
'Alemdarı dalanım
İtti daha şoranım

Kerbela'ya kırbanığ
Her zulma dayanığ
Gelmişığ dine kırban
Biz al kana boyanığ
Kalmışığ şusuz çölde
Heymelerde kalanığ

Hanı o yol kıranım
Heymelerde duranım
'Alemdarı dalanım
İtti daha şoranım

Biziğ Âl-i Muşafâ
Bizde var 'ahd u vefâ
Dönmeriğ yolumuzdan
Görerseğ nanca⁷⁵² cefâ
Kızavoğlu istemez
Fani dünyadan şafâ

⁷⁵¹ Çoluk çocukları.

⁷⁵² Ne kadar

Hanı o yol kıranım
Heymelerde duranım
‘Alemdarı dalanım
*İtti daha şoranım*⁷⁵³

(25)

Şıhıp kıhlaram⁷⁵⁴ görsem aşbabıy⁷⁵⁵
Mezar üstüne geli aıbbabıy
Başı savurram külü torpağıy

Kısmet buncaydı ağılama baba
Başı kereleler bağlama baba

Nece kıydılar canıya⁷⁵⁶ balam
Kurban tükülen kaniya balam
Çek meni apar⁷⁵⁷ yanıya balam

Kısmet buncaydı ağılama baba
Başı kereleler bağlama baba

Boyuy görendem Kafdan coşardım
Görsem hazine sen o gün çaşardım⁷⁵⁸
Toyuy yerine yasıy başardım

Kısmet buncaydı ağılama baba
Başı kereleler bağlama baba

⁷⁵³ Hüseyin Kızavoğlu, **Ğemli Kervan Sadası**, Fuzuli Basımevi, Tuzhurmatı 2015, s. 19-24.

⁷⁵⁴ Sıkıp kokluyorum

⁷⁵⁵ Elbiseni

⁷⁵⁶ Canına

⁷⁵⁷ Götür

⁷⁵⁸ Şaşardım

Oğlum dağladıy baba nenenı⁷⁵⁹

Ƙoyduy ağlasın gelip gideni

Nece yadımnın ıııardım seni

Ƙısmet buncaydı ağlama baba

Başıa ereeler bağlama baba

Dünyadan yumduy genciyken gözüy

Ƙulađdan gitmez bir dađđa sözüy

Mene naşııhet ederdi özüy

Ƙısmet buncaydı ağlama baba

Başıa ereeler bağlama baba

Nece ıııardım seni gevlımnın⁷⁶⁰

Ƙuş teki⁷⁶¹ uştuy⁷⁶² gettiy elimnın

Adı dolanı düştmez dilimnın

Ƙısmet buncaydı ağlama baba

Başıa ereeler bağlama baba

Sensiz odamda men nece yatım

Zehire döndü benim ıayatım

Seniydi benim olum anatım

Ƙısmet buncaydı ağlama baba

Başıa ereeler bağlama baba

Duzlavı⁷⁶³ olan Duz'un⁷⁶⁴ terk etmez

⁷⁵⁹ Anneni

⁷⁶⁰ Gönlümden

⁷⁶¹ Gibi

⁷⁶² Uştun

Duz'da dolanı bir dağka etmez
Mehdi çıłmasa bu zulum bitmez

Kısmet buncaydı ağlama baba
Başıa kereleler bağlama baba

Kurbanlar yeri Duz'dan Kerbela
Şehrimnen getti⁷⁶⁵ binlerce bala⁷⁶⁶
Yaz Kızavoğlu gördüğçe bela

Kısmet buncaydı ağlama baba
Başıa kereleler bağlama baba⁷⁶⁷

(26)

Kan gediri yaradan
Muhsin⁷⁶⁸ getti aradan
Giden getti Zehra'dan

Ağla bugün Zehra'ya
Kurban olum balaya
Üz dönder⁷⁶⁹ Kerbela'ya

Muştafa bir de nenesi
Şehidlerin nenesi
Sen 'Ali'nin nefesi

⁷⁶³ Tuzhurmatılı

⁷⁶⁴ Irak'ın Salahattin iline bağlı bir ilçe.

⁷⁶⁵ Gitti

⁷⁶⁶ Çocuk

⁷⁶⁷ Hüseyin Kızavoğlu, **age.**, s. 67-70.

⁷⁶⁸ Hz. Fatıma'nın düşürdüğü çocuğun adı.

⁷⁶⁹ Döndür

Ağla bugün Zehra 'ya
Ḳurban olum balaya
Üz dönder Kerbela 'ya

Fatma aç gözünü
Anlat mene sözünü
Bir de görüm üzünü⁷⁷⁰

Ağla bugün Zehra 'ya
Ḳurban olum balaya
Üz dönder Kerbela 'ya

Sesi kulağdan gitmez
Gözüm öğünen itmez⁷⁷¹
Başlıyan zulüm bitmez

Ağla bugün Zehra 'ya
Ḳurban olum balaya
Üz dönder Kerbela 'ya

Yetim kaldı balalar
Ḥasan Ḥüseyn'im dalar
Zeyneb'se dize çalar

Ağla bugün Zehra 'ya
Ḳurban olum balaya
Üz dönder Kerbela 'ya
Ağlar gözlerim durmaz
Kimse halımız şormaz
Gözyaşımızı kırmaz

⁷⁷⁰ Yüzünü

⁷⁷¹ Kaybolmaz

Ağla bugün Zehra'ya
Ğurban olum balaya
Üz dönder Kербela'ya

Zehra Muhsin'e ağlar
Ağlar cihanı dağlar
Bu yaranı ne şağlar⁷⁷²

Ağla bugün Zehra'ya
Ğurban olum balaya
Üz dönder Kербela'ya

Açıldı zulüm kapsı
Göreceğ zulüm hepsi
Sensin Medine Kapsı

Ağla bugün Zehra'ya
Ğurban olum balaya
Üz dönder Kербela'ya

Hanı Muhsin'iv nene⁷⁷³
Ğurban getti bu dine
Ağlar sene Medine

Ağla bugün Zehra'ya
Ğurban olum balaya
Üz dönder Kербela'ya

Çıhtı evinen⁷⁷⁴ tütün

⁷⁷² Ne iyileştirir

⁷⁷³ Anne

Muhsin görmedi sütün

Şi'aler matem tutun

Ağla bugün Zehra 'ya

Kurban olum balaya

Üz dönder Kerbela 'ya

Ağlasın bugün gözler

Ğemlidi gülmez üzler⁷⁷⁵

Yaz Kızav dertli sözler

Ağla bugün Zehra 'ya

Kurban olum balaya

*Üz dönder Kerbela 'ya*⁷⁷⁶

(27)

İmam Hasan'ı düzdüler oha

Zeyneb'di düzen hasrete oha

Kalmadı kimse yasta durmağa

İmam Hasan'ın yasına gideğ

Başı sağ olşun Zeyneb'e diyeğ

İmam Hasan'ın zehirlediler

Zehra balası budu dediler

Hasan'a kurban desin hep deler

İmam Hasan'ın yasına gideğ

⁷⁷⁴ Evden

⁷⁷⁵ Yüzler

⁷⁷⁶ Hüseyin Kızavoğlu, **age.**, s. 50-54.

Başı sağ olsun Zeyneb'e diyeğ

Zeyneb gözünde yaş kıranan oldu
Demeyin Zeyneb atası söndü
Hepsinin zulmünü gözüyden gördü

İmam Hasan'ın yasına gideğ
Başı sağ olsun Zeyneb'e diyeğ

İmam Hasan'dı Zehra 'azizi
Aç gözi kardaş dağılatma bizi
Başı belalı Fatıma kıızı

İmam Hasan'ın yasına gideğ
Başı sağ olsun Zeyneb'e diyeğ

Zalımlar nece kıydılar sene
Sene Allah⁷⁷⁷ kardaş bir seslen mene
Daha bir gün var bugünnen⁷⁷⁸ fena

İmam Hasan'ın yasına gideğ
Başı sağ olsun Zeyneb'e diyeğ

Hasan'a gözüm Hüseyin'e canım
Akber Aşğır'ın şana boyanım
Kasım 'Abbas size nece dayanım

İmam Hasan'ın yasına gideğ
Başı sağ olsun Zeyneb'e diyeğ

⁷⁷⁷ Allah hatırı için

⁷⁷⁸ Bugünden

Elimnen⁷⁷⁹ getti baba kardaşı
Koydular meni yanım ataşta⁷⁸⁰
Derdimi çekse erir o daş ta

*İmam Hasan'ın yasına gideğ
Başı sağ olsun Zeyneb'e diyeğ*

Kasım koluna bez bandı bağla
Besti ey bacı bu kadar ağla
Yaz Kızavoğlu sineler dağla

*İmam Hasan'ın yasına gideğ
Başı sağ olsun Zeyneb'e diyeğ⁷⁸¹*

(28)

*Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze⁷⁸²
At üstünde gelir bir kanlı cenaze*

Bu cenaze şahibi oğlumdur Akber
Halken⁷⁸³ hulken mantiken⁷⁸⁴ şebh-i⁷⁸⁵ peygamber
Anası duysa eğer çoh fiğan eder

*Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kanlı cenaze*

⁷⁷⁹ Elimden

⁷⁸⁰ Ateşe

⁷⁸¹ Hüseyin Kızavoğlu, **age.**, s. 59-62.

⁷⁸² İzin

⁷⁸³ Şekil olarak

⁷⁸⁴ Mantık olarak

⁷⁸⁵ Benzer

Hem oğludı⁷⁸⁶ hem kardaş Akber imama
Hem cemalı⁷⁸⁷ benziyor bedirü't-temama
At üstüne kan içinde geldi hiyame⁷⁸⁸

Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kanlı cenaze

Civan oğlu şahibi bahar⁷⁸⁹ boyuna
Heyalda tekbir eder oğul toyuna
Bilmedim hasret olu⁷⁹⁰ Fırat şuyuna

Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kanlı cenaze

Ceddimin cemalıdı ol civan⁷⁹¹ Akber
Kan içinde görünce gözyaşın töker
Hem ciğerim dağlırı hem belim büker

Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kanlı cenaze

Ciğerim parçasıdır ahır⁷⁹² kanı
Getsin alsın kanını 'Abbas'ım hanı
İndirin gölge yere çılmadan canı

Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kanlı cenaze

⁷⁸⁶ Oğludur

⁷⁸⁷ Güzelliği

⁷⁸⁸ Çadır

⁷⁸⁹ Bakar

⁷⁹⁰ Olur

⁷⁹¹ Genç

⁷⁹² Akıyor

Gelsin Sekne⁷⁹³ görsün civan kardaşın
Kere salsın başına töksün gözyaşın
Şuşuzdur gölge yerde şalsın fıraşın⁷⁹⁴

Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kanlı cenaze

Doğruyuplar gül-bedenin parça parça
Hasret koyup anasına kavm-ı ‘ada⁷⁹⁵
Heymeden geliri kulağıma bir sada⁷⁹⁶

Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kanlı cenaze

Na’şl⁷⁹⁷ na’şe üste kurun siz ‘azada⁷⁹⁸
Leyla fiğan eylesun ki vaveyla da
Oğulsuz kalan anan boyuva feda

Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kanlı cenaze

Nazlı kızlar na’şini alsın araya
Gelsin nazlı bacılar yarasın saya
Âl-i ‘Ali düşüptür ah ile vaya

Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kanlı cenaze

⁷⁹³ Özel Arapça bir isim aslında Sükeyne’dir.

⁷⁹⁴ Yatağın

⁷⁹⁵ Düşman

⁷⁹⁶ Yansıtma

⁷⁹⁷ Tabut

⁷⁹⁸ Taziye

Bir bacı fiğan eder biri oğşuyan
Olağ⁷⁹⁹ şuşuz can veren canına kurban
Medine’de bacısın muntazar kıoyan

*Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kıanlı cenaze*

Tavfik eyle daim ben nuhesin⁸⁰⁰ yazım
Hüseyn adımı kıalbim üstünde kıazım
Kerenazlıyam yazaram bile bir nazım

*Bacı Zeyneb gözyaşına ver sen icaze
At üstünde gelir bir kıanlı cenaze⁸⁰¹*

(29)

Başım sarıp duman dünya
Halım ediri⁸⁰² yaman dünya
Nazdar⁸⁰³ adlı kıızımnan⁸⁰⁴
Etti meni mahrum dünya

Dünya oldu mene dar
Bilmedim bugünler var
Gözlerim yola bağıar
Yetiş⁸⁰⁵ mene⁸⁰⁶ kolluy⁸⁰⁷ sar

⁷⁹⁹ Olalım

⁸⁰⁰ Ağıtın

⁸⁰¹ Ekrem Karanazlı, **Risa El-Hüseyn** (El Yazma Eser), Karanaz-Irak 1980, s. 231-233.

⁸⁰² Ediyor

⁸⁰³ Değerli, nazlı

⁸⁰⁴ Kıızımnan

⁸⁰⁵ Ulaşıır

⁸⁰⁶ Bana

⁸⁰⁷ Koluna

Yadlaram⁸⁰⁸ güzel boyun
Kim gelinse sene doyan
Hasret kaldı yüregimde
Görmedim balam toyun

Havarım⁸⁰⁹ göğü alıp
Görenler mene dalıp
Nazdar balam gedeni
İçerim ataş alıp

Severem candan senin
Düşünmedi bir harabın⁸¹⁰
Ne güzel konuşardığ
Bilmezdiğ dünya gemin⁸¹¹

Ettiğimiz neydi bizim
Kabir yasın bilim kızım
İçerim yanar köz gibi
Görendem yeriy⁸¹² kızım

Başımı sarıp duman
Sensen derdime derman
Senin gibi bir gence
Ne yazık gider zaman

Sağ solu da gezerdi
Her aşımı ögerdi⁸¹³

⁸⁰⁸ Hatırlarım, anarım

⁸⁰⁹ Feryadım

⁸¹⁰ Bir kötülüğe düşmedin

⁸¹¹ Gamın, kederin

⁸¹² Yerini

Derdime dermen için

Hara desem giderdi

Ƙızım seni unutmam

Uzun geceler yatmam

Ne ƙadar kilfete olsam

Ƙeyalın⁸¹⁴ baştan atmam

Hanı güzel gülüşün

Şona gibi yerişin⁸¹⁵

Hele sen gencsen ƙızım

Türbede nedi⁸¹⁶ işin

Görmedi gençliğ dadı⁸¹⁷

Güllerdi bize yadı

Oyanım bütün bacı

Salmaram nazdar adı⁸¹⁸

Geldim ƙabri başına

Güller düzdüm daşına

Ağladım havar ettim⁸¹⁹

Balamın genç yaşına

Ƙazancı ƙızı yazar

Oluptu candan bezar

İşte bir genç ölüptü

Canını azad cıhar⁸²⁰

⁸¹³ Överdi

⁸¹⁴ Hayalın

⁸¹⁵ Ördek gibi yürüyüşün

⁸¹⁶ Nedir

⁸¹⁷ Tadı

⁸¹⁸ Salmıyorum değerli adın

⁸¹⁹ Feryat ettim

(30)

*Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün
[Yevm-i] 'Aşurdi yoḥsa ruz-ı mahşerdi bugün*

Fatıma heyrü'n-nisa giryan olan gündü bugün
Meryem ü Sara, Hādice baş açan gündü bugün
Zeyneb ü Kelsum u Leyla zar olan gündü bugün

*Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün
Yevm-i 'Aşurdi yoḥsa ruz-ı mahşerdi bugün*

Hamza vü Cafer ü Muhammed Muştafâ giryan olup
Hâce Kanber 'Aliyü'l-Murtaza nalan olup
Yüreği kana dönen ol Müçteba suzan olup

*Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün
Yevm-i 'Aşurdi yoḥsa ruz-ı mahşerdi bugün*

Kerbela deşti bugün de kanıyla yeksen olup
Kan içinde nur-ı 'ayn Muştafâ ğavvas olup
Şubḥ-i Şadık kanıydan çün lale hamra⁸²¹olup

*Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün
Yevm-i 'Aşurdi yoḥsa ruz-ı mahşerdi bugün*

Emredip o günkü günde ḥalîk-ı kev ü mekân
Kere gisünler tamamen hep zemin ü 'asman
Hep melaik ağlasın hem çıkmasın şems-i cihan

⁸²⁰ Kaynak Kişi (1)

⁸²¹ Kırmızı

Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün

Yevm-i 'Aşurdi yoḥsa ruz-ı mahşerdi bugün

Bize yevm-i Firdevs 'adni Ekber ü Kāsım gelür

'Avn u Fazl u Cafer u 'Abbas nam-aver gelür

Naḥir olan nazik buğazı ol 'Ali Aşğer gelür

Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün

Yevm-i 'Aşurdi yoḥsa ruz-ı mahşerdi bugün

Bunlara şu vermeğe saḳa-yı Havz-ı Kevşerün

Geldi bu aḥvalı gördü na'ib Peyğemberün

Câm elinde ḳalmadı ḳassam-ı nâr⁸²² u cennetün

Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün

Yevm-i 'Aşurdi yoḥsa ruz-ı mahşerdi bugün

Baḥtı ḳumlar üste düşmüş ol Hüseynin ḥalına

Ol ḳadar şemşir uruplar⁸²³ ol mübarek canına

Oḳuyan ayet-i Ḳur'an nize üste başına

Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün

Yevm-i 'Aşurdi yoḥsa ruz-ı mahşerdi bugün

Ḳavl-i ḳula bağlandı ol gün Ehlibeyt-i Muştafâ

Ğaret oldu ol zamanda ḥanedanı Murtaẓâ⁸²⁴

Dide-giryan sine-büryan geldi ol dem⁸²⁵ müctebâ

Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün

⁸²² Ateş

⁸²³ Vurmuşlar

⁸²⁴ Hz. Ali

⁸²⁵ O zaman

Yevm-i 'Aşurđı yohsa ruz-ı mahşerdi bugün

Ehlibeyt-i Muştafâ kaldı ne halette o gün
Ekber ü 'Abbas ü Kāsım kaldı çöllerde o gün
Şimr-i dūn⁸²⁶ çoĥlı 'aziyet verdi bimare o gün

Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün
Yevm-i 'Aşurđı yohsa ruz-ı mahşerdi bugün

Gözyaşın eyle mürekkeb sine-suzan yazgilen
Al kalem Mahir ele çoĥ sine-zenler yazgilen
'Afv ola cürmün Hüseyn'e sine-zenler yazgilen

Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün
Yevm-i 'Aşurđı yohsa ruz-ı mahşerdi bugün

Şevka gel da'im 'azâda her zaman giryane⁸²⁷ sen
Oĥu bu masra'ı 'Abdullahı gel efgane⁸²⁸ sen
Cigerin daĥla tamamen gelgilen suzane⁸²⁹ sen

Şah-i din Hüseyn başsız kalan gündü bugün
*Yevm-i 'Aşurđı yohsa ruz-ı mahşerdi bugün*⁸³⁰

(31)

Qanı kayner Şi'anın her il⁸³¹ Muherremde Hüseyn
Cümlesi enşar olur her arba'inde Hüseyn

⁸²⁶ Alçak Şimr

⁸²⁷ Ağlamaya

⁸²⁸ Figana

⁸²⁹ Yanmaya

⁸³⁰ Çoban Ulukhan (Beşirli), **Molla Yasin Beşirli Divanından Seçmeler-Sinezenler**, Kerkük 2008, s. 35-38.

⁸³¹ Yıl

Eğer bu enşarı kabul etse ilah-i 'âlemin
Her 'amel ma'bul olur mizan-ı 'amelde emin
Korhu yohtur bizlere aşla cehenmden yakîn
Ma'v⁸³²eder her seyiati⁸³³ yevm-i⁸³⁴ mahşerde Hüseyin

Qanı kayner Şi'anın her il⁸³⁵ Muherremde Hüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Hüseyin

Cümlemiz şermende yüz olmadı kismet bizlere
Kılmışız enşara⁸³⁶ tehir şimdiye dek sizlere
Hakkı Bari'den edüp bu il 'inayet bizlere
Hak paya gelmişiz çok nedamete⁸³⁷ Hüseyin

Qanı kayner Şi'anın her il⁸³⁸ Muherremde Hüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Hüseyin

Rûz-ı siyahuz geç hatamızdan⁸³⁹ bi-hak Muştafâ
Hem bi-hak şehbazı lâfetâ ev⁸⁴⁰ Murtaza
Hem anan Zehra'ya hem de Şah-ı din Mücteba
Koyma segerdân bize deşt-i beyabanda Hüseyin

Qanı kayner Şi'anın her il⁸⁴¹ Muherremde Hüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Hüseyin

⁸³² Silinir

⁸³³ Günah

⁸³⁴ Gün

⁸³⁵ Yıl

⁸³⁶ Hz. Hüseyin Taf savaşında şehid olanlar.

⁸³⁷ Pişmanlık

⁸³⁸ Yıl

⁸³⁹ Günah

⁸⁴⁰ Veya

⁸⁴¹ Yıl

Nuşret Al-i Muḥammed farz olup Qur'an'da
Emr-i m'aruf nehi münker emr olup Qur'an'da
Herkese lazımdı hizmet eylesün enşarı da
Eğer kabul etse bizi enşar nezdinde Hüseyin

*Ḳanı kayner Şi'anın her il⁸⁴² Muḥerremde Hüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Hüseyin*

Nefs-i amare⁸⁴³ elinden ah u feryad ey Hüseyin
Galip olmuş 'aklı almıştır nedamet ya Hüseyin
Raḥmeten li'l-'âlemin sen kıl 'inayet ya Hüseyin
Ermse senden meded ḳallıḡ ḍelaletle Hüseyin

*Ḳanı kayner Şi'anın her il⁸⁴⁴ Muḥerremde Hüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Hüseyin*

Padişah-ı Kerbelasan ya Hüseyin senden meded
Raḥmeten li'l-'âleminsen ya Hüseyin senden meded
Hıdırı sen Elyası sen biz isterüz senden meded
Ḳıl meded da'im bize baḥr-i hem bir de Hüseyin

*Ḳanı kayner Şi'anın her il⁸⁴⁵ Muḥerremde Hüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Hüseyin*

Ḥalk edip ḥalık seni bu 'âleme raḥmet için
Ayet-i⁸⁴⁶ ebnauna⁸⁴⁷ nazil⁸⁴⁸ olup sizler için
Ayet-i taḥhir-i ricsten pek⁸⁴⁹ olan insan için

⁸⁴² Yıl

⁸⁴³ Kötülük yapan nefes

⁸⁴⁴ Yıl

⁸⁴⁵ Yıl

⁸⁴⁶ Ayet

⁸⁴⁷ Oğullarımıza

⁸⁴⁸ İnmiş

Hak edip fazlın beyan her bir keliminde⁸⁵⁰ Hüseyin

*Kanı kayner Şi'anın her il⁸⁵¹ Muherremde Hüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Hüseyin*

Fazlın inkâr eylemez illa meğer fasik ola
Ya zindan ya haramdan ya da şeytandan ola
Dinden etmiş tebrie⁸⁵² dini yoh müşrik ola
Giderler nar-ı cahime⁸⁵³ göreler anda Hüseyin

*Kanı kayner Şi'anın her il⁸⁵⁴ Muherremde Hüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Hüseyin*

Nef'i kılmaz ne kadar etmişse şavm⁸⁵⁵ u şalat⁸⁵⁶
Olmasa mahşer günü destinde sizlerden beraat
Nar-ı düzağdan ebed bulmayalar aşla necat
Kalallar cün ta ebed nar-ı cehennemde Hüseyin

*Kanı kayner Şi'anın her il⁸⁵⁷ Muherremde Hüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Hüseyin*

Tanıs herkes Hüseyin'i hiç hata kılmaz muhal
Korhsa herkes halıktan eylemez hiç kıl ü kâl
Hak yolu herkes tanır eğer tapsa nefsinden mecal
Zayi⁸⁵⁸ etmez ecrini koymaz hatalarda Hüseyin

⁸⁴⁹ Temiz

⁸⁵⁰ Sözünde

⁸⁵¹ Yıl

⁸⁵² Azad- helal

⁸⁵³ Cehennem ateşi

⁸⁵⁴ Yıl

⁸⁵⁵ Oruç

⁸⁵⁶ Namaz

⁸⁵⁷ Yıl

⁸⁵⁸ Kayıp

*Ḳanı ḳayner Şi'anın her il⁸⁵⁹ Muḥerremde Ḥüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Ḥüseyin*

Mut'arif olsa beşer bilse eğer biz 'abdiyüz⁸⁶⁰
Atsa ḳalbinden olan şeytanı bilse bendiyüz
Ḥaḳ kelamına bakıp emrine ita'at bendiyüz
Hiç munaz'ı⁸⁶¹ ḳalmaya aşla bu 'âlemde Ḥüseyin

*Ḳanı ḳayner Şi'anın her il⁸⁶² Muḥerremde Ḥüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Ḥüseyin*

Nice bir feyzidi Allah eyleyüp iḥsan bize
Yolunuzda ne ḳadar şarf olunur mallar⁸⁶³ size
'Aşre⁸⁶⁴ emsaluha⁸⁶⁵ iḥsan Allah verer⁸⁶⁶ bize
İsterüz senden ecrünü⁸⁶⁷ ḳıyamette Ḥüseyin

*Ḳanı ḳayner Şi'anın her il⁸⁶⁸ Muḥerremde Ḥüseyin
Cümlesi enşar olur her arba'inde Ḥüseyin*

Yasin ister bir beraat senden eya bab-ı⁸⁶⁹ necat
Ru-siyah 'amalı⁸⁷⁰ de ḳasır gediptür bu ḳayat
Çıḫmış elden ömürü getmiş hazır olmuştur memat
İstiri⁸⁷¹ senden şefa'at vaḳt-i mevtinde⁸⁷² Ḥüseyin⁸⁷³

⁸⁵⁹ Yıl

⁸⁶⁰ Kuluyuz

⁸⁶¹ Rakip

⁸⁶² Yıl

⁸⁶³ Paralar

⁸⁶⁴ On

⁸⁶⁵ Benzeri

⁸⁶⁶ Verir

⁸⁶⁷ Sevaḳını

⁸⁶⁸ Yıl

⁸⁶⁹ Kapı

⁸⁷⁰ Yaptıkları

(32)

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah

Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah

Mah-ı Muharremdir bugün rûz-ı ‘Aşura

Ş’ia olan gerek şalşın başına kere

Gül peygemberin ‘ada⁸⁷⁴ etmiş bin pare pare

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah

Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah

Yolun kesup getirdiler bu kavm-ı eşrar

Suşuz başın kesmeğine verdiler karar

Gül cismini Kerbela’da toprağlar sarar

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah

Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah

Âl-i Haşim⁸⁷⁵ kurban gelmiş bu Kerbela’ya

Kerbela’nı döndermişler Ka’be Minaye

Baş açık gelip bugün Zehra ‘azaye⁸⁷⁶

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah

Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah

Yeryüzünde Kerbela’dır ‘azzam⁸⁷⁷ muşibet

⁸⁷¹ İstiyor

⁸⁷² Ölümünde

⁸⁷³ Kaynak Kişi (1)

⁸⁷⁴ Düşman

⁸⁷⁵ Haşim Aşireti

⁸⁷⁶ Taziye etmeye

⁸⁷⁷ En büyük

Ben-i Haşim kanı ile oluptur cennet
Şu içmeğe eţfalına vermezler farhet⁸⁷⁸

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah
Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah

Hanı bugün oğul Hüseyin ceddin⁸⁷⁹ Muhammed
Öpsün kanlı buğazını Resul-i Ahmed
Neden çağırmadın oğul Hayder-i meded

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah
Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah

Gel ey ana sen oğluna eyle temaşa⁸⁸⁰
Gül cismini doğruyuplar bah baştan başa
Hasret kalıb bugün ana bacı kardaşa

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah
Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah

Şaf şaf⁸⁸¹ durup kavm-ı Süfyan isteler başun
Nece yola şalsın öz eliyle bacı kardaşun
Mercan kimin⁸⁸² düzmüş bugün yanağda yaşun

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah
Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah

Âl-i ‘Ali Kerbela’da boyanıp kana

⁸⁷⁸ Sevinç

⁸⁷⁹ Büyük baban

⁸⁸⁰ İzle

⁸⁸¹ Sırayla

⁸⁸² Gibi

Zulüm oğundan Aşğır ‘Ali bugün oyana
Yalğuz kalan Zeyneb bugün çağırır ana

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah
Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah

Yoğtur bugün ana Zehra yeten dadıma
Medine’den çıhtığım gün düştü yadıma
Yoğtur ‘Abbas ki çağırram men feryadıma

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah
Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah

Gel eyliyeğ bir muvasat⁸⁸³ Zehra anaya
Kere girip hazır olağ her gün ‘azâya
Zehra ‘azizdur geçen başı cüdaya

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah
Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah

Kerenazlıyam gözyaşımda yazılmış Hüseyn
Şahralarda kırmızı gül boyanmış Hüseyn
Talan olup heymegâhı dağılmış Hüseyn

Ağlar diyer Zehra bugün ey vah Hüseynah
*Şalar başa kere bugün ey vah Hüseynah*⁸⁸⁴

⁸⁸³ Teselli

⁸⁸⁴ Ekrem Karanazlı, age., s. 170-172.

*Bu baş kimin mızrak üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin Ekber düştü Aşğır ohlandı
'Atşanlara⁸⁸⁵ 'Alķemi⁸⁸⁶ yolu Fırat bağlandı
Nazdar Ƙasım feryadına ciger dağladı

*Bu baş kimin mızrak üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin kan fışkıı ohlar yarası
Bugün döndü Hazar kana gözler ķeresi
Ƙana batmış atan düştü Zehra balası

*Bu baş kimin mızrak üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin sirkelendi⁸⁸⁷ K'abe diregi
Ramle ağlar Ƙasım için coşmuş üregi
Ƙana döndü gül gülistan Fedek'in rengi

*Bu baş kimin mızrak üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin 'Arşe uçtu şehit efğanı
Ohladılar cennet gülü körpe balanı
Şuşuz öldü su yerine içti al kanı

⁸⁸⁵ Susuzlar

⁸⁸⁶ Kerbela'da bulunan bir Irmak.

⁸⁸⁷ Titredi

*Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin temiz kanlar Kerbela yazar
Üç gün süre şehidlere kazılır mezar
Hem Murtaza hem Faşıma kılırlar nazar

*Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin kaldı Zeyneb ğem ü 'azada
Şam'a getti şehidlerin başı nizada
Bu vakı'a⁸⁸⁸ tarih kaldı emri kazada

*Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin yaşa batmış Mekke sukağı
Kerbela'nın göge uçu çıhtı evrakı
Kana batıp Abulfazl'ın yeşil baydağı⁸⁸⁹

*Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin kan ağırlı Kerbela Şehri
Sekine'nin, Rukiye'nin tükenmez qahrı
Çih Necef'ten imdada gel peygamber sıhrı⁸⁹⁰

⁸⁸⁸ Olay

⁸⁸⁹ Bayrağı

⁸⁹⁰ Torunu

*Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin kurban verdi Kâsım'ı Remle
Kân ağlaya düştü Rebab⁸⁹¹ hicran eleme⁸⁹²
Vur sine-zen vur zinciri Hüseyin'im söyle

*Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin matem çöktü belim büküldü
Şu başında kollar kesik kanlar töküldü
Yerli yerden kâinatın yeri söküldü

*Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin Kerbela'nın sönmez çırağı
Dalgalanır şahib-i liva yeşil bayrağı
Şu ister gül Aşğar'ın boz dudağı

*Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin bu baş kimin kimler şordular
Enbiyalar bu baş üste üzgün durdular
Ehl-i cennet ağladılar 'aza⁸⁹³ kurdular

Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler

⁸⁹¹ Hz.Hüseyin'in eşi.

⁸⁹² Acıya

⁸⁹³ Taziye

Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler

Bugün kimin vah Hüseyinah göglere kaħar⁸⁹⁴
Heyme-gâhdan Hâzret-i Zeyneb meydana baħar
İmam Seccad naçar ƙalıp gözyaşı aħar

Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler

Bugün kimin on Muħarrem siyah gireriğ
Bizler Şi'a Hüseyin için 'aza ƙurariğ
Deste ƙılher zincir ƙame sine vurariğ

Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler

Bugün kimin on Muħarrem yöre gelir ağlar
Ƙalem ağlar ƙağıd ağlar gözler ƙan ƙağlar
Ehlibeyt'i mediğ edenler şa'irler ağlar

Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler

Bugün kimin ƙolsuz düşen 'Alemdara bağ
Ƙırbesi boş yalğız ƙalan bu serdara bağ
Ƙardaşların ƙurban veren bayrağdara bağ

Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler

⁸⁹⁴ Kalkar

Bugün kimin rüzgâr alır Hüseyin'in sesin
Faṭıma'yı bildireceğ 'atşan kışşasın⁸⁹⁵
Ehl-i cennet Ruḳeye'nin⁸⁹⁶ kurdular yasın

*Bu baş kimin mızrak üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin kan içinde kaldı uşağlar⁸⁹⁷
'Alemdar'ın yolun gözler şusuz dudağlar
Şehadeti çoh iştiyak Hüseyin kucağlar

*Bu baş kimin mızrak üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin tarih oğur Hüseyin zikrası⁸⁹⁸
Parça parça etmiş başın kılınç darbesi
Kurar Şi'a diyarları Kerbela yaşı

*Bu baş kimin mızrak üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin imam başı diyarlar gezer
Bu faci'a Ruḳeye'nin cigerin ezer
Gögde melek mazlumları deftere yazar

*Bu baş kimin mızrak üste ğerib dediler
Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyin dediler*

Bugün kimin Şam yolunda ağlar Zeyneb'im

⁸⁹⁵ Hikâyesin

⁸⁹⁶ Hz.Hüseyin'in kızının adı.

⁸⁹⁷ Çocuklar

⁸⁹⁸ Anılması

Ağladıkça diyer hanı Hüseyn hebibim

Bu ataşa bu hicrana yohtu tabibim

Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler

Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyn dediler

Bugün kimin mızrağ üste başlar asılmış

Çölde 'uryan⁸⁹⁹ başsız beden definsiz kalmış

Havra⁹⁰⁰ Zeyneb bu macara tufana dalmış

Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler

Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyn dediler

Bugün kimin Kamer-i Haşim çıhtı meydana

Gözleri kan korbhu şaldı leşker-i 'udvana⁹⁰¹

Oh atılar bulandı şu kırbası kana

Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler

Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyn dediler

Kur'an oğur Hüseyn başı tendir içinde

Şi'a onu yâda şalar⁹⁰² her şu içende

Semir Kehye ağlar mevkib Hüseyn geçende

Bu baş kimin mızrağ üste ğerib dediler

Zehra oğlu Kerbela'da Hüseyn dediler⁹⁰³

⁸⁹⁹ Çıplak

⁹⁰⁰ Hz. Ali ve Fatima'nın Kızı

⁹⁰¹ Düşman ordusuna

⁹⁰² Hatırlar

⁹⁰³ Semir Kahyeoğlu, **Kamer Beni Haşim**, Tuzhurmatı-Selahaddin 2009, s. 28- 34.

Zehra ya Zehra gözde dem'amız⁹⁰⁴

Her Ğedir⁹⁰⁵ günü 'Ali bey'amız

Ey zıll-i meksur Betül⁹⁰⁶ Faşıma

Ey heyri'l-enâm mahtul⁹⁰⁷ Faşıma

Zehra ya Zehra gözde dem'amız

Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Ey dar-ı⁹⁰⁸ cennet Bintü'l-Muṣṭafâ⁹⁰⁹

Ey baħr-i Zemzem⁹¹⁰ Merve vü Şafa⁹¹¹

Ey 'azizi tek aşılın kafa

Zehra ya Zehra gözde dem'amız

Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Ey kalbi tahır şehid şiryânı⁹¹²

Ey Huda⁹¹³ gülü Şi'a reyhanı

Ey mizân-ı 'aşk Taha heyranı

Zehra ya Zehra gözde dem'amız

Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

⁹⁰⁴ Gözyaşımız

⁹⁰⁵ Hz. Ali'nin peygamber tarafından ardından müminlerin velisi olacağı hadis.

⁹⁰⁶ Hz. Fatıma'nın lakabı

⁹⁰⁷ Öldürülen

⁹⁰⁸ Evi

⁹⁰⁹ Hz. Muhammed'in kızı

⁹¹⁰ Mekke'den çıkan su ismi.

⁹¹¹ Mekke'de bulunan mekân ismi ve Hz. İbrahim peygamberin eşi Hacer İsmail oğlu için su getirmek için gedip döndüğü yolu.

⁹¹² Damarı

⁹¹³ Tanrı

Ey vücud-ı nur muhteşem kemal
Ey ismi kalbte silinmez muhal⁹¹⁴
Ey ebed-i ruh bulmaz hiç zeval

Zehra ya Zehra gözde dem'amız
Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Ey mevsuk-i⁹¹⁵ nida⁹¹⁶ Havra nenesi⁹¹⁷
Ey Ehl-i Kisa Firdevs kapısı
Ey mevkib-i⁹¹⁸ tufuf Hüseyin livası⁹¹⁹

Zehra ya Zehra gözde dem'amız
Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Ey Neb'-i⁹²⁰ Kevşer Zemzem şerabı
Ey hatm-ı Kur'an Bakî⁹²¹ mihrabı
Ey terkibullah 'Ali i'rabı⁹²²

Zehra ya Zehra gözde dem'amız
Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Ey hakka mulzem⁹²³ ğerib-i ma'sum⁹²⁴
Ey ismi Betül semada mahtum
Ey mekân-ı nur matlab-ı⁹²⁵ ma'lum

⁹¹⁴ Kesin

⁹¹⁵ Güvenilir

⁹¹⁶ Çağır

⁹¹⁷ Annesi

⁹¹⁸ Geçit yapan bir grup.

⁹¹⁹ Sancağı

⁹²⁰ Su kaynağı

⁹²¹ Medine'de gömülmüş Hz. Hamza, Hz. Ali'nin eşi Ümmü'l-Benin, Hz. Hasan, Hz. Ali Zeynil Abidin, Hz. Cafer El-Sadık, Hz. Muhammet Al-Bakır'ın bulunduğu mezarlıkların mekânın adı.

⁹²² İfadesi

⁹²³ Bağlayıcı

⁹²⁴ Suç yapamaz olan

Zehra ya Zehra gözde dem'amız

Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Ey şems-i⁹²⁶ meşil⁹²⁷ Ka'be çırağı

Ey Bint-i⁹²⁸ Muhtar cennet toprağı

Ey enşar-ı⁹²⁹ haķ kefil bayrağı

Zehra ya Zehra gözde dem'amız

Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Ey defter-i zaman mektum-i⁹³⁰ esrarı

Ey sicil-i maḥfuz şaff-i ikrarı⁹³¹

Ey cısır-i⁹³² cennet 'asel-i⁹³³ enharı⁹³⁴

Zehra ya Zehra gözde dem'amız

Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Ey ilah-i sır 'aşır-ı cihanda

Ey nesl-i falih mi'ad⁹³⁵ zamanda

Ey surur⁹³⁶ kalan şahib zamanda⁹³⁷

Zehra ya Zehra gözde dem'amız

Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

⁹²⁵ Talebi

⁹²⁶ Güneş

⁹²⁷ Benzer

⁹²⁸ Kızı

⁹²⁹ Destekleyenler

⁹³⁰ Saklanan

⁹³¹ Koruyucu olduğunu kabul eden.

⁹³² Köprü

⁹³³ Bal

⁹³⁴ Nehirler

⁹³⁵ Vaat (kıyamet) günü.

⁹³⁶ Mutlu

⁹³⁷ Hz. Mehdi

Ey rehn-i Şi'a⁹³⁸ ebvâb-ı necet⁹³⁹

Ey delil-i kalb⁹⁴⁰ ğufran-ı hayat

Ey mübarek nur Mekke-i âyet

Zehra ya Zehra gözde dem'amız

Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Ey fâhr-i nisa⁹⁴¹ mışbah-ı munib⁹⁴²

Ey mekân-ı ıfık 'unvan-ı lebib⁹⁴³

Ey Şahib-Fedek miras-ı selib⁹⁴⁴

Zehra ya Zehra gözde dem'amız

Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Ey sırr-ı cihan sönmez hidayet

Ey 'aşk-ı halit vermez nihayet

Ey fecr-i 'Ali şem'-i beşaret⁹⁴⁵

Zehra ya Zehra gözde dem'amız

Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Ey şabr-i Eyüb ilah-ı kudret

Ey visam-i şeref cevher-i 'izzet

Ey 'ilmi gerçek eflak-i mürvet

Zehra ya Zehra gözde dem'amız

⁹³⁸ Şiaların ipoteği

⁹³⁹ Kurtuluş kapıları

⁹⁴⁰ Kalbin kılavuzu

⁹⁴¹ Kadınların gururu

⁹⁴² Başkalarının yolunu aydınlatan

⁹⁴³ Zekilik unvanı

⁹⁴⁴ Soyulan

⁹⁴⁵ Mutlu haberin mumu

Her Ğedir günü 'Ali bey'amız

Semir yazar, Zehra adınnan
Sakın çıhmasın Havra yadınnan
Tufan ya Ğedir yer Kerbela kanınnan

Zehra ya Zehra gözde dem'amız
*Her Ğedir günü 'Ali bey'amız*⁹⁴⁶

(35)

Kerbela Kerbela hicran Kerbela
Ėan coştı toprağı giryan Kerbela

Menem Ėamer-i Haşim Hüseyn kardaşı
Mızrak üste kağan bedensiz başı
Ağlattı asmanı yer dağı daşı

Kerbela Kerbela hicran Kerbela
Ėan coştı toprağı giryan Kerbela

Menem Ėamer-i Haşim nenem⁹⁴⁷ Faţıma
Fırat şu vermedi şuşuz atıma
Gelir muhiblerimiz ziyaretime

Kerbela Kerbela hicran Kerbela
Ėan coştı toprağı giryan Kerbela

Menem Ėamer-i Haşim vefa kaynağı
Dişimde kaldıran zafer bayrağı

⁹⁴⁶ Semir Kahyeoğlu, **age.**, s. 88-92.

⁹⁴⁷ Annem

Hem saķi ‘alemdar hem ĥak ırağı

Kerbela Kerbela hicran Kerbela

Ķan coştu toprağı giryan Kerbela

Menem Ķamer-i Haşim İlah’ın kolu

şuşuz yavrulara müşkim şu dolu

‘Alķem kınarında vurdular kolu

Kerbela Kerbela hicran Kerbela

Ķan coştu toprağı giryan Kerbela

Menem Ķamer-i Haşim Medine sırrı

Hem Bedrü’l-Havařim⁹⁴⁸ seyf-i⁹⁴⁹ Ķayderi

Kerbela’da ķardařımın ķaldı eşeri

Kerbela Kerbela hicran Kerbela

Ķan coştu toprağı giryan Kerbela

Menem Ķamer-i Haşim gözleri ķanlı

Ķayatı memati vücudu⁹⁵⁰ şanlı

Ķüseyin mektebinde⁹⁵¹ ‘ilm ü ‘irfanlı

Kerbela Kerbela hicran Kerbela

Ķan coştu toprağı giryan Kerbela

Menem Ķamer-i Haşim şeref şehidan

Saķi baĥr-i⁹⁵² vuķar aĥlaķ-ı mizan⁹⁵³

⁹⁴⁸ Beni Haşim aşiretinin tam ayı anlamına gelmektedir.

⁹⁴⁹ Kılıç

⁹⁵⁰ Varlığı

⁹⁵¹ Okulunda

⁹⁵² Denizi

Ziyaret edenlerim bulur iþma'ınan⁹⁵⁴

Kerbela Kerbela hicran Kerbela
an coştu toprağı giryan Kerbela

Menem amer-i Haşim duran şarşında
Senin şalım şimir şak savaşında
ollarım kestiniz 'Alķam başında

Kerbela Kerbela hicran Kerbela
an coştu toprağı giryan Kerbela

Menem amer-i Haşim bayrak şaldıran
Düşman leşkerine řorđu şaldıran
Kerbela meydanın peyker⁹⁵⁵ dolduran

Kerbela Kerbela hicran Kerbela
an coştu toprağı giryan Kerbela

Menem amer-i Haşim şıfatı şaftır
Ederem řaldırđı şamley-i Đayder
Yezid'in leşkerin ettim giriftar

Kerbela Kerbela hicran Kerbela
an coştu toprağı giryan Kerbela

Menem amer-i Haşim Zemzem-i Kevşer
ufuf⁹⁵⁶ koydu hicran şalbimde eşer
şuşuz gitti şehid Ařęer-i Ekber

⁹⁵³ Terazı

⁹⁵⁴ Huzur

⁹⁵⁵ Ceset

⁹⁵⁶ Taf Savaşın çoğulu

Kerbela Kerbela hicran Kerbela
an coştu toprağı gıryan Kerbela

Menem amer-i Haşim meydanda serdar
şu başında ęolum ęaldı yadigar
Adım yazar tarih şehid ‘alemdar

Kerbela Kerbela hicran Kerbela
an coştu toprağı gıryan Kerbela

Menem amer-i Haşim-i amer
şuşuz koydu bizi ‘Alķem-i nehir
Cümle cesedimi oğladı şimir

Kerbela Kerbela hicran Kerbela
an coştu toprağı gıryan Kerbela

Menem saķ-i Kerbela Hüseyn la nazır⁹⁵⁷
Babamın miraşı envar-ı munir⁹⁵⁸
Bu şi’irin şa’iri yazanı Semir

Kerbela Kerbela hicran Kerbela
*an coştu toprağı gıryan Kerbela*⁹⁵⁹

(36)

Bağ Zeyneb ęardařın oğlanan cismine bağ
Gözlerimde Kerbela ka’be’nin resmine bağ

⁹⁵⁷ Benzeri olmayan

⁹⁵⁸ Aydınlanan ışık

⁹⁵⁹ Semir Kahyeoğlu, **age.**, s. 76- 80.

Burda kıyamet kopar halım olu der-be-der
Şimr'in hançer çeker burda nehrim zebh⁹⁶⁰ eder
'İyâllarım sebaya⁹⁶¹ bu yazılmış bir kadar
Burda başım kesilir Şam'a armağan gider

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*

Burda cennet kuşları hem melekler topları
Ziyaretim oğurlar dört etrafım doları
Taşına kalan körpeme⁹⁶² 'Alkem yolu bağları
Burda ağlar halıma peygamberler sultanı

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*

Burda hürşid-i cennet gözlerim oğlanacağı
peyker⁹⁶³ gerib kefensiz üç gün na'sım⁹⁶⁴ kalacağı
Her On Muharrem günü Şi'alar ağlayacağı
Burda peygamber Davud mahtelimi oğuyacağı

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*

Burda gıryan ağlasan yerle gök matem kırrar
Tufan kaplar asmanı bir kere⁹⁶⁵ bulut şarar
Gelir anam Fa'tıma zenbim⁹⁶⁶ ilah'tan sorar

⁹⁶⁰ Kesmek

⁹⁶¹ Çocuklarım sürgünde

⁹⁶² Çocuk bebeğim

⁹⁶³ Ceset

⁹⁶⁴ Cenazem

⁹⁶⁵ Siyah

Burda na'sım üstünde bir boynu bükük durar

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*

Burda kanım tökülür kan coşar gıryanımda
Sennen geyri⁹⁶⁷ Zeyneb'im kim yanar hicranımda
Gevlimde nar-ı⁹⁶⁸ iştıyak⁹⁶⁹ cennette efğanımda
Burda sehim⁹⁷⁰ göz açar nezif-i şıryanımda

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*

Burda Kur'an başımı mızrak üste göresen
Diz çöküp kanlı kumda siyah 'abayı⁹⁷¹ seresen
Ta'rifi yorgun biçer kalbi çarpar titresen
Burda namaz kılasan yalnız şivan⁹⁷² edesen

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*

Burda melekler ağlar lebleri 'atşan Zeyneb
Kefil-i eytam mihriban dildarı ahzan Zeyneb

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*

⁹⁶⁶ Suçum

⁹⁶⁷ Başka

⁹⁶⁸ Ateş

⁹⁶⁹ Özlem

⁹⁷⁰ Ok

⁹⁷¹ Tesettür, vücut örtüsü

⁹⁷² Ağıt

Burda düşer ciranim⁹⁷³ Aşğır cennet nibrası
Başım üste Cebra'il oğur Yasin suresi
Tarih yazar bu 'unvan⁹⁷⁴ Kerbela macerası
Burda düşer arkadaşım Abu'l-fazlın⁹⁷⁵ rayesi⁹⁷⁶

Bah Zeyneb arkadaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah

Burda nişan alacağ heymede çocukları
Aşğır'in buğazına Har mele'nin oğları
Âl kana döndereceğ teşne-leb dudağları
Burda döner hezane⁹⁷⁷ gülşenim yaprakları

Bah Zeyneb arkadaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah

Burda sirkeleni⁹⁷⁸ 'Arş hezin⁹⁷⁹ ağlar gök sema
Şahrada kırar mihrab Seccad⁹⁸⁰ eyler çoğ du'a
Bu yerin adı nedi ceddin⁹⁸¹ diyip Kerbela
Burda mezarım üste öter bülbül şehide

Bah Zeyneb arkadaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah

Burda oğlu buğazdan oğlum Aşğır kan içir
Ruğu Ekber'i öper şu kınarınan geçer

⁹⁷³ Komşum

⁹⁷⁴ Adres

⁹⁷⁵ Hz. Abbas

⁹⁷⁶ Bayrağı

⁹⁷⁷ Kasa

⁹⁷⁸ Titrer

⁹⁷⁹ Üzgün

⁹⁸⁰ Hz. Hüseyin'in oğlu Hz. Ali Zeynülâbidin.

⁹⁸¹ Büyük babam

Ka'beyi tavaf eyler Mekke'den göge uçar
Burda faşl-ı baharın sular kılsan biçer

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*

Burda 'Alkem başında kılsuz düşer 'Abbas'ım
Bu toprağda bu yerde kıracaksın sen yasım
Kefensiz bedenime Cibril kılar namazım
Burda kana döneceğ gözde şehmi⁹⁸² beyazım

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*

Burda nazar kılar gözden ahan yaşlara
Kimi şemate⁹⁸³ eder mızrak üste başlara
Kimi ağlar sönmeyin heymede ataşlara
Burda cennet bülbülü konar mezar taşlara

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*

Burda çıkar meydana attan düşer Ekber'im
Kucağımda oğlanı körpe balam Aşğ'er'im
Ulaştırı melekler Medine'ye heberim
Burda üç gün üç gece 'uryan⁹⁸⁴ kalır peykerim⁹⁸⁵

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*

⁹⁸² Kuyruk yağı

⁹⁸³ Alay geçer

⁹⁸⁴ Çıplak

⁹⁸⁵ Cesedim

Burda telle⁹⁸⁶ üstünde sen durasan baḡlasan
‘İyallarım toplansan yas tutasan ağlasan
Hicran oḡur çeşmi kan kereleri baḡlasan
Burda şivan edesen ağ cigeri daḡlasan

Baḡ Zeyneb kardaşın oḡlanan cismine baḡ
Gözlerimde Kerbela ka’be’nin resmine baḡ

Burda şahra köskünde kazılı mezar taşım
Hençere doğranacaḡ Abu’l-Fazıl kardaşım
Mızraḡ üste kan damlar natıḡı Qur’an başım
Burda son veri benim biter iman savaşım
Baḡ Zeyneb kardaşın oḡlanan cismine baḡ
Gözlerimde Kerbela ka’be’nin resmine baḡ

Burda sebaye gider zincirleri büküller
Ataş salar yandırır ḡeymeleri muşrikler
Ayrı düşer baş tennen⁹⁸⁷ daḡlı ḡalı ürekler⁹⁸⁸
Burda cennet baḡınnan yapraḡ töker çiçekler

Baḡ Zeyneb kardaşın oḡlanan cismine baḡ
Gözlerimde Kerbela ka’be’nin resmine baḡ

Burda çöker zulmet burda kanlı asmanım
Burda tökülür kanım burda gömülür canım
Burda sular gülistan faşl-ı bahar gülşenim
Semir Kehye şi’irinde burda ḡalır ‘unvanım

⁹⁸⁶ Tepe

⁹⁸⁷ Tenden

⁹⁸⁸ Gönüller

*Bah Zeyneb kardaşın oğlanan cismine bah
Gözlerimde Kerbela ka'be'nin resmine bah*⁹⁸⁹

(37)

Ey Huda-yı zü'l-Celal ü halık-ı 'arz u sema
Hikmetinden cümle hayran enbiya vü evliya

'Alemleri yohtan yaratmak bir ifna eylemek
Kimse bilmez sırrını illa meger zat-ı Huda

Baki kalmaz bu fenada herkese vardır sefer
Şerbet-i mevdi içen bi-suddur çün ü çera

Zayı'at 'asrımızdan işte bir zat-ı kiram
Hafız-ı tefsir-i Kur'an cam'i-i hilm u haya

Menba'-ı 'ilm-i şeri'at mazhar-ı feyz-i hakikat
Şahib-i sırr-ı tarikat şeyh idi beyne'l-vera

'İlm-i tecvid u ehadıs ayet-i Kur'an-ı hak
'Asrının 'allamesinden ahzedip ba'isina

Hazin-i ruhu'l-beyan Beyzavî tefsiri tamam
Sinesinde derc edip vechinde verirdi zıya

Ömrünü şarf eyleyip hafızların tedrisine
İki yüzden fazla vermişti icazet-i 'ulama

Ma'nevîde mesleki iki tarikat sahibi

⁹⁸⁹ Semir Kahyeoğlu, *age.*, s. 20-26.

Kadirî vü Nakşebendi'den alıp feyz-i Huda

Meclisinde oturan hayran kalırdı bi-güman

Tutî-i şekker-feşan vaşfü'n-nebide hoş eda

Nagehanı şehrimizde yayılıp dehşet haber

Hazret-i Molla Muhammed eyledi 'azm-ı beka

'Alem-i İslam içinde nadirü'l-emşal idi

Yüzde bir vaşfinda 'acizdir kalem etsin eda

Vaktini Kır'an ile şarf eylemiş 'âl-i şifat

Ömrü yüz birydi tarih çihip lafz-ı 'ula

Hazret-i Allah'tan sami temennası budur

Âline evladına şabir-i cemil etsin 'ata⁹⁹⁰

(38)

Bir zaman naz ederdim şen bülbül arasında

İndi bülbülsüz gülem şolan güller arasında

Şafha Kerbela'dır kıble-gâhım bütün ahım

Kalsam da gögde duman yerde güller arasında

O bağıyara anam, kaç göreydi bu günleri

Hak renkli yaraları meni yollar arasında

Gönlümün ataşını köz ederem Şam'a kadar

Sahırlaram ah zarımı sensiz çöller arasında

⁹⁹⁰ Ata Terzibaşı, **age.**, Üçüncü Kitap ,s. 86- 87.

Ƙardařlar, ana-baba g    p çaldım viranede
G  zlerden açan seller, yaman diller arasında

Açsam da lı sinemi ahlarımıla her şey yanar
Yıhılmaz Kev er  ızı  anlı eller arasında

Derdim  oh y    m ağır, meydanda da  em alan yoh
G  z içip yaşlar t  kt  m  ere g  n  ller arasında

 ardaşla derdleşeydim  almazıydı  em  esretim
 oymazdı bir g  n  alım  erib yollar arasında

Mızra ta başın  ardaş mene şabır c  ret verir
Ar ası olan kimse  almaz eller arasında

Bir zaman biz beslerdi  miskınleri indi  aldım
Seferimizin kaynağı o seller arasında

D  nyanı edenlerden nur, yayıldı     m  zden⁹⁹¹
Kimsesiz indi çaldım bu cahiller arasında

Kervan-ı  ader meni s  r  kl  r   me    llerde
G  z  mde zafer yaşı  ohmuş ge  ller arasında

Meni k  le sanır tamaşaya  i en herkes
şon  a ımında  almışam davul ziller arasında

Kerbela sa lısıyam Musa gibi tabut Nil'de
 oşmuşam ta t yılmaya  al     iller arasında⁹⁹²

⁹⁹¹   n  m  zden

⁹⁹² Kaynak Kişi (1).

(39)

Ey amca ruhsat ver ‘azmi meydan olum ben
Ekber gibi uğrunda sana kurban olum ben

Bu ğem kışsa içinde babamın vaşiyeti var
Teħkiķ edeyim meydanda kana galta olum ben

Zehra gibi annemi yasa çekim izin ver
Babamın cigerine kanlı nişan olum ben

Göstereyim şavletimi bu leşkeri ‘udvane
Tenge salım kendimi sana aman olum ben

Bu tur-ı Kербela’da ĥaķ-i payında düşüm
Ĥüccetüllâh delili, ya da beyan olum ben

Artık deme civanım pehlivanım amca can
Bu avcılar oĥuna ahu nişan olum ben

‘Arşullâh’ın ferşinde güvey olmak isterim
Bu dünya düğününde ĥınası kan olum ben

Bahma ‘ömrüm küçüktür, ruĥum şandır cihatta
Şehitler kervanında civan sultān olum ben

Şahzade Ĥasan’ım Abu’l-Fazıl amcamdır
Ümniyetim⁹⁹³ amca can sana kurban olum ben⁹⁹⁴

⁹⁹³ Ümidim

⁹⁹⁴ Hazım Şükür Dakuklu, **Aşura Destanı** (Basılmamış Eser), Dakuk-Kerkük 2008, s. 111-112.

(40)

Ey kızım Faṭıma bir sözüm var ağlama
Ben ölürsem başına hala kere bağlama

Ümmetimin şırası⁹⁹⁵ oğlumu katlederler
Cismini ‘uryan çölde başın alıp giderler

O günde ne ben varım ne sene de babası
Şi’aya kıble olur Hüseyin’in Kerbelası

Yıl be-yıl her Muḥarrem muḥlis müminan Şi’a
Matem ‘aza tutarlar ağlayacak kan Şi’a

Deste deste şaf be-şaf zincir kama⁹⁹⁶ vururlar
Sine-zen meclisinde halka halka dururlar

‘Aşurada şi’iler gam hüzün gezeb coşar
Vâ Hüseyinah sesleri ‘arşe ferşe ulaşır

Haram olur sa’adet herkes şalar başını
Çöker dizin ‘azada döker gözden yaşını

Kerbela hekiminde toplanır tüm melekler
‘Aşura arba’inde⁹⁹⁷ mevakib yolun bekler

Şefa’ata mustahak olur vefalı Şi’a
Maḥşer günü olunca bu halda kalır Şi’a⁹⁹⁸

⁹⁹⁵ Kötüler

⁹⁹⁶ Kılıç

⁹⁹⁷ Kırkında

⁹⁹⁸ Hazım Şükür Dakuklu, **age.**, s. 12-13.

(41)

Gözlere fırsat verin ağlayın Muharrem 'de
Başa bele kereler bağlayın Muharrem 'de

Muharrem ufukunda doğanda gemli hilal
Kerbela'yı hatırla 'aşurayı yada sal⁹⁹⁹
Günahları silmeye yohtur başka ihtimal

Gözlere fırsat verin ağlayın Muharrem 'de
Başa bele kereler bağlayın Muharrem 'de

Muharrem desturunda on gün gülmek haramdır
Dam üstünde 'alem asmak mateme ihtiramdır
Kerbela muşibeti, dünyada son aramdır

Gözlere fırsat verin ağlayın Muharrem 'de
Başa bele kereler bağlayın Muharrem 'de

Kerbela'da bambaşka hasret dolu 'ibret var
Müminlerin kalbinde sönmeyen hararet var
Meclis 'azada 'izzet, me'azzet muhabbet var

Gözlere fırsat verin ağlayın Muharrem 'de
Başa bele kereler bağlayın Muharrem 'de

Gözyaşları cehennem ataşına amandır
Güman eden bu söze inanma Müslümandır
El-Mevedde ayeti hucetime beyandır

⁹⁹⁹ Hatırlat

Gözlere fırsat verin ağlayın Muḥarrem 'de

Başa bele kereleler bağlayın Muḥarrem 'de

Hele asmanda ziler¹⁰⁰⁰ “hel min mu'in”¹⁰⁰¹ şadası¹⁰⁰²

Bu maḳalın üstünde durdu ‘aza esası

Enşara ortak olun tutun Hüseyin'e yası

Gözlere fırsat verin ağlayın Muḥarrem 'de

Başa bele kereleler bağlayın Muḥarrem 'de

‘Azadar kardaşlarım her Muḥarrem silkinin

Gönüller lekesini silin kirin sil kinin

Dönün Allâh yoluna ‘aşurada hür kimin

Gözlere fırsat verin ağlayın Muḥarrem 'de

Başa bele kereleler bağlayın Muḥarrem 'de

Meclis ‘azada da'im ḥastalara derman var

Müminlere şefa'at Müslümana aman var

Her mecliste yakînen imam Şaḥib-i Zaman var

Gözlere fırsat verin ağlayın Muḥarrem 'de

Başa bele kereleler bağlayın Muḥarrem 'de

Her meclis ğem ‘azada bir kadın var çoḥ ağlar

Bağrında Fedek dağı sinesinde mılh¹⁰⁰³ ağlar

Kesik başın ardından çeker ḥasret ah ağlar

Gözlere fırsat verin ağlayın Muḥarrem 'de

¹⁰⁰⁰ Feryat eder

¹⁰⁰¹ Yardım eden var mı?

¹⁰⁰² Yansıması

¹⁰⁰³ Çıvı

Başa bele kereler bağlayın Muharrem'de

Hazım diyer ağlar sözüm geldi tamama
Muhammed ü 'Ali'ne da'im gelin mateme
Başsağlığı vermeye yetim kalan imama

Gözlere fırsat verin ağlayın Muharrem'de
*Başa bele kereler bağlayın Muharrem'de*¹⁰⁰⁴

(42)

Zeyneb Halı

Oldum evden kardaşdan
Gözlerim doldu yaştan
Kafirler arasında, Kerbela şaḥrasında
Olaş bize sen baba olaş bize sen baba
Baba yalğız aḡlaram
Can cigeri daḡlaram
Olaş bize sen baba, olaş bize sen baba

Şorma Zeyneb'in ḥalın bütün yaradı
On Muḥerrem gününde yer göḡü kan kapladı
Ḥüseyin canını verdi düz qalsın İslam adı
Yezid Faṭma neneni¹⁰⁰⁵ türbesinde daḡladı

Oldum evden kardaşdan
Gözlerim doldu yaştan
Kafirler arasında, Kerbela şaḥrasında
Olaş bize sen baba olaş bize sen baba

¹⁰⁰⁴ Hazım Şükür Dakuklu, age., s. 19-22.

¹⁰⁰⁵ Anneni

Baba yalğız ağılaram

Can cigeri dağılaram

Olaş bize sen baba, olaş bize sen baba

Yaddan çılmayan gündü ne oldu Kerbeâ'da

Olaş Ceddi-i Hüseyin'e derdine bul çare de

Kardaş düşüp meydanda şehid olup bala da

Olaş 'Ali Zeyneb'e inanmam sağ kıala da

Oldum evden kıardaşdan

Gözlerim doldu yaştan

Kafirler arasında, Kerbela şahrasında

Olaş bize sen baba olaş bize sen baba

Baba yalğız ağılaram

Can cigeri dağılaram

Olaş bize sen baba, olaş bize sen baba

Zeyneb yalğız kıalıbtı çocuklardan kıardaşsız

Cigerim ataş alıp yanırı¹⁰⁰⁶ bağıl ataşsız

'Abbas kıolsuz düşüptü Hüseyin'se o başsız

Dünyadan göç ettiler genciyken olar¹⁰⁰⁷ yaşsız

Oldum evden kıardaşdan

Gözlerim doldu yaştan

Kafirler arasında, Kerbela şahrasında

Olaş bize sen baba olaş bize sen baba

Baba yalğız ağılaram

Can cigeri dağılaram

Olaş bize sen baba, olaş bize sen baba

¹⁰⁰⁶ Yanıyor

¹⁰⁰⁷ Onlar

İmam Hüseyin'in adı dünya durduğça kalı
Kerbela 'aşurani İslamlar yada şalı
Her kim yoluydan çılsa düşünsün n'olu halı
Koy bunu iyi bilsin ona yaramaz malı

*Oldum evden kardaşdan
Gözlerim doldu yaştan
Kafirler arasında, Kerbela şahrasında
Olaş bize sen baba olaş bize sen baba
Baba yalnız ağlaram
Can cigeri dağlaram
Olaş bize sen baba, olaş bize sen baba*

Esir oluptu Zeyneb bilmiri oda netsin¹⁰⁰⁸
Hüseyin, 'Abbas'dan sora¹⁰⁰⁹ baş alsın kime getsin
Koy yansın bütün dünya 'ömürde burda bitsin
İnanma Hüseyin resmin onun gözünden itsin¹⁰¹⁰

*Oldum evden kardaşdan
Gözlerim doldu yaştan
Kafirler arasında, Kerbela şahrasında
Olaş bize sen baba olaş bize sen baba
Baba yalnız ağlaram
Can cigeri dağlaram
Olaş bize sen baba, olaş bize sen baba*

Ne üzden bahım sene Hasan kardaş bi-kesim
Diyim şehid olanda görki neydi Kasım

¹⁰⁰⁸ Ne yapsın

¹⁰⁰⁹ Sonra

¹⁰¹⁰ Kaybolsun

Hüseyin başsız düşüptü kolsuz düşüp ‘Abbas

Şu yerine içirem zehir doluptu tasım

Oldum evden kardaşdan

Gözlerim doldu yaştan

Kafirler arasında, Kerbela şahrasında

Olaş bize sen baba olaş bize sen baba

Baba yalğız ağılaram

Can cigeri dağılaram

Olaş bize sen baba, olaş bize sen baba

Hüseyin İslam dinin da’im kalan baharı

Bütün Müslümanların ölmeyen doğru yarı

Cennetin ortasında peygamber (s) onu şarı

İslam’ın doğru yolu cennetin datlı¹⁰¹¹ bârı¹⁰¹²

Oldum evden kardaşdan

Gözlerim doldu yaştan

Kafirler arasında, Kerbela şahrasında

Olaş bize sen baba olaş bize sen baba

Baba yalğız ağılaram

Can cigeri dağılaram

Olaş bize sen baba, olaş bize sen baba

Bin kitab yerleştirmede derdimizi kim yazar

Bedenim teğatsızdı cümle canım bağı azar

Bizler’çin bağı oluptu Kerbela bugün mezar

Yalğız kalmışam baba kebirleri kim kızar

Oldum evden kardaşdan

¹⁰¹¹ Tatlı

¹⁰¹² Meyvesi

*Gözlerim doldu yaştan
Kafirler arasında, Kerbela şahrasında
Olaş bize sen baba olaş bize sen baba
Baba yalnız ağılaram
Can cigeri dağılaram
Olaş bize sen baba, olaş bize sen baba*

Dendenoğlu elinde yazdığıça titrer kelem
Yazar Hüseyin İslam'da baş egmiyen bir 'alem'¹⁰¹³
Ehli beytin derdinden canım doluptu elem¹⁰¹⁴
Sevdayız doğar kalı gevlimde¹⁰¹⁵ yalnız balam

*Oldum evden kardaşdan
Gözlerim doldu yaştan
Kafirler arasında, Kerbela şahrasında
Olaş bize sen baba olaş bize sen baba
Baba yalnız ağılaram
Can cigeri dağılaram
Olaş bize sen baba, olaş bize sen baba'¹⁰¹⁶*

(43)

Kerbela için bana beyan gelmiş
Bu namede katlime ferman çıkmış

Abu'l-Faız kollarını şahlasın
Şu başında katına burhan gelmiş

Çok bezetsin¹⁰¹⁷ Leyla civan oğlunu

¹⁰¹³ Bayrak

¹⁰¹⁴ Acı

¹⁰¹⁵ Gönlümde

¹⁰¹⁶ Felah Dendenoğlu; **İman Sadası**, Nur Ofisi, Tuzhurmatı 2012. 74-79

Kerbela için Ekber kurban gelmiş

Hınasına telaşmasın¹⁰¹⁸ Kâsım'ım

Toy yerine başına figan gelmiş

Belin bağla 'aşura için bugünden

Bacı Zeyneb heymene talan gelmiş

Hâk olmaya ol ceddinin rüyası

Şam halkına başım armağan gelmiş¹⁰¹⁹

(44)

Bu kardaşın Kerbela'da keseller¹⁰²⁰

Kesik başın cadde üste asallar

Başsız na'sım Al-i Sufyan¹⁰²¹ leşkeri¹⁰²²

Atlar ile çıplak sinem¹⁰²³ basallar

Şabret bacı hele bağrın dağlama

Kerbela'da çok ağlarsın ağlama

Yedi kardaş keresini bağlarsın

Şimdiden kere hele başa bağlama

Kan içinde kardaşların görersin

Na'ışların Kerbela'da ararsın

Ataş kılıc düşman talan içinde

Evladıma yapayalnız durarsın¹⁰²⁴

¹⁰¹⁷ Süsletsin

¹⁰¹⁸ Açe

¹⁰¹⁹ Hazım Şükür Dakuklu, **age.**, s. 31

¹⁰²⁰ Keserler

¹⁰²¹ Sufyan grubu

¹⁰²² Ordsu

¹⁰²³ Göğsüm

‘Azmetmişem gerek gedim ‘Irak’a
Salım ehlibeytim şonsuz firağa

Sefer edim gerek kerb ü belaya
Kesik başım ‘uruc etsin semaya

Bahtı kere bacım gerek ağlasın
Yedi kardaş keresini bağlasın

‘Arşı ferşi ekerim Kerbelaya
Melekleri sallam ‘aza nevaya

İsmail’in bedilidir Ekber’im
Kerbela’da koçsuz kırbân ederim

Kerbela’nın minası ev darımdı¹⁰²⁵
Yetmiş iki kırbân hazır varımdı

Kerbela’da Aşğır, Ekber ekerem
Şi’ileri hepsini oraya çekerem

Kerbela’da Abu’l-Fazl’ın tuluğu
Şi’ilere paylar¹⁰²⁶ muştuluğu

Sönmez vallah hey-me-gâhın ataşı
Söndürmezse şi’ilerin gözyaşı¹⁰²⁷

¹⁰²⁴ Hazım Şükür Dakuklu, **age.**, s. 31-32

¹⁰²⁵ Ev barkımdır

¹⁰²⁶ Paylaşır

¹⁰²⁷ Hazım Şükür Dakuklu, **age.**, s. 33-34.

(46)

Şah-i sultân-ı Medine
Selam ‘aleyküm babam
Mah-i nurlu cemalına¹⁰²⁸
Selam ‘aleyküm babam

Zülfü ‘anber kardaşım
Civannan Ben-i Haşim
Kurumamış gözyaşım
Selam ‘aleyküm babam

Amcam uzun ‘Abbas’a
Koç kurban Hayrû’n-Nisa’ya
Yalnız kalmışım yasa
Selam ‘aleyküm babam

Ümmü’l-Kelsüm can Sekine
Size muştak Medine
Vay ayrılığ gemine
Selam ‘aleyküm babam

Halam Zeyneb’e söyle
Ayrılığ olmaz böyle
Bu heste halım ile
Selam ‘aleyküm babam

Süt emer kardaşıma
Kıyaram gözyaşına
Kalmışım öz başıma

¹⁰²⁸ Güzelliğine

Selam ‘aleyküm babam

Şaldın beni fırağa

Ataş doldu merağa

Kaş geleydim ‘İrak’a

Selam ‘aleyküm babam¹⁰²⁹

(47)

Beni marhas¹⁰³⁰ eyle çıkayım cenge baba

Olayım düşmanlara şahrada denge baba

Şeca’atle göstereyim meydanda şavletimi¹⁰³¹

Boyanayım şan şerefle kırmızı renge baba

Hayrû’l-Beşer nesliyim şehadet şanımızdı

Vaciptir kurban olsun babaya yenge baba

Bu belalı meydanda çekeyim Zü’l-Fiğarımı

Salsın elimde sancak başına gölge baba

Esedullâha¹⁰³² oğlum cenge kucak açarım

Mihnette sabit kadem¹⁰³³ düşmerem tenge¹⁰³⁴ baba

Lazımdır ilker oğlan taşısın bu yüküm

Gamına ortak olsun, evine dinge baba

Nanca¹⁰³⁵ hayatta varım telaşma dalma bugün

¹⁰²⁹ Hazım Şükür Dakuklu, **age.**, s. 45-46

¹⁰³⁰ İzin vermek

¹⁰³¹ Hamlelerimi

¹⁰³² Arapça: Allahın aslanı

¹⁰³³ Ayak

¹⁰³⁴ Dara düşmüyorum

Hasretine kurban, düşme ahenge baba¹⁰³⁶

(48)

Bu deşte¹⁰³⁷ kızıl kana batıpsan
‘Ali Ekber sana kurban evladım
Kum üstünde nasıl rahat yatıpsan
‘Ali Ekber sana kurban evladım

Yazık olsun seni medet etmedim
Bu şahrada birazca şad etmedim
Du’a ettim ama âzâd etmedim
‘Ali Ekber sana kurban evladım

Belim sındı sana yaya gelmişem
Takatım yoh paya paya¹⁰³⁸ gelmişem
Bu şahrada düşen aya gelmişem
‘Ali Ekber sana kurban evladım

Sen Mecnunsun benim Leyla çadırda
‘Aşkında çok etmişem leyla çadırda
Hazin hazin var vaveyla çadırda
‘Ali Ekber sana kurban evladım

Bir yanda ben bir yanda can Sekine
Ağlar halan ağlar Mekke, Medine
Ölünce gem çeker kalbim bu dine
‘Ali Ekber sana kurban evladım

¹⁰³⁵ Ne kadar

¹⁰³⁶ Hazım Şükür Dakuklu, **age.**, s. 67-77

¹⁰³⁷ Bu obaya

¹⁰³⁸ Adım adım

Gözünde ok, yüzünde ok kaşında
Hayder gibi kılıç şahı başında
Huri ğilman gider na'sın peşinde
'Ali Ekber sana kurban evladım

Bu meydanda Ehl-i Beytin Yusufu
Kana galtan yatmış düşman nahifi
Şehid olmuş hak hitabın elifi
'Ali Ekber sana kurban evladım

Her mahfelde civan ismin ekerim
Na'sın üste kalemimi bükürüm
Hazım diyer gözyaşımı dökerim
'Ali Ekber sana kurban evladım¹⁰³⁹

(49)

Ekber canım civanım

Medine'den hoş geldin
Ekber canım civanım
Dine kurban hoş geldin

Ekber canım civanım

Hayder gibi başın kan
Olur memzüç yaşın kan
Gülzar gibi al güller
Bize dibdi na'sın kan

¹⁰³⁹ Kaynak Kişi (1).

Ekber canım civanım

Al anına yatıpsan
anın kavme katıpsan
Beni müşkile saldın
Özün rahat yatıpsan

Ekber canım civanım

Düşman aman çevirmez
Cisminde an çevirmez
Bedir Hneyin öcüne
Bugün burhan çevirmez

Ekber canım civanım

Başladı metem yaşım
arardı birden şansım
oymaz düşmanlar beni
Na'şın bağıma basım

Ekber canım civanım

an oldu mah-i cemalın
Boyandı kere halın
Heybet aldı düşmanın
Hayder gibi ibalın

Ekber canım civanım

Gönlümde var ataşım
Durmaz açar gözyaşım

Kur'an dolu sinene
Koyum belalı başım

Ekber canım civanım

Yüzüm semadan inmez
Elim du'adan inmez
Ölüm ataşı oğlum
Vallah ölünce sönmez

Ekber canım civanım

Boynuna el şalladı
Kucağıladı koğladı
Leyla Hanım Ekber'in
Allah'a ısmarladı

Ekber canım civanım

Hazım Leyla ile ağlar
Ölünce ciger dağlar
Her Muharrem başına
Matem kèresi bağlar

*Ekber canım civanım*¹⁰⁴⁰

¹⁰⁴⁰ Hazım Şükür Dakuklu, *age.*, s. 88-92.

(50)

Çadırlarda vay al ataş gelir şada kardaş
Bugün için sahlamış babam beni feda kardaş

Kerbela'da kan elvanı tutmuş afağ gözün
Sana kurban olurum demiş yed Huda kardaş

Kılıçların çarpısında vardır ölüm sesi
Şehadetin dili bana eyler nida kardaş

Gayratimin dalgaları koymaz rahat durayım
Ok üstünde olsun başım göreyim cüda kardaş

Defterim hat eyleyim verim tulumu bana
Beyaz rayem¹⁰⁴¹ eser göreyim Kerbela'da kardaş

Eğer bilsen nanca hoştur bana ölüm bugün
Kollarım var kalmaz Zeynep dede kardaş

Şavletimi bildiririm ehl-i Şam'a bugün
Cüretimi şad edecek orda eda kardaş

Anam bana ısmarlamış seni bana dönmem
Gelsin bana, burda sana gelen kada kardaş

Çadırlarda şuşuz kalan ehl-i 'ıyale¹⁰⁴² bağ
Ver izin şu götürüm gideyim dada kardaş

¹⁰⁴¹ Bayrağım

¹⁰⁴² Çoluk çocuk

Bu yalvarma hali gören yalnız İmam Hüseyin (a.s) Abu'l-Fazl'ın bu şekilde cevabını verdi sanki:

Beni garip bu şahrada koyma getme kardaş
Ekber gibi kalbim yara sende etme kardaş

Güneş gibi cemalini şahla şeref şanını
Kerbela'nın ufukunda hele batma kardaş

Orda Bureyr orda Zuheyr orda Kasım düşmüş
şabreyle dur bu şahrada kanlı yatma kardaş

Sen yihılsan belin sınar kimse bana yanmaz
Rehmet bana derdim üste dertler katma kardaş¹⁰⁴³

(51)

Söz verdi kardaşına
Abu'l-Fazıl gelmedi
Gitti Fırat başına
Abu'l-Fazıl gelmedi

Dolu sabır imandı
Aslandı kahramandı
Şu başında yubandı¹⁰⁴⁴
Abu'l-Fazıl gelmedi

Allâh'a ısmarladım
El kaldırdım yalvardım
Fırat yolun aradım

¹⁰⁴³ Hazım Şükür Dakuklu, **age.**, s. 92-93

¹⁰⁴⁴ Gecikti

Abu'l-Fazıl gelmedi

Fırat'ın ufukunda
Serin suyun zevkinde
Düştü İslam hakkında
Abu'l-Fazıl gelmedi

Doldurdu tuluğunu
Versin muştuluğunu
Kerbela'nın yoğununu
Abu'l-Fazıl gelmedi

Tuluğu kana battı
Kanını şuya kattı
Kol düştü 'alem yattı
Abu'l-Fazıl gelmedi

Sekne'ye söz verdi
Sözün doğru düz verdi
Şu uğruca göz verdi
Abu'l-Fazıl gelmedi

Bacı Zeynep seleşti
Bize düşman ulaştı
Fikri zikri bulaştı
Abu'l-Fazıl gelmedi

Çadırlardan ses geldi
Vallah o ses has geldi
O sese herkes geldi
Abu'l-Fazıl gelmedi

İmam Hüseyin bağırdı
Kardaş derdi ağırdı
Dili şuşuz çağırdı
Abu'l-Fazıl gelmedi

Gözyaşım kurutmağa
Ellerimi tutmağa
Bizi veda etmeğe
Abu'l-Fazıl gelmedi

Getti hasret yükledi
Bizi derde ekledi
Rukeye çoğ bekledi
Abu'l-Fazıl gelmedi

Bin üç yüz yedi yıldır
Vefalığa delildi
Her seven ma'zül bildi
Abu'l-Fazıl gelmedi

Elinde Zü'l-Fıkarı
Babasının viķarı¹⁰⁴⁵
Kerbela'nın sakırı
Abu'l-Fazıl gelmedi

Ehli 'ismet peçesi
Nübüvvet çerçevesi
Yaralı ay parçası
Abu'l-Fazıl gelmedi

¹⁰⁴⁵ Babasının övüncü

Düne üç kardaş verdi
Kardaşına baş verdi
Getti göze yaş verdi
Abu'l-Fazıl gelmedi

Düşman ataş bir yanan
Talan ölen bir yanan
Dedim dur de gel annan
Abu'l-Fazıl gelmedi

Ümmü'l-Benin imandan
Kervan dönende Şam'dan
Şordu niçin kervandan
Abu'l-Fazıl gelmedi

Hazım diyer olaydım
Kerbela'da öleydim
Ben de şuşuz diyeydim
*Abu'l-Fazıl gelmedi*¹⁰⁴⁶

(52)

Meşkem¹⁰⁴⁷ şuşuz yolum yoğ
Gözümde ok kolum yoğ
Fikrim zikrim Hüseyn'di
Hayalimde ölüm yoğ

Meşkem dolu kan oldu
Ellerimden yan oldu
Fırat'ın kinarında

¹⁰⁴⁶ Hazım Şükür Dakuklu, **age.**, s. 105-108.

¹⁰⁴⁷ Meşke: tulum

Bir yaralı can oldu

Meşkem bana hoş geldin

Hañcer oka tuş geldin

Gettin Fırat başına

Nice gene boş geldin

Meşkem şuşuz göz oldu

Ok değdi göz göz oldu

Muñbirlerin dilinde

En vefalı söz oldu

Meşkem bağıma bastım

İpin boynumdan astım

Uğruca kurban verdim

Şağım şolumu kestim

Meşkem koltuğum yoklar

Hısım hasretim çoklar

Değeydi sağ gözüme

Meşkeme değen oklar

Meşkem bana nişandı

Dolu şerefti şandı

Bugün kubbem ucunda

Seyran-gâhtı gülşendi

Meşkem kubbeme bañar

Şu yerine kan añar

Bulut gibi semadan

Züvvare rahmet añar

Meşkem gözünde yaş var
Yüreğinde ataş var
Benim gibi fikrine
Yalnız kalan kardaş var

Meşkem beni dağladı
Kerbela'ya bağladı
Sekine huzurunda
Benden beter ağladı

Meşkem attım Fırat'a
Saldı beni hayrete
Gah dolar gah göz atar
Vefalı beyaz ata

Meşkem bana şan verdi
Şu yerine kan verdi
Şağ kolumun üstünde
Düştü yere can verdi

Meşkem kana bulandı
Ohlandı yaralandı
Ellerim yoh boynuma
İpin attı dolandı

Meşkem halı yamandı
Gözü kandı dumandı
Hazım diyer Abu'l-Fazıl
Meşkem mene amandı¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴⁸ Hazım Şükür Dakuklu, **age.**, s. 109- 110.

(53)

Bağla başa kere ağla nüva¹⁰⁴⁹ Remle¹⁰⁵⁰

Kâh Müçteba çağır kâh Kerbela Remle

Çaldır başın fahret bah meydana Remle

Çasım'ın hınası döndü çana Remle

Bu deşt-i şahrada yana yana Remle

Bağla başa kere ağla nüva Remle

Kâh Müçteba çağır kâh Kerbela Remle

Hazin¹⁰⁵¹ hazin ağla yağdır bu gözyaşın

Maşşere kadar yanar sönmez kor ataşın

Mihnet¹⁰⁵² 'aza yaşta sağ olsun vay başın

Bağla başa kere ağla nüva Remle

Kâh Müçteba çağır kâh Kerbela Remle

Açma saçın yolma etme figan Remle

Herkes gerek verşin burda çurban Remle

Çalmaz bu dünyada pîr ü civan Remle

Bağla başa kere ağla nüva Remle

Kâh Müçteba çağır kâh Kerbela Remle

Çasım şehit düştü başla yasa Remle

Kâh Ekber'e ağla kâh 'Abbas'a Remle

Çazım diyer zikret şabah-mesa¹⁰⁵³ Remle

¹⁰⁴⁹ Nühah: ölü için sesle ağlamak

¹⁰⁵⁰ Remle: Taf Savaşında Şehit düşen Hz. Kasım'ın annesi, Hz. Hasan'ın eşidir

¹⁰⁵¹ Üzüntülü

¹⁰⁵² Darlık

Bağla başa kere ağla niiva Remle

*Kâh Müçteba çağır kâh Kerbela Remle*¹⁰⁵⁴

(54)

Bi-ğaya leşkeri bilin

Öldü ‘Ali Aşğêr’im

Çağırırım aşker¹⁰⁵⁵ bilin

Öldü ‘Ali Aşğêr’im

Şoldu şon gonce gülüm

Qırıldı ince belim

Demeye gelmez dilim

Öldü ‘Ali Aşğêr’im

Boğazında üçlü oğ

Teğatı yok dili yoğ

Yaktı beni burda çoğ

Öldü ‘Ali Aşğêr’im

Beyaz kumatta mahım

Qana bulanmış cahım

Diyer nedir gûnağım

Öldü ‘Ali Aşğêr’im

Bu ğarib beyabanda

Zulme qarşı beyanda

Şuya hasret meydanda

¹⁰⁵³ Sabah-akşam

¹⁰⁵⁴ Hazım Şükür Dakuklu, *age.*, s. 118-119.

¹⁰⁵⁵ Apaçık

Öldü 'Ali Aşğەر'im

Boş kaldı gahvarası
Koldan kucağ arası
Hiç sağlamaz yarası
Öldü 'Ali Aşğەر'im

Kerbela'ya şan verdi
Buğazından kan verdi
İşte şuşuz can verdi
Öldü 'Ali Aşğەر'im

Fırat sana vay olsun
Kalbin yansın tay olsun
Bu sözüm lay lay¹⁰⁵⁶ olsun
Öldü 'Ali Aşğەر'im

Kalbimde var teması
Ekber gibidir yaşı
Silkindirir¹⁰⁵⁷ 'Abbasi
*Öldü 'Ali Aşğەر'im*¹⁰⁵⁸

(55)

Durmaz daha gözyaşım
Ölüp küçük kardaşım
Kereler bağlar başım
Ölüp küçük kardaşım

¹⁰⁵⁶ Ninni

¹⁰⁵⁷ Titretir

¹⁰⁵⁸ Hazım Şükür Dakuklu, *age.*, s. 123-125.

Kumatı kan boyanan
Oyan¹⁰⁵⁹ kardaşım oyan
Kerbela'ya ver beyan
Ölüp küçük kardaşım

Aldım seni ağuşa
Yüreğim coşa coşa
Bahın bu küçük na'sa
Ölüp küçük kardaşım

Şimdi başladı yasım
Viran oldu esasım
Bilsin amcam 'Abbas'ım
Ölüp küçük kardaşım

Buğazından¹⁰⁶⁰ oğlandı
Beyaz kumatı kandı
Ekber gibi civandı
*Ölüp küçük kardaşım*¹⁰⁶¹

(56)

Hudam kabul ederse bu küçük kurbanımı
Şehadet defterinde nakış etsin 'unvanımı

Hil'at olsun mahşerde Zehra anaya oğlum
Dönsün Kâsım toyunda kanı hınaya oğlum

Verin kanlı buğazın kuru sineme basıyım

¹⁰⁵⁹ Uyan

¹⁰⁶⁰ Boğazdan

¹⁰⁶¹ Hazım Şükür Dakuklu, *age.*, s. 126-127.

Üçlü oğu beşikte iplik yerine asıyım

Bu deştide gehvâren boş belerim balam vay
İsmi zikrederim ben ağlarım balam vay

Döndü kanlı mihraba nazik bellür buğazın
Huzurunda üçlü oğ kıldı tövbe namazın

Şahit olsun ey Kerbela verdim kurban kundağı
Bu muşibet mihnetinde oldum Zehra ortağı

Belki baladır Aşğêr ama büyüktür yası
Şuşuz şehit olması yada salar¹⁰⁶² ‘Abbas’ı¹⁰⁶³

(57)

Layla Balam ‘Ali Aşğêr

Layla¹⁰⁶⁴ ediyin yatasan
Layla balam ‘Ali Aşğêr
Gönçe güle batasan
Layla balam ‘Ali Aşğêr

Aman balam sütsüzem
Halim yaman mutsuzam
Herşeyden umutsuzam
Layla balam ‘Ali Aşğêr

Qumatın kana döndü

¹⁰⁶² Hatırlatır

¹⁰⁶³ Hazım Şükür Dakuklu, **age.**, s. 128.

¹⁰⁶⁴ Ninni

Yan be-yan yana döndü
Kırmızı cana döndü
Layla balam 'Ali Aşğer

Bu şuşuz buğazımla
Şazlaram namazımla
Öz dilim öz ağzımla
Layla balam 'Ali Aşğer

Peyğember 'itresiyle
Ğem kaħır cür'asıyla
Kılıçlar na'resiyle
Layla balam 'Ali Aşğer

'Alemdar kucağında
Kerbela sancağında
Şehadet ocağında
Layla balam 'Ali Aşğer

Yaralandım bala vay
Bu çektiğim nala vay
Bilmem hangi ħala¹⁰⁶⁵ vay
Layla balam 'Ali Aşğer

Ma'lumların nefsiyle
Hür keslerin hırsıyla
Hazım'ın yat sesiyle
*Layla balam 'Ali Aşğer*¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶⁵ Hale, duruma

¹⁰⁶⁶ Hazım Şükür Dakuklu, *age.*, s. 130-132.

Çadırları dolan gel
Bacı Zeynep hanı at
Beş kardaşı ölen gel
Bacı Zeynep hanı at

Ne Ekber ne Kâsım var
Ne uzun ‘Abbas’ım var
Ne yardımcı kimsem var
Bacı Zeynep hanı at

Şağa sola her yana
Göz attım yan ayana
‘Azmetmişim meydana
Bacı Zeynep hanı at

Bu deştide yarım yoh
Destekar yaverim yoh
Yalnızım enşarım yoh
Bacı Zeynep hanı at

Al-i ‘Aban başına
Bakma gözde yaşına
Yardım et kardaşına
Bacı Zeynep hanı at

Bu şahrada talan var
Şuşuz çok ağlayan var
Gözü yolda kalan var
Bacı Zeynep hanı at

Vaşıyetim çok ağlama
Başa kere bağlama
Nazdar kalbim dağlama
Bacı Zeyneb hanı at

Bu deştide amalım
Topla ehl-i 'ıyalım
Sensin dine vısalım¹⁰⁶⁷
*Bacı Zeyneb hanı at*¹⁰⁶⁸

(59)

Başsız beden yaralı can Hüseyin'di
Kerbela'da düşen kurban Hüseyin'di

Kılıçların mihrabında namazın
Kılan, kurban veren hakka boğazın
Bu şahrada elde eden murazın
Kum üstünde başsız yatan Hüseyin'di

Başsız beden yaralı can Hüseyin'di
Kerbela'da düşen kurban Hüseyin'di

Yalnız garip Kerbela'da dolaşan
Ak sakalı öz kanına bulaşan
Başı 'arşe olı üstünde ulaşan
Perresi kan kanlı Kur'an Hüseyin'di

Başsız beden yaralı can Hüseyin'di
Kerbela'da düşen kurban Hüseyin'di

¹⁰⁶⁷ Kavuşmak

¹⁰⁶⁸ Hazım Şükür Dakuklu, *age.*, s. 134-135.

Cebrail'in kucağında beslenen
Dili Kur'an uşak çağdan seslenen
Şimdi çölde va hasretah hırslenen
“Hel min m'uin” diyen sultan Hüseyin'di

Başsız beden yaralı can Hüseyin'di
Kerbela'da düşen kurban Hüseyin'di

Secde-gâhı kana batan bu çölde
Var yolunu hakka satan bu çölde
Başsız cesed 'uryan¹⁰⁶⁹ yatan bu çölde
Hayder oğlu bu kahraman Hüseyin'di

Başsız beden yaralı can Hüseyin'di
Kerbela'da düşen kurban Hüseyin'di

Yetim kılar karşısında can veren
Kerbela'ya 'izzet şeref şan veren
El yerine zalimlere kan veren
Zulme karşı kopan tufan Hüseyin'di

Başsız beden yaralı can Hüseyin'di
Kerbela'da düşen kurban Hüseyin'di

Kerbela'dan kesik başın güneşi
Hak Allah'ın afağına ulaş
Bu ma'nada meleklerle seleşi
Tecsid olan Kabe-kavseyn Hüseyin'di

¹⁰⁶⁹ Çıplak

Başsız beden yaralı can Hüseyin'di
Kerbela'da düşen kurban Hüseyin'di

Munteha'dan kopan Sidre yaprağı
Yüzük için kesilen şah parmağı
Ahlağında Enbiyalar¹⁰⁷⁰ ortağı
Bu muqaddes lulu¹⁰⁷¹ mercan Hüseyin'di

Başsız beden yaralı can Hüseyin'di
Kerbela'da düşen kurban Hüseyin'di

Ğem diyarı Kerbela'ya vay diyem
Müptelayım bu 'aşka rusvay diyem
Yetmiş iki kurbana laylay diyem
Hakkı gerçek eden insan Hüseyin'di

Başsız beden yaralı can Hüseyin'di
Kerbela'da düşen kurban Hüseyin'di

Kurban kaçda bu kurbanın anası
Bu meydanda baş bakanın anası
Zehra diyer cismi kanın anası
Benim gibi bu bağıri kan Hüseyin'di

Başsız beden yaralı can Hüseyin'di
Kerbela'da düşen kurban Hüseyin'di

Hazım diyer kırğa çatan çağımda
Ehlibeyte şi'ir dolan bağımda
İnşallah mahşer günü şağımda

¹⁰⁷⁰ Pygamberler

¹⁰⁷¹ İnci

Defterimde büyük ‘unvan Hüseyin’ di

Başsız beden yaralı can Hüseyin’ di

*Kerbela’ da düşen kurban Hüseyin’ di*¹⁰⁷²

(60)

Şi’alar kan ağlıyor bu gece kan gecesi
Zeyneb’in kardaşları hakka kurban gecesi

Bu gece yalnız kalmış şahrada vay kimsesiz
Ehlibeyt haremeleri kan ağlayan gecesi

Kıl nazar Kerbela’ya gelgele tufana bah
Çadırlarda cur eyle yanan Qur’an gecesi

Bu gece ‘arş-ı ‘ula ‘azasın ‘ilan eder
Cebrail kanatların başa çalan gecesi

Bir yanda Ekber düşmüş bir yanda ‘Abbas Kırım
Bir yanda şah-i Hicaz cismi ‘uryan gecesi

Bu gece ‘amamesin başından açar Muştafâ
Murtaza’ya kalhar Zehra yanan gecesi

Zelzele olur gökte hak Allah’ın esası
Kerbela şahrasına verilen şan gecesi

Bu gece Zeynep yığar¹⁰⁷³ yetimleri başına
Şam’a esir giderler vay gariban gecesi¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷² Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 146-149.

¹⁰⁷³ Toplar

Yüreğim gam coşmuştur
Gel baba Kerbela'ya
Kardeşlarım düşmüştür
Gel baba Kerbela 'ya

Bir yanda Ekber Kâsım
Kolsuz düşümüş 'Abbas'ım
Kimse işitmez sesim
Gel baba Kerbela 'ya

Deştide gör kardaşı
Çıplak kalmış na'aşı
Oh üstte gezer başı
Gel baba Kerbela 'ya

Şu yolun 'asker kesti
Herkes şuşuz bi-kesti
Bu zulüm bize best
Gel baba Kerbela 'ya
Süt emer 'Ali Aşğır
Buğazında oh ağlar
Ğem bizi bize bağlar
Gel baba Kerbela 'ya

Bir yandan yağma talan
Bir yandan at solacan
Leşkerde var heyacan
Gel baba Kerbela 'ya

¹⁰⁷⁴ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 153.

Oh vurdular Kur'an'a
Perresi¹⁰⁷⁵ döndü kana
Yalvarırım yana yana
*Gel baba Kerbela'ya*¹⁰⁷⁶

(62)

Mah-i cemali olan harap
Yüzüne kan çekti nikap
Bah bacına ver cevap
Kardaş 'Abbas oyan 'Abbas

Bu çölde çoğ cefa miñnet
Verdin kolun şuya halat
Kağ¹⁰⁷⁷ bacına kıl merhamet
Kardaş 'Abbas oyan 'Abbas

Bir yudum şu uğruca can
Verdi şuya bir tulum kan
Hakka verdi can armağan
Kardaş 'Abbas oyan 'Abbas

İsmin kalbimde ekerem
Zikrinde kan yaş dökerem
Bir tek bakış ile kerem
Kardaş 'Abbas oyan 'Abbas

Talan oldu çadır yandı

¹⁰⁷⁵ Sayfası

¹⁰⁷⁶ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 155-156.

¹⁰⁷⁷ Kalk

Kerbela kana boyandı
Bize Şam-i garibandı
*Ğardaş ‘Abbas oyan ‘Abbas*¹⁰⁷⁸

(63)

Ey başsız Şah-i Hicaz
Giderem Şam’a esir
Kim kılar¹⁰⁷⁹ sana namaz
Giderem Şam’a esir

Ğanlı ‘uryan na’şına
Bakayım yoğsa başına
Ğaber ver ħardaşına
Giderem Şam’a esir

Ümit var arba’inde
Dönerim sana bir de
Ğağ yatma ħuru yerde
Giderem Şam’a esir

Çadırlar talan oldu
Bizlere olan oldu
Her zulüm ‘ılan oldu
Giderem Şam’a esir

Aşğır’in gevhersin
Bu çölde kim arasın
Açık ħoyma yarasın
Giderem Şam’a esir

¹⁰⁷⁸ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 159-160.

¹⁰⁷⁹ Kılır

Gözlerim coşa coşa
Ayrılık geldi başa
Aşğەر'i al ağışa
Giderem Şam'a esir

Fırat üstünde na'sı
Kolsuz kalan kardaşı
Yol tutar bize başı
*Giderem Şam'a esir*¹⁰⁸⁰

(64)

Ey Ben-i Esed¹⁰⁸¹ bize çok zulüm yeli esti
Zalım Şimir babamın cevri ile başın kesti
Ğem kervanı kuruldu başlar ok üste kahtı
Kesik başlar kâh bize kâh cari suya bahtı

Arvatlarımız sebaya Kufa'ya zelil getti
Babam başı Ka'be'ye oğ üstü bedil getti

Ölünce soymam baştan kere mu'cer libasım¹⁰⁸²
Defnetmeğe deste-gir sizde var iltimasım

Her 'aşura Muharrem kurun 'aza meclisi
Melekler semada da olur meclis enisi

Mecliste hizmet tutun mazlum imam 'aşkına

¹⁰⁸⁰ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 160-161.

¹⁰⁸¹ Büyük Arap aşiretlerden biri.

¹⁰⁸² Giyim

Şu dağıtın züvvara şuşuz babam ‘aşkına

Mecliste gem saklayın dökün gözden yaşları

Yada salın ok üste gezen kesik başları

Vaşıyetim Şi’ame Kerbela’dan dönmesin

‘Aşuran’ın ataşı yüreginden sönmesin¹⁰⁸³

(65)

Қutsal mübarek canlara
Selam olsun selam olsun
Kerbela’da қurbanlara
Selam olsun selam olsun

Vaһi risalet uğruca
Feyz-i merһamet uğruca
Allah Muһammed uğruca
Һayder diyen civanlara
Selam olsun selam olsun

Қatl-gâһı Zehra’da can
Maһşeri ‘aşurada қan
Nefsin sebileden iһsan
Һüseyin dolu vicdanlara
Selam olsun selam olsun

Bab-1 nübüvvet baғında
‘Arş-1 ‘ula alçaғında
Mahi Muһarrem çaғında

¹⁰⁸³ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 162-163.

Şuşuz şehid olanlara
Selam olsun selam olsun

Kerbela secde-gâhında
Varişi Aḥmet cahında
Ḥaḳ Allah'ın dergahında
Kevkeb-i dūr hanlara
Selam olsun selam olsun

Müteḥir ol şah-i Ḥicaz
Nahre verir kıtsal buğaz
Bu uğurda var imtiyaz¹⁰⁸⁴
Va Hüseyin vah diyenlere
Selam olsun selam olsun

'Arş-ı menberidir Kerbela
Beyte rehberidir Kerbela
Ḥayırlı ḥaberdir Kerbela
Orda rahat yatanlara
Selam olsun selam olsun

Cennet namıdı revnaḳı
Zirve kemalden yoḥ farkı
Ḳucaḡladı tutu ḥaḳı
Kerbela adlı şanlara
Selam olsun selam olsun

Kerbela deştinde düşen
İsra Mi'raca olaşan¹⁰⁸⁵
Ḳınına ğarḳa bulaşan

¹⁰⁸⁴ Pek iyi

¹⁰⁸⁵ Ulaşan

Hicabette uçanlara
Selam olsun selam olsun

İsma‘il misali koçlar
Başın feda veren gençler
Minada ödenen borçlar
Dağ gibi er müminler
Selam olsun selam olsun

Hüseyin ‘aşkında can veren
Kalhan üste kalbin giyen
Ölümü sa‘adet gören
Züheyr, Büreyr bin kınlara
Selam olsun selam olsun

Şemş-i vilayet başında
Devran eden gözyaşında
Zebih ilahi karşında
Selam olsun selam olsun

Heybet hale dolan kervan
Dolu hayret hasret her an
Etti na’ışları devran
Veda, Veda o hanlara
Selam olsun selam olsun

Bitmeyen ufukları
Kur’anı ölçen hakları
‘Arşa kalhan başakları
‘Uruc eden sultanlara
Selam olsun selam olsun

Hala yanan ataşları
Na' ışı bedensiz başları
Yerde düşen kardaşları
Bizden hayrlı soranlara
Selam olsun selam olsun

Çıhtı meydana 'Ali Ekber
Çağırdı Allahu Ekber
Ulaştı Zehra'ya Heber
Leyla gibi annelere
Selam olsun selam olsun

Harmele okunu attı
Kumati kana boyattı
Aşger'i Allah'a sattı
'Arşı kandan tutanlara
Selam olsun selam olsun

O zaman düştü 'âlemdar
Düştü 'alem¹⁰⁸⁶ düştü kollar
Halım bil oldu der be-der
Tulumdan kan verenlere
Selam olsun selam olsun

Din uğruca veririm başım
Verirem hele dört kardaşım
Kurban olsun evim eşim
Şam'a esir gidenlere
Selam olsun selam olsun

¹⁰⁸⁶ Bayrak

Hasret elem çeken Şi'a
Şuşuz oğlanan razi'a¹⁰⁸⁷
Hazım diyer budur du'a
Kerbela'da kıurbanlara
*Selam olsun selam olsun*¹⁰⁸⁸

(66)

*Olaştım*¹⁰⁸⁹ *Kerbela'ya oyan kıardaş Hüseyin'im*
Yorgun argın bacına dayan kıardaş Hüseyin'im

Kufa, Şam'ı dolandım oldu şematet bize
Çoğ ağır utanmadan verdiler miğnet bize
Mübarek kesik başın bezetti bir taş bize

Olaştım Kerbela'ya oyan kıardaş Hüseyin'im
Yorgun argın bacına dayan kıardaş Hüseyin'im

Harabede can verdi nazik balan Rukiye
Kerbela'dan götördün Şam'a oldu hediye
Can verdi son nefeste vay baba diye diye

Olaştım Kerbela'ya oyan kıardaş Hüseyin'im
Yorgun argın bacına dayan kıardaş Hüseyin'im

Ėem kervanın getirdim tek tek derdim say diyim
Mah cemali kıardaşım 'Abbas'a ah vay diyim
Ekber'i kıucağlıyım AşĖer'e Layla diyim

¹⁰⁸⁷ Bebeğe

¹⁰⁸⁸ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 169-176.

¹⁰⁸⁹ Ulaştım

Olaştım Kerbela'ya oyan kardaş Hüseyin'im
Yorgun argın bacına dayan kardaş Hüseyin'im

Züvvarların kervanın çekerem Kerbela'ya
Bağlarım kefenlerin kanlı kere livaya
Kere libas şî'arın verirem 'aza dünyaya

Ulaştım Kerbela'ya oyan kardaş Hüseyin'im
Yorgun argın bacına dayan kardaş Hüseyin'im

La'in Yezid kâncıyla¹⁰⁹⁰ vurdu mübarek başa
Vallah olaştı darbe ka'be'de kere daşa
Yüreğimin hasreti vurdu gözümde yaşa

Ulaştım Kerbela'ya oyan kardaş Hüseyin'im
*Yorgun argın bacına dayan kardaş Hüseyin'im*¹⁰⁹¹

(67)

Seferden esir geldim
Oyan kardaşım oyan
Elimde zincir geldim
Oyan kardaşım oyan

Vay babamın nişanı
Tulum bayrak gülşeni
Gör bu halı perişanı
Oyan kardaşım oyan

Bilirem kolların yoh

¹⁰⁹⁰ Kırpaç

¹⁰⁹¹ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 177-179.

Bilirem gözünde oğ
Sitemim var sene çoğ
Oyan kardaşım oyan

Qolların yoh kucağa
Alasın beni ağa
Türbenden kağ ayağa
Oyan kardaşım oyan

Emiri heyber oğlu
Zü'l-fıkar'ın er oğlu
Düşmüş Kerrâr oğlu
Oyan kardaşım oyan

Başımda matem şalı
Yedi kardaş 'ameli
Derdin ölünce kalı
Oyan kardaşım oyan

Şam'dan vastasız¹⁰⁹² geldim
Ekber Qasım'sız geldim
Esir kimsesiz geldim
*Oyan kardaşım oyan*¹⁰⁹³

(68)

Bu gece şon gecedi
Kerbela sana veda
Qoğusu qan gecedi
Kerbela sana veda

¹⁰⁹² Araçsız

¹⁰⁹³ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 184-185.

Sende çaldım başımı
Dökmüşüm gözyaşımı
Verdim beş kardaşımı
Kerbela sana veda

Sende kaldı muradım
Kardaşlarım evladım
Allah'a ısmarladım
Kerbela sana veda

Sende kardaşım 'Abbas
Tulumun bağrına bas
İsmi Fırat'tan as
Kerbela sana veda

Sende kardaşın Hüseyin
Rüyası oldu yakîn
Dirildi imamet din
Kerbela sana veda

Sende Kâsım'ın şansı
Kana döndü hınası
Bir oldu düğün yası
Kerbela sana veda

Sende civan 'Ali Ekber
Çehresi gül mu'teber
Vefadan verdi heber
Kerbela sana veda

Senden 'Ali Aşğar'im

Dağladı şuşuz bağrım
Ben dedim ben çağırdım
Kerbela sana veda

Yetmiş iki can sende
Oldular kurban sende
Hak oldu Kur'an sende
Kerbela sana veda

Hazım sende Zeyneb'le
Çağır hürmet edeple
Orda gem orda bela
Kerbela sana veda¹⁰⁹⁴

(69)

Döndüm Şam'dan esire geldim sana habibim
Kalbim yara, elimde kanlı liva habibim

Kırk gündür çöl şahrada bize ısı yel esti
Sabrım sabitti bitmez zulme demedim besti
Ohlar üste mübarek başın bana enisti
Döndüm bağı nubüvvet, Kerbelana habibim

Döndüm Şam'dan esire geldim sana habibim
Kalbim yara, elimde kanlı liva habibim

Kalbim dolu imandır, Fatıma'nın kıızıyam
Murtaza gülşeninde, vilayet nergiziyem
Şam ehline bildirdim ben Hüseyin'in iziyem

¹⁰⁹⁴ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 186-188.

Ders ‘aķide verdim, dūřmanına ĥabibim

Döndüm şam’dan esire geldim sana ĥabibim

Ķalbim yara, elimde ķanlı liva ĥabibim

Risalet gölgesinde yaşadım ĥarabede

Vaĥi mucessem oldu kesik başın arada

İsteseydim durardı, a‘lâ şe’nine ĥabibim

Döndüm şam’dan esire geldim sana ĥabibim

Ķalbim yara, elimde ķanlı liva ĥabibim

Ķırĥ gün tuttım esire dūřman peřin ķardařım

Ķoydum ‘uryan řaĥrada başsız na’şın ķardařım

Eller bağlı silmedim, gözler yaşın ķardařım

Ağladı argın yorgun Zeynü’l-‘Aba¹⁰⁹⁵ ĥabibim

Döndüm şam’dan esire geldim sana ĥabibim

Ķalbim yara, elimde ķanlı liva ĥabibim

Baĥtı ķere bacının ĥaline baĥ ķardařım

Olundu şam’da bize şematet çok ķardařım

Perçimin boynuma şal kolların yoh ķardařım

Medine’de annene vaşiyetin ne ĥabibim

Döndüm şam’dan esire geldim sana ĥabibim

Ķalbim yara, elimde ķanlı liva ĥabibim

Dizim kırdım ķabrinin kınarında oturdum

Ķundaęına bir içim şu, sana başın getirdim

¹⁰⁹⁵ Kulların en iyisi, Hz. Hüseyin’in oğlu Ali Zeynel Abidin.

Şağ selamet uşağın Kerbela'ya yetirdim

Rukiye'siz olaştım vuşlatına habibim

Döndüm Şam'dan esire geldim sana habibim

Kalbim yara, elimde kanlı liva habibim

Ölünce yas tutaram vefalı kardaşıma

'Aza libasın soymam kere şallam başıma

Namazımdan vazgeçmem al verrem gözyaşıma

Cibril konan evimde konar neva habibim

Döndüm Şam'dan esire geldim sana habibim

Kalbim yara, elimde kanlı liva habibim

Şi'aler müşkileme bahar ağlar zar eder

Kurban kağ Kerbela'nı gül dolu gülzar eder

Medine mişalinde kabrini mezar eder

Yaşlı züvvar çağırır, vah Muştafa habibim

Döndüm Şam'dan esire geldim sana habibim

Kalbim yara, elimde kanlı liva habibim

Kerbela'ya emanet verdim size el-veda'

Allah hırasat eder kabrinize el-veda'

Bu çölde yad eyleyin birbirinize el-veda'

Toprağın hastalara olur deva habibim

Döndüm Şam'dan esire geldim sana habibim

Kalbim yara, elimde kanlı liva habibim

Hazım diyer ya Zeynep vazgeçmem bu sözümnen

Ziyarete 'ahdim var geçsem eğer gözümnen

Sürüklenem kesseler ayağımı dizimnen
Geh Allaim elimde kanlı kere liva habibim

Döndüm Şam'dan esire geldim sana habibim
*Kalbim yara, elimde kanlı liva habibim*¹⁰⁹⁶

(70)

Arba'indir 'azaya¹⁰⁹⁷ geldi Dağuk¹⁰⁹⁸ kervanı
Baş açık ayağ yalın dolandı Kerbelâ'yı
Hüseyin'im can Hüseyin'im
Sana kurban Hüseyin'im

Bize büyük şerefti 'aşkının iştiyakı
Gönlümüzde da'im var ziyaretin merakı
Vallahi korhutmaz bizi terörlerin tuzağı
Derdi çoğ halı yaman dolandı Kerbelâ'yı
Bu baş bu can Hüseyin'im
Diğer Türkmen Hüseyin'im

Türkmenlerin gönlünde çadırlar ataşı var
Gözlerinde va Hüseyin mazlumyet yaşı var
Herkes sene kurban elinde öz başı var
Kimse yoh tutsun elin dolandı Kerbelâ'yı
Türkmence diyer dilim
*Sensin ma'sum*¹⁰⁹⁹ *delilim*

Boğazımız ucunda federalizm pıçağı
Yurdumuz işgal etmiş yabancılar alçağı

¹⁰⁹⁶ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 191-194.

¹⁰⁹⁷ Taziye

¹⁰⁹⁸ Kerkük iline bağlı bir ilçe.

¹⁰⁹⁹ Suç yapamaz

Gül yerine leş dolmuş vatanımın kucağı
İmdadımıza tez gelin dolandı Kerbelayı
Türkmene yohtur bedil
*Gelmişiz sene dehil*¹¹⁰⁰

Arba'indir seslendi hasretten Türkmen Şi'a
Kurban olum şuşuz can veren kındak razî'a
Attan düşünce yere düştü yere şari'a
Kesmez sizden 'emelin¹¹⁰¹ dolandı Kerbela'yı
Kurumaz gözyaşımız
Sana feda başımız

Şanını ta'azim eder her gün her an Türkmenler
Çok vermiş hele verir uğrunda çok kurbanlar
Sana fedâdır vallahi bu baş bu kan bu canlar
Kesmez sizden vişalin dolandı Kerbalayı
Sende iman sende din
Diğer Türkmen ya Hüseyin

Viran oldu vatanım deşti Kerbela gibi
Bağrı kırılı kapısı oğlandı Zehra kimin
Yaralandı mihrabda başı Haydere¹¹⁰² gibi
Vatanım tay tay oldu
İsrail'e pay oldu

Nuha vü elem içinde yüzleştik biz 'Abbas'a
Kubbesinde aşılın şuşuz tuluma taş
Ümmü'l-Benin, Fatıma orda durmuşlar yaş
Hazım'ı yada salın¹¹⁰³ dolandı Kerbela'yı

¹¹⁰⁰ Sığılmak

¹¹⁰¹ Umut

¹¹⁰² Hazreti Ali'nin annesi doğmadan önce verdiği ad.

Hüseyin'im can Hüseyin'im
*Sana kurban Hüseyin'im*¹¹⁰⁴

(71)

Kerbela'ya Gidenler

Kerbela'ya gidenler
Bizden selam aparın¹¹⁰⁵
Canlar feda edenler
Bizden selam aparın

Arba'indir nuha var
Burada kaldığ hey havar¹¹⁰⁶
Hüseyin'e giden züvvar¹¹⁰⁷
Bizden selam aparın

Burda kaldığ bi-çare
Yürekler dolu yara
Kıan dolu gem diyare
Bizden selam aparın

Miskin fakir kimseden
Tutsağ esir kimseden
Cebi boş her kimseden
Bizden selam aparın

Dul kadın yetimlerden

¹¹⁰³ Hatırlayın

¹¹⁰⁴ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 195-198.

¹¹⁰⁵ Götürün

¹¹⁰⁶ Feryat

¹¹⁰⁷ Ziyaretçiler

Vaþansız geriblerden
Gitmeyen hahiblerden
Bizden selam aparın

Orda imkânın varsa
Düş du'a iltimasa
Abu'l-Fazl 'Abbas'a
Bizden selam aparın

Büyük kurban Ekber'e
Yaralı can Ekber'e
Perçini kan Ekber'e
Bizden selam aparın

Hınnası kan Kasım'a
Şuşuz ölen Kasım'a
Burdan civan Kasım'a
Bizden selam aparın

Samarra'dan Baþi'a
Fikri dolanan Şi'a
Abdullah El-Raþi'a¹¹⁰⁸
Bizden selam aparın

İman dolu Züheyr'e
Kalbi çetin Büreyr'e
Kerbela'da her yere
Bizden selam aparın

Dayan siteme keþre

¹¹⁰⁸ Hz. Hüseyin'in küçük çocuğu Taf savaşında Harmele tarafından şehit düşmüştür.

Ėemli olsun yüz ehre
Ėabib İbn-i Mazahir'e
Bizden selam aparın

Bağma terör Ėisara
Bakma para Ėasara
Yetmiş iki enşara
Bizden selam aparın

KorĖma bomba tfekten
Zalım Ėain felekten
Kere Con'a yürekten
Bizden selam aparın

Yolda ya Ėseyin ağır
şah-i şehidn ağır
Kerbela'ya çoğ ağır
Bizden selam aparın

çaldım zvvarı raha
İsmarladım Allah'a
O yanan adır-gaha
Bizden selam aparın

Altın Ėubbeye bağın
Dşn mezara yağın
Orada Ėizmete kağın
Bizden selam aparın

Zeyneb'in intikamın
Alın pn mağamın
Verin imamın ĖaĖķın

Bizden selam aparın

Baş sağlığı ma'nada
Verin imam Seccad'a
Orada olaşın dada¹¹⁰⁹
Bizden selam aparın

Hazım diyer can züvvar
Gözüm ağlar kıan züvvar
Adınıza kıurban züvvar
*Bizden selam aparın*¹¹¹⁰

(72)

Ey Hüseyn 'aza darı¹¹¹¹
Gözyaşı edin cari
Hesteye şıfa verir
Geniş eder mezarı

Bu muqaddes¹¹¹² mecliste
Gem çekin deste deste
İster aşker, ağı etse
Gözyaşı edin cari

Mizanda¹¹¹³ mişli yohtur
Düşman gözünde yohtur
Vallah şevabı çohtur
Gözyaşı edin cari

¹¹⁰⁹ Feryada

¹¹¹⁰ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 199-202.

¹¹¹¹ Evi

¹¹¹² Kutsal

¹¹¹³ Terazide

Cehenneme amandı
Dolu ‘ahd¹¹¹⁴ u imandı
Bir damlası amandı
Gözyaşı edin cari

Şi’iliği addeder
Günağın azad eder
Faṭıma’yı şad eder
Gözyaşı edin cari

Şaḥip ‘alem ‘Abbas’a
Kolu kalem ‘Abbas’a
Dolu elem ‘Abbas’a
Gözyaşı edin cari

Cah u celal kızına
Bi-nikap nergizine
Zehra’nın ‘azizine
Gözyaşı edin cari

Yetim civan Kāsım’a
Kırılıḡ mercan Kāsım’a
Buḥçası kan Kāsım’a
Gözyaşı edin cari

Ehlibeyt esirine
Can ḥeste emirine
El sebil şu yerine
Gözyaşı edin cari

¹¹¹⁴ Söz

Kerbela civanına
Bu menber kurbânına
Parçalanmış canına
Gözyaşı edin cari

Gözü bağan Fırat'a
Kerametli kudrete
Buğazı kan kumata
Gözyaşı edin cari

Şi'ilere 'adettir
Büyük bir sa'adettir
Cezası şefa'attır
Gözyaşı edin cari

Ok üstünde Kur'an'a
'Arşe giden kurbana
Bedensiz sarı bana
Gözyaşı edin cari

Meclislerin namazı
Sevenlerin murazı
Allah'ı eder razı
*Gözyaşı edin cari*¹¹¹⁵

(73)

Başa kere bağla gel
Hasret dolu ağla gel

¹¹¹⁵ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 16-19.

Muħarremdi Ĥüseyn'e

Can cigeri dağla gel

Resülullah şana gel

Ĥalı perişana gel

Başı gezen ok üste

Seyyit 'atşana gel

Va Ĥaydere aha gel

Yanan ĥayme-gâha gel

Kerbela şaħrasında

Yalnız kalan şaha gel

Va Faţıma sese gel

Bağrın basa basa gel

Ĥüseyni öldürdüler

Kerbela'da yaşı gel

Va Mücteba zara gel

Mateme azara gel

Şehitlerin kanında

Açılan gülzara gel

Va Mehdi feryada gel

Çek kılıcı dada gel

Aç perdeni ol zuhur

İntikam imdada gel

Va Faţıma ĥeste gel

Medine'den iste gel

İmamsız başları

Görmeye ok üste gel

Ümmü'l-Benin dolan gel
Dört evladı ölen gel
Meşra'ada 'Abbas'ı
Ziyaret eyle annan¹¹¹⁶ gel

Ben-i Esed beri gel
Al kefen kafuru gel
Üç gün şahrada kalan
Defne na'ışlara gel

Hazım diyer defne gel
Muhipler şafna gel
Gözyaşını kaleme
Doldur yaz kefene gel

'Azadır kardaş babam
Mateme çağırram gel
Mateme tut ihtiram
Burda var heyrü'l-'amel

Her 'azada var imam
Var şefa'at var emel
Mateme tut ihtiram
Mateme tut ihtiram

İktiza etse sorma
Her matemde da'ima
Başa kama vur durma
Ağlar Hazret-i Fatıma

¹¹¹⁶ Daha sonra

Ağla sazla oturma
Düş dehalet Haim¹¹¹⁷'e
Mateme tut ihtiram
Mateme tut ihtiram

Matemde kalpler coşar
Halilullahı bu yas
Dünyayı mutlak boşar
Ataştan etti halas

Muttaşıl hakla yaşar
‘Azada var iltimas
Mateme tut ihtiram
Mateme tut ihtiram

Matemdi gem yuvası
Başına kere bağla
Hezin eser havası
Babasız gibi ağla

Müminler temennisi
Çağır yürekten Zehra
Mateme tut ihtiram
Mateme tut ihtiram

Çağır ya Hüseyin çağır
Hazım diyer her zaman
Bir çağırma bin çağır
Bizlere verir aman

¹¹¹⁷ Hazreti Mehdi

İman çağır din çağır
Bu yakındır yol guman
Mateme tut ihtiram
Mateme tut ihtiram¹¹¹⁸

(74)

Al-i kesenin mahi
Celalı cahı babam
Al-i beytin penahı
Medine şahı babam

Teketsizem hasytayam
Avareyem yastayam
Kerbela'ya seninle
Sefere havesteyem

Emelde bu menzilde
Beni yalnız terketme
'Aşkında yekinim var
Yüreğimde şek etme

Sensiz viraneyem baba
Gözü giryanam baba
Kerbela'ya seninle
Sefere havesteyem

Yalnız kılsam vatandaş
Şabra kararım kalmaz

¹¹¹⁸ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 9-11.

Beni Haşimsiz burda
Yarı yaverin qalmaz

Ėem yağmuru başıma
Yağdı küçük yaşıma
Kerbela'ya seninle
Sefere havesteyem

Rıcam vardır sût emer
'Ali'yi koy yanımda
Kardaşılık hissesinde
Çevirsin pay yanımda

Kemaline kurbanam
Sensiz zillete hanam
Kerbela'ya seninle
Sefere havesteyem

Sitem dolu yüregim
Nazarımda var babam
Peyğemberin balası
'Arşe ferşe yar babam

Yalnız kan coşan çağda
Koyma beni yatağa
Kerbela'ya seninle
Sefere havesteyem

Bi-çareyim kucağa
Çeksin beni Medine
Sen gidersin yanımda
Qalsın bacım Sekine

Yalvarıram ölünce
Sizden haber gelince
Kerbela'ya seninle
Sefere havesteyem

Lütfet baba hālıma
Dedim etme ziyade
Hevdecde mekân yoḥsa
Gellem aste piyade

Kervanının ardıca
Yürürüm gündüz gece
Kerbela'ya seninle
Sefere havesteyem

'Azmin tamam olunca
Kucağına al beni
Kerbela'da her laḥza
Hatırına şal beni

Belki şon nefesteyim
Yalvarmakta sesteyim
Kerbela'ya seninle
Sefere havesteyem¹¹¹⁹

(75)

Muḥammed ü 'Ali'ne zulum oldu aşkare
La'net olsun 'Ali vay sana kıyan leşkere

¹¹¹⁹ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 35-37.

Şimdi zulüm hançeri buğazıma dayandı
Kere zülfün hınasız al kana boyandı

Sensiz dünya gözümde karanlık duman oldu
Bu deştide amanla yaşamak duman oldu

Senin gibi civana vurdular bize hançer
Enşarsız ahbabsız kalmışım çölde beçar

Anan hazine ağlar çadırda yolun bekler
Yeter selametle dön sahlamış çok emekler

Halaların intizar içinde kan ağlıyor
Bilmiyorlar bu lahza sendeki can ağlıyor

Sinemde hasret kaldı kol şalmadım boynuna
Doymadım son lahzada serin Fırat şuyuna¹¹²⁰

(76)

İndi kırıldı belim başladı büyük yasım
Gerib kimsesiz kaldım şehit düştü ‘Abbas’ım

Bir yanda kanlı tulum düşmüş bir yanda kolu
Abu’l-Fazıl cismiyle bezenmiş Fırat yolu

Kan içinde şahrada yığılmış Zü’l-fıkarım
Rayesi yerde yetmiş rehber leşker vıkarım

¹¹²⁰ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s.86.

Lütf etmedi hâlıma Kerbela'dan göç etti

Fırat'ın minasında hâlin kurban göç etti

Kolları yoh kum üste yüzü üste düşmüştü

Canından vazgeçmişti tuluma bürünmüştü

Sabit kadem üstünde şec'atle can verdi

Bir içim su yerine tulum dolu kan verdi¹¹²¹

(77)

Uzun uzun giden Fırat bizden biraz utan Fırat

Şuyun serap ettin ya da bizi kıoyan 'atşan Fırat

Çok sitemim vardır şana yüz dönderdin 'ıyalimden

Abu'l-Faızıl'ın tulumunu kıoydun yerde yatan Fırat

Şu istersem parmaklarım Kevşer gibi cari olur

İcazede şu garkâ gelir dağdan daştan Kaf'tan Fırat

Koy ben bahıyım serin serin dalga dalga emvacına¹¹²²

Dilim şuşuz kalbim ataş, yapma bize bühtan Fırat

'Özrün kabul olmaz inan mahşer günü 'arş önünde

Hak uğruca verdim sana kurban üste kurban Fırat

Zuhey, Bürey, Muslim, Habib, 'Ali Ekber'im civanı Kırım

Bulmadılar civarında bu şahrada aman Fırat

Şimdi sıra geldi oyan süt emer oğlum Aşğır

¹¹²¹ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s.104.

¹¹²² Dalgalarına

Üç gündür sütsüz şuşuzdu koyma halın yaman Fırat

Zülal gibi suyun düşman doya doya içer her an
Kurt kuşlara kucak açtın bizlere yan bağan Fırat

Büyük şeref aldın öptün Abu'l-Fazıl'ın ellerin
Son vaşiyetim kucağında Aşğır'imden utan Fırat¹¹²³

(78)

Türkmence seslen seslen Dağuk'tan
Taratil Hüseyn ya Hüseyn Allahu Ekber
Çağır yürekle hararetle zevkle
Taratil¹¹²⁴ Hüseyn ya Hüseyn Allahu Ekber

Savra silkinse yatmaz bir aha
Hağ gölgesinde yaşar hür daha
Zalıma karşı söz ver Allah'a
Taratil Hüseyn ya Hüseyn Allahu Ekber

Türkmen kanında 'aşura yaşar
Bu 'aşkı artık muhipler aynar¹¹²⁵
Matem 'azada bu sözler saynar
Taratil Hüseyn ya Hüseyn Allahu Ekber

Titrer semada ğilman melekler
Şehit düşende civan 'Ali Ekber
Her gün her lahza diyer yürekler
Taratel Hüseyn ya Hüseyn Allahu ekber

¹¹²³ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 120.

¹¹²⁴ Teratil: Tartil'in çokluğu, bir metni güzel sesle icra etmek demektir.

¹¹²⁵ Anlar

Her gün ‘aşura her gün Kerbela
Al-i Ümeyye vermiş el ele
Bak İsrail’e ‘aynen Harmele
Taratel Hüseyin ya Hüseyin Allahu ekber

Başımda yaşar ‘aşura tacı
Zulme tuğyana da’im ilacı
Lebbeyke karşı diyer Hucacı
Taratel Hüseyin ya Hüseyin Allahu ekber

Silkini Hayber korhar İsrafil
Semada cevap verse Cebra’il
Bir yerde eğer çağırsa bu dil
Taratel Hüseyin ya Hüseyin Allahu ekber

Heste vatanım teröre ilaç
O kesik başa kolsuza muhtac
Alına yazsın her mücahit genç
Taratel Hüseyin ya Hüseyin Allahu ekber

Ömür boyunca durmaz havarım
Hüseyin’dir Hüseyin sivilim yarım
Kefen belimde budur şi’arım
Taratel Hüseyin ya Hüseyin Allahu ekber

‘Aşura dersi İhlas şuresi
Dökülen kanlar Kur’an peresi
Hak Allah ‘arşı diyer seması
Taratel Hüseyin ya Hüseyin Allahu ekber

Hazım’ın kalbinde sönmez ataş var

Nanca¹¹²⁶ ‘aşura zikrinde baş var
Dilimde bu söz gözümde yaş var
*Taratel Hüseyin ya Hüseyin Allahu ekber*¹¹²⁷

(79)

Burda babamın buğazını kestiler Cabir¹¹²⁸
Caddeler üste başını astılar Cabir

Fırat’ta amcamı şehit ettiler Cabir
Kolunu kalem tulumun attılar Cabir

Burada Ekber’in perçinin bozdular Cabir
Nize kılıca hançere düzdüler Cabir

Kasım’ın toyu eğlencesi yaş oldu Cabir
Hına yerine al kanla tas doldu Cabir

Burda Aşğır’ın boğazı oğlandı Cabir
Gül yerine beşiği kan koğlandı Cabir

Burada yağma talan oldu çadırlarımız Cabir
Yandı ataşla otlandı vay nâgâh Cabir

Gideydim yalnız biçare nereye Cabir
Düşmanlar aldı ‘ammemi ‘araya Cabir

‘Ammelerim bacılarım sildiler Cabir
Çıplak develer üstüne bindiler Cabir¹¹²⁹

¹¹²⁶ Ne kadar.

¹¹²⁷ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 150-152.

¹¹²⁸ Cabir Bin Abdullah Alansari, Peygamberin Sahabisi.

Cabir ya Cabir hardasan
Olaştık Şam'dan
Heste imamdan

Burda çadırlar hardasan
Olundu talan
Yandırdı düşman

Olaştık Şam'dan
Heste imamdan

Geldim yaralı 'Abbassız
Ekber Kasımsız
Yalnız kimsesiz
Oldum seyaba 'Abbassız
Mahmel fistassız
Anne babasız
Olaştık Şam'dan
Garip vatandaş

Kardaşım başın kestiler
Ohtan astılar
Bağrın bastılar

Bunca zulümler sitemler
Bize yettiler
'Azim dert ettiler

Olaştık Şam'dan

¹¹²⁹ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 182-183.

Yorgun kervandan

Kırk gündür ipler elimde
Bağlı belimde
Hasret gönlümde
Bi-haya düşman havlimde¹¹³⁰
Şağım solumda
Gözüm yolunda

Olaştık Şam'dan

Dolu imandan

Fırat başında esasım
Düştü 'Abbasım
Başladı yasım
Kalmadı takat hevesim
Kesildi sesim
Ölümdür besim

Olaştık Şam'dan

Zalım düşmandan

Üç şu'beli okun böyle
Attı Harmele
Çok güle güle
Aşğır buğazını dele
Ağladı bala
Çaldı el ele

Olaştık Şam'dan

Rabab, Leyla'mdan

¹¹³⁰ Çevremde

Gözüm baħa baħa ħaldı
Baş oka ħaldı
Yaş aka ħaldı
Başsız beden arka ħaldı
Pis ħalka ħaldı
Al yaka ħaldı

Olaştık Şam'dan
Kesik başlardan

Kerbela'dan etti beyan
Şah-i şehidan
Tatbiki ħur'an
Elinde var ħanlı burhan
Başını ħurban
‘Âleme ‘ilan

Olaştık Şam'dan
Ĥarabe handan

Burad civan ‘Ali Ekber
Şübh-i¹¹³¹ peygember
Güzel muteber
Meydanda ħalı der be-der
Olaştı ħaber
Bikri per per

Olaştık Şam'dan
Ĥasretten ħamden

¹¹³¹ Benzeri

Burda asımın annesi

Bir reyhanesi

Yükseldi sesi

ana bulaştı ınası

Düştü balası

Durmaz nevası

Olaştık am'dan

arabe handan

Kufe'yi am'ı dolandık

Yandık odlandık

ana bulandık

Ellerimiz bağılı yollandığ

Esir adlandık

Gözden oklandık

Olaştık am'dan

alan imamdan

Burda 'aşurada her yıl

Radi'a dehil

Gelir Cibrail

Sözüm a istemez delil

aıati bil

onuştı bu dil

Olaştık am'dan

Başsız sultandan

azım diyer Kerbela'da

Durmaz ‘ibade
Eller du’ada
Züvvarlar yayan piyade
Gelir imadada
Diyer Secad’e

Olaştık Şam’dan
*Hasta imamdan*¹¹³²

(81)

Bizler vefalı Şi’a Hüseyin’e yaş tutarız
Sebil şu dağıtırız ellerde taş tutarız
Her Muḥarrem her şafer aşkar matem ‘azalar
Ḥayat yasak olunca evlerde ḥas tutarız

Ok üstünde semaya uruca giden başı
Her Muḥarrem ihtiram gözünden dökeriz yaşı
Yemin olsun ismine ölünce vazgeçmeriz
Vallahi yanar yürekte ‘aşuranın ataşı

İslam dini uğruca baş armağan verene
“Len tenâlu”¹¹³³ emrini çölde beyan verene
‘İyâlin¹¹³⁴ ‘aza damlarda kere bayrak asarız
El yerine zalime kırmızı kan verene¹¹³⁵

¹¹³² Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 188-190.

¹¹³³ Alamasınız

¹¹³⁴ Çoluk çocuğum

¹¹³⁵ Hazım Şükür Dakuklu, **Age.**, s. 14-25.

(82)

Selahaddin mateminiz beni verane saldırdı

Ateşiniz, fırkatiniz beni hicrana saldırdı

Ne şûm bir hadiseymiş ya ne şûm bir baht u talihtir

Cigerler yandırıp aḥbabları bir yana saldırdı

Zemin yandı zaman yandı felek yandı mülk yandı

Erbil'i sar-â-sar şu hazininiz aḥzana saldırdı

Ḥasretinle dem-be-dem tâ ruz-ı maḥşar kan ağlarım

Seyli sirşkim beni ğark eden 'ummana saldırdı

Ya Rab ne büyük muşibet idi bu kanlı hadise

Bi-çare Fuad'ın kalbin meger âsmâna saldırdı.¹¹³⁶

(83)

Gönlüm Şamal'sız gülmez

'Ahdıv payman vermişem

O başka 'alemdeyken

Resmine can vermişem

Gece gündüz ağlaram

Dönmeyen seferine

Gözümün yaşı bitti

Yerine kan vermişem

Ne suçum vardı felek

¹¹³⁶ Fuad Şeyh Mustafa, **Alışın**, Arbaha Basımevi, Kerkük 2009, s. 19.

Sen aldın tek dostumu
Gel insaf et ruhum al
Ona kurban vermişem¹¹³⁷

(84)

Susuzdın veran hasa
Şerbatıv koyduk kasa
Ölüm haberiv aldıg
Erbil'im battı yasa

Sen gettiv gülsüz kaldım
Konuşmaz dilsiz kaldım
Sardı gözüm bir duman
Yol itip yolsız kaldım

Can istediv can dedin
Harap yoldan yan dedim
Başıv dizim üstünde
Ah diyendev can dedim

Hayat ne hoş geçirtti
Gevil kuşun uçurtdı
Ölüm haberiv bize
Acı şerbet içirtti

Gemiv uçurtdı meni
Yazda kudurtdı meni
Yolcular arasında
Birden durutdı meni

¹¹³⁷ Esat Erbil, Ağıt, Elyazısı, Türkmen Kültür Merkezi Yayınları, Erbil 1988, s. 2.; Sinan Tahsin, a.g.e, s. 180'den naklen.

Çağırdım ağam ağam
Bu dünyada konağam
Kıyamı haşır olunca
Gemi bitmez bir dağam

Yorğun oldu baş oğlum
Gözüm tökti yaş oğlum
Haberiv daşa dedim
Dile geldi daş oğlum

Gözümnen kan ağlatıv
Can cigerim dağlatıv
Gözü kör olsun felek
Toy ölüme bağlatıv

Getti evvel güldüğüm
Keyf sefalı olduğım
Sen bizden ayrılanı
Onudmuşam bildiğim

Cenazev dura dura
Gedisen işte göre
Şerbetivi payladığ
Sinemsiz vura vura

Felek oyunu kırdı
Gem kavanını vurdı
Men yandım men bilirem
Ayrılmağıv ne zordı

Zalım yamansın felek

an içen cansın felek
Bizi yaman dağladıv
Cigeriv yansın felek

Daliyiv olsun felek
Burdan kavulsın felek
Yanasan bir ataşına
Kl savrulsun felek

Resmivi koklaram men
Nefsimi toklaram men
Sensiz yemeğ üstünde
Cigerim ohlaram men

Topraklığ daşda düştü
Balalar başda düştü
Ağladım göz kuruydı
an geldi yaşda düştü

Sen gettiv tez dnesen
Gll bağa konasan
Bir mum kimin alıştıv
Çok hayıftı snesen

Cigerim paralandı
Gevlimde yaralandı
Al, yeşil girişlerim
Sen gettiv ıaralandı¹¹³⁸

¹¹³⁸ Esat Erbil, s.g.e, s. 11-15; Sinan Tahsin, a.g.e, s.180-183'ten naklen.

Hazreti Hüseyin Hakkında Mersiye*fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün*

Âh kim mah-ı muharrem yine gösterdi hilâl
 Kıpladı ‘âlemi başdan başa endûh u melâl
 Bu o mâhdır ki gelüb bir araya âl-i Yezîd
 Etdiler kevnî melâl u gam ile mâl-â-mâl
 Bu o mehdîr biriküb bir yere erbâb-ı fesâd
 Gördüler katl-i ciger kûşe-i Zehrâ’yı helâl
 Bu o mehdîr ki bütün halkı ederken sîrâb
 Âl-i evlâd-ı nebîden kesilüb âb-ı zülâl
 Bu o mehdîr ki kızıl kanlara ğark oldu Hüseyin
 Bu o mehdîr ki sürûr eyledi erbâb-ı dalâl
 Câh içün katl olunub bir nice evlâd-ı nebî
 Bu ne endîşe-i bâtıldır ilâhî bu ne hâl

Ağla ağla gözümün nûru ki şimdi demîdir
 Sîneyi dağla ki evlâd-ı nebî mâtemîdir

İşte bu mâhda ol mâhî şehîd eylediler
 Haber-i katli ile sûr-ı Yezîd eylediler
 Toplanub bir yere ol çend dalâlet-pîşe
 O şehin katline sevgend-i ekîd eylediler
 Üşdüler başına birdenbire ol kavm-i ‘anîd
 Kîne-i köhnelerin cümle bedîd eylediler
 ‘Âkıbet hâke düşürdüler o nahl-i emeli
 Hançer-i zulm u ta‘assüfle şehîd eylediler
 Ağlata ağlata ol zulumla Ehl-i Beytin
 O siyah çeşmlerin cümle sefid eylediler
 Mâtem etdikçe o şâh-ı şühedâyâ bunlar

Anlar ol mâtemi ‘ıyd üstüne ‘ıyd eylediler

Gelelim bir yere ey ümmet olan ağlaşalım
Mâtem-i şâh Hüseyn ile ciğer dağlaşalım

Ey muhibbân gelelim bir yere âh eyleyelim
Feleğin mihri ile mâhını siyâh eyleyelim
Dağ-ı dil tek gîreler cümle siyâh câmelere
Âh u feryâd edelim mâtem-i şâh eyleyelim
Görmeyüb çünkü o şeh ‘ömr-i ‘azîzinden haber
Biz dahı girye ile ‘ömrü tebâh eyleyelim
Hâk u hûna bulaşık re‘-s-i şerîfini bir kez
Döğelim sine-i gam-ginemizi taşlar ile
Hele der hâtır idüb âh ile vâh eyleyelim
Âh-ı cângâh çeküb çerhı siyâh eyleyelim
Kanlı yaşlar dökelim dâmene göz yummayalım
Çeşm-i insâf ile bu hâle nigâh eyleyelim

Kerbelada kodular cism-i şerîfini bî-ser
Gezdirüb nizeler üstünde başın Şâm’a kadar

Cem olub bâşına bâşsız tenine ehl-i harem
Etdiler şîven ile ‘âlemi pür der- ü elem
Saçdılar başlarına hâk-i siyâh âh ederek
Âhlar damen-i ‘arşa sarılıb çekdi ‘âlem
Dediler ey gül-i gülzâr-ı Muhammed bu ne hâl
Bu ne hey’et ne kıyâmet bu ne kanlar bu ne dem
Kanı bâşın kanı bâşındaki müşkin zülfün
Kanı ol çeşm-i siyâhın kanı ol gonçe(-i) fem
Kanı ol kavs-i kuzah yollu kemân ebrûlar
Kanı ol hatt-ı mu‘anber kanı hâl-i müd-gam
Seni kim koydu bu hâle hele söyle kerem et

Kangı zâlimden erişdi sana bu cevr-ü sitem

Hâku hûna ne için böyle bulaşdın böyle
Kerem eyle gözümüz nûru aman bir söyle

Hele bir kalk ayağa ehl-i harem hâlini gör
Baş açık düşmân elinde nedir ahvâlini gör
Hele bir gözlerin aç bak bize neyler a'dâ
Etdiği ibn-i Ziyâd'ın hele bir âlini gör
Ne sitemler ne 'ezâlar ne hakâretler eder
Bize sensiz felek-i süflenin ef'âlini gör
Hele bak Âl-i Nebi kimler elinden kaldı
Etdiği Âl-ı Yezîd'in hele 'amâlini gör
O elif boylu olan zeyn-i 'ibâdın sensiz
Bükülüp kâmeti dâl oldu kad-i dâlini gör
Hele bir bak ki neler geldi bizim başımıza
Hele bir gözlerin aç ehl-i harem hâlini gör

Böyle bu hâl ile koydun bizi gitdin ne için
Kimse etmez bunu bir söyle sen etdin ne için

Sen velâyet çemeninde gül-i nevreste iken
Bahr-i 'irfânda bir gevher-i berceste iken
Kimseye zerre kadar zulm revâ görmez idik
Cevr ü zulm eylemede dîdelerin beste iken
Bunca eytâm ü erâmil bu kadar ehl-i 'iyâl
Bunca bîkes sana dildâde vü dilbeste iken
Kut-i cân-i fuğara kuvvet-i kalb-i zu'afâ
Şerbet-i lutfun 'ilâc-ı dil-i her haste iken
Dün bu meydanda taraf-ı külâhın bî-pervâ
Düşmen-i dine mukâbil turub işkeste iken
Zîr-i miğferde eyâ Şibl-i Gazanfer-şavlet

Kâkûlün müşkile âlûde olub deste iken

Dest-i zulm ile seni hâk nigûn eylediler

Tiğ-i miḥnet ile âgaşte-i hûn eylediler

Seni bu hâle kıoyan hiç hicâb etmedi mi

Ḥaṇçerin gerdenine sürdü nasıl ol zâlim

Hûn-ı nâ-Ḥaḳ anı bî-tâkat u tâb‘ etmedi mi

Ayağın basdı nasıl sine-i bî-kînene kim

Anı nâr-ı elemin sîne-kebâb etmedi mi

Gördü âhir seni âmâc-ı siḥâm eyleyen

Çerh-i süfle hedef-i tîr-i şihâb etmedi mi

Sen gibi Ka‘be-i ‘imânı harâb eyler iken

‘Acaba gördü felek ‘arzı harâb etmedi mi

Gördü kim men‘ olunub sen gibi serverden âb

Mahv edüb bahr u berîn cümle serâb etmedi mi

Kırılardı feleğin çerhi döneydi devri

Etmeseydi sana tek bunca cefâ vü cevri

Sana göz dikmişidik sendahı ḳakdın gitdin

Gözümüz yaşı gibi dîden akdın gitdin

Şimdiden sonra kime ‘arz edelim ḥâlimizi

Kim bakar ḥâlimize sen ki burakdın gitdin

Elem-i hıcre yâ bu hâlemi sabr eyleyelim

Ḥasılı hicrin ile cânları yakdın gitdin

Tek u tenhâ burakub Zeyn-i ‘İbâd’ın ayâ

Kime ısmarladın anı ki burakdın gitdin

Yok vefâsı bu fenâ ‘âleminin fehm etdin

Terk edüb birazcık ḥâline bakdın gitdin

Gerden-i cânımıza silsile-i hicr-i ruḥun

Ey şeh-i mülk-i bekâ âhiri takdın gitdin

Kâş ki tâk-ı felek tersine çevrilseydi
Tepesi üzre ‘adem mülküne devrilseydi

Hele bu hâli görüb Zeyn-i ‘İbâd etdi figân
Kanlu yaşlar döküb ‘âlemi etdi giryân
O şeh-i bî-sere sarmaşdı sürüb kânına yüz
Nâle vü zâr u figânla dedi ey mâye-i cân
Bu ne hâlet ne felâket bu ne kerb ü ne belâ
Bu ne zillet ne musîbet bu nasıl gündür amân
Gizlenip kalmışdı işte bugün etdi zuhûr
Kîne-i köhne-i hind u gurûz-ı Yûsufiyan
Kandedir seyyid ‘âlem hele bir görsün kim
Ehl-i beyte neler eyledi âl-i Mervân
Kim çeker nâzımı senden sora ey ma‘den-i nâz
Kim sorar hâlimi şimdengerü vey cân-ı cihân

Kime ısmarladın âhir beni sen gitdin ise
Kim bakar hâlîme sen ‘âlemi terk etdin ise

Ey felek bu ne belâdır ne musîbetdir bu
Bu ne hâlet ne melâlet ne felâketdir bu
İşbu hâk üzre düşüb kânına müstagrak olan
Kurretü’l-‘ayn-ı nebî nur-ı risâletdir bu
Nice kaydın düşürüb hâke bu r’anâ kaddi
Çemen-i ‘âleme bir serv-i sa‘âdetdir bu
Nice rahm eylemedin düşmana etdin teslim
Bilmedin mi ki gül-i gülşen-i rahmetdir bu
Nice havf eylemedin kâna boyatdın böyle
Şâfi‘-i rûz-ı ceza yevme kıyâmetdir bu
Nice kıydın serini tenden ayırdın zâlim
Bilmedin mi ‘acaba şems-i hidâyetdir bu

Kaş şemsin kamerin hâline nügûn olsa idi
Kâş hâk-i siyehin kulzüm-i hûn olsa idi

Ey benim cân-ı ‘azîzimden ‘azîzim pederim
Vey benim müfteharım Seyyid-i ‘Ali-güherim
Kör olaydı bugün ey nûr-ı dü çeşm-i Zehrâ
Görmeseydi seni bu hâl ile tek dîdelerim
Kıyarak kesdi o hançer ki senin gerdenini
Senden evvelce benim pâreleseydi cigerim
Cevr içinde hele bak cevre ki kıymaz ‘ada
Bir kez ey meh ser-i pür nûruna düşsün nazarım
Giderim işte işâret ele bir de ‘acaba
Zeyt-i pâkine bilmem ki düşer mi güzerim
Bu belâlar ki benim bâşıma geldi yeri var
Haşre dek yaş yerine ağlasa kan çeşm-i terim

Kime dâd eyleyelim dehrin elinden bilmem
Kime feryâd edelim devrin elinden bilmem

Ağla ağla cigerin dağla yakıl yân Şâfi
Esef ü hüzn ile göz yaşını kıl kân Şâfi
Elem-i Hazret-i Peygamberi yâd eyle bugün
Dağ dağ eyle sîneyi büryân Şâfi
Sîne-i çâkini fikr eyle o gül-pirhenin
Çâk kıl dest-i ‘azâ ile girîbân Şâfi
Âl-ı evlâd-ı nebîye bu kadar cevri ü cefâ
Kâfir eyler edemez hiç Müselmân Şâfi
Nice t‘arif edeyim hâsılı kim eylememiş
Bunların etdiğini âdeme şeytân Şâfi
Hatm edüb söyleyelim bizde be-kavli Nevres
Durmayub subh u mesâ zâhir ü pinhân Şâfi

Bunu kim etmiş ise cânına yüz bin nefrîn
Etsün Âllah anı dûzahda mü‘ebbed âmîn¹¹³⁹

(86)

Kerbela’dan yohtu heber
Bizden edip çoğlar sefer
Ümmü’l-Benin durar¹¹⁴⁰ bekler

Ümmü’l-Benin kırar¹¹⁴¹ yası
Unutmaz Hüseyin ‘Abbas’ı

Harda kaldı benim ağam
Halı bilmem çoğ ırağam
Yatmam gece bah say ağam

Ümmü’l-Benin kırar yası
Unutmaz Hüseyin ‘Abbas’ı

Ümmü’l-Benin yola gider
Çaş kalıptı¹¹⁴² bilmez n’eder
Gözyaşları bir gül eder

Ümmü’l-Benin kırar yası
Unutmaz Hüseyin ‘Abbas’ı

Ümmü’l-Benin yola bahar
Teğatsızdı nice қаһar¹¹⁴³

¹¹³⁹ Ayşe Erdoğan (Taşralı), **Atâ Terzibaşı, Kerkük Şairleri** (Sâfi -Hacı Abdullah- H. 1224- H. 1316): C. 1, Trakya Üniv., SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış YLT, Edirne 2007, s. 122-128.

¹¹⁴⁰ Durur

¹¹⁴¹ Kurur

¹¹⁴² Hayrette kalmış

Hüseyin için erir ahâr

Ümmü 'l-Benin kûrar yası
Unutmaz Hüseyin 'Abbas'ı

Hüseyin vermiş son nefesi
Yüce kılsın İslam sesi
Hak 'adalet meselesi

Ümmü 'l-Benin kûrar yası
Unutmaz Hüseyin 'Abbas'ı

Kerbela'dan geldi kervan
Sorar hani bizim oğlan
İmdada gel natık Kur'an

Ümmü 'l-Benin kûrar yası
Unutmaz Hüseyin 'Abbas'ı

Ölünce men Hüseyin şahım
Başımda taçlarım cahım
Dinine hasret eşit¹¹⁴⁴ ahım

Ümmü 'l-Benin kûrar yası
Unutmaz Hüseyin 'Abbas'ı

Oğlanların birsin sormaz
Gözyaşları ahâr durmaz
Çaşırdıp yolunu bulmaz

¹¹⁴³ Kalkar

¹¹⁴⁴ İşit

Ümmü'l-Benin kırar yası
Unutmaz Hüseyin 'Abbas'ı

Dili durmaz diyer Hüseyin
Sana kıurban Ümmü'l-Benin
Kanınla düz oluptu din

Ümmü'l-Benin kırar yası
Unutmaz Hüseyin 'Abbas'ı

Havar eder¹¹⁴⁵ Hüseyin hanı
Silkeler¹¹⁴⁶ bütün cihanı
Ağlar başa çalar yanı

Ümmü'l-Benin kırar yası
Unutmaz Hüseyin 'Abbas'ı

Oturu¹¹⁴⁷ beş türbe yapar
Derdine yem derman tapar
Olaş 'Ali derdin apar

Ümmü'l-Benin kırar yası
Unutmaz Hüseyin 'Abbas'ı

Zeyneb'den baş başa çatar
Derdlerin derdine kıatar
Hüseyin yohtu nece yatar

Ümmü'l-Benin kırar yası

¹¹⁴⁵ Feryat eder

¹¹⁴⁶ Titretir

¹¹⁴⁷ Oturur

Şehitten Bir Mektup

Beşir'in kalbinde yaslı bayrağım
Kardeş yetiş sesin aldı kulağım
Artık yer tutmadı güçlü ayağım
Kırıldı hem belim hem de ayağım

O kızıl günlerde çektiğim azar
Bize her zamanda hayatı yazar
Her batıl ehlinin kabrini kazar
Bayrağım astıkça yanar çırağım

Kanlar sayesinde inmez bu 'âlem¹¹⁴⁹
Batıla gâzabdır¹¹⁵⁰ hakka hep selam
Hürlerin yıldızı olduğum makam
Bu düşkün milletçin candı toprağım

Şerefli hayat'çin yükselen heyhat
Düşmanı gömecek bize tüm hayat
Kızıl kan gülünde yücelir râyet¹¹⁵¹
'Abbaslar elinde eser sancağım

Karanlık hayatı zillet görürdüm
Muqaddes cihadı rahmet görürdüm
Şehitlik tacını 'izzet görürdüm

¹¹⁴⁸ Felah Dendenoglu, **age.**, s. 95-100.

¹¹⁴⁹ Bayrak

¹¹⁵⁰ Öfkedir

¹¹⁵¹ Sancak

Her yolun üstünde eğer sancak

Zillete hayatın zevki acıdır
 erefl  bir ölüm ‘izzet tacıdır
Her yatan milletin  an ‘ilacıdır
Toprağın altında yüce bir da ım

Hayatı avcundan seripti ayınız
Dünyada son yurtta bizim payımız
Dönerim al yeşil döner  ayımız
 anımdan ba aklar biçer  re im

 nanma bu toprak bizleri gömsün
Zannetme ‘Abbaslar gözünü yumsun
Hiç olmaz  l ler yerden ru  umsun
Bulutla  aplanmı   an açar da ım

G ne im gecenin penceresinde
Aydınlık co arım da  zirvesinde
Ben varım vücudun her zerresinde
Sava  ı siperi serin  arda ım

Amacım millete hayat vermekt 
Her  este y re e ayet vermekt 
 urtulu  başına Fırat vermekt 
Her zorba canına burkanlı da ım¹¹⁵²

¹¹⁵² Hicran Kazıo lu, age., s. 64- 67.

Sübṭ-i Peyğember verip meydana ruḥsat Kāsım'a

Ruḥsat meydanıdı ya ruḥ kuvvet Kāsım'a

Merkebe şibl-i emir lâfetâ oldu suvar

‘Azm u cezmi ‘Azm u cezmi Ḥayder-i deldel-suvar

Merkeb açtı bal ü per timşal-i¹¹⁵³ şehbaz-ı şıkar

Verdi sirette kıtal kavma sura’et Kāsım’a

Sübṭ-i Peyğember verip meydana ruḥsat Kāsım'a

Ruḥsat meydanıdı ya ruḥ kuvvet Kāsım'a

Aṭ şalıp meydana şibil-i faris Al-i Muḍur

Ceyşe¹¹⁵⁴ geldi rikab Kāsım’e ceyş-i zafer

Leşker altı cihetten¹¹⁵⁵ ses gelip eyene’l-mafar¹¹⁵⁶

Kabıza’l-ervah edip tav’an ita’at Kāsım’a

Sübṭ-i Peyğember verip meydana ruḥsat Kāsım'a

Ruḥsat meydanıdı ya ruḥ kuvvet Kāsım'a

Arḥasında şâf çeküp teyid-i nuşret leşkeri

Açtılar rayet-i¹¹⁵⁷ fetih Ḥazret-i Peyğemberi

Ceyş-i nuşret¹¹⁵⁸ ka’id-i¹¹⁵⁹ mir’at-ı zat-ı Ḥayderi

Ka’id-i ceyş bi’t-teyidindir kıyadet¹¹⁶⁰ Kāsım’a

Sübṭ-i Peyğember verip meydana ruḥsat Kāsım'a

¹¹⁵³ Heykel

¹¹⁵⁴ Orduya

¹¹⁵⁵ Yönden

¹¹⁵⁶ Nereye kaçış

¹¹⁵⁷ Bayraklar

¹¹⁵⁸ Hak tarafında olup destek vermek.

¹¹⁵⁹ Lideri

¹¹⁶⁰ Liderlik yapma

Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kâsım'a

Şevketinden akl-ı sukan-ı sema hayranıdı
Şatvetinden leşkeri zulüm ü cefa lerzanıdı
Heybetten kalb-i haif¹¹⁶¹ faris-i¹¹⁶² meydanıdı
İrşiydi şah-ı vilayetten bu heybet Kâsım'a

Sübât-i Peyğember verip meydana ruhsat Kâsım'a

Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kâsım'a

Cezm edip leşkeri budur katle yitirdi yel yeli
Kudret Rabb'ül-beşerdür faris-i meydan 'Ali
Geldi imdad Hüseyin'e cismi cüretten meli¹¹⁶³
Olmuyup havfe sebep yüz bin cema'at temasa

Sübât-i Peyğember verip meydana ruhsat Kâsım'a

Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kâsım'a

Bu ticveldir 'Ali cevlanı bi-havf¹¹⁶⁴ u hatar¹¹⁶⁵
Lâfetânın şe'ni meydanı budur kan-ı hüner
Boş mukatilden¹¹⁶⁶ görür şahranı güya yoğ beşer
Siret-i harb-i 'Ali'dir 'aynı siret Kâsım'a

Sübât-i Peyğember verip meydana ruhsat Kâsım'a

Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kâsım'a

Leşkere oldu muqabil şir-ğayet hüner
Mev'ıza¹¹⁶⁷ etti o kavme civan-ı nam-ver

¹¹⁶¹ Korkmuş

¹¹⁶² Atçı

¹¹⁶³ Dolu

¹¹⁶⁴ Korku

¹¹⁶⁵ Tehlike

¹¹⁶⁶ Savaşçıdan

Çoh naşihat etti ama etmedi kavme eser
Vermedi aşla semer nahl-i naşihat Kâsım'a

Sübât-i Peyğember verip meydana ruhsat Kâsım'a
Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kâsım'a

Hamle-ver şibl-i Gazanfer oldu kalbi leşkeri
Şafların nazmı bozuldu degdi leşker yer yere
Öz yerinde koymadı faris hücum-ı kasvere
Bizim leşkeri-gâh oldu hilvet Kâsım'a

Sübât-i Peyğember verip meydana ruhsat Kâsım'a
Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kâsım'a

Miâl-i Hayder bu civan Haşim-i Kerrâr'ıydı
Hamlesinden leşkeri zulüm ü cefa firarıydı
Kerbela şahrayı kandan kulzüm fûvarıydı
Lâfetâdan¹¹⁶⁸ mevhibedir¹¹⁶⁹ bu şecâ'et¹¹⁷⁰ Kâsım'a

Sübât-i Peyğember verip meydana ruhsat Kâsım'a
Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kâsım'a

Bu civan gâlib-i sufuf-ı eşkıya mağlubuydu
Şavt-ı ka'ri¹¹⁷¹ bahir-i¹¹⁷² aħmer¹¹⁷³ rakib-i merkubıydı¹¹⁷⁴
Ėarķ-ı¹¹⁷⁵ bahri kan 'alemdar u 'ilm-i menkubıydı
Kudret Allaha meşeldir bu reşadet Kâsım'a

¹¹⁶⁷ Öğüt

¹¹⁶⁸ Başka öyle genç yok.

¹¹⁶⁹ Yetenektir

¹¹⁷⁰ Cesaret

¹¹⁷¹ Dibi

¹¹⁷² Deniz

¹¹⁷³ Kırmızı

¹¹⁷⁴ Bineniyim

¹¹⁷⁵ Boğulmak

Sübṭ-i Peyğember verip meydana ruḥsat Ḳasım'a
Ruḥsat meydanıdı ya ruḥ kuvvet Ḳasım'a

İbn-i kıtal El-‘Arab¹¹⁷⁶ Ḥayder kimi kıtaliydi¹¹⁷⁷
Barḳ-ı şimşeri nüfusa şule-i cevvaliydi
Şafḥa-i meydan ser-a-ser peyki aptalıydı¹¹⁷⁸
Lâfetâ illa ‘Ali’dir fütüvvet Ḳasım’a

Sübṭ-i Peyğember verip meydana ruḥsat Ḳasım'a
Ruḥsat meydanıdı ya ruḥ kuvvet Ḳasım'a

Sa’ad-ı Vaḳaş oğlu baḥtî ḥal-i zar-ı leşkere
Ezraḳ’a gösterdi etrafa firar-i leşkere
Emredip ey ‘azım ḥarbi itibar-ı leşkere
‘Azım kıl meydan-ı ḥarba verme mühlet Ḳasım’a

Sübṭ-i Peyğember verip meydana ruḥsat Ḳasım'a
Ruḥsat meydanıdı ya ruḥ kuvvet Ḳasım'a

Tayşılın verdi cevabın Ezraḳ ol şer-i rical
Vardır dört oğlum benim abtal-i meydan-ı kıtal
Gitse bir oğlum kıtal-i Ḳasım’a vermez mecal
Şöhretim ‘âlemde var yoḥtur bu şöhret Ḳasım’a

Sübṭ-i Peyğember verip meydana ruḥsat Ḳasım'a
Ruḥsat meydanıdı ya ruḥ kuvvet Ḳasım'a

Bir uşağın ḥarbına etin ‘acep da’vet meni

¹¹⁷⁶ Arapları öldürenin oğlu

¹¹⁷⁷ Savaşması

¹¹⁷⁸ Kahramandı

Bu sözünden yandı canım öldürür gayret meni
Fars-i meydan bilür her şöhet-i millet meni
'Ardır çeksem kılıç tıfl-ı rıza'et¹¹⁷⁹ Kâsım'a

Sübt-i Peyğember verip meydana ruhsat Kâsım'a
Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kâsım'a

Haif¹¹⁸⁰ ü mer'ub¹¹⁸¹sin dünyanı vurdun bir bire
Bir uşağtan merkeb üstünde görükmür leşkere
Men kimi bir pehlavanı da'vet ettin bu yere
Sen meni tahkır edip verdin mekanet Kâsım'a

Sübt-i Peyğember verip meydana ruhsat Kâsım'a
Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kâsım'a

İftiharen men bu şahrâ-yı belaya gelmişem
Şam'dan zulüm etmeğe heyru'l-varaya gelmişem
Men Hüseyin öldürmeğe eller diaye gelmişem
Sen uşag bildin meni ettin işaret Kâsım'a

Sübt-i Peyğember verip meydana ruhsat Kâsım'a
Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kâsım'a

Emredip bir oğluna meydana git şimşirleyin
Kâsım'ı öldür kesik başın getir tahkırleyin
Yadırlı düd kolların bağla getir şimşirleyin
'Azm u cazmleyin yetişecek verme fırsat Kâsım'a

Sübt-i Peyğember verip meydana ruhsat Kâsım'a

¹¹⁷⁹ Emizgen

¹¹⁸⁰ Korkmuş

¹¹⁸¹ Çok korkmuş.

Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kasım'a

Ezrakın dört oğlu abtal u zâdid-i 'Arap
Her biri Ezrak kimi mezhûr-i cavid-i 'Arap
Müşkülât-ı harba 'adaya¹¹⁸² makalid-i 'Arap
Oldular birer mübariz ol cema'at Kasım'a

Sübt-i Peyğember verip meydana ruhsat Kasım'a

Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kasım'a

Ezrak Şamî mel'un ol reyis-i Ehl-i Şam
Gördü dört oğlu edip ka'r-ı cehennemde makâm
Geldi alsın kıretü'l-'ayn-ı¹¹⁸³ Hüseyin'den intikam
Hamle etti gayızlan derya-yı kîsvet Kasım'a

Sübt-i Peyğember verip meydana ruhsat Kasım'a

*Ruhsat meydanıdı ya ruh kuvvet Kasım'a*¹¹⁸⁴

(89)

Teze¹¹⁸⁵ zinciri Beşir'e geldi kabul et ya Hüseyin
Bağrımız yandı bu gemden ver sükûnet ya Hüseyin

Bu muşibetten cigarler kana döndü ya Hüseyin
Kan gelür gözden dam-a-dem ver başiret ya Hüseyin

Dağ-ı hicranın kılıp hun cümle İslam belin
Halkaları yanmış ataştan kıl himayet¹¹⁸⁶ ya Hüseyin

¹¹⁸² Düşmana

¹¹⁸³ Göz bebeği

¹¹⁸⁴ Kaynak Kişi: (1)

¹¹⁸⁵ Teze (Tazehurmatı): Kerkük'e bağlı bir Türkmen bucağıdır.

¹¹⁸⁶ Koruma

Cismimizi mevtanın inceltti garibanın senin
Hep sümükler¹¹⁸⁷ oldu kum tek kıl ‘ınayet ya Hüseyn

Akber’in dağı bu köbdür hep cuanlar bilin
Sine-süzen vuranlara hidayet ya Hüseyn

Servetin yilin kemane döndü zincir vurmada
Bu keman tek bellere kılığ ‘ınayet¹¹⁸⁸ ya Hüseyn

Aşğér’in kundağı yada gelse mahşerdir ‘ayan
Merde nüsvanlar olsun emanet ya Hüseyn

Süt veren demde yakın salsunlar yada Aşğere
Ah hasret çekeler ta ruz-ı kıyamet ya Hüseyn

Aşğér’i aldın ilah kılsunlar rahım ol zaliman
Bir içim şu vere ol tıfle¹¹⁸⁹ cema’at ya Hüseyn

Şu yerine ordular üç şu’beli oğ halkına
Şaldı göklere o tıflın kanı hayret ya Hüseyn

Sesle nida gel bacı Zeyneb al elimden Aşğér’i
Görmemiştin aşlâ bu halda zillet ya Hüseyn

Yerde düşmüştü ‘alemdar başıyla kolsuz o gün
Nutka geldi söyledi bu nece gayret ya Hüseyn

Emri kıl bir de alım şimşirimi bin elime

¹¹⁸⁷ Kemikler

¹¹⁸⁸ Yardım

¹¹⁸⁹ Bebek

Senin uğrunca görüm bir de şehadet ya Hüseyn

Cümle Aşhabın o günde söyledi va hasretah
Hayfitir¹¹⁹⁰ kim Aşger'e bir böyle halet ya Hüseyn

Ümrü naḥs¹¹⁹¹ bi-hayaya la'net olsun her zaman
Mahri gözyaşları koydu nihayet ya Hüseyn¹¹⁹²

(90)

*Aşger'im şuşuz kalıp yandı canım
Kalmadı şabrım nice men dayanım*

Çalırı el ayağın şu istiri
Şaralmış yaprağ kimin çoḥ titriri
'Abbas'ım yoḥ kim bize şu getiri
Dil damağı kuruyup
Felek miḥnete koyup

*Aşger'im şuşuz kalıp yandı canım
Kalmadı şabrım nice men dayanım*

Babası aldı kucağına kondağı
Seyr edir gördü kuruyup dudağı
Dayanmaz boş kalsa anne kucağı
Köskünde süt kalmıyıp
Canda kuvvet kalmıyıp

*Aşger'im şuşuz kalıp yandı canım
Kalmadı şabrım nice men dayanım*

¹¹⁹⁰ Yazıktır

¹¹⁹¹ Uğursuzluk

¹¹⁹² 1391 (H.) Yılında Kerkük'e bağlı Beşir Kasabasında icra edilmiştir. Molla Yasin Beşirli, age., s. 59-60.

Vermedi düşman ona şu içmeye
Durdular vermediler yol geçmeye
Başladılar oğ seçmeye
Kestiler Fırat yolun
Bu derde çare bulun

*Aşğەر'im şuşuz kalıp yandı canım
Kalmadı şabrım nice men dayanım*

Haramla vurdu oğun Aşğەر'ime
Sanki vurdu Kāsım 'Avn¹¹⁹³ Ekber'ime
Serleyin gelsin o şah Hayder'ime
Etsin bize bir çare
Baş alım gedim hara

*Aşğەر'im şuşuz kalıp yandı canım
Kalmadı şabrım nice men dayanım*

Yumdu göz Aşğەر bu fani dünyadan
O sandı mel'anet zulmu çıhadan
Al üzdü babası zevk ü şâfadan
Yerde kaldı çenağı
Leyle ki hem kundağı

*Aşğەر'im şuşuz kalıp yandı canım
Kalmadı şabrım nice men dayanım*

Babası attı kanın aşmanlara¹¹⁹⁴
Benzemezdi o kan başka kanlara

¹¹⁹³ Yardımcı

¹¹⁹⁴ Gökyüzüne

Neyliyim bu kanla çarh duranlara
Daima ters dolandı
Elden aldı belanı

Getirdi heymeye cansız balanı
Hüseyin ağlar Rabab sersem dolanı
Harmele etti veren Kerbela'nı
Vermedi şu Aşğere
Bu nesle ve Peğember'e

*Aşğer'im şuşuz kalıp yandı canım
Kalmadı şabrım nice men dayanım*

Ah çeker hanın Rebab kundağına
Dayanmaz anne balanın dağına
Koydu o naçar Kerbela toprağına
Boş terpedim¹¹⁹⁵ beşigim
Yıhıldı ev eşiğim

*Aşğer'im şuşuz kalıp yandı canım
Kalmadı şabrım nice men dayanım*

Heymeden çıhtı hanım Zeyneb diyer
Ey Hüseyin Aşğer şuşuz ölmüş meger
İşte 'Irfan indi dağılandı ciger
Harmele doğralansın
Cigeri parçalansın

*Aşğer'im şuşuz kalıp yandı canım
Kalmadı şabrım nice men dayanım¹¹⁹⁶*

¹¹⁹⁵ Salladım

¹¹⁹⁶ Kaynak Kişi (16)

SONUÇ

Türk kültüründe mersiye ve mersiye söyleme geleneği köklü bir geçmişe sahiptir. Mersiyeler, genellikle insanların ölümü konu alan sözlü veya yazılı gelenek ürünleridir. Halkın inançları, ortak kültürü mersiyelerin bünyesinde barındırmaktadır. Bu bakımdan mersiyeler halkbilimi açısından ayrı bir değer kazanmaktadırlar. Bununla birlikte mersiyeler günümüzü geleceğe taşıyan kültürel zincirin önemli bir halkasını teşkil etmektedir.

Türk Topluluklarında olduğu gibi Irak Türkmenlerin kültüründe de mersiye söyleme geleneği yüzyıllardan beri yaşayan bir gelenektir. Bu çalışmada Irak Türkmenlerine ait mersiye metinleri kaynak kişilerden ve yazılı kaynaklardan derlenmiş; bu metinler biçim, içerik ve üslup bakımından özgün değere sahip olan toplam 90 mersiye metni hem icra ortamının özelliklerini hem de türün kendine özgü yapısını göz önünde bulundurarak halkbilimi açısından irdelenmiştir. Yazılı kaynaklardan seçtiğimiz metinler Arap alfabesiyle kaydedilmiş; bu metinler çalışmamızda transkribe edilerek kullanılmıştır. Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler mersiyelerin icra edildiği ortamda gerçekleşmiştir.

“Irak Türkmen Mersiyelerinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi” adlı çalışmamızdan elde edilen sonuçları ana hatlarıyla birlikte şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Konularına göre Irak Türkmen mersiyeleri: yas ve ağlama başta olmak üzere, övgü, keder, intikam, dünya, ahiret, dua ve beddua ihtiva etmektedir.
- Diğer edebiyat türleri ile kıyasen muhteva bakımından en çok Kerbela şehitleri, şehzadeler, evliyalar, aile fertleri ve şehirler için mersiyeler konusu olmuştur. Ayrıca şahıslar hakkında en çok Hz. Hüseyin ve Hz. Abbas için yazıldığı izlenmiştir.
- Kerbela şehitleri için söylenen mersiyeler, dini ritüel haline gelmiş ve toplumun kültürel belleğinde uzun süre yaşamaya devam edeceği izlenmiştir. Bu ritüeller başta hüseyniyyelerde, on iki imamın mezarlarında ve Muharrem ayında geniş alanlarda Taf Savaşını sahne eden dram gösterilerinin eşliğinde “Maktel-i

Hüseyin” ‘den Hz. Hüseyin’i ve beraberinde şehit olanları kahramanca konu eden metinleri hüznü bir tavır ile icra edilmektedir.

- Mersiyeler, ata ruhuna değer vermek, bayraklar asmak, belli renkli elbiseler giymek, kalıplaşmış ifadeler söylemek, söyleme ortamlarına has gelenek ve görenekler halkbilimi unsurlarının izlerinin bir kısmının Şamanizm’deki uygulamalara ve Türk dünyasındaki pratiklere benzerliklerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

- Muharrem ritüellerinde hazırlanan “keşkeg” gibi özel geleneksel yiyecekler, topluma sosyal yardım ve sosyal bağın güçlendirilmesinde önemli işlevi üstelemiş ve toplumun ortak değerlerini muhafaza etmektedir.

- Muharrem ritüellerinin çerçevesinde uygulanan pratiklere ve inançlara bakıldığında halk diniyle ilahi din arasında bariz farklılıklar olduğu izlenmektedir. Birincisi halk tarafından yaratılmış, ikinci ise Tanrı tarafından yapılması önerilmektedir. Örneğin, sine, zincir ve kama-zen uygulamaları ile Haç’ta veya namazda uygulanan pratikler arasındaki fark gibi. Bir diğer örnek, bu ritüellere katılanların bir kısmı namaz farzını yerine getirmeyip Muharrem ayında ona yönlendirilmiş olan görevi topluma hizmet ederek yerine getirmektedir. Ferdin psikolojik olarak toplumca yapılan pratiklerin dışında kalmaması ve bu pratiklerin dini bir görev olduğunu düşünmektedir. Netice itibarıyla toplumsal düşünce bireysel düşüncenin önüne çıkar ve böylece bu ritüeller gelişerek devamı sağlanmaktadır.

- Metin içeriğinde en bariz halk düşüncelerinden biri şehit olan kişileri bir kurban olarak saymaktadır.

- Çalışmamızda, Irak Türkmen kültüründe; masal, efsane, menkıbe, bilmece, tekerleme, hoyrat, mâni, türkü, atasözü, deyim, dua ve beddua, ninni, fıkra vb. halk edebiyatının ürünlerinin mevcudiyetinin yanı sıra mersiye söyleme geleneğinin de bütün canlılığıyla yaşadığı saptanmıştır. Ayrıca mersiye söylemenin uzun süre sözlü ortamlarda devam edeceği görülmüş ve bunun nedeni kutsal şahsiyetlere bağlı olarak düşünülmüştür.

- Bu çalışmayla Irak Türkmen halk kültüründe önemli yere sahip olan mersiye geleneğinin biçim ve içerik özellikleri incelenmiş, böylece Irak Türkmenleri mersiyelerinin gelenekteki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

- Irak Türkmen yerleşim bölgelerinde yaşayan mersiye söyleme geleneğinin temelinde benzer özellikler olsa da yöreden yöreye değişiklikler göstermektedir. Bununla birlikte mersiye söyleme geleneğinin Irak Türkmenleri arasında daha çok Şii kesiminde, coğrafi bakımından da bütün bölgelerde yaygın olduğu gözlemlenmektedir.

- Muharrem ayında her yıl düzenli olarak mersiye söyleme eşliğinde merasimler düzenlenmektedir. Ayrıca bu törenlerde olayın temsili olarak canlandırması halk oyunları gibi başka türlere de yansması izlenmektedir.

- Sözlü kültür ortamında yaratılan ve kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan halk edebiyatı ürünü her aktarım sırasında değişip çeşitlenebilir. Nitekim Irak Türkmen halk edebiyatında da bunu görmek mümkündür. Söz konusu, çalışmamızda bazı mersiye metinlerinin bugün ninni olarak icra edildiği tespit edilmiştir.

- Tezimizde, yoğun sözlü kültür unsurları barındıran metinlerin pek çoğunun yerli ağızla yani Irak Türkmen Türkçesi ile yazılmış nakaratlı mersiyeler olduğu anlaşılmıştır. Bu bakımdan, Irak Türkmenleri arasında mersiyelerin sözlü olarak hâlâ icra ediliyor olması sözlü geleneğin devam ettiğinin bir göstergesi olduğu denilebilir.

- Irak Türkmen mersiyelerinde söz kalıplarının dışında konu ve işleniş şekillerine de rastlanmaktadır. Belirli bir plan doğrultusunda söylendiği kanaati oluşturan mersiyelerin genelinde ölenin iyi yönlerini ve nasıl öldüğünü, öldüren veya ölüme sebep olanın kötülüğünü ve geride kalanın acılarının büyüklüğünü belirtmektedir. Ayrıca, mersiyelerden hayatın acımasızlığı, dünyanın geçiciliği, vefat edenin geri dönmemesi, defin merasimine ilişkin pratikler gibi dersler çıkarılmaktadır.

- Mit, efsane, destan, masal vd. halk edebiyatı ürünlerinde olağanüstü motifler içerdiği gibi mersiye anlatılarında da olağanüstü motifler mevcuttur.

- Çalışmamızda; Irak Türkmen mersiyeleri ile Türk Dünyasındaki Türk topluluklarının, özellikle de Türkiye Türklerinin mersiye söyleme geleneğinin ve yas törenlerinin biçim ve içerik olarak benzer özelliklere sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Son olarak somut olmayan kültürel mirasımızdan biri olan Irak Türkmen mersiyeleri derleyip yazıya geçirerek gelecek kuşaklara taşımak, kalıcı olmasını sağlamak ve bölgede mersiye söyleme geleneğini tespit etmek düşüncesi bu çalışmanın yapılmasında etkili olmuştur. Irak Türkmenlerinin mersiyeleriyle ilgili yapılan bu tez çalışmasının halkbilimi açısından önemli bir boşluğu dolduracağına inanmaktayız. Ayrıca bu çalışmanın, yeni yapılacak olan bölge araştırmalarına ve mersiye konulu çalışmalarına kaynaklık ve öncülük etmesini temenni ederiz.

KAYNAKÇA

- Abbuelhesen, Ali b. Mohammed b. Mohammed İbnül Esir El- Cezri İzeddin **El-Kamil Fi El- Tarih, C. 2,** İnceleyen; Tedmuri, Ömer Abdül Selam, Beyrut- Lübnan, Dar El Kutub El Arabiye Yay., 2012.
- Aça, Mehmet “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, **Milli Folklor Dergisi**, Yıl. 13, S. 43, Güz 1999, s. 24.
- Açıkgöz, Namık **Riyazi Divanı’ndan Seçmeler**, Ankara, KB. Yay., 1990.
- Ahterî Mustafa Efendi **Ahterî-i Kebir**, Ankara TDK Yay., 2009.
- Ahterî Mustafa Efendi **Ahterî-i Kebir**, Haz. Kırkılıç, Ahmet, Sancak, Yusuf, Ankara, TDK Yay., 2009.
- Ak, Coşkun **Bağdatlı Ruhi Divanı**, Bursa, Uludağ Ün., Yay., 2001.
- Akar, Metin “Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler I-II”, **Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi**, 2, (İstanbul 1987), 1-22.Arlı, Mehmet. Kur’an’da Kıyamet ve Ölüm, İstanbul, Düşünce Yay., 2006.
- Akdoğan, Yaşar **Ahmedî Divanından Seçmeler**, Ankara, KTB. Yay., 1988.

- Akar, Metin “Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler I-II”, **Marmara Üniv. Edebiyat Fakültesi Türklük Arş. Dergisi** İstanbul 1987, 1-22.
- Akdoğan, Yaşar **İskendername’den Seçmeler**, Ankara, KTB. Yay., 2000.
- Akkan, Erdoğan “İrak”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 19, Ankara, 1999, s. 83-85.
- Akkan, Erdoğan “İrak”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 19, 1999.
- Akkuş, Metin **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar**, Erzurum Fenomen Yay, 2007.
- Akpınar, Hüseyin “Tasavvufi Bir Kurum Olan Abilik'te Musiki”, **İstem**, Yıl 7, S. 13, 2009, s. 125- 131.
- Aksu, Ali “Kerbela Literatürü”, **Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri)**, Editör; Yıldız, Âlim; Sivas 2010, C. I.
- Alıcı, Lütfi **Halîlî-i Mar’aşî, Divançe ve Etvâr-ı Seb’a**, Kahramanmaraş, Ukde Yayınevi, 2010.
- Alışsın, Mustafa **Arbaha Basıme**, Kerkük 2009
- Alptekin, Ali Berat **Fırat Havzası Efsaneleri**, Antakya, Kültür Ofset Basımevi, 1993.
- Alsafar, Fazıl **Fıkıh El- Şaeir El-Diniye**, Arapça Eser, C. 1,

- Altıntaş, Ramazan Lübnan 2013.
“İslamî Anlayışa Göre “el-Hayâtü’l-Dünyâ” Kavramını Yorumlama Biçimleri”, **Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. VII, Yıl 1, s. 129-159, Haziran-2003, Sivas.
- Altun, Işıl **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Kocaeli, Yayıncı Yay., , 2004.
- Altun, Kudret **Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanı (Varidatü’l-Enîka)**, Niğde, Özlem Kitabevi, 1999.
- Amirli, Kays Anver Hamed **Fırat Yanında Susuz Kervan**, Amirli, basılmamış eser, 2008.
- Anahavi, Saleb Abul Abbas Ahmet **Hansâ Divanı**, İnceleyen; Süveylim Enver Abu, b. Yahya Alşeybani, Aman, Aman Yayın Evi, 1988.
- And Metin “İslam Folklorunda Muharrem ve Taziye”, **Türk Folklor Arş. Yıllığı**, İstanbul 1976, S. 3.
- And Metin “Sanat Ve Kerbela Muharrem Ya Da Taziye Gösterileri Pek Çok Minyatür Konu Olmuştur”, **Milliyet Sanat**, Eylül 1978, S. 289.
- And Metin **Geleneksel Türk Tiyatrosu**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1969.
- And Metin “Muharrem Törenleri ve Sanat, Drama Dönüşen Ritüeller, Danslar ve Sözlü Edebiyat Gelenekleri”, **Milliyet Sanat**, Aralık 1978, S.

303.

- And, Metin **Ritüelden Drama Kerbela-Muharrem-Taziye,** İstanbul, Yapı kredi Yay., 2002.
- Arat, Reşit Rahmeti **Eski Türk Şiiri,** Ankara, TTK Basımevi, 1965.
- Arsalan, Mehmet- Ardoğan, Mehtap **Kerbela Mersiyeleri,** Ankara, Grafiker Yay, 2009.
- Arslan, Mehmet **Antepli Aynî Divanı,** İstanbul, Kitabevi Yay., 2004.
- Arslan, Mehmet **Leyla Hanım Divanı,** İstanbul, Kitabevi Yay., 2003.
- Arslan, Mehmet **Şeref Hanım Divanı,** İstanbul, Kitabevi Yay., 2002.
- Arslan, Ömer **Ubeydî Divanı (Metin ve İnceleme),** İstanbul, İstanbul Üniv., SBE, YLT., 2013.
- Artun Erman **Türk Halk Bilimi,** Baskı 2, İstanbul, Kitabevi Yay., 2005.
- Artun, Erman **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı,** Ankara, Akçağ Yayınevi, 2001.

Asaad, Nadhim

Kerküklü Şair Mustafa Gökkaya'nın Hayatı, Sanatı ve Şiirleri Üzerine Bir İnceleme, YLT., İstanbul, İstanbul Üniv., SBE., TDE., Anabilim Dalı THE., Bilim Dalı, 2014.

Assman, Jan

Kültürel Bellek, Çev. Tekin, Ayşe, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2001.

Atalay, Besim

Divanü Lügati't Türk Tercümesi, 3 C., Ankara, TTK. Yay., 1986.

Atalay, Mehmet

Başlangıçtan Gaznelilere Kadar İran Edebiyatı Tarihi, Erzurum, Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., 2000.

Atik, Hikmet

Nakşî Ali Akkırmani Divanı, Sivas, Buruciye Yay., 2007.

Bali, Muhan

Ağıtlar, Ankara, KB Yay., 1997.

Başgöz, İlhan

İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1956.

Başkov, Vanço

“Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Şehir Mersiyeleri”, **Edebiyat Fakültesi Arş. Dergisi,** S. 12, Erzurum 1980.

Bayat, Fuzuli

Türk Mitolojik Sistemi (Kutsal Dışı- Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji), C. II, İstanbul, Ötüken Yay., 2007.

Bayatlı, Hidayet Kemal

Irak Türkmen Türkçesi, Ankara TDK Yay., 1996.

Bayatlı, Necdet Yaşar

"Kerkük (Irak) Türkmenlerinden Derlenen Dokuz Efsane", **Edebiyat Otağı**, Yıl 3, S. 27, Aralık 2007.

Bayatlı, Necdet Yaşar

"İrak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri Çerçevesinde Oluşan Sözlü Halk Edebiyatı Ürünleri Ve Bu Ürünlerin Geleneksel Anlatıcıları", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Yıl 2018, S. 86, s. 61- 82.

Bayatlı, Necdet Yaşar

"Kerkük Yöresinden Derlenen Beş Efsane", **Edebiyat Otağı**, Yıl 2, S. 18, Mart 2007.

Bayatlı, Necdet Yaşar

Irak Türkmen Folklorunda İyeler (Karşılaştırmalı Bir İnceleme), Bağdat, Irak KB Yay., 2017.

Bayatlı, Nilüfer

XVI. Yüzyılda Musul Eyaleti, Türk Tarih Kurumu, 1999.

Bekki, Selahaddin

"Türk Mitolojisi'nde Kurban", **Akademik Araştırmalar**, 1996, Yıl 1, S. 3.

Beşirli, Sadık

Bir Bardağdan Bir Deniz, Tuzhurmatu 2004.

Boğalı, İbrahim

Maktel-i Âl-i Resûl, Lâmi'î Çelebi, İstanbul, (Yayımlanmamış Bitirme Tezi), İstanbul Üniv.,

Edebiyat Fakültesi, 1971.

Boratav, Pertev Naili

100 Soruda Türk Folkloru, Ankara, Bilge Su Yay., 2013.

Boratav, Pertev Naili

100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1999.

Boyras, Şeref

“Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler”, **Folklor- Edebiyat Dergisi**, S. 54, Ankara 2008.

Bozkurt, Nebi- Küçükaşcı, Mustafa Sabri

TDV. İslam Ansiklopedisi, Ankara, C. 28, 2003, s. 555- 563.

Burckhard, Titus

Aklın Aynası, Çev. Ersoy, Volkan, İstanbul, İnsan Yay., 1997.

Buttanrı, Müzeyyen

“Kerbela Olayının Azerbaycan ve Türk Tiyatrosuna Yansıması” **Çeşitli Yönleriyle Kerbela, C. II (Edebiyat)**, Sivas 2010.

Cafer, Sadık

On İki İmama Bağlı Şialarda Din Merasimlerinin Stratejisi, Beyrut- Lübnan, Ciko Yay. 2016.

Canım, Rıdvan

Divan Edebiyatında Türler, Ankara, Grafiker Yay., 2010.

Canım, Rıdvan

Latîfî, Tezkiretü’ş-şuarâ ve Tabsiratü’n-nüzemâ, Erzurum, Atatürk Üniv., SBE, 1992.

Çağlayan, Bünyamin

Kerbela Mersiyeleri, Ankara, Gazi Üniv, SBE, (Basılmamış Doktora Tezi), 1997.

Çakıcı, Bilal

Eski Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XVI. yüzyıl), Ankara, Gazi Üniv. SBE., YLT., 1996.

Çapku, Ahmet

İbn Sinâ, Gazzâli ve İbn Rüşd Düşüncesinde Ahiret, İstanbul, Kayıhan Yay., 2009.

Çavuşoğlu, Mehmed ve Tanyeri, Mehmet Ali

Hayretî Divanı, İstanbul Üniv., Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1981.

Çavuşoğlu, Mehmed

Yahya Bey Divanı, İstanbul Üniv., Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977.

Çetin, Nihad

Eski Arap Şiiri, İstanbul, İstanbul Üniv., Edebiyat Fakültesi Yay., 1973.

Çetinkaya, Yalçın

Mevlevilikte Müzik Felsefesi, İstanbul, İTÜ, SBE., (Basılmamış Sanatta Yeterlik Tezi), 2000.

Çoban, Adnan

Müzikterapi, İstanbul, Timaş Yay., 2005.

Çobanoğlu, Özkul

“Türk Kültür Tarihinde Su Kültü”, **Türk Kültürü**, 361, 1993, s. 32- 42.

Çobanoğlu, Özkul

Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları, Ankara, Akçağ Yay., 2003.

Çoruhlu, Yaşar

Türk Mitolojisinin Ana Hatları, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

Dakuklu, Hazım Şükür

Aşura Destanı, Basılmamış Eser, Dakuk-Kerkük 2008.

Dakuklu, Hazım Şükür

Üç Kiblem Var Dünyada, basılmamış bir eser, Kerkük- Dakuk 1970.

Dakuklu, Mehmet Hurşit

Yıldızlar Hakkında İnançlar", **Kardeşlik Dergisi**, Yıl.8, S. 1-2 Mayıs- Haziran 1968.

Dalı, Ahmet

“Dini Şahsiyetler Etrafında Anlatılan Efsanelerin Birleştirilmesi Üzerine”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, ISSN 2147- 5490, C. 1, S. 1, s. 41.

Delaney, Carol

Tohum ve Toprak, Çev. Somuncuoğlu, Selda-Bora, Aksu, İstanbul İletişim Yay., 2012.

Deliceoğlu, Sabriye

Kuzey Irak’taki Etnik ve Dinî Gruplar ve Bölge Politikalarındaki Etkileri, (Marmara Ün. Ortadoğu Arş. Enstitüsü, Basılmamış YLT.), İstanbul 2006.

Demiralay, Mehmet

Hudâyî-i Kadim ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin), Isparta, Süleyman Demirel Ün. SBE., TDE., 2007.

Demirci, Fazıl

Irak Türklerinin Dünyu Bugünü, Ankara, TTK Basımevi Yay., 1991.

- Demirel, Özlem **Aşıkî'nin Maktel-i Hüseyin'i Üzerine Dil İncelemesi**, İstanbul, İstanbul Üniv. SBE Doktora Tezi, 2007.
- Dendenoğlu, Felah **İman Sadası**, Nur Ofisi, Tuzhurmatı 2012..
- Devellioğlu, Ferit **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Kendi Yay., 1978.
- Dilâçar, Agop **Kutadgo Bilig İncelemesi**, Ankara, TDK Yay. 1988.
- Dilçin, Cem **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, TDK Yay., 2009.
- Dizdaroğlu, Hikmet **Halk Şiirinde Türler**, Ankara, TDK Yayınları, 1969.
- Döner, Nuran **Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Tasavvuru**, Bursa, Uludağ Üniv., SBE., Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), 2007.
- Dönme, Haydar **I.Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu**, T.C. KTB Yayın No 3003 Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No 102, DÖSİMM Basımevi, 2004, s. 1.

Durdu, Aydın- Kalayıcıddurdu,
Bircan

“Geçmişten Günümüze Ölüm Âdetleri ve Kemaliye Köylünde Ölüm”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Ankara, KB. Yay., 1998.

Durmuş, İsmail

“Methiye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Ankara 29 C., 2004, s. 406-408.

Düzgüner, Sevda

Mevlevi Ayin Musikisi ve Mevlevi Sema Ayinlerin Psikolojik Etkileri, **Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu**, Şanlıurfa 2007, s. 195- 214.

Efendi Gûdi, İbrahim

Lügat-î Gûdî, Haz. Parlatır, İsmail- Aksu, Belgin Tezcan- Tufar, Nicolai, Ankara, TDK. Yay, 2006.

Ekrem, Nuraniye- Erkin H.

(1995). “Uygurlarda Nevruz Kutlamaları”, **Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri**, (Ankara, 20-22 Mart 1995), Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yay., s. 155- 165.

Elçin, Şükrü

Halk Edebiyatına Giriş, Ankara, Akça Yay., 1993.

Elçin, Şükrü

Türk Dünyası El Kitabı, C. 3, Ankara, Türk Kültürünü Arş. Enstitüsü Yay., 1992.

El-Derbendi, Ağa b. Abid El
Şibrvani El Derbendi

İksir El İbade Fi Esrar El Şehade, El Mustafa Kültür Hizmetleri Yay, Bahreyn 1994.

Elrazi, Muhamed b. Ebi Bekir b.
Abdul Kadir

Muhtar el-sihah Sözlüğü, C. 1, Beyrut- Lubnan
1423.

Elşeyh El-Müfid

el-İrşat, İnceleyen; ehli'l beyt miras inceleme
kurumu, C. 2., yy., 1993.

El-Tahrani, Ağa Bezrek

Elzeria'a İla Tasnif el-Şia, Beyrut- Lübnan, Dar
Elezva Yay. 1983.

Erbil, Esat

Ağıt, Elyazısı, Erbil, Türkmen Kültür Merkezi
Yay., 1988.

Ercilasun, Ahmet Bican vd.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü,
Ankara, KB. Yay., 1991.

Ercilasun, Bilge

Modern Türk Edebiyatında “Ah İret” Kavramı,
Türk bilig, 2001, Yıl 2, S. 40.

Erdağ, Sadık

Rami Abdurrahman Çelebi Divanı, Malatya,
İnönü Üniv., SBE., Doktora Tezi, 1998.

Erdoğan, Ayşe

(Taşralı) ve Terzibaşı Atâ, Kerekük Şairleri;
1, Edirne, Trakya Üniv., SBE, TDE., Anabilim
Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış
YLT, 2007.

Eren, Hasan- Gözaydın, Nevzat,
vd.

TDK Türkçe Sözlük, Ankara, TDK Yay., 1988.

Eren, Mehmet Ali

Öyküleriyle Muğla Türküleri, Muğla, 2003.

Ergin, Muharrem

Dede Korkut Kitabı, (Metin-Sözlük), İstanbul, Ebru Yay., 1986.

Ergin, Muharrem

Dede Korkut Kitabı, 5.baskı, Ankara, TDK. Yay., 2004.

Ergin, Muharrem

Orhun Abideleri, İstanbul, Boğaziçi Yay., 2008.

Erginer, Gürbüz

Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 1997.

Erkul, Rasih

Manisalı Birrî Mehmed Dede (Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Divanı), Manisa, Manisa Valiliği Yay., 2000.

Eroğlu, Hikmet

“Kırgızistan'da Bağımsızlık Sonrası Milli İdeoloji Arayışı Çerçevesinde Tenircilik”, **Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi**, 2000, s. 1-21.

Eröz, Mehmet

“Türk Boylarında ‘Kansız Kurban’ Geleneği”, **Türk Kültürü Dergisi**, Yıl XVIII, S.211-214, Mayıs-Ağustos 1980, s. 17-22.

Eröz, Mehmet

Türkiye’de Alevîlik ve Bektaşilik, Ankara, KB Yay., 1990.

- Ersoylu, Halil **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı**, İstanbul, Tercüman Yay., 1981.
- Ertürk, Mustafa **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1997, C. 16, s. 546-549.
- Esin, Emel **Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler**, İstanbul Kabalcı Yayınevi, 2004.
- Ez-Zehebî **Siyer A'lami'n-Nübela**, C. 3, Beyrut 1406 (1986).
- Fayad, Mad “Hz. Ali'nin Harun Tarafından 700 Yıldır Mezarı bulunan”, **Ceridet El Şark El Evsat** (Türkçesi; Uluslar Arası Arap Gazetesi), 19 ağustos 2004, s. 9396.
- Fayda, Mustafa “Muhammed”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 30, İstanbul, 2005, s. 408-423.
- Fedakâr, Selami “Özbek Sözlü Destan Geleneğinde Değişim ve Tür Sorunu”, **Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul 2005, s. 216-228.
- Feyizli, Tahsin **İslâm'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban**, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1993.
- Fığlalı, Ehem Ruhi “Hüseyin”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul,

C. 18, 1998, s. 518.

Fığlalı, Ethem Ruhi

“Hasan”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1997, C. 16, s. 282- 285.

Fığlalı, Ethem Ruhi

“İrak”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1989, C. 2, s. 371- 374.

Fraylıç, Mühendis Ravling

Türkmen Aşiretleri, (Haz. Cin, Ali- Kortel, Haluk, Eroğlu- Haldun), İstanbul, IQ Sanat Yay., 2008.

Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed

İhya-u “Ulftmid”- Din, Çev.; Ahmet Serdaroğlu, İstanbul 1973, Bedir Yayınevi, C. 2, s. 677-705.

Genç, Reşat

“Türk Düşüncesi, Davranışı ve Hayatında Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil”. **Nevruz ve Renkler**, Haz. Tural, Sadık ve Kılıç, Elmas, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yay, 1996.

Gökalp, Haluk vd.

“Mersiye”, **Tür ve Şekil Bilgisi**, İstanbul, Kesit Yay., 2011.

Gökyay, Orhan Şaik

Dedem Korkudun Kitabı, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 2000.

Gönül, Mehmet

“Mevlevilik ve Musiki”, **İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi**, Yıl 5, S. 10, 2007, s. 75-89.

Görkem, İsmail

Türk Edebiyatında Ağıtlar Çukurova Ağıtları
Metin- İnceleme, Ankara, Akçağ Yay, 2001.

Gül, Ahmet

Hüseyin Sebilci'nin Hayatı ve Dini Besteleri,
İstanbul, Müsebe Yayınlanmamış YLT., 1999.

Günay Umay

Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi,
Ankara, Akçağ Yay., 1993.

Günay, Hacı Mehmet

“Su”, **TDV. İslam Ansiklopedisi**, C. 37,
İstanbul 2009, s. 432- 437.

Günay, Umay

Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya
Motifi, (Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş
Baskı 5) Ankara, Akçağ Yayınları, 2008.

Günay, Ünver- Güngör, Harun

Türk Din Tarihi, Kayseri, Laçın Yay., 1998.

Günder, Nurcan Öznal

Kastamonulu Şâzî Maktel-i Hüseyin
(İnceleme, Metin, Sözlük, Adlar Dizini),
İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul
Ünv., SBE, 1997.

Günder, Nurcan Öznal

Kastamonulu Şazi Maktel-i Hüseyin, İstanbul,
İstanbul Ünv. SBE Doktora Tezi, 2012.

Gündüz, Ahmet

Osmanlı İdaresinde Musul- 1523-1639,
Basılmamış YLT., Elazığ Fırat Ünv., 2003.

Gündüz, Erol

“Divan ve Halk Edebiyatı Sanatçılarına İlham

- Kaynağı Olan Rüya”, **Selçuk Üniv. SBE. Dergisi**, Konya 2009.
- Güngör, Harun **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları**, Kayseri, Kıvılcım Yay., 1998.
- Güngör, Şeyma “Tarihî Olaydan Menkıbeye, Menkıbeden Şahesere (Kerbela Olayı ve Hadikatü’s-Süeda)”, **38. İcanas Bildiriler Kitabı**, 2007, s. 769-788.
- Güngör, Şeyma “Maktel-i Hüseyin”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2003, C. XXVTI, ss. 456-457.
- Güngör, Şeyma **Hadikatü’s-Süedâ**, Ankara KTB. Yay., 1987.
- Güzel, Abdurrahman “Türk Kültüründe Nevruz Ve Milli Birlik-Berberlik”, **Nevruz ve Renkler**, Haz. Tural, Sadık Ve Kılıç, Elmas, Ankara, AKM. Yay., 1996.
- Güzel, Abdurrahman-Torun, Ali **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Baskı 8, Ankara, Akçağ Yay; 485, Türk Halk Edebiyatı; 18, 2014.
- Haydar, İbnü’l-Emîn Ali **Hâile-i Kerbela**, Osmanlı Matbaası, Dersaâdet 1329.
- Hemed, Kays Anver **Mehebet Kervanı**, Tuzhurmatı 2011.

Hürmüzlü Erşat

Irak Türkleri, Ankara, Milli Türkmen Partisi Enformasyon Bürosu Yay. 1994.

Hürmüzlü, Erşat

Irak'ta Türkmen Gerçeği, İstanbul, Kerkük Vakfı Yay., 2006.

Hürmüzlü, Erşat

Türkmenler Ve Irak, İstanbul, Kerkük Vakfı Yay., 2003.

Hüseyin, Seyyid

Hülâsa-i Vâveylâ, İstanbul, Vezîr Hânende Metîn Matbaası, 1327.

İbnü'l-Esîr

Üsdü'l-Ğâbe fı Ma'rifeti's-Sahâbe, C. VII., Kahire 1970.

İbrahim Cûdî Efendi Lügat-I Cûdî

Haz. Parlatır, İsmail vd., Ankara, TDK. Yay., 2006.

İlaydın, Hikmet

Türk Edebiyatında Nazım, Baskı 5, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., 1966.

İnan, Abdulkadir

Makaleler ve İncelemeler, C. 1, Ankara, TTK Yay, 1987.

İnan, Abdulkadir

Tarihte ve Bugün Şamanizm, İstanbul, TTK Yay., 2000.

İnan, Abdulkadir

Tarihte ve Bugün Şamanizm-Materyaller ve Araştırmalar, Ankara, TTK Yay., 1972.

- İnan, Abdülkadir “Türk Şamanizm’i Hakkında”, **Makaleler ve İncelemeler C. I**, Ankara, TTK Yay., 1998.
- İnan, Abdülkadir **Eski Türk Dini**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1976.
- İnan, Abdülkadir **Makaleler ve İncelemeler II**, Baskı 1, C. 2, Ankara TTK Yay., 1998.
- İnan, Abdülkadir **Tarihte ve Bu Gün Şamanızım**, Ankara, TTK, Yay., 2006.
- İnan, Abdülkadir **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Ankara, TTK Yay. 1995.
- İpekten, Haluk **Naili-i Kadim Divanı**, İstanbul MEB Yay., 1970.
- İsen, Mustafa **Usuli Divanı**, Ankara, Akçağ Yay., 1990.
- İsen, Mustafa “Genç Osman İçin Yazılan Bir Ağıt ve Bir Mersiye”, **Ötelerden Bir Ses**, baskı 1, Ankara, Akçağ Yay., 1997, s. 453-465.
- İsen, Mustafa “Mersiye”, **TDV. İslam Ansiklopedisi**, C. 29, Ankara, 2004, s. 218-219.
- İsen, Mustafa “Mersiye”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. VI., İstanbul, Dergâh Yay., 1986, s. 272-274.
- İsen, Mustafa “Mersiyeler ve Sufi Düşüncesine Göre Ölüm”,

- Türklük Arş. Dergisi S. 7**, İstanbul, 1993, s. 307- 326.
- İsen, Mustafa “Şairlerce Meslektaşlarına Yazılan Mersiyeler”, **TDE Arş. Dergisi VI**, İzmir, 1991, s. 65-84.
- İsen, Mustafa **Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye**, Ankara, Akçağ Yay., 1994.
- İsen, Mustafa **Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye**, Ankara, Akçağ Yay, 1993.
- İsen, Mustafa **Cemal Kurnaz, Şeyhi Divanı**, Ankara, Akçağ Yay., 1990.
- İsen, Mustafa **Yunus Emre Divanı**, Ankara, KTB Yay., 1990.
- İslamoğlu, Abdulmecit “Hacı Nûreddin Efendi ve Hüseyin’in Maktel Adlı Eseri” **Çeşitli Yönleriyle Kerbela C. II (Edebiyat) Sivas 2010**.
- Kafalı, Mustafa “Türk Kültüründe Renkler” **Nevruz ve Renkler**, Haz. Tural, Sadık ve Kılıç, Elmas, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yay., 1996.
- Kafesoğlu, İbrahim **Eski Türk Dini**, Ankara, KB. Yay., 1980.
- Kahyeoğlu, Semir **Kamer Beni Haşim**, Tuzhurmatı- Salaheddin 2009.
- Kalafat, Yaşar- Cay, Abdulhaluk **Doğu ve Güneydoğu Anadolu Kuvay-i Milliye**

- Hareketleri**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınevi, 1990.
- Kalafat, Yaşar **Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları**, C. I, Ankara, KTB. Yay., 2002.
- Kalafat, Yaşar **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, ATK. Başkanlığı Yay., 1999.
- Kalafat, Yaşar **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, Ababil Yay., 1999.
- Kalafat, Yaşar **Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’ta Eski Türk Dini İzleri**, Ankara, KB. Yay., 1999.
- Kalafat, Yaşar **Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’ta Eski Türk Dini İzleri**, Ankara, KB. Yay., 1998.
- Kalafat, Yaşar **Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları Kodlar- Kültür 1**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2009.
- Kalafat, Yaşar “Vatan İran Turan Hattı ve Caferi Türklerinde Halk İnançları”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 108 Haziran 1997.
- Kalkış, Muhsin **Şeyh Galib Divanı**, Ankara, Akçağ Yay., 1994.
- Kaplan, Mahmut **Neşati Divanı**, İzmir, Akademi Kitabevi, 1996.

Karanazlı, Ekrem

Risa El-Hüseyin (El Yazma Eser), Karanaz-Irak 1980.

Karahan, Abdülkadir

Anadolu Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyin'ler, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basılmamış Bitirme Tezi, 1938.

Karaköse, Saadet

Nevzade Atayı Divanı (Kısmi Tahlil, Metin), Malatya, İnönü Ün. SBE, Doktora Tezi, 1994.

Boratav, Pertev Naili

Folklor ve Edebiyat.1 1982, 'y.y.', Adam Yayıncılık, 1982.

Karakuş, Yasemin

Seyyid Nizamoğlu Mersiyelerini İçeren Bir Şiir Mecmuası; Mecmua-I Kasa'id, İstanbul Ün. SBE., TDE., Anabilim Dalı, Basılmamış YLT 2014.

Karanazlı, Ekrem

Risa El Hüseyin, Karanaz- Irak El Yazma Eser, 1980.

Kaşgarlı, Mahmut

Divanu Lugat'it Türk Tercümesi, Çev. Atalay, Besim, C. III, Ankara, TDK Yay., 2006.

Kaya, Yunus

Lozan'dan Irak Cumhuriyetine Türkmenler, (YLT, Yüzüncü Yıl Ün.), Van 2007.

Kayacı, Mevlüt Taha

“El- Yahut Fi Folklor El-Turkman”, Yıl 7, S. 4, Ağustos 1967.

Kazıoğlu, Hicran

Hüseyniyyeler ve Başka Şiirler, Tuzhurmatı, Al-Cevahiri Kitap Evi, 2010.

Kazıoğlu, Hicran

Tarihleşen Yigitler, Kerkük, Nur Yayın Evi, 2008.

Kehyeoğlu, Semir

Zehra Şehitleri, Tuzhurmatı- Irak, Fuzuli Matbaası, 2015.

Kerkük, İzzettin

Haşim Nahit Erbil, İstanbul, Kerkük Vakfı Yay., 2004.

Ketene, Cengiz

Kerkük Halk Edebiyatından Seçmeler, Ankara, KB Yay., 1990.

Kızavoğlu, Hüseyin

Ğemli Kervan Sadası, Tuzhurmatı, Fuzuli Basım Evi, 2015.

Koca, Salim

Türk Kültürünün Temelleri II. C., Ankara, ODES Ltd. Şti. Yay., 2003.

Koçsoy, Şevket

Irak Türkleri ve Türk- Irak İlişkileri (1932-1963), İstanbul, Boğaziçi Yay., 1991.

Harp Akademileri Komutanlığı

Irak'ta Türkmen varlığı, İstanbul Mayıs 2000.

Koşay, Hâmit Zübeyr

Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme, Ankara, Maarif Vekilliği Yay., 1944.

Köprülü, M. Fuad

Türk Edebiyatı Tarihi, baskı 7, Ankara, Akçağ Yayınları, 2009.

Köprülü, M. Fuad

Edebiyat Araştırmaları I, Ankara, Akçağ Yay., 2004.

Köprülü, Ziyat

Irak'ta Türk Varlığı, Ankara, Önmek Limited Şirketi Yay., 1996.

Kuleyni

el-Kafi, C. 6, Tahran, Daru'l-Kütübi'l-İslami Yay., ş. 1365.

Kunos, Ignace

Halk Edebiyatı Nümuneleri. Türkçe Ninniler; İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1925.

Kur'an-ı Kerim

Ahzab Surası, Ayet 33.

Kur'an-ı Kerim

Al-Hijir Surasi, Ayet 29.

Kur'an-ı Kerim

Bakara Suresi, Ayet 259.

Küçük, Sabahattin

Baki Divanı, TDK Yay., Ankara 1994.

Külekçi Numan

Ganizade Nadiri, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şehnamesinin Tenkitli Metni, Atatürk Üniv., TDE Bölümü, Doktora Tezi. 1985.

KB

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, C. 1, Ankara 1991.

Latîf

Tezkiretü's-Şu, arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ, Haz. Canım, Rıdvan, Ankara, AKM Başkanlığı Yay., 2000.

Levend, Agâh Sırrı

"Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", **Türk Dili Arş. Yıllığı Belleten 1972**, Atatürk Kültür, Ankara, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yay., 1989.

Mahfûz, Muhammed Cemâleddin

"el-Fennü'l-ḥarbî el-İslâmî fî ğazveti Bedri'l-kübrâ", **Ed Dâre**, IV/2, Riyad 1398/1978, s. 134-165.

Mahmut, Muhamet

Erbil'deki Mezar ve Yatırlar, Erbil, Irak Türkmen Cebhesi Yay., 2000.

Manzur, Cemal'ul Sin Muhemet
b. Mukrem İbin

Lisan El Arap, Tatlık Eden; El Bikai, Şemsul Din, Yusuf İbrahim ve Ali, Nidal, birinci baskı, Lubnan- Beyrüt, Alalami Mat. Kurumu, C. 1 "Risa" maddesi, 2005.

Margoliouth, David Samuel

Arap Şiirinin Kökeni, Çev. Ceviz, Nurettin, Ankara, Aktif Yay., 2004.

Marufoğlu, Sinan

"Irak Türkleri", **Türkler Ansiklopedisi**, C. 2, Ankara, TTK. Yay., 2002.

Marufoğlu, Sinan

Osmanlı Döneminde Kuzey Irak, İstanbul, Eren Yay., 1998.

Mengi, Mine

"Eski Edebiyatımızın Mersiyelerine Toplu Bir Bakış" **TDE. Arş. Dergisi II**, Tolasa, Harun Özel Sayısı, İzmir 1983.

- Mengi, Mine **Mesihi Divanı**, Ankara, AKM Yay., 1995.
- Mermer, Ahmet **Karamanlı Aynî ve Divanı**, Ankara, Akçağ Yay., 1997.
- Mircea, Eliade **Ebedi Dönüş Mitosu**, Ankara, İmge Kitabevi Yay., 1994.
- Mircea, Eliade **İmgeler ve Simgeler**. Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara, Gece Yay., 1992.
- Mircea, Eliade **Şamanizm**, Çev. Birkan, İsmet, Ankara, İmge Kitabevi Yay., 1999.
- Murad, Najdat Yashar Murad **Irak Türkmenlerinin Halk İnançları ve Bu İnançlar Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Unsurlarının İncelenmesi**, Ankara, Gazi Üniv. SBE. TDE. Anlambilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, 2009.
- Nâcî, Muallim **Lügat-i Nâcî**, Haz. Prof. Dr. Kartal, Ahmet, Ankara, TDK. Yay, 2009.
- Nacioğlu, Salahettin **Mahebbet Kaynağı**, Tuzhurmatı 2006.
- Nacioğlu, Selahhatin “Tuzhurmatı Folklorundan”, **Yurt Gazetesi**, Yıl 32, S. 1290, 5 Mayıs 2002.
- Nerimanoğlu, Kamil Veli “Türk Dünya Bakışında Reng,” Tural, Sadık ve Kılıç, Elmas Yay. Haz., **Nevruz ve Renkler, Türk Dünyasında Nevruz; İkinci Bilgi Şöleni**

- Bildirileri**, Ankara, Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kùltür Merkezi Yay., 1996.
- Nevayi, Ali Şir **Nevadirü's-Şebâb**, Haz. Metin Karaörs, Ankara, TDK Yay., 2006.
- Noyan, Bedri “Bektaşî ve Alevilerde Muharrem Âyini, Aşure ve Matem Erkanı”, **Halk Kùltürü**, İstanbul 1984, yıl 1, C.1, s. 90.
- Ocak, Ahmet Yaşar **Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İstanbul, İletişim Yay., 2000.
- Odabaşı, Fatıma **Türk Toplumunda Müzik ve Eğlence Anlayışı ile Din Duygusu Arasındaki İlişki (İstanbul Örneği)** MÜ, SBE., (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2001.
- Oğuz, M. Öcal vd. **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, baskı 7, Grafiker Yay., Ankara, 2010.
- Okuyucu, Cihan **Cinanî (Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni)**, Ankara, TDK Yay., 1994.
- Olgun, Firdevsî-i Rumi **Kutbnâme**, Haz. İbrahim; Parmaksızoğlu İsmet, Ankara, TTK Yay., 1980.
- Olukhan, Çoban (Beşirli) **Molla Yasin Beşirli Divanından Seçmeler**, Sinezenler, Kerkük, 2008.

Onay, Ahmet Talat

Türk Halk Şiirinin Şekil ve Nev'î, Haz. Cemal Kurnaz, baskı 1, Ankara, Akçağ Yayınevi, 1996.

Öğmüş, Harun

Cahiliye Döneminde Araplar, İz Yay., İstanbul 2013.

Örnek, Sedat Veyis

Türk Halkbilimi, Ankara, KB Yay. 1629 (1995).

Örnek, Sedat Veyis

100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 2000.

Örnek, Sedat Veyis

Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara, Ankara Üniv. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yay., 1971.

Öz Mustafa ;

TDV. İslâm Ansiklopedisi, Ankara C. 25, 2002.

Öz, Mustafa

“Ta’ziye”, **TDV. İslam Ansiklopedisi**, C. 40, s.217.

Özen, Kutlu

“Divriği Yöresinde Ziyaretler Yoluyla Çocuk Sahibi Olma İnancı ve Diğer Uygulamalar” **Türk Folkloru**, 1981.

Özgül, Kayahan

Türk Edebiyatında Siyasi Rüyaalar, Ankara, Akçağ Yay., 1989.

Özkan, Fatıma

“Sibirya Türklerinde Geçiş Dönemleri”, **Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri 26- 28 Mayıs**, Ankara, KB. Yay., s. (595- 608), 2002.

Özön, Mustafa Nihat

Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü, İstanbul, Arkın Kitabevi, 1971.

Öztürk Nuran

“Elif-nâme ve Nidai'nin Elif-nâme'si”, **Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri 2012**, s. 173-184.

Pala, İskender

Divan Edebiyatı, İstanbul, Kapı Yay., 2008.

Pamukçu, Ekrem

Bağdat'ta İlk Türkler, Ankara, KB. Yay., 1991.

Paşayev, Gazanfer

Irak Türkmen Folkloru, (Akt. Nakip, Mahir) İstanbul, Kerkük Vakfı Yay, 1998.

Rahman, Abdulkerim

“Uygurların Defin Âdetleri”, **III. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri**, C. IV, Ankara, KB Yay., 1987.

Roux, Jean- Paul

Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Çev. Kazancıgil, Aykut, İstanbul, İşaret Yay., 1994.

Saatçi, Suphi

Azerbaycan ve Irak (Kerkük) Türk Edebiyatı; **Türkiye Dışında Türk Edebiyatı Antolojisi**, C. 6, Ankara 1997.

Saatçi, Suphi

Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı, İstanbul, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma Ve Geliştirme Vakfı Yay., 1996.

Saatçi, Suphi

Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri,

İstanbul, Ötüken Yay., 2003.

Sakaoğlu, Sami

Anadolu- Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu, Ankara, KB Yay., 1980.

Sakaoğlu, Saim

Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu, Ankara, KB Yay., 1980.

Sarıkaya, Mahmut

“İran’da Türkçenin Gizli Hazinesi; Taziye Geleneğine Bağlı Mersiye edebiyatı”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, 2012 yıl, S. 3, s. 206.

Süer, Fatih Ramazân

“Müellifi Bilinmeyen Bir Kerbela Mersiyesi”, **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl 2011, C. XV, S. 1, s. 425- 455.

Süleymanlı, Mevlüt

Göç, İstanbul, Ötüken Yay., 1990.

Şapoyo, Enver Behnan

Halk Ninnileri, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitapevi, 1938.

Şen, Mesut

Haza Kitab u Baytarnâme. Yayımlanmamış YLT., Marmara Ün., İstanbul 1987.

Şevket, Karaca

Türk ve İslam Kültüründe At ve Ata Binicilik, Selçuk Ün., Yayımlanmamış YLT.. Konya 1998.

Şeyh Mahmmet, Şirzat

El Asar El Diniyye Fi Erbil (El Makabır ve El Mesacit ve El Cevami ve El Tekaya Fi Erbil),

Erbil, Irak Türkmen Cebhesi Yay., 2002.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı **111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri (Kanunî Devri)**, Ankara 2003.

Tahir, Busalı Mehmed **Osmanlı Müellifleri, I-III ve Ahmed Remzi Akyürek, Miftâhü'l-Kütüb ve Esâmi-i Müellifin**, Haz. Kurnaz, Cemal- Tatçı, Mustafa, Ankara, Bizim Büro Yay., 2009.

Tahsin, Sinan **Irak- Erbil Yöresi Türkmenlerinin Sözlü Kültür Ürünleri (İnceleme-Metinler)**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv. SBE., Yayınlanmamış YLT, Nevşehir Mart 2014.

Tanyu, Hikmet **İslamiyet'ten Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı**, İstanbul 1986.

Tarlan, Ali Nihat **Ahmet Paşa Divanı**, Ankara, Akçağ Yay., 1992.

Tarlan, Ali Nihat **Hayali Divanı**, Ankara, Akçağ Yay., 1992.

Tarlan, Ali Nihat **İran Edebiyatı**, Ankara, Remzi Kitabevi, 1944.

Tarlan, Ali Nihat **Necati Bey Divanı**, Ankara, Akçağ Yay., 1992.

Tecrübekar, Banu Nusret **İran Edebiyatında Şiir (Kaçarlar Dönemi)**, Çev. Kanar Mehmet, İstanbul, İnsan Yay., 1995.

Tekin, Talat **XI. Yüzyıl Türk Şiiri, Divanü Lügati't-**

- Türk'teki Manzum Parçalar**, Ankara TDK Yay., 1989.
- Terzibaşı, Ata **Erbil Şairleri,1, 2, ve 3 C.**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yay., 2007.
- Terzibaşı, Atâ **Kerkük Havaları**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1980.
- Terzibaşı, Ata **Kerkük Havaları**, Kerkük, Grafiker Yay., 1980.
- Terzibaşı, Ata **Kerkük Şairleri**, Birinci Kitap (1 ve 2 C.), İstanbul, Ötüken Yay., 2013.
- Terzibaşı, Ata **Kerkük Şairleri**, Dördüncü Kitap (10, 11, 12, ve 13 C.), İstanbul, Ötüken Yay., 2013.
- Terzibaşı, Ata **Kerkük Şairleri**, İkinci Kitap (3, 4, ve 5 C.), İstanbul, Ötüken Yay., 2013.
- Terzibaşı, Ata **Kerkük Şairleri**, Üçüncü Kitap (6, 7, ve 8 C.), İstanbul, Ötüken Yay., 2013.
- Tezcan, Mahmut **Kültürel Antropoloji**, Ankara, KB Yay., 1996.
- Tokel, İhsan “Renk Simgeciliği ve Din; Türk Kültür Yapısı İçinde Ak- Kara Renk Karşıtlığı ve bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri Üzerine”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 2009, C. 50.

- Tomar, Cengiz “Şam”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2010, C. 38, s. 311-315.
- Toprak, M. Faruk “Mersiye”, **TDV. İslam Ansiklopedisi**, Ankara, C. 29, 2004, s. 215-217.
- Toprak, M. Faruk **Endülüs Şiirinde Mersiye**, Ankara, Ankara Üniversitesi, SBE, Doğu Dilleri ve Edebiyatı, (Arap Dilli ve Edebiyatı), Doktora Tezi, 1990.
- Toprak, Mehmet Faruk **Endülüs Şiirinde Mersiye**, Ankara, Grafiker Yay., 2014.
- Tökel, Dursun Ali **Ö Sevinen Mersiye; Yahya Bey’in Rüstem Paşa Mersiyesi, Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu**, Marmara Ün. Türkiyat Arş. ve Uyg. Merkezi, İstanbul 25-26 Kasım 2004.
- Tulum, Mertol ve Tanyeri, Mehmet Ali **Nevî Divanı**, İstanbul, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Yay., 1977.
- Tuna, Nedim “Köktürk Yazıtlarında “Ölüm” Kavramı ile İlgili Kelimeler ve “Kergek bol” Deyiminin İzahı”, **VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957**, TTK Yay., S. 179, Ankara 1960.
- Turan, Lokman **Yenişehirli Avni Bey Divanının Tahlili (Tenkitli Metin) Encümen-i Şuara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş**, Atatürk Ün., SBE Doktora Tezi. Arzurum 1998.

Turan, Şükriye

“Çukurova Kına Geleneğinde Ağıt Türküler”, **II. Uluslararası Karacaoğlan- Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Adana 1991.

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı

Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, C. 3, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yay, 2003.

Türkan, Kadriye

“Türk Dünyası Masalarında Su Kültü”, **Milli Folklor Dergisi**, 2012, Yıl 24, S. 93.

Türkçe Sözlük

Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1998.

Türkoğlu, Serkan

“Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyinler ve Bekai’nin Kitab-i Kerbela Mesnevisi”, **Atatürk Üniv. Türkiyat Arş. Enstitüsü Dergisi (TAED)**, 58, Erzurum, 2017.

Uğurlu, Emine

Türk Dünyasında Ninni, Ankara, Hacettepe Üniv., SBE, TDE, Anabilim Dalı THB Dalı, Doktora Tezi, 2012.

Uluhan, Çoban Hıdır

“Irak Türkmen Folklorunda Leyleler”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 22, 131-151.

Uzun, Mustafa

“Türk Edebiyatında Kerbela”, **DİA Ansiklopedisi**, Ankara, C. 25, 2002, s. 274–275.

Uzun, Süreyya

Üsküdarlı Aşkî Divanı; Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. Yüzyıl Osmanlı Hayatının

- Divandaki Yansımaları**, İstanbul Üniv. SBE Yayınlanmamış YLT, İstanbul 2011.
- Yakar, Halil İbrahim **Edirneli Şevkî Divanı**, Konya, Palet Yay., 2010.
- Yanık, Nevzat **Arap Şiirinde Tasvir (Cahiliye-Abbasiler)**, Erzurum, Fenomen Yay., 2010.
- Yavuz, Salih Sabri: **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 30, 2005.
- Yavuzer, Hayati **Kemal Ümmi Divanı**, Abant İzzet Baysal Üniv., Bolu, Bolu Halk Kültürünü Arş. ve Uygulama Merkezi Yay., 2008.
- Yazar, İlyas **Kânî Divanı**, İstanbul, Libra Yay., 2010.
- Yazıcı, Tahsin “Mersiye” (Fars Edebiyatı), **TDV Ansiklopedisi**, C. 29, s. 217.
- Yekbaş, Hakan “Hasan Tavfık Efendi’nin Muharrem Ayı ve Kerbela Hâdisesi’ne Dair Risalesi” **Çeşitli Yönleriyle Kerbela, C. II**, (Edebiyat), Sivas, KTB Yay., 2010.
- Yerdelen, Cevat “Azmizade Haletî’den Bir Mersiye”, **Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 12, Yıl 1999, s. 133-142.
- Yıldırım, Celâl **Kur’an-ı Kerim Meâl ve Tefsiri**, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yay., 1982.

Yıldırım, Nimet

İran Edebiyatı, İstanbul, Pinhan Yay., 2012.

Yılmaz, Mehmet Yalçın

Türk Din Musikisinde Mersiyeler ve Mersiyehanlar, İstanbul, Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, yayınlanmamış YLT, 2006.

Yuguşeva, Nadya

“Altaylarda Kamlık (Şamanizm) İnancı ve Anadolu’daki Yansımaları”, Yıl 2001, Akt; Tural, Sadık, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 590, s. 201- 210.

Zebiullah-i, Safa

İran Edebiyatı Tarihi, Çev. Almaz, Hasan, Ankara, Nüşa Yay., 2002.

Zekeriye, Abul Hüseyin Ahmed b. Faris

M’ucem Makayis El-Luğ, Fikir yay., C. 5.

İnternet sayfaları:

<http://ailem.zaman.com.tr/cmn.php?load=print&hn=4550>

<http://islamivahdet.com/kerbelada-sehid-edilen-72-yigidin-isimleri1/>

[http://tr.wikishia.net/view/Hz. Ali Ekber](http://tr.wikishia.net/view/Hz._Ali_Ekber)

<http://www.islamveihsan.com/hz-huseyinin-r-a-kisaca-hayati.html>

<https://www.mailce.com/zurna-nedir.html>

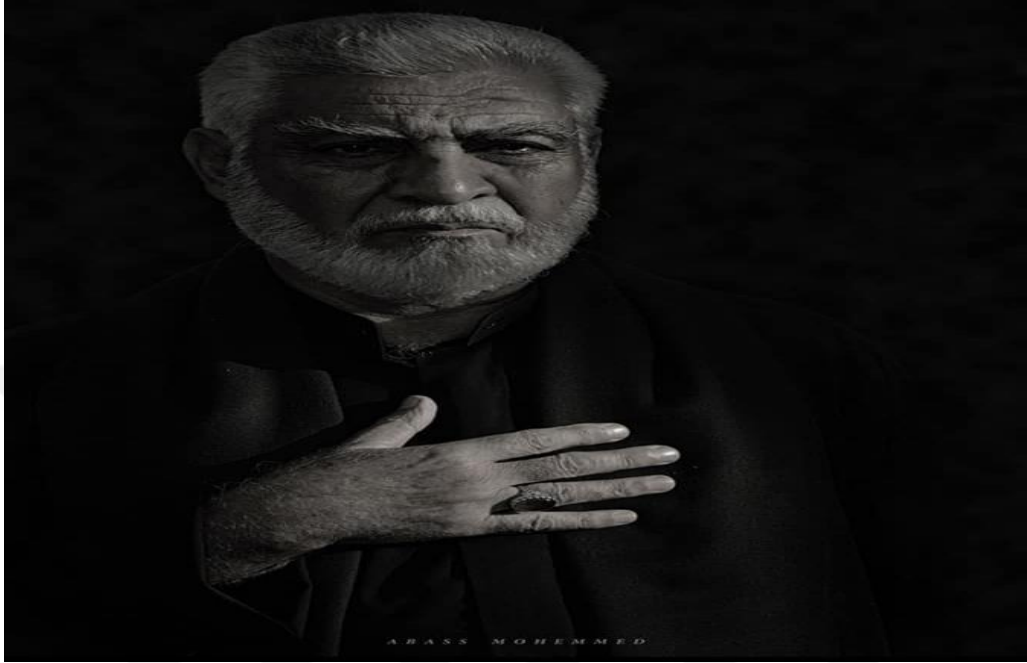
KAYNAK KİŞİLER:

1. Adı Soyadı: İrfan Demirci, Medeni Halı: evli, Yaşı: 62, Mesleği: Serbest, Doğum Yeri: Salaheddin- Tuzhurmatı, Eğitim Durumu: Lise, Derleme yeri: Tuzhurmatı, Derleme Tarihi: 01.11.2016.
2. Adı Soyadı: Nuriye Abbas Kasım Yaşı: 76, Mesleği: Evhanımı, Doğum Yeri: Tuzhurmatı, Eğitim Durumu: Yok, Derleme yeri: Bağdat, Derleme Tarihi: 2016-2019.
3. Adı Soyadı: Hasan Baqer Bayatlı, Yaşı: 57, Mesleği: Devlet memuru, Doğum Yeri: Tuzhurmatı, Eğitim Durumu: Yüksek meslek okul, Derleme yeri: Bağdat, Derleme Tarihi: 2015-2019.
4. Adı Soyadı: Zekiye Ahmet Necim, Yaşı: 67, Mesleği: Evhanımı, Doğum Yeri: Reşidiye- Musul- Irak, Eğitim: İlkokul, Derleme yeri: Reşidiye-telefonla, Derleme Tarihi: 08.07.2018.
5. Adı Soyadı: veli Lacin, Medeni Halı: evli, Yaşı: 58, Mesleği: Aşçı, Doğum Yeri: Iğdır, Eğitim Durumu: İlkokul, Derleme yeri: İstanbul, Derleme Tarihi: 01.07.2018.
6. Adı Soyadı: Sadullah Aynaz, Medeni Halı: evli, Yaşı: 55, Mesleği: Serbest, Doğum Yeri: Iğdır, Eğitim Durumu: Ortaokul, Derleme yeri: İstanbul, Derleme Tarihi: 01.07.2018.
7. Adı Soyadı: Şükür Mahmut kalık, Yaşı: 62, Mesleği: Yüksekokul öğretim üyesi, Doğum Yeri: Reşidiye- Musul- Irak, Eğitim Durumu: Kuzey Teknik Üniversitesi-Tezsiz yüksek lisans, Derleme yeri: Reşidiye- telefonla, Derleme Tarihi: 06.03.2017.
8. Adı Soyadı: Hıdır Aşur, Yaşı: 64, Mesleği: Öğretmen, Doğum Yeri: Musul- Karakoyun, Eğitim Durumu: Lisans, Derleme yeri: Karakoyun, Derleme Tarihi: 08.07.2017.
9. Adı Soyadı: Ali Muharrem, Yaşı: 67, Mesleği: Serbest meslek, Doğum Yeri: Musul- Şirinhan, Eğitim Durumu: Ortaokul, Derleme yeri: Musul, Derleme Tarihi: 08.07.2017.

10. Adı Soyadı: Abbas Muharrem, Yaşı: 69, Mesleği: Muhtar, Doğum Yeri: Musul- Şirinhan, Eğitim Durumu: İlkokul, Derleme yeri: Musul- telefonla, Derleme Tarihi: 08.07.2016.
11. Adı Soyadı: Taha Abid Ahmet, Yaşı: 84, Mesleği: Emekli Öğretmen, Doğum Yeri: Musul- Reşidiyye, Eğitim Durumu: Lisans, Derleme yeri: Musul, Derleme Tarihi: 09.09. 2017.
12. Adı Soyadı: İlyas Bekir, Yaşı: 65, Mesleği: Serbest, Doğum Yeri: Musul- Reşidiyye, Eğitim Durumu: Yüksekokul, Derleme yeri: Musul, Derleme Tarihi: 10.06.2016.
13. Adı Soyadı: Hilmi Abbas El-Civari, Yaşı: 80, Mesleği: Serbest, Doğum Yeri: Salaheddin- Tuzhurmatı, Eğitim Durumu: Lise, Derleme yeri: salaheddin- Tuzhurmatı, Derleme Tarihi: 2016-2018.
14. Adı Soyadı: Zehid Cihad Mutar Bayatlı, Yaşı: 68, Mesleği: Devlet Memuru, Doğum Yeri: Salaheddin- Tuzhurmatı, Eğitim Durumu: Lisans, Derleme yeri: Bağdat, Derleme Tarihi: 2016-2018.
15. Adı Soyadı: Hasan Casim Şumam, Medeni Halı: evli, Yaşı: 60, Mesleği: Musul Üniv. Öğretime Üyesi, Doğum Yeri: Musul- Reşidiyye, Eğitim Durumu: Doktora, Derleme yeri: Bağdat, Derleme Tarihi: 12.12. 2018.
16. Adı Soyadı: Adil Halil İbrahim Bayatlı, Medeni Halı: evli, Yaşı: 65, Mesleği: Emekli Öğretmen, Doğum Yeri: Salaheddin- Tuzhurmatı, Eğitim Durumu: Lisans, Derleme yeri: Bağdat, Derleme Tarihi: 2016-2018.
17. Adı Soyadı: Abbas Yahya, Medeni Halı: evli, Yaşı: 61, Mesleği: Emekli, Doğum Yeri: Salaheddin- Tuzhurmatı, Eğitim Durumu: Lisans, 01.11.2016.
18. Adı Soyadı: Ali Asger, Medeni Halı: evli, Yaşı: 40, Mesleği: Çalışmamaktadır, Doğum Yeri: Kerkük- Dakuk (Tavuk), Eğitim Durumu: Doktora, Derleme yeri: Kerkük, Derleme Tarihi: 03.11.2016.

EKLER:

Mersiye icra ortamlarından seçilen fotoğraflar:

Mersiye söyleme sırasında sine-zen gösterimi.

Matem sırasında sine-zen döven bir küçük kız.

Aşure günü Taf Savaşının dram gösterisinden bir kare.

Kerbela'ya yürüyerek giden ziyaretçiler.

Anma törenleri öncesi ve sırasında elektronik ortamlarda aktarılan ve duvarlardan asılan taziye afişleri.

Hz. Musa el- Kazım ve Hz. Muhammed el- Cevat mezarında düzenlenen matem gösterimi.

Mersiyeh söylenirken bir çocuk tarafından davula vurma gösterimi.

Aşure günü sokaklarda grup halinde mersiyeh söylenerek sine/ zincir/ satur- zen dövme gösterimi.

محررم

ليلى

**Muharrem Ayı
münasebetiyle**

22 Eylül 2018

Cumartesi

Saat :

16.00 - 18.00 arası

**Derneğimizde
düzenlenecek Aşure**

(HERİSE)

**ikramına tüm dostlarımız
davetlidir.**

IRAK TÜRKLERİ
KÜLTÜR VE YARDIMLAŞMA DERNEĞİ

HALICILAR CADDESİ NO.92 KAT : 3 DAİRE : 8 FATİH - İSTANBUL

02125348829 - 5348842

05327798333

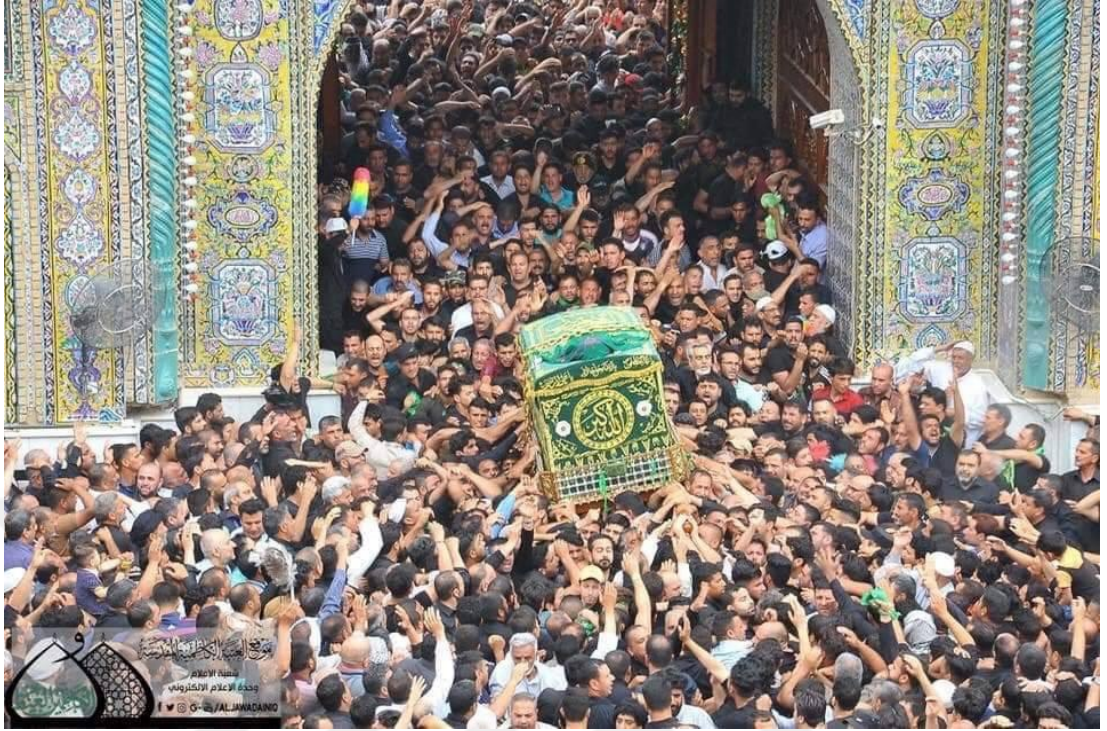

IRAK TÜRKLERİ DERNEĞİ

www.irakturkleri.org

Irak Türkmen Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından Hz. Hüseyin'nin şehadetinin anma matemine davetiye.

On İki İmamlardan dokuzuncusu olan Muhammed el-Cevat'ın şehadetini anma merasiminde tabut gösterimi, Bağdat'ın Kazımiya Semtinde yapılmaktadır.

Muharrem ayında düzenlenen matem uygulamalarından bir herise aşı yapma gösterimi. Faotografta, T.C. Bağdat Büyükelçiliği (Baş Elçi) Keşkeg aşını karıştırmaktadır.

Muharrem ayında yapılan matem törenlerine davetiye afişi.

Kaynak Kişi Hasan Bayahtı ile fotoğrafta görülen kırmızı bayrak Hz. Abbas'ın Kubesi üzerindeki bayraktır. Bu bayrağın üzerinde “Ya Kamer Beni Haşim” yazılmaktadır.

Bir Türkmen şairi ve (1) nolu kaynak kişi Muharrem maresimlere katılarak sine-zen dövmeaktadır.

Tuzhurmatı ilçesinde şehit mezarı üzerine bu mersiye yazılmaktadır: Beş Ehli Kisa ya Ehli Beyt, Beş şehit kurban size, Türkmen Dağında Mursa Ali, Fahir ile karemettir bize. El Fatihe ve salevat.

Salaheddin iline bağı Bıravçılı Köyünde düzenlenen Muharrem marasimlerinden gösterim.

Anket Formu:

Birinci; Kişisel Bilgiler:

1. Adı ve soyadı:
2. Yaşı:
3. Medeni halı: Evli (), Bekar (), Dul (), Boşanmış (), Ayrılmış ().
4. Ekonomi durumu: İyi (), Orta (), Kötü ().
5. Eğitim durumu: okuryazar (), İlkokul (), Ortaokul(), Lise (), Lisans (), Yüksek lisans (), Doktora (), Diğer ().
6. Mesleği: Çalışmıyor (), İşçi (), Memur(), Tüccar (), Siyasetçi (), Emekli (), Diğer ().
7. Adresiniz:
8. Uyruğunuz:
9. İletişim bilgileri: Gsm: , E- Mail:

İkinci; Olay Tanıtımı:

10. Muharrem merasimlerine her yılı katılıyor musunuz?
Evet () Hayır ()
11. Cevabiniz evet ise, hangi alay türüne katılmaktasınız?
 - a. Hizmet sunan alay ()
 - b. Dram Gösteri alay ()
 - c. Gösteri alay ()
 - d. Tıbbi alay ()
 - e. Medya alay ()
 - f. Diğer ()
12. Muharrem merasimlerinde katılım şekliniz nasıldır?
 - a. Yürüyerek ()
 - b. Sine-zen dövmek ()
 - c. Zincir- zen dövmek ()
 - d. Kama-zen vurma ()
 - e. Yemek yapma ve dağıtma ()

- f. Diğer ()
13. Belirli bir alaya üye olma nedeni?
- a. Arkadaşlar ve dostlarımız ()
- b. Meslektaşlarımız ()
- c. Aynı mahallede ikamet etmemiz ()
- d. Akrabalarımız ()
- e. Aynı Kabileden veya aşiretten ()
- f. Diğer ()
14. İlk kez Muharrem merasimlerine katılmaya kim sebep oldu?
- a. Aile ()
- b. İş Arkadaşları ()
- c. Arkadaşlar ()
- d. Komşular ()
- e. Diğer ()
15. Ailenizin diğer fertleri Muharrem merasimlerine katılıyor mu?
- Evet () Hayır ()
16. Cevabınız hayır ise; sizin Katılmanıza tepkileri nedir?
- a. Katılmayana destekliyorlar ()
- b. Kabul etmiyorlar ()
- c. Karışmıyorlar ()
- d. Diğer ()
17. Muharrem merasimleri olunca iş yerinden izin alır mısınız?
- Evet () Hayır ()
18. Muharrem merasimlerine katılım günlerinde iş yerinden izin aldığınızda geçinim için harçlarınızı nereden temin ederseniz?
- a. Biriktiğim var ()
- b. Merasimi düzenleyenler bana yardımcı olur ()
- c. Ailem Yardımcı Olur ()
- d. Parasız kalıyorum ()
- e. Diğer ()
19. Dram Gösterilerde Oyuncu kimliği?

- a. Akademik sanatçı ()
- b. Her zaman o işi yapan kişi ()
- c. Kamudan ()
- d. Herkes katılabilir ()

20. Muharrem dram gösterilerinde kadınların rollünü yapan oyuncunun cinsiyeti?

- a. Erkekler ()
- b. Katılımcılara göre değişir ()
- c. Kadınlar ()
- d. Her iki cinsiyet olur ()

Üçüncü: Olay Analizi:

21. İnsanlar Aşure günlerinde daha az günah İşliyorlar mı?

Evet () Hayır ()

22. Cevabınız evet ise sebepler nedir?

- a. Hayırlı bir ay olduğundan ()
- b. Korkudandır ()
- c. Kutsal bir ay olduğundan ()
- d. Geleneksel bağlı ()
- e. Diğer ()

23. Bakış açınıza göre, Muharrem merasimlerine katılmak vacip mi?

Evet () Hayır ()

24. Bakış açınıza göre, Muharrem merasimlerine din adamları katılır mı?

Evet () Hayır ()

25. Bakış açınıza göre, Muharrem merasimleri Hz. Hüseyin'in yapmış olduğu eylemi temsil ediyor mu?

Evet () Hayır ()

26. Bakış açınıza göre, Muharrem merasimleri kutsal mıdır?

Evet () Hayır ()

27. Bakış açınıza göre, Muharrem merasimlerinde uygulanan pratiklere göre kama-zen vurmak?

- a. Büyük sevap ()
- b. Aynı sevap ()

c. Daha az sevap ()

d. Diğer ()

28. Bakış açınıza göre, Muharrem merasimlerinde yapılan kama-zen gösterileri dini bir pratik mi?

Evet () Hayır ()

29. Cevabınız evet ise nedeni?

a. Daha çok sevabı var ()

b. Hz. Hüseyin'e ve Ehli-Beyit'e sevdalığı gösterir ()

c. Hz. Hüseyin'inin makteline üzüldüğümüzü ()

d. Bu uygulamaya dair bir kutsal hadis vardır ()

Üçüncü; Ekonomi Yönden:

30. Muharrem alaylarının maliyetlerini kimler karşılıyor?

a. Kendi kendini finanse etme ()

b. Bağışlar ()

c. Devlet daireleri ()

d. Memur bağışları ()

e. Siyasi partiler ()

f. Sivil toplum örgütleri ()

g. Kamu bağışları ()

h. Dini dairelerdi ()

i. Diğer ()

31. Muharrem merasimleri için bağış yapan kişilerin meslekleri nedir?

a. Siyaset adamı ()

b. İşçi ()

c. Devlet memuru ()

d. Kabile veya aşiret başkanı ()

e. Diğer ()

32. Muharrem merasimlerini düzenlemek için yapılan bağış nedeni?

a. Sevap kazanmak ()

b. Sosyal takdiri kazanmak ()

c. Şeri kovmak ()

- d. Sosyal bir mesajdır ()
- e. Gelenekseldir ()
- f. Tutulmuş dileğin yerine getirilmesinden ()
- g. Diğer ()

33. Bakış açınıza göre. Para Bağış yapan kişilerin daha sonra paralarına bereket gelir mi?

Evet () Hayır ()

Dördüncü: Sosyal Yönden:

34. Bakış açınıza göre, Muharrem merasimine insanların katılmalarının nedeni?

- a. Sosyal motivasyon ()
- b. Dini motivasyon ()
- c. Siyasi motivasyon ()
- d. Geleneksele uymak ()
- e. Diğer ()

35. Bakış açınıza göre, gelecekte Muharrem Merasimlerinde değişiklik olur mu?

Evet () Hayır ()

36. Bakış açınıza göre, Muharrem merasim pratiklerine bazı insanlar sadece seyirci olarak katılma nedeni?

- a. Katılmak için fırsat olmuyor ()
- b. Sadece seyir etmek için geliyorlar ()
- c. Alay düzenleyicilerini tanımıyorlar ()
- d. Diğer ()

37. Bakış açınıza göre, Muharrem merasimlerine siyasi partiler neden katılıyor?

- a. Hz. Hüseyin devrimi bir siyasi devrimidir ()
- b. Bu partiler İslam Şii partilerdir ()
- c. Siyasi amaç gerçekleştirmektedirler ()
- d. Sosyal tabanın rızalığını kazanmaya çalışmaktadırlar ()
- e. Diğer ()

38. Bakış açınıza göre, Muharrem merasimlerini hükümet gelecekte engeller mi?

Evet () Hayır ()

39. Bakış açınıza göre, Muharrem merasimlerinde değişiklik nasıl olur?
- a. Başka ülkelerle iletişim kurmak ()
 - b. Yenileme isteği ()
 - c. Yeni yöntemler ortaya çıkarmak ()
 - d. Diğer ()
40. Kama-zen alayına katılma nedeni?
- a. Yoksulluk ve ekonomik ()
 - b. Siyasal baskı ve sosyal stres ()
 - c. Psikolojik baskı ()
 - d. Başkalarını taklit etmek ()
 - e. Diğer ()
41. Sizce neden bazı sine-zen alayları zincir-zen ve kama-zen'e dönüştü?
- a. Kendi isteklerine göre ()
 - b. Katılımcıların isteğine göre ()
 - c. Diğer devlete yapılan pratikleri taklit etmek ()
 - d. Fedakarlık ve güç kanıtlama ()
 - e. Sine-zen alaylarının çok sayıda oldu ()
 - f. Diğer ()
42. Muharrem dram gösterilerini izlerken kendinizi gerçekten Taf Savaşı içinde hissediyor musunuz?
- Evet () Hayır ()
43. Sine-zen ve diğer Muharrem merasimlerindeki pratikler neden yapılmakta?
- a. Suçlardan Kurtulmak ()
 - b. Toplum olarak kabul edildiğinden ()
 - c. Çoğu Erkeklerin Yaptığından ()
 - d. Diğer ()
44. Sizce toplumun hangi sınıfları Muharrem merasimlerine katılmaktadır?
- a. Tüccarlar ()
 - b. Siyasetçiler ()
 - c. İşsiz kişiler ()
 - d. İşçiler ()

- e. Dinciler ()
- f. Diğer ()

